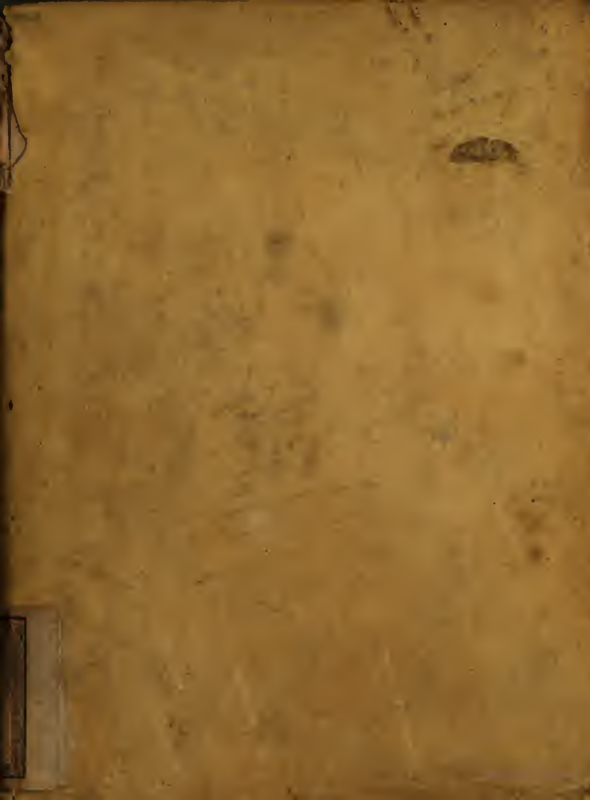

JOSEPHI MORISANI

S. METROPOLITANAE REGINAE ECCLESIAE
CANONICI

D E

P R O T O P A P I S

E T

Deutereis Graecorum, & Catholicis eorum
Ecclesiis

D I A T R I B A.

N E A P O L I MDCCLXVIII.
EX TYPOGRAPHIA SIMONIANA.
SUPERIORUM PERMISSU.

EXCELLENTISSIMO . DOMINO
D. FRANCISCO . VARGAS . MACCIUCCA
EQUITI . HIEROSOLYMITANO
IN . SUPREMO . REGNI . DICASTERIO
UNI . EX . QUATUOR . AULIS . PRAEFECTO
SANCTIORIS.CUBICULI.S.CLARAE.QUINQUEVIRO
REGALIS . JURISDICTIONIS
PROCURANDAE . TUENDAE . RESTITUENDAE
DELEGATO
PUBLICAE . ANNONAE . CURATORI
VIRO . ERUDITISSIMO . HUMANISSIMOQUE

JOSEPH . MORISANUS
S. P. AC. F.

Pufculum, quod duas praecipue in hac Regina Civitate exornat Ecclefias, alteram Regii Patronatus, alteram Regali Jurifdictioni fubjectam, fi alicui, ut moris eft, nun-

cupandum erat, nullum certe, Vir Excellentiſſime, Te meliorem adſciſcere Patronum poterat, qui pridem Sacratiſſimi Patrimonii jura egregie defendiſti; nunc autem Regalem Juriſdictionem, oculi Principis pupillam, Diadematis ejus unicam gemmam, Summi Imperii columen tueri pergis. At vero quonam pacto Te Viro in omni diſciplinarum genere excultiſſimo dignum eſſet: mihique homini tenui, & obſcuriſſimo in extremo Regni margine latitanti, ad Te in Urbe Maxima ſummi Ordinis Virum, ſumma Dignitate Clariſſimum, qui in aequitate moderanda Regiam & perſonam, & auctoritatem ſuſtines, pararetur acceſſus, hoc opus, hic labor erat. Nihil enim in illo, quod Cleanthis lucernam oleat; nihil niſi vulgare, ac proletarium

paſſim

passim occurrit: quippe, quod ad eorum juvenum institutionem elaboratum sit, qui prima Ecclesiasticae Eruditionis pomoeria inauspicato vix transierunt. Deinde quei ego nullis in Rempublicam meritis notus, curtae homo supellectilis, & imi subsellii, nec adeo bonis artibus expolitus, ut publicam gerere personam possim, brevi, sed inverecunda fronte Potentum limina attingerem, Musis hactenus quidem, sed intra siparium canere adsuetus? Verum, quae Tua singularis, & inaudita Humanitas fuit, qua homines litteris deditos, quocumque injuria fortunae consistant loco, fovere non desinis: illud accidit insperato, ut quum forte typis committi folia audieris, illa ad Te adferri jusseris, dignaque Tuis obtutibus feceris, singulari bonitate

lau-

laudaveris, meque animo labantem jucundissime erexeris, ac recreaveris. Res porro successit quacumque opinione melius. Evenit mihi, divina prope benignitate, quod Zachaeo homini pusillo, qui quum Servatorem nostrum, ut ne quidem spectare possit, metueret, blanda ab illo adpellatione invitatus, eundem apud se habuerit diversantem. Ad haec vero & statim me aureo illo Tuo Chartarum Carthusiensium Examine donasti: opere nimirum lectionis immensae, accerrimique Criterii, quod si Artis Diplomaticae penum dixerim, & Criticae Disciplinae armamentarium, parum profecto pro merito; ac dignitate dixerim. Quid inter haec agerem non animi dubius pensitavi. Ecce Opusculum meum quale quale sit, Tibi, cui visum est meas esse ali-

quid

quid putare nugas, humillime ſiſto. Decus illi repetant alii ab avito Tuorum Stemmate; patrocinium quoque ab eximia eruditione Tua acceſſiſſe credant: ego nonniſi incomparabili Humanitati Tuae debitum adgnoſco. Habebit illud quidem obtrectatores ſuos; ſed ne idcirco ſileant rogo, quod ſplendidiſſimo Tuo Nomine fulgeat. Ego Te Judicem eligo, non Patronum. Ad Supremum iſtud Tribunal Sapientiae non minus, quam Poteſtatis Tuae lubens adpello. Abs Te enim ſcientiarum omnium Promo-condo, Regiae Mentis Voce, Principis Voluntatis Interprete probata, quis non recipiet? craſſa deleta litura, emendaturis ignibus quis non dabit? Hanc igitur paullo audaciorem, quam nuper ſuſcepi, ſed aequiſſimam voluntatem meam aequi Te quoque,

boni-

bonique conſulturum magnopere confido, tamquam inſignem Tuae in Litterarum cultores Benevolentiae teſtem: meae vero erga Te, Virum omni ex parte Excellentiſſimum, verae Obſervantiae pignus, ſincerae Gratitudinis argumentum. Eidem poſtremo in Te interpellando audaciae, quam ſuaviſſima illa Tua, ac fuci expers Comitas perſuaſit, oro ut ignoſcas: meque ignotum hominem, & repentinum inter illos enumeres velim, qui D. O. M. obteſtantur, ut Te Reipublicae, ac litterarum bono ſoſpitem quam diutiſsime, & incolumem ſervet. Hoc enim beneficio adeo me Tibi devinxiſti, ut aliud reſolvere non valeam; & gratias agere vix poſsim, referre numquam. Vale. Regii Jul. III. Eid. Octobr. CIƆIƆCCLXVII.

INDEX
CAPITUM

De Protopapis, & Deutereis Graecorum, & Catholicis eorum Ecclesiis Diatriba.

 en-

tro-

Admodum Rev. D. Jacobus Martorelli in hac Regia studiorum Universitate Professor, revideat, & in scriptis referat. Datum Neapoli die 13. Aprilis 1767.

Nicolaus de Rosa Ep. Put. C. M.

REX SAPIENTISSIME.

NIL magis optabant Graeci, quam patrias servari historias, ac monumenta; hinc non privus ex eorum scriptoribus ad nos sententiam illam amandavit, *ἱστορίαις ἐπεσθαι ταῖς ἐγχωρίαις καλόν*: imo rati sunt duo civibus debere esse carissima *νόμον, καὶ χῶρον*, *leges, & patriam*: hinc hujus egregii voluminis Auctor *De Protopapis, & Deuteraeis, &c.* apprime commendandus, qui sacras ad has dignitates sua in Ecclesia honestissimas describendas, ac fortasse primus aggressus est, ac improba multorum auctorum lectione opus hoc arduum confecisse demiratus sum: utinam tot Graeciae Magnae eruditissimi viri ejus exemplum sectantes sacras, & τὰς ἔξω historias ejus clarissimae regionis nobis traderent, non vero nocturnas vigilias, & quidquid conceptum, & meditatum est, aggererent; perdiu notus est versus ille, *μόχθος γὰρ οὐδεὶς τοῦ παρελθόντος λόγος*, nam hujus *acti laboris nulla habetur gratia*. At si quis curam longiorem eo in opere optet, meminisse oportet vetus dictum, *συγγνώμη πρωτοπείρῳ*, *venia danda primum experienti*. Cum autem Graecanica, & sacra officiorum munia Tuarum regni civitatium hoc in volumine concelebrentur, a Te, Rex indulgentissime, illud edendi in lucem nil vetat quin facilitatem auctor impetraturus sit.

Neapoli ante diem XV. Kal. Jan. 1767.

In celsissimam dignitatem Tuam
Jacobi Martorellii novum semper obsequium.

Die 6. mensis Februarii 1768.

Viso Rescripto suæ Regalis Majestatis sub die 5. currentis mensis, & anni, ac relatione Rev. D. Jacobi Martorelli, de commissione Rev. Regii Cappellani Majoris, ordine præfatæ Regalis Majestatis.

Regalis Camera Sanctæ Claræ providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma præsentis supplicis libelli, ac approbationis dicti Rev. Revisoris; Verum in publicatione servetur Regia Pragmatica. Hoc suum.

CITUS PRÆSES. VARGAS MACCIUCCA.

Cæteri Ill. Aularum Præfecti non interfuerunt.

Reg. fol. 2. a t.
Carulli.

Athanasius.

Reve-

Reverendissimus Dominus D. Nicolaus de Ambrosio S. Th. Professor revideat, & in scriptis referat. Datum die 21. Decembris 1766.

PH. EP. ALLIFANUS VIC. GEN.

JOSEPH SPARANUS CAN. DEP.

EMINENTISSIME DOMINE.

Diatribam de Protopapis, & Deutereis Graecorum, & Catholicis eorum Ecclesiis, summa animi voluptate percurri. In ea & nihil offendi, quod veræ Religioni, bonisque moribus sit adversum; & plurima deprehendi, quibus lector, in sacra praesertim eruditione, instrui, ac oblectari possit. Ea siquidem rerum copia, & elegantia, de sibi propositis, ac plerisque aliis Ecclesiarum Grecarum Ordinibus, ac Dignitatibus, institutae, refertaeque sunt elucubrationes, ut ad plenissimam cujusque muneris, ac totius fere Graecanicae Hierarchiae notitiam, sive ex penitiori medii aevi historia, sive ex optimo critices delectu, nihil deesse videatur. Quumque clarissimus Auctor, in sacris hisce ministeriis, ab Rhegina, aliisque Calabris, Siculisque Ecclesiis eruendis, non modo de antiquissima ejus patria, verum etiam de pluribus utriusque Siciliae urbibus, optime sit meritus; utpote quas, vel graecis olim ritibus florentes, commentario suo illustravit; non dubito, quin elaboratum hoc opus, earum quoque decori, nedum sacrae archaeologiae studiosorum bono, cessurum sit, si, jussu Eminentiae Tuae in lucem prodeat. Pridie Nonas Februarias A. CIↃIↃCCLXVIII.

Eminentiae Tuae

Omni obsequio studiosissimus
Nicolaus Ambrosius.

PH. EP. ALLIFANUS VIC. GEN.

JOSEPH SPARANUS CAN. DEP.

[illegible]

LECTISSIMIS ADOLESCENTIBUS

In Seminario Reginae Ecclesiae Convictoribus.

PRAEFATIO.

Iu mecum, multumque quaesiveram, Adolescentes Lectissimi, quodnam vobis offerrem Xenium litterarium, quo & meam erga vos industriam, & vestram in cultioribus disciplinis addiscendis diligentiam posteritati testatas relinquerem. Institutiones Ecclesiasticas, novum opus, nova methodo dispositum, ex SS.PP., & Conciliorum decretis, atque summorum Pontificum sanctionibus improbo labore collectum, quod bis hactenus in vestro Seminario praelectum fuit, jam pridem vobis paraveram. Sed spissum illum centonem ad umbilicum licet deductum, tot curis distento ad incudem revocandi sublatum ocium, ac potestas! Adeo scilicet in vobis procurandis, frementibus quamvis sanae doctrinae osoribus, totus fui, ut vobis etiam ipsis in hoc deesse oportuerit. Alia fortasse tempora opus illud studiis quidem vestris adprime proficuum, sed vero militiae cui nomen dedistis longe utilius, sufficient opportunius. Illud interim succurrit, subripere tandem vobis tantillum operae. Quamobrem in subsecivis illis temporis reliquiis, in quibus a Chori penso, a Scholae pulvere, a Fori strepitu vacare licuit, Diatribam hanc, quam haud invito extorserat olim ex alumnis meis carissimus Aloysius Barillius, in vestri gratiam uberrimis adnotationibus auxi: Vobisque, qui prima jam Ecclesiasticae Historiae, & Sacrorum rituum rudimenta delibatis, in mei erga vos, bonasque, quas colitis artes, amoris tesseram.

pra-

proponendam censui. Inde porro plura disceteis praemature, quae ritus heic olim usitatos exponunt, quae voces, resque in nostris antiquitatibus obvias, apud vulgares plane Auctores frustra quaesitas, vobis exhibeant in promtuario. Imitari quippe hac in re non piguit Cl. Antonium Mariam Lupium S. J. virum doctissimum, qui ut Adolescentes Panormitani Collegii rei lapidariae elementa doceret, unius novi marmoris expositione, totam fere quanta quanta est complexus est artem. Haud dissimili nimirum ratione (quantum ima summis comparari fas est) conatus sum ego, unius Graecanicae Dignitatis, ut vocant, in Calabriae frequentissimae inlustratione, Historiae Ecclesiasticae medii aevi regionis ejusdem, ac rituum in ea tunc vigentium seriem in prospectu veluti positam vobis proferre; ut brevi lectione haud difficulter in promtu, ac numerato habeatis, quod immensâ, operosâque, ac rariorum etiam Auctorum opus erat, ut obtineretis. Nimius enimvero aliquando fuisse videor; sed vos instruenti numquam historiarum satis. Vobis adsutae sunt longiores oris laciniae, non doctis viris, qui statim ex ungue leonem noscunt. Vobis graecarum vocum transcriptiones, expositionesque, ac redditae e verbo ad verbum in latinum periochae, quibus illi non egent. Qua quidem in re, hoc etiam vos monitos volo, me in conscribendis litteris nostris aliquot Graecorum vocabulis, ut loco in quo scribo stilum adcommodarem, eum aliquando, sequutum fuisse vulgarem pronunciandi modum, quem in Calabria nostra Italiotae, qui graece, ut nostis, in nonnullis locis loquuntur, & Monachi praesertim Basiliani in Choris suis, in illis efferendis adhibent. Non enim me latet, quanta hodie contentione in Academiis Attica pronunciatio restitui curetur; & quam vos quoque in Scholis vestris in ejusmodi pronunciatione delicatuli sitis. Postremo aliud interdum egisse, dum scriberem, aliud non dixisse tersum, ac limatum nullus dubito. Viam nempe diligenter non tenui, sed per saltus quosdam e calcaria, quod dici solet, in carbonariam meis ingratiis transilienti, nunc dormitasse consequens fuit, nunc baesisse: eoque minus orationis verba atroci stilô effodere licuit. At cunctâ haec susque deque habenda esse existimavi, dummodo, & vestrae institutioni consulerem, & meae erga vos observantiae pignus darem.

rem. *De his quae dormitanti mihi in hoc opusculo exciderunt*, *doctorum hominum judicium lubens praestolabor* ; *quum illud animo meo jamdiu insederit* , *quod M. Augustinus initiô libri secundi de Trinitate de se olim scripsit*: Magis optabo a quolibet reprehendi , quam sive ab errante , sive ab adulante laudari . Nullus enim reprehensor formidandus est amatori Veritatis. *Huic Sanctissimo Numini omnia in hac opella litare*, *& ne transversum quidem digitum* , *aut latum unguem ab ea excedere*, *quoad in me fuit*, *omnino non defui*. *Si ad scopum collimavi* , *non ab eis quibus veritas in deliciis est*, *gratias exigere præsumam*. *Etenim dum veritati aeque*, *ac justitiae litamus*, *debitum solvimus*, *non conferimus beneficium*. *At honestatis certe laudem*, *ut solitum quod parit odium ab eis quibus non adridet reportaturum* , *neutiquam dubitabo*. *Sin vero*, *quod humanum est* , *a meta deflexi* , *aequum monitorem* , *ac justis momentis*, *quae adfert librantem* , *gratissimô animô excipiam*. *Ego enim ab eodem B. Augustino* (1) *sic esse comparatus didici*, ut neminem velim sic amplecti omnia mea , ut me sequatur, nisi in iis, in quibus me non errare perspexerit . . . . . Nec pigebit me, sicubi haesito quaerere; nec pudebit, sicubi erro, discere. Proinde quisquis haec legit, ubi pariter certus est, pergat mecum; ubi pariter haesitat, quaerat mecum; ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me; ubi meum, revocet me. *Verum ex antecoeptis quibusdam opinionibus omnia pensitantes tabulas* , *non modo non audiam* , *sed nec fortasse impune abire sinam*. *Interest enim plurimum Reipublicae barbarum hocce*, *atque inflexibile hominum genus*, *qui aut adfectibus obsistere nescii*, *aut præjudicatis*, *adscitisque semel adsensu lubricô sententiis* , *tamquam polypi ad saxum pertinaciter adhaerentes*, *veritatem in injustitia detinent*, *aut fores obserant veritati* , *veluti monstra in scientiarum exitium oborta*, *ab omni Terrarum Orbe eliminari*. *Ad stilum deinde quod adtinet*, *alterius Maximi Doctoris Hieronymi* (2) *exemplo edoctus*, *quum non* ἀττικωτάτοις *auribus*, *sed vestris potius*, *cultis quidem*, *sed*

non

(1) S. August. de dono persev. cap. 21. & 1. de Trin. cap. 4.

(2) Epist. 125. quae est ad Damas. Pap. qu. 2.

non adhuc excultis, *de rebus potissimum Ecclesiasticis*, *verba facerem*, *illas non Quinctiliani flosculis*, *& scholari declamatione mulcendas*, *aut ex flumine Tulliano rivulos eloquentiae ducendos esse existimavi*. *Pedestri*, *& quotidianae simili*, *& nullam lucubrationem redolenti oratione usus sum*, quae rem explicet, sensum edisserat, obscura manifestet, non verborum compositione frondescat. Sint alii diserti; laudentur ut volunt, & inflatis buccis, spumantia verba trutinent. Mihi sufficit sic loqui, ut intelligar. *Vos interim Adlecti Adolescentes contrariâ sane viâ omni praejudicio exsuti*, *contendite cursu jam coeptô pertingere ad optatam metam*. *Ad eam*, *quae non alia profecto est*, *nisi* Virtutum summa, neminem pervenire posse jam maturum *olim didicistis*, nisi, qui puer seminariô (3) virtutum generosiore concretus aliquid inclytum designasset: qui multa fecit, tulitque puer, sudavit, & alsit. *Agite itaque*, *alacres pergite*, *& macti ingeniô*, *macti novâ virtute este*, *novella Ecclesiae germina*. *Sic porro itur ad astra*. *Strenam hanc*, *quam proximis Kal. Januariis more majorum vobis offero*, *aequi vos*, *bonique consulturos*, *quae vestra humanitas est*, *neutiquam animi dubius*, *a D. O. M.*, *a quo* (4) omne datum optimum, & omne donum perfectum, *omnium bonorum Vobismet adprecor adfluentiam*. *Valete*, *Crescite*, *& Ecclesiae vos Servate*.

Pridie Eid. Octob. CIↃIↃCCLXVII. Regii. Jul.

(3) Vopiscus in Probo paullo post initium. Horat. in arte poët.

(4) Jacobi primô.

DE PROTOPAPIS
E T
Deutereis Graecorum, & Catholicis eorum Ecclesiis.

DIATRIBA.

IN hoc postremo Italiae angulo, inter eos qui in sortem Domini sunt vocati, quamvis enumeres multos licet, apud quos resonant haec nomina frequentissime, tamen quid sibi velint, quove pacto venerint in usum (absit invidia verbo) paucos vix invenies, qui probe intelligant. Reliquias esse veteris Ecclesiastici ritus, qui medio aevo graecus heic fuit, nemo unus est, qui passim non ructet; sed in quas ab remota antiquitate investigandas, animum ex nostris adpulisse cognovi neminem. Quamobrem quum & heic Regii patriae meae in omni antiquitatum genere haud obscurae istiusmodi Ecclesia sit, quae Catholica nuncupatur; eaque insigni ornata Collegio, in quo & primas tenet Protopapas, & Deutereus secundas: officiorum ejus, ac rituum origines investigare a cive patriae amante, haud alienum putavi. Occasionem eo libentius arripui, quo adolescentium, qui in hoc Regino Seminario Clericali militiae nomen dederunt, Ecclesiasticae institutioni praefectus, plures alios Graecorum ritus, atque officia, quae heic olim vigebant, illis luculentius exponerem, atque ita ad ecclesiasticas antiquitates, praesertim nostras, via ac methodo pertractandas facilius pararentur. Quae sane caussa fuit, cur extra metam interdum vagari videar, & quam doctos viros latere haud patiar, ne dum nova exspectant, me totum esse in parergis accusent. Addam & mea magnopere interesse ut sciant, haec me identidem in eodem angulo scribere, ea destitutum librorum supellectile, quae huic Spartae adornandae

necessaria foret. At non idcirco, quod culpa apud eos vacare, vel culpam saltem ab eis deprecari velim. Scilicet, etsi neque imprudenter, neque compellentis imperio hanc noxam admittam, non peto mihi uti ignoscatur, propterea quod adolescentulos ad Graecanicas Ecclesiae nostrae antiquitates instructiores reddidisse; ac iter, fontesque, unde tot aliae antiquitates nostræ, socordia nostra jacentes, commode inlustrari possint, hac qualicumque praelusione mea nostratibus indicasse, me certe numquam poenitebit. Ad haec vero & illud futurum spero, ut, dum Ecclesia ista in dies evadit inlustrior, splendori quoque suo, hac tenui dissertatione mea, symbolam ipse contulerim.

CAPUT I.

Moris apud Graecos Protos *in quaecumque officia frequenter inducendi specimen. Indicantur Scriptores, qui de officiis Aulae, & Ecclesiae Cpolitanae aevi inferioris egerint.* Proti, *qui potiores in Aula fuerint, recensentur.*

I. PRotopapas ab Ecclesia Cpolitana, & Capellis Caesarum Byzantinis suam traxisse originem, indeque in alias Graecorum derivasse non inanis conjectura est, ubi non antiquior occurrat eorum memoria, nisi in Ecclesiae, Aulaeque Cpolitanae monumentis. Sane frequentissima fuere apud sequioris praesertim aevi Graecos nomina ἀπὸ τȣ̃ πρωτȣ̃, aliisque composita, quibus primum quemlibet in dignitatis, officiive ordine designarent. Ventosa scilicet natio, fœcundissima utens lingua, hujusmodi loqui vocibus multum amabat: novasque quum saepe inveheret dignitates, splendori quoque nominum studuit, in quibus inveniendis haud nimium adlaborandum erat, sive propria misceret, sive propriis aliena. Inde factum ut in officiis quibuslibet, sive Ecclesiae, sive Palatii distinguendis, tribus quibusque paginis nomina ructet, aut hibrida, aut ex eadem lingua commixta. Et in primoribus quidem ordinis alicujus designandis, frequentissime antepositaa voce τȣ̃ πρωτȣ̃ utitur; aliquando & postposita. Nam & *Decaprotos* legimus, & *Ico-*

& *Isosaprotos* apud Charisium Jurisconsultum (1) in Digestis, quos ex ordine Decurionum in municipiis Decemprimos, & Vigintiprimos dixere Latini.

II. Lubet heic, quamvis in re satis nota, paullulum exspatiari. Non enim, ut praediximus, doctis viris, sed nostris haec scribimus, qui graecas antiquitates jamdiu deseruere. quinimmo quae praemittimus, commodius viam sternunt, cunctaque fere ad ea quae investigamus opportune conducunt. Cum primis autem in officiis Palatii Graecorum Caesarum invenies Protosebastos, Protovestiarios, Protoscriniarios, Protopatricios, Proto a secretis, Protonobilissimos, & ejusmodi sexcentos. At non minus in officiis Ecclesiae Cpolitanae occurrunt Protosyncelli, Protecdici, Protonotarii, Protochirii, Protopsaltae, Protocanonarchae, & in serie quinque ordinum, quos dumtaxat habet Ecclesia Graeca, Protothroni, *Protopapae*, & Protodiaconi, Protepistolarii, Protochirii τῶν ἀναγνωστῶν hoc est *Lectorum*, quorum omnium nonnulli ad Palatii etiam Capellam translati sunt. Dicent statim heic semidocti, ac lexicis adsueti, nos in his exponendis Cangium transcribere, vel Meursium. Non inficias sane imus per quos profecimus. Verum conferant docti, videantque an res potius ipsas ab ovo repetamus.

III. Porro officia Aulae Augustorum, qui Cpoli Imperii clavum rexere, & magnae Urbis illius Ecclesiae, unus est qui nobis descripsit Georgius Codinus Curopalates, Scriptor certe aevi inferioris, quo tempore illa excreverant in immensum. Ejus aetas incerta Allatio fuit; (2) atque facilius quo non vixerit hic Auctor, tempore, quam quo vixerit, dicere se posse fassus est Meursius. Quoniam vero in hoc officiorum libello quo de agimus, Theodori Metrochitae, & Joannis Canta-

(1) Confer. l. 18. §. 26. de munerib. & honorib. Tullius pro Roscio cap. 9. *Decretum fit Decurionum, ut Decemprimi statim proficiscantur ad Syllam.* Ita & vocantur in l. 10. C. Theod. de domestic., & protector., & l. 7., & 8. eod. occurrit Decemprimatus. Vide Sigon. de jur. Ital. lib. 2. cap. 8., & Cang. in Glossar. med. Graecit. v. *δεκαπρῶτοι*.

(2) Allat. in diatrib. de Georgiis edita post Acropolitam Paris. 1651. Meursius apud Oudin. tom. 3. column. 2600. Vossius 4. de historic. Graec. v. Georgius.

tacuzeni diserte meminit, quorum uterque ineunte seculo XIV. floruerunt, illis longe fuisse posteriorem jure observarat Gretzerus (3), quod ita de illis loquatur, ut demortuos, non synchronos satis indicet. Ex alio nihilominus illius opusculo, quod publici juris graece, ac latine fecit Lambecius (4), scripsisse illum post expugnatam a Turcis Cpolim jam plane noscimus: quippe quod captae anno mundi *6961.* (5) vastataeque ab Agarenis Regiae Urbis, obitusque Constantini Paleologi Graecorum Imperatorum postremi exserte narret historiam. Illum igitur libellum, aut excisis prope Graecorum rebus, aut paullo ante quam perssum irent, scripsisse Codinum oportuit, qui sub eodem fortasse Constantino, officio Curopalatae fungebatur in Aula. Quinimo exscripsisse (6) potius barbaro, ac vulgari stilo: quod equidem plagii vitium commune esse cunctis opellis ejus, jamdiu notarunt viri docti, qui merito illius origines Cpolitanas sub excerptorum titulo vulgarunt. Erat autem Curopalates officii, ac dignitatis nomen in Palatio praeclarissimum, quo de agit etiam in hoc libello Codinus; sed cujus, quod potissimum fuerit munus, inter doctos non convenit. Ejus institutio antiquissima; quum non modo apud Gothorum Reges (7) occidentale Imperium invadentes, sed in C. quoque Theodosiano, immo & apud Ammianum occurrat aevo Constantini Magni. Nomen propterea latinum est, seu potius a latinis compositum, quod in suam familiam Graeci adscivere, ut vel ipse testatur Evagrius (8), qui Justinum ea dignitate ornatum, Curopalatem ***Romanorum lingua*** vocari scripsit. Colligi sane (9) ex Cassiodorio potest eam di-

(3) Gretzer. in Codin. lib. 3. cap. 12.

(4) Huic libello tit. est. *De Impp. Cpolitanis, seu de annis ab O. condito usque ad Imperium Constantini M., & de iis quae in ipsa Urbe regnarunt usque dum ab Agarenis capta est*. Paris. 1655.

(5) Is annus est vulgaris epochae 1453. sublatis ab Aera Cpolitana annis 5508., ut infra exponam, quo quidem anno, non autem praecedenti, capta Cpolis fuit 20. Maii, testibus etiam qui interfuerunt Cardinali Rutheno, Leonardo Chiensi, ac Phranze.

(6) Vide Jacobum Pontanum in adnotatis ad cap. 41. lib. 1. Historiae Cantacuzeni. Gretzer. in commentar. ad Codin. lib. 3. cap. 12., & 18. Oudinum tom. 3. col. 2601., & seq.

(7) Confer Cassiodorium lib. 7. ep. 5., & l. unic. C. Th. de comitib., & Trib. schol., & l. 1. qui a praebit. tyron. excusantur, & Ammian lib. 14. 22., & 21.

(8) Evagr. lib. 5. cap. 1.

(9) Cass. mox laud. loc. adnot. 7. ubi *Cura Palatii* vocari solet.

dignitatem obtinenti, Palatina aedificia non instaurandi modo, sed exstruendi commissam fuisse curam. Verum alia certe notione apud Graecos occurrit. Tametsi enim ex quodam Procopii loco, ubi de mox laudato Justino agit, eundem fuisse Curopalatem ac Praetorianis militibus Praefectum erui posse putaverit (10) Alemannus: tamen id verisimilius, eundem fuisse, quem nos Praefectum Palatio, & Franci fortasse *Majorem Domus* dixere (11), apud quos haec dignitas in Regale postea excrevit imperium. Tantae autem apud Graecos non minus, quam apud Francos existimationis fuisse constat, ut primas ab Augustali (12) aliquando teneret, eamque Imperatores suis modo (13) fratribus, modo sororum suarum viris, aliisque summa sibi necessitudine conjunctis conferrent. Etenim Michael ille Curopalates (14), qui anno 811., extincto in bello Bulgarico Nicephoro, Imperium obtinuit, ea de caussa splendidissimo illo munere fulserat, quod Procopiae Nicephori sorori matrimonio jungeretur. Hac dignitate & postea ornatus processit Johannes cognomento Scylitzes (15) origine Thracerius, inter Byzantinos Historicos notus, cujus partem primam epitomes historiarum ab obitu laudati Imperatoris Nicephori a Genicis nuncupati ad usque Isaaci Comneni initia, ad annum nimirum usque 1057., in suos transfudit annales Cedrenus Monachus.

IV. Hoc, quo de agimus, opusculum ab se latine versum, suisque instructum scholiis primus edidit Franciscus Junius (16) sed

(10) Alemann. ad Histor. arcanam Procopii, quam ex C. Vatican. primus vulgavit. An autem Procopii revera sit, an alterius in Justinianum, ac Theodoram libellus, disputant docti.

(11) De hac praecipua olim in Francorum Regum Palatio dignitate adi Cangium, in hoc verbo. Ex ea scilicet evasit Pipinus in Regem. An eadem fuerit ac illa Graecorum, obscurum.

(12) Id testatur Simocatta lib. 2, cap. 18. Et Corippus de laudib. Justini junior. *Solo diademate dispar vocitatus Cura Palati*.

(13) Confer Chronic. Alexandr. p. 868., Zonaram passim, Luitprandum in legatione ad Nicephorum tom. 2. part. 1. S. R. J., ubi fratrem istius hac dignitate ornatum exhibet.

(14) Confer Scylitzem initio suae histor. Dictus hic Michael *Rangabe*, quod nomen ab avo erat.

(15) De hoc Historico vide Allat. laudat. adnot. 2. Voss. 2. de hist. Graec. cap. 26. Lambecium lib. 2. Biblioth. Caesar. cap. 7. Oudin. tom. 2. col. 745. Pagium ad ann. 811. n. 3.

(16) Edidit Junius Francfurti apud Commelinum anno 1588., cujus editionis errata excusat Vossius illius gener in praefat. operis de historic. latin.

Sed

ſed nitidiores deinde, correctioreſque editiones graeco-latinas adornarunt duo Jacobi, Gretzerus primum, tum Goarius, viri de graecis medii aevi antiquitatibus benemeritiſſimi, quique amplioribus illud, utilioribuſque commentariis inluſtrarunt. At vero praeter Codini iſtud, alterum proſtat a Bernardo Medonio Toloſate cum hoc titulo editum. Ἑρμηνεία τῶν ὀφφικιῶν τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης Ἐκκλησίας &c. *Explicatio officiorum Sanctae, & magnae Eccleſiae, juxta ordinem eorum Auctore incerto*: quod quidem extulit ex M. S. C. praeſtantiſſimi viri Karoli Monchalli Archiepiſcopi Toloſani, atque in latinum verſum ſuis quoque adnotationibus adornavit. Prodiit autem inter Byzantinae Hiſtoriae Scriptores poſt Conſtantinum Manaſſem, & Codini excerpta de originibus Cpolitanis ex Typographia Regia Pariſienſi anno 1655; formis nitidiſſimis. Hunc ſane Catalogum illo Codini eſſe antiquiorem plura ſunt quae facile demonſtrant. Etenim ſatis minori numero in iſto recenſentur officia, quod argumento eſt, nonniſi temporis progreſſu accepiſſe incrementa. Sed duo illa palmaria. Primum quod in tertia pentade primo loco *Protecdicum* ponat, unde in primam, & inter Exocatacoclos a Georgio Xiphilino fuiſſe translatum conſtat (17), & in qua extra numerum additus a Codino refertur. Alterum quod inter Eccleſiae Cpolitanae Miniſtros Archidiaconum numeret, quem tamen aetate ſua deſiiſſe Codinus ſcribit. At poſt Alexii Comneni tempora floruiſſe ſaeculo XII. ineunte, non minus certum videtur: quippe quod Sebaſtocratorem Panhyperſebaſtum, & Protoſebaſtum inter Palatii Proceres infra recenſeat, quos primum inveniſſe Alexium mox exponemus. Huic laterculo valde ſimilia Allatiana ſunt, quae ſaepe a Goario laudantur. Ex hiſce itaque, ut ita vocem, matriculis, ceteriſque omnibus, quae de officiis hujuſmodi ſive Imperatores Graeci, ſive ſequiorum temporum Juriſconſulti in Codice juris Graeco-Romani a (18) Leunclavio collecti, aut etiam Nomocanoniſtae, vel

Sed prodiit deinde Pariſiis commentariis exornatus Jacob. Gretzeri apud Cramoisy an. 1625. Pulcherrima tandem editio eſt cum comment. Gretzeri, & Goarii inter Hiſt. Byzant. Scripp. Pariſiis typis Regiis 1648.

(17) Hac de re dicam infra cap. 2. n. 3. ex Johanne Citrio.

(18) Jus Graeco-Romanum temporum poſteriorum collegit Johannes Leun-

vel Acoluthici, vel Liturgici, aut Byzantinae Historiae Graeci Scriptores tradiderunt, ita singula, quae ad rem nostram conducunt seligemus, ut nos laboris non taedeat, nec lectores certe poeniteat, ubi pro uno *Protopapa* inveniendo, locando, distinguendo, inlustrando, tot etiam Aulae, Ecclesiaeque Graecae Primates, ac ritus didicerimus.

V. Ab Aula principium: ejusque τὰς τρόπος, ut viam paremus, breviter recensebo. Πρωτοσέβαστον *Protosebastum* in Palatio dixere Graeci sequiores quasi primum Augustum. Hanc enim Augusti vocem in σέβαστον, hoc est *veneratione dignum* Graeci perpetuo vertere maluerunt. Non eo tamen nomine, qui primus fortasse inter duos Augustos esset, censebatur; sed hanc invenit dignitatem, ut & nonnullas alias ex Graecorum fastu, ac tumore derivatas, Alexius Commenus Imperator, quibus fratres, adfinesque suos nullatenus in Imperii societatem adscitos, aliquo honorificentiori vocabulo honestaret. Rem narrat Anna (19) Comnena ejus filia. Nicephorô Botoniatâ anno 1081. e throno deturbatô, in quem Comneni fratres Isaacus, & Alexius conspiraverant, quum unus Alexius ad Imperium evectus esset, is Isaacum fratrem natu majorem insigniori aliquo honoris titulo decorandum censuit. Verum quum non alius, quam Caesaris superesset, isque Nicephoro Melisseno una cum dignitate ex pacto deberetur, novum excogitavit: mixtisque *Sebasti*, sive augusti, & *Autocratoris*, hoc est Impertoris nominibus, titulum conflavit Σεβαστοκράτορος *Sebastocratoris*, *quasi secundi Imperatoris*, inquit Anna, sed potius *Augusto-Imperatoris*, sub quo Caesaris gradum esse voluit; illoque Isaacum, istô Melissenum condecoravit. Mox autem & titulos induxit Πρωτοσέβαστος *Protosebasti*, quem in alium fratrem Hadrianum, & Πανυπερσέβαστος *Panhypersebasti*, quem in Tharonitam sororis ejus virum contulit. Hinc itaque ortum habuere ampullosi isti tituli, quorum alterum *Primum Augustum*, alterum *super omnes Augustos maxime Augustum* fortasse interpretabere. Leges ejusdem furfuris quamplurimos.

unclavius Amalbnrnus, quod cura J.C. Marqnardi Freheri editum fuit graec. latin. Francfurti 1596.

(19) Vide illam lib. 3. Alexiados ex edit. graec-lat. P. Possini Parisiis 1651. cum adnot. Cangii pag. 78.

mos. Sic in sententia depositionis Cosmae Attici Patriarchae Cpolitani sub Manuele Comneno anno 1147. apud Allatium (20) praeter *Stephanum Contostephanum Panhypersebastum*, invenies *Constantinum Angelum Sebastohypertatum*, & *Pansebastos Constantinum Comnenum*, & *Dicaedotam*, quorum primi illi duo patrueles erant Imperatoris. Quid autem si & monstrum hoc vocis reperies in Codice apud Lambecium (21) Πανυπερπρωτοσεβαστουπερτάτον *Panhyperprotosebastohypertatum* quasi inter omnes superiores, & primos Augustos supremum? Vides jam quam ridendus apud sequiores Graecos compositarum vocum cacoethes!

VI. En ergo qui fuerit Aulae Protosebastus. At vero & extra Aulam titulorum prodigus, statim Alexius profudit. Nam bello paullo post a Roberto Guiscardo adversus illum excitato, quo magis Venetam Rempublicam suppetias sibi ferentem devinciret, Vitalem Faledrum ejus Ducem anno 1084. Imperialem *Protosevaston* declaravit, ut Dandulus (22) narrat. Quinimmo collatum eundem titulum Ducibus Neapolitanis legisse memini (23), quod equidem non ante Alexii tempora factum arbitror, si vera narrat Historica Princeps ejus filia, quod exquirere nunc non vacat. Interea quum inter Aulae officia etiam Σέβαστος *Sebastus* occurrat (24), quo nomine non Augustaea, vel Imperatoria, ut olim apud Romanos, sed nobilis, conspicuique muneris in Palatio dignitas censebatur, illud heic esset scitu dignum, an priores in Aula Sebasti fuerint? Id porro postulare videtur ordo synteseos, quemadmodum visum Cangio (25) est: certumque non unum, sed plures ibi fuisse Sebastos (26), unde

(20) Allat. de perpetuo Eccl. consens. lib. 2. cap. 11. pag. 683., & 686. Colon. Agrippinae 1648.

(21) Lambec. in Biblioth. Caesar. Vindobon. lib. 5. pag. 233. Confer & Cangium in utroq. Gloss. v. σεβαστος.

(22) Adi Chronic. Andreae Danduli Venetorum Ducis iterum edit. tom. 12. S. R. J. Murat. ad eum ann.

(23) Vide Henric. Brencmannum diss. de Republ. Amalphitan. cap. 20. in collect. novissimorum Scripp. Rer. Neapol. edit. Neapol. 1738. fol. 923. Cl. Pratill. in prolusione ad Chronic. Ducum Neapol. fol. 8. tom. 3. Hist. Princip. Langobard. Peregrini.

(24) Confer Codin., & Anonymum Monchallian. in officiis Aulae.

(25) Cang. in utroq. Glossar. v. σέβαστος.

(26) Auctor expeditionis Asiaticae Friderici I. Imperat. apud Cang. loc. mox. laud. in Gloss. latin. *Et alios*, inquit, *quatuor Graecorum Principes ratio-*

de uni τῦ πρωτῦ nomen aptari commode potuerit. Concessum quoque in Italia ab Impp. Cpolitanis hunc Sebasti titulum, quemadmodum & illum Antypati (fortasse Proconsulis) Ducibus Amalphitanis fuisse, qui propterea *Vasti*, priori syllabâ extritâ, cognominati sunt, conjicit Brencmannus (27). Sed *Vesti* potius, quam *Vasti* legendum esse jamdiu viri docti monuere, ut apud Protospatham (28), & in diplomate apud Ughellum occurrit. Βέϛις *Vestis* enim, seu *Bestis* altera erat multorum dignitas Palatina, quibus Bestarchae (29) praeerant ceteris inlustriores. At infinitus essem si in haec invaderem. Ad Aulae potius Primores redeam.

VII. Sequitur protovestiarius, cujus munus Vestiariis praeesse. Duos autem Protovestiarios, Palatii unum, Ecclesiae alterum legimus, quorum primo Regiarum in Aula, secundo sacrarum in Ecclesia vestium summa cura, atque custodia commissa erat. Porro ἐϛὴν *vestem*, posteriores Graeci βέϛην dixere; unde & factum Βεϛιάριος quemadmodum observari apud Suidam (30) potest. Ex aspera deinde literae β pronunciatione, & hos Bestiarios, & illum Protobestiarium aliquando nostri nuncuparunt. Erant autem in Aula Vestiarii plurimi, qui vestibus praessent; quibus nihilominus Vestiariis omnibus is, qui praeerat, Protovestiarius audiebat. Nec apud Graecos modo Vestiarii munus, sed apud Reges etiam Langobardorum (31), ipsosque Romanos Pontifices nobilissimum

B fuis-

tione dignitatis graeco vocabulo Sebaston, *cum eis denuntiat advenire*.

(27) Brencmann. laud. adnot. 23. Etenim β per sonum v consonae extulisse passim sequiores saltem Graecos, notissimum.

(28) Lupus in Chronic. ad ann. 1051. *Descendit Argyrus Magister Vestis, & Dux Italiae filius Meli*. Diploma apud Ughell. tom. 7. fol. 393. *Nos Joannes Domini gratia Dux, &* sic *Imperialis Patricius Antiphatus Vesti.*

(29) Videsis Cang. in notis ad Nicephori Bryennii Caesaris Annae Comnenae Viri historiam, sive Commentarios de reb. Byzantin. lib. 1. nu. 14. edit. graec lat. P. Possini Paris. 1667.

(30) Confer Suidam edit. Kusteri pag. 43. v. βεϛιάριος. Quamobrem Lacerda in adversariis, Graecos vestes βεϛία etiam dixisse monet.

(31) Meminit Anastasius in Hadriano Panduli Vestiarii Desiderii Regis Langobardorum. Confer Murator. differt. 4. medii aevi. Joh. quoque Diaconus in vita S. Gregorii M. cap. 10. *Accersito*, inquit, *Vestiario alia sex numismata dari praecipias &c.* Hinc colliges non vestium modo, sed thesauri curam illi a Pontifice commissam. Vestiariorum hujusmodi Rom. PP., quos & *Vestararios*, & *Vastararios* saepe dictos leges, meminerunt Ordines Romani 1. ac 12. tom. 2. Musei Mabill. fol. 4. 172. 195. 199. De Vestia-

fuisse invenies, quamvis Protovestiarios hactenus nonnisi apud Graecos repererim. Et horum quidem munus inter suprema censitum. Etenim a Michaële Paleologo Michaëli Tarchaniottae suo ex sorore nepoti collatum narrat Codinus (32). Eodem & postea in Palatio functum legimus (33) Johannem, de quo supra diximus, cognomento Scylitzem, qui mox Curopalates evasit; ac novissime Georgium Phranzem (34) sub postremo Constantino Imperatore Graecorum, calamitatum sui temporis Scriptorem.

VIII. Haud absimile munus *Protostatarchae*, quem mixtis ex utraque lingua vocibus *Protostratorem* dixere. Stratores, quos & Græci ἀναβολεῖς *anaboleos* dixerunt, qui fuerint apud veteres, notum vel levi pulvere antiquitatis adspersis. In re veterinaria, qui stratum equi componebant, sessoremque dextera ut plurimum ei substrata, in equum sublevabant, ac ejus mox frena ducebant, stratores vocati sunt. Nec enim veteres subjicibus illis pedaneis, sive ab ephippiis pendentibus fulcris, quos novo vocabulo stapedes, aut stapedas dicimus (35) utebantur; sed vel stratoribus nobiliores, vel instrumento aliquo scansili reliqui, cujusmodi sunt, quae in ascendendis curribus usurpari aliquando hodieque videmus, aut saltem cippis, quos in viis militaribus inter alios (36) usus idcirco depactos legimus. In re vero militari stratores audierunt, qui ut idonea stationibus loca praeepararent, castra praeibant, quo-

stiario quoque Patriarchii Lateranen., hoc est loco, in quo Ecclesiasticae vestes condebantur, illiusque Vestiariis, idest custodibus vide Caesar. Rasponum de Basilic. Lateran. lib. 3. cap. 17., & lib 4. cap. 14.

(32) Codin. laud. cap. 2.

(33) Testis est Cedrenus illius expilator in praefat. ad suam synopsim Historiar. ex edit. Goatii typis Regiis Paris. 1647.

(34) Lege proëmium ejusdem Phranzae ad Chronic. suum editum a Pontano Ingolstadii, latine licet, & interpolate 1604.

(35) Videsis quae de usu hujusmodi fulcrorum pensilium a veteribus non adhibitorum scribunt Lipsius de militia Roman. lib. 3. dialog. 7. fol. 139. edit. Antuerp. 1594 Brodaeus lib. 4. miscellaneor. cap. 26. Voss. lib. 1. de vitiis sermon. Cuperus ad Lactant. libr. de mort. persecut. cap. 5. ubi narrat probrosum stratoris munus, quod a Valeriano Imperatore bello capto Sapores Persarum Rex exigebat. Nonnulla & habet Cang. v. *Staffa*, nosque plura dicemus in differt. de viis militaribus a Romanis per Bruttios constitutis cap. 3 n. 4.

(36) Narrat Plutarch. in Gracch. vias reparasse Gracchum, & lapides non longe distantes in marginibus depanxisse, ut facilius etiam viatoribus redderetur in equos adscensus, instrumentum scansile non habentibus.

quorum apud (37) Hyginum frequens mentio est. Postremo in re forensi, hoc etiam nomine carcerum, reorumque custodes donatos legimus, de quibus plura (38) Gothofredus: Scholam quoque Stratorum fuisse uterque nos docet Jurisprudentiae Codex, quam tamen ad primos pertinuisse (39) ex legibus ipsis diserte noscimus, eique olim Praefectum fuisse Tribunum stabuli colligimus ex (40) Ammiano. At apud Graecos aevo sequiori Stratoribus hujusmodi praefuit Protostrator, quem ideo Praefectum equitio latine dixeris: apud Principes vero Italos audit *Cavallerizzo* (41) *Maggiore*. Primum in militia exponendum potius Protostratorem censet (42) Bulingerus, quasi *πρωτοςάτην qui primus in acie stat*, cujusmodi apud Germanos dicti sunt *Marescalli*. Atqui ab equis quoque hoc nomen duxit originem, quum *Marach* (43) equum, & *Schalch* ministrum, magistrumve Teutonica lingua designent, tametsi ad primos acierum ductores, in quibus nobilior equitum pars militabat, traductum sit. Hinc adposite Nicetas (44) Choniates, qui captâ a latinis Cpoli scribebat Jofredum, quem Flandri, Gallive *Mariscaldum* vocabant, Grae-

B 2

(37) Confer Hygini Gromaticum to. 10. antiquit. Rom. Graevii, & quae Gothofred. habet ad l. unic. C. Th. de stratorib.

(38) Gothofred. ad l. 1. C. Th. de custod. reor. Putant nonnulli hos dictos potius *statores*, sed frustra.

(39) Vide l. unic. utriusq. Cod. de stratorib. De ejusmodi stratoribus Regum Langobardorum agit Murat. dissert. 4. antiquit. med. aev. Illos eorum lingua *Marpahis* dictos scribit Paull. Diacon. lib. 2. cap. 9. Plura de stratorib., & Protostratore Cangius ad Cinnamum pag. 474. & seq.

(40) Ammianus lib. 30. cap. 5. in fine. *Quum Valentinianum Augustum oblatus non susciperet equus, anteriores pedes praeter Stratorem erigens in sublime, innata feritate concitus, dexteram Stratoris militis jussit abscindi, quae eum insilientem jumento pulserat consueto: perissetque cruciabiliter innocens juvenis, ni Tribunus stabuli Cerealis dirum nefas cum sui periculo distulisset.*

(41) Vide Macrium in Hierolexico, & addentes v. *Protostrator*.

(42) Bulinger. de offic. Eccles. Cpolitanae in appendice ad libros de Imperat., & Rom. Imper. Lugduni 1618.

(43) In legibus Alemanicis tit. 70. §. 2. *Si quis equo quem Alemani Marach vocant oculum excusserit &c.* & tit. 79. §. 4. *Si Mariscallus, qui super duodecim Caballos est occiditur, 11. solidos componatur.* Similia habentur in legib. salicis, in quibus Mariscallus ita distinguitur a Stratore, ut huic illum praeesse satis indicare videantur. Vide tit 11. §. 6. edit. Eccardi, & quae ad Cang. addunt Maurini PP. v. strator. Cang. v. Marescalcus, & Murat. differt. 4. antiq. med. aev.

(44) Nicet. Choniates cognomento Acuminatus in annalib. ubi de Imperio Balduini Flandri ex edit. Fabroti Paris. 1647. *Per Jofredum quemdam magnae auctoritatis apud latinas copias virum, quem illi Mariscaldum, Graeci Protostratorem vocant, revocatur.*

Graecorum Protostratori comparavit. Fuit autem haec dignitas in Aula maxima, & inter inlustres (45) censita: eadem fortasse, quae olim ad Comitem stabuli pertinebat (46), fratribus Imperatorum conferri solita; etsi aevo posteriori inferior hic titulus fuerit, diversusque omnino videatur. Translatus quidem & ad militiam a Graecis legitur (47), contra ac ille Protostratoris, qui semper in Aula mansit, quum militibus potissimum praeessent Stratopedarchae, & Stratilates, de quibus apud Cangium plura. Huc tamen pertinere videtur Protocomes, cujus in officiis Aulae meminit Anonymus Monchallianus. Etenim centuriones, qui militaribus turmis in exercitu praefecti erant, recentiores Graeci Comites (48) nuncuparunt. Inde emersisse potius Protocomitem autumo, non a pagorum cura, & inspectione, ut nonnulli putarunt. Verum Protostratoris muneri, licet longe inferiora, adfinia quodammodo erant officia Protocynegi, Protohieracarii, Protocarabi, Protochirii Aulae. Primus (49) a canibus nomen ducit, quod his, & venatoribus praesideret; alter ab accipitribus (50) quod eorum primus curator, & domitor, accipitrariis quoque ipsis praeficeretur. Navis Imperatoriae gubernator erat (51) Protocarabus, & tibicinibus Imperatoris praepositus (52) Protochirius Aulae. Verum potiores percurrendi.

IX.

(45) Willielm. Tyrius lib. 18. cap. 24. *Johannes Protosevasto, & Alexius Protostrator, qui inter inlustres sacri Palatii primum obtinebant locum &c.*

(46) De Comite Stabuli mentio in l.unic. C. Th. de comit. & Tribun., & l. 3. C. Th. de equor. collat., & l. 29. de annon. & tribut. Ea dignitate ornatum a Valentiniano legimus Valentem fratrem suum apud Ammian. lib. 26. cap. 14. Eandem Stilichonem Honorii Socerum habuisse testatur marmor apud Gruter. fol. 412. num.4. Sed ultimis temporibus Καπνοταῦλοι quos dixere sequiores Graeci, minoris admodum dignitatis fuere ut ostendit Cangius in Alexiad. pag. 305. Meminit & Anonym. Monchallian. M. Comitis Stabuli.

(47) Narrat Procopius 1. de bello Gothic. a Justiniano missum in Illyricum Constantinianum, qui Imperialibus equitariis praeerat. De Stratopedarchis & Magno Stratopedarca agit Codin. in opusculo laudat. Consulesis Cang. in Gloss. mediae Graecit. in utraq. voc.

(48) Constantin. Porphyrogenit. 1. Themat. 1. Leo in Tacticis cap. 3. §. 10.

(49) De Protocynego vide Codin. cap.2. & Cang. in Gloss.med. Graecit.

(50) De primo Accipitrario iidem ibidem.

(51) Κάραβος Scriptoribus Graecis passim cymbula est, linter, scapha, navicula: Inde fortasse dictae Caravellae. Vide Cang. in utroq. Gloss.

(52) *Protochirium* dicimus Calabra pronunciatione; sed si mavis *Protocerem*, esto. De hoc Aulae Primicerio vide Cang. ad Cinnamum fol.463.

IX. Protostratori ergo adde Protospatharium, hoc est spathariis Praefectum, ac Palatinorum militum veluti Primipilum. Spatharios scilicet eos adpellarunt milites, inferiores Graeci, quos postremi Romanorum Imperatores (53), Protectores domesticos dixerant: sequiores autem latini armigeros, quod ensem armaque ferrent ad Principis latus protegendum. Hinc spatharium Cedrenus, si recte memini, *somatophylacem*, hoc est corporis custodem, ut nos hodieque dicimus, nuncupavit. Fatendum nihilominus & aliquando Spatharios, armigerosque dictos (54), qui Principis arma deferrent. Ubi igitur Spathariis commissa ejus custodia erat, jam vides quantae Potospatharii munus dignitatis fuerit, quo qui fruebatur (55) inter inlustres quoque censitus erat. Non raro autem protospatharii hujusmodi ad Italiae Provincias regendas a Graecis mittebantur, uti observari apud Paullum Diaconum (56) potest, & Leonem ostiensem, & Lupum ipsum quoque Protospatharium. At vero fortasse in honorarium titulum nonnumquam id munus conferebatur, quod multi in chartis (57) sequiorum temporum eo donati titulo subscribantur.

X.

(53) Vide Spartianum in Caracalla, & l. 9. C. Th. de protectorib., & tot. tit. de domestic. & protect., ac in eum Gothofredum. Confer Pancirol. in not. Imperii orient. cap. 89. ubi Gordianum juniorem eorum Scholam instituisse tradit ex Cedreno, quamquam ejus rei nihil habeat Capitolinus in Gordianis tribus. Ex eorum numero fuisse Menandrum illum Protectorem, qui sub Mauricio vixit, cujusque fragmenta habemus Hist. Byzantin. tom. 1. arbitror.

(54) Utroque sensu occurrit haec vox. Confer Cang. ad Alexiad. pag. 259. & in utroq. Gloss.

(55) Πρωτοσπαθαρίων vocatur haec dignitas ab Anonymo in Romano juniore, ut monent Maurini PP. Confer Codin. cap. 5. n. 55. & Gloss. Basilicor. v. ικκίωριος.

(56) Paul. Diac. lib. 6. de gest. Langobar. cap. 4. tom. 1. S. R. J. p. 1. Chronicon Casin. lib. 1. cap. 48., & 59. tom. 4. S. R. J. & Chronic. Lupi Protospathae tom. 5. S. R. J., ubi anno 973. *Passarus*, anno 479. *Porphyrius*, anno 987. *Sergius*, anno 1018. *Joannitius*, anno 1035. *Constantinus*, anno 1054. *Sico*, aliique fortasse observari possunt, quos Auctor decurtato vocabulo *Protospathas* vocat, quamvis in Cod. Ducis Andriae ubique legatur Protospatharius. Sunt tamen, qui ipsius Rectoris Apuliae nonnullos fuisse Protospatharios suspicantur.

(57) Sic in Charta anni 736. apud Chioccarell. in Episc. Neapolit. in Stephano: *Gregorius Dux Neapolis Imperialis Spatharius* dicitur. Apud Ughell. tom. 7. in Episcop. Juvenacensib. in chart. anni 947. *Siphandus Imperialis Protospatha & Iudex*. In Chronic. Vulturnens. tom. 1. p. 2. S. R. J. lib. 4. in charta anni 964. *Madelmus Imperialis Protospatharius*. Apud Murat. diss. 6. ant. med. aev. ex veterib. documentis. *Sabbaticius Imperialis Protospatharius: Gregorius Imperialis Protospatharius*.

X. Mittebantur autem & Patricii, inter quos & Protopatricios reperies. Sic apud Ughellum (58) leges in Italia an. 893. Cosmam Anthium Protopatricium. Porro qui Patricii fuerint translato Cpolim Imperio discimus ex Zosimo (59) narrante M. Constantinum ex Senatoribus qui Curules gesserant Magistratus, nonnullos sibi veluti Consiliarios adlegisse, quos Patricios dixit, quasi Reipublicae Patres, ut Suidas (60) interpretatur. Inde factum ut summa intra Aulam dignitas esset cingulum Patriciatus, quod Patricii, ipsis etiam Imperatoribus loco (61) parentum essent; quoniam, ut olim Jurisperitos, ita postmodum Patricios ad latus habebant. Illam *uni tantum cessisse fulgori*, hec est Consulatui (62), scribit Cassiodorius, ejusque honorem, mox ut datus fuerit, in vitae tempus reliquum fuisse coaevum. Sed postremum hoc apud Gothos dumtaxat fortasse verum, quum in Graecis monumentis haud raro Expatricii (63) oculis observentur. Eminentissimam adeo censuerunt Augusti Byzantini, ut Regibus etiam, ac Principibus exteris (64) saepe contulerint.

Quod

(58) Apud Ughell. tom. 8. in Archiepisc. Benevent. fol. 47. edit. Colet. *Enthelma* (hoc est praeceptum, seu mandatum) *facta a me Cosma Anthio Protopatricio, & Basilico Protonotario, & Stratego Siciliae, & Longobardiae quam vobis dedimus Domino Conservato Episcopo Beneventano &c. mense Ianuario indict.* 11. ex qua nota indictionis ad eum annum pertinere Ughellius infert, quum in Episcopatu Conservati alias non recurrat.

(59) Zosim. lib. 2. cap. 40. in collect. Sylburgii. Vid. l. 1. C. Th. de Consulib. & Gothofred. ibi, & l. ult. C. Justinian. de Consulib. & non spargend. lib. 12., imo & instit. lib. 1. tit. quib. modis jus patriae pot. solvitur §. 4., ubi exemti a patria potestate Patricii sunt, a qua nec toga, nec militia, nec Senatoria dignitas, nec ipse Consulatus emancipabat.

(60) Suidas hoc v.

(61) *Quem Imperatoria celsitudo Patrem sibi elegit*, inquit Tribonian. §. mox. cit. institut. Hinc Claudian. lib. 2. in Eutropium v. 68. de ejus Patriciatu loquens cecinit.

Praesidium legum genitorque vocatur
Principis, & famulum dignatur Regia Patrem.

At deinde de eodem jussu Honorii deportato, qui ejus bona in fiscum redegerat sic lepide lusit:

Direptas quid plangis opes quas natus habebit?
Non aliter poteras Principis esse pater.

Egregium de Patriciis antiqui, & medii aevi cujuscunque generis opus edidit Octavius Gentilis Septempedanus vir doctissimus, quem consule. Ut autem Imperatorum uxores Caesarissas, ita & Patriciorum Patricissas vocarunt infimi Graeci.

(62) Cassiodor. lib. 5. Epist. 5. in formula Patriciatus.

(63) Expatricios legimus passim in C. Th. in Conc. quoq. Chalcedon. act. 1. interfuere *Florentius, Senator, & Protogenes* Expatricii. Vide & l. 3. §. 4. C. ubi Senatores &c.

(64) Plura collatae ab Augustis Byzantinis in Reges, ac Principes hujus dignitatis exempla colligit Cang. hoc v.

Quod autem, aut ex Patriciis mitterent ad Exarchatum, vel Apuliam, Siciliamve (65) regendam, aut quos destinabant hâc dignitate exornare consueverint, harum idcirco Provinciarum Rectores frequentissime Patricios legimus. Sed qui Protopatricius? Non alius sane, nisi qui gradu aliquo, sive ab aetate (66), sive a Patriciatus saltem adeptione, sive tandem ab instituta nova dignitate desumtô, ceteris praeferretur. Sic etiam Asparem Primum Patricium Marcellinus (67) Comes dixit in Chronico. Protocatapanos quoque invenisse se in ejusmodi Magistratibus, qui sub Catapanorum (68) nomine ad Apuliam regendam postremis temporibus a Graecis ablegabantur, putarunt doctissimi (69) PP. Maurini, qui eos in novis vocibus Cangio addiderunt. Sed aliquo Lupi Codice decepti sunt, quem unicum laudant. Apud illum enim (70) non Prothocatapanus, sed Potho Catapanus ubique legitur, quem Leonem Potum fuisse vidit eruditissimus Cangius, tum in familiis Byzantinis, ubi de stemmate Argyrorum agit, quum vero in indice Catapanorum Apuliae, quem in hac voce Glossario inseruit. In usu potius fuisse Siciliae Protostrate-

te-

(65) Obvia res est. De Patriciis duobus, qui Italiae Provincias, translata Byzantium Imperii sede, regerent, agit Const. Porpgyrogen. de administr. Imper. cap. 27. de cujus loco dicam infra cap. 10. num. 3.

(65) Ad aetatem refert Cangius laud. loc.

(66) *Πρωτοπατρικίυ, καὶ Κόμητος τῦ ὀψικίυ Protopatricii, & Comitis obsequii* meminit etiam Theophanes. Meminit & Protopatricii Malchus in excerptis in hist. Byzant. pag. 92. Monendum tamen, esse nonnullos, qui *Βασιλεοπατορίαν Imperatoris paternitatem*, ut Phranzes vocat lib. 1. cap. 27. diversam putant a Patriciatu dignitatem. Sed frustra. Adi Cang. in utroq. Glossar. v. Pater Imperatoris & *πατήρ*.

(68) De Catapanis hujusmodi dicam infra cap. 10. n. 2.

(69) In addit. ad Cang. hoc v.

(70) In editionib. Lupi, sive Caraccioli, sive Peregrini, sive Carusii, sive Murator., sive Pratilli ubique legitur Potho Catapanus. Vide ad ann. 1020. Et ann. 1031. solo Pothi nomine effertur, quamvis in C. Ducis Andriae additam quoque esse vocem Catapani moneamur, quae tamen, ut in anno 1029. a voce Potho disjunctim legenda est: utrobique autem cum Θ scribitur. Illum fuisse Leonem Potum, aut Pothum ostendit Cangius in familiis Byzantin. in Argyriis, & in indic. Catapanorum. Nec sane intelligi potest qui fuerit, nec ulla analogia extundi iste Protocatapanus, quum unicus in Apulia Catapanus fuerit, nec alibi in Imperio Graeco usurpatus hic Magistratus, ut infra dicam. Ad Protostrategos quod adtinet vide Anastasium in Constantino Papa, ubi de Theodoro Patricio, & Protostratego Siciliae, & Chioccarellum de Episc. Neapol. pag. 77. ubi in diplomate occurrit Antiochus excellentissimus Patricius, & Protostrategos.

tegos, quod reliquis praeeminerent Strategis, constat.

XI. Sed istos fere omnes Protonobilissimi dignitas praecedebat. Sane etsi nobilissimi epitheton nonnullis etiam Impp. collatum interdum legamus (71), praesertim vero M. Aurelio Commodo, ut Historici, lapidesque testantur: illo tamen potissimum Caesares Imperio successores designati in numismatis (72), marmoribusque exornari solent. At translato Byzantium Imperio frequentissime hoc titulo Augustorum filios distinctos noscimus (73), qui propterea & Nobilissimi pueri vocabantur, & Nobilissimae audiunt Augustorum filiae in Codice (74) Theodosiano. Constantinus Magnus, si Zosimo (75) fides, a Caesarea dignitate, alteram Nobilissimi avulsisse creditur, quum Constantinum fratrem, & Hannibalianum fratris filium Nobilissimos vocari jussit. Sequutus is mos ab iis qui (76) successerunt Imperatoribus; donec subinde eâ praediti dignitate Augustorum liberi, fratresque omnes censerentur: illaque postremo Aulae (77) etiam Proceribus sub

(71) Vide Herodian lib. 2. cap. 9. ubi de M.A. Commodo agit, & confer marmor apud Gruter. pag. 262. n. 4. Sic et in collatione Legum Mosaicarum, quam Licinio Rufino tribuit Cujacius tit. 15. Diocletianus, et Maximianus *Nobilissimi Augusti* inscribuntur.

(72) Vulgata res est. Primum collatum hunc tit. C. Julio Vero Maximino, a Maximino Patre, colligunt Eruditi ex lapide Gruteriano fol. 151. n. 5., seu apud Sponium fol. 187. quem et refert Pagius ad ann. 135. n. 8. Sed in lapidibus hactenus fortasse verum. At collatum longe antea Getae Caesari demonstratur ex actis sinceris SS. MM. Perpetuae, et Felicit. ab coaevo Auctore conscriptis ex edit. Valesii §. 16. ubi sic legit Noxiis *Nobilissimi Caesaris*. Ruinartus equidem legit fol. 86. edit. Veron. ann. 1731. *Noxiis Nobilissimis, Caesaris &c.* At Holstenius in notis ad acta illa etiam numum Getae ipsius apud Hulsium producit cum adversa figura Nobilitatis. Ut ut res se habuit, passim hic tit. recurrit in Caesarum numis. Mihi unus est *M. Aur. Carini Nob. Caes.* Vide Panvinium in fastis pag. 244.

(73) In constitutionib. Impp. hisce siglis N. P. indicantur. Vide Cujac. ad l. 4. C. de privileg. eorum, qui in sacr. Palat. militant.

(74) Confer l. unic. C. Th. de privileg. Dom. Aug., et l. 21. C. Th. de lustral. collat.

(75) Zosimus lib. 2. ex collect. Sylburgii.

(76) Jovianus inter filios suos Varronianum, et Honorius Valentinianum sororis filium, a Theodosio deinde Caesarem renunciatum, Nobilissimos crearunt. Vide Philostorgium lib. 8. cap. 8., et lib. 12. cap. 20. Justinianum quoque a Justino, cujus ex sorore nepos erat, Nobilissimum primo designatum, deinde Imperii successorem scribit Marcellin. Comes in Chronic.

(77) De inferioribus autem temporibus, in quibus omnibus promiscue a sanguine Principibus hic tit. conferebatur, imo, et nonnullis Proceribus vide Photium in Bibliothec. pag. 187. edit. graec-latin. Schott. 1612. Leuncla-

ſub celſiſſimis Imperatoribus quandoque conferretur. Hoc poſtremo tempore dignitas emerſit Protonobiliſſimi (78), quâ ſcilicet Primatus inter Nobiliſſimos tribueretur; eâque exornatus in Italia comparet anno 1108. Baſilius Imperialis Protonobiliſſimus in charta (79) apud Ughellum.

XII. Denique & huc pertinent Proto a ſecretis, & Protonotarii, & ſi vis etiam Protoſcriniarii, & Protocancellarii, qui etiam occurrunt in Aula, vel apud Magiſtratus Graecorum. Secretarium locus erat (80), in quo Senatus, Judiceſve ad cauſſas diſcutiendas, juſve reddendum conveniebant. Hinc emerſit vox illa *Secretarius*, quae Scribam indicaret, quod in Secretariis decreta, vulgo non communicanda, qui hoc munere fungebatur, exciperet. Locum propterea vocavit (81) Ammianus *judiciale ſecretum*. Quoniam autem plures huic officio deſtinabantur, qui primus inter eos in Imperiali Conſiſtorio erat, is Protoſecretarii titulo donabatur, cujuſmodi apud Johannem, & Manuelem Comnenos (82), Johannes ille Zonaras Annalium Scriptor fuit. Simile quidpiam in Protonotario intelliges, de quo, utpote etiam inter officia Eccleſiaſtica relato, dicam uberius capite ſequenti. Protoſcriniarii

clavium in Pandect. Turc. pag. 90. aut Cangium ad Alexiad. pag. 274. & in utroque Gloſſar. praeſertim med. Graecit. tom. 2. fol. 1010.

(78) *De Protonobiliſſimis* idem Cang. Alexiad. lib. 7. pag. 339. Alemann. ad hiſtor. Procop. arcan. cap. 9. Hoc tit. Manuel Comnenus in epiſt. ad Alexand. 3. Ludovicum VII. Galliarum Regem exornat apud Baron. an. 1180. num. 21.

(79) Ughell. tom. 7. in Archiep. Barenſ. ubi refert. chartam Richardi Seneſcalli Ducis Willielmi Wiſcardi.

(80) Hac notione occurrit haec vox ubi de Eccleſiis non agitur. Confer l. 20. C. Th. de exactionib. l. 1., & 2. C. Th. de off. Rect. Provinc. & ibi Gothofred. Item l. ult. C. Juſtin. ubi Senator. l. 3. C. de off. diverſ. judic. Vide etiam acta S. Cypriani ſub init., & acta SS. MM. Scillitanor. apud Ruinart. edit. Veron. fol. 76. & 188. & Lactantium, ſeu Auctorem lib. de mortib. perſecutor. cap. 15. At in Eccleſiis aedicula erat illis adnexa, in qua miniſteria condebantur. In his haud raro PP. Concilia celebrarunt, quorum actiones, ſeſſioneſve ſecretaria nuncuparunt. Hinc & Secretarius dictus aliquando, is quem hodie *Sacriſtam* dicimus. Confer Cangium.

(81) Ammian. lib. 15. cap. 7. Vide & in hunc locum Valeſium pag. 97. edit. Gronovii.

(82) Vide praefat. Cangii ad Annales Zonarae Paris 1686. Sic & Anaſtaſius in Stephano II. tom. 3. S. R. J. fol. 160. *Conjunxerunt in hac Romana Urbe Imperiales miſſi, Gregorius ſcilicet Protoſecretarius, & Johannes Silentiarius*: Confer Cangium ad Cinnamum fol. 493., & v. *Protoſin*[illegible].

rii etiam inter Ecclesiastica munera leguntur, sed non (83) apud Graecos. Ut nonnihil heic innuam, generale scrinii (84) nomen ad archivum ferme coarctatum est. Ut illa Magistratuum omittam, celebrantur potissimum (85) quatuor Palatina, seu Augustaea Principum scrinia, *Memoriae*, *Libellorum*, *Epistularum*, *&* *dispositionum*, quorum in utroque Codice mentio. Scriniarii vocabantur puto, non qui Scriptorum vices agebant, sed qui scrinia (86) ejusmodi servabant, *chartularii* haud raro dicti, quibus Praefectum sub Alexandro Imperatore Romae Ulpianum (87) Jurisconseltum scimus. Quem Primiscrinium (88), quod scriniis praeesset, vel primum inter Scriniarios locum obtineret, dixere Latini, hunc Protoscriniarium nonnumquam mixtâ voce extulere, sicut in Protocancellario (89) & in multis aliis fecere, Graeci. Sic & Protojudicem (90) nostri, & Protocursorem (91) dixere, & sexcenta alia, in quibus non ultra immorandum, quod numquam esset dicendi finis.

CA-

(83) Protoscriniarii iidem qui Primiscriniarii, & Scribae Regionarii leguntur in Ecclesia Romana. Vide Baron. ad ann. 1100. num. quinto. Eos Protoscriniarios vocant acta S. Sebastiani, Regino in Chronic., & Chronic. Farsense.

(84) Plures hujus nominis notiones habes apud Cangium, Maurinos, & Vicat in ea voce.

(85) Consule Breviarium Theodosian. seu Notit. Imperii, & ll. in utroque C. praesertim l. ult. C. de Decurionib. l. 3. C. de off. quaestor. l. 3. 4., & 21. C. de proxim. Sacr. Palat. & l. ult. C. de prox. sacr. scrinior. De scriniis vero Magistratuum tit. utriusque C. de numerariis, & quae in eos observant duo Jurisprudentiae lumina Cujac. & Gothofred.

(86) Ita rectius describuntur a Vicat in vocabul. juris utriusque v. *scriniarii*.

(87) Lampridius in Alexandro Severo cap. 26. fol. 205. Hist. Augustae edit. Florent. 1725. *Et Consiliarius Alexandri, & Magister scrinii Ulpianus fuisse perhibetur*.

(88) Vide l. ult. C. de numerar. & l. ult. C. de adparitorib. PP. l. 3. C. de diversi. offic. Symmach. 1. epist. 33. seu ejus relationem apud Baron. ann. 419. num. 5. Cassiodor. 11. epist. 20. Breviar. Theodos. 1. 40.

(89) Protocancellarii, quem nostri sequiores frequentius Archicancellarium dixere, meminit Anonymus Combefisianus in Porphyrogenito n. 8.

(90) In charta anni 1165. in additam. ad Chronic. Cesauriense tom. I. p. 2. S. R. J. *Ego Amor Termolensis Alisinae Protojudex*. In ann. 1160. apud Ughell. in Archiep. Salernit. num. 13. tom. 17. *Ego Petrus Protojudex*. Quid quod Messanae Primates ipsi Universitatis Judaeorum, solo Proti nomine indigitantur in charta apud Pirrum tom. 1. fol. 410. edit. Venet. *Aron Favi Judaeum Protum Universitatis Judaeorum: Ipsos Protos in eadem Curia citari fecit &c. Cum vereantur dicti Proti &c.*

(91) Protocursoris insignis mentio est in Histor. Miscella t. 1. p. 1. S. R. J. fol. 123. Locum etiam refert Baron. ad an. 607. n. 2. unde colliges id muneris haud ignobile fuisse.

CAPUT II.

De officiis Ecclesiasticis in quibus τῶν πρωτῶν denominatio apud Graecos occurrit. De Protosyncellis, Protecdicis, Protonotariis, Protocereis, Protopsaltis, Protocanonarchis nonnulla, ejusdem speciminis caussa, traduntur.

I. INter munera Ecclesiastica hoc τοῦ πρωτοῦ caractere distincta, primum sibi vindicant locum *Protosyncelli* in magnam apud Graecos dignitatem evecti. Syncellos porro latine dixeris concellaneos, hoc est una sub eodem tecto, cellaque degentes. Latinam scilicet vocem heic Graeci adoptasse videntur, quum sua carerent; atque ex illa plures fecisse, sive hibridas, sive derivatas. Cellas itaque κέλλιας dixerunt; inde κελλιῶτας *Celliotas* vocarunt Cubicularios, ut apud Phranzem (1): συγκελλίτας *Syncellitas*, qui simul habitabant Monachos, ut videri apud Cassianum (2) potest. Audies nonnunquam & barbarô ritu *Congellos*, *Syngellos*, *Sygellos*, & *Sinquillos*, quae voces ejusdem sunt, aevo sequiori (3), corruptelae. Quos ergo proximô apud se quisque locô tenebat, conviventes, & commensales, hos jure Syncellos vocasset. Episcopos cum primis, imo etiam Presbyteros, Diaconosque, ut semper vitae suae adhuc secretioris testes haberent, per-

 pe-

(1) Sic Phranzes lib. 2. Chronic. cap. 1. de morte Imperatoris agens: *Hic mos tenet ut Celliotae Imperatoris ad sepulcrum ejus usque ad prima sacra funeralia, sive justa perseverent.* Utebantur tamen & hac voce Monachi, ut ostendit Cangius in Glossar. med. Graecit. Plura quoque Allat. 3. de consens. cap. 8. num. 8. de Celliotis hodiernis Monachor. Graecor.

(2) Cassian. collat. 20. cap. 2. *Ut nos tamquam pristinos Syncellitas, etiam cellulae suae, quam in extrema horti parte construxerat, honoraret hospitio.* Quae quidem retulimus, non quia Cassianus homo Graecus fuerit, ut putavit Guesnajus in suo Cassiano illustrato, de qua re vide Card. Noris. in Hist. Pelagiana lib. 2., sed quia ab ineunte aetate in Graecia diu versatus, inde hanc vocem retulit.

(3) Novitii scilicet graecae linguae facile intelligent hos barbarismos. In prima voce, σὺν Graecorum substitutum fuit *con* Latinorum; quod idem significat. In duabus aliis quum ea vox etiam συγκελλος scriberetur, factum est, ut legeretur *Syngellus*, & sygellus. Quum κ post γ non recte pronunciarent, factum *Syngellus*; quum γ ante κ, factum *Sygellus*. In postrema denique Graecizantes latini, ut κ post γ pronunciationem magis emollirent, fecere q; unde manavit Synquillus.

petuos sibi comites vel in ipsis cubiculis adjunxisse Clericos quosdam ex veteri disciplina constat. Hinc nimirum nomen Acolythis factum nonnulli arbitrantur (4), quos Acoluthos, idest Comites, asseclas, pedissequos potius, quam Acolythos nuncupatos putant. Non quod illi ad sacrum ministerium nullatenus pertinerent, ut temere, meros effutiens Cubicularios, Calvinus (5) bacchatur; sed quod ab notiore hoc, & fortasse antiquiore munere sibi fecerint nomen; quamvis autem Acoluthos inter ordinum gradus non habuerint Graeci (6), nec porro habeant; ab ipsis tamen id officii manasse, vox ipsa demonstrat. At vero Syncelli vocem retinuere, Acoluthos autem reliquere latinis, qui illos ad ordinis gradum provexerunt. Sane inter sincera monumenta, prima Acoluthorum mentio in fragmentis est epistolae Cornelii Papae ad Fabium Antiochenum apud Eusebium (7). Scilicet, quum

ex

(4) Vide Pamelium in adnot. ad epistol. 55. S. Cypriani. Alteserram de jurisdict. lib. 11. cap. 5. Addit Duarenus de Benefic. lib. 1. cap. 14., ideo sic vocatos, quod Episcopos, & Presbyteros comitarentur, quocumque ierint, ut actionum testes essent. Porro etsi extundi haec vox possit ab α, et κωλύω id est *non prohibeo*, ut sic Acolythi nuncupentur, quod admissi ad altaris ministerium sint, a quo reliqui inferiores Clerici prohibebantur, qua de re Estius in 4. dist. 24. §. 13., non satis tamen commode adplicata videtur, quod hoc illis demum permissum fuerit, quasi prius sine nomine essent. Quod si hinc derives, sine adspiratione scribendam esse jure volunt Goar, Cangius, et Macrius. Verum usum etiam scribendi populo concedimus, scientiam nobis reservamus. Interea an revera ab α, et κωλύω, an a verbo ἀκολουθέω *sequor* ortum ducat haec vox, vix invenient eruditi, quod lusum jamdiu nobis fecerit literae γ, et diphthongi ου pronunciatio. Ceterum constans adspiratio ab ἀκολουθέω probabilius derivatam ostendit.

(5) Calvin. instit. lib. 4. cap. 19. §. 23.

(6) Vid. Morin. de sacr. ordinat. p. 3. exercit. 11. 12. et 14. Martenium de ritib. lib. 1. cap. 8. art. 1. Chardon *Histoire des sacraments* tom. 3. lib. 1. cap. 1. Goar ad euchol. p. 233. et 247. edit. Paris. Habert. ad Archierat. pag. 37., et 48. Levia enim sunt, quae sive Schelstrat. diss. 4. ad Concil. Antiochen. cap. 17., sive Hallier de sacr. elect. et ordinat. p. 2. sect. 1. cap. 1. ar. 1. §. 4. obiicitur, proxima Apostolis aetate Ecclesiam Graecam omnibus quatuor minoribus ordinibus non fuisse destitutam.

(7) Euseb. lib. 6. hist. Eccl. cap. 43. Videsis hujus epist. fragmenta apud Coustant fol. 150. At vero quod apud Euseb. in vit. Constant. lib. 3. cap. 9. post enumeratos Episcopos Nicaenae Synodo praesentes haec legas: *Presbyterorum autem Diaconorum, Acoluthorum, & aliorum, qui istos comitabantur turba ne numerari quidem potest*: inde non inferas Acoluthos in gradu ordinis usurpatos ab Graecis fuisse. Illa enim vox in textu graeco, eos omnes indiscriminatim complectitur, qui in Episcoporum famulitio, et comitatu erant. Vide Thomassin. p. 1. lib. 2. cap. 30. n. 4.

ex eorum contubernio factum fuerit, ut Episcopos in publicum prodeuntes (8) anteirent, hique ad mittendas aliis Episcopis litteras (9), quibuscum Ecclesiastica negocia conferenda erant, eorum ministerio uterentur: inde etiam manavit, ut ad Eulogias, ipsamque (10) etiam Eucharistiam in communionis tesseram deferendam passim adhiberentur; cujus rei insignia exstant exempla in epistola S. Innocentii I. ad Decentium (11), & in sacculi traditione, quâ huic nobilissimo muneri (12) in ordine Romano mancipabantur. Hinc etiam evenisse, ut in Ecclesia Occidentali inter ordinum gradus referrentur, quamvis deinde minoribus in sacrificio muneribus addicti fuerint, vehementer quidem, nec temere arbitror. Itaque ad nostra ut redeam, vetustissima fuit in utraque Ecclesia Syncellorum disciplina. De latina testem disertissimum habemus Ennodium (13) Ticinensem in eo libello Apologe-

(8) Notandus hac de re locus S. Ambros. 1. de off. 18. ubi de quodam Clerico ait, jussisse, *ne unquam praeiret mihi, quod veluti quodam insolentis incessus verbere, oculos feriret meos.*

(9) Consule epist. S. Cypriani 42. fol. 142. edit. Baluzii Venet. 1758., ubi de Nicephoro Acolutho; et epist. 55. ubi de Acoluthis Saturo col. 191. et Feliciano colum. 199. litterarum latoribus; et epist. 78. et 79. ubi de Luciano, Maximo, et Amantio Acoluthis subsidiorum portitoribus col. 381. Non raro et id muneris Hypodiaconis datum, ut in eadem epist. 42. et seq., et 78. et 79. Confer S. Augustin. epist. 62. nunc 192. in qua per Albinum Acoluthum rescribit, et epist. 104. nunc 191. et fortasse alibi, et S. Greg. lib. 7. ep. 7. ind. 1. Adi Thomass. p. 1. lib. 2. cap. 30. n. 8.

(10) Id satis ostendit martyrium S. Tharsicii Acoluthi in Martyrol. Usuardi, et Romano ad 8. Kal. Septembris. Verum plura Mabillonius habet in comment. aviis praeviis ad ordin. Roman. Musei tom. 2. fol. 30.

(11) Innocent. I. epist. ad Decent. edit. Coustant. colum. 860. *Quarum Presbyteri (Ecclesiarum), quia die ipsâ propter plebem sibi creditam nobiscum convenire non possunt, idcirco fermentum a nobis confectum, per Acolythos accipiunt, ut se a nostra communione, maxime illâ die, non judicent separatos.* Vide ibid. notas Coustantii; et Mabill. loc. laud.

(12) Ordo Roman. VIII. apud Mabill. laud. fol. 85. Hunc sacculum ad confringendas in Missa oblatas consecratas pertinuisse putat post Mabill. Martenius de ritib. lib. 1. cap. 8. ar. 8. n. 16. Vide et Cangium v. *sacculus.*

(13) Hic libellus, qui in Synodicum decretum transivit in 5. Synodo sub Symmacho anno 504. celebrata, ea de re sic habet. *Nullum Sacerdotum antiquis, & modernis legibus obsequentem, nullumque Levitarum, sine bene probata volumus in quocumque loco manere custodia. Vel quem substantiae exilitas non permiserit habere consortem, ipse concellaneus fiat alterius. Publicum sit apud Religiosos omne quod geritur . . . multos habeat actuum conscios, qui Deo debet innocentiam &c.* Vide hunc libell. in actis Conc., vel in supplement. Bibliothec. PP. Confer et Baron. ad ann. 502. n. 34.

getico, quem in caussa Symmachi Papae Synodali auctoritate conscripsit, & quintae sub eodem Romanae synodo obtulit. Quamobrem Etherium Lexoviensem Episcopum, multos circa stratum suum habuisse lectulos Clericorum narrat S.Gregorius (14). Turonensis. Quos autem ex Clericis primum adsumebant, deinde ex Monachis etiam eligi permisit S.Gregorius Papa, cujus decretum a Gratiano (15) laudatur: unumque ex Monachis concellaneis ejus fuisse S. Augustinum Anglorum Apostolum Leo (16) Tertius scribit. Plures hanc disciplinam, sive instituentes, sive instaurantes Canones, exemplaque congerit (17) Thomassinus. At ad Orientales Episcopos, Patriarchas praesertim quod adtinet, ii Monachos sibi frequenter deligebant Syncellos, cujusmodi fuisse Sedium (18) orientalium in VII., & VIII. Synodo legatos legimus. Eo tamen ibi res evasit, ut Patriarcharum Syncellatus in summam evectus fuerit dignitatem, quod eorum Concellanei, utpote consiliorum participes, potestatis quoque administri fierent, qua de re praeter laudatum Thomassinum, uberrime agit Christianus (19) Lupus.

II. Verum inter eos, Cpolitanae Ecclesiae Syncelli potissimum excelluerunt; tametsi quodnam in illa Ecclesia proprium eorum munus fuerit, frustra doctos viros quaerere nos Cangius (20) moneat. Obscurum quidem: atqui magnum fuis-

(14) S. Greg. Turonens. lib. *6.* cap. *36.* Vide etiam Conc. Turonens. 2. can. 19. et Ticinense anni 850. can. 1. De S.Caesario Arelatensi similia Thomass. refert p. 1. lib. 2. cap. 100. n. 8.

(15) Vide decreti can. 58. 2. q. 7., et can. *60.* ibid. qui tribuitur Paschali PP., in quo id muneris erga Episcopum Presbyteris, et Diaconis adsignatur.

(16) Haec epist. Leon. III. inter illius prima censita, scripta est ad Kenulphum Merciorum Regem, ac refertur a Willelmo Malmesburiensi lib. I. de gest. Reg. Angliae cap. 4. ibi: *Ipsam Parochiam B. Augustino Syncello suo tradidisse*. Sed ante tempora Gregorii refert liber Pontifical. decretum Lucii I. *Ut duo Presbyteri, & tres Diaconi in omni loco Episcopum non deserent propter testimonium Ecclesiasticum*.

(17) Loc. mox laud. adnot. 14. cap. 100. 101. 102. Vid. etiam Cangium v. *Syncellus*.

(18) Sic Johannes, & Thomas Monachi legati Alexandrinae, Antiochenae, et Hierosolymitanae Sedis in Nicaena Synod. 2. Syncelli esse leguntur. Elias quoque in Cpolitana 4. subscribitur: *legatus, & Syncellus Sedis Hierosolymitanae*.

(19) Consule Chr st. Lupum diss. de 8. Synod. General. cap. 10. tom. 3. opp. fol. 369. edit. Venet. 1724.

(20) Pluribus hac de re Cangius v. *Syncellus*.

fuisse, & multorum ambitu expetitum, dubitat nemo. Hinc factum, ut quum illorum satis numerus augeretur, Sergius ille Monothelita, qui annô 609. in thronum Cpolitanum elatus fuit, constitutionem (21) ab Heraclio Augusto impetraverit, quâ ad binos dumtaxat redigerentur. Sed vero intra arctos adeo hujuscemodi limites, nec Clericorum ambitio coërceri, nec sequiorum Patriarcharum facilitas potuit. Ebullierunt rursum Syncelli permagno numero, ut Thomassinus observat, eorumque primus *Protosyncellus* vocari coepit. Hunc propterea Bulingerus (22) putat primum fuisse post Patriarcham, eôque apud eum locô habitum, quô apud Augustos ii, qui Caesares, & Imperii candidati, ac successores erant. Verum ne utrumque falsum sit vereor. Etenim, ut ut vel supra ipsos etiam Metropolitanos sedere aliquando contenderint (23), factôque ipsô consedissent Syncelli Cpolitani, propterea quod Metropolitae quoque eorum consequi dignitatem adfectaverint, unde Syncelli Metropoliticam suâ minorem esse inferebant: Archimandritas nihilominus Protosyncellis praeponi in antiqua creandi Patriarchae formula apud Phranzem (24), & Codinum constat. Deinde etsi quandoque, qui Protosyncellus erat successor quoque fuerit in Sede Patriarchali: quinimmo & ante invectum Protosyncellum, ex Syncellis aliqui in eum thronum evecti fuerint, ut pluribus congestis exemplis Lupus (25), ac Thomassinus ostendunt: attamen quid haec inter tantos, inquit Cangius, quibus nusquam fuit Syncellorum munus ante adeptum Patriarchatum? Nec porro semper, neque ut plurimum morituro Patriarchae Protosyncellus succedebat, (quemadmodum Caesares demortuorum Augustorum implebant locum) quamvis is gradus esset, ut facilius (26) eligerentur. Maxima scilicet au-

(21) Exstat in Paratitlis Leunclavii in Codice juris orient.

(22) Bulingerus in appendic. de officiis Eccl. Cpolit. aliàs laudata.

(23) Vide hac de re plura infra cap. 3. n. 6.

(24) Refert Lupus in appendic. ad Synod. Chalcedon. act. 4. tom. 2. opp. ol. 266. eodem pacto in ultima Synodo a Graecis Cpoli anno 1642. celebrata, quâ Calviniana haeresis proscripta fuit, Magnus Archimandrita Magno Protosyncello praefertur. Vide Conc. tom. 24. col. 1722.

(25) Laud. loc. adnot. 14. 17., et 19.

(26) Eô scilicet res apud Graecos progressa est, ut Syncellos Patriarchis etiam

auctoritate potiebantur, quam (27) nonnulli ei similem arbitrantur, quam apud nos habent hodie officiales illi, quos sibi Vicarios Episcopi constituunt, quâ nihilosecius majorem omnino existimaverim, quum huic similem potius sibi Chartophylaces (28) vindicaverint, Protosyncelli vero veluti (29) Patriarchae oculi, & coadjutores haberentur. Verum, ut hodieque apud Principes, plures licet Cubicularii reipsâ sint, fiunt tamen & id generis plurimi, qui nec Principibus praesto sunt, nec cum illis convivunt: ita porro factum ab Episcopis Cpolitanis, atque ab ipsis etiam Imperatoribus Orientis. Hinc nonnullis etiam ab ea Urbe, vel Ecclesia perpetuo absentibus Syncelli honos participatus. Johannes Episcopus Tranensis (30), qui mediô saeculô undecimo floruit, Graeci Schismatis inter nostros fautor famosus, *Pontificalis*, & *Augustalis Syncellus* nuncupatur, quod tum (31) ab Augusto,

etiam Augusti darent; imo et ipsi, non minus ac Patriarchas facerent. Plura Thomass. cap. 101. n. 5. et seqq. et cap. 102. n. 5. et 6.

(27) Macrius in Hierolexic. v. *Protosyncellus*.

(28) De Chartophylace dicam plenissime cap. 5. Illud heic addendum, ex Protosyncello apud vana fumosorum titulorum pompa gaudentes Graeculos, ut Lupus loquitur, factum fuisse Magnum Protosyncellum, cujusmodi et illum legimus in ultima Graecorum Synod. adnot. 24. laudata. Ejus officia nonnulla in Euchologio describuntur, portandi scilicet ad sacrificium hypogonatium, hoc est pulvinar, quod Patriarchae genibus substernebatur, atque in ejusdem sacrificio orationem pro eo sollemniter canendi, ex Graecorum more, qui neminem pro semetipso publice orare voluerunt. Vide Lup. ibid.

(29) Hoc Protosyncelli munere functum legimus in Ecclesia Cpolitana Gregorium illum Melissenum Mammatem in Conc. Florentino celebrem, adversus quem plura Schismaticus Sguropulus. De eo vide, non tam quae habet Creighton in praefat. ad Sguropul., quam quae Warthonius ad Caveum ad ann. 1440. in supplem. pag. 120. Confer etiam Allat. in diatrib. de Georgiis. Inter antiquos Syncellos eminet anno circiter 790. Georgius ille Syncellus Tharasii Patriarchae, cujus Chronicum habemus, de quo plura ibid. Allatius, ex quo Oudinus tom. 1. col. 1232.

(30) In histor. translat. S. Leucii Episcopi Brundusini apud Bolland. to. I. ad II. Januar. Prostat et haec translatio apud Ughell. tom. 7. pag. 892. edit. Coleti. Scripta fuit ab Anonymo ipsius etiam Johannis Syncello. Vide Asseman. tom. 3. de reb Neapolit. fol. 569. Refert Lucentius in appendice ad Sipontinos Archiepiscopos, quos inter etiam fuit hic Johannes, illius epitaphium, in quo dicitur Archiepiscopus *Tranensis*, *Sipontinensis*, *Garganensis Ecclesiae*, *atque Imperialis Syncellus*. Vide etiam Adelferium in vita S. Nicolai Peregrini edita ab eodem Ughell. eod. tom.

(31) Ut Patriarchae Syncellos dabant Imperatores, quemadmodum supra adnot. 26. observatum; ita titulo tenus Archiepiscopis, et Episcopis conferebant, unde manarunt Augustales Syncelli: vide Cangium hoc verbo.

gusto, quum a Patriarcha illô ornatus titulô fuerit. Postremo eô pervenit Graecorum prodigus fastus, ut Calabriae nostrae Episcopis absentibus, Protosyncelli etiam dignitatem, seu potius titulum communicarent. Theodorus Mesimerius (32) Episcopus Scylacaeus circa finem undecimi saeculi, hôc se titulô in diplomate distinguit, quod S. Brunoni, ac Lanvino datum refertur.

III. A Protosyncellis ad Protecdicos gradum facimus, hoc est ad primos defensores. Aliâ porro notione munus defensoris Ecclesiae apud latinos frequens est, praesertim in (33) epistolis S. Gregorii, aliâ apud Graecos. Tuebantur enim illi jurisdictiones Ecclesiarum, & bona, immo & pauperum personarum. At Protecdici munus in Ecclesia Cpolitana ad curam captivorum protendi, simulque judicium comprehendere omnium querimoniarum, quae ad forum deferuntur, scribit (34) Codinus. Non sic tamen Anonymus Monchallianus, apud quem sic leges: *Protecdicus jus habet a Patriarcha levis momenti caussas, quae in Palatio Patriarchali accidunt cum duobus defensoribus dirimendi*: Qui sane & infra, duos hosce

D Ecdi-

(32) Vide Chartam apud Ughell. tom. 9. in Episc. Scyllac. pag. 590. Ibi Mesimerius graece Πρωτοσυγκελλος, latine Protosynquillus dicitur, quamvis Ughellus chartam graecam non referat.

(33) Confer hac de re innumeras S. Gregorii epist. lib. 1. ep. 6. 25. 26. lib. 2. indict. 11. epist. 36. 54. lib. 4. ep. 4. 25. lib. 7. ind. 1. ep. 4., & ind. 2. ep. 66. 67. lib. 9. ep. 32. lib. 10. ep. 4. 47. Adi Joh. Diac. in ejus vita lib. 2. cap. 53. Defensorum hujusce numerum ad septem Romae auxisse eumdem Gregorium habes ex lib. 7. ind. 1. indict. 17., qui Defensores Regionarii dicuntur in Ordine Romano. Hujuscemodi munus in Ecclesia a Conc. Chartaginiensi V. vulgo IV. ann. 398. celebr. originem ducere videtur. Ibi enim sancitum can. 9. *Ab Imperatoribus visum est postulandum, propter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur Ecclesia, ut defensores eis adversus potentiam divitum, cum Episcoporum provisione delegentur*. Hinc factum ut in altero deinde Conc. Afric. PP. can. 97. inter Africanos, quem ad Conc. Chartag. ann. 407., rectius alii ad Conc. Milevitan. 2. can. 16. pertinere autumant, hanc fucultatem ab Honorio Aug. exoraverint; ut videre etiam licet l. 38. C. Th. de Episc. & Cleric., quâ illis indulgetur, ut defensores eligerent, sive ex coronatis, id est Clericis, sive a Scholasticis, hoc est Advocatis. Inde manarunt & Defensores Ecclesiarum, quorum officium saeculo VI. & seqq. admodum nobile, & multae jurisdictionis. Vide Rapsonum de Basilic. Lateran. lib. 3. cap. 18. Thomass. p. 1. lib. 2. cap. 97. & seqq. Christ. Lupum ad can. 23. Chalced. Van-Espen ad can. 97. Afric., & Muratorium diss. 73. med. aev., ubi de Advocatis, & Vicedominis Ecclesiarum.

(34) Codin. & Anonym. in laud. libellis.

Ecdicos suô locô ponit. Illi concinit (35) Euchologium Goarianum, ubi haec invenies. *Defensorum supremus ex Pontificis persona* (idest in ejus absentia) *judex constituitur*, *atque cum duobus Consultoribus parvi momenti negocia ad Patriarchatum deducta judicat*. Variatum propterea tractu temporis in hoc officio fuisse arbitror; eique potiora munera adnexa, quum inter Exocatacoelos relatum fuit, qua de re infra dicam ex proposito. Constat enim ex Johanne Citrio (36) hoc munus, quum antea inter minora esset, majoribus (37) postea adcensitum fuisse a Patriarcha Georgio Xiphilino. Hinc apud Codinum in primo officiorum quinario, inter eos, qui in sacra Synodo cum Patriarcha sedent, ultimô locô ponitur, ejus licet additio quinarium excedat numerum; quum tamen apud Anonymum nostrum primus legatur in pentade tertia. Quamobrem Simeon Thessalonicensis (38); qui longe post Xiphilinum floruit, hôc pactô in libello de sacris ordinationibus officium illius exponit. *Protecdicus delegatur ut revertentes ab apostasia recipiendi curam habeat*, *atque praevaricationes legis vindicet*, *eosque qui homicidii*, *aut alterius criminis sunt rei examinet*, *& in eos inquirat*, *quô*, *si quid auxilii ad eorum salutem procurandam ab Ecclesia postulant*, *ipsis praestetur*. Olim can. 23. Chalcedonensi (39) *τὼ ἐκδίκῳ* Defensori Ecclesiae Cpolitanae (nondum enim, vel plures constituti erant (40), vel

(35) Euchol. Goarii fol. 229. edit. Venet. 1730. tit. de official. Eccl. Cpolit.

(36) Videsis Citrii verba in respons. ad Constantin. Cabasilam Archiep. Dyrrachitanum to. 1. Jur. Graec. Rom. Leunclavii lib. 5. fol. 327. Johannes hic sub initium floruit saecul. XIII. Cave tamen ne hunc, quo de loquitur, Xiphilinum, cum Johanne Xiphilino anno 1066. in Patriarcham electo confundas, cui vulgo Dionis epitome tribuitur, quae fortasse nepotis est. Nam hic Georgius Xiphilinus est, qui anno 1193. ex M. E. Scevophylace in Patriarchatu Dositheo successit, cui Citrius fortasse coaevus, licet superstes fuit.

(37) Caussam Macrius refert in Hierolex. in hac voce ex Balsamone, quod aegre admodum hôc se quisque munere abdicabat, ut adscenderet ad superiora. Magnis enim lucris fruebantur Protecdici.

(38) Floruit Simeon saecul. XV. ineunte: obiitque anno 1429. paullo ante expugnatam ab Amurathe Thessalonicam. Vide libell. de sac. ord. edit. a Morino, cujus etiam latin. versio prostat tom. 22. Biblioth. PP. edit. Parisiens. cap. 13. fol. 791.

(39) Adisis Correctores Romanos graece, & latine hunc can. referentes apud Gratian. can. 17. 16. q. 1. & Lupum in hunc can.

(40) Eôdem pactô cum plures essent Defensores in Ecclesia Romana, unus Primicerius Defensorum evasit, de

vel ampullosa illa τῦ πρωτῦ adpellatio inoleverat,) commissum ut Monachos, Clericosque gyrovagos, prius commonitos, deinde & nolentes, Urbe regiâ expelleret. Qui autem fuerit etiam apud Graecos πλοϊκόδικος, quô titulô in Conc. Cpolitano III. (41) Anastasius Diaconus, & Notarius inter Patriarchae Cpolitani Officiales donatur, obscurum vel ipsi Cangio est. Vetus interpres *Defensorem Navium* vertit, quod munus, quônam pactô ad Ecclesiasticos pertinuerit, quodve tutelae genus fuerit, ignotum.

IV. Progredimur ad Protonotarium, cujus officium in secunda pentade primô locô Codinus ponit; atque per illud aditum fieri ad Exocatacoelos, nimirum primae pentadis dignitates diserte monens, praeesse dumtaxat pictaciis conficiendis scribit. Id tamen muneris in Ecclesia Cpolitana enucleatius Monchallianus Anonymus exponit, cujus haec sunt verba. *Protonotarius stat in Ecclesia, ut ministret Patriarchae, tenensque calamarium suum stat, & ad scribendum promtus est, si ita necessitas postulat. Invisit etiam Jurisconsultos, scriptôque constitutiones, manumissiones, & alia his non absimilia mandat.* De manumissionibus heic loqui autumo, quae per Constantinum (42) invectae erant in sacrosanctis Ecclesiis, testimoniô Sacerdotum, quas scripturâ qualicumq. fieri oportebat, undè postea chartularii, tabulariive liberti mediô aevô in Occidente manarunt, de quibus in Caroli M. Capitularibus (43), & in lege Ripuariorum. Porro hibridum est hoc nomen ex Notarii voce compositum, quam sequiores invexere Latini a notis, quibus compendio voce exarabant Scriptores illi, quos γραμμα-

de quo S. Gregor. lib. 7. ind. 1. ep. 17. Sed ut Defensores non ejusdem videntur esse notionis apud Latinos, ac apud Graecos ἔκδικοι; ita nec convenit cum Primicerio Defensorum πρωτέκδικος. De hoc vide Gretzer. ad Codin., Goarium laudat., Meursium, & Cangium in Gloss. Graecit. qui uberius agunt. Nobis pauca innuisse satis.

(41) Vide act. 8. illius Concilii. Confer Cangium v. *Defensor Navium*.

(42) De iis Sozomen. lib. 1. cap. 9. Confer. cum l. 1., & 2. C. de iis qui in Eccl. manumittuntur et I. initit. 5. §. 1.

(43) Vide Capitulare Caroli M. anni 806., et lib. 5. cap. 128. Adde Conc. Wormatiense cap. 20., Cujac. observ. 4. 5., Thomassin. p. 2. lib. 1. cap. 73. In lege Ripuarior. tit. 58. §. 1. sic leges. *Episcopus Archidiaconum jubeat ut ei tabulas secundum legem Romanorum, quâ Ecclesia vivit scribere faciat, & tam ipse, quam omnis procreatio ejus liberi remaneant &c.*

μαπας (44), vel Tachygraphos Graeci dixerunt. Vocem tamen eô titulô a Graecis auctam in illis, qui aliis praeessent, aut praeirent Notariis, sibi etiam latini postliminiô vindicarunt, qui & Protonotarios adhibuerunt, & Protoscriniarios, aliosque id genus (45), ut observatum est supra. Adoptatum tandem id nomen ab Ecclesia Romana, quae septem Notarios suos, sive MM. acta (46) primitus colligentes, sive Pontificum epistolas, decretaq. Conciliorum deinde scribentes, & legationes obeuntes: denique Pontifici summo in Consistoriis ad Ecclesiae negotia consignanda adstantes, Protonotarios adpellavit. Illos in nobilissimum auxit Duodecimvirûm Collegium Sixtus V. amplissimis honoribus distinctum, quod veteri successit scholae Notariorum, cujus frequens mentio (47) apud S. Gregorium est.

V. Implexior est notitia Protochiriorum (sic enim nostri efferunt), quos etiam latino ritu Primichirios dixere sequiores Graeci. Tametsi autem certum omnino videatur, hanc vocem a latinis mutuo sumsisse Graecos, postquam ad hos translatum imperium est: quoniam illi primum in albo (48) seu cera scriptum, in unoquoque ferme officio Primicerium vocarunt; attamen Gregoras apud Goarium (49) ita illam interpretari mavult, ut graecam prorsus habuerit ἀπὸ τȣ̃ πρωτȣ̃, καὶ κυρίȣ confectam, veluti *primum Dominum* indicaret. Sed nugatur hic inter Graecos postremorum tempo-

(44) De his Montfauconius Paleograph. lib. 1. cap. 5. et seq.

(45) Vide adnot. 88. et seqq. cap. 1. Confer et chartam Burgoliensis Monasterii laud. a Thomassin. cit. cap. 106. lib. 2. n. 1.

(46) Consule Baron. in praef. ad Martyr. cap. 1. et ad ann. 238. n. 11. et seq. ex vulgat. Anastasio in Clemente, et Anthero. De legationibus Protonotariorum ab vetusta aetate, testis est epist. S. Leonis 46. olim 23. Adde et S. Gregor. epist. 49. olim 34. lib. 2. indic. 10.

(47) Vid. eund. S. Gregor. lib. 2. indic. 11. ep. 5.1. et Macrium v. *Notarius*.

(48) Primicerii nomen commune olim fuisse primis quibusve ex alicui officio adscriptis, quod primi in tabella cerâ oblita scriberentur, observatum Alciato, Cujacio, et Gothofred. ad l. unic. C. de Primicer., Voss. in Lexic., Guther. de off. dom. August. cap. 9. aliisque. Quamobrem nescio plane, cur Brissonius in Lex. Jur. illud *cerius* nominis productionem putet. V. etiam Baron. ad Martyr. 19. Maii.

(49) Refert hanc Gregorae interpretationem ex lib. 7. sect. 8. Goar. in adnot. ad Codin. 2. n. 10., ubi et Suidae verba ex tom. 3., et Heraclii ex Jur. Graec-Rom. adducens, in benignum sensum illam trahere satagit. Sed vide Cang. v. *Primicerius*.

porum Scriptor. Numquam enim πρωτοχύριον scripsere Graeci (50), sed constanter πρωτοκήριον. Suidas vetus inter Graecos Lexicographus Primicerium dixit *in unoquoque ordine primum*: Heraclius in novellis *seriei cujusque caput*, adeout in plerisque etiam M. E. officiis sui occurrant Primicerii. Anonymus duos refert Primicerios, qui supra Subdiaconos stant, psalluntque cum Protopsalte. Codinus Primicerium addit Tabulariorun, alterum & Lectorum. Quid vero quod apud Ammianum (51), apud Cassiodorium, apud Vegetium, in lapidibus ipsis, & passim in jure Romano innumeri fere legantur in muneribus Primicerii? Illud haud injuriâ suspicari quis posset, id nominis a Notariis (52), quibus primitus collatum cernitur derivasse, quod in ceris scriberent, vel cerâ signarent, ut is qui primus in eo munere esset, Primicerius Notariorum nuncuparetur. Hinc qui cerâ signabat Protocerium etiam vocavit (53) Cassiodorius. Sane antiquissimi sunt in Ecclesia Primicerii Notariorum, atque in Conc. Chalcedonensi (54) Aëtius saepe occurrit Archidiaconus Ecclesiae Cpolitanae Primicerius Notariorum. In Concilio quoque Byzantino (55) anno 536. in caussa Anthimi celebrato, Menam legimus *Lectorem*, & *Secundocerium Notariorum Apostolicae Sedis*

(50) Hinc tamen inferas velim, quam similis Gregorae aetate, qui saeculo XIV. ineunte vixit, utriusque litterae η, et υ pronunciatio fuerit.

(51) Innumerabilis est cohors Primiceriorum. Occurrunt Primicerii Protectorum apud Ammianum lib. 18. cap. 3., sacri cubiculi in Notit. Imper. Vide etiam Cassiodor. 11. variar. 25. 30. 32. In officio Praefect. Praet. apud Vegetium 2. de re milit. cap. 21. Item Exceptorum, Singulariorum, Augustalium, scriniorum l. unic. Cod. Theod. qui app. tyron. Primicerius fabricae l. 2. C. de fabricatorib. Domesticorum, Equitum, l. 2. C. de domestic. mensorum l. unic. C. de mensorib. Adjutorum l. ult. C. de off. P. V. et sexcenti. Vide Vicat. in lex. jur. hoc v. Primicerius etiam Tabulariorum est in lapid. apud Reinesium pag. 433., et candidatus Primiceriorum pag. 900. Quamobrem non abs re ab S. August., sive auctore, quicumque fuerit serm. 21. de tempore, vocatus est S. Stephanus *Martyrum Primicerius*. Unde et Hincmarus Vicarium Romanae Sedis in Galliis et Primatem, vocat Primicerium apud Marca concord. 6. cap. 29. n. 2. et Baluzium in suppl. ad lib. 5. cap. 44. n. 6.

(52) Vide addentes ad Macr. v. *Primicerius*. Hinc in tit. C., Primiceriis, et Secundic. adducuntur Notarii.

(53) Laudatur a Macrio hoc v.

(54) Vide act. 2. et seqq. Conc. Chalced.

(55) Confer act. 1. hujus Synod. cum 4., edit. Conc. Bail. Patavii 1701. tom. 2. fol. 197., et 198.

dis antiquae Romae: Similiter & apud S. Gregorium (59), & in hujus vita apud Johannem Diaconum utramque implent paginam Primicerii isti, ac Secundicerii Notariorum. Et quidem de Primicerio Notariorum Romanae Ecclesiae, ejusque dignitate plura ex veteri disciplina conjicit Thomassinus (57); eumque caput fuisse Cleri totius inferioris, atque a gradu propterea Hypodiaconorum adsumi solitum. Quamobrem vertices trium ordinum, quibus Ecclesia illa constabat, Archipresbyter erant, Archidiaconus, & Primicerius iste Notariorum, qui, vel absente Pontifice, vel Sede vacante, illius clavum moderabantur. Nec confundendi Primicerii hujusmodi cum Primiscriniis (58) sunt, quorum cura ad archivum pertinebat, quod scrinii nomine efferebant Latini. Primiscrinii enim pluteis, quorum custodiae chartae committebantur, praefecti erant, & varia ex chartis quae servabant sortiti (59) sunt nomina. In Ecclesia autem Romana qui Primiscrinius dicebatur, vel Protoscriniarius, duodecim praefuisse scriniariis, qui etiam Notarii (60) essent, Macrius putat. Illinc igitur ad alia officia translatum arbitrantur hoc nomen, quum (61) in jure Romano in muneribus quampluribus, praeter Secundicerios, Tertiocerii etiam, Quartoceriique non desiderentur.

VI. Nitidior autem ex disciplina Ecclesiarum Hispaniae Ec-

(56) Vide lib. 2. ep. 22. lib. 6. ep. 29. lib. 7. ep. 22. 23. Joh. Diacon. in vita lib. 2. cap. 11.

(57) Thomass. de benef. p. 1. lib. 2. cap. 103.

(58) Diximus jam cap. 1. n. 12., et adnot. 83. Fatendum tamen Primiscrinium dictum quoque fuisse Primicerium Tabulariorum, quod Scrinio Tabulariorum, seu Tabulario praeesset, ut monet Vicat v. *Primiscrinius*: adeoque illud semper verum, commune, ac generale fuisse Primicerii nomen.

(59) Sic legimus Primiscrinios largitionum privatarum, canonum, beneficiorum, securitatum etc. Confer notitiam Imper.

(60) Protoscriniarium Romanae Ecclesiae, illum describit fuisse Joh. Diacon. junior. in libello de Eccles. Lateran. edit. a Mabill. Muse: tom. 2. fol. 570., *qui praeest Scriniariis, quos Tabelliones vocamus*. Confirmantur ex hoc loco, quae Macrius tradit v. *Scrinium*. At Notarios a Scriniariis fuisse in Ecclesia Romana reapse distinctos, putat Cl. Mansius ad Thomass. p. 1. lib. 1. cap. 105. n. 4. quod in Diplomatis aliquando Notarii, et Scriniarii conjunctim adpellentur. Sed obscura res est.

(61) Primicerios, Tertiocerios, et Quartocerios habes in l. 7. C. de palatin. sac. largit. De secundiceriis vide tit. C. de Primic. et Secundic., et Not. Imp. Confer l. 1. C. de praeposit. agentium in reb., ubi et Tertiocerii occurrunt.

Ecclesiastici Primicerii notio est, in quibus non Primicerius, sed Primiclerus, aut Primiclerius, alterô veriloquiô, quasi primus ex inferiori Clero, vocabatur, quemadmodum ex Conc. Emeritensi (62) atque ex S. Isidori epistolis constat. Porro ita S. hic Doctor ejus munus exponit, ut nonnisi inferiorum ipsi Clericorum commissa cura videatur. Ad *Primiclerium*, inquit, (63) *pertinent Acolythi*, *Exorcistae*, *Psalmistae*, *atque Lectores* : *signum quoque dandum pro officio Clericorum &c.* Hinc manavit ut in Ecclesiastico ritu, sive Primicerii nomen Romanô more, sive etiam Primicleri, Hispanâ haud abludente transformatione, ad eum in Clero innuendum translatum fuerit, cujus esset Clericos inferiores, cantus modulos edocere, ejusque formam (64) praescribere, modum, ac tempus. Scholae ejusmodi sub Primicerio Romae factam institutionem distincte Petrus (65) Episcopus Urbevetanus enarrat: eam-

(62) Conc. Emerit. a. *666.* can. *9.* et 12. secund. edit. Labb. tom. *6.* Conc. fol. 498. Sic et in Tolet. XV. *Musacius Primiclerus* post Archidiaconum subscribit. Ita et legendum in Tolet. VII. *Siculus Primiclerus*. Vide etiam epistol. Isidori ad Braulionem Archidiac.. Quamobrem haud emendanda haec loca, ut nonnulli putarunt. Nam etiam in Conc. Compostellano anno 1031. tom. 3. Conc. Hispan. pag. 199., et in Hist. Wambae Regis apud Cangium hoc v. *Primiclerus* occurrit. A veri specie non abludit, quemadmodum Thomass. monet p. p. lib. 2. cap. 103. et ita legendum esse apud S. Isidor. in epist. ad Ludifredum, a qua, licet interpolate, excerptus est can. 1. dist. 25.

(63) Referuntur can. mox. laud. dist. 25.

(64) Can. cit., et cap. unic. de off. Primic.

(65) Vide ejus verba ex scholiis ad vitam Leonis IV. apud Card. Bona mox laudandum. Verum scholae hujus origo antiquissima. Panvinius in libell. de interpret. vocum Ecclesiastic. v. *Primicerius*, ad Hilarum ex lib. Pont. vult referendam. Sed obscura satis verba ibi occurrunt. *Hic constituit in urbe ministrales, ut circumirent constitutas stationes.* Constant. Cajetanus ad vitam Gelasii II. tom. 3. S. R. J. aliud invenit systema, sanctumque Benedictum ejus scholae Auctorem fuisse Hormisdae PP. statuit. Illud certum, potiorem ejus scholae statum, cum aede, proventibus, atque Collegio S. Gregorio deberi ex Joh. Diac. in vita lib. 2. cap. *6.* Primicerius hujus scholae, idem ac Prior scholae in Ord. Rom. 1. apud Mabill. fol. 7. Cave tamen ne Archiparaphonistam Primicerium putes, erat enim *quartus scholae*, ut ibidem notatur. Quum autem Paraphonistae, hoc est Cantores, passim in Romanis ordinibus legantur, cur quarto scholae id nomen datum, hactenus me latet. Archicantores Romanos in maximam evectos fuisse dignitatem infert Thomass. p. 1. lib. 2. cap. 31. ex Hist. Anglor. Bedae lib. 4. cap. 2., in qua legitur Johannem Archicantorem Ecclesiae S. Petri Romae, et Abb. S. Martini Româ missum in Angliam, *ut cursum canendi annuum, sicut ad S. Petrum agebatur, edoceret*, ibique Synodo interfuisse. Haec Cantorum schola in Calabria nostra statim sub Northmannis introducta in iis Ecclesiis fuit, quae ad latinum ritum transierunt. Fun-

eamque ad saeculum usque XIII. perseverasse pluribus conjicit Card. (*66*) Bona. Inde factum est ut in pluribus Occidentis Ecclesiis Primicerii in magnam excreverint Capitulorum Dignitatem, mutati alicubi in Cantores; quamvis Dignitatis nomen, ac praerogativam, invectis jure novô Dignitatibus, postquam Canonici Saeculô X. declinante, abjectâ vitâ regulari, atque commnni, in saecularia quaedam Collegia transierunt, non (*67*) ubique obtinuerint. Et Cantores quidem in Belgio, & Galliarum Ecclesiis, a quibus sub Northmannis, & deinde sub Andegavensibus, quum ritu (*68*) Gallicano utebamur, ad nos manarunt, in maximum ita evecti splendorem sunt, ut non modo Chori (*69*) episcopi, traductô in alium

Fundatâ Ecclesiâ Miletensi, Primicerium scholae Cantorum ibi fuisse S. Gerlandum Episcopum deinde Agrigentinum constat ex ejus vita apud Octav. Cajetan. tom. 2. SS. Siculor. fol. 128. Vide etiam Pirrum tom. 1. in not. Eccl. Agrig. fol. 695. edit. Venet. 1733. ex quib. Henschenius ad 25. Febr. fol. 590. edit. Antuerp.

(*66*) Card. Bona Rer. Liturgic. lib. 1. cap. 25. §. 20. fol. 302. edit. Antuerp. 1739.

(*67*) Sane ex cap. 12. de constitut. quod ab Honor. III. Episc., et Cant. Cabillonensibus inscribitur jam illius Ecclesiae Cantor in dignitatem videtur evectus. Verum ante Honorii tempora, ex cap. *6.* de consuet. Innocent. III. Praecentori Ecclesiae Londinensis dignitatis praerogativam, quam habeant alii Praecentores in aliis Ecclesiis Anglicanis indulsisse noscimus. Cantores S. Isidorus 7. origin. 12. relat. can. 1. dist. 21. in Praecentores, et Succentores dividit. *Praecentor est*, inquit, *qui vocem praemittit in cantu: Succentor, qui subsequenter canendo respondet*. Primi meminit Innocent. III. in cap. 1. de postulat. Praelat., alterius in cap. 27. de sent. excomunic.

(*68*) De mutatione ritus Gallicani in Ecclesia Regina in purum Romanum annô 1570. facta, haec habet Antoninus Theganius Cantor Reginae Ecclesiae in commentariis de rebus ad historiam Reginam sui temporis pertinentibus n. 75. *A dì 2. di Decembre 1570. Sabato de lo Advento se incomenzò ad offitiare nella Metropolitana Chiesa di Rheggio l'offitio novo Romano, & Io Abb. Thegani ho incomenzato l'offitio primo in choro, così nelli primi Vesperi del Sabato, come ancora l'offitio del matutino della prima Domenica dello Advento in presenza de Monsignor Reverendissimo Fra Gaspare, del Fosso Arcivescovo Rhegino. Et innanti da che fo latina questa Città, se offitiò questa Chiesa con l'offitio Gallicano da molti centinara d'anni.*

(*69*) Ita vocantur Coloniae in pluribus Ecclesiis, et in Synodis Coloniensibus ann. 1260., et 1536. apud Van-Espen Jur. Eccl. p. p. tit. 11. cap. 3. hoc est *Chori inspectores*: unde testantur Maurini PP. ad Cangium hoc v. in C.MS. Atrebatensis Ecclesiae vocari Choripiscopos. Nam veteres Chorepiscopi, de quibus infra dicam, inde dicti quod essent τῆς Χώρας regionis, vel τοῦ Χώρου agri, aut ruris inspectores, et Curati: Unde passim Villani, aut Vicani Episcopi audiunt; sive potius quod in locum vere Episcoporum essent, ut vocem Χῶρον pro loco adcomodatius interpretetur Duaren. 1. de sacr. Eccl. ministr. cap. 9. quasi essent *loco* Episcopi. Nam ipsos non fuisse vere Episcopos certum est, quidquid adhuc postremo Binghamus occinuerit. Sed iterum infra.

alium sensum nomine, dicerentur, sed & baculô argenteô ornati alicubi procederent, quemadmodum de Ecclesia Lugdunensi Bellottus (70) refert. Ortum fortasse duxit incurvus iste lituus a virga, quam ad puerulos Clericos cantum edocendos adhibebant Primicerii, quâque in illis instrùendis usum fuisse S. Gregorium (71) narrat Johannes Diaconus. Illud mirum, adeo temporum progressu rerum origines fuisse confusas, ut in iisdem Ecclesiis duae aliquando dignitates ex Primicerio, & Cantore, distinctis quibusdam ex inducta consuetudine muneribus, fierent.

VII. Sed redeamus ad Graecos. Quid ergo, inquies, Primicerius a Protopsalte apud illos discriminis adferebat, quum diversa necesse sit fuisse officia, quae aliis, & aliis reperiuntur collata Ministris? Disces ex Anonymo nostro, atque (72) ex Codino. En ut ille prosequitur: *Duo Primicerii stant supra Subdiaconos, & psallunt cum Protopsalte. Protopsaltes in medio Ecclesiae stat, primusque psallit, & post illum Domestici, & Primicerii. Duo Domestici stant in duobus choris, & una cum Protopsalte psallunt.* Eadem officia in septima pentade Codinus refert, quamvis desiisse jam aetate suâ in M. Ecclesia Protopsaltem, solumque in Augustorum Capella remansisse alibi moneat. Habes hinc notiones. Etenim is protopsaltes fuisse videtur, qui Chorum apud Graecos ad recte canendum moderabatur, & εἱρμοὺς, καὶ ἤχους, hoc est modulos, ac tonos (73) e Chori medio exorsus aliis comunicabat.

E bat.

(70) Bellot. in ritib. Eccl. Lugdunens. pag. 736. apud mox. laud. Espenium. Lege etiam Bauldrium in Manuali. Ritus haud recentior est. Honorius Augustodunens. lib. 1. cap. 74. *Cantores, inquit, capita pileolis tegunt, baculos, vel tabulas manibus gerunt &c.* De Cantorum vestibus agit etiam Amalarius lib. 3. de Eccl. off. cap. 4. Vide etiam Cangium hoc v. §. *Neque tanta*. In insulis Siciliae, et Melitae Cantores hodieque baculis uti tradit Macrius v. *baculus*.

(71) Joh. Diac. in vit. lib. 2. cap. 6. *Usque hodie*, inquit, *lectus ejus in quo (ex podagra) recubans modulabatur, & flagellum ipsius, quo pueris minabatur, veneratione congruâ, cum authentico Antiphonario reservatur*. Scribebat hic Auctor saecul. IX.

(72) In eod. libell. infra cap. 17. n. 38., & 39.

(73) Quamvis Montfauconius Paleogr. lib. 5. cap. 3. vidisse se testetur CC. plures MSS. cantus Ecclesiastici Graecorum, qui notarum locô, litteris Alphabeti, mox rectis, mox curvis, & mox inversis utebantur: idque etiam confirmet ὁ μακαρίτης Placentinius epitom. Paleogr. cap. 9., tamen ut Goarius observat in Euchologi. ad officium S. Olei not. 12. *Graeci libros*

no-

bat. Protocerii vero, qui ſtabant ſupra Subdiaconos, totique Clero inferiori, cujus proprium erat canere, ex munere mox explicato praeficiebantur, (in Eccleſia enim Graeca, ut pridem etiam in Latina, Subdiaconi inter minores Clericos cenſentur) cum illo pſallebant. At Domeſtici ex utroque Choro eosdem tonos reſumebant viciſſim. Erant autem hi Domeſtici (74) etiam in dignitate conſtituti; unique dexteri, alteri ſiniſtri Chori cantus cura poſt Protopſaltem, iſti autem utrinſque Chori ſupremum regimen, incumbebat.

VIII. Nec ſatis in Choris Graecorum ad cantum quod adtinet. Praeter Protopſaltes, Protocanonarchas etiam Graeci habent, ejusque muneris in octava pentade Codinus meminit. Hoc ſane officium nemo intelliget, qui prius eorum hymnorum, quos *canones* vocant, quique in illorum Acoluthiis obvii ſunt, plenam notitiam non expiſcatur. Sunt autem hymni iſti longiſſimi (75) novem odis diſtincti; odae autem tropariis; atque ex perpetuo illorum ordine, ac ſerie, canonis nomine a Graecis donati, quos ſolemni cantu in divinis perſolvendis officiis modulantur. Hinc inter Eccleſiaſtica Chori officia Canonarchae munus emerſit, quem Praefectum Canonum, qui Monachos ad pſallendos in vigiliis canones excitaret Meurſius (76) fuiſſe putavit. Verum tametſi etiam illius fuerit munus *σημαντήριον* (77) *ſemanterium*, vel

χειρι-

notis muſicalibus exaratos rariſſime conſpiciunt, neque in canendo habent in uſu. Communes ideo & verbis & cantu memoriae tenaciter inſigunt hymnos, ad quorum normam, alii pari ſyllabarum numero conſtantes, cantando inflectunt. Quorum idcirco primordia canticis aliis inſcribunt, ut ad eorum regulam ſequentes indicent decantandos. Hos vocant hirmos; quibus et tonum praeponunt, de qua re in altera differt. ad Acoluthiam S. Stephani Primi Regnorum Antiſtitis pleniſſime dicam.

(74) Plura de Domeſticis heic dicenda eſſent, & infinitis paene illorum muneribus. Ad rem quod ſpectat, ſatis eſt innuiſſe, quod monet Johannes Citrius apud Cangium hoc v., ſaltem inferiori aevô, hanc vocem reſpondiſſe apud Graecos Praefecto Latinorum. Quod inde videtur fluxiſſe, inquit Cangius, *quod Imperatores ac Principes ex ſuis Domeſticis deligerent, qui praecipua in Palatiis, in Caſtris, & Provinciis munera obirent.* Hinc hi duo Praefecti Chori, domeſtici adpellati ſunt, quorum & meminerunt Porphirogenitus de adminiſtr. Imperii cap. 50. Cantacuzenus lib. 1. cap. 41. Codinus infra cap. 6. n. 3.

(75) Vide Cangium in Gloſſ. med. Graecit. v. *Κάνων*. Allatium in diatriba de Georgiis p. 118. Nicolaum Rajaeum in differt. ad Acoluthiam off. trium SS. DD. inter acta SS. tom. 2. Junii edit. Antuerp. §. 17. & ſeqq.

(76) Meurſ. in Gloſſar. Graec. barbar. v. *Κανονάρχης*.

(77) De Semanteriis, & Chiriſimandris, ligneis ſcilicet inſtrumentis qui-

χειριστήμαντρον chirisimandrum pulsare (78), quô Monachi excitati ad Chorum, Ecclesiamve convocarentur : potissimum tamen officium, unde & nomen accepit, erat canonibus, qui ab utroque Choro concinebantur, tonum imponere, ac initium dare, quum Graeci libris notis ad canendum distinctis (79) minime uterentur. Meminit Canonarchae S. Basilius (80), ex quo ejus officium fuisse vetustissimum constat. Qui autem alibi Canonarcha, in Ecclesia Cpolitana, seu quod plures ibi Canonarchae essent, seu ambitiosô potius primae Ecclesiae titulô, Protocanonarcha vocabatur. Recenseri tamen in octava pentade inter Lectores videtur, quod equidem ex Simeone (81) Thessalonicensi disertius noscimus. Haec igitur Protopsalten inter, ac Protocanonarcham differentia, quod illius ad Psalmorum tonos, istius ad Canonum variae, difficiliorisque cantilenae modulos, munus pertineret. Et hactenus quidem *τὰς πρώτας* hujusmodi apud Graecos in officiis delibasse satis. At ne toti in Graecorum fastu notando fuerimus, sciendum & inflatos hosce utriculos mutuo ab Graecis aliquando accepisse Latinos, neutiquam tamen illos supe-

quibus Graeci ad populum in Ecclesia convocandum utuntur, atque etiam de Hagiosideris ferreis, vide Allat. in differt. de recentior. Graec. Templis pag. 102. Hieronymum Magium in opusc. de tintinnabulis tom. 2. Thesaur. Antiq. RR. Sanlegre, cum notis Franc. Sweertii; Angel. Rocca in comment. de campanis. Card. Bona 1. Liturgic. 22. *Thiers des cloches*. Adhuc saeculô nonô, ut Amalarius scribit 14. de reb. Eccl. cap. 21., Graeci aere non utebantur ad id muneris. Tametsi autem campanas eodem saeculô nonô a Venetis in Graeciam introductas, Venetorum Scriptorum testimoniô scribat Card. Baronius ad annum 865. n. 101., ex laudatis tamen Auctoribus constat, Graecis omnibus sub immani Turcarum jugo gementibus, tamquam seditionis facilius exsequendae occasiones, omnino fuisse sublatas. Plura de campanis egregie Catalanus noster ad tit. Pontifical. Rom. de Benedictione signi, vel campanae tom. 2. tit. 20. fol. 334., & seqq.

(78) Constat id muneris ex Dorotheo doctrin. 11., cujus verba referunt Bulingerus in adpendic. de offic. Eccl. Cpolitan., & Macrius v. *Canonarcha*: ex Johan. Moscho in Limonario cap. 11. Theodoro Studita apud Rajaeum in comment. ad Vesp. trium SS. DD. laud., Cyrillo Scythopolitan. in vita S. Sabae cap. 42. apud Cangium in Gloss. med. Graecit. eodem v. At vero de altero munere unde nomen accepit plura Gretzerus adversus Junium 1. observat. in Codin. cap. 12. n. 2. fol 176. edit. Regiae, & Goarius in cap. 1. Codin. n. 52. ejusd. edit.

(79) Vide praeter adnotata supra n. 74. Allatium de Graecor. libris fol. 102. & seqq., & Cangium in Gloss. mediae Graecit. v. *εἱρμὸς*.

(80) S. Basil. epist. 63.

(81) Simeon Thessalonic. lib. de Templo & mystogogia tom. 22. Biblioth. PP. Vide Meursium v. *Κανονάρχης*.

rare potuisse. Si enim apud Nostrates Archiprimicerios, exempli gratiâ, interdum reperies, cujus rei testimonium domesticum in (82) Daufrerio Neapolitanae Ecclesiae Archiprimicerio habemus: apud sequiores tamen Graecos Monachos Ruthenos, & Lithuanos (83), Protoarchimandritas invenies, accretis ita τῶν πρωτῶν, & τῶν αρχῶν, cumulatisque in eandem significationem vocibus, ut numquam titulorum ambitioni satis videatur.

CAPUT III.

Invecta etiam τῆ πρώτη ab Graecis denominatio in gradus Ordinum. Agitur de Protothronis, ac Protopresbyteris. Hos sequiores Graeci Protopapas vocarunt. Item de Protodiaconis, Protepistolariis, & Lectorum Protocbiriis.

I. Eâdem prorsus ratione, qua de in Superioribus diximus, proclive apud Graecos fuit, in sanctissimos etiam Ordinum gradus, sive Hierarchicos, sive quos minores vocant, Primi invehere & adpellationem, & locum. Inter Episcopos nonnullos interdum Protothronos nuncupatos invenies. Primus fortasse quem hôc nomine distinctum leges, Thomas erit Metropolita Tyri (1) in octava Synodo Genera-

(82) In charr. apud Ughell. tom. 6. col. 105. edit. Coler.; data anno 1213. ab Anselmo Archiepisc. Neapolitano.

(83) Vide constit. Bened. XIV. super unione omnium Monasterior. ord. S. Basilii Russiae, & Lithuaniae Bullar. tom. 1. const. 98.

(1) Conc. Cpolit. 4. act. 1. ubi Thomas vocatur πρωτόθρονὸς, καὶ ἔξαρχος, καὶ τοποτηρητὴς τῆς Θεοπόλεως *Protothronus, & Exarchus, & Locum-tenens Theopoleos* hoc est Antiochiae. Simili titulo donatur in Epanagnostico, quod Basilius Imperator eidem Conc. transmisit. Epanagnosticon interpretatur Anastasius ibi, scriptum quod palam legitur. Επὶ enim graece non solum super, sed & coram interpretatur. Sic & in marginali scholio exponit Protothronum Primum sessorem eorum, Episcoporum, qui ad Theopolitanam, hoc est Antiochenam spectant Ecclesiam. Porro quum Thomas legationis suae, quam obtendebat, litteras non haberet, ne idcirco id illi juris Synodus detrectaret, sic Elias Hierosolymitani Patriarchae Vicarius dixisse legitur: *Sanctissimus Thomas Metropolita Tyri, sicut & vobis notum est, Primae Sedis existens Sedis Antiochiae, quae Patriarchâ privata est, ipse locum tenet Sedis illius, usque dum fiat Patriarcha in eadem Sede. Ob hoc non oportuit eum deferre literas missas ab alio aliquo, quum ipse auctoritatem, & potestatem habeat in eadem Sede.*

rali, & in Epanagnoftico Imp. Bafilii ad illam. Quum enim tunc temporis Patriarchalis Antiochena Sedes Paftoris effet folatiô deftituta, Thomas ifte Patriarchae Antiocheni in Synodo fine mandato aliquo geffit vicem: caufsâ redditâ, quod jure propriô (ufu quodam, ut arbitror, adfertô) ad Tyrium Metropolitam, Antiochenae Ecclefiae, Sede vacante, regimen pertineret, utpote qui totius effet Dioecefis Protothronus. Hujus autem praerogativae Tyrienfi Sedi Metropolitanae Phoeniciae in Patriarchatu Antiocheno fixô jure collatae, meminit deinde Willelmus (2) Saeculô XII. fub Francorum in Oriente dominatu illius Ecclefiae Archiepifcopus. Quinimmo quum ad Patriarchatus Hierofolymitani Dioecefim, Tyrum tunc temporis traduxerit Innocentius II. (3), quod Regi Hierofolymorum pareret, eandem illi Protothroni fub novo Patriarcha praeeminentiam fervatam voluit. Non is fa-

ne

(2) Willelm. Tyr. lib. 14. cap. 12. *Certum eft inter tredecim Archiepifcopos, qui a diebus Apoftolorum Sedi Antiochenae fubditi fuerunt, Tyrenfis quidem primum locum obtinuit, itaut in ordine Protothronos appelletur*. Legunt heic aliqui, quos inter Pagius ad an. 436. n. 6. *Prothronos*, fed legendum effe *Protothronos* praeter laudatum mox Conc. conftans mos Graecorum oftendit, qui fummos iftos Epifcopos Protothronos adpellarunt, Scylitzes, Zonaras, Glicas apud Cangium in utroque Gloffar.. Non inficior tamen & Proëdros ad Epifcopos defignandos, qui principem locum & in fedendo praerogativam haberent, ufurpaffe. Hôc pactô & S. Stephanum primum Reginorum Praefulem S. Jofeph. Hymnograph. in canone od. 4. Πρόεδρον vocavit, ad fua adludens tempora faeculô nono, in quo Epifcopi Regini jam erant Calabriae Metropolitani. Vide Epiftolam Petri Patriarchae Antiocheni ad Dominic. Patriarcham Gradenfem, cujus fragmenta graeca refert Marca diff. de Primat. n. 21. Ibi enim cum Exarchis & Proëdris, Protothronos, non Prothronos conjungit. Unde corruptam omnino arbitror hanc vocem.

(3) Vide Le quien Orien. Chrift. tom. 3. pag. 1310. & feq. De controverfiis ea de caufa excitatis lege Fulcherium Carnotenfem 3. Hift. Hierofol. ad ann. 1124., quas poftremo provifionali decretô fedavit Innocentius II. Quamvis autem non adeo antiqua haec Tyriae Sedis praerogativa credatur; poft editum tamen Synodicum adverfus Tragaediam Irenaei a Chriftiano Lupo tom. 7. opp., & deinde a Labbaeo recufum in actis Concilii tom. 4., etiam quintô faeculô illi adferta apparuit. Ibi enim in epift. 107. quae eft Johan. Patriarch. Antiocheni ad Proclum Cpolitanum, Theodorus Damafci Metropolitanus a fecunda Cathedra, id eft confeffu dicitur, quia divifa jam in duas Provincias Phoenicià, maritima alterâ, quae prima vocabatur, altera Libani, quae dicebatur fecunda, hujus Damafcus evafit, illius Metropolis remanfit Tyrus: adeoque & ejufdem honoris particeps, poft Tyrum Damafcus fuit. Vide Lup. cit. fol. 356. & feqq. Pagium ad ann. 436. n. 6. Confer etiam Thomaff. 1. p. lib. 1. cap. 44. n. 6., & 49. num. 7., & eund. Lup. in differt. de 8. Synod. cap. 10. ubi de Protothronis agunt.

ne mos erat in ceteris Dioecesibus; in quibus inter Metrolitas uni Exarchae, aut Patriarchae obnoxios ea vigebat ordinis lex, quemadmodum inter Episcopos uni Metropoli subjectos, ut is esset Sede prior, qui reliquos ordinatione praecederet. Quam equidem disciplinam, abjectis etiam fixis in singulis Provinciis Metropolibus, solâ demtâ Carthaginiensi omnium principe, desultoriô quodam Primatu, constantissime tenuit Ecclesia (4) Africana. Quod enim de Meletio Lycopoleos in Aegypto Episcopo scribit S. Epiphanius (5): *Videbatur Meletius praeeminere inter Episcopos Aegypti, ut qui secundum habebat locum post Petrum in Archiepiscopatu*, nullius momenti est ad hanc praerogativam Lycopolitanis Episcopis in Patriarchatu Alexandrino statô jure adserendam; quum potuisset ea supra ceteros praelatio tunc Meletio haesisse, antiquitate ordinationis, non privilegiô Sedis, cujus nusquam exstat memoria. In Patriarchatu potius Cpolitano haec praerogativa Episcopo Caesariensi in Cappadocia, aevô sequiori ab Imperatore Isaaco (6) Angelo, qui XII. spirante Saeculô, imperium obtinuit, non tam vindicata, quam collata videtur. Illi scilicet tres antiqui Exarchae, Heracleensis in Thracia, Caesariensis in Ponto, & Ephesinus in Asia, Byzantinâ Sede ad Patriarchatum Graecis artibus evectâ, huic quidem obnoxii facti sunt; sed illos inter, nemo in Patriarchatu Protothronus audiebat, turbatis donec rebus, involutisque, Caesariensi tandem novam Isaacus Angelus adseruit dignitatem.

II.

(4) De hoc more Ecclesiae Africanae consule Marcam in differt. de Primat. Lugdun. §. 3. Thomass. p. p. lib. 1. cap. 20. Lupum de African. Rom. Eccl. adpell. cap. 2. Card. Norisium in hist. Pelagian. lib. 2. cap. 8., & differt. de V. Synod. cap. 10. Celebris in eam rem est epist. 4. S. Leonis IX. ad Petrum, & Joh. Episc. Africanos, quae integra est apud Labb. to. 11. Concil. edit. Venet. colum. 1343.

(5) S. Epiphan. haeres. 68. n. 1. ex edit. Petavii Δευτερεύων τῷ Πέτρῳ κατὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπήν. Tum vero maxime, quod Meletio fortasse ea praerogativa a Schismaticis Melatianis tribueretur. Vide Baron. ad ann. 326. n. 10. De Patriarchatu Hierosolymitano levius est argumentum, quod sumitur ex epist. Stephani Episcopi Dorensis ad Conc. Later. sub Martino I. Nam, ut Lupus observat in differt. de Roman. Episcopor. consecrar. cap. 3. tom. 6. opp. fol. 371. edit. Venet. *Primus sanctae Synodi sub Hierosolymitani Patriarchae sede constitutus*, nuncupatur, quia senior erat Provinciae suffraganeus.

(6) Vide Novell. Isaaci ea de re in jure Graec-Rom. Leunclav. tom. 1. lib. 2.

II. Collatum & id nomen autocephalis Archiepiſcopis, quod in Provinciis, in quibus eô honore donati erant, primum poſt verum Metropolitanum locum obtinerent. Nimirum id ultimis temporibus introductum ab Graecis eſt, ut plures ad Archiepiſcoporum gradum Epiſcopos eveherent, quibus tamen Epiſcopi nulli ſubjicerentur; ut hôc pactô vel Epiſcoporum ambitioni, vel ſplendori Civitatium, ſine gravi Metropoleon praejudicio conſuleretur. Poſtremos hoſce Archiepiſcopos dumtaxat, non Metropolitas, adpellaſſe auctor eſt (7) Balſamon, teſtanturque editae ab Graecis Sedium Patriarchae Cpolitano ſubditarum (8) diatypoſes, in quibus Metropolitani ab Archiepiſcopis ſubjectos Epiſcopos non habentibus ſecernuntur: nomenque illud, quod primarum olim Sedium (9) Epiſcopis, tamquam reliquarum principibus tribuebatur, hiſce tandem autocephalis contributum eſt. Inde factum ut Protothroni etiam dicerentur honorarii iſti Archiepiſcopi, quod primum inter Provinciae Epiſcopos locum (10) fi-

(7) Balſamon in meditatis lib. 7. cit. Jur. Graec. Rom. pag. 451. Confer Allatium de conſenſ. pag. 263. Thomaſſ. p. 1. lib. 1. cap. 43. num. 12. Dupinium de antiq. Eccl. diſcipl. diſſ. 1. §. 3. fol. 7. Auctor hiſtor. civil. Regni Neapol. lib. 6. §. 2. Non me tamen latet, ut in reliquis, ita & in hac re Graecos fuiſſe inconſtantes. Quam enim in confundendis ſaepe Metropolitani, & Archiepiſcopi nominibus, ſequiores Graeci, & ipſe etiam Balſamon abuſi illis vocibus ſint, oſtendit Cl. Aſſemannus de reb. Neapolit. ac Sicul. tom. 3. cap. 10. in fine.

(8) Vide Graecor. Impp. Diatypoſes, & Ecthesſes Patriarchatus Cpolitani, ſive quas edidit Leunclav. tom. 1. Jur. Graec. Rom. lib. 2. fol. 89. & ſeqq. & lib. 3. fol. 243., ſive quas vulgavit Miraeus in Not. Epiſcopat. Urb. lib. 3. cap. 1., aut Carol. a S. Paullo in Parergo ad Geograph. ſacr. Amſtelodami 1704., ſive quas ad Codini calcem attexuere Junius, Gretzerus, Goar, Medonius in edit. Pariſienſibus ſupra laudatis, ſive poſtremo quas extulerunt Beveregius ad can. 36. Trullan. Scheltratius in appendic. tom. 2. antiquit. inluſtrat. Et diſſert. 4. de can. Antiochen. cap. 13. art. 1. fol. 418. edit. Antuerp. 1681. Aſſeman. de rebus Neapolit. & Sicul. tom. 3. cap. 9. de quibus infra ſermo redibit. Vide etiam Nilum Doxopatrium in comment. de quinque Thronis Patriarch. ad Rogerium Regem, editum a Stephano Le Moyne in Sylloge variorum &c. Lugduni Batav. 1665. tom. 1. fol. 211., vel ejus fragmenta apud Allatium de perpetua conſenſ. lib. 1. cap. 24. fol. 410. edit. Colon. 1648., aut latinam verſionem tantum a Scheltrat. in laud. adpend. Not. 19. editam.

(9) De prima origine nominis Archiepiſcopi, quibuſque collatum fuerit, confer invicem Thomaſſ. tom. 1. diſcipl. lib. 1. cap. 3. Dupin. de antiq. diſciplina diſſert. 1. §. 3. fol. 5. Marca lib. 1. concord. cap. 3. n. 5. & diſſert. de Primarib. nu. 15. & 47. Blanchum de exteriori Eccleſ. politia lib. 2. cap. 1. §. 5.

(10) Hujus rei primum exemplum datum in Epiſcopo Nicaeno, deinde in Berytenſi, & in Chalcedonenſi, quam-

fixô jure post Metropolitanum tenerent, quemadmodum Protothroni illi Dioeceseon post Patriarcham. Horum autem alterô sensu haec Vox apud Graecos occurrit; nam de jure quodam Primatus post Metropolitanos, quod sibi nonnullae etiam Occidentales Ecclesiae adquisierunt (11), in quo Protothronis Graecorum similes fuisse videntur, sermonem heic habere, omnino extra nostrum institutum est.

III. Inter secundi ordinis Sacerdotes occurrunt Protopresbyteri, quorum munus, & nomen apud Graecos antiquissimum. Non modo enim in Conc. Chalcedonensi (12) obviam id nomen est, sed prius etiam in Conciliabulo ad Quercum adversus Chrisostomum anno 403. coactσ, Arsacius, qui ei suffectus est, Protopresbyter adpellatur. Leges & protopresbyteros apud Socratem, & in Conc. Generalibus septimo, & octavo, & alibi passim. Sane quamvis alterum illud nomen Archipresbyteri ex graecis quoque vocibus compactum sit, eô tamen numquam Graeci ipsi usi sunt, sed omnino Latini. Et mirum quidem, eos, qui Archiepiscopi (13), & Archidiaconi nomina invenere, non usurpasse Archipresbyteri; quum e con-

quamvis Archiepiscopi nomine haud donarentur, quod eô tempore nondum in Metropolitas, transierat, sed Metropolitarum dumtaxat honor iis collatus. Vide act. Conc. Chalced. act. 7. Dicti tandem & Archiepiscopi, & αὐτοκέφαλοι *autocephali*, id est nulli subjecti, quamvis αὐτοκέφαλον quod ipsum *ex se sit caput*, sonet: quod alterum nomen collatum etiam olim insignioribus Episcopis, qui nulli Patriarchae subdebantur; in quo genere celebris erat autocephalia Episcopi Constantiensis in Cypro. Sed plura addere non est hujus loci. De titulo Protothroni Metropolitanis hisce honorariis adtributo, quod primum post verum Metropolitanum locum inter Comprovinciales Episcopos haberent, vide Lup. ad can. 12. Chalced. tom. 2. opp. fol. 84.

(11) Vide Thomassin. p. 1. lib. 1. cap. 47.

(12) Conc. Chalcedon. can. 10. Acta Conciliab. ad Querc., quae nobis compendiô servavit Photius Cod. 59. Biblioth. Vide et edita a Labbaeo. Socrat. lib. 6. cap. 9. ubi de Petro agit Protopresbytero Alexandrino. Acta Conc. Nicaen. 2. act. 4. ubi Elias legitur Protopresbyter Ecclesiae Deiparae in Blanchernis: et Petrus Archipresbyter Ecclesiae SS. App. Petri, et Paulli Romae Legatus Apostolic. etiam hôc nomine, graecô more, donatur. Similiter et in Synodo VIII. act. 2. et alibi.

(13) Auditum primum id nomen apud S. Athanasium Episcopo Alexandrino adtributum apolog. 2., deinde apud S. Epiphanium in panario haeres. 68. n. 1. ex edit. Petavii. Quintô saeculô, praesertim in Conc. Ephesino, Episcopis primarum Sedium communiter tribuebatur. Vide Dupin. diss. 1. §. 3. fol. 5. sed huic adde Blanchum de exterior. polit. Eccles. tom. 4. lib. 7. cap. 1. §. 5. fol. 84. De Archidiaconis mox dicam.

e converso Africanae Ecclesiae in repudianda Archiepiscopi voce constantissimae, hanc tamen adoptaverint, quod fortasse ordinis mediocritas, ut Thomassinus putavit (14), suspicionem fastus expungeret. Hinc Liberatus Diaconus Carthaginiensis (15), quamvis gestas in Ecclesia Graeca res narret, voce tamen in Africanis Ecclesiis usitatâ utitur, quum scribit, exauctoratô in Chalcedonensi Concilio Dioscorô, suffectum ei fuisse Proterium in Ecclesia Alexandrina Archipresbyterum, quem Protopresbyterum potius Scriptor Graecus vocasset. Profecto modestior haec vox est, quod, aut consessus ordinem, aut aetatis indicare commode possit; contra ac illa, quae graece Principem potius inter Presbyteros sonare videretur. Inde scilicet voci Archiepiscopi, quum primum audita est, invidia conflata: inde Africani Patres in Conc. Carthaginiensi anno 397. celebrato, inducti sunt, ut statuerent (16) *Primae Sedis Episcopum, non Principem Sacerdotum, aut Summum Sacerdotum adpellari, sed tantum Primae Sedis Episcopum*. Verum nihil timendum esse jure putarunt ceteri, qui latino utebantur sermone, apud quos *Primus*, & *Princeps* idem sonabant, & principem locum tenere dicebatur, qui primum. Et reapse, vetustis illis temporibus, non alium fuisse Protopresbyterum, quam qui Presbyteros ceteros ordinatione anteiret, satis ex epistola S. Leonis (17) ad Dorum Episcopum Beneventanum colligitur; etsi non adeo in ea disciplina servanda religiosiores fuisse Graecos erui possit ex oratione (18) XX. S. Gregorii Nazianzeni, & ex facto Dioscori, qui quum ad Ephesinum Concilium proficisceretur, Prote-

(14) Thomass. p. 1. discipl. lib. 2. cap. 3. n. 1

(15) Liberat. in Breviar. Histor. Nestor. et Eutichet. cap. 14.

(16) Conc. Carthag. III. vulgo II. can. 26. secund. vulgar. edit., relat. inter canones Africanos can. 39. in collect. Justelli, et a Gratian. dist. 99. cap. 3. vide de hoc can. Baron. ad ann, 397. n. 48. et seq.

(17) S. Leo epist. 57. et 58. Id pro inconcusso habet in Ecclesia Romana Mabill. in comment. praeviis ad ord. Rom. tom. 2. musei §. 3. fol. 16.

(18) Narrat ibi S. Greg. se quum ad Basilium venisset paullo ante ad Episcopatum evectum, oblatum ab eo Cathedrae honorem, insignioremque honoris locum inter Presbyteros recusasse. *Τὸν τῶν πρεσβυτέρων προτίμησιν*. Dari ergo ex merito poterat, antiquitate ordinationis minime spectatâ, quod alias non fecisset Basilius. Sed Dioscori factum, quod Liberat. narrat laud. adnot. 15. rem magis confirmat.

terium fecerat in Ecclesia Alexandrina Archipresbyterum. Contra ac in Archidiaconis, quos vel de se eligebant Diaconi, *quos industrios noverant*, ut loquitur S.Hieronymus (19), vel etiam Episcopi adsumebant, ut Sixtus Romae (20) Laurentium, Chrysostomus (21) Cpoli Serapionem. Quum enim, ut scite Thomassinus (22) observat, nomen ipsum Presbyteris id adferat, ut Seniores Ecclesiae habeantur, aequum erat, ut aetatis privilegiô fierent Archipresbyteri. E diverso, quum Diaconatus graece ministerium sonet, ad primatum in eo ordine strenuitas, sedulitasque aditum pandere debebat.

IV. At post octavum Concilium non Protopresbyteri amplius, sed potius Protopapae mentio est in Graecorum Ecclesiis. Quando nimirum *Παπᾶ Papae*, seu *Papades*, aut Papates dici apud eos Presbyteri frequentius occoepere; tunc ad veteris compositi nominis analogiam, audiri etiam pro Protopresbyteris Protopapae coeperunt. Porro apud Scylitzem, Balsamonem, Zonaram, Joëlem, Leonem Grammaticum, Glicam, Codinum, & Phranzem, qui omnes a decimo ad XV. saeculum floruere haud, rara eorum mentio. Verum ante (23) Scylitzem horum omnium antiquiorem, apud quem Stylianus Protopapas anno circiter *963*. legitur, vetustius hactenus non vidi hujus vocis monumentum, sed Protopresbyteri dumtaxat nomen usurpatum. De invecto autem hoc nomine, deque eo quod Thomassinus ait (24), neque antiquiores Graecorum Protopresbyteros, neque sequioris aevi Protopapas, cum Latinorum Archipresbyteris, quorum ampliorem fuisse putat dignitatem, satis convenisse, diffusior erit integrô sequenti capite, & alibi infra ex proposito differendi locus.

V.

(19) S. Hieronymus epist. 85. ad Evagrium sive Evangelum.

(20) S. Ambros. 1. offic. 41.

(21) Sozomen. lib. 8. cap. 9.

(21) Thomass. cit. cap. 3., & cap. 17.

(23) Quamvis revera Protopapae etiam ante ea tempora fuerint; apud antiquiores tamen Scriptores, quos vidi, non Protopapae, sed Protopresbyteri vocantur. Ei qui aliquos indicabit gratias habebo maximas. Verum can. 62. Arabico-Nicaenum, de quo dicam infra, nihil moror. Scriptores heic laudati omnes post saeculum X. floruere, ut sparsim notavimus. Glycas certius floruit saeculo XV. ex Allatio, potius quam XII. ut multi putant. Vide Oudin. in eo tom. 3. fol. 2522.

(24) Thomass. lib. cit. cap. 5. n. 11.

V. Nunc de Protodiaconis dicendum, qui postremi sunt in ordine Hierarchico. Hôc nomine Protomartyrem Stephanum jure donavit Damascenus (25), quod primus inter Diaconos fuerit, ut etiam Primicerium Diaconorum in sua de illius corporis inventione epistola vocavit Lucianus. Attamen Graeci in officio primi Diaconi designando, non Protodiaconi, sed Archidiaconi voce, contra ac in officio primi Presbyteri, constanti quadam ratione passim usi sunt. Quamvis nihilominus heic augustius nomen adamaverint, numquam tamen Archidiaconi apud illos, etsi olim honorariores (26) essent, ad eum dignitatis apicem, quo in Occidentalibus, aut Africanis (27) Ecclesiis, pervenerunt. Etenim, ut Thomassinus (28) animadvertit, Archidiaconus in Ecclesia Cpolitana inter sollemnia sacra suam dumtaxat etiam supra Chartophylacem ipsum, & reliquos Exocatacoelos explicabat praecellentiam, quoniam tota deinde in Chartophylace jurisdictio erat. Hinc Anonymus Monchallianus (29) illum non inter Magnae Ecclesiae archonticia, sed inter officia tantum ponit, quod jurisdictione vacaret. Addit tamen ei *Δευτερεῖον τῶν Διακόνων secundum Diaconorum*, haud aliter ac post Protopapas Devterei erant inter Presbyteros. Anonymo mirifice coheret Johannes (30) Citri in Macedonia Episcopus, qui aetate suâ, XII. spirante saeculô, munus evasisse inane, ac jurisdictionis vacuum fassus est (haud aliter ac hodie in Ecclesiis occidentalibus esse cernimus), eoque propterea illum donandum esse censet, qui inter Diaconos ceteris antiquitate praestaret. Porro & illud certum videtur, numquam id mu-

(25) S. Joh. Damasc. lib. 4. de fid. orthod. cap. 6.

(26) Vide S. Leonis epistolas ad Anatolium P. CP. & ad Marcianum & Pulcheriam 71. 84. & 85. Item Anatolii ad illum. Confer S. Joh. Chrysostomum in suis ad Innocent. PP. litteris apud Coustant. fol. 775. ubi de Theophilo ait: *Ille . . . . vocatô Archidiaconô meô, quasi jam vidua esset Ecclesia, nec Episcopum haberet &c.* Hinc inferes, quanta olim fuerit, vacante Sede, Archidiaconorum auctoritas. Concilia quoq. Ephesin. & Chalced. illorum cum honore meminerunt.

(27) Vide Thomass. p.p. lib. 2. cap. 17. Morinum exercit. de Archipresbyter. Archidiaconis &c. in calce op. de sacr. ordinat. Chardonium in Histor. Sacrament. tom. 3. lib. 2. cap. 10. & seqq. Cangium v. *Archidiaconus*.

(28) Loc. mox cit. cap. 19. n. 11.

(29) In fine Catalogi offic. M. E.

(30) Joh. Citr. jur. Orient. lib. 1. pag. 309. in respons. ad Cabasilam.

neris apud Graecos adsecutos fuisse Presbyteros, quoniam, ut idem observat Anonymus (31) *obire officia ministrantium, quales sunt Lector, Hypodiaconus, Hierodiaconus, & Diaconorum Deutereus, nemini eorum licebat, qui tria suffragia, hoc est ordines, ut ajunt, majores ad sacerdotium susceperint. Quippe indecens, & indecorum esset Sacerdotem servire Patriarchae, quum Sacerdotibus praecipiat Canon, ut incruentam sacrificent hostiam, atque ab omni erga Patriarcham servili ministerio abstineant. Dignitates & officia sanctae Ecclesiae ad Patriarchae praestandum ministerium, & in eorum, quae in vita solent accidere judicium, constituta sunt.* Brevi tamen post aetatem Citrii desiit in Ecclesia Cpolitana, & passim etiam in ceteris Graecorum Ecclesiis Archidiaconi sive dignitas, sive officium, cujus proinde neutiquam postea Codinus meminit in libello suo. Caussam rimatur (32) Thomassinus, quod Archidiaconi munera ibi Chartophylax impleret omnia, cunctaque sibi jura, jurisdictiones, honoresque vindicaret, quamvis e numero etiam esset Diaconorum. Quamobrem in subscriptionibus (33) deinde Conc. Florentini, quo cum Patriarcha Josepho multa convenerat Ecclesiae Cpolitanae ministrorum turba, eundem & Chartophylacem, & Archidiaconum legimus. At mansit semper Palatii Clero suus Archidiaconus, de quo suâ aetate Codinus (34): *olim*, inquit, *Eccle-*

sia

(31) Anonym. ibid.

(32) Laud. loc. cap. 20. n. 3.

(33) Ὁ μέγας Χαρτοφύλαξ, καὶ Ἀρχιδιάκονος Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμὼν ὑπογρ. *Magnus Chartophilax, & Archidiaconus Michaël Balsamon subscripsi.* Sic in actis apud Labb. vel Harduin.

(34) Codin. cap. 17. n. 38. ubi statim subdit: *caussa quaeritur*. Latebat ergo & Codini aevò. Meminit paullo ante, & paullo post, Deuterei Diaconorum, qui remanserat in Ecclesia Cpolitana, quamvis non esset amplius Archidiaconus, quique Imperatori in ejus coronatione adolebat incensum, de quo infra cap. 9. Diversâ autem ex caussa in Ecclesiis Graecis, ac in latinis desiisse videntur Archidiaconi. Heic quidem, quod vegrandis, & exorbitans jam Episcopis eorum jurisdictio visa sit, & valde minuens propriam: illic vero, quod alii e coetu Diaconorum excreverint, amplioribus officiis nobilitati, ut cap. 5. ostendam. Eadem ex caussa undecimò spirante saeculò non amplius audiri Archidiaconum in Ecclesia Romana omnium Principe, quod ibî Cardinalium Senatus & dignitate augeri coeperit, & auctoritate, nonnulli haud temere suspicantur. Archidiaconorum Romanorum ultimum Hildebrandum, postea S. Gregor. VII. putavit Panvinius in libell. de Episcopatib., titulis, & Diaconiis. Sed Joh. ab ipso Greg. VII. in Archidiaconum ordinatum, qui deinde ad Clement. Antipapae partes defecit, postremum fuisse contendit Ciac-

co-

ſia ſuum quidem habebat Archidiaconum ; nunc vero nequaquam, ſed habet illum Clerus Imperatoris. Hunc eligere Imperatores conſueſſe ex Exocatacoelis Eccleſiae Cpolitanae, adeoque caſulâ, ut illos, uti ſolitum idem proſequitur, de quo more, ejuſque cauſſa, deque Exocatacoelis hujuſmodi, ac duplici illo Clero, utramque infra oratio noſtra faciet paginam.

VI. Supereſt nonnulla de Protbapoſtolariis, ſeu ut aliis vocare lubet, Protepiſtolariis, addere, quô nomine primos Subdiaconos in Eccleſia Cpolitana fuiſſe donatos veriſimilior opinio eſt. Utrumque ſane congruit nomen. Nam Graeci librum epiſtolarum (35), quas etiam ἐπιϛολάς vocant, in quo non ex illis modo S. Paulli, ſed aliorum etiam Apoſtolorum, & ex actis, atque Apocalypſi, plures collectas habent, Ἀποϛολον a potiori parte nuncuparunt ; quamvis ea quidem de cauſſa, quod praeter Apoſtolorum epiſtolas, alia quoque complecteretur, Πραξαπόϛολον alii dixerint. Non infimi tamen ſubſellii Eruditi (36) Meurſium, atque Suicerum ſecuti, Protoapoſtolarium, Principem fuiſſe putarunt eorum qui populo Apoſtolorum ſcripta exponebant. Sed vereor ne parum ſolide. Etenim, licet apud Codinum Protoapoſtolarium legiſſe non meminerim ; nihilominus diſerta apud (37) illum, & Doctoris Evangelii, & Doctoris Apoſtoli, & Doctoris denique Pſalterii mentio eſt, quorum Evangelii, Apoſtoli, & Pſalmorum interpretatio erat. Alius igitur ab interprete Apoſtoli Protoapoſtolarius videtur, quem ex obſervatis Archiſubdiacono Eccleſiae Romanae (38), aliorumque Occidentalium

conius. At, ut Thomaſſ. paullo ante laud. monet ; illi non facile aſſentieris, ſi expendas quae Willelmus Malemburienſis narrat, S. ſcilicet Anſelmum juxta Archidiaconum Romanum in C. Barenſi ſub Urbano II. ſedere juſſum.

(35) Vide Allat. de libr. Graecor. fol. 46., & ſeqq. edit. Pariſ. 1745., & Lambecium Biblioth. Caeſar. lib. 5. pag. 287. Vindobonae 1670. & ſeqq., ubi de Apoſtolo, & Praxapoſtolo Graecorum libris, & quae in illis continentur plura.

(36) Meurſius in lexic. graec. barbar. Suicer. in theſaur. Eccl.; & Maurini PP. ad Cangium in Gloſſ. med. latin. hoc v.

(37) Codin. pentade quinta officiorum M. E.

(38) Vide Macrium in Hierolex. hoc v. Archiſubdiaconi Eccleſiae Romanae meminit ordo Rom. 2. apud Mabillon. fol. 40. & alibi. Item in aliis Eccleſiis Archiſubdiaconos extitiſſe conſtat ex Conc. Antiſſiodorenſi anno 590. celebrato can. 6., quamvis in aliquibus CC. ibi legatur Subarchidiaconus. Jacobus Archiſubdiaconus Capuanus ſubſcribit cuidam chartae apud

lium similem potius dixeris. Perdurabat autem haec Dignitas in Ecclesia Cpolitana adhuc saeculo XVII., quum in postrema Graecorum (39) Synodo adversus Calvinianos, quorum heresim Cyrillus Patriarcha disseminaverat, anno 1642. coacta, inter illius Ecclesiae Dignitates penultimô locô Protoapostolarius, vel, ut ibi, *Protopostolarius* subscriptus legatur.

VII. Sed non omittendi Lectorum Protochirii, ut omnes quos Graeci habent ordines, in Primorum censu complectamur. Sane Protoanagnostas inter Graecos nullibi legisse memini; at vero *αρχιαναγνώστων* id est Archilectorum mentio est in Synodo Antiochena (40) sub Domno, cujus acta lecta, ac relata in Conc. Chalcedonensi sunt. Ibi semel, & iterum Isaac *Αρχιαναγνώστης* legitur, tametsi in textu latino alicubi Archidiaconus irrepserit. Inferri inde potest, in Orientalium Ecclesiarum nonnullis, quaedam etiam Lectorum Collegia prostitisse, quibus ad explenda adamussim Lectorum munia, quae plurima apud Graecos (41) erant, unus praeficeretur. Hinc mutatô nomine emersit fortasse in Ecclesia Cpolitana Lectorum Primicerius, cujus Codinus (42) meminit. Non desunt enim & inter Graecos (43) qui demtô Exorcistatu, reliquorum Minorum Ordinum, quos distinctos nos habemus, officia omnia in uno Lectoratu ab Graeca Ecclesia fuisse comprehensa arbitrantur; quorum tamen opinionem vir ille Summus (44) Benedictus XIV. omnino convellit, qui illa in Hypocodiaconatu potius comprehendisse demonstrat. In Ecclesia autem latina (45) Archiacoluthi potius occurrunt; quod nomen

apud Michaëlem Monachum in Sanctuario Capuano fol.575. Molanus lib. 2. de Canonic. cap.32. primum Subdiaconorum, quem Archisubdiaconum vocat Synod. Antisiodorens., Chorepiscopum etiam in Ecclesia Ultrajectensi S. Martini vocari observat.

(39) Apud Labb. tom. 14. fol.1722. edit. Paris.

(40) Vide Conc. Chalcedon. act. 10., ubi haec acta referuntur.

(41) Describit Lectorum munera apud Graecos Simeon Thessalonicens. lib. 2. de Sacr. Ordinat. Vide edition. Morini in consimili opere de Sac. Ordinat., et quae in eum adnotat, adnotation. 76.

(42) Codin. Pentad. 8. ubi et graece etiam vocatur Πριμικήριος.

(43) Christophorus Campanus Canonarcha Chius in ea sententia est apud Papadopulum resp. 1. pag. 3.

(44) Bullar. sui contl. 57. tom. 1.

(45) Meminit Luitprandus lib. 6. hist. cap. 6. *Stephanus Archiacoluthus cum omnibus Acoluthis, & regionariis &c.* Item Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag. 576. Archiacolu-

men inde factum (46) Cangius putat, quod olim in Cathedralium Ecclesiarum Capitulis, etiam Acoluthi essent, utque singulorum aliorum ordinum capita, Archipresbyteri, Archidiaconi, atque Archisubdiaconi erant; ita porro & Acoluthis Archiacoluthi principabantur. At vero satis praelusimus in parergis.

CAPUT IV.

De Papae voce ex qua compositum Protopapae nomen. Unde ortum traxerit, & ubi primum audita? Quibus collatum Papae vocabulum, & qui tandem Romano Episcopo fuerit reservatum. Vocari eo nomine etiam Presbyteros apud Graecos, sed pronunciatione, atque inflexione diversâ. Inde constructum Protopapae vocabulum, quod Protopapâs, non Protopapa est ex veriloquio.

I. NUnc in messem nostram invadimus. Quid enim caussae fuerit cur sequiores Graeci non amplius Protopresbyterum, sed Protopapam, primum inter Presbyteros digniorem dixerint, scitu dignum est, quod pauci noscunt. Sane Protopapae vocem ex graeca, hebraeaque conflatam conflatam concludere quis posset, si verum esset Papae nomen suum ab hebraea lingua trahere veriloquium, quemadmodum visum (1) est Thomassino. Sed altiori hac origine haud egere videmur. Sonat quippe haec vox apud Graecos *Patrem*, quem Πάππαν, dulcius autem & Πάπαν dixere, blanda adpellatione a liberis infantibus usurpatâ, ut (2) viri docti conjiciunt,

luthi Ecclesiae Romane ingerit etiam mentionem Benno Cardinalis in vita S. Greg. VII. Hanoviae a Goldasto edita 1611.

(46) Cangius in gloss. med. latinit. hoc v.

(1) Thomass. p. p. lib. 2. cap. 111. 17. et alibi.

(2) Ut ceteros omittam, vide inter rei Ecclesiasticae Scriptores Pearsonium in Vindiciis Ignatianis par. 1. cap. 11. pag. 344. tom. 2. Apostolicorum PP. Cotelerii Amstelaedami 1724. Pagium senior. ad ann. 163. n. 4. et junior. in S. Petro n. 7. et 8.

jiciunt, potius quam exoticô ritu. Emersit fortasse a Πᾶς puellorum vocula repetita, quae a Πάω est, nimirum *pasco*, quod Pater Πάειν τὰς παῖδας *enutriat liberos*. Nec aliâ quidem caussâ Παπαῖον *Papaeon* Scythae, uti (3) Herodotus memorat; aut Bithyni Πάππαν Pappan, ut narrat Arrianus, Jovem vocarunt, nisi quia cunctarum rerum illum esse patrem putarent. Factum subinde ut avos Πάππους *Pappus* dicerent, & τῦ Πάπυ Papae nomen, non patribus modo, verum etiam pedagogis, quod puerorum eis inesset cura, iisque omnibus, qui parentum locô erant (4), ac aetate praesertim, aut dignitate praeessent, progressu temporis tribueretur. At non Graecis tantum id in more fuisse positum, si latinos etiam Scriptores versabimus, plane convincimur, apud quos (5) & Papas, & pappare, & Pappos legimus eâdem ferme significatione. Arbitror autem, aut voces hasce a Graecis adoptasse, aut eâdem fortasse onomatopoejâ ex infantium vocibus effecisse latinos, a quibus (6) acceperunt Itali, Galli, Hispani, ut

(3) Laudat Herodotum, et Arrianum Eustath. in Homer. 11. 5., cujus locum graece Cangius refert in Glossar. med. Graecit. v. Πάπας. Inde fortasse Alexander ab Alexandro lib. 2. cap. 22. *A Bithynis*, inquit, *usurpatum legimus ut adoraturi, montem conscendant; & sine templis Jovem Pappam salutent, sicut Scythae Papaeum*.

(4) Confer laudatum Scholiastis Homeri locum, et Suidam v. Πάπας.

(5) Sic apud Juvenalem satyr. 6. v. 632.

Quidquid porrexerit illa
Quae peperit, timidus praegustet pocula Papas.

Sumitur heic Papas pro pedagogo, seu pupilli nuncio, vel custode. Vide ejus Scholiastem ibid., et infra adnot. 6. Pers. sat. 3. v. 17.

Et similis regum pueris pappare minutum
Poscis, et iratus mammae lactare recusas?

Est pappare cibum infantium frustillatim praemasticatum comedere. *Pappare puerorum est, sicut manducare virorum*, inquit Papias. Buas, et pappas ex infantium phrasi, cibum, et potum per onomatopoejam, ac lusum etiam dixere Romani. Unde et apud Plautum in Epidico prope fin. *Novô liberto opus est quod pappet. Dabitur: praebebo cibum*. Pappare, idem aliquando ac patrem adpellare significasse, non desunt qui docent; at non recte, ex laudatis locis. Id potius sequiores Latini dixere papissare. Confer Steph. in Thesaur. Meursium in lex. graec-barb. Martinium in Lex. Philol. Interpretes ad Persium. Pappum pro avo usurpat Ausonius Eidillio 4. in protreptico ad Nepotem v. 17.

. . . . nugas nutricis amabit,
Qui refugit matrem, Pappos, aviasque trementes
Anteferunt patribus seri nova cura nepotes.

(6) Sane quum hae voces adhuc mediô aevô passim eodem sensu usurparentur, inde factum ut in linguas ab latina ortas derivarint. S. Petr. Damian. lib. 7. epist. 12. *Dimissus puer in medio sine Papate, vel gerula coepit ire*. Leo ostiens. lib. 2. cap. 20. *Monitus a Papate suo, ut sine suspicione ali-*

ut fere majorum gentium vocem, ex hoc primo puerorum sono Patri adblandientium dixeris.

II. Sub primis propterea Ecclesiae saeculis collata ab Christianis ea quoque denominatio Episcopis est, tamquam Patribus, quorum ordo non modo Patrum est, sed, ut S. Epiphanius (7) loquitur, ad Patres gignendos praecipue pertinet. Inde commune evasit paullatim, ac promiscuum inter illos Papae nomen, quod antiquitatis Eruditi (8) passim monent, atque innumeris constat ex monumentis (9), epistolisque ad Episcopos datis. Nec audiendus Anastasius Germonius (10), qui

alicujus fugere posset, monastica veste indutus, fugam arripuit. Differunt tamen, ut monet doctiss. Mabillon. ex vita 2. S. Adalberti Episc. Pragens. saecul. S. Bened. pag. 867. *Papas*, & Pappas apud Scriptores medii aevi, ut primus quidem sit paedagogus, alter vero paedagogi discipulus, seu puer ipse quem custodit, ac nutrit. Ibi enim Adalbertus vocatur *Papas* morum, & Magister sensuum; Radla vero discipulus *Pappas*. Sed ad *pappare* quod adtinet, pulcherrimus est locus apud Bucelinum in menolog. Bened. ad diem 3. Januar. *Vir pius (loquitur de Hostrado) incredibili laetitia repletus, partem cibi, quo vescebatur, obtulit puero, mirâ simplicitate congeminans: Pappa Pappa (quod est comede) pulcherrime infans*. Hinc ergo Dantes in Purgator. cant. 11.

Che fama avreſt' ù più se vecchia scindi
Da te, la carne, che se fossi morto
Innanzi che lasciassi il pappo e'l dindi.

Fatius quoque de Ubertis in Dittamundo lib. 1. cap. 7.

Talchè la intenderanno, non che tue,
Coloro ancor che appena san dir pappa.

Similiter Galli pueruli patrem vocant *Papa*. Hispani quoque habent *Papar* eodem sensu, ac papoare. Unde apud illos nutricum in infantes minae. *Papa la olla*.

(7) S. Epiphan. haeres. 75. nu. 4. ex vers. Petav. *Quorum ordo vim gignendorum Patrum habet; nam Patres Ecclesiae generat. Presbyteratus vero, quum Patres generare nequeat, per regenerationis lavacrum filios gignit Ecclesiae, non Patres aut Doctores*. Hieronym. ep. 62. alias 30. ad Theoph. *Episcopi contenti sint honore suo: Patres sciant esse, non Dominos*.

(8) Baron. adnot. ad martyrol. 20. Januar. & ad ann. 430. nu. 26. Pagius uterque laud. supra adnot. 2. Thomass. p. p. discipl. lib. 1. cap. 4. n. 2. 3. 4. & 10. & cap. 50. n. 14. Natal. Alex. diss. 3. in saecul. 11. art. 11. Dictat. S. Gregorii VII. Mabillon. lib. 2. de re diplomatic. passim. Ruinart. in acta MM. fol. 148. edit. Veron. Macr. in Hierolex. & Cang. in utroq. Glossar. v. Papa. Asseman. Biblioth. Orient. tom. 1. fol. 14. & seqq. Benedict. XIV. de Synod. lib. 1. cap. 3. n. 14. Cl. Mamachius lib. 4. origin. Christianar. p. p. cap. 4. fol. 297. tom. 4. Lupus in Dictat. Can. 11., aliique innumeri.

(9) Supervacaneum heic reputo referre epistol. Cypriani, Hieronymi, Augustini, Sidonii, Ennodii, aliorumque, in quibus Episcopi Papae nuncupantur. Nonnulla loca infra referam. Vide etiam Hieronym. in vita Malchi ubi: *Ad Papae Evagrii necessarios rei possessio devoluta est*. Hic erat Episcopus Antiochenus. Confer Prudentium in passion. S. Hyppolythi M. ad Valerianum, Fortunati Pictaviensis Episcopi, & Aviti Vienn. epistol.

(10) Anastas. Germon. lib. 1. animadvers. cap. 10. ex Carolo Paschali supremi Rothomagensis Dicasterii Patr. Generali.

qui aliunde id nominis Episcopis adhaesisse credidit; adstruitque, quemadmodum Imperatores, ita etiam Episcopos dictos olim Patres Patriae: titulum autem hisce siglis PP. notatum minus peritos Papam legendum esse putavisse. Conjecerat id prius Carolus Paschalis, sed levibus omnino argumentis, atque toti antiquitati adprime injuriis; quum hoc nomen ex imperitia potius veteres Episcopis contulisse, quam certâ raratione hôc pactô credendi sint. Tributum illis primum in Africa fuisse innuit Thomassinus (11), ibique quodam speciali veluti jure haesisse Episcopo Carthaginiensi, tametsi revera commune Episcopis foret. Contra vero S. Cyrillum Alexandrinum Episcopum, primum post Romanum Pontificem eô fuisse nomine donatum contendit (12) Sirmundus. At enim vereor ne postrema haec a Graecorum nugis sint mutuata. Narrant scilicet Balsamon (13) & ex eo fortasse Nicephorus, non

(11) Thomass. p. p. lib. 1. cap. 50. n. 14.

(12) Sirmund. in adnot. ad Sidonium lib. 6. epistol. 1.

(13) Balsamon. in Nomocan. tit. 8. cap. 1. *Hujus quoque temporis Patriarcha Alexandrinus ex praesenti edicto jus habet ut cum Phrygio celebret. Habuit autem hanc facultatem S. Cyrillus Alexandrinus a Romano Papa Caelestino, quando coacta est Synodus Ephesina contra Nestorium. Cum non posset Caelestino adesse Ephesi, & judicare Nestorium, visum est ut S. Cyrillo a Caelestino permitteretur huic Synodo praesidere. Ut itaque constaret eum habere jus, & auctoritatem Papae, sedit cum Phrygio, & condemnavit Nestorium. Ab illo igitur tempore cum eodem Phrygio sacra celebrant, & procedunt Patriarchae Alexandrini.* Addit in meditato de Patriarcharum Privilegiis in Cod. Leunclaviano. *Alexandrinus propterea vocatus fuit Papa, quod S. ille Cyrillus in III. Synodo privilegia Papae Romani, Caelestini scilicet, acceperit.* Eadem narrans Nicephorus lib. 14. hist. cap. 34. *ex quo tempore*, inquit, *fama est mitram illum, & Papae appellationem accepisse.* Hinc habes Phrygii nomine, non pallium, ut Baron. putavit ad an. 430. n. 26. sed mitram phrygiô opere contextam intellectam fuisse in vulgata donatione Constantini, cujus fragmenta referuntur a Gratiano can. 14. dist. 96., & de qua agit primô locô laudatus Balsamon sub *praesentis edicti* nomine, Nam in ea *superhumerale videlicet lorum, quod Imperiale circumdare assolet collum*, a corona, simulque Phrygio satis distinguitur. Et ita quidem sentiunt Marca 6. Concord. cap. 6. n. 7. Lupus diss. de Conc. Ephesin. cap. 2. & de Afric. Eccles. Rom. adpellat. cap. 13. Spondan. ad laud. ann. Baron., Catalan. in Prolegom. ad Conc. cap. 19., & in Prolegom. ad Pontifical. cap. 19. Marangonius in animadvers. ad Chronolog. Rom. Pont. cap. 11. fol. 61. multiq. alii. Nec obest, neque mitras, neque annulos in usu apud Graecos Episcopos fuisse; nam id verum non esse ad Patriarchas quod adtinet, ostendisse mihi videtur Martenius 1. de ritib. cap. 4. art. 1. n. 16. Et quamvis id juris soli Alexandrino tribuere videatur Balsamon in laudat. meditat., cui Simeon Thessalonic. adhaeret; tamen Cpolitanum, Hierosolymitanumque mitras etiam usurpasse, invictis monumentis ab illo relatis evincitur. Utuntur autem & nunc

non alia de caussa id nominis ab Episcopis Alexandrinis usurpatum, nisi quia ab Romano Pontifice S. Caelestino concessum illis fuit, quum Sanctum Cyrillum Alexandrinum Episcopum Apostolicae Sedis constituit in Conc. Ephesino legatum. Quod equidem Graeculorum commentum est, quum sit certissimum & ante Cyrillum a Dionysio Episcopo Alexandrino, qui ab anno 248. florebat, Praedecessorem suum Heraclam (14) Papam fuisse vocatum. Eâdem prorsus ratione explodendi Scriptores illi Arabes Homaidius, & Habbasides apud Echellensem (15), qui contrariô ductu, Heraclae isti Alexandrino Episcopo primum collatum nomen, inde in Italiam derivasse, & Romano Episcopo adtributum somniarunt. Porro ante Heraclae quoque tempora Romanum Episcopum Papam ex Africa vocavit Tertullianus (16), cujus de Romano Episcopo communiter intelligitur libri de pudicitia locus. Discrimen item illud ab ejusmodi Scriptoribus inventum inter *Abbam*, & *Papam*, quod illa vox Patrem (17)

 haec

nunc nonnulli Graecorum Episcopi mitrâ, formâ licet a nostris diversâ: non quidem acuminatâ, & apertâ superne; sed obtusâ, rotundâ, & clausâ. Nostri quoque Episcopi ante annum circiter millesimum vulgar. epochae, neque mitrâ, nisi ex Romani Pontif. indultu utebantur; ut contrarias concilians doctorum virorum sententias demonstrat Mabillonius in saecul. 4. Bened. part. 2. in praefat. nu. 182., & Martenius ibid. nu. 15. exquisitis aliis monumentis confirmat.

(14) Vide illius epist. 2. apud Coustant. fol. 262. ex Euseb. acceptam, ubi sic ait. *Hanc ergo regulam, & formam a B. Papa nostro Heracla accepi.*

(15) Abraham Echellensis Maronita doctissimus elapsi saeculi in opere de tit. Papae haec refert. Vide illum tom. 1. Biblioth. Pontific. Rocaberti pag. 21. & seq., & in Eutychio vindicato adversus Seldenum edito Romae 1661. Confer & Renaudotium in histor. Patriarch. Alexandr. pag. 27. & seq. edit. Paris. 1713. & Asseman. Biblioth. Oriental. tom. 1. pag. 14. edit. Rom. 1719.

(16) Tertull. in lib. de pudicit. quem jam Montanista scripsit cap. 13. fol. 565. edit. Venet. 1744. *Et tu quidem poenitentiam moechi ad exorandam fraternitatem in Ecclesiam inducens . . . in eum hominis exitum, quantum potes misericordiae inlecebris, bonus Pastor, & Benedictus Papa conciliaris.* Notissimum est Tertullianum huic delicto poenitentiam denegasse, adeoque ad Zepherinum Rom. Pont. adludere voluisse, de quo dixerat antea cap. 1. fol. 555. *Audio edictum esse propositum, Pontifex scilicet max. Episcopus Episcoporum edixit. Ego & Moechiae, & fornicationis delicta poenitentiam functis dimitto.*

(17) Avus graece Πάππος est, non Πάππας, ut notissimum ex omnibus lexicis. Πάππας enim pater est. Abba autem vox est Syriaca, quam & Hebraei graecizantes ad patrem significandum retinuerunt. Apud Syros eâ voce pueri patres salutabant, ut apud Graecos vocem Πάππαν adhibebant. Vide Lamy in Harmonia evangelior. cap. 26. lib. 5. fol. 540. edit. Paris. Manavit discrimen, quod obtendi-

haec avum significaret; illa vulgares Episcopos, haec Patriarcham, quem & Abbam Episcopi ipsi vocabant, indicaret, egregiè cum Pearsonio (18) confutat Pagius: permirum proinde ut mihi sit, esse adhuc hodie qui putent (19), vocem Papae *Patrem Patrum*, non Patrem significare, rem esse notissimam, nisi ex usu hodierno hujus vocis benigne intelligendi sint. Ceterum etsi olim in Africa frequentius auditum id nomen, ibique fortasse ex monumentis, quae hactenus habemus (20) primum Episcopis adtributum noscamus; haud tamen verum videtur specialius haesisse Episcopo Carthaginiensi, nisi eô sensu, quod vetustiora de Episcopis monu-

ditur, ex Eutychii Patriarch. Alexandr. Arabis hominis saecul. X. scribentis, fabella, qui hôc nomine donatum Patriarcham ab Alexandrinis tradidit quod ille Abba ab Episcopis vocaretur, adeoque oportuisse vocari *Papam* a Populis, hoc est avum. Sed quantae sint auctoritatis Eutychii istius origines Alexandrinae, quas, Presbyterianorum errores constabilire falso putans, Seldenus Londini vulgavit anno 1642., sive integrum etiam Eutychii opus, quod postea Oxonii edidit an. 1658. Eduardus Pocokius, notissimum eruditis. Adisis Petavium I. de Eccl. Hierarch. cap. 13. n. 19. to. 4. Theolog. dogmat. Renaudot. 1. Liturglar. Orient. pag. 377. edit. Parif. 1716. & laudat. Echellens. adnot. 15. apud quem in Eutychio vindicato part. 2. plena tractatio est de origine nominis *Papae*. Ceterum apud Graecos ea pervasit opinio, ut ex quinque Patriarchis, Romanus, & Alexandrinus proprie *Papae*, duo alii Cpolitanus, & Hierosolymitanus Archiepiscopi, solum Antiochenus Patriarcha diceretur. Ita quidem scribebat ad Dominicum Archiepiscopum Gradensem Petrus Patriarcha Antiochen. saecul. undec., ut videri apud Marcam potest differt. de Primatib. n. 21. vel apud Allatium de consensu lib. 1. cap. 18. pag. 262. Similia sequenti saeculo tradit Nilus Doxopatrius in commentar. de V. thron. Patriarch. ad Rogerium Regem, de quo adnot. 8. cap. ant. sed iterum infra adnot. 33.

(18) Pearson. in vindiciis Ignatianis p. p. cap. 11. tom. 2. PP. Apostolic. Amstelodami 1724. Pagius ex eo ad an. 163. n. 4.

(19) Vide Cl. Asseman. de reb. Neapolit. et Sicul. tom. 3. fol. 588. Nisi etiam ad ea adludant, quae habet S. Epiphanius supra relat. adnot. 7. quò sensu Episcopi omnes sunt Patres Patrum.

(20) Antiquior sane, qui occurrat locus, est ille Tertulliani hominis Afri relat. adnot. 16., in quo tamen, nomen illud tribuitur Episcopo Romano. Etenim quae adferuntur ex epistol. S. Justini ad Zenam et Serenum, ubi se plura in epistula ad *Papam* edisseruisse Auctor scribit, ad rem non sunt: tum quod ea epistola Justini non sit, ut Halloixius in vit. Justin. Tillemont. tom. 2. opp.; et Maurini PP.; qui in adpendicem rejecerunt, ostendunt; tum vero quod *Papa* ibi proprium nomen videtur, cujusmodi est apud S. Basil. in epist. 120. et 121., ut in Martyrol. Rom. 16. Martii ex Menolog. Graecor. de quo Baron. ad ann. 165. n. 10. De aetate vocis *Papae* dissertationem edidisse Johannem Dieckmannum legi, sed eam hactenus non vidi. Qui vidit, si meliora habet, corrigat nostra.

numenta, quae in Africa (21) occurrunt ad Carthaginiensem pertineant, licet antiquissimorum temporum Tertullianus Romano etiam Episcopo tribuerit. Nam non in Africa modo occidentali, Aegyptoque (22), quae ad orientalem Africam pertinebat; sed in Graecia (23) quoque, Asiaque minore, Galliis item, atque Hispaniis, mox Episcopis omnibus constat fuisse commune.

III. Verum ne in his, quae ad nos hoc tempore non adtinent longius excurrat oratio, illud certissimum, hoc nomen inter Episcopos primis saeculis usitatissimum, Praesbyteris quoque tunc temporis nonnumquam fuisse collatum, quos etiam quodammodo Patres esse Populus adgnoscebat. Observatum id Clariss. Mabillonio (24) in actis SS. Mammarii, aliorumque MM. Africanorum, ejusque Discipulo Ruinartio in actis S. Theodori Ancyrani, in quibus *Fronto* Presbyter Papa vocatur, uti & Antonius in actis SS. MM. Juliani (25) & Basilissae. Rara denominatio, propterea quod non

(21) Acta SS. MM. Perpetuae, et Felicit. inter sincera. Ruinart. fol. 85. edit. Veron. de Episcop. Carthaginiens. *Non tu es Papa noster, &c.* sic inter S. Cypriani epist. passim ut epist. 30. *Cypriano Papae Presbyteri, & Diaconi Romae consistentes salutem.* Similia epist. 31. 36. et 7. 3. et alibi.

(22) Pro Africa occidentali satis est proferre epistolas Hieronymi ad Augustinum puta 80., aliasque. Pro Egyptiis vide de Heracla sup. adnot. 14. Epiphan. item haeres. 70. num. 6. *Arius, quem Alexander Papa &c.* idest Episcopus Alexandrin. Item epist. ad illum apud S. Athanas. in lib. de Synodis Arimini et Seleuciae. *Beato Papae Episcopo Alexandro.* Hieronym. ep. 38. alias 61. ad Pammach. *Excepto Papa Athanasio &c.* Vide infra adnot. 33.

(23) Hieronym. ibid. *Habes Papam Epiphanium*, qui Cypri erat Episcopus. Eodem tit. in Italia donat Chromatium Aquileensem. Ad Gallos quod adtinet vide Sidonii epistolas 1. 2. et 3. lib. 6. *Papae Lupo*, *Papae Pragmatio*, *Papae Leontio.* Fortunatus quoque Pictaviensis Euphronio Turonensi Episcopo ita scribit lib. 3. poëmat, et opuscul. *Domino Euphronio Papae*: Felici Nannetensi: *Felici Papae.* Pro Hispanis adferre satis est Prudentium hymn. undecimo *περὶ στεφάνων* de coronis, ubi ad Valerianum Episcopum Caesaraugustanum: *Rorantes saxorum apices vidi optime Papa.* Quamobrem et in Italia S. Paulinus epist. 1. ad Severum, Siricium Papam *urbicum*, ut a ceteris Episcopis distingueret, nuncupavit. Vide infra n. 4.

(24) Mabillon. tom. 4. analectorum edit. Paris. 1723. pag. 181. Ruinart. in act. MM. sincer. pag. 204. edit. Veron. 1731. Ibi in actis S. Theodoti: *monuitque ut quando veniret Papa beatus Fronto ex malo ferens secum annulum, daret ei reliquias suas.* Hic autem Fronto non erat nisi Presbyter, ut constat ex n. 11. et 13. Vici Malensis in Galatia curam habens, ut ex num. 12.

(25) In hisce actis apud Bollandistas die 20. Maii n. 4. Praeses Martyrem interrogat an Papas sit, an Diaconus: qui se laicum esse respondit.

non saepe fieret, injuriâ impulit Tillemontium (26) ut acta S. Cononis ann. 275. martyriô affecti in suspicionem adduceret, hac una de caussa, quod *Papae* nomen ad Presbyterum significandum in adeo remota aetate adhiberetur. In ipsis etiam Conc. Chalcedonensis actis (27) famosus ille Euthyches duarum in Christo naturarum commixtor, non Episcopus quidem, sed Archimandrita, *Papa* nuncupatur. Factum id non tam propter ingravescentem aetatem, ut doctiss. (28) Thomassinus suspicatur, sed quod Abbas esset, Hegumenus, & Pater Monachorum, quae caussa fuit, ut iis etiam Presbyteris tribueretur, qui veluti aliorum Patres haberentur. Nam in eisdem actis Archimandrita alter Abrahamius ipsissimo quoque titulô ornatus legitur. Neque enim in eorum opinione sum, qui Walfridum (29) Strabonem haud recte intelligentes, omnibus Clericis Papae nomen olim adtributum rentur, deinde vero Episcoporum evasisse proprium: quum contra ex veterrimis jam liquere documentis arbitrer, Episcoporum potius commune nomen, a Presbyteris eadem de caussa, quâ Episcopis tribueretur, fuisse participatum. Etenim quum etiam inter Episcopos ita, ut plurimum, id nomen usurparetur, ut junior, aut inferior Episcopus, eô seniorem, dignioremve adpellitaret; nemo autem seipsum, nisi Romanus (30) Pontifex Papam diceret, quod observatum dili-

(26) Tillemont. tom. 4. in adnot. ad S. Sebastian. pag. 740. et seqq. edit. Paris. 1692. Vide etiam Honorat. a S. Maria in animadvers. ad regul. Critic. tom. 1. diss. 4. art. 11. §. 4.

(27) Vide Conc. Chalc. act. 1. ubi referuntur acta Conc. Cpolit. sub S. Flaviano contra Eutychem. In illis etiam Abrahamius Presbyter, et Archimandrita eôdem nomine donatur. Archimandritae enim erant, veluti Abbatum Principes, itaut mille Abbates sub uno Archimandrita aliquando fuerint, si vera habet regula S. Columbani ca. 7. Confer Cangium hoc v.

(28) Thomass. laud. cap. 50. nu. 14.

(29) Quamvis hic Scriptor, nec antiquus (quippe qui saeculo IX. vixit), nec tantae auctoritatis sit; tamen in lib. suo de exordiis, et incrementis rer. Ecclesiastic. cap. 7. habet hoc modo. *Papa cujusdam paternitatis norma est, & Clericorum congruit dignitati*. Intellexit sane Clericis dignioribus convenire, qui revereri tamquam Patres possint.

(30) Primus inter Romanos Pontifices, qui seipsum hôc adpellaret nomine, fuisse Siricius videtur, in epist. ad diversos Episcopos, quae sic habet: *Siricius Papa Orthodoxis per diversas Provincias*. Putat Coustant. in praefat. ad illam, quae ordine 6. est inter Siricianas col. 658. hoc nomen, non ab Siricio sibi, sed ab eo, qui ad diversas Provincias epistolam ejus transmissam fuisse adnotavit, inditum fuisse. Haud video tamen quid sibi

ligenter a Mabillonio est: inde factum conjicio, ut seniores etiam Presbyteros, quos tamquam Patres venerabantur, minores Clerici, eô deinde nomine adpellandos censerent. Nam & Modestum, ne quidem Presbyterum, sed Viri dumtaxat paedagogum, educatoremque ex vetusto more hôc etiam nomine ab eo fuisse vocitatum ejus (31) acta testantur. Per catachresim inde, postquam Presbyteri eô generatim nomine fruerentur, ab sequioribus potissimum Graecis inductum, ut minores etiam Clericos Papas, vel Pisinnos, aut simplices Papas, uti paullo post ostendam, nuncuparent.

IV. At vero hôc potissimum discrimine ad Presbyteros evasit id nomen, ut non pronunciatione eâdem, neque porro inflexione, ad utroslibet significandos a Graecis adhiberetur, *Πάπας Papas* enim Episcopus, *Παπᾶς* Papâs Presbyter vocabatur: isque sane pronunciandi ritus, nec recentior quidem videri posset, si recta legendi ratio in vetustis MM. actis conservata sit. Actorum S. Theodori exemplar Graecum, inquit Ruinartius, (32), *heic habet ο Παπᾶς, quo nomine donantur Antonius in actis SS. Juliani, & Basilissae in vetustissimo Lectionario Lexoviensi*. In illis quoque S.Cononis eâdem circumflexione notatur. Attamen etsi de hac vetusta pronunciatione haud sim sollicitus, illud vero nemo eripiet mihi, temporum progressu, sive sextô Saeculô, sive potius nonô, decimôve, uti mox dicam, hujusmodi nomen brevi elatum pronunciatione, solo Romano Pontifici ita haesisse, ut a nemine exinde Episcoporum, saltem inter Latinos (33) usurpatum in-

sibi timeat. Cantelius hist. Metropol. Urb. p.2. diss. 1. cap. 2., et cum eo Pagius junior in *S.Petro* n.7. Scribunt etiam S. Leonem in Epigraphe epist. 16. *Universis Episcopis per Siciliam constitutis* hunc titulum posuisse. Verum et *Episcopus* ibi non *Papa* in meliorib. edition. legitur. Ceterum de hoc titulo a solis Romanis Pont. sibimet ipsis adposito, vide Mabillon. lib. 2. de re diplomatic. cap. . . . . Vide etiam PP. Maurin. ad Cangium v. *Papa*.

(31) In actis apud Bollandian. 19. Junii tom. 2. Ibi inter alia] pag. 102. edit. Antuerp. *Jussit Ministris ut B. virum una cum S. Modesto Papate suo, & Crescentia nutrice (alias Papatissa) sua . . . in catasta extenderent*. Confer Ruinart. in acta S.Cyprian. adnot. 11. fol. 189. edit. Veron.

(32) Ruinart. fol. 304.

(33) Hoc dico, quod Alexandrino Patriarchae apud suos diu Papae nomen cohaeserit; ac teste Scaligerô 7. de emendat. temporum pag. 684. Aethiopes, et Abyssini illum Summum Pontificem *Liket Papasath* adpellent, ut ceteros Episcopos nude *Papasath*, vel *Episcopasath*. Porro adhuc in Oecumenic. Conc. V. Dioscorus et in VI.

invenias: productum autem ita Graecis Presbyteris factum esse commune, ut vulgare ac tritum inter indigenas (34) fuerit, qui Παπάδες *Papades* illos corruptâ inflexione hodieque vocitant. Tempus enimvero quô Episcopi ceteri Papae nuncupari desiverint, idque nomen soli cohaeserit Romano, paullo obscurum est. Cantelius (35), Sirmundus, Thomassinus, aliique docti viri, quum Ennodium Ticinensem, Cassiodorium, Liberatumque sextô florentes Saeculô *Papae* titulô Romanos Episcopos; Eustorgium autem, ac Datium Mediolanenses, ceterosque, simplici dumtaxat Episcopi nomine donasse observassent, in eam venere sententiam, ut sub id temporis ad unum Romanum Pontificem illud revocari coeperit. Monuit nihilominus Thomassinus, si qua illis adversa post ea tempora exempla occurrunt, inde prodire, quod nonnisi latis quibusdam incrementis, invalescat rei cujusque usus. Et re quidem ipsâ, ubi in istiusmodi versamur argumentorum genere, longe etiam antiquior hujus nominis ab Hispaniarum Episcopis Romano Pontifici facta reservatio colligi posset ex Conc. Toletano anno CCCC. celebrato, in quo ita loquentes Patres efferuntur (36): *Expectantes pari exemplo quid Papa, qui nunc est, quid Simplicianus Mediolanensis Episcopus, reliquique Ecclesiarum rescribant Sacerdotes*. Et infra. *Constituimus autem priusquam illis per Papam vel per S. Simplicianum* com-

anno 680. celebrato Cyrus Patriarcha Alexandr. Papae vocantur. Vide can. 6. 24. q. 2. Sic etiam in chronic. Alexandr. an. 7. Phocae. Apud Pachymerem lib. 10. cap. 32. Quamobrem in salutationibus epistolarum, ex formulis apud Habert. in Pontif. et Goarium in Euchol. , ita Cpolitanus Alexandrinum salutat Ἁγιώτατε Πάπα, καὶ Πατριάρχα Ἀλεξανδρείας. *Sanctissime Papa, & Patriarcha Alexandriae*. Ceteros vero omissâ voce Πάπα. Vide plura hac de re congerentem exempla Cangium in Glossar. med. Graecit. v. Πάπας. *Alexandrinus Patriarcha*.

(34) Ut Παπᾶς Sacerdotem indicet vide Euchologia, inquit Goar ad Codin. cap. 1. n. 10. Adeo frequens in Euchologiis *Papae* denominatio pro Presbytero. Frequentior in Calabriae nostrae veteribus chartis de quibus infra adnot. 45. Hinc factum ut Graeci Εὐχέλαιον *sacrum oleum*, vocarint etiam Ἑπταπαπάδων *Eptapapadon* quod a septem Presbyteris in Ecclesia Graeca, quum aegros inungunt, consecretur, ut idem Cang. notat v. Εὐχέλαιον, et Παπᾶς in Glos. med. Graec.

(35) Cantel. hist. Metr. Urb. p. 1. diss. 1. cap. 1. Sirmond. ad Ennod. lib. 4. epist. 1. Thomass. p. p. cap 4. nu. 10. Bened. XIV. de Synod. lib. 1. cap. 3.

(36) Confer hac de re Baron. ad an. 4[illegible]. n. 52. et 54. Thomass. cit. cap. 50. n. 14. Et Coustant. in adn. t. ad ep. 3. S. Innocentii I. ad Episcop. Tolet. Synod. fol. 766.

communio reddatur, non Episcopos, non Presbyteros, non Diaconos ab illis ordinari. Observare enim hic licet, solum Romanum Episcopum a Toletanis Patribus simplici Papae nomine designatum. Verum & vestigia hujus nominis in Hispaniarum Episcopis, ad tempora usque S. Eulogii Episcopi Cordubensis, qui nono saeculo vixit, mansisse contendit (37) Macrius. Simile quidpiam notari in Galliis potest. Nam in Conc. Turonensi II. anno IϽLXVI. ut Contius, aut sequenti, ut Sirmundus putat, coactô, ipsô nimirum Saeculô VI., Avitus (38) Episcopus Viennensis *Papa* vocatur. Quinimmo Avitus idem id nominis quinque adtribuit Patriarchis, cum eo tamen discrimine, ut in ceteris Urbis nomen addat, in Romano non item. Marculfus deinde Monachus, quem circa annum IϽCLX. floruisse constat, Landerico Episcopo Parisiensi, vel ut alii volunt Metensi, duos formularum libros offerens, hanc inscripsit Epigraphen (39): *Reverendissimo Papae Landerico*. Aevô quoque Caroli Magni in serie Episcoporum (40) Metensium:

Nobilis in cunctis Papa Chrodegangus habetur.

Hinc fortasse factum, ut quum communis saeculô nonô, aut saltem non rara in Episcopis ea esset nomenclatura, Johannes VIII. Rom. Pont.. *Papa Universalis* dictus fuerit ab Synodo (41) Ticinensi, ut eô pactô ab ceteris distingueretur. Sed illud postremo certum, eo plures conspirare, ut a S. Gregorio VII. decretum reantur, id nomen de alio non debere, nisi de Romano Pontifice dici. In eam rem esse autumant Concilium quoddam, quod sub eo, A.CIϽLXXII., aut sequenti adserunt celebratum, cujus tamen nullibi (42) vestigium exstat. Ab ejus potius *Dictato*, ut vocant, haec derivasse crediderim, quo de Baron. agit ad A.CIϽLXXVI.;

H quam-

(37) Macr. Hierolex. v. *Papa*.

(38) Conc. Turonens. 2. can. 21. & 22. Vide etiam Cantel. mox laud. adnot. 35. Morerium v.Papa, et Avitum ipsum ep. 7. & 23.

(39) De Landerico vide eund. Morer. Du chesne Biblioth. Francor. pag. 26. Natal. Alexandr. saecul. 7. cap. 4. a. 9.

(40) Apud Cangium v. Papa.

(41) Synod. Ticinens. a. 876. tom. 2. capitul. col. 237. & 239.

(42) Quinimmo prima Romana Synodus sub S.Gregorio VII. nonnisi anno 1074. celebrata est, si recte Pagius calculat. In Vaticana nihilominus Bibliotheca servari hujus Conc. canones scribit laud. loc. Macrius.

quamvis genuinum non esse Sanctissimi illius Pontificis opus Critici (43) naris emunctioris putent.

§. V. Ceterum ut paullatim desinere inter Episcopos id nomen coepit, ita circumflexâ pronunciatione elatum crevit deinde inter Presbyteros. Exempla Cangius congerit (44) ex Theophane, Cedreno, Nicephoro Cpolitano, Leone Grammatico, Niceta Choniate, atque ex novellis tam Isaaci, quam Alexii Comnenorum in jure Graeco-Romano contentis: ex quorum nonnullis non Presbyteros modo, verum etiam inferiores ordine Clericos, eô nomine indigitari plane conficitur. Sed ad Presbyteros quod adtinet, praeter Euchologium, graeca Calabriae (45) nostrae diplomata inspicere satis esset, in qui-

(43) Launojus in epist. ad Magistr. Anton. Faurum. Alexand. diss. 3. in saecul. XI. Pagius ad an. 1077. num. 8. & Junior in S. Greg. VII. in fine. Contra tamen, Dictatum illud tamquam legitimum S. Pontificis partum plurib. illustrat Lupus tom. 5. opp. Sic porro habet cap. 6. *Quod Papa est unicum nomen in Mundo*. Vide quae exornat Lupus in eum locum, & quae habet Angelus Rocca de Rom. Pont. nomenclatura tom. 1. opp.

(44) Theoph. & ex eo Cedren. ad an. 36. Theodos. junior. de Antiocho Eunucho jussu ejusdem Theodosii Clero addicto Ἀντίοχον, inquit Πραιπόσιτον, καὶ Πατρίκιον τὸ Βαΐουλον αὐτοῦ, Παπᾶν ἐποίησε *Antiochum Praepositum & Patricium Bajulum ejus Papam fecit*. Similiter anno sequenti de Cyro Praefecto Urbi, qui a Theodosio sibi timens ad Ecclesiam confugerat, ait: ἐγένετο Παππᾶς. *Factus est Pappas*. Nicephor. in Breviar. pag. 15. 1. edit. narrat Heraclium, quum Crispo Patricio, seu Prisco Phocae genero dignitatem abrogasset, atque illum Clerici habitum sumere, & a Patriarcha benedici jussisset, deinde ad milites verba facientem vocasse Παπᾶν Κρίσπον. *Papam Crispum*. Leo Gramm. in Alexandro meminit Jannis Papae cognominati Lazari. Nicetas Choniates in Isaaco lib. 1. n. 2. *& in templa confugientes mactabat* τὸ ποῦ ὁ Παπᾶς λέγοντες, *ubi esset Papas rogitantes*. Sic a Sguropulo lib. 2. cap. 26. Isidorus Monachus, ac Presbyter nuncupatur: *Venerabilis Papas Isidorus*. Vide plura alia exempla apud Cangium in Gloss. med. Graecit. Sed potissimum notandae duae novellae, altera Isaaci Comneni lib. 2. Jur. Graec. Rom. pag. 121., altera Alexii Comneni ibid. pag. 123. ubi sancitum est, in ordinationibus non posse ab Episcopo recipi nisi unum aureum: ὅτι ποιεῖ αὐτὸν λιτὸν Παπᾶν Ἤτοι Ἀναγνώστην &c. *quando facit illum simplicem Papam, sive Lectorem; tres quando Diaconum, & alios tres quando Presbyterum facit*. Hinc factum ut ἀποπαπᾶς diceretur, qui Clericatum desereret apud Graecos, quemadmodum monet Goar in Eucholog. pag. 522., & παπαλῆθραν dixerint Graeci coronam Clericalem ut Macrius notat. in v. Papalethra ex Balsamone.

(45) Inter alia notandum est diploma Ecclesiae Scylacensis apud Ughell. tom. 9. in Episc. Scylacens. nu. 11., in quo inserta sunt ab Imperatrice Constantia nomina *Villanorum*, quos Rogerius ejus avus Siciliae Comes concessit Ecclesiae Scylacensi, seu potius insertum est ipsius Comitis privilegium. Colligam inde potiora nomina, quae non *Papassos* modo, sed & alterius muneris Ecclesiasticos homines indicant. *Crisoleus filius Papae Costae. Papa Andrea. Munaus Protopapa cum fi-*

quibus *Papae*, & Presbyteri voces promiscue usitatas passim invenimus. Nec mos iste Barbaro-latinis mediae aetatis incognitus: quippe quod in actis quoque Romanae Synodi sub Zacharia Papa A. IↃCCXXXXV. celebratae, in quodam illius celebris Germaniae Impostoris Aldeberti, quod in eis refertur, fragmento, Presbyteri etiam Romanae Ecclesiae Papates (46) vocantur. Et in Graecia quidem pervagatum adeo hoc nomen est, ut abusive tandem Clericis quibusvis etiam minimis addictum sit (47), *pisinni* licet isti, vel *simplices Papae*, non absolute *Papae* dicerentur. Sane non Papae, sed *Papatis*, paedagogorum instar, adtributum a Latinis fuisse Presbyteris nomen, factâ graece inflexionis imitatione quadam, colligi ex eis poterit, quae ad antiqua MM. acta laudati jam (48) Mabillonius, & Ruinartius adnotarunt, si constans pro Presbyteris observatio esset. Nam & *Papates* dictos fuisse paedagogos ab sequioribus Latinis (49) non *Papas* constat. Verum diversa in Cyprianum animadvertit Baluzius (50), qui in variis epistolarum illius CC. *Papatem* etiam dictum reperiri monet, ex quo discriminis nihil, ex vario apud nostros inflectendi modo, erui posse videtur. Non sic tamen

 apud

filiis. Basilius Archidiaconus cum filiis. Leo Primicerius cum filiis. Caloirius Primicerius cum filiis. Leo & Michaël Mixtra Protopapa cum filiis. Filii Leonis Domestici. Filii Papae Leonis Musico. Papa Gregorius Cariotti cum filiis. Alii tamen vocantur Presbyteri. Filii Presbyteri Leonis de Calandra. Filii Presbyteri Alexii. Presbyter Nicolaus de Agello &c.

(46) Vide acta apud Baronium ad an. 745. n. 32., eo translata ex Othlono in vita S. Bonifacii Moguntini lib. 2. cap. 5. *Et per manus Angeli pervenit epistola ad Romanam Civitatem ad sepulchrum S. Petri, ubi claves Regni Coelorum constitutae sunt; & duodecim Papati, qui sunt in Romana Civitate triduanas fecerunt vigilias in jejuniis & orationibus.*

(47) Photius in Nomocanon. tit. 1. cap. 34. Novell. Isaaci, & Alexii Comnen. sup. laud. adnot. 44. Pisinnos a Pusione dictos volunt Etymologici, unde pusillos recte exponit Cujacius. Papadopulos, ni fallor, etiam dictos pusillos Clericos, legisse memini.

(48) Confer illos locis sup. laud. adnot. 24.

(49) Vide sup. adnot. 6. praesertim S. Petri Damiani epist. 12. lib. 7. ibi laudatam ad Godefridum Lotharingiae Ducem, in qua Regii pueri paedagogum *Papatem* adpellat.

(50) Baluz. in epist. 2. S. Cypriani, quae incipit. *Didicimus secessisse B. Papam Cyprianum: Vetustus Codex meus inquit: Papatem.* Sic etiam in CC. in edit. Anglicana laudatis, & in annotationibus Morellii: Sic etiam legebat Latinus Latinius. Similiter & epist. 16. cujus epigraphe est. *Universi Confessores Cypriano Papae. Meus inquit codex, & editio Manutiana: Papati.* Vide reliqua fol. 70. edit. Venet. 1758.

apud Graecos, qui perpetua constantique ratione diversimodo vocem flectunt, quum Pontificem, & quum Sacerdotem nominant Papam, quod notatum diligenter a (51) Goario est. Hoc idem Cl. Mamachius de Chiis suis testatur, qui Pontificis nomen hoc modo efferunt: ὁ Πάπας: Sacerdotis vero, vel Diaconi ὁ Παπᾶς. Factum autem corruptione quâdam linguae, ut qui Παπᾶ prius, postmodum Παπάδες adpellarentur (52), quemadmodum ab Concilii Senensis tempore A.CIↃCCCCXXIII. Presbyteros Graecos etiam vocatos legimus.

VI. Inde sponte manavit, ut quemadmodum iidem observant Graecorum doctissimi Goarius, Mamachiusque, is Πρωτοπαπᾶς *Protopapas* diceretur, qui etsi Episcopus non esset, inter Presbyteros tamen primas obtineret partes, quasi *Papatium* primus. Sed tardius irrupit haec vox, & quos primum Protopresbyteros dixere Graeci, delatâ communius ad Presbyteros Παπᾶ voce, mox adpellarunt Protopapas. Et Πρωτοπαπᾶν *Protopapân* quidem dicendum primum Sacerdotem, qui non sit Episcopus, non Πρωτοπάπαν *Protopapan*, ut est scriptum apud Balsamonem (53) in Pandectis Canonum Beveregii, jure animadvertit Mamachius. Verum & Πρωτοπαπάδας apud Balsamonem legimus in jure Graeco Romano Leunclavii (54) ut sphalma potius apud Beveregium irrepsisse

(51) Vide sup. adnot. 34., & illum ad Euchology. passim. Mamach. origin. Christian. lib. 4. p. 1. cap. 4. fol. 299. to. 4. adnot. 1.

(52) Coeptum est, statimque interruptum hoc Conc. sub Martino V., actumque de Graecorum etiam unione tentanda. Legationis Martini ad Graecos relationem ibi habes, & Παπάδων mentionem. Ita & antea vocarat Balsamon de quo adnot. seq. Eôdem pactô postea in epist. Barbarograec. Bessarionis edita a Meursio in lex. pag. 50. Παπάδες habes. Uxores quoque Παπάδων, seu Sacerdotum Graecorum Παπαδίαι *Papadiae* vocantur in Nomocanone edito a Cotelerio tom. 1. monument. Eccl. Graec. cap. 137., quasi Sacerdotissae, quae Παπαδία dicuntur in Gloss. Graec. barbar. *Papassos* illos hodie vulgo Itali nostri dicunt, frequensque adhuc inter Presbyteros Graecos ea denominatio. Nuper an. 1753. quidam Schismaticus Papàs Simon Conzavich nuncupatus, Cpoli ab illo Patriarcha Schismatico in Dalmatiam missus, ut sedem figeret, & Proselytos schismati procrearet, expulsus ab Veneta Republica fuit. Vide Bened. XIV. tom. 4. Bull. const. 18.

(53) Balsamon in can. 59. pag. 39. Pandect. Beveregii.

(54) Satis est referre Gretzeri verba in Codin. lib. 1. cap. 10. nu. 4. edit. Regiae. ubi haec habet. *Apud Balsamonem tom. 1. Jur. Graec. Rom. legimus:* Protopapadas ut rectus sit Πρωτοπαπάδης. *Interpres*, Primopapadas. Sed satius

pſiſſe putandum ſit. In eadem ferme ſenſa Allatius (55), Cangiuſque conſpirant, quibus nemo Graecorum res tractavit uberius, quique *πρώτον τῶν ἱερέων primum inter Sacerdotes* id nomen interpretantur. Hinc ubi paſſim in Godino occurrit, haud injuriâ Archipresbyterum ab latinis interpretibus verti potuiſſe crediderim, nominis utriuſque compoſitione penſatâ: quamvis, uti Thomaſſinus (56) obſervat, neque Graecorum Protopresbyter, neque Protopapas aevi ſequioris cum Latinorum Archipresbyteris ſatis conſentiret. Etenim Archipresbyter apud Latinos pluribus Parochis pervigil imminebat, eorumque mores, cauſſaſque ad Epiſcopum referebat, ut ut progreſſu temporis, adauctis Archidiaconis, aliter res ſe habuerit. At vero Protopresbyteri, Protopapaeve inter Graecos primi dumtaxat inter plures Presbyteros erant unius Eccleſiae miniſterio mancipatos, cujuſmodi apud Latinos dicebantur Presbyteri Cardinales. Non ſunt tamen ita haec intelligenda, ut in Eccleſiis nonnullis, & in Aula praeſertim Auguſtorum in magnam tandem aliquando Protopapae non evaſerint dignitatem, de qua pro inſtituto eſt jam heic pleniſſime dicendum.

tius eſt in his, vel ſimilibus retinere graeca. In Turcograecia fol. 218. dicitur Πρωτοπαπᾶς, ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων primus Sacerdotum. Jura illius in eadem Turcograecia *fol.* 288. Πρωτοπαδίκια adpellantur. At neceſſe non videtur ut rectus ſit Πρωτοπαπάδης. Satis eſſet Πρωτοπαπᾶς declinatione mox pariſyllabâ, mox etiam impariſyllabâ. Eodem modo pronunciari hanc vocem in Inſula Corcyrenſi teſtatur Card. Quirinus in comment. de reb. ſuis p. 2. lib. 1. cap. 12., & 13., qui ibi Archiepiſcopus fuit. Ibi enim Magnus Graecorum Praeſul italice etiam *Protopapa* nuncupatur.

(55) Allat. de Graec. Templis fol. 135. Cangius in utroq. Gloſſ. hoc v.

(56) Thomaſſ. p. p. diſcipl. lib. 2. cap. 5. n. 11.

CAPUT V.

De Protopapis Ecclesiae Cpolitanae agitur. Quaenam Dignitas in ea Ecclesia Protopapatus fuerit? Qui Exocatacoeli Cpolitani, & quomodo supra Protopapam & Episcopos sublati? De veteri Diaconorum fastu ac supercilio plura.

I. PRotopapas igitur primus Papatium erat, hoc est secundi ordinis Sacerdotum. At Primatum hujusmodi in Ecclesia Cpolitana, aliisque Grecorum Cathedralibus in splendidissimam evasisse dignitatem (loqui enim hâc voce in Ecclesia Latina jamdiu adoptatâ lubet), quae primas post Patriarcham vel Episcopum in sacris ministeriis obtineret, iis dumtaxat perspectum, qui Ecclesiasticas Graecorum res diligentius protriverunt. Sane id ordinis proprietas exigebat, ut qui primum sibi inter Presbyteros locum vindicabat, is esset qui ἀμέσως Episcopum, in unaquaque Ecclesia unicum, sequeretur. Et ita porro per plura saecula observatum est. Sed id in Ecclesia Cpolitana evenit, quod etiam in Latina frequentissimum fuit, ut Diaconi, qui ex eorum institutione exterioribus etiam, ac temporalibus Ecclesiae negotiis implicabantur, eo quod Presbyteri spirituali regimini, ac sacrorum administrationi unice vacabant, majorem obtinerent auctoritatem, & gradum. Antiquum fuisse hoc in Diaconis vitium, ex Concilio Nicaeno (1) Magno, quod primum eorum retudit insolentiam, constat: nam ad Laodicenum (2) quod adtinet, cujus etiam canone XX. illorum ambitio refrenatur, in-

(1) Conc. Nicaen. 1. can. 18. *In sua Diaconi mensura permaneant, scientes quod Episcoporum quidem Ministri sunt: inferiores autem Presbyteris habentur... sed nec sedere in medio Presbyterorum Diaconis liceat; quia si hoc fiat praeter regulam & ordinem probatur existere.* Dictitabant nempe se Episcoporum, non Presbyterorum ministros esse. Unde Conc. Chartaginiens. IV. can. 37. *Diaconus ita se Presbyteri, ut Episcopi ministrum esse noverit.*

(2) Conc. Laodicen. quod post Nicaenum probabilius celebratum putatur can. 20. *Quod non oportet Diaconos ante Presbyteros sedere, sed sedere cum jussu Presbyteri.* Diaconorum audaces conatus in Bruttiorum etiam Ecclesias irrepserant saecul. V. Quamobrem S. Gelasius PP. in epist. ad Episc. per Lucan. Bruttios, & Sicil. const. anno 494. datâ illos compescuit cap. 7. & 8. Vide illam apud Labb. tom. 5. Concil. col. 312.

incertum an anterior hujus Epocha sit. S. quoque Hieronymus (3) suae aetatis Diaconorum tumorem, ac supercilium passim censurâ perstrinxit. Verum non idcirco illi ab coeptis destitere, quibus & eorum (4) paucitas, & Episcoporum gratia, quorum lateri perpetuo adhaerebant, & bonorum Ecclesiae administratio, satis honoris, atque potentiae apud Populos conciliabat. Inde scilicet factum, ut vel etiam in Romana Ecclesia frequentius ex Diaconis (5), quam ex Presbyteris Pontifices eligerentur; quod illi omnibus Urbis ordinibus, propter adlatas caussas, notiores, omnia haberent in potestate, & facile sibi electorum animos devincirent. Ad haec vero progressu temporis, eam sibi auctoritatem Archidiaconi adrogarunt, ut quamvis ordine Hierarchicô Archipresby-

(3) Lege epist. S. Hieronym. 85., quae est ad Evagrium, seu potius Evangelum, ubi inter alia: *Quid paucitatem de qua ortum est supercilium in leges Ecclesiae vindicas . . . Diaconos paucitas honorabiles, Presbyteros turba contemtibiles facit*. Verum haec Diaconorum paucitas, quae etiam occurrit apud Vulgat. Anastasium in Ecclesia Romana, dum RR. PP. peractas ordinationes refert, intelligi vix potest, si verum est, numquam, nisi ex Diaconis, & non per saltum promotos fuisse Presbyteros. Numerus enim septem Diaconorum in Ecclesia Romana ab Sozomeno lib. 1. cap. 15. adhuc celebratus, de septem Diaconis Regionariis, intelligi communiter solet. Rem ita componit Berlendius de oblationib. §.8. fol. 151. edit. Venet. 1736., ut Diaconi dumtaxat, qui Diaconias haberent, hoc est Nosocomia, & pauperum diversoria, rerumque administrationi praeficerentur, pauci essent, iique fortasse septem Regionarii, qui postea etiam aucti sunt numerô, eosque dumtaxat ab Anastasio recenseri. Nodum alii solvant. Illud addam non deesse doctissimos viros, qui putent solitas antiquitus fuisse in Ecclesia Romana etiam Diaconorum in Episcopos ordinationes, omissô presbyteratu, quem equidem morem illi adhuc nonô saeculô Photius objecit. Vide Mabillon. in comment. praevio ad ordin. Romanos tom. 2. Musei §. 16. & 18. fol. 108. & 119. Pagium seniorem ad ann. 504. num. 4., & seqq. Marteniurn I. de ritib. 8. a. 3. §. 10. Pagium junior. in Sabiniano Papa n. 2. & seqq., ubi & n. 5. tempus investigat, quô mos ille desierit.

(4) Ut primam caussam ex mox laud. Hieronym. loco habes, ita & secundam, praesertim in Archidiaconis ex eodem in comment. ad Ezechiel. lib. 14. cap. 48. *Quod per singula concionarentur in populos, & a Pontificis latere non recederent*. Etenim in constit. Apostolic. lib. 2. cap. 44. dicuntur Diaconi: *Episcopi auris, oculus, os, cor, & anima*. De abusu hujus, ut vocat, *officialitatis* Diaconorum praeclare agit Auctor quaestion. in nov. & vet. test. inter opera August. in illa quae est de jactantia Romanorum Levitarum. *Aut timentur*, inquit, *ne male suggerant, aut emuntur ut praestent*. Tertiam caussam exponit Baron. ad an. 402. nu. 47., de qua etiam dixerat Hieronym. cit. *Ignorantes humilitatem status sui ultra Presbyteros intumescunt, & dignitatem non merito, sed divitiis aestimant*.

(5) Vide Pagium junior. in S. Leone n. 2.

sbyteris inferiores, iſtis tamen & conſeſſu, & juriſdiɛtione praeeminerent. Quamobrem longe poſt annum milleſimum recipiendi Presbyteratus impoſita illis neceſſitas eſt (6), quum Diaconos non vicariô ſaltem, ſed propriô nomine praeeſſe Presbyteris adprime diſſonum eſſe videretur. Et quamvis magna iſta ſupra Archipresbyteros Archidiaconorum elatio ex epiſtola S. Iſidori ad Ludifredum (7) eruenda non ſit, quod ea, prout a Gratiano refertur, interpolationis ſuſpeɛta ſit: illud tamen certum, tum S. Iſidori aevô, quum vero & ante ejus tempora, queſtos fuiſſe in utraque Eccleſia Archidiaconos, degradari (8) ſe potius, quam promoveri, quum ad Presbyteratum proveherentur: eaque communis pluribus Diaconis (9) querela fuit. Haud aliter itaque ſupra Protopapam ſe extulere Diaconi Cpolitani, quod ex potiori illius Eccleſiae miniſtrorum ordine, atque conſeſſu opportune intelligemus.

II.

(6) Hac de re dicam infra cap. 13. n. 2. Vide interim Thomaſſ. p. 1. lib. 2. cap. 20. n. 5.

(7) Refertur a Gratian. can. 1. diſt. 25. Vide Correɛtores Romanos, & Baluzii adnot. in eum Gratian. locum. Magnae iſtius Archidiaconorum praelationis mentio diſerta eſt in can. 63. inter Nicaeno-Arabicos, qui quamvis ſpurii ſint, non eſſe tamen adeo recentiores creduntur.

(8) Hieronym. laud. loc. in Ezechiel. *Injurium putat, ſi Presbyter ordinetur.* Sic Aɛtius Archidiaconus Cpolitanus ab Anatolio Epiſcopo ab officio Archidiaconatus per ſpeciem proveɛtionis, amotus fuerat, quum Presbyter creatus eſt, ut narrat S. Leo, quod ſcilicet faveret Catholicae veritati, ſubſtitutô Andreâ, qui haereſi Eutychianae ſuffragabatur. Id non tulit S. Leo, voluitque ut, quamvis Presbyter, reſtitueretur. Vide illius epiſt. 56. 57. 58. 71. & Anatolii epiſtol. edit. ab Holſten. in colleɛt. Roman. Honoratus quoque Archidiaconus Salonitanus degradari ſe queſtus eſt apud S. Gregorium, quum in Presbyterum promoveri ſollicitaretur. Vide epiſt. 14. 15. & 16. S. Gregor. lib. 2. De Johanne Archidiacono prius, poſtea Epiſcopo Cabillonenſi, ſcribit Sidonius lib. 4. ep. 25. *In eo gradu multum retentus propter induſtriam, diu dignitate non potuit augeri, ne poteſtate poſſet abſolvi.* Pulcherrima in eam rem eſt ep. 123. Petri Bleſenſis Archidiaconi prius Bathonienſis, deinde Londinenſis, qui adhuc ſaecul. 12. ut ſe a Presbyteratu ſuſcipiendo excuſaret, cui alias ex non fucata humilitate haud exiſtimabat idoneum, inter alia haec ſcripſit ad Richardum Epiſc. Londinenſem. *Archidiaconum in Presbyterum promoveri, non eſt honorem ejus augeri, ſed minui.*

(9) Id fortaſſe cauſſam dedit can. 31. inter Africanos, quo jubentur Diaconi, Clericique inferiores, Epiſcopis ſuis, volentibus eos ad honorem ampliorem in ſua Eccleſia promovere non obtemperantes, *nec illic miniſtrare in gradu, unde recedere noluerunt.* Balſamon enim ita canonem exponit, eo quod mallent quieſcere in iis, quos jam habebant gradibus, lucrô fortaſſe, & quieti corporali addiɛti. In eam certe rem eſt reſponſio Gelaſii Papae ad Viɛtorem Epiſcopum, quae refertur a Gratian. can. 9. diſt. 73.

II. Hôc autem pactô illum describit Anonymus Monchallianus, quem utpote antiquiorem heic sequimur, ac passim ex Codino inlustrabimus. Χόρος Δέξιος. Πρώτη πέντας. ὁ μέγας Οἰκονόμος. ὁ μέγας Σακελλάριος. ὁ μέγας Σκευόφυλαξ. ὁ Χαρτώφυλαξ. ὁ Σακελλίου. Δευτέρα πέντας. ὁ Πρωτονοτάριος. ὁ Καστρίσιος. ὁ Ρεφερενδάριος. ὁ Λογοθέτης. ὁ Υπομνηματογράφων. Τρίτη πεντας. ὁ Πρωτέκδικος. ὁ Ἱερομνήμων. ὁ Υπογονάτου. ὁ Υπομιμνήσκων. ὁ Διδάσκαλος. Χορος ευώνυμος, ὁ Πρωτοπαπᾶς. ὁ Δευτερεύων. ὁ Ἄρχων των Εκκλεσιών. ὁ Εξάρχος. ὁ Κατηχητής. ὁ Περιοδευτής. οἱ δύο Ἔκδικοι. ὁ Βουπιστής. οἱ δύο Δομέστικοι. οἱ δύο Λαοσυνάκται. οἱ δύο Πριμμικήριοι. ὁ Πρωτοψάλτης. ὁ Πρώξιμος. ὁ Δηποτάτος. οἱ Θεώριοι. οἱ επὶ τῆς ευταξίας. ὁ Κατηγοριάρης. ὁ Δεκανός. ὁ Κουβούκλης. οἱ Λαμπαδάριοι. ὁ Περιειστέρκμενος. ὁ Βασαγάριος. ὁ Μυροδότης. ὁ μεγας Αρχιδιάκονος. ὁ Δευτερεύων τῶν Διακόνου. *Chorus dexter. Primus quinarius. Magnus Oeconomus. Magnus Sacellarius. Magnus vasorum custos. Chartarum custos. Praefectus Sacello, seu minor Sacellarius. Secundus quinarius. Protonotarius. Castrensis. Referendarius, Logotheta. A Commentariis. Tertius quinarius. Protecdicus. Praefectus sacrorum rituum. Minister a genibus. Monitor, seu suggestor. Doctor. Chorus sinister. Protopapas. Devtereus, seu Secundarius. Praefectus Ecclesiarum. Exarchus. Catechista. Visitator. Duo Defensores. Butistes, seu immersor. Duo Domestici. Duo convocatores populi. Duo Primicerii. Protopsaltes, seu primus Cantor. Proximus. Deputatus. Vigiles, seu speculatores. Praefecti ordini, seu caeremoniarum Magistri. Categoriares. Decanus. Cubicularius. Lampadarii Introductor. Bajulus. Thuris* (10) *distributor. Magnus Archidiaconus. Devtereus, seu secundus Diaconorum.* Jam heic vides ad primum sinistri Chori locum rejectum Protopapam, quod etiam caussa fuit, ut adauctis deinde nimium Cpolitanae Ecclesiae officiis, a Codino in sexta officiorum pentade numeretur. Porro chori nomen (11) neutiquam locum, sed cantorum invicem concinentium multitudinem, conventumquae ex pri-

I mae-

(10) Fortasse vertendum potius, *olei, vel unguenti distributor.*

(11) Servius in 1. Georgic. *Chorus proprie est coaevorum cantus, atque saltatio.* Et in 6. Aeneid. Chorum vocat multitudinem in sacra collectam.

maeva sui origine significare tritum est. Quoniam vero in Presbyterium, seu Sanctuarium, quod βῆμα Graecis est, convenientes Clerici, divinas canere laudes in liturgiis, aliisque precibus, statis horis solebant, ad eum quoque locum id nomen translatum fuit. De superiore autem heic choro, seu interiore sermo est, ab altero extra Sanctuarium in Ναῷ *navi* progressu temporis introducto, quem Περίβολον *Peribolum* (12), vel Scholam Cantorum dixere, satis diverso. Ex quo vero alternatim cani (13) a Monachis, Clericisque coeptum est, jam in duos choros, dexterum, sinistrumque locus hic divisus fuit. Verum quônam pactô divisio isthaec procederet, nemo plane intelliget, qui veterum Ecclesiarum structarum, cujus hodieque Graeci tenaces sunt, penitius non cognoscet. Meum non est rem heic versare (14) pluribus: Illud breviter exponam, Ecclesias veteres, uti hodieque Graecorum sunt, Sanctuarium habuisse, a tota reliqua Ecclesia cancellis (15) ob-

(12) Vide Mabillon. tom. 2. Musei fol. 21. & Montfaucon. in Diario fol. 133., quamvis ejus nominis amplior significatio sit.

(13) A Theodoreto lib. 2. hist. Eccl. cap. 4. cantus alterni in Ecclesia inventio ad Flavianum, & Diodorum Antiochenos Monacos, qui sub Constantino M. floruerunt, refertur; atque inde a S. Johanne Chrysostomo hunc morem fuisse Cpolim traductum. concinit Suidas hoc v. A S. Ambrosio fuisse etiam introductum Mediolani testis est S. August. 9. Confess. 7. Sed antiquiorem hunc usum fuisse pluribus contendit Card. Bona divin. Psalmod. cap. 16. §. 10. Vide etiam Mabillon. de cursu Gallican. §. 1. fol. 383. Bollandum in act. S. Ignatii M. ad 1. Februar. & Thomass. p. p. lib. 1. cap. 34., & 35.

(14) Qui veterum Ecclesiarum ichnographiam noscere velit, legat Constitution. Apostolic. lib. 2. quae quamvis ad Apostolorum tempora non pertineant, certissime tamen 3. & 4. saeculi disciplinam sapiunt, ut Eruditi omnes fatentur. Adeat deinde ex nostris Baronium ad an. 57. n. 103. Allatium in opuscul. de vetere Narthece, & Templis Graec. recentior; Goarium ad Euchologium pag. 13. & 14. edit. Paris. Bulinger. in opusc. de Templo. Morinum lib. 6. de Poenit. cap. 1. Habert. in Pontifical. Graec. pag. 661. Card. Bona Rer. Liturgic. 1. cap. 20. Mabillon. tom. 2. Musei fol. 20. & seq. Lebrun. tom. 2. Liturgiar. dist. 1. post art. 8. Berlendium in opuscul. de oblat. §. 8. Cabassut. in notit. Concil. cap. 57. Catalan. in Pontific. Rom. to. 2. tit. 1. §. 1. Et ex heterodoxis, si licet; Beveregium Pandect. comm. tom. 2. pag. 71. & Binghamum origin. Ecclesiastic. lib. 8. cap. 4. 5. 6. 7.

(15) Ex vetusto more apud Euseb. lib. 10. cap. 4., etiam in Occidente, ut observari ex can. 4. potest Concil. Turon. 2. *Pars illa, quae cancellis versus altare dividitur, tantum Choris psallentium pateat Clericorum*. Similia habes in cap. 1. de vit. & honest. Cleric. relata sub nomine Conc. Moguntini. Sed vero, non cancellis tantum, quin & velis obductum fuisse hunc locum, constat ex Chrysost. homil. 6. ad popul. Antioch. & S. Gregorio lib. 3. epist. 30.

obſeptum, in quo ſtatim in medio, altare occurrebat, quod in unaquaque unicum erat. Menſa autem altaris, non ad portam, ſed ad Templi apſidem reſpiciebat, quod ut plurimum (16) Templa Eopyla, hoc eſt cum portis Horizontem ortivum ſpectantibus, a fidelibus erigerentur; atque orandi ad Orientem (17) antiquâ traditione ſervatâ, hôc pactô collocanda eſſet. Ad hujus laevam Πρόθεσις *Prothesis* erat, humilior nempe menſa, quam, eô quidem nomine *propoſitionem* indicante, vocarunt Graeci, quod in ea panem partim conſecrationi Euchariſticae, partim Euchologiis poſt ſinaxim diſtribuendis deſtinatum in anteceſſum reponerent. Dexterum ocupabat latus Diaconicum, cujus primum meminit canon XXX. (18) Laodicen. Hôc nomine apud Graecos proprie locus *Bemati* conjunctus (19) audiebat, in quo vaſa, veſtes,

 alia-

(16) Dixi *ut plurimum*, quia ut Socrates refert 5. hiſt. Eccl. 22. *Eccleſia Antiochiae Syriae contrarium ab aliis Eccleſiis ſitum habet; nam altare non ad Orientem, ſed ad Occidentem ſpectat*. Similiter S. Paulinus de Baſilica Nolae ab ſe aedificata ſcribens ad Severum epiſt. 22.. *Proſpectus*, inquit, *Baſilicae, non ut uſitatior mos eſt, Orientem ſpectat, ſed ad Domini mei B. Felicis Baſilicam pertinet, memoriam ejus adſpiciens*. Verum vel hinc vides, qui Orientem ſpectaret communis Eccleſiarum ſitus. Vide Lebrun. tom. 2. Liturgiar. diſſ. 1. art. 8., & Meratum ad Gavant. p. 2. in rubric. Miſſal. tit. 5. n. 12.

(17) Hunc ritum orandi ad Orientem ex Apoſtolorum traditione deſcendere ſcribit S. Baſil. lib. 5. de Sp. S. cap. 27. Vide etiam Scriptorem quaeſtionum ad Antioch. inter opp. S. Athanaſ. quaeſt. 37. tom. 2. opp. De eo plura Caſalius de veter. Sacr. Chriſtian. ritib. cap. 4. ac inter acatholicos Jacobus Thomaſius edita diſſert. Lipſiae 1670. *de ritu precandi verſus Orientem*.

(18) Conc. Laodicen. can. 30. *Quod non oporteat Hypodiaconos habere locum in Diaconico, & dominica vaſa contingere*. Legunt alii: *Miniſtros*. Iſidorus: *in Secretario*, quod idem eſt. Diaconos tamen, ſeu Miniſtros legiſſe videtur Conc. Arelatenſ. 2. can. 15. ubi. *In Secretario, Diacono inter Presbyteros ſedere non liceat &c.*. Verum vexato admodum huic canoni, non eſt hujus loci medicinam adhibere.

(19) Plures haec vox apud Graecos ſignificationes habet; nam & librum preces continentem, quae a Diacono canebantur indicare conſtat ex Allatio in opuſcul. de Graecor. libris, & locum etiam, in quo veluti in carcere, Clerici detinerentur, ex pluribus colligitur monumentis. De Diaconicis, Diaconetis, Decanicis, Cathecumeniis, in quibus tanquam in poenitentiae locis Eccleſiaſtici coërcebantur, vide l. 3. C. Th. de haeretic. & in eam Gothofred. Novell. 70. cap. 30. & epiſt. 2. Gregor. 2. ad Leon. Iſaurum. Confer, ſi licet, Binghamum origin. tom. 3. lib. 8. cap. 7. §. 9., quamvis *decanicas* non ſemper carceres ſignificaſſe obſervet Mabillon. tom. 2. Muſei fol. 12. Ceterum frequentius heic deſcriptum locum ſignificat, de quo agunt Typicum S. Sabae cap. 2. Codinus cap. 14. n. 24. Simeon Theſſalonic. lib. de Templ. & Euchologium paſſim. Sic porro in iſto. *Poſt dictam Tertiam & Sextam Sanctiſſ. Patriarcha venit in metaterium, ſeu Diaconicum, & exit*

ad

aliaque ſacris devota uſibus cimelia ſervabantur, quem & *Paſtophorium*, & *Scevophylacium*, & *Metatorium* dixere: Latini vero frequenter *Secretarium*; Sed heic menſam quoque (20) indicat ex oppoſito locatam, in qua Epiſcopi, aut Presbyteri celebraturi parata ex Diaconico ſacra veſtimenta reponebantur, quae propterea inde etiam nomen accepit. Neutrobique tamen locum habere, nec ſacra vaſa contrectare Hypodiaconos oportebat: quae proinde in magno introitu (21) cum oblationibus a Diaconis tantum adferebantur, quemadmodum Laodicenô canone ſancitum erat. At contra altare, editiori locô, Epiſcopi Cathedrâ ſitâ, hinc, indeque in apſidis hemicyclo diſpoſita per circuitum erant ſubſellia Presbyterorum, quae altare coronabant, uti in nonnullis, quae Romae adhuc, & alibi ſuperſunt, vetuſtiſſimis Eccleſiis ſpectari poteſt. Diaconis enim eô loci ſedere vetitum; ſed ut in conſtitutionibus Apoſtolicis praeſcriptum legimus (22), thronô Epi-

ad ſanctum altare. Et in Conc. Agathenſi can. 66. *Quod non oportet inſacratos Miniſtros licentiam habere in Secretarium, quod Graeci Diaconicon adpellant, ingredi, & contingere vaſa dominica*. Plura Card. Bona 1. Liturgicar. 24. §. 2. ubi & de Paſtophorio, & Scevophylacio. Verum Paſtophorium indicaſſe potius locum ad Euchariſtiae repoſitionem, ſunt qui putant. Vide Macr. hoc v. Catalanum cit. adnot. 14. Bingham. mox laudat. cap 7. & 8. ſed potiſſimum Valeſ. in notis ad Philoſtorg. lib. 7. cap. 3. & Cangium in deſcript. aedis S. Sophiae ad calcem Cinnami nn. 88. & v. *Salutatorium*, quô nomine etiam vocabatur, ſicut & Aſpaticum. Vide de hoc alio v. Macrium.

(20) De duabus hiſce menſis lege Cabaſſut. in not. Conc. cap. 57. quod eſt *de veteri Eccleſiae ſitu, & forma*, ac Lebrunium in Liturgia Cpolitana tom. 2. diſſ. 6. art. 4. Invecta fortaſſe haec alia menſa vice Diaconici; poſtquam ad magnam paupertatem redactae ſunt Graecorum Eccleſiae.

(21) Subdiaconis ſacrorum vaſorum contrectationem in magno introitu, quum ad altare adſerebantur, canone Laodiceno fuiſſe vetitam docet Morinus, quem conſulesis pro vero illius canonis ſenſu adſequendo in opere de ſacr. ordinat. p. 3. exercit. 12. cap. 3.

(22) Conſtit. Apoſtolic. lib. 2. cap. 57. Neque vero putandum, Diaconos etiam apud Latinos, uſos olim fuiſſe, prout hodie, Dalmaticis. Orarium propria illorum veſtis erat, quô vel duplici etiam uti volebant, frequenti in rebus ſuis audaciâ, quam compeſcuit Conc. Tolet. 4. can. 39. In Romana Eccleſia aliquando Colobiô uſos fuiſſe colligitur ex Ammiano Marcellino Scriptore Ethnico lib. 14. cap. 9. ubi *Pectoralem*, inquit, *tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine indutus eſt, ut adpellant Chriſtiani, Diaconus*. Hujuſmodi ſcilicet Colobium erat, uti deſcribunt Papias, vulgatus Alcuinus, Honorius Auguſtod. Vide Cangium hoc verbo. Utebantur & Monachi de quibus Caſſianus lib. 1. de habitu Monachor. cap. 5. *Colobiis lineis induti, quae vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus*. Sed fortaſſe neutri utebantur in ſacris, quemadmodum ex Ammiani, & Caſſiani

Episcopi in medio positô *en utroque ejus latere sedebant Presbyteri ; Diaconi autem adstabant succincti :* veste nimirum breviori ad obsequia parati. Profecto a dextera Episcopi dexter, a sinistra sinister chorus, de quibus heic agitur, incipiebat. Et Romae quidem, uti (23) Mabillonius observat, in dextero, Episcopi, qui frequentes aderant, sedebant; in sinistro, Presbyteri; medius autem in throno Summus Pontifex. At alibi, etiam apud Graecos, circum omnia subsellia utraque ex parte tenebant Presbyteri, qui ubi sacrificium fiebat, proprio cum Episcopo (24) ex vetustissimo ritu concelebrabant.

III. In descripto nihilominus ab Anonymo choro Cpolitano jam omnia videntur inversa, quum qui dextero Patriarchae lateri adsident, Diaconi sint; Protopapas autem primus sit in choro sinistro. Neque enim verum est, quod putavit Card. Baronius (25) apud Hebraeos, & Romanos, & Graecos, & in utraque Orientali, atque Occidentali Ecclesia in sacris praesertim, potiorem olim dexterâ habitam fuisse

siani locis eruitur. Diaconi sane linteô utebantur in sacris misteriis, de quo Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 136. *Linteum illud, quo Diaconi in sacris mysteriis munus suum obeunt, nobis in memoriam redigit humilitatem Domini, qui discipulorum pedes lavit & tersit.* Hôc nimirum praecincti expediti erant ad omnia. Dalmaticam Diaconis Romanis concesisse S. Silvestrum, auctor est Anastasius in eo. Erat enim vestis propria Episcoporum, ut constat ex Pontio in vita S. Cypriani. Sed haec alii viderint. Illud certum, Dalmaticae usum Diaconis omnium Ecclesiarum adhuc sextô saeculô non fuisse communem, quod speciali quôdam privilegio a Romanis Pontificibus concederetur, ut observari apud S. Gregorium potest lib. 7. indict. 2. epist. 113. Vide plura apud Cangium hoc v. et Georgium de Liturg. Rom. Pont. lib. 1. cap. 22. n. 10. Ceterum Auctor quaestionum veter. et nov. test. inter opp. August. de Dalmatica tamquam Diaconis omnibus aevô suô communi locutus videtur quaest. 44. *Quasi*, inquit *non hodie Diaconi Dalmaticis utantur, sicut Episcopi.*

(23) Mabillon. Musei tom. 2. fol. 21.

(24) Vide de hoc ritu, quidquid adversus illum nonnulli e Schola Theologi opposuerint, egregie differentes Morinum de sacr. ordinat. p. 3. exercit. 8. cap. 1. Card. Bona t. Liturg. 18. Mabillon. in comm. praevio ad Ordd. Rom. Musei to. 2. cit. fol. 53. et Martenium de antiq. Eccl. ritib. lib. 1. cap. 3. art. 8. ubi demonstrat per annos mille trecentos in utraque Ecclesia plane fuisse communem: adhiberi autem a latina hodie in solis ordinum collationibus, a Graeca vero passim usurpari. Vide etiam Berlendium de oblat. §. 8. n. 3. et Catalan. in Pont. Rom. tom. 1. tit. 12. §. 17. fol. 140.

(25) Baron. ad an. 213. n. 6. et seq. et ad an. 325. n. 58. et seqq. Cabassut. not. Conc. cap. 12. Aringhus Rom. Subterr. lib. 4. cap. 47. n. 7. Chassaneus in catal. glor. mundi par. 3. cons. 1. et 31. aliique plures.

ſe ſiniſtram. Ejuſmodi quippe opinio, quam multi viri docti ſequuti ſunt, rectâ veterum Eccleſiarum habitâ notione, iiſdem argumentis falſi convincitur, quibus cum doctiſſimo Card. ſtatuendam eſſe crediderunt. Ex actis ſcilicet veterum Conciliorum, Chalcedonenſis potiſſimum, cujus integra habemus, ubi ad altaris laevam S. Leonis Legatos, atque Cpolitanum, & Antiochenum Epiſcopos conſediſſe legimus: ad dexteram vero Antiſtites Alexandrinum, atque Hieroſolymitanum, patere ſatis arbitrantur, ſiniſtram partem cenſitam fuiſſe dexterâ digniorem. At vero templa illa Eopyla fuiſſe (26) neutiquam animadverterunt, unde proclive eſt noſcere, Epiſcopos qui ad laevam erant altaris, Tribunam ut vocant, non fores ſpectantis, dexterum tenuiſſe latus Cathedrae Epiſcopalis ſub illa locatae, a qua conſeſſus dignitas, ac ratio ſumebatur. In ſacroſanctis autem Conciliis, quum nemo Cathedram occuparet, venerandum Evangelium, ut ex S. Cyrillo (27) Alex. Baronius idem obſervat, in ſacro throno collocabatur, quod Jeſu Chriſti Concilio adſiſtentis per-

(26) De Templis Eopylis et Eotholis plura videſis apud Allat. lib. 1. de perpet. Eccl. conſenſ. cap. 6. nu. 16., et ſeqq.

(27) S. Cyrill. Alex. in Apologetic. ad Theodoſ. Imperat. de actis in Conc. Epheſ. *Synodus*, inquit, *in S. Eccleſia, quae Maria, dicitur congregata, Chriſtum velut caput conſtituit. Venerandum enim evangelium in ſacro throno collocatum erat &c.* Conſtant eadem ex relatione Synodi ad Theodoſ. et Valentinian. Impp. in actis Concil. *ſecunda die in ſancta, & magna Eccleſia, quae Maria dicitur, congregati ſumus: propoſitumque eſt in throno, qui medius erat in Eccleſia ſanctum Evangelium, qui Chriſtum nobis praeſentem eſſe docet.* Quum ergo act. 1. Chalcedon. Concil. legimus: *Reſidentibus glorioſiſſimis Judicibus in medio ante cancellos ſanctiſſimi altaris; & in laeva quidem parte ſedentibus Sanctiſſimis . . . . Vicariis Leonis . . . Ex dextera vero parte Dioſcoro &c.* quis non plane intelliget, de laeva altaris acta loqui, quod ſitum contra thronum, *qui medius erat*, Templum indicat Eopylum. Dignitas autem conſeſſus a throno, in quo Evangelium erat ſumebatur. Sic et act. 4. legimus. *Reſidentibus omnibus ante altaris Sanctiſſimi cancellos; & propoſitis in medio ſacroſanctis Evangeliis . . .* Medium itaque fuiſſe thronum ex ritu frequentiori Eccleſiarum ne dubitaveris. Idem obſervatum fuiſſe in Conc. Nicaeno 2. refert Taraſius Patriarcha Cpolitanus in Epiſt. ad Hadrian. PP. *Quum omnes ſediſſemus*, inquit, *caput fecimus Chriſtum. Jacebat enim in Sancta Sede Evangelium ſanctum, conteſtans omnibus nobis qui conveneramus: juſtum judicium judicate.* De more in Conciliis locandi in medio ſacros Evangelii CC. videſis Marten. de ritib. lib. 3. cap. 1. n. 9. Sic et in Concilio, quod pro cauſſa Bonifacii Epiſcopi Regini in Bruttiis congregandum juſſit S. Gregorius, faciendum etiam praecepit epiſtol. 47. alias 46. lib. 9. indict. 2. ad Sabinum ſcribens. *Et ideo, mediis ſacroſanctis evangeliis, experientia ſua, una cum Paulino, Proculo &c.*

personam praeseferebant: adeoque Patres laevum (28) altaris cornu coronantes, Christo erant ad dexteram. Quod si Eothola essent Templa, quorum proinde tholis ad Orientem sitis, fores aeque, ac altaria Occidentem respicerent, ut aliquando, quum in Occidente Concilia celebrarentur, evenit: tunc quum contrariâ ratione ante altare mensa cum sacris Bibliis locaretur, jam obvium est, eam partem quae sanctuarium, sive chorum, qui totus anterior erat ingredienti, (quamvis is latus cedere videretur) laeva esset, fuisse praestantiorem, eo quod altari, mensaeque Evangeliorum dextera esset in consessu, quemadmodum conventum cum Graecis (29) est in Concilio Florentino. Nam ad pictas quod adtinet, sculptasve SS. App. Petri, & Paulli vetustas imagines, in quarum non paucis Paullus ad Petri dexteram ponitur, nullum in illis praesidium collocari posse arbitror; quod aeque plures, & numerô, & antiquitate celebrátissimae habeantur, in quibus contrariô positu Apostoli conspiciuntur. Ea autem probabilior ratio (30) priores illas edendi egregiis Pictoribus fuit, quod in more illis, caelatoribusque positum

es-

(28) Hunc morem, ubi thronus contra altare esset, diserte exponunt ordines Romani 1. et 3. In 1. fol. 5. tom. 2. Musei Mabill. *Sedentes in Presbyterio, Episcopi quidem ad sinistram intrantium, Presbyteri vero ad dexteram, ut quando Pontifex sederit ad eos respiciens, Episcopos ad dexteram sui, Presbyteros vero ad sinistram contueatur*. In ordin. 3. fol. 54. *Expectantes in Presbyterio Pontificem, sedebunt eâ locali dispositione, ut intrantibus Ecclesiam Episcopi sint ad sinistram, Presbyteri vero ad dexteram; ut quando Pontifex sederit, & ad eos respexerit, Episcopos ad dexteram, & Presbyteros contueatur ad sinistram*.

(29) Inter ceteras contentiones, quae sub ipsum Conc. ingressum ad Caeremoniale quod adtinebat, Graecos inter ac latinos Ferrariae, ubi coeptum est, exarsere, de osculando pede Papae, deque sedendi ordine in Synodo, haec una fuit, quod Graeci Occidentali Ecclesiae cedere nolebant. *Tandem*, ajunt acta, *hoc inter eos convenit, ut Papae quidem, & Pontificiis ea pars Templi daretur, quae laeva esset ingredienti: altera vero dextera scilicet Imperatori, & suis; atque ita sedes in hunc modum collocatae sunt*; tom. 9. Concil. Harduin. pag. 10. Quod autem in hoc Conc. in Ecclesia D. Georgio consecrata, ante, non contra altare, alterum altare prostiterit, in quo praeter SS. Evangeliorum Codicem, posita etiam sunt SS. App. Petri et Paulli capita, eô Româm translata, diserte in actis narratur.

(30) Hanc primus rationem excogitasse videtur Carolus Moronus apud Allatium cit. adnot. 26. sed potissimum inlustravit Cl. Mamachius immensâ eruditione lib. 4. origin. cap. 2. §. 3. per tot. tom. 5. fol. 504. et seq. apud quem, et icones omnis generis habes, et situs rationem.

esset, ut quando plures invicem exhiberent, qui dexterâ aliquid ageret, ad laevam alterius poneretur, ne quid distorti, minusve apti in partium corporis collocatione, vel actione adpareret. Quamobrem ac Servatorem nostrum Petro claves tradentem, ad hujus dexteram collocarunt. Porro in vetustioribus monumentis, tunc ad Paulli laevam Petrus ponitur, quum aliquid extensâ manu agit; quamvis qui ejus rei rationem ignorabant, adhuc deinde hôc pactô pinxerint nihil agentem: praesertim vero a saeculo XI., in (31) quo, quum moris illius vera causa lateret, eas viri docti eorum temporum mysticas invexere rationes, quae vulgo receptae id egerunt, ut constanti ratione mos ille ab Romana Curia in signandis Bullis (32) adoptaretur.

IV. Caussa itaque cur in Ecclesia Cpolitana in sinistrum chorum rejectus sit Protopapas, non alia fuit, quam ipsissima, quâ in utraque Ecclesia Diaconi, ob praeclara illis collata officia, ut Presbyteris, ipsisque etiam Episcopis tandem aliquando praeminerent, obtinuerunt. Nam Diaconi supremis distincti officiis erant, M.Oeconomus, M.Sacellarius, M.Scevophylax, Chartophylax, & Sacello Praefectus, & ceteri fortasse qui dexteri chori primas sedes habebant, quorum officia si exponere vellem, longius extra metam abriperer. Sane ex veteri disciplina, Diaconis vel coram Presbyteris sedere tam in Orientali, quam in Occidentali Ecclesia omni-

no

(31) S. Petrus Damian. epistol. ad Desiderium to. 3. opp. inter alias mysticas rationes Paullum dexteram obtinuisse ait, non quod Petro praestantior esset, sed quod e tribu esset Beniamin, qui filius dexterae nuncupatur. Alteram rationem ab eo accepisse etiam S. Thomas videtur lect. 1. in epist. ad Galat. ubi ait. *Petrum, qui vocatus fuit a Christo adhuc in carne mortali posito, poni in Bulla Papae in sinistra parte: Paullum vero, qui vocatus fuit a Christo jam glorificato, poni in parte dextera*. Adludit ad ea quae S. Gregorius habet hom. 21. in Evangel. *Quid per sinistram, nisi vita praesens: quid vero per dexteram, nisi perpetua vita designatur*.

(32) Nullum autem plumbum Pontificium antiquius saecul. undec. hôc pactô signatum reperiri, testantur Angel. Rocca de *SS. App. Petri & Paulli praelatione* tom. 1. opp. Mabillon 2. de re diplomatica cap. 24. Fogginius de itinere S. Petri dissert. 21., Heinecc. de veterib. Germanor., aliarumque nationum sigillis p. p. cap. 12. §. 5. De veterrimo more semper dexteram sinistrae praeferendi, praeter Allat. laudat. loc. agunt praeclare Musantius tom. 6. Junii Bollandiani p. 2. pag. 163. edit. Antuerp., nuper autem et P. Carmelus Publicus Patavii professor in Historia variarum consuetudin. lib. 2. cap. 11.

no vetitum. Ab temporibus, five Nicaenae Primae (33), five Laodicenae Synodi eorum in hac parte retufa in Oriente ambitio eft. De Romanae Ecclefiae confuetudine (34) S. Hieronymus teftatur hoc modo. *In Ecclefia Romae Presbyteri fedent, & Diaconi ftant; licet paullatim increbrefcentibus vitiis, inter Presbyteros, abfente Epifcopo, federe Diaconum viderim, & in domefticis conviviis benedictiones Presbyteris dare.* Faftus fcilicet, ac tumoris exordia quaedam invalefcebant ob bonorum Ecclefiae, & Diaconiarum adminiftrationem. Quamobrem Auctor ille quaeftionum veteris, ac novi Teftamenti, qui ea circum tempora vixiffe creditur, in pluribus illos accufans, aequus tamen illis in hac parte eft (35). *Quamvis*, inquit, *Romanae Ecclefiae Diaconi inverecundiores videantur, fedendi tamen dignitatem in Ecclefia non praefumunt.* Ad eos adlufiffe etiam ante Nicaeni Concilii tempora Patres Concilii Arelatenfis I. (36), quum de Diaconis Urbicis, *ut non aliquid per fe praefumant, fed honorem Presbyteris refervari* fanxerunt, doctorum hominum opinio eft. At vero non videtur, qui fieri potuerit a Concilio, quod etfi plenarium Auguftinus (37) vocarit, oecumenicum tamen non fuit, ut ut Sirmundus (38), & Launojus, irritô conatu, diverfa moliantur.

(33) Vide fupra adnot. 1. et 2. et conft. Apoftolic. laud. adnot. 22.

(34) S. Hieronymus in epift. fup. laud. adnot. 3.

(35) Laudatus etiam fupra eft adnot. 4. inter opp. Auguftini. Proftant haec verba in quaeft. 101. fecundum antiq. edit. Auctor in quaeft. 44., quae eft adverfus Judaeos, adferit ab excifa Hierofolyma per Vefpafianum, ad fua ufque tempora, annos tranfiffe circiter trecentos. Nifi forte non omnium quaeftionum idem fit Auctor, quod Erafmo vifum, nec Maurinis PP. difplicet, ut ut Hilario Diacono Sareo quaeftiones illae communius tribuantur, qui Damafi PP., Auguftini, et Hieronymi aetate vivebat.

(36) Sic habet cit. can. 18. Conc. Arelatenf. 1. an. 314. celebrati: atque ita interpretatur Lupus in Scholio ad can. 18. Nicaen. tom. 1. opp. Huc pertinet & can. 25. ejufd. Conc. Arelat. cujus tit. *De Diaconibus, quos cognovimus multis locis offerre, placuit minime fieri debere.* Sunt qui de Miffa Cathecumenorum PP. Arelatenfes locutos volunt: atqui nec ea oblatio umquam vocatur, nec Diaconis prohibita. Pro recto autem hujus & fimilium canonum intellectu, adi Petavium tom. 4. Theol. Dogmat. in differt. de poteft. confecrand. praefertim cap. 3. Ad canonem interim quod adtinet 18. is de Romanis Diaconis haud intelligendus videtur, quamvis certa fit eorum, eâ aetate infolentia.

(37) Auguftin. 2. de baptifmate cap. 9. fi tamen de hoc Conc. locutus eft. Non enim de Arelatenfi, fed de Nicaeno intelligendum effe Auguft. oftendit Natalis Alexand. diff. 24. in faecul. 3. per tot. tom. 5. opp. edit. Luc.

(38) Sirmund. tom. 1. Conc. Gall. in

tur. Nec enim eô semper sensu *Urbici* (39) vox usurpata est, ut solam indicaret urbem Romanorum. Hoc potius Diaconorum Romanae Ecclesiae in reliquis supercilium, id sub Anastasio Papa egit, ut augerent illud Presbyterorum, qui ne quidem illis stantibus, ac Evangelium legentibus, stare voluerint: occasionemque Anastasio dederunt (40) illud decernendi, *ut quotiescumque sancta Evangelia recitarentur, Sacerdotes non sederent, sed curvi starent*. Gallicana autem Ecclesia arctius adeo illam consuetudinem servatam voluit, ut in Conc. (41) Arelatensi II. statuerit, ne in Secretario quidem, quod Diaconico Graecorum aequivalebat, Diacono inter Presbyteros sedere liceret. Africana quoque in Conc. Carthaginiensi III. (42) amplius sanxit, tunc sedere quôlibet locô Diaconos posse, quum per Presbyteros licuisset. Omnes tamen hac in re superavit luculentior Ecclesiarum Hispaniae di-

in praefat. ad lector., quamvis ibidem sibi constare non videatur. Launojus dissert. de notione plenarii apud Augustinum Concilii; & in confirmatione hujus dissertationis. Plura adversus illum Natalis loc. mox cit. & Pagius ad an. 314. n. 17. & seqq.

(39) Quamvis ut supra observatum est, quum Siricium Papam *Urbicum* vocatum a Paulino notavimus, haec vox frequenter *Romanum* indicasset, quemadmodum, aliis etiam congestis exemplis, demonstrat Baluzius ad epistol. 40. S. Cypriani: tamen, ut idem monet, non semper est verum vocabulum *Urbici* significare civem Romanum. In epistola quippe Evodii ad Augustinum, quae est 158. nov. edit. alias 258., civis quaedam cujusdam oppidi Africae vocatur *Urbica*, idest civis illius loci. Ita ibi num. 3. *Sed post biduum quaedam vidua honesta urbica de Fringentibus somnium vidit &c.* Pro cive non raro sumi confirmat vita S. Johannis Abb. Parm. tom. 5. Maii Bollandiani pag. 183. edit. Antuerp. *Quum quidam urbicus ultra flumen, quod juxta murum Civitatis fluit, transire voluisset &c.*

(40) Apud Vulgat. Anastas. Bibliothec. in Anastasio PP. Vide Baron. ad an. 402. n. 43., & seqq.

(41) Conc. Arelat. 2. cujus epocha inexplorata probabiliter inter annum 442., & 445. statuitur a Marca 6. Concord. 17. nu. 9. & Baluzio in supplemento lib. 5. concord. cap. 32. n. 1. & a Pagio ad ann. 445. num. 16., id statuit can. 15. Hoc tamen loco Secretarii nomine Sanctuarium, vel Presbyterium intellectum potius volunt viri doctissimi Mabill. in comm. praev. ad ord. Rom. fol. 22. & Marten. 3. de ritib. cap. 1. n. 7. Sed qua de caussa me latet. Id scio Conc. Agathense in iisdem Galliis ann. 505. celebratum, & hanc disciplinam inculcasse can. 65. *Quoniam non oportet Diaconum sedere praesente Presbytero, sed ex jussione Presbyteri sedeat:* & can. sequenti Secretarium Diaconico Graecorum comparasse. Vide supra adnot. 10.

(42) Hoc Conc. vulgo Carthaginiens. 4. nuncupatur, quod an. 398. celebratum est. Concinit ei canon. 30. Laodiceni laudat. adnot. 2., uti isti Carthaginiensi, concinit mox laud. Agathensis.

disciplina, primum quidem in Conc. Toletano IV. (43), in quo celebri illô canone tot Eruditorum lectionibus vexatô, illorum audaciam fregit: deinde vero in (44) Emeritensi, quô vetitum fuit, neque debere ab Episcopis vice suâ Diaconos ad Concilia mitti, ne minores Presbyteris, sedere in Conciliis cum Episcopis viderentur. Notum quippe est, morem fuisse in Conciliis (45), ut Presbyteri a tergo Episcoporum sederent, Diaconi vero in conspectu Episcoporum starent. Illam autem indulgentiam, ut vicariô saltem nomine sederent in Synodis, longe antea toleratam in Ecclesia Orientali fuisse constat (46); confirmavit deinde Trullanum Concilium, quum de eorum, de quibus heic loquimur, Cpolitanae Ecclesiae Diaconorum, ineunte jam ambitione agi coeptum est.

V. Notissimus est canon ille Trullanae Synodi ordine septimus, in quo Patres Graeci in hunc modum sanxere: *Quoniam in nonnullis Ecclesiis Diaconos officia Ecclesiastica habere didicimus, & ex hoc nonnullos eorum, arrogantiâ, & licentiâ fretos, ante Presbyteros sedere: statuimus, ut Diaconus etiamsi in dignitate, idest in quovis sit officio Ecclesiastico,*

 ante

(43) Conc. Tolet. 4. an. 633. celebratum can. 38. de cujus vera lectione non convenit inter doctos. Vulgo sic legitur. *Nonnulli Diacones in tantam erumpunt superbiam, ut sese Presbyteris anteponant, atque in primo Choro ipsi priores stare praesumant, Presbyteris in secundo Choro constitutis. Ergo ut sublimiores sibi Presbyteros adgnoscant, tam hi, quam illi in utroque choro consistant.* Antiqui CC. Gratiani, qui illum refert can. 20. dist. 93. habebant: in *utroque ordine*; sed monent Correctores Romani neutram vocem haberi in probatis CC. sive Gratiani, sive Conciliorum, ac propterea, in *utroque*, tantum legendum esse. Sed nec ita verum sensum extundes. Plura Dartis in eum Gratiani locum: diversa Gonzalez in cap. statuimus de majorit. & obedient. nu. 8., quos vide. Id certum canonem ad frenendos Diaconorum ausus editum fuisse; ac propterea vehementer mihi ea lectio probatur, quae castigat: *tam heic, quam illic*; ut semper stare Diaconos canon velit.

(44) Conc. Emeritense in Lusitania an. 666. coactum can. 5. *Injustum accipit hoc caetus noster, ut quisque Episcoporum Diaconum ad suam personam dirigat. Hic enim quia Presbyteris minor esse videtur, sedere cum Episcopis nulla ratione permittitur.*

(45) Morem hunc describit idem Conc. Tolet. 4., de quo mox adnot. 43. Sic enim habet can. 4. *Coronâ factâ de sedibus Episcoporum, Presbyteri a tergo eorum resideant, Diacones in conspectu Episcoporum stent.* Vide Marten. de ritib. lib. 3. cap. 1. nu. 8., qui hanc disciplinam variis ad Synodum ordinibus, eadem fere verba exscribentibus, confirmat fol. 868. 875. 877. 882. tom. 2. edit. Mediolani.

(46) Vide Lupum in can. 7. Trullan.

ante Presbyterum non ſedeat, praeterquam ſi proprii Patriarchae, vel Metropolitani vicem gerens, adſit in alia Civitate ſuper aliquo capite. Tunc enim ut locum illius implens honorabitur. Nulli dubium in molimina Diaconorum Eccleſiae Bizantinae animum tunc intendiſſe Trullanos Patres, annô IϽCXCI, quô illa Synodus celebrata creditur. Jam enim antea, uti Thomaſſinus (47) obſervat, Chartophylax, aliique Diaconi Cpolitani Presbyteris praeeminere coeperant, quemadmodum ex actis eruitur ſextae Synodi Oecumenicae Cpoli coactae, in quibus (48) Georgius Diaconus, & Chartophylax, Anaſtaſius Diaconus, & Notarius, Stephanus Diaconus, & Cancellarius, qui erant e Secretario SS. Patriarchae, uti acta loquuntur, ante Presbyteros nominantur, in iis quae ad Synodum perleguntur: quod argumento eſt honorifici conſeſſus jam, officii obtentu, ſupra Presbyteros uſurpati. Nihil tamen obtinuiſſe Trullanos Patres, ad Diaconos quod adtinet Eccleſiae Cpolitanae, hujus hiſtoriam verſantibus ſatis vulgatum eſt. Patriarcharum enim lateri adhaerentes, eorumque potentiâ freti, ac frequentibus vicibus, officiiſque defuncti, eo tandem devenerunt, ut mandatâ juriſdictione in ordinariam etiam commigrante, Epiſcopis ipſis, ac etiam Metropolitanis factô praeferrentur. Et quum innumerae inde querelae Epiſcoporum ad ſaeculum uſque XI. exarſiſſent, conſtitutionem ab Imperatore Alexio Comneno extorſit Chartophylax, quâ hanc ſibi praerogativam, non obtinuit modo, ſed ſibi potius vindicare viſus eſt. Rem narrat Balſamon (49) in commentariis ad Nicaenum canonem XVIII., ipſamque refert Impera-

ra-

(47) Thomaſſin. p. 1. lib. 2. cap. 105. n. 4.

(48) Vide act. 8. 10. & 12.

(49) Floruit Balſamon circa ann. 1180. primum M.E. Cpolitanae Chartophylax, mox Patriarcha Antiochenus. Sed occupatâ jam ab Latinis Antiochiâ, Cpoli morans, eruditione omnibus praeibat. Sic autem habet laud. loc. *Qui nunc eſt Chartophylax, in congregationibus, quae fiunt extra Synodum, ſedet non ſolum ante Sacerdotes, ſed etiam ante Pontifices ex conſtitutione inclyti Imp. Alexii Comneni*, Imperavit hic Alexius ab an. 1081. ad 1118., nec loqui de altero Alexio poteſt, Emmanuelis Comneni filio, cujus Emmanuelis juſſu commentarium ſuper canones ſcripſit, antequam anno 1180. Alexius iſte imperium ſumeret. Vide de eo Baron. ad ann. 1191. n. 49.

ratoris Novellam, quae ab Leunclavio in Codicem Juris-Graeco-Romani (50) translata fuit.

VI. Res porro ita ſe habuit. Quum jamdiu Syncelli, aliique Patriachae Cpolitani *Officiales*, ut vocant, ceteris non Epiſcopis praeeminere coepiſſent, diſſimulatione quâdam actum eſt, ob illorum potentiam. Ubi vero primum anno CIↃXXX. in die ſacra Pentecoſtes Syncelli ſupra Epiſcopos, ac etiam Metropolitas in Majori Templo Cpolitano ſedere contenderunt (51), tumultuatum eſt, ut Scylitzes narrat, in ſacris celebrandis, quod hanc ſibi conſeſſus praerogativam auferri Metropolitani non paterentur. Arbitror ego per ea fortaſſe tempora praeter Syncellos, aliorum neminem, hunc ſupra Epiſcopos locum ſibi adſerere voluiſſe. At temporis progreſſu eo ventum eſt, ut quinque etiam illi priores Miniſtri, immo & deinde Protecdicus, ob varia, quibus fulciti erant, juriſdictionum capita, eam ad ſe ſpectare praeeminentiam contenderent. Ut ut autem illatam ad quatuor illorum injuriam, Epiſcopi animô obtegere potuerint, quod commune nihil cum illis haberent; in Chartophylace tamen (52), quo cum frequens erat, ac neceſſarium eorum commercium, neque obſcure ferre, nec diſſimulare ullô modô potuerunt. Hinc ad injuriam propulſandam illi litem apertâ fronte intenderunt (53), *quod ante Epiſcopos ſederet, quotiens illum convenire ob aliquam neceſſitatem oportebat, antequam ad Patriar-*

(50) Proſtat inter illas, quas cum Ecloga, ſive ſynopſi juris Romani Leunclavius edidit. Vide etiam tom. I. fol. 144.

(51) Sive Cedrenus pag. 723. edit. Pariſ. Jam enim cap. I. n. 3. in fin. ad utrumque id opus pertinere monui; ſeu Cedrenô potius Scylitzem expilante.

(52) Ut enim Anaſtaſ. Bibliothec. in obſervat. ad 6. Synod. tradit. *Sine Chartophylace nullum Praeſulum, aut Clericorum a foris veniens, in conſpectu Patriarchae intromittitur: nullus Eccleſiaſtico conventui praeſentatur: nullius epiſtula Patriarchae miſſa recipitur, niſi forte a ceteris Patriarchis mittatur: nullus ad Praeſulatum, ſive alterius ordinis Clericorum, ſive ad Praepoſituram Monaſteriorum provehitur, niſi iſte hunc adprobet, & commendet, atque de illo Patriarchae ſuggerat, atque praeſentet. Omnia*, inquit Balſamon laud. *Patriarchae jura exercet, quae ei conveniunt ut Epiſcopo, etiam excomunicat, animae delicta corrigit, Diaconos, & Sacerdotes ordinari permittit.* Vocat propterea illum os, labra, & manum quodammodo Patriarchae; haud aliter ſane quam olim apud noſtros Archidiaconi, qui oculi dicebantur Epiſcoporum.

(53) Conſtant haec ex laud. Novella Alex. Comneni.

triarcham ingrederentur. Disceptationes hujusmodi multa diversis temporibus excitasse scandala fatetur Balsamon (54); sed quum postremo jam secundum Episcopos ad canonum tramites Patriarcha esset pronunciaturus, Alexium Comnenum suam edidisse novellam, artificio fortasse Chartophylacis extortam, quâ hôc honore illum deiici, extra tamen Synodum, ac Sacrum Βῆμα (55), vetuit, quem vetus consuetudo, praescriptio, atque possessio vindicarent. In ea ab Episcopis potius innovari Imperator adseruit, seque veterrimam auctorari consuetudinem, a qua si recedere Episcopi vellent, abessent Cpoli, suisque in Ecclesiis consisterent, nec Byzantini Patriarchae *Officialibus* cederent. Ipsos fuisse, qui sacros illos canones, quos pro se stare mordicus sustinebant, summâ in hac parte facilitate, ac patientiâ praeteriri siverunt, ut jure nunc mereantur nullam eorum amplius habendam esse rationem. Nec postremum hoc temere dictum: quippe quod Episcopi ipsi, imo & Metropolitae, inter Patriarchae Syncellos adscribi (56) ambirent saepissime. Sane Balsamon, qui cetera omnia, nullam, quae vel in speciem juri cohaerere posset, rationem habere viderat, ad Chartophylacis praeeminentiam ab ipsis potius canonibus repetendam volvitur, quos ei suffragari docere maluit, secundum Scriptoris hujusce (57), canones locis, temporibusque accomodandi, morem. Adstruit nimirum, tum ex veteri Legatorum primarum Sedium

(54) Balsamon laud.loc. Vide Thomass. laud. adnot. 47. haec uberius prosequentem.

(55) Heic nonnulli Βῆμα *Tribunal* vertunt, sed potius altare vertendum est.

(56) Romanum Argyrum Imperatorem, qui anno 1028. imperium capessivit, fecisse tres Syncellos Metropolitas narrat Cedrenus, hoc est, ut laud. Thomass exponit cap. 101. num. 7. conjunctim, & Syncellos & Metropolitas, quod ad id muneris obtinendum Metropolitae jam exarserint.

(57) Lepidum quid de Balsamone narrat Nicetas Choniates lib. 2. cap. 4. Quum enim Isaacus Angelus Imperator, Dositheum Patriarcham Hierosolymitanum ad Cathedram Cpolitanam transferre vellet: videretque per Canones translationem improbari, ut ab Episcopis adsensum extorqueret, usus Balsamone est, vanâ spe illi injectâ de eodem Balsamone transferendo ab Cathedra Antiochena, quam tantum habebat in titulum. Fecit id, curavitque egregie Balsamon, canonum sensus ad Principis voluntatem Episcopis emolliens, delusus deinde electione Dosithei. Vide Baron. ad ann. 1193. n. 25.

dium in Conciliis fedendi ritu, adlatô in eam rem S. Cyrilli exemplô, qui Ephefino Concilio vice S. Coeleftini praefuit; quum vero ex eodemmet Trullano canone, qui hanc praerogativam potius praefocabat, eô titulô Chartophylaci, fupra Epifcopos confeffum deberi, quod Patriarchae (58) gereret vices. Verum palam Trullani canonis fenfa diftorfit, ut cauffae ferviret fuae, atque hôc pactô Epifcopi dignioris Vicarium, Epifcopo minus digno ubique praetulit. Etenim Trullani Patres Patriarchae, aut Metropolitani vices gerenti Diacono in *alia* dumtaxat *Civitate* fuper aliquo capite, non ubique hanc praecedentiam detulere, exemplô quidem Legatorum ad Concilia, more, demtâ Primâ Sede (59), nec in omnibus Conciliis conftante. Addidit *duodecim illos Cardinarios Papae fimiliter videri pileis aureis ornatos, veluti Papae perfonam repraefentantes, ejufque jura fulcientes*; ut coaevô alterô exemplô malam cauffam fubftentaret. Adludit is verbis ad S. R. E. Cardinales (60), qui jam tum, faeculô XII., ful-

(58) Hanc eandem rationem adducit Simeon Theffalonic. de fac. ordinat. cap. 6. ex verf. Morini. De Chartophylace enim loquens Epifcoporum electiones cum Provinciae Epifcopis dirigente: *In medio*, inquit, *Epifcoporum fedet, non ut Chartophylax: eâ enim ratione Cathedram inter Epifcopos non habet, fed ut vices gerens Magni Epifcopi*. Verum extra propriam faltem Civitatem, id juris Canones concedebant.

(59) Et vero conftantem non fuiffe hunc morem oftendit Lupus in fchol. ad can. 7. Trullan. tom. 3. opp.

(60) Quod duodecim nominet, errore Graeci hominis factum. Numquam enim fuerunt tam parvô numerô Cardinales. Quod autem addit pileis aureis ornatos, ab exemplo fumit Cardinalium *a latere* Legatorum S. R. E. quos aliquando Cpoli viderat, ipfeque in Gloff. ad Concil. Trullan: vocat *a facie*. Nondum enim Balfamonis aevô circa finem XII. faeculi rubrum galerum, aut veftes acceperant. Pileo ejufmodi donatos effe ab Innocent. IV. in Conc. Lugdunenfi I. anno 1243., & Cluniaci primum illud recepiffe anno feq. vulgata res eft: Et tunc primum fediffe fupra Epifcopos, & Archiepifcopos legimus in libello feu brevi nota continente acta illius Concilii, edito a Bail, Labbaeo, aliifque Conciliorum Collectoribus; non tamen fupra Patriarchas Graecos, quorum duo huic Conc. interfuerunt; imo & infra Aquileenfem, de cujus loco controverfia fuit cum Graecis Patriarchis, quam vide in eo libello. Id obtinuiffe in Conc. Lugdunen. 2., ut federent fupra Patriarchas Cpolitanum, & Antiochenum, Latinos tamen, quos recuperatâ ab Graecis Cpoli, & amiffâ a noftris Antiochiâ, Romani Pontifices ad haec ufque tempora in titulum creare confueverunt, fcribit Raynaldus ad ann. 1274. Quod tamen neque certum videtur, quum ex actis fediffe potius in medio navis difcamus, ad vitandam fortaffe cum Cardd. controverfiam, qui a dextris, & finiftris Pontificis collocati, poft fe Primates, Archiepifcopos, & Epifcopos habebant. Vide acta apud Labb. vel Harduinum.

Ve-

fulgere coeperant; Sed de illorum supra Episcopos sessione; quae res proposita erat, ne verbum quidem, quod nondum adhuc eo pervenerant, sicut eadem ex caussa postea pervenerunt.

VII. Scilicet, simile quidpiam evenit in S. R. E. Presbyteris Cardd. qui ob continuas in sublevando Romano Pontifice a curis totius Ecclesiae sollicitudines, eo pedentim evaserunt, ut etiam supra Episcopos collocarentur; ac adeo illis praeesse coeperint, ut indecorum quoque Episcoporum ministerium haberent in domibus. Opus ea de caussa fuit constitutione (61) in Conc. Lateranensi V. ad abusum refraenandum. Nec paucis inde querimoniis datus est locus, quae (62) apud Alvarum Pelagium, & Nicolaum de Clemangis Cantorem Bajocensem, potius quam hôc locô legi possunt. Sed & Augustinus Patricius Episcopus Picentinus, Primus Romae sub Innocentio VIII. Caeremoniarum Magister, nonnulla ea de re habet in S. R. E. Caeremoniali libro (63), cujus est auctor, quae ad Episcoporum vecordiam, atque adulationem potius, quam ad Cardinalium fastum referri possunt. Illud certum, celebratissimum illum litteris, ac pietate Archiepiscopum Bracarensem Bartholomaeum de Martyribus, quum Romae esset, abnormem adeo putasse morem illum, ut coram Pontifice tectis capitibus Cardinales sederent; Episcopi vero detectis capitibus erecti starent, ut integra, vehementique (64) ora-

Verum quum etiam ante tempora Conc. Lugd. I. quando S. R. E. Cardinales legatione fungebantur, purpureis etiam vestimentis, quae insignia erant Romanorum Pontificum, quorum agebant vices, ornati praecedebant, inde Balsamon accepit, quae descripsit ornamenta. De Pelagio Episcopo Albanensi ann. 1215. ab Innocent. III. Cpolim Legato, Georgius Logotheta in Chronico Cpolitano sic scribit ex versione Douzae: *Purpurea illi talaria, ejusdem coloris vestimenta, fraenaque, & sagum pariter purpurea erant.* De ejusmodi vestibus Legatorum vide Balezium in supplement. lib. 5. Petri de Marca de concordia cap. 52.

(61) Constit. de reformat. Curiae, edita sess. 9. Conc. Lateran. 5.

(62) Vide Alvari Pelagii Episcopi Silvensis in Algarbia libros de planctu Ecclesiae, praesertim lib. 2. cap. 8., & Nicolai de Clemangis opuscul. de corrupto Ecclesiae statu cap. 13. Floruit primus sub Johanne XXII. medio saecul. 14., alter paullo post, eodem saeculô spirante, uterque pietate, ac doctrinâ clarissimi.

(63) Vide quae habet lib. 3. cap. 14. sub tit. de reverentia erga Cardinales.

(64) Refertur in ejus vita gallice scripta lib. 2. cap. 22. & a Van-Espen p. p. jur. univ. tit. 22. cap. 1. n. 29.

oratione coram Pio IV. habitâ, Cardinales, aeque ac Episcopos coram illo tectis sedere capitibus obtinuerit. At haec quidem admirationi non essent, pensatâ magnae illius sollicitudinis parte, quam non in unum dumtaxat Patriarchatum, sed in totam quâ late patet Ecclesiam a Summo Pontifice acceperunt Eminentissimi Cardinales; nisi ad hanc supra Episcopos praeeminentiam adspirassent etiam Apostolici Protonotarii, quos loco cedere coëgit Pius II. ut ipsemet (65) narrat in Commentariis suis. Animô enim volvens Episcopalis eminentiae in Ecclesiastica Hierarchia altitudinem, editâ constitutione (66) novum hoc monstri genus inde manasse ostendit; quod Protonotarii in publicis Consistoriis Papae propiores adsiderent, ut eorum, quae statuenda erant, acta commodius exararent; adeoque in corruptelam potius, quam in legitimam consuetudinem, morem esse rejiciendum.

VIII. Sed ad Chartophylacem redeo, unde invitus discessi. Alter Graecorum Canonista Harmenopulus, qui paullo ante Balsamonem floruit, hanc illi praerogativam a Michaële Duca adsertam (67) scribit, qui paucis ante Alexium annis Graecorum imperium moderatus est. Sed fortasse in Synodis, quae extra Urbem fierent, adseruit Ducas, ut alibi diserte (68) innuit Harmenopulus; tametsi alteram illam, quâ etiam Cpoli, extra Synodum tamen, ac Sacrum Βῆμα,

L dein-

(65) Aeneas Sylvius in comment. lib. 3., sive, ut aliis lubet, Gobelinus sub cujus nomine editi sunt, sic habet. *At Pius altitudinem Episcopalis eminentiae animô volvens, quâ nihil est in Ecclesia sublimius; & quod ipse Romanus Praesul J. C. Vicarius; Episcopi nomine contentatur, Notarios non consuetudine, sed corruptelâ praelatos Episcopis judicavit: idque deinceps prohibuit, editâ lege, quam totus ferme orbis collaudavit.*

(66) Prostat inter constit. Pii 2. n. 4. tom. 1. Bullar., data Mantuae 12. Junii 1450. Vide etiam continuatorem Fleurii ad hunc ann.

(67) Vixit Constantinus Harmenopulus ipsô etiam saeculô 12., cujus tamen epitome sacr. canon. ann. 1140. circiter composita videtur. Extat & in C. juris Oriental. Leunclav. ab eo versa. Sic ibi in can. 7. Trull. *Soli majoris Ecclesiae Chartophylaci concessum est, tum ex longa consuetudine, tum ex constitutione scripta Imperat. Domni Michaëlis, ut in conventibus extra altare, ante Episcopos sedeat:* De Michaële Duca locutus creditur, qui ab anno 1071. ad 1078. rexit imperium.

(68) Refert ejus verba ex observantiuncula quadam in libris juris Orientalis Thomass. laud. cap. 105. n. 7. *Soli Chartulario concessum est ex longa consuetudine, & ex scriptis Michaëlis Imperatoris, ut in ceteris Synodis etiam ante Pontifices sedeat.* Sed haec non vacat exquirere.

deinde obtinuit, longius etiam arceſſere maluerit. Prima enim colorem, ac ſpeciem ab Trullano Canone ſumebat, quod fere ordinariam, ut loqui amant, Patriarchae juriſdictionem exhiberet. Sed quid quod Matthaeus Blaſtares (69) Saeculi XIV. Graecus interpres canonum, tum ad longam conſuetudinem, quum vero ad Manuelis Imperatoris, ſuo paene aevô florentis, ſtatuta, hunc Chartophylacis ſupra Antiſtites extra Synodum conſeſſum refert. Putandum profecto quo magis ſtabilirentur, plura ab ſequioribus Auguſtis Chartophylaces extorſiſſe diplomata, quib. id fieret, ut ſicut ſemel lite non ceciderunt, ita conſtabilito centies jure numquam deinceps caderent. Verum quem ſibi honorem in Patriarchae Conſiſtorio, ob frequentes cum Epiſcopis ſeſſiones, vindicabat Chartophylax, eundem primarii illi primae Pentadis Miniſtri, qui etiam Diaconi erant, tacitâ quadam ratione, & per conſequentiam adſerebant. Qui enim inter illos quarto cedere coacti ſunt, ceſſere deinde & reliquis. Quamvis autem Harmenopuli, Balſamonis, immo & Blaſtaris aevô (70) ſupra Presbyteros dumtaxat ſederent: exin vero etiam ſupra Epiſcopos locari coeperunt, quod a Patriarchae latere non divellerentur, atque cum eo in conventibus ſederent, ut ſcribit (71) Codinus. Inde tamen aliquando irrepſit, ut in Synodis, & in Sa-

(69) Matth. Blaſtares Monachus interpres canon. ſaecul. XIV. floruit circ. ann. 1335. ut Beveregius demonſtrat in prolegomen. ad Pandectas canon. Apoſtolic. cap. 35. & ſeqq. Illius Syntagma juris Canonici ordine alphabetico digeſti edidit idem Beveregius ibid. tom. 2. p. 2. Sic autem habet lib. 4. cap. 4. *Soli Chartophylaci M. Eccleſiae datur ex longa conſuetudine, & ex ſcripta conſtitutione inclyti Imper. Manuelis, in Congregationibus, quae fiunt extra Synodum, etiam ante Antiſtites ſedere.* Sed revera an loquatur de Manuele Paleologo ſua aetate florente, an de Manuele Comneno Alexii nepote, obſcurum.

(70) Scilicet in locis mox relatis ſoli Chartophylaci ſedendi ſupra Epiſcopos eminentiam vindicant. Diſertius Balſamon in eund. can. Nicaen. 18. *Ut autem nonnulli ex Eccleſiaſticis Diaconis in Congregationibus, quae ſunt extra ſacrum Tribunal, ante Sacerdotes ſedeant, fieri videmus. Et exiſtimo hoc fieri, propter dignitates, & officia. Soli enim ii, qui a Patriarcha officiis Eccleſiaſticis digni ſunt habiti, ſedent ante Sacerdotes. Fit autem & hoc praeter rationem. At Chartophylax in Congregationibus, quae fiunt extra Synodum, ſedet non ſolum inter Sacerdotes, ſed etiam ante Pontificem ex Conſtitutione Alexii Comneni.*

(71) De primis hiſce Diaconis, Exocatocoelis nuncupatis, loquens Codin. cap. 1. *Hi*, ait, *in ſacris concionibus, ſeu conventibus cum Patriarcha ſedent.*

Sacro Chori conſeſſu, quo de agimus, contra omnem ipſarum utcumque latarum legum mentem, Epiſcopis etiam praeferrentur. Quamobrem, quum anno CIƆCCCCXXXVIII. ad Conc. Florentinum, una cum Patriarcha ſuo conveniſſent, Romani quoque Pontificis pedes oſculari dedignati ſunt: *Patriarcha* (72), *inquit Sguropolus*, *Papam ſtantem oſculatus eſt: nos vero cum Exocatacoelis ſedentis dexteram, atque genam oſculati ſumus.*

IX. Vocati nempe ſunt Crucigeri, & Exocatacoeli, ac quodammodo S. R. E. Cardinalibus in Eccleſia Cpolitana comparari poſſunt. Primi nominis, ut obvia ratio, ita & ſecundi, vel apud ipſos Graecos obſcuriſſima. Crucigeri in Florentina Synodo ſunt adpellati, quod purpuream geſtarent in (73) veſte crucem, & auream in capite tiaram, ante omnes ſuae gentis Epiſcopos, etiam Metropolitanos conſidentes. Verum eorum mitram deſcribens Codinus, ex albo linteo, & auro retextam ſcribit. Addit Macrius villoſam in pileo fuiſſe crucem, variis licet coloribus inſignem, quibus ſecundum gradum diſtinguebantur, cujus rei apud ipſum ſit fides. Ad alterum tamen Exocatacoelorum nomen, quod ſingulis quinarii primi, atque Protecdico eis poſtmodum adcenſito, Codinus adtribuit, nullo certô locô conſiſtunt interpretes, quorum heic verbis potius, quam meis loquar. Bulingerus (74): *Exocatacoeli*, inquit, *dicuntur ſecretorum Eccleſiaſticorum Praefecti, qui numero quinque, deinde ſex fuere Cpoli, additô a Georgio Patriarcha Protecdicô. Cur dicti Exocatacoeli obſcurum. Putarunt nonnulli catacoelos Cpoli dictos quicumque κατὰ τὰς κοιλάδας per convalles Paraeciis, ac dioeceſibus praeeſſent. Eccleſiae enim ut plurimum in editioribus locis erant, Paraeciae in loco inferiori, quaſi in convalli, quibus ſingulis ſinguli Pa-*

 ro-

(72) Sylveſter Sguropulus, aliis Syropulus in hiſt. Conc. Florent. lib. cap. 18. cui ipſe interfuit, ac ſubſcripſit, tanquam M. Eccleſiarcha, & jurium denfenſor ex ordine Diaconorum, ut in ſubſcriptione ſe vocat. Edidit ſub nomine actorum Florentinae Synodi Robertus Creightonus Hagae Comitis 1660. Sed graecâ fide ſcripta eſt haec hiſtoria, & animô ſatis a Latinis aversô.

(73) Vide Chriſtian. Lupum in diſſert. de Conc. Epheſin. cap. 2. tom. 2. opp. Vide etiam Macrios fratres in Hierolex. v. Crucigeri.

(74) Bulinger. in appendic. 2. ad libros de Imperat. & Roman. Imperio Lugduni 1618.

rochi, *seu Pastores praeerant*. *Unde Catacoeli dicti*, *quasi* κατὰ τὰς κοιλάδας. Derivationem hujusmodi a Junio fortasse sumtam, secutus inter alios videtur Chioccarellus (75), qui Auctorem adserit adnotationum ad Curopalatem eos esse catacoelos docere, *qui Ecclesiis*, *quas vulgus Parochias vocat*, *Praefecti sunt*, & *veluti Pastores*, & *Episcopi in suis Ecclesiis instituti*. Et quidem altero fulciri argumento haec interpretatio posset, si vera nominis lectio non conjunctim, sed divisim ἐξ κατακοιλοι esset, hoc est *sex catacoeli*, quemadmodum alicubi occurrit apud (76) Codinum. Profecto Presbyteros aliquando fuisse hujusmodi Exocatocoelos propriis in Urbe Ecclesiis incardinatos ipsemet adserit, quum festi adorationis Crucis exponens ritus, de Archidiacono loquens Palatino, *caussa*, inquit (77) *cur Archidiaconus hôc festô ferat phelonem est ista*: *quia ab initio Exocatacoeli Sacerdotes sub se habebant proprias Ecclesias*, & *proprium Clerum*. *Quapropter quum magnis*, & *inlustribus festis*, *quilibet in sua Ecclesia occuparetur*, *Patriarcha ministeriis honoratioribus carebat*. *Quidam igitur ex Patriarchis voluit illos hujusmodi festis suos Diaconos esse*, *quod* & *re ipsa perfecit*. *Quando igitur Patriarcha tales Exocatacoelos ordinat*, *nempe vel M. Oeconomum*, *vel M. Sacellarium*, *vel alium ex eorum numero*, *dat ei potestatem ferendi* (78) *phelonem*, *quemadmodum antea ferebant*, *quum*

(75) Chioccarell. de Episc., & Archiep. Neapolit. fol. 32. edit. Neapol. 1643.

(76) Apud Codin. pag. 97. cit. edit.

(77) Idem cap. 9. n. 4. & 5.

(78) Phelon apud Graecos *casula* Sacerdotalis est, quam etiam planetam dicimus. Vocis quoque productione *Phelonion*, & *Phenolion* dixere, ut observari potest in Liturgia S. Jacobo adtributa, in Euchologio, & apud Simeon. Thessalonic. Verum tria *Phenoliorum* genera apud illos fuisse monendum. Unum Lectorum ex lino, quod parvum dicitur, & *camisia* Hypodiaconorum. Alterum Presbyterorum, quod casula est ex lana. Tertium est Phenolion Polystaurion, hoc est *multicrucium*, quod casula esset undique crucibus adornata, aut graecis litteris Γ & Δ depicta, quam tametsi solis Patriarchis adtribuat Balsamon in meditat. de privilegiis Patriarchar., Simeon tamen Thessalonic. in laudat. lib., & in respons. ad Demetrium Chomatenum, communem Episcopis adserit, nisi forte aetate Simeonis, qui saeculo XV. ineunte florebat, ut Caveus vult in appendic. hist. litter. pag. 76. edit. Coloniae 1720., usurpari jam ab ceteris Episcopis coeperit. Humani aliquid passus est vir doctissimus Petrus de Marca, quum Phenolion cum pallio confundit lib. 6. concord. cap. 6. contra quem uberrime disputat Lupus de African. Eccl. Rom. adpellat. cap. 7. & 8. tom. 8. opp.

quum Sacerdotes essent ; at non (79) *epitrachelium , sed orarium*. Haec autem omnia Codino libenter dabo , dummodo mecum etiam Diaconos a prima sui origine fuisse fateatur .. Etenim benignus ille *Chartophylax Sanctissimi Patriarchae* , qui in sexta Synodo legitur, ut paullo ante (80) observavimus, Diaconus erat : tum vero quum Nicolaus I. Paullum ab Photio Archiepiscopum consecratum in eo gradu manere nollet ; ac propterea S. Ignatio jusserit , ut (81) aliâ illum , exceptô Sacerdotiô , quantacumque vellet dignitate ditaret , eum Chartophylacem legimus factum , quod id officium Sacerdotiô inferius censeretur. Simile quidpiam in ejusmodi Ecclesiae Cpolitanae Diaconis evenisse autumo , quod in Occidentalis Ecelesiae Archidiaconis; qui ut praeeminere Presbyteris coeperunt , postremo Presbyteratum etiam suscipere coacti sunt : contra ac in S. R. E. Cardinalibus, quos a primaeva origine , & titulos , & Diaconias habuisse constat. Nec aliâ ratione exponi , quae Codinus habet , possunt ; nisi quod Exocatacoeli ad Presbyteratum ab aliquo Patriarcha inducti, & nonnullis Ecclesiis aliquando incardinati , redierint iterum ad pristinum statum . Verum hinc nomen illud accepisse quod sex fuerint , purus putusque anachronismus est : quippe quod sex non fuerint , nisi tandem adcensitô Protecdicô . Hunc adnumeratum Exocatacoelis a Georgio Xiphilino fuisse, qui anno CIↃXCIII.ad Patriarchatum evectus est, Johannes (82) Epi-

(79) In Occidentali Ecclesia latini vestem illam sacram, quam stolam dicimus, sive ab Episcopo, sive a Presbytero, sive a Diacono ferretur, *orarium* dixere . Unde in can. 39. Tolet. 4. *Si duo oraria nec Episcopo induere quidem licet , nec Presbytero , utique multo minus Diacono, qui minister eorum est . Unum ergo orarium oportet Levitam gestare in sinistro humero &c.* Discrimen tamen in ferendi modo positum est ; quod Diaconi orarium ab humero sinistro pendens ; Presbyteri ab utroque humero in modum crucis supra pectus complicatum , Episcopi demum hinc inde ab humeris recta super pectus labens, deferrent. Verum apud Graecos, *orarium* vulgo sola Diaconorum stola postremis praesertim temporibus vocabatur, Presbyteri vero , Epitrachelion , ut videri praeter alios apud Simeon. Thessalonic.potest. Confer Cangium in Gloss. Graecit., & Macrios fratres in Hierolexic.

(80) Vide supra adnot. 48.

(81) Anast. Biblioth. in observat. ad act. 2. octavae Synodi Generalis. Ceterum , quamvis hôc locô Sacerdotii nomen Episcopatum quoque significare possit , innumeris tamen aliis monumentis constat fuisse Diaconos . Vide supra n.5. per tot., & quae habet Balsamon relat. adnot. 70. Exocatacoelos omnes ab antiquo Diaconos extitisse, diserte quoque scribit Simeon Thessalonic. de sac. ordin. cap....

(82) Joh. Citrius in responsis ad Con-

piſcopus Citri diſerte teſtatur. Coaevus interim Xiphilino Balſamon (83), ſed ſuam ſcribens de officio Charthophylacis, & Protecdici *Meleten*, priusquam ab illo Protecdicus in Exocatacoelorum cenſum referretur; immo fortaſſe antequam ad Patriarchatum Xiphilinus adſcenderet; quinque tantum in prima claſſe enumerat, *quaſi* (84) *quinque Patriarchae ſenſus, quibus tamquam inſtrumentis negotia exſequatur*. At non idcirco eos Exocatacoelos non vocat, tametſi quinque fuerint, quinimmo *Exocatacoelos Archontes*. Aliunde ergo id nominis derivatum eſt, nec ad Paraecias referendum, quod in vallibus eſſent; quarum ſatis obtorta ad Paraecias translatio eſt.

X. Aliam adfert interpretationem Gretzerus (85) quâ Exocatacoelorum nomine eos indicari putat, qui foris dormiunt, cubantque, eo quod Diaconi iſti non in Patriarchio, ſed extra Magnae Eccleſiae limites domicilia haberent. Miſcet utramque Macrius (86), atque ideo extra Palatium cubaſſe tradit, quia Parochi propriis invigilare plebibus tenerentur. At ſi vera haec ſunt, non tam ἐξωκατακοιλοι quam ἐξωκατακοιτι *Exocatacoeti* tunc dicendi eſſent ab ἐξω, quod *extra* eſt,

Conſtantinum Cabaſilam Dyrrhachii Archiepiſc. lib. 5. Jur. Graec-Rom. to. 1. fol. 327. *Officium Protecdici olim minoribus adnumerabatur. Poſtea majoribus adſcriptum eſt a beatae memoriae Georgio Xiphilino Patriarcha Cpolitano. Quod factum ſuffragiô ſuô adprobavit Euſtathius Metropolitanus Theſſalonicenſis, ſummis laudibus tamquam rectum, rectaeque rationi conſentaneum id evehens*. Haec, quae ex Citrio retulimus, admirationem nobis eximent, ut Gretzerus obſervat ad cap. 1. Codin. pag. 153. edit. Regiae, cur Codinus vocet Pentadem, quum ſex complectatur. Quum enim olim quinque hoc gradu haberentur, Codinus πεντάδα nominavit. Sic & Blaſtares ibidem laudat. p. *Quinarii primi*, inquit, *caput eſt Oeconomus, Magnus Sacellarius, Magnus Scevophylax: poſt eos Chartophylax, nec non a Sacello. Sed & Protecdicus his adnumeratur, ſingulisque Exocatacoelorum eſt cognomen*. Tribuit illis & hoc nomen Codinus, quum ad ſecundam Pentadem tranſiens, Protonotarium primô locô ponit, illumque ſcribit, *oſtium eſſe, & aditum ad Exocatacoelos*.

(83) Georgius Xiphilinus ex Scevophylace M.E. Patriarcha factus eſt, expulsô Cleri tumultu Doſitheô ann. 1193., quô adhuc vivebat Balſamon. Vide Nicetam Choniat. lib. 2. cap. 4. & Baron. ex eo ad an. cit. n. 26. Vocantur autem a Balſamone Ἐξωκατακοιλοι ἄρχοντες. Sextum deinde Xiphilinus addidit. Nec verum umquam fuiſſe ſeptem, quod ex relato ſupra adnot. 77. Codini loco adſtruere videtur Macrius, adjectô Archidiaconô, quum ibi ſermo ſit de Archidiacono Palatino, quem ex numero Exocatacoelorum adſumere Imperatores ſolebant, ut infra dicam.

(84) Proſtat tom. 1. juris Graec-Roman. fol. 456.

(85) Gretzer. in Codin. edit. citat. fol. 154.

(86) Macr. v. *exocatacoeli*.

eſt, & κατάκοιμα, vel κατακοιμάω *cubo*, *dormio* (87), ut illud a Syncellis in Palatio cubantibus diſcrimen innuerent. Ad haec vero, vagum ſatis eſſet cognomen illud, quod praeter Syncellos, ceteri fere omnes ex Patriarchae miniſtris Patriarchium non incolerent. *Facilius, me judice, ſubdit Goarius* (88), *diceres* ἐξωκατακοίλους, *quaſi* ἐξωκατακέλλους *exocatacellos, quaſi* Συγκέλλου *concellanei Patriarchae privilegio, ut ad ejus cellam habitarent, nuſquam gauderent*. In ſimili quadam opinione verſatus eſt Robertus Creyghtonus (89) qui primitivum nomen ab initio ἐξιοκατακέλλιους fuiſſe putavit, cujus exitus corruptus deinde fuerit in κοιλους, vel κήλους a barbaris, & vulgo Graecorum ἔξω quidem, quod extra Patriarchae thronum ſederent, ſed omnino primi, & proximi: κατακέλλιοι vero dicti, quod *reſidentiarii* eſſent. Ut autem feliciores ex analogia, ita porro non ſine violentia quadam, quae voci fiat, iſtae conjectationes videntur. Etenim per οι ſemper in exactis CC. ſcribitur hoc nomen, tametſi apud Johannem Citrium (90), & in Regiis MSS. Galliarum per η aliquando ſcribatur, cujus adhuc verus ſonus latet, nec per illud umquam κέλλια *cellas* Graeci ſcripſere. Quod vero primitivum ἐξιοκατακέλλιοι fuerit, quî oſtendet Creyghtonus, niſi eâ confidentiâ, quâ vocum omnium etyma invenire quis facile hôc pactô poſſet, quemadmodum in derivandis Italicarum vocum veriloquiis feciſſe Menagium vidimus. Inter haec nihilominus, nomen aequiori interpretatione exponendum cenſet idem (91) Goarius, quam ejus felicius verbis, quam meis expromam. *Places*, inquit, *idcirco magis reliquos omnes his inferiores Clericos ceu* κατακοίλους *catacoelos locô depreſſiori, & humiliori conſidentes ſpectare: hos vero ſive in Eccleſiae conſeſſu, ſive in procedendi ordine, ſive ad Patriarcham viciniâ ſublimiores multo, ac eminentiores, & (qui ſunt modo ſpe-*

(87) Sic κατακοιτος eſt qui in cubilo jacet, aut dormit. Ex κατὰ, & κοίτη.

(88) Goar. ad cap. 9. Codin. pag. 154. edit. cit.

(89) Creyghton ad hiſtor. Sguropuli ſecutus a Maurinis PP. addentibus ad Cangium in Gloſſar. mediae lat. hoc v., & ab Interprete Italo Chardonii hiſtor. ſacrament. tom. 3. lib. 2. cap. 13. adnot. 33.

(90) Laudantur ab Aſſemano de reb. Neapol., & Sicul. tom. 4. fol. 117.

(91) Goar ibid.

ſpectatiſſimi Cardinales) *exocatacoelos perfecte eminentiſſimos decernere vocandos* (92). Et rem quidem acu ſaltem tetigiſſe videtur. Itaque, ne in veriloquio ſatis tenebris obſito temporis teramus amplius, non aliâ illos ratione hôc nuncupatos nomine credas, niſi quia loco ſublimiori, & extra eos qui humiliores in Clero eſſent ἀμέσως poſt Patriarcham poſiti, ceteris eſſent eminentiores.

XI. Habes hinc cauſſam, quam exponere longâ oratione oportuit, cur inclinantibus jam Graecorum rebus, in ſecundum chorum Protopapas Cpolitanus rejectus fuerit. Non eô certe locô confidebat, priuſquam Diaconi illi ad ſummum ex jurisdictione faſtigium elevarentur. Etenim, etſi demus, neque Protopresbyteros primum, neque quos deinde vocarunt Protopapas Cathedralium Graecarum, cum Archipresbyteris Occidentalis Eccleſiae examuſſim comparari poſſe: quod hi ſive Urbani fuerint, ſive Vicani, pluribus aliis Clericis vigiles imminerent, eorumque mores, cauſſaſque ad Epiſcopum, antequam tota fere ejus jurisdictio ad Archidiaconos volveretur, paſſim referrent; quod equidem numquam de Graecorum Protopresbyteris legimus: non inde tamen humili locô ſtetiſſe concludi poterit. Non charactere modo, ſed officiô etiam aliis praeeminebant, nullamque eis ſacrorum prae-

(92) Addit eôdem locô Goar Georgii Careſii verba, hominis Chii, qui floruit inter Graecos Schiſmaticos ſaeculo XVII. ineunte, in latinis licet ſcholis eruditus. Sic autem hic habet. *Totus Cpolitani Patriarchii ſitus concavum locum occupavit quondam, ejuſque aedes cum reliquis ſpectatae* κοιλωνθεισιν *cavitatem, & veluti voraginem exhibebant oculis. Et in ea tum Syncelli, tum alii Monachi Patriarchae obſequio mancipati, vel etiam Domeſtici, ſedem obtinebant unde &* κατάκοιλοι. *Primates vero Clerici,* ἔξω κοιλώματος *commorantes, domoſque amplas, & excelſas adepti; ceu qui ex praecipuis familiis, & proceribus ſeligerentur,* ἐξωκατάκοιλοι *nominati, qui non modo Clericos alios, ſed & Pontifices ipſos honore praecederent.* At pergraecari mihi Careſius videtur, quum non tam ex amplis, excelſiſque aedificiis, quas Primates iſti Clerici prae Patriarcha, ceteriſque Syncellis, aut Domeſticis habitabant, ſed ex loco potius eminentiori, quô in Eccleſia erant, aequius repetendum nomen videatur; quod extra Catacoelos eſſent, hoc eſt humiliori gradu in Eccleſia conſiſtentes; ut jure eminentiſſimos dixeris, quemadmodum, hodieque S. R. E. Cardinales jure vocamus. De *Exocatacoelis* hujuſmodi, quum non ſit heic dicendi locus, vide ſi lubet Thomaſſin. p. p. lib. 2. cap. 114. num. 16. & ſeqq. Chardonium in hiſt. ſacrament. tom. 3. lib. 2. cap. 13. & Morinum de ſacr. ordinat. in exercit. de antiquis, & primigeniis ſub Epiſcopo dignitatib. &c., & Graecorum Chartophylace, quae quum haec ſcriberem mihi defuit.

praefecturam non delegabant Episcopi. Ad eos praesertim admissio ad sacra, vel ad publicam poenitentiam praesentatio pertinebat. Sic apud Socratem legimus (93) Petrum Alexandrinae Ecclesiae Protobresbyterum à Theophilo Patriarcha Ecclesiâ expulsum, objecto crimine, quod Manichaeae sectae mulierem ante ad sacra mysteria admisisset, quam avertisset ab errore Manichaeorum. Quô gradu fuerint, vel ex eis constat, quae eisdem remanserunt, postquam locum illis praeripuere Diaconi novâ dignitate aucti, quum pauca de eorum muneribus in vetustioribus Graecorum monumentis occurrant. Scilicet quemadmodum in Occidentali Ecclesia adsurgentibus Archidiaconis, illa dumtaxat munera Archipresbyteris Cathedralium remanserunt, quae, demtis characteris Episcopalis propriis, ad Episcopum in Ecclesia pertinerent, ut novo Decretalium jure (94) sancitum: non aliter sane in Cpolitana, ceterisque Graecorum Ecclesiis accidit, quas ad illius exemplum rectas fuisse nullus dubito. Potiora ergo Cpolitani Protopapae munera prosequar, ceterarum vero Ecclesiarum coniiciam.

CAPUT VI.

Cpolitani Protopapae Patriarchalis Ecclesiae S. Sophiae praerogativae potiores sacrificante Patriarcha relucebant. Quo sensu primus in Sanctuario dictus, & cur Ecdicus etiam nuncupatus? Ejus in sacri unguenti officio munus. De ceteris Graecarum Cathedralium Protopapis nonnulla, etiam ex spuriis monumentis.

I. AC primum illud esset heic scitu dignum, quinam in Ecclesia Cpolitana eligendi Protopapae, mediâ, ac postremâ aetate modus adhiberetur: an ab antiquitate ordinationis, an ab nutu Patriarchae dignitatis hujusce culmen pen-

M

(93) Socrates lib. 6. cap. 9.
(94) Cap. 1. & 2. tit. 23. lib. 1. qui est de off. Archipresbyt.

penderet. At vero nullum mihi haſtenus in ſequiori aevo ſuppetere monumentum fateor, unde rem vel acu tangam. Obſervatum jam ſupra (1) eam frequentem in Eccleſia fuiſſe diſciplinam, ut ex conſecrationis aetate Archipresbyteri, ex induſtriis inter Diaconos Archidiaconi ſeligerentur. Sed quum Graeci ne primis quidem temporibus, ut oſtendi, in ea conſtantes fuerint, in animum inducere vix poſſum, ut inclinantibus jam eorum rebus; atque eô tempore, in quo omnia Patriarcharum impotentiâ ſuſque deque agebantur, fuiſſe conſtantiores putem. Ut voluntate Patriarchae Exocatacoelos, ita & Protopapam electum fuiſſe vehementiſſime ſuſpicor. Hoc tamen confidentius dicam, in Eccleſia Cpolitana, numquam illi Archidiaconum, ut in Eccleſia latina evenit, fuiſſe praelatum, donec ſaltem Archidiaconatus abſortus a Chartophylace non fuerit, aut ex Exocatacoelis Palatini Archidiaconi non adſumerentur. Etenim neque Byzantinae Eccleſiae Archidiaconatus inter *arcbonticia* umquam fuit, ut ſuô locô (2) demonſtravi; neque Archidiaconus aliam habuit Sedem, niſi in ſecundi chori ordine poſtremo (3) a Deutereo Diaconorum pone ſecutus, donec officium illud languore ſuo deſierit, in Chartophylacem prorſus translatum. Atque ea cauſſa fuit, cur in Conc. Florentino ante Protopapam ſubſcriberet, quoniam idem M. Chartophylax & Archidiaconus erat Michaël Balſamon, uti ex ejus ſubſcriptione (4) perſpicue palam eſt.

II. Hujus Protopapae munera ita deſcribit (5) Anonymus. Ὁ Πρωτοπαπᾶς ὅταν λειτουργεῖ ὁ Ἀρχιερεὺς εἰστίκει ἐπάνω ὅλων τῶν Ἀρχόντων τῆς Ἐκκλησίας; καὶ ἐν θεία λειτουργία μεταδίδει τῷ Ἀρχιέρει τὴν αγίαν μετάληψιν; ομοιώς καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τῷ Πρωτοϊέρει. Ἄρχει δὲ καὶ εἰς τα πρωτεῖα τῆς Ἐκκλεσίας, κρατῶν σωῦ ἐν τῇ Ἐκκλεσία, καὶ τόπον τοῦ Ἀρχιερέως. Quae verba preſſius illis inhaerens ita vertenda cenſeor. *Protopapas quum ſacrificat Pontifex, locum habet ſupra univerſos Archontes Eccleſiae; & in divina liturgia impertit Pontifici ſanctam com-*

(1) Vide ſup. cap. 2. n.
(2) Eodem cap. 2. n.
(3) Vide ſup. cap. praeced. n.
(4) Confer ſup. cap. 3. n.
(5) Anonym. laud. initio ordinis chori ſiniſtri.

communionem ; simul & Episcopus Primo Sacerdoti . Sed & principatum obtinet in primatus Ecclesiae , dominium pariter in Ecclesia , & locum Pontificis . Hinc jam omnia Protopapae munera , ac praerogativas ad sacrificii actionem coarctari vides . Quum enim Patriarcha Missas sollemnes in Ecclesia celebrabat , is Exocatacoelis omnibus , qui Archontes Ecclesiae erant , praeferebatur , quod isti tamquam Diaconi ministrarent , ille vero cum Patriarcha concelebraret , mutuoque sibi invicem communionem impartirent . Constantissimum fuisse ritum in utraque Ecclesia , ut unum sacrificium ab Episcopis & Presbyteris simul concelebrantibus , ad eum prope morem , qui hodie in latina Ecclesia in sacris Ministrorum ordinationibus obtinet , offerretur , notum est omnibus , qui quorumdam e Schola Theologorum tricis non oblectantur . Legi hac de re possunt Card. Bona (6) , Mabillonius , Martenius , Morinus , Berlendius , Catalanus , ac sexcenti , qui hoc de more plenissime egerunt . Sive autem , quod Scholasticorum fatigata querelis Ecclesia fuerit , ut Morinus putat , sive quod aeterni ritus non sint , ut aequius arbitratur Card. Bona , ab saeculo XIV. apud Latinos intermissus ille ritus est , solumque in consecrationibus Episcoporum , Presbyterorumque servatur . Verum discrimina duo in utraque Ecclesia ad hunc ritum quod adtinet intercessisse animadverto , quae ad inlustrandum hunc , quo de agimus , locum , mirifice conducunt . Primum quidem morem fuisse Ecclesiae Ramanae tradit Amalarius (7) , *ut in confectione immolationis Christi , adsint Presbyteri , & simul cum Pontifice verbis , & manu conficiant* . Eadem ferme Innocentius III. (8) & Cardinalis de

(6) Laudati sunt superiori capite adnot. 24. Sed prae ceteris legendus Morinus de sacris ordinat. p. 3. exercit. 8. , quae est de Episcopis , & Presbyteris multis simul sacrificantibus . Prostat ibi cap. 1. nu. 4. antiquus Ritualis cujus hic est tit. *De diversis Sacerdotibus super unam oblatam celebrantibus* . Hodie servatur passim hic ritus ab Orientalibus & Graecis . Sed in omnibus sub Coelo Ecclesiis esse , & vetustissimum , & olim fuisse universalem , monet Lupus diss. de actis S. Leonis Noni cap. 14. tom. 4. opp.

(7) Amalarius lib. 1. de offic. cap. 12.

(8) Innocent. 3. lib. 4. de mysteriis Missae cap. 25. *Consueverunt Presbyteri Cardd. Romanum circumstare Pontificem , & cum eo pariter celebrare ; quumque consummatum est sacrificium , de manu ejus communionem recipere , significantes Apostolos &c.* Scripsit haec Innocent. saecul. XII. spirante , priusquam Pontifex fieret anno 1198.

Vitriaco (9) ultimorum temporum apud nostros ritus hujusce descriptores, scriptô consignarunt. Nec alia de caussa Episcoporum cum Pontifice celebrantium aetate suâ non meminerunt, quod in Ecclesia Romana jam tunc Cardinales partes haberent potiores. Ceterum Episcopos ab antiquo cum Romano Pontifice concelebrasse ex ordinibus Romanis, quorum verba orae adlino (10), res obvia est. At in Ecclesia Graeca licet Episcopi simul, & Presbyteri ad concelebrandum admitterentur, quod ab Constitutionibus Apostolicis ultimô initiô ductô (11) innumeris demonstratur exemplis; in Ecclesia nihilo-

(9) Vixit Jacobus de Vitriaco sub Pontificatu Innocent. III. ac deinde Card. & Episcopus Tusculanus creatus a Gregor. IX. anno 1228. obiit anno 1244. Vide Voss. 2. de hist. lat. cap. 57. Oudin. tom. 2. fol. 46. Ciaccon. in Cardd. Gregor. IX. ipsissima scribit in hist. Occidentali, seu lib. 2. suae hist. cap. 38. *Consueverunt Presbyteri Cardinales Summo Pontifici in Sacramento Altaris assistere, & cum eo pariter celebrare.* Post haec tempora Guillielmus Durandus, seu Duranti senior Episcopus Mimatensis Speculator dictus ex celebri illo speculo juris, quod non minus 21. annorum spatiô composuit, diversus ab nepote, & ipso Episcopo Mimatensi ejusdem nominis, cognominisque, qui librum de ordine celebrandi Conc. Generalis, occasione Conc. Viennensis post prioris Durandi tempora celebrati, scripsit, quique propterea floruit saeculô XIV. ineunte, ut Doujat in praenot. Canonicis lib. 5. cap. 5. & Oudin. tom. 3. fol. 727. demonstrant: ille inquam senior Durandus in Rationali divinor. officior. cap. 41. hujus ritus postremus meminit; eôque pactô, ut non amplius universalem fuisse demonstretur. *Verum*, inquit, *quum interdum uni Pontifici multi Sacerdotes celebrant &c.* Alter Durandus a S. Porciano Meldensis Episcopus Ord. Praedicat., qui eôdem ferme tempore vixit, ac pro modo Theologorum illius aevi doctor *Resolutissimus* vocatus est, primus esse videtur, qui scholasticâ ductus audaciâ in 4. dist. 13. hunc ritum impugnavit ex proposito; adeout ipsum etiam Innocentium, ex antiquorum rituum ignorantiâ eô saeculo frequenti (sit verbo venia), una & morem antiquum Ecclesiae Romanae, audacter vellicet. Testatur autem consuetudinem illam, de qua Innocent. loquitur: *Abolitam esse, sicut nobis constat, qui in Curia Romana longô tempore stetimus, & adhuc ibidem sumus, & Missis Summorum Pontificum interfuimus.* Erat nimirum, quum illos commentarios scribebat, S. Palatii Apost. Magister.

(10) Ordines Romani 1. & 3. apud Mabillon. Mus. tom. 2. fol. 12., & 58. *Finitô offertoriô Episcopi stant post Pontificem (ad Altare), primus in medio, deinde per ordinem &c.* Et ordine 5. fol. 67. *Ducant Episcopum ad Altare, accedantque Presbyteri offerentes &c.* Vide etiam infra adnot. 13. Et Georgium to. 1. & 2. Liturgiae Rom. Pontific. utrobique sub initium.

(11) Const. vulgo Apostolicae nuncupatae lib. 8. per tot., & praesertim cap. 16. ritum Episcopi cum Presbyteris celebrantis distincte praescribunt. Ad eum ritum adlusit Bassianus Episcopus Ephesinus in Conc. Chalcedonens. act. undecimo, quum adversus Stephanum in ejus Sedem intrusum dixit. *Stephanus Presbyter meus fuit: quatuor annis mecum Missas celebrabat, mecum communicabat &c.* In quae verba legendus Lupus in appendice ad Synod. Chalcedonensem act. 11. tom. 2. opp.

lominus Cpolitana, illud postremis temporibus inductum, ut cum Patriarcha Episcopi qui aderant, atque ex Presbyteris Ecclesiae suae, Protopapas, ac (12) Deutereus dumtaxat concelebrarent, ut doctissimus Goar observat. Et haec quidem una ex praerogativis Protopapae erat, cujus quoque Vicarium ejus Deutereum, ipsô praesente, participem fuisse constat.

III. Alterum notatu dignum discrimen, illud est, quod in Romana Ecclesia, quicumque Pontifici concelebrarent, sive Episcopi fuerint, sive Presbyteri, Eucharistiam sub panis specie ab eo reciperent (13), utrique porro in manibus, sed Episcopi stantes, Presbyteri vero genibus flexis: sanguine vero [redacted] porrectô calice potarentur: At in Ecclesia Graeca, sive

+ gradatim

2. opp. fol. 289. edit. Venet. Vide locum Simeon. Thessalanic. adnot. seq. Hunc ritum & in Graecis Melchisis adprobat, hodieque Benedict. XIV. Const. 87. tom. 1. Bullarii sui §. 9. In ceteris autem Orientalibus Ecclesiis, ubi adhuc viget, non modo adprobat, sed custodire praecipit const. 47. to. 4. §. 38.

(12) Allatiana apud Goar in Codin. cap. 1. n. 43. *ὁ Δευτερεύων λειτουργεῖ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως. Deutereus celebrat & ipse cum Pontifice*. In quae verba Goar: *hoc est cum Patriarcha, cum quo alias soli Episcopi celebrant, & cum Episcopis Sacerdotes.* Et sane nisi hoc speciale esset veluti utriusque privilegium, novi nihil moneret Allatiani Catalogi Auctor. Non meminit equidem hujus ab Graecis inducti discriminis Simeon Thessalon. sed innuere quodammodo videtur in lib. de Missa, & Templo, ubi sic ait. *Sicut ab ipso Servatore instituta est, & ab Apostolis ac Patribus tradita; ita & Missam celebramus. Et sicut quidem Dominus cum Discipulis adhuc commorans consecravit, & panem fregit, & calicem similiter; ita & nunc Ecclesia exequitur, Pontifice cum Sacerdotibus consecrante, vel certe Sacerdote cum collegis celebrante*. Haec fortasse dicta, quod non semper Pontifex cum Sacerdotibus celebraret, praesertim Patriarcha.

(13) Hunc ritum breviter exponit Mabill. in comm. praev. ad Ordd. Rom. fol. 58. Eruitur autem ex ordinibus ord. 1. fol. 13. *Accedunt primo Episcopi ad Sedem, ut communicent de manu Pontificis. Similiter Presbyteri ut communicent post eos*. Vide etiam ord. 3. fol. 60. & ord. 5. fol. 68. *Accedentes quoque Presbyteri communicent, quibus Episcopus dat sacrosanctam hostiam in manus, eantque ad sinistrum cornu Altaris, osculenturque illud, & communicent. Subsequatur etiam eos Subdiaconus cum Calice, donetque illud primo communicanti, qui & tribuat subsequenti, & sic per ordinem unus alteri tribuat, donec omnes confirmet*. Vide etiam ord. 6. fol. 75. ubi & Diaconi manibus accipiunt, Subdiaconi vero ore. Sed quo ad ritum genua flectendi, quum Presbyteri communicant, is recentior esse videtur. Innoitur dumtaxat primum in ordine 14. Card. Jacobi Cajetani, qui pertinet ad saecul. 14. Ibi enim fol. 312., & 313., quum agitur de communione Presbyterorum, vel Episcoporum, qui ordinati concelebrant, ponitur hoc discrimen. Et quidem dubitat Card. Bona 2. liturgic. 17. nu. 8., an stantes fideles omnes olim Eucharistiam reciperent in Ecclesia Occidentali. Id certum a Monachis Occidentalibus ita fuisse receptam, ut Martenius observat ad regulam S. Benedicti cap. 35., qui tamen 1. de ritib. cap. 4. art. 10. nu. 4. generatim docet flexis genibus communicasse Presbyteros.

ſive laici, ſive Clerici, ſive concelebrantes, ſive non, omnes quidem ſtantes, ſed proni, curvique, atque in manibus corpus acciperent, concelebrantes vero ſub utraque ſpecie ſibi viciſſim porrigerent. Profecto ritus ejuſmodi Euchariſtiam ſtando (14), ac in manibus (15) recipiendi, Patres Graeci, ac Rituales eorum libri paſſim meminerunt. Alterius vero, quô concelebrantes mutuam ſibi communionem ad reciprocum charitatis foedus indicandum impertiebant, hiſtoria aliquando ingerit (16) mentionem. Quod enim communionis vinculum, mu-

(14) A fidelibus ſtantibus acceptam fuiſſe Euchariſtiam in Eccleſia Orientali conſtat ex S. Cyrillo Hieroſol. catacheſ. S. Chryſoſt. homil. in Encaenia, aliiſque veterrimis monumentis, ut abunde demonſtrant Habert. ad Pontif. Graecor. pag. 27. Valeſius ad Euſeb. lib. 7. cap. 9., & noviſſime Thierſ. in diſſertat. de altarib. Vide etiam Chardonium tom. 1. hiſt. ſacrament. lib. 3. cap. 6.

(15) Alter ritus recipiendi in manibus Euchariſtiam in utraque Eccleſia olim vulgatiſſimus erat. Vide Cardin. Bona loc. laud. aduot. 13. num. 3. Martenium ibid. cit. n. 8. & Chardonium eod. loc. cap. 7. Diſerte de hac diſciplina in Eccleſia Graeca canon. 101. Trullan., in quem vide Lupum tom. 3. opp. & Simeon. Theſſalonic. in lib. de Templ. & Myſtagog. prope finem. De hujus ritus mutatione in Eccleſia Occidentali conſule Morin. de ſac. ordinat. p. 3. exercit. 12. cap. 3., & Martenium loc. cit. Huc fortaſſe ſpectabant Dominicalia, ſeu linteamina mulierum, ſine quibus non licere illi communionem recipere juſſit Conc. Antiſſiodorenſe can. 42., quod illis can. 36. nudâ manu accipere Euchariſtiam prohibuerat. Putantur enim linteamina fuiſſe, in quibus illae corpus Dominicum inter ulnas accipiebant, qui tamen mos can. Trullanô non videtur probatus. At Baluzius vela potius capiti obvoluta fuiſſe arbitratur in notis ad can. 10. 33. q. 5. Gratiani fol. 552. edit. Neapolit. 1760. ex varia illius canon. lectione ex alio C. tamquam ex Conc. Matiſconenſi, quae habet: *Dominicale ſupra caput*; & ita legit etiam in veteri Poenitentiali Cangius v. *Dominicalis*. Conciliari tamen utraque ſententia poterit, ubi capitalis veli parte aliquâ mulieris palma tegeretur in Eccleſia Gallicana. Nam in ſermone S. Caeſario tributo, qui eſt 229. in append. Maurina opp. S. Auguſtini ſic legitur. *Omnes viri, quando ad altare acceſſuri ſunt, lavant manus ſuas, & omnes mulieres nitida exhibent linteamina, ubi Corpus Chriſti accipiunt*; & in ſerm. 252. de temp. inter opp. ejuſd. S. Auguſtin. *Mulieres quomodo nitidum exhibent linteolum, ubi Corpus Chriſti accipiunt, ſic Corpus caſtum, & cor mundum exhibeant*. Nihil horum apud Graecos ex can. Trullano, qui nudam manum cuivis materiae, etiam auro praefert. Quamobrem hunc ritum ab Orientalibus hodieque ſervari teſtatur Thevenotius in itiner. Orient. cap. 77. apud Lebrun tom. 2. liturg. diſſ. 6. art. 6., illumque haud recte inter errores Georgianorum numeravit Petrus Avitabilis Theatinus in litteris ad Urban. VIII., quas refert Petrus Galanus in reconciliar. Eccl. Armenae cum Romana apud Bona, & Lupum cit.

(16) Evagrins lib. 1. hiſtor. cap. 13. Domni Patriarchae Antiocheni ad Simeonem Stylitem acceſſum narrans: *Ambo*, inquit, *ſimul convenerunt, & quum immaculatum Corpus ſacrificaſſent, vivificam communionem ſibi mutuo impertierunt*. Servari & ipſiſſimum ritum in conſecratione Epiſcopi apud Graecos ſcribit Simeon Theſſalonic. de

mutuâ inter Ecclesias Eucharistiae missitatione olim Ecclesia Latina (17) innuebat, id ipsum alternâ inter concelebrantes participatione, Graeca testabatur. Quo illa pertinent, quae heic de Protopapa etiam Patriarchae quo cum celebrabat Eucharistiam impertiente tradit Anonymus, ubi nimirum nullus alius Episcopus cum (18) eo concelebrasset.

IV. Iis quae ab Anonymo traduntur mirifice consentit Allatianus Catalogus (19). Sic porro habet. ὁ Πρωτοπαπᾶς ἵςαται ἐπάνω τ̃ ὀφφίκιων του εὐωνύμȣ Χορȣ̃. Ὅταν λειτȣργεῖ ὁ Ἀρχιερεὺς, μεταδίδει αὐτος τὴν ἅγιαν μετάληψιν τῷ Ἀρχιερεῖ ὁμοίως κ̀ ὁ Ἀρχιερεὺς τῷ Πρωτοπάπα, ἐχὼν δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησία τὰ πρωτεῖα πάντα. Quae ad verbum sic vertes: *Protopapas stat super officia, seu praeest officiis sinistri chori. Quum sacrificat Pontifex, impertit ipse sanctam communionem Pontifici, simul & Pontifex Protopapae, habens sane in Ecclesia primatus omnes.* Etenim haud recte in textu graeco tam apud Goarium, quam apud Cangium ante μεταδίδει interpunctio ponitur, quum ante ὅταν omnino locanda sit; quia non modo Pontifice celebrante, sed semper sinistri Chori officiis Protopapas praelatus (20) fuerit. E converso autem adposite dixit Anonymus, sacrificante Pontifice, super universos Ecclesiae

de sacr. ordinationib. cap. 7. *In divina communione Episcopus primus divinum panem ab Archiepiscopo accipit, & cum eo communicat: postea tradit Archiepiscopo divinum Sanguinem per sacrum Calicem, & illi iterum Archiepiscopus.* Hòc etiam ordine Patriarcham inter & Protopapam mutuam communionem factam putaverim.

(17) De hoc more Eucharistiam in communionis tesseram missitandi vide Card. Bona 1. liturg. cap. 23. nu. 16. Mabillon. in comm. praev. ad Ordd. RR. fol. 40. Chardon. tom. 3. hist. sacram. lib. 3. cap. 11. Huc pertinet fermentum quod die Dominicâ per titulos mitti scribit S. Innocent. I. in epist. ad Decentium. Vide Coustant fol. 850. in epistol. RR. PP. & Lupum in dissert. de actis S. Leonis IX. cap. 9. tom. 4. opp.

(18) Nam Simeon Thessalonic. lib. de Templo, & Mystagogia prope finem haec habet. *Primus (Episcopus) panem ac tremendum Calicem participat: neque enim alius illi porrigit, nisi forte quispiam ejusdem ordinis adsit, Episcopus videlicet.* Huic igitur praerogativae, absente quôvis aliò Episcopò, successit Protopapas.

(19) Apud Cangium in Gloss. med. Graec. v. Πρωτοπαπᾶς *Archipresbyter M. E.*, & apud Goar. in adnotat. ad cap. 1. Codini n. 10.

(20) Non adprobanda igitur versio, quae apud Goarium est: *Protopapas in sinistri chori officia, Pontifice celebrante, jus obtinet. Distribuit ipse Patriarchae sanctam communionem, & Patriarcha pariter Protopapae, & partes primas in Ecclesia assequitur.* Etenim vertendum potius. *Protopapas in sinistri chori officia jus obtinet. Pontifice celebrante distribuit ipse Pontifici sanctam communionem &c.*

ſiae Archontes locum tunc habere Protopapam; quoniam in altari cum Patriarcha concelebrabat, quum dexteri Chori dignitates, tot licet jurisdictionibus auctae, utpote Diaconi, miniſtrarent. Dies ſcilicet Exocatacoelis Archontibus, ac nonnullis aliis primi chori Diaconis adſignatos deſcribit, in quibus, Miſſas agente Patriarchâ, illi evangelium canere tenebantur. Sic porro poſt deſcriptas illas tres dexteri Chori pentades noſter proſequitur (21): *Evangelium Dominicae Palmarum recitat Protonotarius. Evangelium Feriae ſecundae Majoris recitat Hieromnenon. Evangelium Feriae tertiae Majoris recitat Sacellarius. Evangelium Feriae quintae Majoris recitat Chartophylax. In ſancta ac magna Dominica Paſchae Evangelium recitat Magnus Oeconomus.* Eôdem pactô flabella ad muſcas arcendas (22), Patriarchâ ad altare offerente, tunicis ſuis, ac Orariis induti tenebant, a dextero menſae latere M. Oeconomus, a ſiniſtro M. Sacellarius, quum Scevophylax ad Diaconicum ſupellectilis, Chartophylax ad ſacras Bematis januas ſimiliter induti ſtarent, ut idem (23) proſequitur. Habes hinc igitur potiores Protopapae praerogativas ad Sacrificii tempus coar-

(21) Anonym. laud. in fin. offic. chori dexteri; qui & in fine laevi Chori, quum de Archidiacono agit, haec habet: *Quum autem Patriarcha miſſam celebrat, recitat Evangelium Archidiaconus; ſi vero nolit, alium quem voluerit, ſubſtituere poteſt.* Nimirum extra dies Diaconis dexteri chori praeſcriptos. Ut autem potiora officia iſtorum Diaconorum unde nomen habebant noſcas, ſcito M. Oeconomum adminiſtrationi redituum, & expenſarum, M. Sacellarium Monaſteriis virorum, Scevophylacem Eccleſiaſticae ſupellectili, Chartopylacem vero judiciis Eccleſiaſticis fuiſſe praefectos. His ſi addes minorem Sacellarium, qui Monaſteriis ſexus ſequioris, & domui Epiſcopali praeficiebatur, ac Protecdicum, de quo diximus, habes numerum ſex Archontum Exocatacoelorum. Protonotarium quoque jam ſupra explicuimus. Hieromnemon vero Eccleſiaſtici Ritualis cuſtos erat, ac veluti caeremoniis Praefectus. Vide ſis Anonymum laud., Codinum, & Simeon. Theſſalonic. de ſacr. ordinat. cap. 13.

(22) Hunc ritum eſſe antiquiſſimum conſtat ex Conſt. Apoſt. lib. 8. cap. 12. De eo in utraque Eccleſia uſitatiſſimo plura Marten. de ritib. 1. cap. 4. art. 8. n. 6. Card. Bon. 1. Rer. liturg. 25 in comment. praevio ad Ord. Romm. fol. 47. aliique. In Eccleſia Graeca ita fixum Diaconis hoc munus erat, ut in eorum ordinatione iis etiam flabellum, quod Ριπίδιον *ripidion* vocant, traderetur. Vide Euchologium Goarianum in ritu ordinat. Diaconi, vel eundem ritum relatum a Marten. de ritib. 1. 8 ar. 10. ordine 19. fol. 266. tom. 2. edit. Mediol. In Eccleſia Romana, quum in Sede geſtatoria procedit Rom. Pontifex, veſtigium remanet, elevatis hinc inde e pennis pavonum conſtatis flabellis; ſed in Miſſa nullus eorum uſus.

(23) Anonym. quum ſingulorum infra deſcribit officia.

+ Mabillo

coarctatas, atque in Sacri Chori officia quôvis etiam tempore in Ecclesia vindicatas.

V. Haec omnia viam sternunt ad rite intelligendum Codinum, qui de Protopapa habet hôc (24) modô. Ὁ Πρωτοπαπᾶς ἔκδικος καὶ πρῶτος τοῦ Βήματος, καὶ φέρων τὰ δευτερεῖα τοῦ Ἀρχιερέως. *Protopapas Defensor ac primus in Bemate, & secundas a Patriarcha obtinens.* Sane Βήματος nomine, ubi de rebus Ecclesiasticis agitur, *Sanctuarium* seu *Presbyterium* Ecclesiae apud Graecos (25) indicari haud semel diximus; quamvis eâ voce Tribunal (26), seu suggestum quemdam elevatum, ex quo Principes, judicesve loquebantur, ex linguae proprietate venire constet. Quod enim is Templi locus, quem alias ἄδυτον, ἱερατεῖον ἅγιον τῶν ἁγίων vocabant, satis ceteris emineret, in eo tamquam in throno, ac Tribunali Christum praesidere, ut S.Germanus (27) Byzantinus Patriarcha monet, rectissime putatum. At si Sanctuarium hôc locô Codinus intelligit, haud vera narrasse necesse est, quum Protopapas ad laevi Chori primum locum rejectus, & ab eo in pentade sexta numeratus, primus in Presbyterio non fuerit. Gretzerus (28) Junium reprehendens, quod Βῆμα heic *Tribunal* verterit, rectius quidem *tabernaculum*, seu *altaris locum* vertendum censet: sed proximas a Pontifice partes habuisse Protopapam *non simpliciter (nam Exocatacoeli absque dubio potiores erant, majorisque dignitatis, & excellentiae), sed inter Sacerdotes, ut Citrius loquitur* Κοινοὺς *communes* putat. Haec profecto vera sunt; sed quae Codini verba haud sonare videntur. Mihi vero has praerogativas ex antiquis potius Catalogis descripsisse Codinum suspicari liceat; neutiquam tamen animadvertisse, in illis passim occurrere (29) ὅταν λειτουργεῖ ὁ Ἀρχιερεὺς *sacrificante Pontifice* proximas ab il-

N lo

(24) Codin. cap. 1. pentad. 6.

(25) Adisis Morinum de poenit. lib. 6. cap. 1. Lebrun tom. 2. liturg.diss. 1. art. 8.

(26) Festum Bematis celebre apud Manichaeos, tribunali quinque gradibus instructô, in quo Manetem locabant, exponebantque adorationi die ejus occisionis anniversariô, de qua re S. August. contra epist. Manichaei cap. 8., & 18. contra Faustum 4.

(27) S. German. apud cit. Lebrunium.

(28) Gretzerus in Codin. lib. 1.cap. 10. n. 4.

(29) Sic porro in duobus Catalogis jam n. 2. & 4. relatis.

lo partes habere Protopapam; aut in iis ſaltem quae ad ſacrificandum pertinent. Quo etiam poſtrema illa Anonymi verba referuntur (30). *Sed & principatum obtinet in primatus Eccleſiae, dominium pariter in Eccleſia, & locum Patriarchae:* celebrante nimirum, vel abſente Pontifice, cujus in ſacrificando gereret vices. Primates enim Eccleſiae non erant niſi Exocatacoeli, ac reliqui qui eos ſequebantur Diaconi, quorum munera inter Archonticia cenſebantur.

VI. Sed cur Ecdici, ſeu Defenſoris nomen Protopapae a Codino adtributum? Hôc eôdem titulô in Catalogo alio officiorum M. Eccleſiae ex C.Regio apud Cangium (31) donatus legitur. Ὁ Πρωτοπαπᾶς ἔκδικος τοῦ Κρίσεου. *Protopapas defenſor judiciorum*. De Protecdico, ac duobus Ecdicis abunde aliô locô (32) dixi. Sed quum apud Codinum jam ille Exocatacoelis adjunctus adpareat; duo autem iſti Ecdici, qui cum eo levis momenti cauſſas judicabant, inter tot, quae deſcribit officia, non amplius occurrant: haud temere coniicere mihi videor, quidquid ad Ecdicos hoſce muneris pertinebat, in Protopapam fuiſſe translatum, qui propterea levioris momenti judicia quaedam habuerit; cujuſmodi autem fuerint, quove pertinerent, ex monumentorum defectu inveſtigari haud facile poſſe. Illud dumtaxat inter tot ſuae dignitatis jacturas nequaquam ſiniſtri habuit Protopapas, ut menſurnae diſtributiones illi prae ceteris non minuerentur: quod fortaſſe praeter eas nihil aliunde haberet emolumenti, quum Diaconi illi ex officiis, ac juriſdictione ſportulas obtinerent ampliores. Sic enim concludit (33) Anonymus. *Enarrabimus deinde menſtruas. Primus quinarius duplum. Secundus unum & dimidium. Tertius unum & quartam partem, Protopapas in duplum*. In hac ſola re primis illis Archontibus aequatum video.

VII. Inter alia ejus munera, quae nobis haud ſatis inno-

(30) Obſcure ſatis vertuntur in editione Regia haec verba. *Porro dominium obtinet in omnes Eccleſiae praerogativas, & loco Patriarchae ſedet*. Quod neutiquam verum eſt, niſi celebrante Pontifice, vel in ſupplendis in Eccleſia ejus vicibus. Vide infra n. 8. can. Arabicum 62.

(31) Cang. in Gloſſ. med. Graecit. v. Πρωτοπαπᾶς *Archipresbyter*.

(32) Sup. cap. 2. n. 3.

(33) Anonym. in fine.

notefcunt, peculiare quoddam erat in Chrifmatis confecratione. Sane in Ecclefia Graeca nulla Presbyterorum, Miniftrorumque caterva ad Chrifma conficiendum convocari, quemadmodum in latina, folet; quod in ea Presbyterorum, una cum Epifcopo celebrantium ritus adhuc perfeveret: Inde etiam in Ecclefia Latina manaffe, ut in oleorum benedictione Presbyteri adhiberentur, teftatur (34) Amalarius. Tametfi autem apud nos olei ad Chrifma deftinati Urceolus a Diacono Pontifici offeratur; follemniori tamen ritu in Ecclefia Graeca Chrifmatis alabaftrum profertur. Quippe ab Feria fecunda Majoris hebdomadae ad fequentes dies, praeparari triginta duo herbarum, ac liquorum fpecies, & praecedente Epifcopi benedictione, una cum oleo, balfamoque coqui, atque in vafculo refervari mos eft. Magnâ deinde quintâ Feriâ, in qua ob Quadragefimae tempus, nonnifi Miffa (35) Praefanctificatorum ab Graecis celebratur, quum proceffionem illam inftituunt, quâ a menfa propofitionis ad medium altaris myfteria facra deportantur, vas illud defert Protopapas, hôc, qui in eorum Euchologio defcribitur, ritu (36). *Defert autem Protopapas facra myfteria praecedens, unguentum in alabaftro calicis velô tectum, fubfequentibus retro hinc, & inde Diaconis flabellorum paria feptem deferentibus, praecedentibus*

(34) Amalar. lib. 1. de div. off. cap. 12. *Mos eft Romanae Ecclefiae ut in confectione immolationis Chrifti adfint Presbyteri, qui fimul cum Pontifice verbis, & manibus conficiant. At quia in ipfa periccha concluditur confecratio olei hujus, oportet ut fimili modô, ficut & cetera, cum Pontifice Presbyteri oleum conficiant.* Et in antiquo Pontificali Bellovacenfi apud Catalanum tom. 3. in Pontifical. Rom. tit. 4. §. 3. de hifce Presbyteris fic dicitur. *Ut in confectione Corporis Chrifti fimul cum Pontifice verbis, & manibus conficiunt, fic cum Pontifice oleum conficiunt.*

(35) In Quadragefima, nonnifi Sabatô, ac Dominicâ Graeci offerunt facrificium ex can. 49. Laodiceno, & 52. Trullano: ceteris autem diebus praefanctificatis utuntur. Vide de hoc eorum ritu, & cauffa Allatium in differt. ad Nihufium, quae eft in calce operis de confenfione utriufque Ecclefiae, Card. Bona I. liturg. 25. Lupum & Catalanum in can. 52. Trullan. Goarium de Euchołog. ad tit. officii *de myfteriis ar'e confecratis fanctae Quadragefimae*. In Ecclefia Latina folô biduô ante Pafcha facrificium non offertur, ut tradit Innoc. I. in epift. ad Decentium. Miffa enim quae hodie Sabatô Sanctô celebratur, ad noctem fequentem pertinebat. Utimur ergo nos folâ Feriâ fextâ in Parafceve Mifsâ Praefanctificatorum.

(36) In Euchologio tit. de magni unguenti compofitione &c., qui & refertur a Martene de ritib. lib. 4. cap. 22. §. 3. ordine 8.

bus Domesticô, & Diaconis aliis cum cereis accensis, & ad sacras fores cunctis adventantibus. Duo quidem flabella pro more recepto intus sacrum Tribunal penetrant: alia vero a sacris foribus usque ad altare stant hinc, & inde combinata. Protopapas autem unguentum ferens Patriarcham praestolatur ad sacras fores. Et occurrens Patriarcha recipit ab eo alabastrum, & in sacrae mensae sinistro latere, infra secundum calicem deponit: atque ita de reliquo sancta ingrediuntur ordine suo. Similiter post benedictionem. *Quum vero sancta proferri debent, stante coram sacris foribus Protopapâ, assumit Patriarcha unguentum, delatumque Protopapae tradit. Et tunc moventur flabella, & in altum tolluntur, proceduntque Diaconi, eô quô venerant cum flabellis ordine. Atque ita contentum alabastro unguentum in vas, ubi nardus adservatur, a Protopapa reponitur.*

VIII. Hactenus de Protopapa Cpolitano, quem adlatas ob caussas in Concilio Florentino, cui cum Patriarcha suo Josepho, ceterisque supremis illius Ecclesiae Ministris interfuit, post omnes Exocatacoelos subscriptum leges. In decreto enim unionis, in quo praeter M. Oeconomum, cujus aut officium tunc temporis fortasse vacabat, aut animus ab unione alienus erat, Exocatacoeli reliqui subscripti sunt, postremus occurrit. Post ultimum scilicet Graecorum Metropolitam, Emmanuel quidem Chrisocuchus Magnus Sacellarius per Bessarionem Archiepiscopum Nicaenum Procuratorem suum: reliqui vero quatuor Theodorus Xanthopulus Scevophylax, Michaël Balsamon Archidiaconus, & Chartophylax, Silvester Sguropulus Ecclesiarches, seu minor Sacellarius, ac Nomophylax, & Gregorius Protecdicus omnes Diaconi, per seipsos subscribunt. Mox (37) vero legitur *ὁ πρωτοπαπᾶς κωνςαντῖνος, καὶ τοποτηρητὴς τοῦ μυλδοβλαχίας ὑπογρ. Protopapas Constantinus, & Locum tenens Muldoblanchiensis subscripsi*. Alterius nimirum sive Metropolitae, sive potius Hegumeni Monasterii cujuspiam, pro quo & subscribit, vices gerebat, cujus equidem loci (38) nomen in textu graeco corruptum satis oc-

(37) Vide subscriptiones in edit. Labb. vel Harduini.

(38) Nonnullae variantes lectiones, quae margini adduntur, tenebras potius, quam lucem offundunt.

occurrit. At vero quae de Cpolitano hoc Protopapa diximus, eadem proportione quâdam, in reliquis Graecorum Cathedralibus observata fuisse existimo. Quamvis enim in Ecclesiis ceteris, non is primorum Ministrorum numerus in Protopapae locum irrepserit, certum tamen est, & Chorepiscopos, & Archidiaconos ubique illi fuisse praelatos. Nihil autem ad Chorepiscopos quod adtinet mirum, quod & ipsi praestantiores quidam Protopapae viderentur, ut in eo quod sequitur capite demonstrabo. At Archidiaconi ordine inferiores, non secus ac Exocatacoeli Cpolitani & Chorepiscopis, & Protopapis nobiliores fuerunt, uti vel ex can. LXII. Arabico (39) diserte colligitur. Sic porro habet. *Stet Episcopus in oratione in fronte Templi ad medium altaris, ut pastor, & gubernator: post illum vero ad latus dexterum stet Archidiaconus, ut ejus Vicarius, & omnibus eleemosynis, & Ecclesiae rebus, & negociis praefectus. Porro Chorepiscopus stet item post Archidiaconum ad latus sinistrum Episcopi, quia ipse quoque Vicarius Episcopi est super pagos. Archipresbyter vero, qui est Protopapas, stet etiam prope Episcopum, & Episcopo absente sit locô illius, & praefectus quoque omnibus Presbyteris, qui illius Ecclesiae subsunt potestati.* Et can. sequenti. *Ubi sedent Chorepiscopus, & Archidiaconus in sedibus Ecclesiae, & in ea præsentes sunt, nemini Sacerdotum Ecclesiae Diaconorum, & reliquorum Clericorum fas est supra ipsos sedere, aut praecedere, nisi soli Episcopo, quia hi sunt loco duarum manuum, & duarum alarum, quibus volat Episcopus. Quum autem deambulat Episcopus sive in Ecclesia, sive alibi, oportet ut Archidiaconus sit ad dexteram, Chorepiscopus vero ad sinistram, ipse vero in medio eorum tamquam pater inter filios.*

IX. Constat enimvero inter Eruditos, hujusmodi canones, quos tamquam Nicaenos, Orientales fere omnes sive orthodoxi, sive sectarii recipiunt, nullô modô ad magnam illam Synodum pertinere (40), ex qua viginti dumtaxat canones prodie-

(39) Canonem 62. laudo, eorum sequens divisionem, qui 84. canones Arabicos fumerant. Sed qui nonnullis invicem conjunctis 80. numerant, aliter laudant.

(40) Vide Lupum diss. de Nicaen. Synod. cap. 8. tom. 1. opp. Natal. Alex. differt. 18. in saecul. 4. Scheltrat. antiq. illustr. diss. 2. cap. 4. Pagium ad ann. 325. n. 45. Doujat. praenot. canonic.

dierunt, quos ſolos univerſa venerata antiquitas eſt. Verum non adeo recentiores eſſe canones illos putat Chriſtianus Lupus (41), eorumque Epocham inter Epheſinae Synodi tempus, ac Zenonis imperium, ex can. XLIII. alias XXXVII. figendam arbitratur. In eo quippe Cypriae Eccleſiae, quae de autocephalia in Conc. Epheſino cum Antiochena Sede decertaverat, reportaratque ſententiam (42), concordata quaedam cum Patriarcha Antiocheno contineri videntur, quae Zenonis aetate poſteriora eſſe non poſſe credit, ſub quo ob inventum in ea Inſula (43) S. Barnabae corpus, illi Eccleſiae certiſſima autocephalîa vindicata eſt. Vel ex hoc tamen loco, in quo tanta ſupra Chorepiſcopos, & Archipresbyteros, Archidiaconis in oriente tribuuntur, quintum etiam excedere ſaeculum ſuſpicarer. Ceterum quôvis illi tempore editi fuerint, Eccleſiarum nobis Orientalium diſciplinam, eamque haud recentiorem exhibere certiſſimum eſt. Etenim ad vocem quod adtinet *Protopapae*, verba illa: qui eſt *Protopapas* additionem eſſe Graecorum Melchitarum, qui ſparſim Provincias incolunt Orientis, nullus dubito. Scilicet quum canones illos ex Arabica lingua in propriam traduxere (44), qui apud eos Archipresbyter eſſet exponere voluerunt, vel textui etiam addendum eſſe putaverunt. In ceteris igitur Eccleſiis, longe priuſquam Exocatacoeli Cpolitani extollerentur, Archidiaconis Protopapae cedebant. Quid autem poſt inſigne pri-

mae

nie. lib. 2. cap. 3. Conati quidem ſunt illas ſtabilire primum Alphonſus Piſanus, & Franciſcus Turrianus, deinde vero & Abraham Echellenſis, qui 84. publicavit, poſtremo autem Claudius Capellanus, ſed irritô conatu.

(41) Lup. in diſſ. proëmial. tom. I. opp. Vel ex illo tamen canone colligit Marca concord. lib. 2. cap. 9. longe poſteriorem eſſe collectionem Arabicam, quum & in notitia Epiſcopatuum Leoni Sapienti adtributa, de qua infra dicam, non ſubeſſe Apoſtolico throno Antiochiae Cyprus notetur. Putat propterea poſt. ann. nongenteſimum innovatum fuiſſe, atque hinc colligi collectionis Arabicae tempus ſatis poſterius.

(42) Vide decretum Concil Epheſini pro Eccleſia Inſulae Cypri inter illius acta act. 7., & quae in illud Lupus, & Catalanus exponunt. Vide etiam Trullan. Synod. can. 39.

(43) Confer Baron. ad ann. 485. Zenonis 12. n. 4. & ſeq., Lequienium Orient. Chriſt. tom 2. pag. 138. & ſeq., Dupinium de antiq. Eccleſ. diſciplin. differt. 1. §. 11. fol. 63.

(44) Inter Arabicorum Canonum traductiones illam Melchitarum omnibus anteponit Richardus Simonius, etiam verſioni Maronitarum. Vide Morerium v. *Melchites*.

mae Graecorum Ecclesiae exemplum factum subinde judicaveris?

X. Et quidem adeo cum Graecis pervagatum Protopapae nomen est, ut Auctor ille epistolae Presbytero Johanni, seu Regi Abyssinorum, ut putant, quem alii *Pretiosum Johannem* vocant falso adscriptae, cujus fragmentum ex MS. Corbejensi Cangius (45) laudat, illarum Ecclesiarum quae ad meridiem sunt dignitatibus, & Protopapam, & Archiprotopapam adcensere non dubitaverit. Sic porro habet. *In mensa nostra comedunt omni die juxta latus nostrum, in dextera parte Archiepiscopi XII., in sinistra Episcopi XX., praeter Patriarcham S. Thomae, & Protopapatem* (sic) *Salmagantinum, & Archiprotopapatem* (sic) *de Susis, ubi thronus, & solium gloriae nostrae residet, & palatium imperiale.* Profecto hoc deerat, ut Archiprotopapam in hoc spurio monumento inveniremus, quod & laudat Gaufredus (46) Vosiensis sub nomine epistolae a Presbytero Johanne Manueli directae, Archiprotopapatus hujusmodi ingerens mentionem. Quisquis autem impostor ille fuerit, nisi frequentissime ea nomina inter Ecclesiae dignitates resonarent, certe non usurpasset, quum etiam de Protopapis insignium Urbium, adeoque Cathedralium, loqui videatur. Ceterum illis, quae de Presbytero (47) Johanne, quem alii Indiae, alii Abyssinorum Regem venditant, solemnibus narrantur fabulis, longius nos distineri haud opportunum putantes, nostra ex proposito inlustremus.

CA-

(45) Cang. in Gloss. mediae latin. v. *Archiprotopapas*.

(46) Gaufred. Vosiensis 1.part.cap. 65. apud eund. Cang. v. *Presbyter Johannes*.

(47) Hunc alii in India, alii in Africa collocant. Principem Christianum Regem Abyssinorum describit Damianus a Goes in relat. de moribus Aethiopum apud Lupum differt. proëmial. tom. 1. opp. cap. 4. Consentit Le Grand in differt. de Presbytero Johanne in relat. Histor. Abyssiniae fol. 253. Vide etiam Wadingum in Annal. minor. ad ann. 1305. nu. 10. Sed consule quae Cangius habet ad Joinvillam pag. 89. & seq. & in Glossar. hôc verbô, & quae collegit Morerius v. *Prêtre Jean*.

CAPUT VII.

De Protopapis plebium Curionibus. Eos sequiori aevo Chorepiscopis quodammodo successisse conjicitur. Qui olim Chorepiscopi fuerint, & qua de caussa esse desierint? Ea occasione de Periodeutis nonnulla. Vigere apud Maronitas adhuc Chorepiscopos, ac propterea nonnisi unicum habere Ecclesiae Cathedralis Protopapam. De illo plura.

I. Quemadmodum in occidentali Ecclesia Archipresbyterorum duo genera erant (1), quorum alii quidem, quos Urbanos dicebant, Cathedralibus Ecclesiis incardinati essent; alii vero, quos Rurales, Rusticos, Forenses, Paganos, Vicanos cognominabant, pagorum Presbyteris, post sublatum praesertim usum Chorepiscoporum, ita mandato Episcopi praeessent, ut plebis capita, Parochique constituerentur: haud secus in Ecclesia Graeca, praeter Cathedralium Protopapas, seu primos post Episcopum in Ecclesia Cathedrali Presbyteros, innumeri occurrunt locorum Protopapae, & plebium Curiones. Hactenus in Ecclesia Cpolitana omnium Graecarum principe versati sumus, ad cujus exemplum omnes paene reliquas rectas fuisse conjecimus. Verum observat (2) Morinus Protopapades frequentissime apud Graecos idem muneris obtinere, quod apud nos Parochi; iisque tantum praeesse Presbyteris, qui intra Pareciae suae limites degunt. Ea de caussa (3) Προτοπάτιδεις Paraeciae apud Nicetam, & Προτοπαπαδίκιον Dignitas Protopapae, vel Ecclesiae Parochialis apud Balsamonem, & Προτοπαπαδίκια jura Parochialia vocantur apud Crusium in Turcograecia. Quamobrem Innocentius III. Latinis Principibus jam Byzantii imperanti

(1) Vide Altaserra de jurisdict. lib. 11. cap. 13. Thomass. p. 1. lib. 2. cap. 3. & seqq. & 6. Van-Espenium p. 1. jur. Eccl. tit. 6., aliosque.

(2) Morin. de sacr. ordinat. p. 3. exercit. 15. cap. 2. n. 6.

(3) Nicetas lib. 5. thesaur. Orthodoxae fidei cap. 1. pag. 275. in margine, laudatus a Cangio hoc v. Balsamon ad can. 15. Nicaen. ab eod. laud. in eo v. Crusius in Turcograec. fol. 258., ubi & Protopapam primum Sacerdotum dicit fol. 118. laudatus a Gretzero ad Codin. lib. 1. cap. 10. n. 4.

tibus, in variis (4) quae ad Episcopos Graeciae de Ecclesiasticis negociis scripsit epistolis, & Papae, & Papatus nomina retinuit, ut vocibus apud Graecos usitatissimis, Presbyteros, Parochias, ac Praepostituras indicaret. Papatus autem vocabantur, quod Papadibus subderentur, quorum primus Protopapas audiebat. De hujusmodi Curionibus intelligi debere Synararium vitae S. Johannis τῦ Νέυ XVIII. Aprilis, & quae Sguropulus habet in historia Conc. Florentini, ubi Protopapae cujusdam meminit, Cangius (5) monet. Etenim ab remotis etiam temporibus, eos qui in vicis populi curam agebant Presbyteros, *Papates* fuisse nuncupatos, ex sinceris (6) MM. actis supra didicimus.

II. Tunc autem potissimum hujusmodi plebium in pagis Protopapas invectos fuisse arbitror, quum Chorepiscopi esse desierunt. Notum qui olim fuerint Chorepiscopi, hoc est τῆς Χώρας *regionis* (7), vel τῦ Χώρυ *agri* vel *ruris* Episcopi; seu qui Episcoporum Χώρυ locô in pagis essent, quum Episcopi ipsi in Civitatibus residerent. Tametsi enimvero ab Apostolis instituti non fuerint, antiquissimus tamen eorum in Ecclesia usus. Meminere in Oriente Synodi (8) Ancyrana, Neocaesariensis, Antiochena, Conc. M. Nicaenum, Conc. Chalcedonense, Canones Arabici passim; in occidente vero

O pri-

(4) Innocent. III. lib. 15. Ep. 60. ad Thebanum Archiepisc. *Canonici ejusdem Ecclesiae obtinuerunt ab eo medietatem omnium Monasteriorum, & Papatuum, in quibus tres Monachi, vel pauciores morantur.* Et lib. 16. epist. 98. ad Episcop. Amyclensem. *Abbatiarum, Ecclesiarum, Papatuum, decimarum, & possessionum ad eorum Ecclesias pertinentium illicitos detentores &c.* Item Epist. 115. ad Episcopum Sardicensem. *Quia vero constitit nobis, quod Hospitalarii habebant septem homines Ecclesiae Sardicensis, scilicet Papam Leonem, Johannem Fot &c. jubemus illos restitui. Praeterea omnes Abbatias, & Papatus in tenimento Hospitalis constituto &c.* Bosquetus in illas epistolas, non Parochias, sed beneficia minorum Clericorum interpretatur, quos vulgo Παπάδας Graeci vocant, sed utrumque ad rem nostram est. At vide Lupum in Dictat. S. Gregor. VII. can. II. tom. 5. opp.

(5) Cang. v. Πρωτοπαπᾶς *Curio* in Gloss. med. Graecit. Sguropul. sect. II. cap. 6. hist. Conc. Florent. Idem lib. 2. cap. 26. Monachum ac Presbyterum vocat: *Venerabilem Papam Isidorum.*

(6) Vide supra cap. 4. adnot. 24.

(7) Vide supra cap. 2. adnot.

(8) Synod. Ancyr. can. 13. Neocaesar. can. 14. Antiochen. can. 10. Nicaen. can. 8. Chalcedon. can. 2. Canones Arabici a can. 58. ad seqq. In subscriptionib. quoque Concilii Nicaeni plures leguntur Chorepiscopi, quos vicariô suorum Episcoporum nomine subscripsisse putat Lupus diss. de Synod. Nicaen. cap. 9., licet eas subscriptiones admodum esse corruptas constet.

prima eorum mentio in Synodo Regensi anno CCCCXXXIX. celebrata (9) occurrere videtur. Episcoporum itaque vice in villis, ac pagis praesidentes, Presbyteris omnibus praepositi, populos curabant. An autem charactere quoque Episcopali donati fuerint, pluribus hinc (10) inde certatum. Sed ea communior hodie, veraque sententia est, post discussas praesertim, Canonis X. Antiocheni, ac XIII. Ancyrani versiones (11), ut nonnisi meri Presbyteri fuerint, Episcoporum in op-

(9) Nihil enim moror, sive quod S. Leoni I. a Gratiano tribuitur epistolae fragmentum can. 4. dist. 68. quod ad Leon. III. potius pertinere doctiores Critici autumant, sive S. Damasi inter pseudo-epigraphas Isidori epist. 4., cujus etiam fragmenta refert Gratian. can. seq., in quibus Chorepiscoporum mentio est. In Conc. Regensi, in quo PP. Armentarium a duobus tantum Episcopis consecratum, inter Chorepiscopos rejecerunt, prima eorum certa mentio in Occidente est.

(10) Chorepiscopos vere Episcopos fuisse mordicus tuetur H. Rabanus Maurus Abbas tum Fuldensis, deinde Archiepiscopus Moguntinus nonô saeculô in libello de Chorepiscopis ad Drogonem Episc. Metensem, contra mentem fere omnium tunc Galliae Episcoporum, qui Leonis III. sensa sequentes, in Ratisbonensi Synodo eos Presbyteros esse censuerunt. Vide libellum illum editum a Baluzio ad calcem Concordiae Petri de Marca, & quae in illum Baluzius praefatur. In eam sententiam nonnulli ex nostris inclinarunt, puta Tournelius de sacr. ordinis quest. 6. art. 1., Van-Espenius ad can. 10. Antioch. Chardon. hist. sacr. tom. 3. lib. 2. cap. 3., & 4. Sed longe plures ex Acatholicis, Hammondus, Blondellus, Caveus, Beveregius, Basnagius, & novissime Binghamus origin. Ecclesiast. tom. 1. lib. 2. cap. 4. At meros fuisse Presbyteros quasi Episcopali jurisdictione in pagis auctos, abunde demonstrant Ant. Augustinus lib. 6. tit. 1. cap. 8. 11., & 13. Morin. de sacr. ord. p. 3. exercit. 4. per tot. Thomassin. p. 1. lib. 2. cap. 1. & 2. Natal. Alex. in adpendic. ad differt. 44. saecul. 4. Marca concord. lib. 2. cap. 3., & 14. Juvenin. differt. 9. de sacrament. quaest. 2. per tot. Catalan. ad can. 2. Chalcedon. Blanchi de exteriori Eccl. polit. tom. 2. lib. 1. cap. 2. §. 19. Benedict. XIV. de Synod. lib. 3. cap. 3. innumerique. Fatentur tamen sententiae hujus adsertores, nonnullos Chorepiscopos, quamvis ex eorum genere Presbyteros, vere Episcopos aliquando fuisse, sive quod e gradu Episcopali ob crimina dejecti, Chorepiscopatum exercere permissi sunt, ut cum Catharis, seu Novatianis fecit Conc. Nicaen. can. 8., & cum Meletianis etiam ut colligitur ex Synodica a Socrate relata lib. 1. cap. 9., sive quod Episcoporum in exercendis eorum ordinis muneribus desidià, consecrari in Episcopos permitterentur, ad eos ab illorum exercitio levandos. Vide land. Morin. cap. 5. Pagium ad ann. 815. nu. 10. & seqq., ac Martenium de ritib. lib. 1. cap. 8. art. 5. n. 1. Bertium de Theologic. disciplin. lib. 56. cap. 10., & quae in commentariis ad ordinationes Maronitarum depromit ex Synodo Libanensi anni 1736. Assemanus junior Codic. Liturgici tom. 10. appendic. 1. cap. 3. fol. 143. Confer etiam Cangium v. *Chorepiscopi*.

(11) Sic porro habet can. 10. Antiochen. in versione Dionysii. *Qui in vicis, vel possessionibus* (Isidorus: *regionibus*) *Chorepiscopi nominantur, quamvis manuum impositionem Episcoporum perceperint, & ut Episcopi consecrati sint: tamen S. Synodo placuit, ut modum proprium recognoscant &c. ordinent Lectores, & Subdiaconos, atque*

oppidulis, ut etiam Ferrandus (12) vocat, Vicarii. Quod equidem ex epistola S. Leonis III. ad Episcopos Galliae, occasione excitatae de eorum ordinationibus controversiae, quas irritas declaravit, absolutum videtur. Etenim, quum, ut ordines Diaconatu inferiores in pagis conferre possent, ac litteras formatas, pacificasve vicanis Clericis expedirent, facta inter alia illis potestas esset: ii in tantam progressu temporis in Occidente venere adrogantiam, ut & Hierarchicos ordines conferre, & velare virgines, & confirmare fideles, & Ecclesias dedicare, ceteraque peragere, quae Episcopalis ordinis, vel dignitatis erant, praefracte vellent. Hoc autem, ad

que Exorcistas, quibus promotiones istae sufficiant. Nec presbyterum vero, nec Diaconum audeant ordinare, praeter Civitatis Episcopum (vertit Isidorus praeter conscientiam Episcopi Civitatis), cui ipse cum possessione subjectus est. Hunc canonem de illis Chorepiscopis loqui, qui Episcopi consecrati erant, & in Chorepiscopos, aut destinati, aut rejecti, commode interpretari posse autumarunt Scriptores multi. Verum ejusmodi interpretatione nihil opus, quum verba illa: *& ut Episcopi consecrati sint:* desint omnino in textu graeco. Manus quippe impositionem adhuc recipiebant Chorepiscopi; Sed eam, quâ in Presbyteros promoverentur, vel quam ex ritu graeco accipiebant in Chorepiscopatu suscipiendo, ut ex eorum ritualibus libris constat; non quâ Episcopi fierent. Quod secundam autem Canonis partem spectat, ex qua posse a Chorepiscopis cum consensu Episcopi Presbyteros, ac Diaconos promoveri colligitur, unde eorum Episcopatus jure inferretur, sciendum haud recte verti a Dionysio, & pejus ab Isidoro explicari, verba textus: *δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει Ἐπισκόπου: praeter Civitatis Episcopum, aut praeter conscientiam Episcopi Civitatis*. *Δίχα* enim graece *seorsim* est, non *praeter* ab themate *δὶς bis*, quasi in duo partitum, ac separatum. Itaque vera versio est. *Nec Presbyterum nec Diaconum audeant ordinare seorsim ab Episcopo, qui est in Civitate, cui subiicitur ipse, & regio, ἡ ὑπόκειται αὐτὸς, τῇ καὶ ἡ Χώρα.* Et recte quidem ab aliis versum: *absque Urbis Episcopo*, sed enucleatius ad rem qua de agitur exprimendam, *seorsim ab Urbis Episcopo*, vertendum, eo quod ordines Hierarchicos, quia Episcopi non erant, ab eis posse conferri absolute Canon vetat: una autem cum Episcopo manus imponere, ut hodieque fit in ordinatione Presbyterorum, manus etiam ceteris, qui adsunt, Presbyteris imponendi, indulget. Ordines autem Diaconatu inferiores olim indultum, ut a Presbyteris conferri possint, uti hodieque a S. R. E. Presbyteris Cardd., & Abbatibus multis, demtô, postquam in majorem censum relatus est, Subdiaconatu, vulgatum est. Atque ita canonem intellexisse videtur Balsamon, dum illud: *sine Episcopo qui est in Urbe:* non accipiendum docet: *pro eo quod est sine ejus mandato, sed pro eo quod est sine ejus consecratione.* Vexatior est can. 13. Ancyranus, qui non in Versione, sed in textu ipso graeco corruptus est, quem tamen ex multis versionibus egregie Marca restituit laud. loc. cap. 13. Sed vide etiam de eo Petavium 2. de Coelest. Hierarch. disputantem cap. 11. n. 13. & seq. Vide infra adnot. 16.

(12) Ferrand. in Breviar. can. tit. 79. Similiter & Cresconius in sua collection. n. 96. & S. Isidor. lib. 2. de off. Eccl. cap. 6.

quod pervenire conati ſunt, faſtigium, fatum eis in Occidente intuliſſe, ex (13) reſponſo Leonis, ex Conciliis Galliarum, & ex Capitularibus Caroli Magni plane conſtat. Quippe, quamvis Epiſcopi nullum non moverint lapidem, ut eos in officio continerent, bellum tamen ab octavo ſaeculo illis ſemel illatum, numquam ceſſavit, niſi illis decimô (14) ſeculô e medio omnino ſublatis, atque in eorum locum Ruralibus Archipresbyteris & Archidiaconis ſubſtitutis, quos propterea Chorepiſcopos etiam ſaeculô ſequenti vocaſſe (15) Sigebertum legimus.

III. Nec modeſtiores in Oriente fuiſſe ex adlatis ſupra Ancyrani (16) & Antiocheni Conciliorum regulis plane perſpicuum eſt. Eadem ſcilicet pertentaſſe, quum ibi praeſertim, in collatae juriſdictionis teſſeram, benedici etiam manuum (17) impoſitione ſolerent, ex canonibus illis, qui abuſui obviam eunt, diſerte cognoſcimus. Sed longe antiquiora (18) Orientalium Chorepiſcoporum fuere molimina, atque

(13) Vide hoc Leonis reſponſum per Arnonem Juvavienſem, ſive Saltzburgenſem Archiepiſcopum miſſum to. 2. Conc. Galliae ann. 800. in ſelectis capitulis tit. 4. can. 1., ubi & de Conc. Ratisbonenſi. Vide etiam Conc. Pariſienſe 6. ad an. 829. can. 27. Aquiſgranenſe 2. ann. 836. can. 4. Meldenſe anni 845. can. 44. Metenſe an. 889. Capitularia inſuper Caroli M. lib. 7. cap. 328. & ſeq. Cave tamen inter tot adverſus Chorepiſcopos eô ſaeculô documenta, ab epiſtola Nicolai 1. ad Rodulphum Archiepiſc. Bituricenſem, quae ann. 864. data obtruditur, eoſque fuiſſe vere Epiſcopos habet. Adulterinum foetum eſſe, atque a Chorepiſcoporum Patronis ſuppoſitum plura ſunt quae oſtendunt apud Thomaſſ. laud. cap. 2. & Roncaglia ad laud. adpendic. Natal. Alexandri.

(14) Nonnullas tamen Chorepiſcoporum reliquias ad ſaecul. undec. fuiſſe decet Mabillon. in praefat. ad ſaecul. 6. Benedict. par. 2. pag. 59.

(15) Sigebertus in Chronico ad an. 1048. *Damaſus Papa (de ſecundo loquitur) decrevit, ne quid contra Epiſcopos praeſumant Archidiaconi, qui dicuntur Chorepiſcopi, id eſt villarum, & regionum Epiſcopi.*

(16) Vide ſupra adnot. 11. Can. 13. Ancyran. in graeco textu corruptum, ita ex antiquis verſionibus reſtituendum demonſtrat Marc. Concord. lib. 2. cap. 14. *Chorepiſcopis non licere Presbyteros, aut Diaconos ordinare; ſed nec Presbyteris Civitatis ſine litteris Epiſcopi, & juſſu, in unaquaque Parochia aliquid agere.* Ceterum ſi mavis retinere ἐν ἑτέρᾳ Παροχίᾳ *in aliena Parochia*, prout eſt in textu, ac ſupplere dumtaxat quae deſunt τι πράττειν *aliquid agere*, commode de pagorum Parochiis, quae ad Chorepiſcopos pertinebant, intelligi canon poſſe videtur. Mirifice autem hôc mutilô canone abutuntur Puritani; ſed vide Petavium ſupra laud. adnot. 11. in fin.

(17) De hac manuum impoſitione vide Juvenin laud. adnot. 10.

(18) Celebratum eſt Conc. Ancyran. ann. 314. Antiochen. autem ann. 341. Vide edit. Labb., vel Harduini.

que illis ſtatim certiſſime impoſitus modus. Exinde enim ſummâ cum Epiſcopis pace per Orientem obtinuiſſe conſtat. At enim queſtum licet legamus S. Baſilium (19) in ea, quae ad Chorepiſcopos ſcripta eſt, epiſtola, diligentiae eorum neglectu, multos quidem numeratos fuiſſe in unoquoque Caeſarienſis Parochiae pago Miniſtros, ſed dignum altaris Miniſteriô neminem: id ad ſocordiam potius in adlegendis, quam ad auctoritatem in ordinandis majoribus Clericis (ſi tamen de majoribus loquitur) referendum. Ultima illorum in Graecorum monumentis mentio Concilii Nicaeni II. aevô (20) proſtare videtur, in quo eis promovendorum Lectorum ſecundum antiquam conſuetudinem, Epiſcopi tamen praeceptô, confirmata facultas. Coërcitam ſatis intermediô tempore Chorepiſcoporum in Oriente poteſtatem haud injuriâ ex hoc canone quis intulerit; quod ad Lectores dumtaxat ordinandos antiquam conſuetudinem adduxerit, quum amplius ex Antiocheno canone illis jus fuerit. Poſt ea tempora nullam apud Graecos Chorepiſcoporum mentionem legiſſe memini: quique ſaeculô XII. Scriptores Graeci, canones interpretantur, eos, non proditâ quidem cauſsâ, ſed illi fortaſſe, quâ Occidentales Chorepiſcopi ſibi interitum accivere, haud abſimili, omnino exoleviſſe memorant. Illis Exarchos ſucceſſiſſe ſcribit (21) Harmenopulus, ſive illius potius Scholiaſtes; at eoſdem Exarchos eſſe, ac Periodeutas, mavult (22) Balſamon. Porro ſunt qui putarunt (23) eoſdem olim in Oriente Chorepiſcopos fuiſſe ac Περιοδευτὰς *Periodeutas*, quod hos quidem, at non Epiſcopos, in villis conſtitui juſſerit Synodus (24) Laodicena. Et qui in villis conſtituti, niſi Chorepi-

(19) S. Baſil. epiſt. 181. ſecund. veterem edit.

(20) Nicaen. 2. can. 14.

(21) Harmenopol. in notis ad epitom. canon. ſect. 1. tit. 9. lib. 6. jur. graec. Romani, ubi legitur: *Chorepiſcopi ſunt qui nunc vocantur Exarchi.*

(22) Balſamon ad can. 57. Laodicenum infra relat. adnot. 28. & in can. 13. Ancyran. *Chorepiſcoporum gradus omnino exolevit.*

(23) Marca 2. concord. cap. 13. num. 6. Thomaſ. p. 1. lib. 2. cap. 1. nu. 10.

(24) Syn. Laodic. can. 57. *Quod non oportet in vicis, & pagis Epiſcopos conſtitui, ſed Periodeutas; verumtamen jampridem conſtituti nihil faciant praeter conſcientiam Epiſcopi Civitatis; ſimiliter & Presbyteri praeter conſilium Epiſcopi nihil agant.*

piſcopi! Quod ſi verum eſſet, Presbyteratus Chorepiſcoporum ex genere ſuo invictiſſimum ſufficeret argumentum. Verum utroſque, e gradu licet Presbyterorum, diverſos fuiſſe, tum ex Conc. (25) Chalcedonenſi, quum vero ex C. Juſtinianeo, atque ex Syro-Maronitarum ritu, qui & Chorepiſcopos adhuc habent, & Periodeutas diverſis addictos muneribus, meridianâ luce clarius patet. Erant Periodeutae non Curati, ut Salmaſius vertit (26), ſed viſitatores (27), circuitoreſque, qui Parochias, ut cunctos in diſciplina continerent, circumcurſabant; quum contra Chorepiſcopi alicubi conſtituti, pagorum curam haberent. Succeſſerunt itaque Periodeutis Exarchi, quos circumcurſare, *ut delicta animae obſervent, fideleſque perficiant* idem Balſamon (28) tradit. Chorepiſcopis po-

(25) Vide Conc. Chalcedon. act. 4. & 10. Item l. Juſtiniani 22. C. de Epiſcop. & Cleric. *Si vero Oeconomus, ſeu Defenſor, vel Chorepiſcopus, vel Periodeuta, vel Xenodochus, vel Noſoconius, vel Ptbochotropus comperietur praebuiſſe quid, ut ſibi cura illa committeretur, & hunc removeri ab hujuſmodi cura jubemus.* Vide etiam quae ex Synod. Maronitarum Libanenſi anni 1736. referuntur in C. Liturgico Eccl. univerſ. tom. 10. fol. 143., quamvis hodie Periodeutas cum Chorepiscopis apud Syros Orientales & Graecos confundi ibidem notetur.

(26) Differit egregie adverſus Salmaſii verſionem Petavius 2. de Eccl. Hierarch. cap. 12. n. 8. & ſeqq.

(27) Occurrit & in jure Rom. leg. 6. D. de excuſat. nomen Periodeutarum, ut eô Medici indicarentur, qui circumcurſantes per urbes, aegros viſitarent. Ita ibi: *Grammatici, Sophiſtae, Rhetores, Medici, qui* Περιοδευταὶ, *ideſt circuitores vocantur, quemadmodum a reliquis muneribus, ita & a tutela & cura requiem habent.* Intellexit heic Salmaſius in Solin. tom. 2. pag. 1050. Medicos circumforaneos, & circumlatores, quos circulatores, & Charlatanos vulgus nominat: *eleganti conjecturâ quis neget?* inquit Petavius. *Nempe ſordidos iſtos homines, ac ne in infimâ quidem plebe numerandos, immunitate, & privilegiis honeſtandos eſſe jura cenſuerunt. Vide criticum jecur.* Legis mentem unice adſequitur Mens juris Cujacius in eam adnotans: Περιοδευτὰς *Medicos dici, qui circumeunt urbem, ſanitatis hominibus reddendae cauſsâ, quibus immunitas datur, non etiam eis, qui domeſtico & umbratili ſtudio dediti ſunt. Ut ergo intelligeretur, eis tantum immunitatem dari, qui medendi artem exercent, adjecit, qui* Περιοδευταὶ *vocantur. Sedentarii, & in umbra, ut ita dixerim, ſtudia medicinae educantes, immunitatem non habent.*

(28) Balſamon in can. 57. Laodicen. *Sunt autem Periodeutae, qui hodie ab Epiſcopis promoventur, Exarchi. Hi enim circumcurſant, & delicta animae obſervant, & fideles perficiunt.* Et in Synod. Libanenſi laud. loc. fol. 141. & ſeq. *Periodeutae ex eo dicti ſunt, quod nullibi propriam ſedem habent, ſed huc, & illuc per pagos, & vicos fidelibus in officio continendis vagentur. Sunt autem apud nos Periodeutae qui hodie apud Graecos Exarchi vocantur: hi enim circumcurſant, ut delicta animae obſervent, & fideles in ordine componant.* Occurrit autem & inter dignitates Eccl. Cpolitanae Exarchus, quartus a Protopapa in choro ſiniſtro apud Anonymum Monchallian; ut & apud Codin. cap. 1. num. 41. de quo Gret-

potius, ut apud nos Rurales Archipresbyteri, Decanique Christianitatis, ita & apud Graecos suffecti sunt Protopapae Plebium Curiones: eaque de caussa Balsamonem, sui ipsius aevi stilô utentem, in quo inter Chorepiscopos, & Presbyteros nulla prorsus erat differentia, Protopapas, & Chorepiscopos saepe coaequasse autumat (29) Binghamus. Quae tamen idcirco hôc pactô refert, quod olim illud, quod inter Episcopos, & Presbyteros est, intercessisse discrimen putet. Verum etsi nulla ordinis, aliqua nihilosecius jurisdictionis, quod arctioribus constricta limitibus ea Protopaparum esset, differentia intererat; & quod priores posterioribus successerint, quodammodo coaequasse Balsamon visus est.

IV. Apud Syro-Maronitas nihilominus vigent adhuc hodieque in Oriente Chorepiscopi a Periodeutis, Protopapisque distincti; qui tamen omnes in gradu sunt Presbyterorum, peculiares licet in eorum Pontificalibus libris promovendi (30) Chirotoniae habeantur, quae, ut vel ipsi fatentur, ex Jesu Christi institutione non sunt. Nam quod de Alexandrino Patriarchatu, ex litteris quibusdam Cyrilli Lucaris Patriarchae tunc Alexandrini e Valachia anno CIƆIƆCXII. datis (31), Morinus, ac Marca referunt, deletis ibi jam ab ducentis annis Episcopis, solos Chorepiscopos Patriarchae curam in Ecclesiarum administratione levare, sublestae omnino (32) fidei

Gretzerus, & Goar. ad eund. pag. 15., & 176. edit. cit. Nam non est hujus loci plura. Cave tamen ne Exarchos hujusmodi, cum magnis illis antiquis Exarchis Dioeceseos confundas, aut cum Exarchis illis titularibus sequiorum temporum, positâ inter Metropolitas a Graecis differentiâ, Exarchorum, & Hypertimorum, quorum notitia est edita ab eodem Goar ad calcem Codini. Qui fuerint jam habes ex Balsamone. Exarchorum Monasteriorum meminit quoque Novell. Justiniani 135. cap. 4.

(29) Bingham. tom. 1. origin. pag. 78. Sed ad rem fortasse non videtur locus, quem laudat, Balsamonis ex comment. in can. 59. *finge Presbyterum possidere bona Ecclesiastica, ut qui si forte promotus fuerit Chorepiscopus, vel Protopapas &c.*

(30) Vide Cod. Liturgic. Assemani tom. 9. & 10. in quibus Syrorum Maronitarum ordinationes collectae sunt. In Synodo Libanensi Archidiaconus, Periodeuta, Archipresbyter, Chorepiscopus, & Patriarcha inter dignitates dumtaxat recensentur. Confer hujus Cod. tom 10. fol. 9. praefat., & tom. 9. fol. 84., & seq. ubi hi benedici, non ordinari dicuntur in Synodo Libanensi.

(31) Morin. de sacr. ordinat. par. 3. cap. 6. §. 4. Marca concord. lib. 2. cap. 14. n. 9.

(32) Cyrilli hujus narrationem, si vera est, benigne interpretari conatur Thomassinus tom. 1. p. 2. cap. 2. n. 10.
Sed

dei eſt. Quam enim ſibi conciliat auctoritatem Cyrillus iſte doctrinae trapezita famoſus, qui mox Batavorum pecuniâ in Sedem Cpolitanam intruſus, avitae Religioni nuncium miſit, Graecamque Eccleſiam ſchiſmate, atque erroribus jamdiu divulſam, attritamque, Calvinianae etiam ſectae reddidit vectigalem! Adverſus illum jam vitâ functum, celebrata annô CIƆIƆCXLII. ab Parthenio ſucceſſore celebris illa (33) Synodus Graecorum eſt, quâ Proteſtantium ab eo diſſeminatae haereſes, ab ipſis etiam Romanae Eccleſiae acerrimis, ac capitalibus hoſtibus jugulatae ſunt. At ad Maronitas ut redeam, quum Chorepiſcopos retinuerint, Protopapas plebium Curiones omnino non habent; ſed unum dumtaxat in Cathedrali ex more veteri, quem *Churi* (34), aut *Churojo* indigenarum linguâ vocant. Quae de illo in poſtrema Synodo Libanenſi ſancita occurrunt, ad ea quibus de agimus opportune illuſtranda, huc integra transferre (35) placet. *In Eccleſia Orientali Epiſcopus in Urbe habet Vicarium, qui Protopapa, Protopresbyter, Archipresbyter, & a nobis Churi appellatur: in ſingulis vicis, & pagis Chorepiſcopos conſtituit: Periodeutas autem, ſeu circumcurſatores, atque Viſitatores*

Sed erroni huic, & nullius fidei homini Calvinianis vendito, omnem jure auctoritatem derogat Bertius de Theologic. diſciplin. lib. 36. cap. 10. in fin.

(33) Vide hunc Synod. tom. 15. Concil. Labb. fol. 1714. edit. Paris, vel apud Bail. tom. 2. Conc. fol. 739. edit. Patavinae, & quae ibi de Cyrillo narrantur.

(34) In Cod. Liturg. tom. 9. fol. 204. legitur integra Chirotonia Maronitarum, quâ perficitur *Churojo*, qui eſt cum Epiſcopo, quae ſic incipit. *Quoniam ſic definiverunt Apoſtoli in canone, ut ſit Churojo unus cum Epiſcopo, & unus Archidiaconus . . . Et propterea Chorepiſcopus vocatus eſt &c.* quae poſtrema verba quo ſe referunt plane non video, quum Chorepiſcopum a Churojo ſatis Maronitae diſtinguant, ac fol. 221. ſequatur *Chirotonia, quâ perficitur Chorepiſcopus*. Et quod magis mirere, infra in formula ſic habetur fol. 213. *Dominus Deus benedicat te, & faciat Chorepiſcopum ſuper altare ſanctum S. Domini N. Oppidi N. In nomine &c.* An locus ſit corruptus, alii videant; nam in Synodo Libanenſi legitur in hac eadem formula; *& faciat te Archipresbyterum*. Vide tom. 9. C. Liturg. fol. 86. praefat. Illud moneo, ordinationes Maronitarum a Morino in opere de ſacr. ordinat. vulgatas, ubi & Archipresbyteri ordinatio occurrit, mutilas omnino eſſe, quum non ex Pontificali libro, ſed ex Diaconali excerptae fuerint; adeoque nonniſi eas orationes contineant, quae a Diacono, ac Miniſtris, non autem quae a Pontifice offerri ſolent, ut Aſſeman. junior. in praefat. tom. 9. Cod. Liturg. fol. 26. & ſeqq. animadvertit.

(35) Ex adpendic. ad tom. 10. Cod. Liturgici fol. 141. 143., & 144.

res ordinat, quorum cura est, vicos omnes, & pagos circumobire, & cunctos ad rectae vitae, sanaeque doctrinae normam efformare. Horum autem dignitas perpetua est, quia per manus impositionem traditur, tametsi propter delictum suspendi possint ab officio, & amoveri.

V. Et infra. *Etsi in diversis pagis & vicis unius, ejusdemque Episcopalis Diaecesis, plures institui possint Chorepiscopi, non alibi tamen ordinantur, quam ubi frequentes sunt vici, & pagi, & non exiguus Presbyterorum numerus. Periodeutam vero, & Archipresbyterum, seu Protopapam unum tantum unusquisque Episcopus in sua Diaecesi, vel Civitate habeat; eo quod hic quidem omnibus Civitatis Presbyteris praeest; Periodeuta vero, non ad unum vel duos, sed ad omnes Diaecesis pagos, vicosque visitandos designatur. Si quis autem Episcopus, vel plures Periodeutas, & Archipresbyteros urbicos in sua Diaecesi; vel aliquem Periodeutam, Archipresbyterum urbicum, vel ruralem, seu Chorepiscopum pro aliena Dioecesi sine illius ordinarii licentia ordinaverit; ipse quidem ad certos dies a Pontificalibus arbitrio Reverendissimi Patriarchae suspendatur; ordinatus vero in perpetuum ab executione dignitatis, quam accepit, suspensus maneat.* Sed quae de Protopapis Ecclesiarum Cathedralium, eorumque in Ecclesia praerogativis, eô quod proxime praecedit capite diximus, mirifice confirmant haec quae sequuntur. *Praesente Episcopô, neque Archipresbyter, nec Chorepiscopus, aut Periodeuta, facultatibus quas in ordinatione acceperunt, utantur, aut crucem in manu deferant, vel mitram in capite gestent, nisi expressam ab illo habuerint licentiam. Absente autem Episcopô, tum Archipresbyter in Cathedrali, tum Chorepiscopus in suo pago, in diebus solemnibus, & festis, primum in choro locum habeant, & mitram etiam gerant, modo sedeant in medio gradu infra gradum Episcopi: quum vero simul inter se, aut coram Episcopo conveniunt, praecedit Archipresbyter urbicus, sequitur Chorepiscopus, & tertium locum occupat Periodeuta.* Jam hinc vides absente Episcopô, omnem in Ecclesia ad Protopapam Urbicum devolvi primatum, quemadmodum de Protopapa Cpolitano ibidem conjecimus.

VI. Hâc datâ occaſione Protopapae Maronitarum inſignia hôc locô memoranda, quae ex ritu benedictionis illius facile cognoſci poſſunt. Geſtat (36) autem binas in manibus cruces, & mitram in capite: utitur item & baculô paſtorali. Porro hoc inter ejus, & Periodeutae ornamenta intercedit diſcrimen, quod hic unam dumtaxat crucem manu gerat; & pedô quidem in ſignum commiſſi, dum provinciam obit, gregis, mitrâ vero numquam utatur. E gradu quoque Periodeutarum adſumi Protopapas debet, eâ conſtanti lege, ut ſi inde non proveheretur, in Periodeutam prius, dein in Protopapam conſecrari oporteret. Mitra itaque, binaeque cruces aeque Protopaparum, & Chorepiſcoporum apud illos inſignia ſunt, ut ex aequo Chorepiſcopus, aut e Periodeutae, aut e Protopapae gradu ſeligi poſſit, in quarum prima ſpecie haud neceſſe eſt prius in Archipresbyterum promoveri. Quae fortaſſe cauſſa eſt, cur aliquando in eorum codicibus Protopapas, Chorepiſcopi nomine nuncupetur. Verum quum Periodeuta ſit Protopapas, communem cum eo, ſive baptiſteria conſecrandi, ſive eccleſias, altariaque dedicandi; quinimo & populos chriſmate ex more (37) Orientalis Eccleſiae poſt baptiſmum conſignandi, poteſtatem habet. Quum revera autem non ſit Chorepiſcopus, nequaquam communi cum Chorepiſcopis, Cantores, Lectores ac Subdiaconos, qui ſoli in cenſum minorum ordinum apud Maronitas referuntur, ordinandi facultate potitur. Ampliori tamen fruitur juriſdictione, quod Archidiaconi in illorum Eccleſiis ex ordine Diaconorum adſumti, ſolis clericis praeſint, numquam Presbyteris, ſolique Archipresbyteri Epiſcoporum Vicarii nati cenſeantur.

VII.

(36) Confer pro omnibus quae ſequuntur eund. Cod., & excerpta in eo ex Synodo Libanenſi tom. 9. fol. 84., & ſeq. praefat. & tom. 10. in appendic. fol. 130. & 142. Haec autem Synodus, ut tandem dicam, ſpeciali conſtitutione Benedict. XIV. data 1. Septembr. 1741. Bullar. ſui tom. 1. conſt. 31. confirmata fuit. Inter Orientales, qui mitrâ diverſae licet formae, utuntur, ſunt Maronitae. Vide ſupra cap. 4. adnot. 16., & infra cap. 8. adnot...

(37) Super hoc ritu, praeter Arcudium lib. 2. de concordia Occ., & Orient. Eccl. lib. 2., & Habert. ad Pontifical. Graecor. pag. 710. Vide auream Holſtenii diſſertat. de Miniſtro Confirmat. apud Graecos editam Romae 1666. ad calcem adnotationum in Cluverium, & Ortelium.

VII. Sed ut ad Graecos redeamus, constare ex hactenus dictis potest, quam jure apud hos Chorepiscopis Protopapas plebium curiones subrogatos fuisse dixerimus. Protopapas hujusmodi primos fuisse Presbyteros, ex eis qui Parochiali in pagis Ecclesiae incardinabantur falso putat (38) Chardonius. Parochos fuisse rectissime ostendit Morinus (39), & ubi plures in oppido Parochi fuerint, primo, seu excellentioris Ecclesiae cessisse id nomen liquet, non certô solum praeeminentiae jure, sed quâdam etiam in Presbyteros Paraeciae, aut loci, quibus praerat inspectione, ac potestate, quod satis hujus capitis initiô indigitatum est. Recentiorem esse hanc vocis Protopapae notionem adposite monuit Cl. Mazochius (40), quod nusquam prius adparuerint hujusmodi Protopapae, nisi e medio sublatis in Graecia Chorepiscopis; ac suôpte veluti regiminis ingeniô, substitui in pagis oportuit, qui quaedam illorum officia supplerent, ut Periodeutis, mutato nomine, subrogatos fuisse Exarchos tradunt.

CAPUT VIII.

Protopapas Palatinus in aula Cpolitana qui fuerit? Varia illius munera inlustrantur; sive in benedictione mensae Imperatoris, sive in ejusdem ad Ecclesiam ingressu. Item in consecratione aquae in festo Theophaniae, & in lavipedio Coenae Domini, quae in Capella Palatina fiebant. Denique in Coronatione Imperatoris, in Enthronismo Patriarchae, & in procinctu ad aciem.

I. IN tanta nihilosecius rerum obscuritate, singulari quâdam ratione de altero Protopapa Cpolitano agendum est, qui etsi, neque inter Cathedralium Protopapas, neque inter plebanos adnumeretur, proxime tamen ad Curionum ge-

(38) Chardon. histor. sacram. tom. 3. lib. 2. cap. 10. in fin.

(39) Vide supra hôc cap. n. 1.

(40) Mazochius, cujus verba infra habes cap. 13. n.

genus accedit, quod Palatini Cleri caput esset, & veluti Aulae Imperatorum Parochus. Hic magnus Protopapas (1), vel Magni Palatii *Protopapas* passim audiebat, quod fortasse quanto in Clero Cpolitano ob evectos Exocatacoelos depressior Magnæ Ecclesiae Protopapas, tanto hic notior, & honoratior. Suus nimirum Augustorum Palatio Cpoli Clerus erat, qui divina in illo officia prosequebatur, sacraque celebrabat mysteria, haud aliter ac aevô sequiori apud Principes occidentales obtinuit. Etenim Capellarum hujusmodi Palatinarum originem, usque ab aetate Constantini, qui primus Christianae religioni nomen dedit, arcessunt plerique, aliquibus freti Eusebii (2), & Sozomeni locis, quos ex proposito excutit, inlustratque Thomassinus. Illud exploratum, sub Theodosio juniore (3) Capellarum hujusmodi in aula Cpolitana usum haud dubium, controversumque videri. Ut autem in occidente Palatinis Cleris praefecti, Archicapellani, & Eleemosynarii vocabantur, ita Cpoli Aulae *Papatium* caput, ut ceteri primi, summique *Papates*, Protopapae nomine more Graecanicô consebatur. Sane Imperatores Cpolitanos summis saepe laudibus Gregoras (4) extollit, quod Palatii Clero viros adscriberent, & pietate, & eruditione cele-

(1) Magnum Protopapam vocat Phranzes, cujus locum infra habes infra n. 9. De cujus nomine haec ex Cangio in Glssario mediae Graecit. *Πρωτοπαπᾶς τῦ Παλατίυ Protopapas Palatii* nuncupatus occurrit apud Leonem Grammaticum in Constantino Porphyrogenito pag. 491. Anonymum Combefisianum in eod. Porphyrogenit. n. 10. & Scylitzem pag. 612. *Πρωτοπαπᾶς τῦ Μηγάλυ Παλατίυ Protopapam Magni Palatii* apud eundem Scylitzem pag. 649. & Glicam pag. 306. *Πρωτοπαπᾶς τῶν Βασιλέων Protopapas Imperatorum* apud Zonaram in Nicephoro Phocha pag. 160. *ὁ τῦ ἱερῦ συςήματος τε, κ᾽ Κλήρυ τῶν βασιλικῶν αὐλῶν* Ἀρχηγὸς. *Sacrique coetus, & Cleri Augustarum aedium Princeps*, apud continuatorem Theophanis lib. 1. n. 20. Anonymus de Clero Palatino Καὶ *Βασιλικῶν τῶν ἱερέων ὁ πρῶτος. Augustalium seu Regiorum Sacerdotum primus.*

(2) Euseb. de vit. Const. lib. 4. cap. 17. Sozomen. lib. 1. cap. 8. Vide Cang. v. *Capellae Palatinae*, & Thomassin. p. 1. lib. 2. cap. 109. n. 13. & seqq.

(3) Vide Socrat. lib. 7. hist. cap. 22. *Ejus Regia non dissimilis fuit Monasterio. Nam primo diluculo ille ipse cum sororibus suis hymnos alternatim decantatos recitavit.* ex vers. Christophorsoni. Vide etiam quae sub Heraclio ex Theophane refert Thomass. cit. loc. cap. 93. num. 6.

(4) Nicephorus Gregoras lib. 5. & 6. pag. 61. & 76. Simile quidpiam de Capella Regum Franciae sub Dagoberto II. narrat Stephanus Laodicensis in vita S. Modoaldi Episcopi Trevirensis. Vide Thomass. p. 1. lib. 2. cap. 109. n. 7.

lebriores, ut in eorum referri censum, ad Episcopales Sedes, & Metropolitanas, & Patriarchales veluti gradus haberetur. Verum Patriarchae Polyeucti cum Romano Imperatore Constantini Porphyrogennetae filio notae etiam in Historia (5) Graeca discordiae sunt, quod iste apostatam Monachum Palatino Clero adgregasset, quem post Romani mortem, vi se in claustrum detrusum obtendentem, Patriarcha redire compulit ad Monasterium. Ad usque Leonis Armeni tempora; qui annô IϽCCCXX. e vita sublatus est, mos fuerat ut Palatini Clerici, domi suae degentes circa tertiam noctis vigiliam ad portam Elephantinam, seu eburneam Palatii convenirent, indeque in Templum progressi Deo matutina vota nuncuparent. At postquam (6) laudatô mox annô, nocteque diem Dominicae Nativitatis subsequente, in Leonem ob instantem Michaelis Balbi, illius jussu, mortem conjurati, pugionibus sub alas occultis, una cum Clero Palatino ingressi sunt in Palatium, abditique in obscuro Templi loco, tesseram sunt praestolati, ad quam, factô cuneô, Leonem in altaris penetralia se subducentem miserrime trucidarunt; statutum inde, ut qui in Palatino Templo psallerent Clerici, in Palatio deinceps habitarent. Conspicuus adeo hic Clerus fuit, ut in epistola illa viginti sex Metropolitarum Graecorum occasione Concilii Lugdunensis II. ad Gregorium IX., ob utriusque Ecclesiae unionem, annô CIϽCCLXXIV. data (7), opportune ab altero Patriarchalis Ecclesiae distinguatur, nec minimae in ea caussa videatur esse auctoritatis.

II. Evenit autem quandoque, ut qui M. Ecclesiae, is quoque Imperatorum electione Cleri Palatini Protopapas esset. Rem narrat Codinus. *Protopsaltem*, *inquit*, (8) *non habet Ecclesia, sed Domesticum. Imperatorius Clerus utrumque ba-*

(5) Cedrenus pag. 749. edit. Paris.

(6) Rem distincte narrat Cedrenus idem pag. 418. 469. 494. 612. 642. Vide etiam continuatorem Theophanis, Leonem Grammaticum, Constant. Porphyrogenit. Simeonem Logothetam & Georgium Monachum a Pagio laudatos ad ann. 820. n. 3.

(7) Confer hanc epistol. editam in collection. Concilior. Labbaei, vel Harduini, & apud Wadingum in ann. 1110. minor. ad eum ann.

(8) Codin cap. 17. num. 39. fol. 125. edit. cit. ubi agit de coronatione Imperatoris. De Protopsalte, & Domesticis hujusmodi diximus supra cap. 2. n. 7., & adnot. 75.

habet. Et quidem Protopsaltes Cleri Imperatoris Exarchus, seu praepositus est. Domesticus autem Cleri Imperatricis, Exarchus est. Et olim quidem habebat Ecclesia alium Domesticum, praeter illum Imperatricis. Aliquando idem utrique Clero inservit, quemadmodum Protopapas quoque. Habet Imperator Protopapam in suo Clero: habet & Ecclesia. Est quum idem utrique Clero adnumeratur. Prima, quod sciam, Palatini Protopapae mentio apud Scylitzem est, discordias narrantem, quae Romanô juniore extinctô, inter Nicephorum Phocam Imperium invadentem, atque Polyeuctum Patriarcham anno IƆCCCCLXIII subortae sunt, ob Theophanonis Romani Viduae cum Nicephoro incestas nuptias (9), quod is unum ex illius filiis antea sacrô fonte suscepisse diceretur. *Diu recusantem Polieuctum, inquit Curopalates, cum Imperatore loqui, ipse Caesar (Bardas Nicephori Pater) certo firmavit, se eum non suscepisse puerum. Quin etiam Stylianus Protopapas Magni Palatii, ex quo primum talis fama coeperat divulgari coram Senatu, & Synodo, neque vidisse se, neque alicui dixisse ajebat Bardam, vel Nicephorum suscepisse puerum. Polyeuctus autem quamvis aperte nosset Stylianum pejerare, crimen* (10) *synterniae, id est ejus qui a baptismo filium suum, vel alterius suscepit, condonavit*. Scilicet is habebatur hac de re testandi auctor idoneus, cui Regiae Familiae, Aulaeque totius cura commissa erat. Post illum autem & Eustathium Aulicae Ecclesiae Protopapam fuisse ineunte saeculô undecimô, ex Byzantinae Historiae scriptoribus (11) noscimus; quo ex loco ad insulas Pa-

(9) Vide quae hac de re ex Curopalate, & Cedreno narrant Baronius ad ann. 963. n. 45., & Fleury histoir. Ecclesiastique livre 56. n. 8. Plura Pagius ad eum ann. ex Leone Diacono auctore inedito, qui tamen Styliani testantis haud meminit. confer Zonaram pag. 610. & Glicam pag. 306.

(10) De hoc impedimento jamdiu apud Graecos recepto vide can. Trullan. n. 53.

(11) Scylitzes pag. 717. Joëles in chronogr. pag. 182. Zonaras in chronic. sub Basilio Bulgaroctono, quos Cangius laudat in utroq. Glossar. v. Protopapa. Cedrenus pag. 706. De Sergio Patriarcha defuncto loquens: *Suffectus*, inquit, *est ei Eustathius Palatinae Sedis Presbyterorum Princeps*. Hoc nimirum nomine effertur Eustathius, quod idem erat ac Πρωτοπαπᾶς τοῦ Παλατίου. Suspicor autem Palatii fortasse Protopapam fuisse Thomam illum Presbyterum, qui quartas Leonis sapientis nuptias benedixit, ea de caussa a Patriarcha Nicolao Mystico Presbyteri honore privatum. Vide quae ex Graecis monumentis Baron. habet ad ann. 991.

Patriarchales anno CIϽXIX. a Basilio Bulgaroctono translatum referunt. Sed cavendum heic ab inopino illo Marquardi (12) Freheri lapsu, qui Eustathium hunc eundem ac illum esse putavit, qui spissos elegantesque in Homerum commentarios, ac in Dionysum Periegetem scholia edidit. Etenim hic alius Eustathius, sequenti saeculô, annô circiter CIϽCLXX. Archiepiscopus Thessalonicensis, non Patriarcha Cpolitanus florebat.

III. Nullum interim in Palatino hoc Protopapa jurisdictionis in aulae Clerum vestigium; quod a Patriarchae saltem nutu penderet, mihi adhuc perspectum. Porro in occidentalium Principum Palatiis, omnem aulae Clerum sub sua jurisdictione habuisse (13) videntur Archicapellani: cujus quidem in Clero Aulae Orientalis discriminis caussam inde expiscari quis poterit, quod Clero isti suus esset Archidiaconus, quem, abortâ in M.Ecclesia a Chartophylace ejusmodi dignitate, mansisse nihilominus in Palatio superius (14) observavimus. Hunc autem Archidiaconum ex sex illis M. Ecclesiae Sophianae Exocatacoelis eligere Imperatores solebant, eaque de caussa phelonem portare Codinus (15) narrat. *Imperator, inquit, quum designat Archidiaconum ex Exocatacoelorum ordine tamquam honoratiore eum designat, nec aliunde adsumit.* Hinc Thomassinus (16) conjectat, nullum alium in Clero Patriarchali creatum fuisse Archidiaconum, propterea quod, quem Clero suo Imperator designasset, is Clero Patriarchali semper adcenseretur, ex quo adsumtus fuerat. Verum quôvis haec res se se habuerit modô, quis crediderit vel minimam jurisdictionis umbram in Palatinum Clerum esse Protopapae potuisse, ubi ex Exocatacoelis quispiam ab Augustis adsumtus Archidiaconi vice fungebatur? Satis abunde illi erat, si in iis quae ad Presbyteralis officii ministerium pertinebant, primas haberet.

Non-

(12) Marquard. Freher. in Chronologia, quam juri Graec. Rom. Leunclavii ab se edito praefixit. Insigni propterea censura notatur a Vossio 4. de historic. Graec. cap. 19. post Allatium 2. de consens. utriusq. Eccles. cap. 8. Vide etiam Oudin. tom. 2. fol. 1539. ubi plura de aetate Eustathii.

(13) Vide quae de juribus Capellae Francor. Regis ex Hincmaro differit Thomass. p.1. lib. 2. cap. 110. n.13.

(14) Confer supra cap. 3. n. 5.

(15) Codin. in cit. libell. cap. 9. n.6.

(16) Thomass. p. p. lib. 2. cap. 20. n. 3. Vide & quae ulterius conjecit locô supra relatô cap. 3. n. 5.

Nonnulla ex eis, quae coram Imperatore agere Protopapas debebat, nobis descriptas reliquere Scriptores Graeci. Nihil ultra.

IV. Sane Imperatoris mensae benedictionem impertiri ad Protopapam spectasse, agens de die solemni Paschae Codinus (17) scribit. *Absolutâ, inquit, liturgiâ, Imperatore jam ad mensam praesente, priusquam accumbat, venit Protopapas, aut alius de Sacerdotum numero, & benedicens Imperatoriam mensam, eo quod Quadragesima jam effluxerit, tempusque carnis edendae advenerit, acceptô pane, & ferculô discedit.* Mirum est aulae Archidiaconum hanc sibi praerogativam non adrogasse, quum una earum fuerit, quas olim invasisse primum Diaconos, ex S. Hieronymo alibi (18) retulimus. Morem hunc cibis bene adprecandi priusquam sumerentur, a Jesu Christo Servatore nostro suam traxisse originem certum est, quem quotiēns mensae accubuit, & benedictione usum fuisse, & gratiarum actione (19) legimus. Constanter subinde Ecclesia illud Apostoli (20) tenuit. *Nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem.* Tunc vel maxime, quum abolendô Manichaeorum errori (21), qui creaturis a malo Principio, ut somniabant, originem trahentib. maledicebant, exhorrebantque eas obstinate, propius insistens, nihil immundum esse, omniaque praemissâ benedictione sumenda voluit. At secundum aliam illam ejusdem Apostoli (22) regulam: *sine ulla*

(17) Codin. cit. cap. 7. n. 20.
(18) Confer supra cap. 5. n. 1.
(19) Vide Marci 6. 41. & 8. 6. & 7. Lucae 9. 16. & 24. 30. & alibi.
(20) In 1. ad Timoth. 4. v. 4. & 5. Hinc, ut cibus, potusque apud veteres Christianos benedictione sanctificarentur, morem fuisse liquet ex Tertull. de coron. milit. 3. Cyrill. Hierosolym. catachef. 4., & 13. Athanasio in institutione Ascetriae. Origene 3. in Job. Hieronym. in epist. ad Eustoch. de custodia virginit. ex const. Apostolic. lib. 6. cap. 11. & lib. 7. cap. 48. Plura de origine ritus benedictionis mensae Gretzerus lib. 2. de benedictionib. Nigronius in tract. de benediction. mensae. Catalan. in Rituale Roman. tit. 8. cap. 13. Canonem 12. dist. 44. *Non liceat Clericos, nisi hymno dicto comedere panem &c.* quem Gratian. tribuit Concilio sub Martino, ita interpretati sunt nonnulli, ut praeceptum innueret. Quod si ita intelligitur, ut ad illud Apostoli referatur: *sive manducabitis, sive bibetis &c.* cum illis me habebunt, & quoscumque in Christiana morali sapiunt.
(21) Vide Baron. ad ann. 283. n. 15.
(22) Ad Hebraeos 7. v. 7.

ulla contradictione, *quod minus est a meliore benedicetur*, id quoque perpetuo docuit, benedictiones ejusmodi, quas invocativas potius quam constitutivas Theologi e schola vocant, a dignioribus ubilibet esse impertiendas. Saeculô nonô Bulgari nuper ad fidem conversi, a (23) Nicolao I. quaesivere: *si licet super mensam in qua Sacerdos*, *vel Diaconus deest*, *vexillum sanctae Crucis imprimere*, *& comedere*. Respondit Pontifex: *quod procul dubio licet.; nam omnibus datum est ut & omnia nostra hôc signô debeamus ab insidiis munire Diaboli*; *& ab ejus omnibus impugnationibus in Christi nomine triumphare*. *Superest tantum*, *ut quum potior adest*, *inferior hoc sibi*, *nisi jussus*, *non audeat adrogare*. Ex ejusmodi interrogato dubitari fortasse poterit, an id muneris etiam praesente Presbyterô Bulgarorum Diaconi sibi vindicarent. Verum de istiusmodi jampridem Hieronymus (24) dixerat: *Discant qui hoc faciunt se non recte facere*. Diaconi enim, ubi Presbyter aderat, uti benediceret supplicabant; ac nonnisi ab eo jussi id munus explebant, quemadmodum heic exposuit Nicolaus. Absente Nihilominus Protopapâ, non supplet heic Archidiaconus, sed e numero Sacerdotum alius, quod non satis dignum Exocatacaelo videretur, ei muneri subrogari, quod ab initio non invasit.

V. Dubitari jure heic poterit, an quotidianum hoc Protopapae munus fuerit, an in diebus dumtaxat sollemnioribus, quemadmodum de magno Paschatis die innuere Codinus videtur, *eo quod Quadragesima effluxerit*, *tempusque edendae carnis advenerit*. Sollemne quippe aliquando apud Christianos ubique terrarum fuit, nihil nisi a Sacerdote benedictum in fractione jejunii Quadragesimalis comedere, quemadmodum Johannes Belethus Saeculo XII. (25), in quo florebat, ad-

Q huc

(23) Nicolaus I. in responsis ad consulta Bulgaror. cap. 53.

(24) Hieronym. in epist. 85. quae est ad Evangelum.

(25) Johannes Belethus Doctor Parisiensis in expositione divinor. officior. cap. 118. Floruit certissime saeculo 12. uti Caveus in histor. litterar. ad ann. 1162., Oudin tom. 2. col. 1589. aliiq. ostendunt. Natal. Alex., qui in prima hist. Eccl. edit. ejus aetatem ad ann. 1553., quô primum ejus Rationale divinor. officior. editum fuerat, distulerat, in secunda lapsum correxit tom. 7. cap. 6. an. 15. Vide relata verba apud Martene tom. 3. de ritib. lib. 4. cap. 25. n. 32. fol. 497. edit. Mediol.

huc ſervatum teſtatur. *Nihil*, inquit, *quod non ſit a Sacerdote benedictum hôc die Paſchatis comedere debemus. Unde etiam nunc in quibuſdam regionibus pro more receptum eſt, ut in magno vaſe omnia, quae velint illô die comedere, fercula ad Eccleſiam deferant, in cujus atrio, & veſtibulo a Sacerdote cum cruce, & aqua luſtrali, quam benedictam dicimus, in ſacris veſtibus benedicuntur*. Ejus verba integrô circiter poſt illum ſeculô exſcribit Durandus (26), Mimatenſis, illud addens idcirco nos, eâ die, edere, niſi quod a Sacerdote benedictum eſt, non debere, *quia inimicus noſter tunc magis ſatagit ſupplantare*. Cujuſvis autem pretii haec ratio fuerit, inde tamen uſum per id temporis fuiſſe communem plane conficitur. Porro ejus per eam aetatem moris in Sicilia, atque Calabria teſtes ſunt locupletes fragmenta antiqui Panormitani Miſſalis ab Canonico de Johanne edita (27), atque Lucae (28) Archiepiſcopi Conſentini vetus Ordinarium. Quem equidem, an ex vetuſta Graecorum diſciplina, qui diu mediô aevô has Eccleſias gubernarunt, an potius ex Latinorum ritu ſumſerint Noſtrates, haud facile dixerim. Etenim, & in illorum Euchologio paſſim ejuſmodì benedictiones occurrunt, eoſque ſuo-

(26) Durand. lib. *6*. Rational. cap. *86*. n. 7. Verum benedictiones ejuſmodi nullô modô ex praecepto eſſe pluribus demonſtrat Theophil. Raynaud. in Heterodiſis ſpiritualib. p. 1. ſect. 3. puncto *6*.

(27) Refert. Can. de Johanne in tract. de divin. Siculor. offic. cap. 3. in fine ex Miſſali MS. in quarto Eccleſiae Panormitanae ante ſexcentos annos ſcripto inter benedictiones Paſchales, Benedictionem *Logi*, quae nihil aliud continet niſi benedictionem carnium ovium mundarum, atque ipſiſſima oratio eſt, quae in ordine Romano ab Hittorpio edito inſcribitur: *Benedictio carnium*. Unde autem id nomen factum ſit, plane me latet.

(28) Lucas hic primum Caſaemarii alumnus, deinde Abbas Monaſterii Sambucinae Claraevallis in Calabria, Joachimi Abbatis Curati auditor, & comes Cruciatae in Calabria cum Legatis Apoſtolicis an. 1201. promulgator, Archiepiſcopus tandem Conſentinus anno 1203. renunciatus, illam Eccleſiam ad an. uſque 1224. rexit. Vide Ughell. in Arch. Conſentin. n. 13. Inter alia ejus opera, de quibus Clariſſ. Angelus Zavarronus in Bibliothec. Calabra fol. 46., commendatur ordinarium, quod Eccleſiae praeſcripſit, nuſquam editum. Fragmenta ſaepiſſime refert Martenius ex MS. Romanae Bibliothecae Conventus S. Iſidori ſignato n. 110. Ejus hac de re verba vide apud eund. Marten. tom. 3. de ritib. lib. 4. cap. 25. n. 14. fol. 484. edit. Mediolan.

(29) Vide in Euchologio Goariano titulum. *Oratio ad benedicendum carnium eſcas ſanctô, & magnô die Paſchae*. ejuſque expoſitionem pag. 567. edit. Venet., & quae plura colligit ad benedictionem Agni, & caſei, & ovorum idem Goarius.

fuorum rituum ad fuperftitionem ufque tenaces nofcimus. Illud interim heic habes, panem, ac ferculum ex Imperatoris menfa, peractâ benedictione, referre Protopapam; quod de efculentis eum, qui benediceret participandi confuetudo, non apud Graecos modo, fed etiam apud (30) Latinos, certe non cum laude, jamdium inoleverat. Sed an quotidianum id munus fuerit, ac proventus, mihi hactenus obfcurum. Nam, neque quotidianam fuiffe in menfa Imperatoris lectionem, ex Luitprandi (31) Cremonenfis Epifcopi ad Nicephorum Phocam legatione X. faeculô peracta difcimus.

VI. Haud huic abfimilis eft ritus alter, quô in eodem magno Pafchatis die Imperatorem ad Ecclefiam advenientem excipere Protopapas folebat. Illum narrat Codinus, quem de Protopapa potius Palatino, quam de Magnae Ecclefiae iterum locutum fufpicor: *Matutinum, inquit, magnae Dominicae Pafchatis cantatur horâ diei tertiâ, vel quartâ hunc in modum: Imperatore fuis ex geftaminibus ferente, quae magis adriferint, & Proceribus item propria infignia geftantibus, egreditur Protopapas ex Ecclefia cum Archidiacono, & nonnullis Lectoribus, traditque Imperatori lampadem. Et adminiftri Proceres, quorum faepe meminimus, porrigunt Proceribus cereos, ut & in fupradictis feftis. Ecclefiae igitur foribus claufis, thus adolet Protopapas: deinde elatâ voce canit illud: Gloria fanctae & confubftantiali, & vivificae, & indivifae Trinitati, omni tempore, & nunc & femper, & in faecula faeculorum, & Cantoribus fubjicientibus* Amen, *concinit ifte Refurrectionis troparium: Chriftus furrexit a mortuis: idque tertium. Poftea excipientes Cantores decantant illud, donec Protopapas praefcriptos ftichos (hoc eft verficulos) percurrerit, illum fcilicet: exfurgat*

(30) Nam & Johann. Belethus laud. fupra loc. adnot. 25. fubdit. *Poftea vero Sacerdos aliquid, fibi de fingulis ad fuam neceffitatem fumit.*

(31) Edita fuit haec legatio primum a Baron. ad an. 958.; Sed nuper exactius recufa a Muratorio tom. 2. p. 1. fcript. R. I. Ibi n. 30. de altera coena loquens Luitprandus ab Imperatore invitatus: *Hac in coena*, inquit, *quod prius non fecerat, voce elatâ, B. Johannis Chryfoftomi homiliam in Apoftolorum actus legere juffit*. Sic in menfa Caroli M. legi folitos hifce libros S. Auguft. de Civit. Dei, praeter hiftorias, & antiquorum Regum gefta fcribit Monachus Sangallenfis apud Duchefne tom. 2. fcript. Rerum Francor. pag. 102., & 112. Parif. 1636.

Deus, *&* *reliquos*. *Post haec Archidiaconô preces pro pace*, *ut ut moris est*, *recitante*, *Protopapas aperiens manu suâ fores ingreditur ; qui cum comitatu suo in Ecclesia illud : Resurrectionis dies*, *exultemus populi* , *sonantiore & sublimiore voce decantat*. Longius abducerer , si singula haec exornare ex proposito vellem . Vetustum fuisse morem , & primum quidem apud Ethnicos , ut Imperarores cereis , facibusque comitati reciperentur ex Romanorum (32) ritibus constat. Luminibus quoque apud Christianos , thymiateriis , vel acerris fuisse a populis Episcopos in magna praesertim laetitia profecutos , plura in historia Ecclesiastica (33) exempla nos docent . In Oriente nihilominus solis Patriarchis accensae lampades, & thymiamata ritu constanti praeferebantur , quod ad Imperatorum imitationem , & veluti communicatô cum Patriarchis privilegiô factitatum scribit Balsamon (34), qui plura in eam rem ex Graecorum quisquiliis colligit . Candelabrum itaque quod praecederet, inter Imperatorum , & Patriarcharum insignia

(32) De Caesare Svetonius in Julio 37. *Adscendit Capitolium ad lumina* , *quadraginta elephantis dexterâ* , *atque sinistrâ lychnos gestantibus*. Herodian. lib. 1. cap.16. ex vers. Politian. De Martia Commodi concubina: *Sic ut praeter ignem* , *omnes honores velut Augustae tribuerentur*, & lib. 7. cap.6. inter insignia Gordiani in Imperatorem recens electi : *Pretereaque*, *inquit*, *ignis de more praeferebatur*. Vide Baron. ad an. 324. n. 81. ubi de Constantino agens similem ritum cum cereis, facibusque Christianos etiam Imperatores excipiendi, ex veteri more manasse innuit.

(33) Vide epist. S.Cyrill. Alexandr. ad Clerum , & populum Alexandrin. Ephesini populi post damnatum Nestorium gesta narrantem apud Labb. tom. 3. Concil. pag. 574. . *Neque his contenti*, *nos quoque ubi primum ex Ecclesia egressi fuimus* , *cum facibus* , *& taedis usque ad diversorium deduxerunt. Erat enim vespera. Multa passim laetitia ; multa etiam luminaria* , *ita ut nonnullae quoque mulieres thuribula gestantes antecederent nos*. Celebris etiam est apud Cedrenum, & Simeonem Logothetam historia Theophanis Monasterii Sigriani, vel Magni Agri Praefecti, S. Nicephorum C. P. ob cultum SS. imaginum exsulantem cereis , ac suffitu a longe prosequentis. Vide Baron. ad an. 114. n. 31. & pag. ibid. n. 12. Nec apud Graecos modo is ritus vigebat. Cum crucibus , & cereis Caesarium Episcopum ab exsilio revertentem receptum fuisse ab Arelatensib. scribit ejus vitae Auctor Cyprianus apud Surium ad diem 27. Augusti: Confer Thomassin. p. p. lib. 2. cap. 58. n. 7. & seq. & Catalan. in Pontif. tom. 3. tit. 20. §. 1.

(34) Balsamon relat. in Codic. juris graec. Rom. lib.7. fol. 444. Ubi & tradit lampades Imperatorum geminis aureis cinctas esse corollis ; Augustae autem , & Patriarcharum , unô quasi sepimentô circumdari ; ejusque rei mysticas venatur nugas.

gnia (35) censebatur. Verum quod in sollemni ad Ecclesiam ingressu Imperatori ad manus traderetur, ex hoc Codini loco hactenus novi. Quum autem & in more positum fuerit ut Episcopis ad Ecclesiam procedentibus, Evangelii (36) codex offerretur, illum quoque, communicatô vice versâ Imperatori privilegiô, huic oblatum legimus, quum sanctuarium ingreditur, quô locô, ipsi dumtaxat ex laicis, consistere permissum erat. *Absolutis matutinis laudibus*, *subdit Codinus*, Protopapâ, & Archidiaconô in vestibulo Tabernaculi stantibus, alterô Evangelium (*hoc est Protopapa*), alterô crucem portante, ingreditur Imperator. Et primô quidem osculatur Evangelium, deinde Protopapam, postea crucem, & Archidiaconum.

VII. Sed reliqua prosequamur, quae ad Protopapam in aula pertinebant, sacra ministeria. Ritus magnae benedictionis aquarum in sanctis Theophaniis sollemnissimus est apud Graecos. Nam quum inter dies Baptismo sollemniter conferendo destinatos, praeter (37) Pascha, & Pentecosten ex antiquissima traditione descendentes, Epiphaniae etiam (38) festum,

(35) Singularis, sed antiquus est mos, quô Summo Romano Pontifici itineranti, post crucem Eucharistia super album Asturconem cum campanula praefertur, Clericô Capellae cum accensa laterna praeeunte, & Sacrista cum ferula subsequente, de quo in Caeremoniali Patritii lib. 1. tit. de itineratione Papae. Vide Angelum Rocca in suo Commentario. *De Sacros. Christ. Corpore Romanis Pontificibus iter conficientibus praeferendo*. Ferulae nomine, baculum Pastoralem intellige, de quo infra adnot. 70., & 71.

(36) Confer Eckerhardum juniorem de casibus Monasterii S. Galli in Helvetia cap. 1. & 9. tom. 2. S. R. Francor. Duchesne; & consuetudines Farfenses relatas a Martenio 5. de ritib. Monach. cap. 15. n. 4. ad 6., ubi etiam Regibus a Monachis textus evangelii offertur. Plura Catalan. loc. laud. adnot. 32.

(37) Hosce duos dies antiquitus in Ecclesia ad sollemne baptisma fuisse dumtaxat designatos, diserte constat ex Tertulliano lib. de baptis. cap. 19. & S Hieronym. in epist. ad Pammachium. Eum morem constantissime tenuisse Ecclesiam Romanam, constat ex epist. Siricii PP. ad Himerium, praesertim vero S. Leonis epist. 16. alias 4. ad Episcopos per Siciliam constitutos, & Gelasii ad Episcop. per Lucaniam, Brutios, & Siciliam constitutos cap. 10. apud Labb. tom. 5. conc. col. 312. Vide Martene de ritib. lib. 1. cap. 1. art. 1. a n. 1. ad 4. & Chardon. lib. 1. histor. sacram. cap. 10.

(38) Addidisse Graecos Epiphaniam notissimum est ex S. Basilio in lib. de Spirit. Sanct. ex Chrisost. hom. 24. tom. 1. ex oratione S. Gregorii Naziazen. de baptismo, & ex altera Nysseni, quam eâ die habuit ad baptizatos, ex Johan. Moscho in Prato spiritual. cap. 214., aliisque. Id notat Amalarius lib 4. cap. 22., & testatur hodieq. Graecorum Euchologium. Confer laud. Marten. n. 4. & seqq. qui & in Africa, &

ſtum, in quo Jeſu Chriſti Baptiſmatis anniverſaria ſacra recoluntur, Graeci tractu temporis recenſuerint: hinc factum ut maximâ quoque ſollemnitate eâ die aquam conſecrarent, quâ, & Chriſti contactu ſanctificata, & nobis in remedium conlata fuit. Viget autem hodieque hic mos, quemadmodum & generalis baptiſmus (39), ubicumque viget eorum ritus. Primis quidem temporibus aquarum ejuſmodi conſecratio fieri ſub media nocte ſolebat, uti ex Chryſoſtomi homilia (40) de Baptiſmo Chriſti diſerte noſcimus; quae fortaſſe cauſſa fuit, cur a Graecis Patribus haec ſolemnitas (41) *feſtum luminum*, *dies luminarium*, quod multis ad depellendas tenebras accenſis luminibus celebraretur, adpellata fuerit. Narrat tamen Theodorus Lector (42), celebrem illum tot ſchiſmatis, erroribuſque Petrum Cnaphaeum, ſeu Fullonem, qui ſedem Antiochenam ſaeculô quintô toties invaſit, conſtituiſſe *ut invocatio ſuper aquas die feſto Epiphaniorum ſub veſperam fieret*. Quamobrem quamvis nocturna illa feſtivitas jamdiu exoleverit, bis nihilominus hodie eam benedictionem Graeci (43), teſte Goario, faciunt, ſemel in pervigiliis veſpere,

&

in Galliis receptam etiam eam conſuetudinem oſtendit. Ex Africa fortaſſe manavit olim in Siciliam, ut conjicit Canonicus de Johanne diſput. 4. ad Cod. diplomatic. Sicil. cap. 1. ubi eam S. Leo reprehendit epiſt. laud. adnot. anteced., & hinc in Brutios, ac Lucaniam, quorum regionum Epiſcopis laudatâ item epiſtolâ, Gelaſius canonem de baptiſmo duobus illis tantum diebus conferendo iterum ſancivit. Ceterum & nonnullas occidentis Eccleſias addidiſſe deinde alios dies conſtat. Confer Martenium & Chardon. mox laud.

(39) Codin. cap. 8. libelli de offic. teſtatur aetate adhuc ſuâ baptiſmum generalem in tota adhuc Orientali Eccleſia viguiſſe.

(40) *In hac ſollemnitate*, inquit Chryſoſt. in ea homil. quae eſt 24. tom. 1., *omnes ſub mediam noctem, quum aquam acceperint, domum calices referunt, & recondunt.*

(41) Vide S. Gregor. Naziazen. oration. cui titulum facit: *Ad ſancta lumina*. Item in oration. de baptiſmo, in qua procraſtinantes ad ſe lavacrô mundandos coarguit, ſic habet. *Excuſationes peccatis praetendis dicens: Luminarium expectabo diem, Paſcha mihi honorabilius erit, Pentecoſten praeſtolabor*. Sunt qui putant feſtum luminum etiam dictum a primis Chriſtianis anniverſariam baptiſmi diem, fortaſſe quod frequentius hac die recurrit. Sed ſcito etiam dictum aliquando feſtum *Hypapantes*, hoc eſt occurſus Domini, ſeu Purificat. B. M. V., quod ſolemnis in eo fieret luminum benedictio: conſule Maurinos PP. ad Cangium v. *feſtum luminum*.

(42) Theodor. Lector lib. 2. ex eo etiam Cedrenus, eumq. ritum deinde obtinuiſſe narrat Georgius Pachymeres lib. 7. cap. 7.

(43) Goar. in cap. 8. Codin. quem vide. Erudite & hac de re agit P. Sebaſtianus Pauli de ritu Eccleſ. Neretinae p. 1. n. 8. pag. 48. Vide etiam Eucho-

& mane in missa secundò; duplexque propterea ordo benedictionis in eorum Euchologio legitur. Quum enim ex illa aqua adspergerentur fideles, eamque in domos, agrosque referrent, atque ad baptizandum residua satis non esset, inductum sensim, ut vespere pro fidelibus ad adsportandum, mane pro Catechumenis ad abluendum consecraretur. Mira de hac in antiquis (44) monumentis leguntur, quam singulari plane ritu Graeci trinâ statuae Jesu Christi, vel ut alii faciunt, crucis ejus immersione, benedicere solent. Eandem consuetudinem quot quot Ecclesiae Graecae in Sicilia, ac Calabria sunt, hâc die constanter tenent; ita ut etiam Ecclesia Catholica Regina Graecorum (45), etsi ad latinum jamdiu traducta ritum, hâc etiam die ritu tamen latinô, aquam benedicat. Quinimmo hinc manasse autumo, quod in suo ordinario, inter ceteros hujus festi ritus Lucas (46) Archiepiscopus Consentinus praescribit. *Completis laudibus, & pronuntiatô ex more Martyrologiô, mox Dommus, vel Sacerdos, qui Laudes celebravit, faciat solitum exorcismum salis, & aquae, & circumstantes adspergat cum fasciculo byssopi. Capellani quoque Civitatis* (sic in Calabria vulgo vocantur Parochi) *adspergant inde fideles omnes die ipsâ, tam in Ecclesia, quam ubicum-*

chologium ab ipso Goario edit., in quo utriusque benedictionis ritus habetur sub hoc tit. *Sequitur ordo magnae benedictionis aquarum in sanctis Theophaniis*.

(44) Ita porro sequitur Chrysost. loc. adnot. 41. laudato. *Calices domum referunt, ac recondunt, ac per integrum annum conservant, utpote quod hodiernâ die sanctificatae sint aquae: fitque miraculum evidens, dum nihil temporis longinquitate aquarum illarum natura vitiatur; sed integrô annô, atque adeo bienniô, & trienniô saepe, quae hodie fuit hausta, incorrupta, ac recens permanet, ac post tantum temporis, cum iis quae fuerant e fontibus nuper eductae certant*. Vide Macrium v. Epiphania, Card. Gotti tom. 1. verit Relig. Christian. cap. 11. §. 5. n. 41. Bened. XIV. de festis in fest. Epiphan. §. 6. Narrat Moschus Pract. Spiritual. cap. 214. in Baptisterio Castri cujusdam Sorubae in Lycia, fontes, in die Epiphaniae trium horarum spatiô, aquâ, donec praesentati baptizarentur, prodigiose & sine canalibus repleri.

(45) Paucis ab hinc annis fuisse in ea Ecclesia omissam hanc aquarum benedictionem, quae meâ aetate, magno Populi concursu fiebat, post haec scripta novi: Adeo scilicet omnia antiquitatis vestigia Nostratium socordiâ pessum eunt. Verum me impellente, & erudito Collegiali D. Candelmo Malacrino suadente, hoc ipsô annô 1767. quô haec eduntur, sollemni pompâ iterum haec aquae benedictio celebrata est, & sollemniori, ut spero ad venerandae antiquitatis memoriam in posterum celebrabitur.

(46) Refertur a Martene lib. 4. de ritib. cap. 14. n. 13.

cumque possunt, in memoriam ac reverentiam Baptismi Dominici. Constantissime enim in Calabria, non Sabatô sanctô, more Romanô; sed in die Epiphaniae domus a Parochis, more Graecanicô, aquâ licet dumtaxat mixtâ sale benedicuntur. Porro in Palatio aquam istam hâc die benedicere, & Aulam, Aulicosque adspergere, ubi ea caeremonia a Patriarcha Cpolitano non fieret, vel alius ex Patriarchis, cui cedendum fuisset in Aula non esset, ad Protopapam pertinuisse nos docet (47) Codinus. Scilicet ad eum quoque Palatinorum baptizandorum cura pertinebat, quemadmodum ex requisito a Polyeucto Styliani Protopapae testimonio, de quo superius diximus, satis innuitur.

VIII. Potissimae quoque Palatini Protopapae partes in lavipedio erant Magnae Feriae V., quod in aula fiebat ab Imperatoribus. Exemplum, quod Servator nobis reliquit, non ab Episcopis modo, eâ die recurrente, sed a summis etiam Principibus (48) passim sollemni ritu imitatum, nobis tradit historia temporum Christianorum. Hôc autem pactô lotionem hujusmodi in Aula Cpolitana fieri solitam Codinus (49) describit. *Magnâ Feriâ quintâ ante liturgiam instituitur pedum lotio in hunc modum. Constituunt duodecim pauperes, eosque subuculis, seu tunicis curtis, braccis, seu caligis, & calceis vestiunt. Et positâ pelvi in Imperatoris conclavi, Protopapas ad januam consistens recitat illud: Benedictus Deus noster cum Trisagio. Deinde lectô per illum Evangeliô, quando processit usque ad illa verba:* misit aquam in pelvim: *infundit Imperator aquam in pelvim. Postea adducunt jam antea praeparatos pauperes, singillatim quemlibet, quorum quivis manu cereum ardentem gestat. Et hôc quidem sedente, Protopapâ autem Evangelium legente, illudque pronunciante:* coepit Jesus lavare pedes discipulorum*: lavat Imperator dexterum cujusque pedem, lotumque sindone, quâ precinctus est, abstergit, & osculatur. Dantur autem cuilibet pauperi tria aurea numismata. Postea incboatur liturgia, seu missa.* Jam vero in hoc Aulae Grae-

cae

(47) Codin. de off. cap. 7.

(48) Vide Marten. 4. de ritib. cap. 22. §. 8. n. 3. fol. 282. tom. 3. edit. Mediol.

(49) Codin. de off. cap. 12. n. 2.

cae ritu non simul sedere pauperes vides more hodierno, quô Apostolorum situs in pedilavio, quod illis exhibuit Jesus Christus, exprimi verisimilius videtur. Sed eundem etiam morem tenuisse olim Romanos Pontifices, ex ordinibus a Mabillonio in Museo editis plane constat. In hunc enim modum Benedictus S. Petri Canonicus, qui saeculô XII. ineunte floruit, undecimi Romani ordinis Auctor, rem prout gerebatur (50), exponit. *Finitâ Missâ, Domnus Pontifex ita indutus redit in Palatium in Basilica S. Laurentii, ibique exspoliat se usque ad Dalmaticam: & positâ (51) pelle ad collum ejus, sedet. Cubicularii ponunt concham ante eum, & linteum mundum. Duodecim Subdiaconi manent extra Basilicam. Duo Ostiarii accipiunt Priorem (Subdiaconorum) in ulnis, & portant eum ad Pontificem. Pontifex vero aquâ calidâ lavat pedes ejus, & tergit linteo, osculatur eos, & dat ei quinque (52) solidos. Sic facit unicuique eorum duodecim.* Eôdem ferme pactô describunt & ordines (53) reliqui ad usque Caeremoniale Romanum Augustini Patricii Episcopi Pientini, qui anno CIↃCCCCLXXXVIII. illud Innocentio VIII. dicavit, vulgavitque deinde Marcellus Archiepiscopus Corcyrensis. In hoc (54) primum non duodecim, sed tredecim,

R non

(50) Apud Mabillon. tom. 2. Musei fol. 137.

(51) Monet Mabillonius pellem hanc fuisse almutiam, quam vocant, collo circumpositam contra frigus. In altero ordine Romano Cencii chlamys rubea adpellatur.

(52) Non in omnibus Ordinibus ejusdem est monetae numerus. In ordine Cencii solidi duo: in Cajetani, denarii duodecim traduntur.

(53) Quum in more positum fuerit Romanis Pontificibus duodecim Subdiaconorum eâ die pedes tergere, enucleatius modum enarrant, Cencius de Sabellis, qui vixit sub Innoc. III., fuitque postea Rom. Pont. anno 1216. Honorius III. nuncupatus, apud eundem Mabillon. in ordin. 12. fol. 180. Item Jacobus Card. Cajetanus nepos Bonifacii VIII., qui ineunte saeculô 14. floruit, ibidem in ordin. 14. fol. 358. & fol. 362., & Petrus Amelii Senogalliensis Episcopus, Urbano V. a Sacrariô qui eodem saeculô spirante obiit, ibid. in ord. 15. fol. 486. Sed nobis satis est ordinem antiquiorem retulisse. Ex Cencio autem fol. 181. edifcimus Romanos Pontifices eâdem die statim a prandio alterum mandatum (ita vocabulô Ecclesiasticô haec pedum ablutiô nuncupatur) peragere solitos, in quo tredecim pauperibus pedes abstergerentur, cujus tamen modum, ritumque non examussim exponit.

(54) Vide lib. 2. sect. 1. cap. 46. de mandato faciendo. Qui tamen ibi pauperes designantur, e numero pauperum Sacerdotum hodie deliguntur ad Jesu Christi actionem, qui pedes Apostolis lavit, exactius exhibendam. Sedent autem in scamnis aulaeis ornatis, ac floribus sparsis, tuniciſque

in-

non Subdiaconis, ſed pauperibus; haud quidem ſingillatim adventantibus, verum in ornàtis ſcamnis ex ordine ſedentibus, non uterque, ſed dexter dumtaxat pes lavari praeſcribitur, quamvis Subdiaconos in pauperes ſub Sixto IV. Innocentii Praedeceſſore fuiſſe mutatos ex Diario Jacobi Volaterrani (55) perſpicuum ſit. Cauſſa autem cur tredecim tandem delecti fuerint, licet hâc noſtrâ aetate ingenia torſerit multorum (56), qui myſticas ut plurimum expiſcari conati ſunt rationes; re tamen vera non alia fuit, quam inducta a Pontificibus ad hoſpitalitatem exhibendam tredecim quotidie in Palatio alendi pauperes conſuetudo, S. Gregorii Magni exemplô, qui quum duodecim quotidie paſceret (57) tertium decimum ſemel habuit Angelum accubitorem. Vetuſtior itaque Romanorum Pontificum ritus, ad abluendi modum quod adtinet, ab Aulae Graece more non differebat. Quî enim extra Aulam apud ipſos Graecos haec lotio fieret, ex officio divini, & ſacri lavipedii in eorum (58) Euchologio diſcimus, ubi quae ſequuntur habes. *Poſt exclamationem dicente Sacerdote:* & ut digni fiamus: *in diſpoſitis ſcamnis, qui lavandi ſunt ſedent. Et Sacerdote primum lavipedii Evangelium cantare incipiente, ſtat Superior, & prout narrat, vel continet Evangelium, exequitur. Quum itaque dicit:* Ponit veſtimenta ſua, *deponit & ipſe* (59) *Mandyam. Quum ve-*

induti albis pendentibus inter ſcapulas capitis, capite tamen birretis quibuſdam quadratis coloris ejuſdem tectô, quas veſtes recens elaboratas a Pontifice dono accipiunt.

(55) Edita ſunt haec diaria a Muratior. tom. 23. S.R.J. Vide ibi ad ann. 1481. & 1482. col. 129. Id fortaſſe factum, quod ſemel ab eo tempore fieri pedilavium in Coena Domini a Pontificibus coeperit tot functionibus occupatis.

(56) Vide quæ de hoc numero congeſſerunt Sarnell. tom. 1. epiſt. 13. Johannes Franciſcus Freſcobaldus in diſſert. cui tit. *Pedilavium, ſeu de numero pauperum, quibus lavandi ſunt pedes fer. V. Major. Hebdom.* Franc. Orjendius in opuſc. cui tit. *Duplex lavacrum in Coena Domini fideliter exhibitum.* Catalan. in caeremonial. Epiſcop. lib. 2. cap. 24. Bened. XIV. de feſtis fer. 5. in Coen. Dom. §. 6.

(57) Oſtenditur adhuc Romae in Monaſterio S. Andreae ad Clivum Scauri, hodie S. Gregorii nuncupato, menſa lapidea, quae in adnexo S. Barbarae Oratorio proſtat. In ea ſculptos cubitalibus litteris legiſſe olim hos verſiculos memini.

Bis ſenos hic Gregorius paſcebat egenos,
Angelus at decimus tertius accubuit.

(58) Vide eruditas in id officium Goarii adnotationes.

(59) Cappa, hôc locô eſt, Graecorum Epiſcoporum, cujus deſcriptionem

vero profert: linteô acceptô praecinxit se: *ipse quoque sabbano* (60) *longiori linteamine se succingit. Quum autem ait:* mittit aquam in pelvim: *mittit & ipse aquam tepidam, & rursus dicto:* coepit lavare pedes discipulorum, *ipse quoque lavare adoritur, factô initiô ab Ostiario ad Oeconomum usque, & Ecclesiae Praefectum, qui est duodecimus. Et uniuscujusque postquam lotus est pedes abstergit; & osculatur. Quum vero ad Oeconomum pervenit, tunc Evangelium reliquum Sacerdos percurrit.* Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei &c. Profecto, quamvis in permittendo Presbyterorum in inferioribus officiis ministerio scrupulosiores fuisse Graecos jam (61) supra monuerimus, heic tamen a Presbytero Evangelium canitur, quod fortasse extra liturgiam, & Altaris Ministerium *mandatum* fieret. Eâ propterea de caussa & a Protopapa in Aula legebatur, quum nulla ibi cantus mentio fiat. Similiter ab eodem in coronatione Imperatoris Evangelium legi Codinus obiter (62) scribit, tametsi quum aliô locô illum ex proposito enarrat ritum, nullam ejus rei ingerat mentionem. Quoniam vero in pedilavio cum cereis ardentibus lavandi pauperes accedebant, cereum deinde etiam Imperatori praebere ad Protopapam pertinuisse hôc (63) locô addit.

IX. Verum in Enthronismo novi Patriarchae aliud ei munus adtribuit Phranzes. Investiturarum abusus per annuli, virgaeque traditionem, maximae, in Occidentali Ecclesia saeculis XI. ac XII. Sacerdotium inter ac Imperium, discordiae fomes, in Ecclesiam quoque Graecam ultimis praesertim temporibus irrepserat, potissimum vero ad Patriarcham

nem habes apud Macr. in eo verbo. Proprie tamen quoddam pallii genus erat Imperatorum, de quo vide Cangium in Gloss. med. Graecit. v. Μανδύη.

(60) Vox item graeca quae mantile asperum, seu linteum villosum ad abstergendum significat. Haud raro linteum illud innuit, quô defunctorum corpora involvebantur, quia & ipsa uncta, ac lota curabantur. Ex varia β. pronunciatione occurrit & *Savanum*, unde factum apud Nostrates *Insavanare*. Utuntur hac voce Scholiastes Juvenal. satyr. 14. ad v. 22. S. Gregor. 3. dialog. 17. & 4. 55. aliique. Vide Cangium in Gloss. med. latin. & Macrios fratres.

(61) Vide supra cap. 3. n. 5.

(62) Codin. in eod. libell. cap. 6. n. 14. Verum cap. 17. ubi de coronatione Imperat. agit, nihil habet, quemadmodum neque Johannes Cantacuzenus, qui lib. 1. Histor. cap. 41. coronationis ritum describit.

(63) Codin. eod. cap. 12. n. 7.

quod adtinet Cpolitanum, ut observari, non apud ceteros modo eorum temporum Graecos Scriptores (64), sed apud ipsum Codinum potest, qui & Patriarchae, & Archimandritis, & Abbatibus litui ab Imperatore tradendi formulas describit. Etenim quod annulum spectat, illô Graecos Episcopos nunquam fuisse usos (65) constat, indeque occasionem Cerularium occoepisse, hanc inter alias adversus Latinos struendi calumniam, quod apud eos Episcopi tamquam sponsi annulis uterentur. Sane de electione Josephi Patriarchae agens Nicephorus Gregoras (66), illum inquit fuisse ab Imperatore *per debita suffragia, & testimonia designatum, & Pastorale Pedum in Imperatorio suggestu veteri more ab ipso porrectum accepisse*. Formulam autem, quâ virgam hujusmodi aurô, gemmisque radiantem Patriarchae Imperator porrigebat, hanc tradit (67) Phranzes. *Sancta Trinitas, quae mihi Imperium donavit, Te in Patriarcham novae Romae deligit. Hôc modô*, subdit, *e manibus Imperatoris futurus Patriarcha pedum accipiebat. Magnus Protopapas Palatii benedictionem pronunciabat*. Cave autem putes de benedictione heic loqui Phranzem, quam in populum Protopapas pronunciaret, quum haec in sollemni Conventu ad Episcopos usquequaque pertinuerit: quinimmo eam αμέσως, quum Imperator post traditum baculum Patriarchae, manum hujus osculatur, eidem Patriarcha (68) impartitur. Sed de benedictione in pedum ipsum, quod

(64) S. Nicephori in Breviario, Matthaei Blastares, Balsamonis Simeonis Thessalonicens. Nicephori Gregorae, Pachimeris, aliorumque Scriptorum Graecorum loca ad electiones Episcopales quod adtinet, colligunt diligenter Lupus diss. 3. de Regia Antistitum nominatione tom. 4. opp. & Thomassin. p. 2. disciplin. lib. 2. cap. 41. Vide formulas apud Codin de offic. cap. 20.

(65) Videsis Epistolam Constantini Cabasilae Metropolitani Dyrrachiensis ad Demetrium Chomatenum Archiepisc. Bulgariae, hujusque & Petri Patriarch. Antiocheni responsiones lib. 5. Jur. Graec. Rom. tom. 1. pag. 321., & seqq. Georgius Pachymeres lib. 5. cap. 21. de Episcopis illis agens, quos ad Lugdunens. Concil. misit Michaë Palaeologus ita habet. *Humanissim illos excepit Papa (Gregor. X.) adeous honoraverit mitris, & annulis, quibu insignibus Episcopos ornari mos illic obtinet*. Ad calumniam quod spectat Michaëlis Cerularii confer Lupum to. 4. opp. differt. in act. S. Leonis IX. cap. 15. calumnia 10.

(66) Niceph. Gregor. lib. 6. cap. 7.

(67) Georgius Phranzes lib. 3. cap. 19.

(68) Simeon Thessalonic. de sacr. ordinat. cap. 9. ita habet. *Nam quum electo sacram virgam propriâ manu tradit, ad eum accedit, & illi caput inclinat, & sicut moris est benedictionem accipit, osculaturque electi Patriarchae manum*.

quod consecrari, ac benedici antequam traderetur in utraque Ecclesia in more (69) positum fuit, intelligendum Phrazem suspicor. Nisi forte benedictionis nomine faustas acclamationes, quae in Enthronismis hujusmodi ad multos annos augurantur, innuere potius voluerit. Diversa autem apud Graecos Latinis litui forma est. Isti in summitate curvum, ac retortum usurpant, ac in ima reflexum; at vero Graeci (70) & Orientales quatuor, aut quinque pedi formas habent. Nonnullorum summa pars in globum eburneum desinit; aliorum vero duorum animalium, puta serpentium, aut leonum capitibus eboreis mutuo se implicantibus, aut re-

(69) Antiquas baculi benedictiones ex ordin. Roman., & aliis Ritualib. libris colligit Catalan. ad Pont. Rom. tit. 13. §. 27

(70) De diversis baculorum formis, inscriptionibus, & litteris, quibus ornabantur, confer Card. Bona Rer. Liturg. 1. cap. 24. §. 15. Gavantum in Rubric. Missal. p. 2. tit. 1. in fine. Cangium, & Macrium in voce baculus, Goar ad Euchol. pag. 113. edit. Paris. Catalan. in Prologom. ad Pontif. Rom. cap. 20. & tit. 16. §. 17. Porro quam virgam Pastoralem nostrates, pedum, Ferulam, baculum, Cambucam, Cambuttam, Crociam dixere; Graeci vocarunt *Βακτηρίαν*. Sic act. 7. octavae Synodi de Photio, Marinus sedis Romanae Vicarius. *Α'ρατε ἅπτε τὴν Βακτηρίαν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ*. *Tollito baculum de manu ejus*. Inter Episcopos solus Rom. Pontifex illâ non utitur, *tum propter historiam, tum propter mysticam rationem*, ut loquitur Innocent. III. in cap. 1. de sacr. unction. Utrasque ex Innnocent. exponit S. Thom. in 4. dist. 24. q. 3. ad 8., aliter tamen Durand. Mimat. in Rational. lib. 3. cap. 15. Illud nihilominus certum, usos olim baculô Roman. Pontifices, ut invictis argumentis ostendit Georgius I. de Liturg. Roman. Pontific. cap. 9. Quid enim aliud erat illa ferula, quam accipiebant Pontifices Romani, quam manu gestabant, quam sibi praeferri faciebant, quâque Antipapas, quum exauctorarentur privatos legimus? ordo Rom. 12. Cencii apud Mabillon. tom. 2. Musei fol. 211. de inauguratione Papae agens: *Electus sedet ad dexteram in sede porphyrica, ubi Prior Basilicae S. Laurentii de Palatio dat ei ferulam, quae est signum regiminis, & correctionis*. Anonymus apud Baron. ad ann. 1100. n. 5. de election. Paschalis II. loquens: *Est locatus*, inquit, *in utrisque curulibus, sedibus scilicet eburneis: data est ei ferula in manu*. Luitprandus lib. 6. cap. 21. de exauctoratione Benedicti V. Antipapae: *Pallium sibi abstulit, quod simul Pontificali ferulâ, quam manu gestabat, Domino Papae Leoni reddidit, quam ferulam idem Papa fregit, & fractam populo ostendit:* De praelatione ferulae per Sacristam vide supra adnot. 35. ex Caeremonial. Patricii. Ludere propterea operam videntur, qui aliud per hanc ferulam intelligere malunt. *Baculus*, inquit Honor. Augustod. lib. 1. cap. 216. *virga Pastoralis, & caputta, & ferula, & pedum dicitur*. In vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 44. apud Cangium v. ferula. *Misit ei baculum Pastorale, quod ferula vocatur*. In vita S. Odonis Abb. Cluniacens. apud Mabillon. *Et Episcoporum more ferulam manu tenebat*. Confer eund. Mabill. saecul. V. Bened. ad an. 942. pag. 165. Habuisse apud se coaevam S. Gregorio M. ejusdem imaginem, baculum manugerentem, cruce commissâ in fastigio non recurvum, Macrius laud. loc. testatur.

reſpicientibus ornatur. Sunt qui cruce immiſsâ, ſunt qui commiſsâ tantum inſtar litterae Ταυ ad verticem diſtinguunt. Poſtremo Maronitae radiante ſphaerâ, ſupra quam crux eminet, faſtigium inſigniunt. Porro cujuſmodi ex his formae fuerit Cpolitani Patriarchae pedum, me adhuc latet. Illud ſcio hos Patriarchas non minus ac lampadem, pedum etiam ante ſe duxiſſe, quum procederent, quemadmodum de Joſepho Patriarchâ Ferrariam ad Concilium adventante (71) narrat Sguropulus. Innuere quoque Balſamon (72) videtur peculiare hoc fuiſſe Patriarchae privilegium, ut baculum, & ſaccum, & polyſtaurium, & ſticharium cum littera γ referret. Sed ut in polyſtaurio haud ex vero diſſeruiſſe ſuperius (73) obſervavimus, ita & in baculo erraſſe tutius dixerim, quum eô omnes Graecos Epiſcopos uſos fuiſſe notiſſimum ſit; niſi, quod conjicio, alia fuerit Patriarchalis baculi forma, ad quam adludit.

X.

(71) Narrat Sguropulus lib. 4. hiſt. Synod. Florentin. Joſephum PC. ad Eugenium Rom. Pont. ingreſſurum, pedum, quod ante ejus equum ad Papae uſque Palatium familiaris quidam illius elevatum geſtaverat, in manus ſumſiſſe: egreſſum vero, in geſtatoria theca occludi juſſiſſe. Idem eſto judicium de Rom. Pont., cujus ante ſe ferulam in itinere ferri mos erat. Communem olim, & ceteris Epiſcopis fuiſſe hunc ritum facile erues ex Cypriano lib. 2. vitae S. Caeſarii Arelat. *Quum vir Dei*, inquit, *Caeſarius per eandem pergeret Eccleſiam, Clericus, cui cura erat baculum illius portare, quod Notariorum officium erat, oblitus eſt*. Vide Marten. 1. de ritib 8. art. 10. §. 18. Hinc manavit uſus ut Epiſcopi Pontificaliter parati, quum eo non utuntur, ante ſe deferri faciant, de quo Craſſus de caeremoniis Cardd. & Epiſcop. & Caeremonial. Epiſcop. lib. p. cap. 17. §. 6.

(72) Balſamon. relat. in jur. Graec-Rom. tom. 1. pag. 436. & ſeq.

(73) Vide ſupra cap. 5. adnot. 78. Etenim Baculus non tam Pontificalis dignitatis, quam Praefecturae cujuslibet inſigne fuiſſe videtur, ut pluribus Benedictus Haſtenus lib. 3. diſquiſit. Monaſticar. tract. 5. diſquiſit. 5., ubi ea de cauſſa a Monachorum Praefectis geſtatum demonſtrat. Sane Petrus Bleſenſis, S. Bernardus, aliique, qui Abbatum ſolicitudinem quâ Pontificalia inſignia a Romanis Pontificibus extorquere conati ſunt, improbarunt, baculi neutiquam meminere. *Mitra*, inquit Bleſenſis ad Guilielmum ſcribens fratrem ſuum Abbatem Maniacenſem epiſt. 90., *annulus, atque ſandalia in alio, quam in Epiſcopo quaedam ſuperba elatio eſt... quod genitalia in mulo, hoc ſandalia in Abbate*. Confer Vaneſpenium p. 1. jur. un. tit. 31. cap. 6. Verum Abbatibus, nonniſi albô velô ex more vetuſto in eo appenſô baculum, & certis dumtaxat diebus, in quibus Pontificalia exercere poſſunt, hodie deferre licet; quod non modo illis Alex. VII. decretô generali circa uſum Pontificalium die 27. Septembris 1669. editô praecepit, ſed & Bened. XIV. litteris a S. Congregatione Epiſc. & Regul. pro illius decreti executione dari juſſis, nuper ſancivit.

X. Postremum, quod sciam, Palatini Protopapae munus eruo ex Cedreno (74). Quum in Aulae Cpolitanae Capella non modo sanctissimae Crucis lignum, sed & innumera SS. MM. lipsana servarentur, Protopapae erat cum illis pretiosis pignoribus ad exercitum; quum oportebat, prodire, ut jure jurandô super eis exactô, adigerentur milites, ut Religionem, ac Imperium, etiam sanguinis impendiô tuerentur. Non semel id factum, flexô ab universis copiis poplite in Graecorum historia legimus. *Missus*, inquit Cedrenus, *Protopapas Palatii cum honorandis lignis, praeparavit omnes ad ea adoranda*. Id autem & in procinctu ad aciem factum. Et quidem morem juramenta ad vivificae Crucis, ac Sanctorum Corporum contactum exigendi in utraque Ecclesia viguisse (75), vel una Vigilii Papae de Sacramento Cpoli in Basilica S. Petri in Hormisda a judicibus praestito, quae in quadam epistola ejus (76) est, narratio ostendit. *Dum supradicti Judices*, inquit, *positô indiculô super altare, & cataracta B. Petri Apostoli, & super crucem, quae de ligno Passionis Domini habet inclausum, sed & super claves B. Petri Apostoli praestitissent corporale juramentum*. Verum de his hactenus.

CA-

(74) Cedren. a Thomass. laud. p. 1. disciplin. lib. 2. cap. 111. num. 17. & a Bulingero in appendic. 2. ad libros de Imper., & Rom. Imperio, in qua agit de offic. Eccl. Cpolitanae, quos confer.

(75) De hoc ritu vide Marten. 3. de ritib. 7. num. 2. & seq. ac Benedict. XIV. de Synod. lib. 4. cap. 7. n. 6.

(76) Vide epistol. 15. Vigilii Papae tom. 5. collect. Labbaei fol. 330. edit. Paris. Cataractam hoc loco intellige cancellum ferreum, quo muniebatur sepulchrum, seu confessio S. Petri, ut Cangius hoc verbo exponit. Sunt enim hujusmodi cataractae fores clathratae ex lignis, vel ferro cancellatim compactae. Claves autem B. Petri erant claves aureae, vel argenteae, in quibus scobs tenuissima e vinculis B. Petri erasa includebatur, quae mitti Româ solebant. Vide Baron. in not. ad Martyrol. die 1. Augusti, & eumdem Cangium v. *claves*. An autem hoc loco claves potius quibus cataracta claudebatur Vigilius intellexerit, eruditus lector conjiciat.

CAPUT IX.

Accuratae de Deutereis Graecorum notitiae. A Diptychis Ecclesiasticis nomen habuisse omnino falsum. Multo autem minus a diphthera factum vocabulum. Notissima vocis origo ab numero ordinali. Quid inter Deutereos, & Deuterarios ex usu apud Graecos discriminis? Deuterei Ecclesiae Cpolitanae officia, ac locus. De Deutereo etiam Diaconorum nonnulla.

I. PRotopapas in Ecclesia Graeca Deuterei pone sequuntur, nec nonnisi raro ab illis, quorum in officio quasi Vicarii erant, invenies esse sejunctos. Qui non multis ab hinc annis in controversiis, quae Reginos inter Archiepiscopos, & Ecclesiam S. Mariae de Catholica Graecorum nuncupatam exarserant, hinc & inde scripsere Caussidici, multum in hoc nomine interpretando ludentes, nimis se jejunos in Ecclesiasticis medii aevi antiquitatibus Byzantinis prodiderunt. Eorum (1) uni fucum facit sphalma illud, quô hoc nomen in non paucis viciniorum temporum tabulis perperam Dipthereus scribi solet. Hinc statim intulit a Diptychis (2) nomen, eumque esse Deutereum putavit, cujus mu-

(1) *Difesa della Real Giurisdizione intorno a' Regj diritti sulla Chiesa Colleggiata appellata S. Maria della Cattolica della Città di Reggio. Auctore* O. S. V. fol. 163.

(2) De Diptychis Ecclesiasticis litteratis, quae nomina continebant in primis Episcoporum vita functorum, qui in ea Ecclesia orthodoxe floruerunt, & potiorum sedium, quibuscum communio erat: vivorum deinde, & mortuorum, legendi Stephanus Duranti de ritib. lib. 2. cap. 43. n. 9., sive potius Petrus Danesius Episcop. Vaurensis, ut putat Marten. in praefat. ad tom. 1. & 3. de ritib. Card. Bona 2. liturgicar. cap. 12. Lupus differt. de S. Synod. cap. 3. tom. 2. opp. Card. Norisius in simili differt. de S. Synod. cap. 5. Mabillon. liturg. Gallican. lib. 1. pag. 43. Lebrun 4. liturgicor. diff. 15. p. 2. art. 3. §. 3. Berlendius de oblat. pag. 171. edit. Venet. 1376. Cangius in Gloss. med. lat. hôc verbo, & infiniti. Sed ad Graecorum diptycha quod spectat, Habert. ad Pontifical. Graecor. pag. 156. edit. Paris. 1643. Goar med. graecit. v. Δίπτυχα. Erant & figurata ad alium usum, sive sacrum, sive prophanum, de quibus Sebastianus Donatus, in tribus libris Italice de Dyptychis antiquorum, Papebrochius tom. 1. Maii pag. 60. & seqq. Bonavrosius in observat. de trib. Diptychis eburneis Italice. Nuper autem & clarissimi Paciaudus, & Mamachius: ille in opere de cultu S. Johann. Bapt. diff. 6. cap. 4. iste in originib. Christian. lib. 4. tom. 5. pag.

munus eo spectaret, ut sacra diptycha tum Episcoporum, quum viventium, ac denatorum scriberet, ac conservaret. In qua re illum lapsum esse tam est manifestum, quam certissimum, nusquam Diphthereum, sed Deutereum occurrere in officiis Graecarum Ecclesiarum. Diptycha in primis litterata, seu (3) tabellas illas in quibus nomina Episcoporum, celebriorumque fidelium, quae in canone liturgiae recitabantur scripta erant, non ad alios, quam ad Episcopos componere pertinebat, quorum dumtaxat erat, sive vivos, sive defunctos recipere in Ecclesiae communionem. Servare vero ad ejus Ecclesiae Scevophylacem spectabat, cujus diptycha erant, quod ea inter sacra cimelia recenserentur; vel quia, ut plurimum, ex eburnea, aliâve pretiosiori materiâ pugillares illi opercula haberent, vel quia Patrum orthodoxorum memoriam continerent, auro contra aestimandam, & fraudibus, erasionibusque haereticorum saepe subjectam. Ex Deutereo propterea doctissimus hic Caussidicus Scevophylacem fecisse videtur.

II. Haec autem ne nos temere dixisse videamur, ad ea confirmanda Ecclesiastica monumenta non desunt. Magnis saepe animis certatum (4) de nominum quorumdam e diptychis erasione, & Synodice etiam discussum est; neque id juris, nisi ad Episcopos, Synodosve relatum, neque ab aliis, nisi a Scevophylacibus exhibita diptycha sunt. Annô IↃXVIII. Justinô ad Imperium evectô, ejectisque Eutychianis, in solemni Johannis Patriarchae Cpolitani ad Ecclesiam introitu (5), ab

S eo

pag. 493. & seqq. Nonnulla habet & Trombell. *Arte di conoscerè i Codici* cap. 8. De prophanis dixi ego & aliqua in differt. ad inscription. Reginas, ubi de T. Erveni pugillaribus eboreis, Templo Apollinis Majoris Reginorum legatis in lapide de quo Gruter. tom. 1. fol. 174. n. 2. & 7. Fabreti. fol. 610. & in correctionib. ad Gruter. fol. 2. Murator. tom. 1. fol. 475.

(3) Dicta enim Diptycha sunt *ἀπὸ τοῦ δὶς πτυξ bis* nimirum, & *plica*; & triptycha ex simili ratione aliquando nuncupata sunt, quod ter plicarentur, quemadmodum & Pentaptycha, & Polyptycha, quae voces & apud non sacros Scriptores pro libellis designandis occurrunt. Vide Turnebum 9. adversar. 2?. Gothofred. ad l. 2. C. de discussorib. lib. 10. Cassiodorium 5. Epistolar. 16. immo & S. Gregor. lib. 7. epist. 4?. indict. 2.

(4) Confer Card. Bona 2. liturg. cap. 12.

(5) Vide Baron. ad ann. 518. a n. 15. ad seqq. Confer & actorum relationem apud Labb. tom. 5. Conc. insertam Conc. Cpolitano sub Menna anno 536. act. 5. pag. 178. & seqq.

eo Diptychis ſanctas quatuor Synodos, ac S. Leonis Papae, & Euphemii, Macedoniique Patriarcharum nomina reſtitui populus poſtulavit. Sed quoniam, ut canonice id fieret, (agebatur enim de re ex partium ſtudio jamdiu in controverſiam ducta), adunari Synodum poſtulaſſet, urgente nihilominus populô jure ſuô utens inſcripſit, & quartâ deinde die ad Synodum retulit. Similiter Apameenſis Eccleſiae Clerus (6) in libellis Cpolitanae ſub Menna Synodo inſertis de Petro Epiſcopo ſuo queſtus eſt *quod e ſacris Diptychis ſanctorum ſuorum Patrum vocabula deleret, virorum, qui boneſte ac ſancte vixerunt*. Deinde quum Juſtinianus Imperator in trium Capitulorum celebri controverſia certior fieri voluit, an Theodori Mopſueſtiae Epiſcopi nomen e ſacris Diptychis eraſum fuerit, Johanni Anazarbi ſeu Juſtinopolis ſecundae Ciliciae, in qua Mopſueſtia erat, Metropolitae, & Coſmae Mopſueſteno Epiſcopo Divales anno IↃL. ad Synodum convocandam direxit, inquirendumque, unde eraſi nominis origo manaſſet. Synodô autem coactâ, Epiſcopi efferuntur (7) in hunc modum loquentes. *Reverendiſſimus ſacrorum cuſtos vaſorum iſtius Sanctiſſimae Eccleſiae adſerat ad conſiderationem nobis, & recitationem ſacra diptycha, in quibus ſanctae memoriae Sacerdotum ipſius optimae Civitatis continentur vocabula*. En ut illorum cuſtodia ad Scevophylacem pertinebat. Tum Johannes illius Eccleſiae Presbyter: *Secundum juſſionem*, inquit, *veſtrae ſanctitatis, inter ſacra vaſa, quae a me ſervantur, habentes diptycha, illa protuli, & ad recitationem porrigo. Habeo autem & duos alios* (8) *membranaceos quaterniones veteriores iſtis, quae nunc ſunt, & recitantur, & ipſos protuli, ſicut videtis* (9).
Plu-

(6) Conſule hanc eandem Synod. ſub Menn. act. 5.

(7) Conſtant haec ex actis in S.Synod. relat. collation. 5. apud Labb. vel Harduin. Confer & Lupum laud. adnot. 4.

(8) Diptycha litterata ex membranis etiam fieri ſolita, quae poſtea operculis citrinis eboreis, vel ex alia materia operiebantur, oſtendi plene in meo ad Regina marmora opuſculo, quod propediem in lucem efferam.

(9) Ut obiter exemplum habeant adoleſcentes Diptychorum Eccleſiaſticorum, Diptycha illa ſic habebant: *Pro requieſcentibus Epiſcopis Protogene, Zoſimo, Olympio, Cyrillo* (heinc eraſus erat Theodorus, & ſuffectus S. Cyrill. Alexandrin.) *Thoma, Baſſiano, Auxentio, Palatino, Jacobo, Zoſimo, Theodoro, Simeone*. Legebantur autem a Diacono in canone Miſſae. Sic reſtitutis quatuor Synodis, & S. Leonis ac aliorum Patriarcharum memoriis,
de

Plura in eam rem coacervari exempla possent; sed satis haec arbitramur, unde nihil cum Deutereis commune habuisse ejusmodi Diptycha perspicuum fit. Quod si ad ea fortasse Diptycha recurrerit quispiam, quae fidelium nuncupabantur, quaeqne, ut Card. Bona (10) scite monet, in Missa neutiquam legebantur, & quibus sane recitandis nec menses, nec fortasse anni sufficerent; neque porro, si venerabilis antiquitatis monumenta scrutemur, rem confici puto. Nam quum ex veteri disciplina nonnisi Episcopi baptizarent (11), eaque propter in Cathedralibus ut plurimum Ecclesiis baptisteria essent, jam etiam ad Episcopos baptizandorum nomina recipere, & inscribere pertinebat. *Date mihi nomina*, inquit S.Gregorius Nyssenus (12), *& ego ea inscribam libris sensibilibus*. Non diffitendum quidem, & ad Parochos, Curionesve ob multitudinem baptizandorum, ut baptismi, ità & istam delatam esse facultatem, imo & in Ecclesia Graeca (13) citius fortasse, quam in Latina obtinuisse. Verum Deutereos, qui secundi ubique sunt a primis Cathedralium Presbyteris, vel locorum Curionibus, eô prae illis donatos fuisse munere, si a solo inscripti nominis sphalmate expiscaris, oleum certe,

de quibus supra. *Tempore Diptychorum inquit Relatio, de quà adnot. 5. cucurrit omnis multitudo cum magno silentio circumcirca altare: & quum solum lectae fuerint a Diacono adpellationes praedictarum quatuor Synodorum & sanctae memoriae Archiepiscoporum Euphemii, Macedonii, & Leonis, voce magna universi clamarunt:* Gloria tibi Domine. *Et post haec cum omni modestia completa fuit cum Deo divina liturgia*. Mabill. in Annal. Benedict. ann. 859. n. 3. pag. 76. animadvertit Diptychorum nomina in sacris, ad aurem Sacerdotis a Diacono fuisse recitata: & quidem silenter, ut Lebrunius laud. loco ostendit, saltem in Ecclesia Occidentali ex Folcuino Chronic. Laub. cap. 7. Etenim de Orientali secus omnino videtur. Quippe & aevô suô questus S. Hieronym. est in cap. 11. Hieremiae v. 15. *Nunc publice recitantur offerentium nomina, & redemptio peccatorum mutatur in laudem*, ex quo loco offerentium nomina, vivorum minimum, palam enunciata fuisse constat. In Occidente item Diptycha a Subdiaconis etiam fuisse lecta ex eodem Folcuino idem observat Lebrunius.

(10) Card. Bona laud. adnot. 2. n. 2.

(11) Vide hac de re Martenium lib. 1. de ritib. cap. 1. art. 3. n. 2. & seqq. & art. 2. n. 15. Bened. XIV. tom. 1. instit. Pastoral. inst. 1. Chardonium tom. 1. hist. sacram. cap. 10., & 17.

(12) Nyssen. in orat. adversus eos qui baptismum differebant. Confer eund. Martenium 1. de ritib. 1. art. 10. per tot.

(13) Id ex Constitutionib. Apostolicis lib. 3. cap. 10. colligitur, pro ea saltem Ecclesia, in qua primum editae sunt. Vide hac de re Catalanum ad Ritual. Rom. tom. 1. tit. 2. §. 13. egregie differentem.

& operam perdes; Ipſorum qui baptizabant Presbyterorum, id erat officium. Donatos illô Deutereos jure contendes, quum & ipſi Curiones evaſere; quô ſane tempore fidelium Diptycha adeo minimô pretiô haberi coeperunt, ut vix eô nomine digna cenſeantur.

III. Modeſtior alter Cauſſidicus (14) ubi & *Diptbereum* in nonnullis tabulis, in aliis etiam *Dyſtereum* ſcriptum comperiſſet, conjicere ſe poſſe arbitratus eſt, ſi primam lectionem ſequi malumus, a dipthera (diphtheram potius ſcribere debuiſſet) arceſſiri poſſe veriloquium, hoc eſt a membrana, quod fortaſſe ſervator, & cuſtos eſſet Eccleſiae membranarum. Et hic itaque ex Deutereo Carthophylacem fecit. Profecto Διφθεραν *pellem*, *exuvium*, *membranam* etiam in qua ſcribitur, apud Graecos eſſe compertum eſt. Nam & Jones βίβλυς libros dicere Διφθερας, quod ad ſcribendum ob papyri penuriam pellibus uterentur (15) Herodotus ſcribit. Eô primitus nomine, caprae Amalthaae (16), quae Jovem lactaverat pellem cenſitam fuiſſe fabulantur, inque ea illum omnia ſcribere, quae fierent. Inde illa duo adagia manarunt: *Diphtheram ſero Jupiter inſpexit: Antiquiora Diphthera*. At vero, quemadmodum in hoc poſtremum obſervat Eraſmus (17), ſicut quae nec in Hiſtoricorum litteris extarent, nec in hominum memoria ſervarentur, ea veluti ex Jovis diphthera petita dicebantur: ita ſane de hac conjectura dici poſſet, quum nemini in tota retro antiquitate notum fuerit hoc officium Deutereorum; quinimmo ad Carthophylaces pertinuiſſe vulgatum ſit. Mirum proinde ut mihi fuerit, cl. Virum Pompilium Rodotâ hominem Graecum, & rei Eccleſiaſticae Graecorum ſatis peritum (18), in eam facile deſcendiſſe

(14) *Ragioni a favore della Giuriſdizione ordinaria dell' Arciveſcovo di Reggio ſopra la Chieſa di S. Maria de' Greci detta volgarmente la Cattolica.* Et iterum *apologia iſtorica, critica legale a favore della giuriſdizione ordinaria dell' Arciveſcovo di Reggio ſopra la Chieſa di S. Maria de' Greci detta la Cattolica* Auctore Antonio Zavarrone Epiſcopo deinde Tricarienſi Romae 1735. cap. 19. hujus edit.

(15) Vide Robert. in theſaur. ling. latin. hoc v.

(16) Confer hac de re Lactantium 1. inſtit. cap.

(17) Eraſmus Chiliadib. in hoc adagio.

(18) In originib. Rit. Graeci in Italia Romae 1758. lib. 1. cap. 8. fol. 266. & ſeq. una tamen nobiſcum ſentit fol. 404.

diſſe ſententiam, ut etiam putarit ab ea voce Deutereorum etymon deduci poſſe, eoſque fuiſſe, quibus membranarum Eccleſiae, ac privilegiorum cura, atque cuſtodia commiſſa fuerit. Adducit in eam rem vir cl. ex Graecis Canonibus, alterum Laodicenum XV. (*19*), alterum quod Nicaeno Conc. adtribuit, ex quibus Diphtherae nomen in uſu Eccleſiaſtico pro Codicibus ad Chori, vel Pſalmodiae uſum deſtinatos ſumi, confici plane arbitratur. Porro in utroque membranas indigitari ex quibus in ambone legebatur, canebaturve haud inficias imus. Zonaram quoque, quem laudat, ad eum canonem Laodicenum recte putaſſe, diphtherae ibi nomine, eccleſiaſticos libros fuiſſe a Patribus adpellatos, ingenue fatemur. Qui enim in ambonibus, niſi Eccleſiaſtici libri legerentur? At inde, aut eos qui cuſtodirent, aut qui ex eis legerent, pſallerentve, Diptheréos fuiſſe vocatos, eoſque in Graecanica antiquitate reperiri haud certe convincet, quum ceteroqui Deutereorum veriloquium aliunde conſpicuum ſit. Illô enim nomine eos potius donatos fuiſſe concederem, qui diphtheras (20) ipſas, ſeu pelles, ſive curarent, ſive componerent, & expolirent.

IV. Verum modeſtus aeque, ac doctus ut erat alius iſte Cauſſidicus, alteri nixus lectioni, ex graecis quibuſdam vocibus, quae vulgo a noſtris uſurpari ſolent, rem tandem acu tetigit, ſatis licet non explicaverit. Quum enim ab indigenis noſtris exuvias illas, quas bombyces, in quorum cultura toti ſunt, ſecundo deponunt exuvias *ditteri*, quemadmodum & quas primum *πρώτας*, & quas tertium *τρίτας* ex graeco more adpellari conſueſſe diligenter obſervaſſet: felicius hoc

unum

(19) Ita canon. *Quod non oportet praeter Canonicos Cantores, qui ambonem adſcendunt καί ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, atque ex diphthera canunt, alios quoslibet canere in Eccleſia*. Alii Interpretes heic vertunt: *ex codice*: alii: *ex membrana*. Vide Vaneſpen in hunc can. tom. 7. opp. Eundem prope ſenſum habet canon alter, quem neque in Arabicorum, quâ utor canonum editione reperi. *Non oportere laicos ambonem adſcendere, ſed eos ſolos, qui ordinati ſunt ad legendum, vel canendum ex diphthera*.

(20) Dicta enim Diphthera ſive a δέρω excorio, ſive a δὶ καὶ φθείρω corrumpo, quia exterius raditur, attenuaturque, ut corrumpi videatur, quemadmodum Schrevelius obſervat. Inde eô nomine donata ſunt, & librorum opercula, & paſtorum veſtes, ac tentoria quod ex pellibus eſſent. Confer Lexic. Philologic. Mathiae Martinii.

unum inde conjecit, Dictireum, ut ipse scribit, personam innuere potuisse in secundo gradu conlocatam. Apud Macrium nimirum, ac Dumorterium, vocem *Deuteriarius*, seu potius *Deuterarius* viderat, sed in ancipiti stetit, quum ad Monachos pertinere novisset, ne ex Presbytero faceret cucullatum. Et reipsa quidem, Graecorum Deutereus, quo de agimus, nonnisi Deuteropapâs erat, ut recte Junius exponit (21) probante Gretzerô. Nam & a Codino δευτερύων τ̃ ἱερέων, idest *secundus*, vel *secundarius* Sacerdotum in Ecclesiâ Cpolitanâ nuncupatur. Quod si frequentius, primâ dumtaxat voce in texendis officiorum catalogis usi Scriptores sunt, id factum quia ex proximo antea Protopapae vocabulo, significatio suppleretur. Deuterarii autem secundas in Monasteriis post Abbatem partes, simili ratione, sed inflexa aliter nominis derivatione, obtinebant. Hujusmodi sunt, qui in Conc. Cpolitano sub Menna (22) occurrunt *Flavianus Presbyter, & Deuterareus Modesti Abbatis Monasterii Lycaoniorum nuncupati & Anastasius Presbyter, & Deuterarius sancti Philippi in Brephotrophio*. Sic, quem S. Gregorius in Dialogis *Monasterii* Praepositum dixit, μοναςηρίου δευτεραρίον Monasterii *Deuterarium*, in illorum in graecam linguam traductione vertit (23) Zacharias Papa.

V.

(21) Vide Gretzer. lib. 1. in Codin. cap. 10. n. 5. edit. Reg. Paris. cum Goario 1648.

(22) Conc. sub Menna ann. 536., ubi act. 1. inter 87. Monachos Anthimi accusatores leguntur: Φλαβιανὸς πρεσβύτερ, καὶ δευτεράριος τ̃ Μοδέςυ Θεοφιλεςάτυ πρεσβυτέρυ, καὶ Ηγυμένυ τῆς μονῆς ἐπίκλην τῶν Λυκαόνων ἀξιώσας ὑπέγραψα. *Flavianus Presbyter, & Deuterarius Modesti Deo amantissimi Presbyteri, & Hegumeni, mansionis cognominatae Lycaoniorum, qui postulavi, subscripsi*. Et Αναςάσιος πρεσβύτερ καὶ δευτεράριος τ̃ ἁγίυ Φιλίππυ τυ Βρεφοτροφείυ. *Anastasius Presbyter, & Deuterarius S. Philippi in Brephotrophio*. Notanda quoque subscriptio est Constantis Archimandritae, celebris Monasterii S. Dii Cpoli. Προτάξας τῇ ἰδίᾳ μυ χειρὶ τον τίμιον ςαυρὸν, καὶ τὸ ὄνομά μυ ὑπογράψας τοῖς δὲ λιβέλλοις διὰ χειρὸς Στρατονίκυ, καὶ Δευτεραρίυ μυ. *Percutiens manu mea propria honorabilem crucem, & nomen meum subscribens; libellis vero per manus Stratonici, & Deuteriarii mei*. Quo ex loco, alterius aliter inflexae derivationis exemplum habes.

(23) Confer lib. 1. Dialogor. cap. 1. 3. & 7. cum versione Zachariae, licet in hoc constans non fuerit. Adisis Ducangium in Gloss. mediae Graecit. ad hanc vocem. At vero quem secundum Defensorem dixit S. Gregor., hunc Δευτερεύων τῶν Δεφινσόρων, *Deutereum non Deuterarium Defensorum* vertit Zacharias lib. 4. cap. 31. Porro nomen Δευτερεύοντος in aliis quoque etiam haud Ecclesiasticis officiis eodem modo usurpatum constat. Secundarium scilicet

in

V. At vero ne toti in verbis simus, quae de Deutereo diximus, ex ejus in Ecclesia Cpolitana officio supra omnem fidem collocantur. Anonymus, qui Protopapae statim Deutereum subdit, praecipuum illius munus exponit hôc modô (24) Ο Δευτερεύων, ὅταν λείπει ὁ Πρωτοπαπᾶς, κρατεῖ τὸν τόπον αὐτοῦ. *Deutereus, seu secundarius, quum deest Protopapas, tenet locum illius.* Deinde, & hôc pactô Codex Allatianus (25) Ο Δευτερεύων λειτουργεῖ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Ἀρχιέρεως, ὅταν λείπει ὁ Πρωτοπαπᾶς, ἔχει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ πρωτεῖα πάντα. *Deutereus celebrat & ipse cum Pontifice. Absente Protopapâ habet in Ecclesia omnes primatus.* Alius quoque Catalogus ex C. Regio (26) apud Cangium ὁ Δευτερεύων εἰσοδεῖ τοὺς ἱερεῖς, ἐὰν οὐκ ἔνι Πρωτοπαπᾶς, καὶ ἄρχει τῶν ἱερέων τοῦ Πρωτοπαπᾶ. *Deutereus introducit Sacerdotes, si non adest Protopapas, & primatum obtinet Sacerdotum post Protopapam.* Similiter (27) Codinus ὁ Δευτερεύων τῶν ἱερέων εἰσοδεύων τοὺς ἱερεῖς, καὶ φέρων τὰ δευτερεῖα τοῦ Πρωτοπαπᾶ. *Deutereus Sacerdotum, seu secundarius Sacerdotum introducit Sacerdotes, tenetque secundas a Protopapa.* Nec deest Euchologium (28), in quo δεύτερος ἱερεὺς *secundus Sacerdos* occurrit, quod ad Πρωτοϊερέα, seu Πρωτοπαπᾶν *Primum Sacerdotem* referatur. Theodosius quoque in Turcograecia pag. 218. ὁ μὲν, inquit, Πρωτοπαπᾶς πρῶτος τῶν ἱερέων; ὁ δὲ δευτερεύων, μετὰ τὸν Πρωτοπαπᾶν ὀφφίκιον. *Protopapas quidem primus est Sacerdotum; Deutereus vero, post Protopapam officium.* Hinc plane vides Deutereum inter Ecclesiae Presbyteros *Deuteropapatem*, id est Presbyterorum secundum fuisse, atque Protopapae vere τοποτηρητὴν *locum tenentem*; ejusque vice, eô absente, singulis illis officiis fungi oportuisse, quae ad illum spectabant; concelebratione cum Pontifice ne quidem exceptâ. Quinimmo & hanc illi simul cum Protopapa fortasse convenisse, jam supra, quum de Protopapa ageremus, innuimus. Ut igitur Protopapam secundas a Pontifice tenere recte Codinus dixerat; ita & heic adposite, opportuneque, Deutereum secundas a Proto-

in aliquo munere innuit. Vide Basilicor. lib. 6. tit. 25. Apud Allat. lib. 2. de consens. utriusq. Eccl. cap. 12. in sententia lata adversus Niphonem Bogomilum *Gregorius Secretarius Deuterei*, & *Johannes Secretarius Picernae* leguntur.

(24) Anonym. loc. supra saepe laud. in expositione Chori sinistri.

(25) Apud Goarium ad cap. 1. Codini n. 43., & apud Cangium in Glossar. med. Graecit. v. Δευτερεύων.

(26) Loco mox laudato.

(27) Codin. cap. 1. n. 31. in pentade 5.

(28) Euchòlog. pag. 292. edit. Paris. ubi de ordinatione Presbyteri.

topapa, cujus vices gerit, obtinere, animadvertit.

VI. Sed quid *εισοδούων τοὺς ἱερεῖς* hôc sibi locô velit, quove Deutereus introduxerit Sacerdotes obſcurum profecto eſt, & denſis adhuc tenebris obſitum. Putavit Junius (29) in Tribunal introductos, ſi quam agendam cauſſam habuerint, ut illi objicit Gretzerus: quippe voce *Βήματος*, illum in ritibus Eccleſiaſticis explicandis ita fuiſſe abuſum videri, ut Diaeterium potius, non altare, vel Sanctuarium intellexerit, jam alias (30) obſervavimus. Caſtigat & hôc locô illum Gretzerus, tum vel maxime quod *εισοδουειν eſt eſſe aliorum in ſacris miniſteriis functionibus, ſupplicationibus ducem, & quaſi anteceſſorem, & ductorem*. Hinc eo id muneris ſpectaſſe colligere cuiquam licet, ut Deutereus officia in Sanctuario, vel altari Presbyteris partiretur, adtenderetque, ut in iis, eorumque actibus, quiſque adpoſite, & ex ordine ſe gereret. Quod equidem munus ad Diaconos quod adtinet, a Deutereo Diaconorum exerceri paullo poſt Codinus (31) idem ſubnectit *Ο' Δευτερεύων των Διακόνων Πρώτος τῶν κοινῶν Διακόνων, καὶ εισοδούων τοὶς Διακόνοις*. *Deutereus Diaconorum primus eſt inter communes Diaconos, & introducit Diaconos*. Inter communes, inquit, Diaconos (32), quia Exocatacoeli extra ſphaeram erant reliquorum Diaconorum, atque inter hos erat Archidiaconus Diaconorum *πρώτος*, ſeu Protodiaconus, de quo, ejuſque Deutereo nonnulla (33) tertio capite delibata. At hujus muneris nulla apud Anonymum, aut in Allatianis mentio, quod utrobique (34), Introductor, diſtinctô ab Deutereis officiô legatur, cujus tamen non ullum amplius apud Codinum veſtigium. Quamobrem de Deutereo etiam Diaconorum hoc dumtaxat ſubdit (35) Anonymus: *Deutereus Diaconorum, ſi abſit Archidiaconus ejus locum ſervat*. Sublatô itaque introductore, Deutereis, jam Codini aevô hae partes additae; quô etiam tempore, Archidiaconatu, ut conjecimus (36) in Chartophylacem translatô, remanſerat tamen Diaconorum Deutereus,

cujus

(29) Vide Gretzer. lib. in Codin. cap. 10. n. 5. qui eum caſtigat.

(30) Confer ſupra cap. 6. n. 5.

(31) Codin. cit. adnot. 27. n. 32.

(32) Confer Goar ad cit. Codini loc. n. 44.

(33) Vide ſupra cap. 3. n. 5.

(34) Adiſis Catalogum Anonymi ſupra relat. cap. 5. n. 2.

(35) In fine explicationis Catalogi.

(36) Vide ſupra cap. 3. adnot. 34.

cujus in coronatione Imperatoris, ad illi, & Patriarchae acclamationes adcinendas speciale munus (37) alibi Codinus enarrat. Ceterum vereor, ne introductiones hujusmodi ad altare dumtaxat, ejusque mensam recipiendae Eucharistiae causâ potius pertinerent, quod in tanta rerum caligine aliis lubens decidendum permitto.

VII. Etenim nonnullas quoque partes in sollemnibus liturgiis habuisse Deutereos, ex quibusdam Simeonis Thessalonicensis, ac Petri Patriarchae Antiocheni locis erui facile potest. Oblationem illi adtribuit ex more Graecorum ante Sacrificium in magna sollemnitate consecrationis Patriarchae, Simeon (38) Thessalonicensis. Narratâ enim, quae ab Episcopis, atque Presbyteris fiebat novo Patriarchae, adoratione: *Quum, inquit, qui secundas inter Presbyteros agit oblationem de more fecerit, Missa inchoatur*. Haec quoque verba ex epistola quadam Petri Antiocheni Patriarchae ad Michaëlem Cerularium Patriarcham Cpolitanum, quam numquam vidi, refert Cangius, quae Deutereorum in sollemnibus liturgiis partes indicant. Ἔνθεν, inquit, (39) *κἀκεῖθεν ὁ Ἀρχιδιάκονος καὶ ὁ Δευτερεύων, τὸ πρῶτον, καὶ τὸ δεύτερον ποτήριον αἴροντες λέγουσι: πληρῶσαι Δέσποτα*. Quae in hunc modum verto. *Hinc & illinc Archidiaconus, & Deutereus primum, & secundum calicem tollentes dicunt: Imple Domine*. Quae nonnisi ad sacram liturgiam, vel synaxim pertinent. At haec alii viderint.

VIII. Ecclesiae Cpolitanae Deutereum in choro sinistro ἀμέσως post Protopapam Anonymus locat; in pentade autem quinta, & pone post illum, Codinus, qui tamen extra locum, ut videtur, statim illi Diaconorum Deutereum subnectit. Rectius

(37) Codin. cap. 17. ubi de coronatione Imperatoris agit: *Deinde*, inquit, *venit Deutereus Diaconorum dexterâ manu thuribulum gestans, sinistrâ id quod dicitur omophorium, hoc est humerale Patriarchae*. Venire autem hunc notat, quod Archidiaconô Cpolitana Ecclesia careret, subditque: *Deutereus Diaconorum thus Imperatori adolet, ipsoque caput inclinante, magnâ voce intonat illud: Recordetur Dominus Deus potentiae Regni tui in Regno suo &c. Idem adcinunt post ipsum venientes Diaconi, & post hos Sacerdotes quoque. Et omnes isti ad Tabernaculum progressi, Patriarchae itidem hoc canticum incinunt: Recordetur Deus Pontificatus tui nunc &c.*

(38) Simeon Thessalonic. de sacr. ordinat. cap. undecimô.

(39) Apud Cangium in Gloss. med. Graecit. v. Δευτερεύων.

antiquior ille, qui ultimô locô magnum Archidiaconum, & τον Δευτερεύοντα τῶν Διακόνων *Deutereum Diaconorum* enumerat. At fortasse Codini aetate, sublatô Archidiaconi nomine, Deuterei Diaconorum dignitas creverat. Nulla tamen in Palatio Deutereorum mentio, quum ibi & Protopapas esset, & Archidiaconus, ut vidimus. Verum in Ecclesiis Cathedralibus ad exemplum Cpolitanae, ubi Protopapae, ibi & Deutereos fuisse credendum est. Ad Protopapas enim Curiones quod adtinet, vix ac ne vix quidem sine Deutereis invenies, qui etiam Curiones frequenter & ipsi sunt, ubi uberior cura animarum eos vocare coëgit in sollicitudinem. Hujus rei exempla in Calabria nostra obvia sunt, ad cujus Protopapas, Deutereosque explicandos, praemissô adparatu, nunc progrediendum est.

CAPUT X.

Excursus Historico-criticus ad nonnulla scitu necessaria priusquam de Calabriae Protopapis agatur. De Calabriae nomine primum in Brutios translatô. Inde de Metropolitano illorum ante saeculum VIII., deque ritu, quô divina officia apud eos celebrabantur. Postremo de abstractione Diaecesewn a Patriarchatu Romano ab Graecis facta, ejusque Epocha, deque Metropolitanis Siciliae, atque Calabriae sub Graecis plene differitur.

I. QUoniam Protopapae ac Deuterei in Brutiis non auditi, nisi postquam Brutii in Calabros evasere, abstractique a Patriarchatu Romano, graecos ritus adoptarunt: plura idcirco nos heic remorantur, atque extra propositam materiam, haud invitos licet, impellunt. Tria itaque in antecessum monere oportet, quae alias in antiquitatibus meis veterum Brutiorum, & Calabriae medii aevi, uberrime disceptantur. Primum quidem Calabriae nomen olim

olim in Hydruntina potissimum (1) Chersoneso Brundusium inter ac Tarentum stetisse: Sybarim autem in mari supero, Laum in infero notissimos fluvios, limites fuisse veterum Butiorum. Id nominis a Graecis, amissâ Apuliâ, in Brutios, ingenitô fastu fuisse translatum, quum ne Thematum suorum, ut vocabant, nomina amitterent, quidquid tandem in extrema Italia possidebant, sub uno Calabriae nomine comprehenderunt, frequens est hodie doctorum opinio. Potissimum vero Brutiorum regioni haesisse id nomen putant, quum deperditâ etiam veteri Calabriâ, deducta ab Graecis in Brutios fuit Praetorum Sedes. Etenim tunc etiam sub Langobardis in Calabriam veterem extensum est finitimae Apuliae vocabulum, quam idcirco, una cum veteri Apulia Graeci in posterum dixere Langobardiam, ut ex Constantini Porphyrogennetae thematis (2) constat. Primus, quod sciam, qui in ejusmodi indaginem, obiter licet proripuerit, fuit doctissimus ille vir Camillus Peregrinius (3) qui de erudita antiquitate Regni nostri primus quoque bene meruit: miraturque jure a tot Clariss. Scriptoribus, & a Nostratibus praesertim omissam, qui ea de caussa ad Brutios, Calabrosque quod adtinet miserandum in modum omnia in antiquis (4) miscuerunt. Eam ipse, quam retulimus translati hujus honestissimi nominis caussam, solidâ satis, ac felici conjecturâ detexit; ejusque sensa transcripsit, probavitque Auctor Historiae civilis Regni nostri (5), suasque de extenso etiam citra

(1) Peninsulam illam alii *communi vocabulô & Messapiam, & Japygiam, & Calabriam, & Salentinam vocant* inquit Strabo lib.6. Geograph. alii in partes distinguunt. Confer Cellarium antiq. Geograph. lib. 2. sect. 4. n.577. edit. Lipsiae 1721. Non est hujus loci plura.

(2) Constant Porphyrogen. de themat. lib.2. themat.10. & 11. fol.28.edit. Bandur. tom.1. antiq. Cpolitanar. Parif. 1711.

(3) Camill. Peregrin. diff. 6. de finib. Ducat. Beneventan. ad Orient. tom. 5. Script. Rer. Ital. fol. 180., vel tom. 5. Hist. Princip. Langobard. Pratill. fol. 258.

(4) Nostrorum certe in hac parte impotens alucinatio fuit. At vide, ut hodieque labitur Orlendius Orb. Sacr. & prophan. p. 2. lib.4. cap. 34. n. 7. fol. 2099. tom.4. Florent. 1728. Dum enim Ughellum reprehendit, falso licet, adferentem ab Constantini M. tempore Calabriae nomen in Brutios saltem inlatum: congerie locorum ad veterem Calabriam pertinentium, arma contra seipsum colligit: haud satis iis etiam cohaerens quae p. 1. lib. 4. cap. 3. n.11. fol. 261. tom.1. docuerat.

(5) Petr. Jannon. tom.1. lib.8. cap.2. fol.383. edit. Hagae Comit., ut praefert, 1753.

Pharum Siciliae nomine, iisdem paene ex occasionibus superstruxit conjecturas. Post haec vero eruditissimus ille Benedictinus, qui tomo X. collectionis S. R. I. chorographicam tabulam, egregiamque ad Italiam Graeco-Langobardico-Francicam dissertationem (6) edidit, progredi conatus ulterius; atque translationis hujusmodi stabilire adgressus epocham, ingenue quidem fatetur, non factum id per edictum chronicâ notâ signatum; sed ut in similibus, sensim sine sensu, & ex loquendi usu, qui loco, & tempori serviens, pedetentim tamen, & gradatim excrescit. Frequentari tamen id nomen pro Brutiis coepisse, post adeptas jam a Romualdo I. Duce Beneventano Tarentum, atque Brundusium, ex subscriptionibus Brutiorum quorumdam Episcoporum in Synodica Agathonis Papae anno IↃCLXXIX. ad futurum Oecumenicum Conc. VI. data, ubi Provinciae se Calabriae inscribunt, primum se collegisse adseverat. Urbes enim illas, & omnem, quae in circuitu est, latissimam regionem, ut Paullus Warnefridi loquitur (7) inter annos IↃCLXVIII. & IↃCLXXXX. Romualdum abstulisse Graecis, est omnino certissimum.

II. Profecto ex hiscemet Synodicae inscriptionibus intulerat olim Petrus de (8) Marca Archiepiscopus Parisiensis perseverasse adhuc Agathonis temporibus antiquam illam Provinciarum Calabriae, & Brutiorum distinctionem, quod Episcoporum ibi subscriptorum sedes, ex qua Provincia forent haud recte cognoverit: quamvis paullo post sub Leone deinde Isauro innovationem factam fuisse in Provinciarum Italiae inferioris adpellatione, & tributione conjecerit, quod adductis etiam duobus sequioris aevi, Hadriani Papae, & Eginhardi te-

(6) Caspar Berretta Benedictinus in differt. tom. 10. S. R. I. praefixa n. 143. Quamobrem docti viri Antonius Zavarronus in adnot. ad diploma Gordani Archiepisc. Acheruntini fol. 44., & Bodataus lib. 1. Graec. Rit. in Ital. fol. 29. & de nostra Calabria benemeriti, contra hujus nominis translationem tamquam saeculo X. factam mordicus disputantes, recte quidem agunt, si tamen non antiquins id nomen, ad Brutios quod pertinet, octavô seculô putent. Illud enim vetustissimum huic regioni fuisse, maluit adhuc in tanta rerum luce Thomas Aceti Episcop. Laquedoniensis in prolegomen. ad Barrium fol. 36., quem corrigere potius in hac parte, quam tueri debuisset. De hac re nos alibi.

(7) Paull. Diacon. lib. 6. cap. 1. tom. 1. p. 1. S. R. I.

(8) Marca 1. Concord. cap. 7. n. 4. Vide infra adnot. 13.

testimoniis eximie comprobavit. Verum ab Romualdi tempore initia traxisse nominis Calabriae translationem non ignoravit Peregrinius, qui in ea ipsa, quam ille laudat, dissertatione (9) rem adseruit disertissime. Provinciarum itaque in Italia divisionem illam, quam ex Imperii notitia haurimus, extinctô Occidentali Imperiô, sub Theoderico, aliisque Gothorum Regibus adhuc perdurasse ex Cassiodorii epistolis (10) discimus, qui etiam Correctoris Lucaniae, & Brutiorum munere functus est. Nonnisi recuperatâ ex Gothis ab Augustis Graecis Italiâ, mutari hujus politia sub Justino II. coepta est, quum, revocatô Narsethe, Longinum anno circ. IↃLXVIII. summa cum potestate atque Imperio in illam destinavit. Hic enim Exarchi Italiae (11) titulô sibi reservatô, sublatis Provinciarum Praefectis, singulis potioribus Civitatibus singulos Duces imposuit, exceptâ Siciliâ, quam totam Praetor unus eidem subjectus regebat. Verum eodem illô annô in Italiam irruentes Langobardi ab Narsethe pridem acciti, Graecorum in ea Imperium ita paullatim maxima ex parte mutilarunt, ut Regnô Ticini erectô, Dynastiis Spoleti, atque Beneventi constitutis, praeter Exarchatum Ravennae, Romam, aliasque paucas Urbes ad Mare Tyrrhenum (12), veteremque Calabriam, extremosque Bruttios, reliqua cesserint Langobardis. Quum autem Calabriam veterem Hydruntô, atque Gallipoli exceptis, occupasset Romualdus, jam inde Graeci Calabriae no-

(9) Sic porro ibi: *Post necem (Imperatoris Constantis) quum primaeva illa Calabria a Duce Beneventi Romualdo seniore, quod Paullus ibidem perhibet, admodum fuisset imminuta, Imperatores, qui Constantem sunt subsecuti, eôdem Calabriae vocabulô adpellare perseverarunt, quae adhuc in Cis-Tiberina Italia servabant loca, tum ex consueto Graecorum fastu, ac ne sui Imperii Themata minora devenisse viderentur; tum quod reliquam ad Orientem trans Brundusium, ac Tarentum Provinciam, nunc fere Terra d' Otranto, olim verae antiquae Calabriae partem, nunquam amiserunt, ut post dicam.*

(10) Vide Cassiodor. lib. 1. variar. epist. 3. in qua de ipsius Cassiodorii Magistratu agitur. Item lib. 3. ep. 8. quae directa est *Venantio viro senatori Correctori Calabriae, & Brutiorum*: Apud eund. leguntur; Vitalianus epist. 9. lib. 11. Anastasius epist. 14. lib. 12. Maximus ibid. epist. 5.

(11) Confer Blondum decad. 1. lib. 8. fol. 102. & Sigon. 1. de Regn. Ital. ad ann. 566. in fin.

(12) Lege Paull. Diacon Hist. Langob. lib. 2. cap. 17. & vel ipsum Constant. Porphyrogenit. de administr. Imper. cap. 27. fol. 82. edit. Bandur. ubi urbes Graecis tandem relictas tametsi non omnes recte enumerat.

nomen, cujus dumtaxat quotam partem possidebant, cum Brutiis confudere: & quidquid residuum illis in extrema Italia fuit, sub Calabriae, aut Brutiorum nomine promiscue nuncupari coeptum fuisse ex Synodica (13) praedicta, aliisque monumentis plane constat; donec postremô hôc nomine ablegatô, illud dumtaxat remanserit.

III. Verum si quid sapio, quod quidem in omni, in hac praesertim re est perexiguum, quod docti illi viri adferunt, tunc ex veteri Calabria Regium in Brutiis deductam fuisse Praetorum Sedem, haud satis mihi eorum temporum politiae videtur esse consentaneum. Nulla enim ad ea usque tempora, & vigente Exarchatu, Praetoris, qui Apuliam, veteremve Calabriam regeret mentio in illorum temporum historiis. Divisio quippe illa duorum Thematum (14), seu Provinciarum Siciliae, ac Langobardiae, quâ usos fuisse Graecos in Italiae regionibus, quae eorum subdebantur imperio per duos Patricios regendis, refert Constantinus Porphyrogenne-

ta

(13) Subscriptiones Synodicae Agathonis ad text. graecum conlatae apud Harduin. tom. 3. col. 1127. ita se habent; ut Episcoporum qui in Brutiis erant, quinque se dixerint Provinciae Calabriae, nimirum *Stephanus Locrensis*, *Theophanes Thurinensis*, *Gregorius Taurianensis*, *Theodorus Tropaeanus*, *& Crescens Vibonensis*: Quatuor autem *Julianus Consentinus*, *Abundantius Temsanus*, *Petrus Crotoniensis*, *Paullus Scylacensis* (nam reliqui additam Provinciam non habent) se dixerint Provinciae Brutiorum: similiter ex Episcopis Calabriae Johannes Hydruntinus se Provinciae Brutiorum subscripserit, *Germanus* vero *Tarentinus* Provinciae Calabriae. En ut confundi promiscuô nomine duae Provinciae coeptae sunt, donec Calabriae nomen haeserit Brutiis, quibus Graeci dominabantur; illud autem Apuliae extensum a Langobardis ad Calabriam veterem fuerit. Supersedeo heic ab aliis seniorum temporum exemplis, quibus haesisse regioni id nomen constat, quod hac de re alibi pluribus. Sed quid est, inquies, quod Lupus Protospatha ann. 1087. scribit: *Facta est Synodus omnium Apuliensium, & Calabrorum, & Brutiorum Episcoporum in Civitate Melphiae?* En adhuc servatam II. sacculô Provinciarum hujusmodi ab illorum temporum Scriptore distinctionem. Sed factum id eruditionis caussâ ab homine Graeco-Apulo, si superis placet, eloquentissimo. Nam Calabriae nomen jamdiu in Brutios inlatum, vel ejus loquendi ratio demonstrat ad ann. 981. *Fecit praelium Otho Rex cum Sarracenis in Calabria in Civitate Cotrona*. Et ad 986. *Comprehenderunt Sarraceni Sanctam Chiriachi Civitatem* (hoc est S. Cyriacae) *& dissipaverunt Calabriam totam*. Et ad ann. 1044. *Guillelmus filius Tancredi descendit cum Guarimari Principe in Calabriam, feceruntque ipsum Squillaci Castellum*.

(14) Θέμα Thema Graecis etiam legio est. Quod autem singulis secundum eorum divisionem Provinciis, singulae fortasse legiones mitterentur, inde factum ut regiones hôc pactô ab eis partitas *themata* vocarent Graeci. Vide Bandur. in praefat. tom. 1. Antiquit. Cpolit.

ta (licet veteris politiae Imperii sui in Italia haud (15) satis gnarus) ad tempora potius pertinere videtur, quae longe post extinctum sequuntur sub Aistulpho Langobardorum Rege anno circiter (16) IↃCCLII. Exarchatum Ravennae. Quamvis enim hunc administrandi morem ad tempora etiam referat ante Narsethem, cujus tamen aetatem ad octavi saeculi finem (17) turpi prochronismô locat, nullam nihilominus Exarchatus ingerit mentionem; quum tamen obvium sit Exarchi per universam Italiam primas fuisse partes, Ducibus constitutis, missisque Tribunis, Siciliae insulam si demas; quae propriô sub eo (18) Praetore, seu Patricio, vel Stratego

(15) In eis quae Constantinus tradit cap. 27. de administ. Imper. ad regimen quod adtinet Italiae, tot ἀκύρωτα sunt, quot paene verba. Obvia haec sunt cuique rerum Italiae illorum temporum vel levi pulvere adsperso. Confer cl. Asseman. de reb. Neapol. lib. 1. cap. 11. ex n. 17. & cap. 13. per tot., ubi ejus errata passim castigat.

(16) De capta Ravenna, extinctoq. Exarchatu, translatoque deinde a Pipino in Ecclesiam Roman. Vide Sigon. 3. de Regn. Ital. sub Aistulpho ad ann. 752. & Murator. in annalib. ad eum ann. ac dissert. 1. antiquit medii aevi. Exactiorem XVIII. Exarchorum seriem, quot scilicet 184. circiter annor. spatio Italiam vexarunt, collegit Clariss. Cennius praefat. ad tom. 4. Anastas. §. 39.

(17) *Temporibus, inquit, Imperatricis Irenes missus Patricius Narses &c.* Irene autem cum filio Constantino nonnisi anno 780. imperium capessivit. Nimirum pro Sophia Justini II. conjuge, a qua invidiam passus est Narses, Irenen obtrusit.

(18) Quamvis in notitia imperii Sicilia sub Consulari fuerit, ut videri apud Pancirolum potest lib. 2. ad Not. utriusq. Imper. testesq. ejus rei sint plures ll. in C. Th. uti 29. de curs. public. & 32. de operib. public., atque marmora apud Gualterium in tabb. sicul. n. 117. 134. 437. 438. 442., & paullo ante etiam sub Correctoribus, ut ex epist. Constantini M. ad Chrestum Episc. Syracusan. apud Euseb. lib. 10. cap. 5. & ex lapidibus quoq. apud eundem Gualter. n. 123. 135. 144. recuperatâ nihilominus ex Gothis Siciliâ, illi Praetorem ex more antiquo restituit Justinianus, de quô authentic. de Praetor. Sicil. collat. 10. const. 104. & novell. 68. de adpellat. in Sicil. porrigend. In qua postrema, tametsi adpellationes adversus Praetoris Siciliae sententias apud Quaestorem in Urbe Regia exerceri jubeantur; haec tamen sanctio, Exarchatu in Italia constituto, non amplius fortasse locum habuit. Remansit itaque post Justini II. tempora suus Praetor Siciliae, qui & Praefectus, & Patricius, & Strategus saepe audivit. Romae vero, Neapoli, Amalphi, Cajetae &c. Duces constituti. Calabriam veterem, vel Apuliam eô tempore Praetorem, aut Ducem habuisse nusquam legi. Praetoris Siciliae frequens mentio apud S. Gregor. lib. 1. ep. 1. lib. 3. epist. 38. lib. 10. epist. 31. lib. 11. ep. 8. Sergii quoque Praetoris Siciliae sub Leone Isauro apud Anastasium in Gregor. III., & Zonaram ann. 17. Leonis. Patriciorum item deinde, qui Praetores, vel Strategi erant, passim memoriae. Ceterorum quoque Ducum obvia monumenta; sed numquam Praetoris, vel Ducis Calabriae. Ea scilicet loca Exarchae sub Tribunis parebant, quemadmodum diserte eruitur ex epist. 99. lib. 9. ejusdem S. Gregorii ad Occilianum Tribunum Hydruntinum, in qua sic habes: *Cogno-*

go regebatur, ad quem ob propinquitatem extremos etiam Brutios vel ex eo tempore pertinuisse vehementer suspicor, sed in ancipiti hactenus (19) relinquo. In Calabriam autem tunc ab Exarchis missos fuisse Tribunos ex epistolis S. Gregorii plane constat. Et quidem primus qui occurrat Apuliae Praetor, vel Strategus Stephanus Maxentius Cappadox est apud eundem (20) Porphyrogennetum, sed longe postea sub Basilio Macedone, qui anno IↃCCCLXVII. sumsit imperium. Circa ea scilicet tempora Graeci, amissâ etiam Siciliâ, quam Saraceni captis sub illius imperio (21) anno IↃCCCLXXVIII. Syracusis fere integram, unô demtô Tauromeniô, jam occupaverant, ad servandum quidquid in veteri, novaque Calabria illis residuum erat, vel etiam in Apulia recuperarant, Strategos huc mittere consueverunt. Auditi tunc primum Duces vel Strategi Calabriae, de quibus idem Porphyrogenitus (22) post

gnoscentes Magnitudinem vestram de Ravennatibus partibus cum ordinatione excellentissimi filii nostri Exarchi ad Hydruntinam Civitatem feliciter remeasse, grate suscipimus, & Dominum exoramus, qui actus vestros suae propitiationis opitulatione disponat. Sabinus siquidem frater, & Coepiscopus ad nos veniens, graves nobis Civium suorum querelas innotuit, asserens a Viatore extribuno Hydruntinae Civitatis multa se hactenus illicita pertulisse &c. Extinctô autem Exarchatu, quidquid residuum Graecis in veteri Calabria, & in Brutiis fuit, id sub uno Calabriae nomine ad Praetorem Siciliae certissime traslatum est, una cum omnibus maritimis, Cajetam usque. Nam ad Patricium Siciliae pertinuisse vel Cajetam, ibiq. aetate Caroli M. traxisse motam ex epist. Hadriani PP. ad Carolum ipsum Cod. Carolini ep. 73. diserte liquet. An autem & super Ducatum Neapolitanum, qui diutissime perseveravit, aliquid juris habuerit plane nescio. Illud certum Neapolitanos cum aula Cpolitana semper fuisse conjunctissimos. Amissâ autem a Graecis Siciliâ, inducti sunt Patricii, & Strategi Apuliae, & Calabriae, qui aliquando etiam Siciliae nuncupantur, cujusmodi titulô donatur Cosmas Anthius, de quo supra cap. 1. adnot. 58. Hinc nata illa duorum Patriciorum, qui duo themata regerent Constantini fabella, qui illos eodem tempore locat, quum diversi omnino fuerint, & posteriora prioribus miscet. Addam dumtaxat, *Bajulum Graecorum de Calabria* in Chronico Cavensi fol. 387. tom. 4. Pratill. annô 798. me legisse; cujus tamen non ordinarium fuisse munus; aut certe cum Praetore non aequiparandum, nemo non videt.

(19) In hanc sententiam descendit Auctor. histor. civil. loc. adnot. 5. laud.

(20) Porphyrogenit. in Basilio Macedone n. 71. edit. Combefisii.

(21) Hoc anno captas Syracusas Pagius ad hunc ann. demonstrat, & post eum Muratorius in annalib., potius quam ann. 88., ut nonnulli putarant.

(22) Haec fortasse vero proxima dixit Constantinus de Themat. lib. 2. themat. 10. Occidentis fol. 28. edit. Banduri. *Decimum thema Sicilia. Ceterum Sicilia insignes urbes habet, Syracusas, & Tauromenium dictum, ipsumque Agrigentum, & civitates partim desertas, partim a Saracenis occupatas. Syracusas certe sub Basilio illo praeclaro Imperatore coeperunt Saraceni; Tauremenium* ve-

post descriptam invasionem Siciliae, qui tamen non ad Langobardiae, seu verius Apuliae, sed ad Siciliae thema ab Agarenis occupatae pertinebant: tametsi quandoque iidem fuerint Apuliae, & Calabriae Rectores, quemadmodum de Nicephoro Magistro, de quo Lupus Protospatha ad an. IↃCCCCLXVI. Auctor vitae S. Nili junioris (23) animadvertit. Quoniam vero Graeci in Apulia saeculô X. feliciores fuerunt, devictô etiam, suppetias ferentibus Saracenis, Othone II. Occidentali Imperatore, quidquid ibi recuperarunt, novo deinde amplissimoque subdidere Magistratui, quem Catapanum dixere: relictô tamen Regii etiam Praetore, seu Duce Calabriae, ut vel de ipso tempore, quo Robertus Guiscardus Northmannus Regium coepit, testatur (24) Scylitzes. Catapanum autem dictum, aliqui (25) interpretantur κατὰ, ἰκ, παν, quasi omnia potentem, & vice Principis agentem. Hinc secundum Dominum alii (26) dixere; quasi Κατὰ Παντοκράτορα

vero sub Leone Sapientissimo Imperatore. Quotquot igitur deserta fuere Oppida, haec ab ipsis Saracenis detinentur. Sola Calabria a Christianis tenetur, in qua etiam Regium est, & oppidulum S. Cyriacae, & S. Severinae, & Croto & alia quaedam oppida; quibus Dux (graece ὁ στρατηγὸς Strategus) Calabriae dominatur. Sunt autem sub Sicilia, & ejus Duce (graece Stratego) urbes viginti duae. Quod hôc locô legerint Peregrinius, & Berrettus laud. adnot. 3. & 6. *dominabatur*, inde forsan eorum de antiquo Praetore Calabriae opinio manavit.

(23) Auctor vitae S. Nili junior. a Caryophilo edit. Ἐκράτει ποτὲ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, Ἰταλίας τε καὶ καθ᾽ ἡμᾶς Καλαβρίας Νικηφόρος ὁ Μάγιστρος. *Regebat utramque regionem, Italiam pariter & Calabriam nostram Nicephorus Magister.* Ante illum etiam an 955. ex Lupo Protospatha Marianus Patricius hisce titulis insignis legitur apud Ostiensem lib. 2. cap. 2. *Marianus Anthypatus Imperialis Patricius; & Strategus Calabriae, ac Langobardiae.*

(24) Scylitzes tom. 2. fol. 853. edit. Paris. 1647. cum Cedreno. *Robertus adhibita celeritate Regium capit urbem magnam, & illustrem, ubi consueverat ὁ Δοὺξ Ἰταλίας Dux Italiae commorari, quod ibi essent, & magnificae domus, & eorum quae ad victum necessaria sunt copia multa.* Hinc nec Ducis titulum Robertus adsumsit, nisi Regiô captâ, ut Gaufredus testatur lib. 1. cap. 36. Bibliothec. sicul. tom. 1. fol. 174.

(25) Non est omittenda primô locô interpretatio Guillielmi Apuli Biblioth. sicul. tom. 1. fol. 93.

Quod Catapan Graeci, nos juxta
dicimus omne.
Quisquis apud Danaos vice fungitur hujus honoris,
Dispositor populi, parat omne quod
expedit illi.
Et juxta quod cuique dari licet,
omne ministrat.

Vidisti nobile etymon? Vide etiam Auctor. Histor. civil. lib. 8. cap. 3. plura de hoc nomine ex Cangio colligentem. Sed lib. 17 cap. 5. n. 9. eam sequitur interpretationem, ut Catapanus Omnipotentem adsignificet, quod absolutô imperiô Provinciam regeret, non expectatâ Principis voluntate.

(26) Hanc aliam refert Cangius v. Catapanus, quam nec adprobare videtur. Illam autem tradit Auctor vitae S. Lietberti de qua mox adnot. 29.

post omnipotentem, initiô dumtaxat secundae vocis pronunciatô. Sed Possinus (27) a *κατὰ* potius, & *ἐπάνω juxta & supra* vocem derivat, quasi prope Principem esset, & supra ceteros Catapanus. Inter haec, illud certum monuisse eundem Porphyrogennetam (28) eum qui *Mastromelès* Romanâ dialectô dicitur, Catapanum exercitus graece interpretari. *Mastromeles* autem, aut *Mastromilius*, alius certe non erat, nisi corruptô ab Graecis vocabulô *Magister Militum*. Hisce igitur apud Graecos Catapani aequivalebant (29), qui in Apulia residentes, nomen deinde ab officio fecere Provinciae, quae ut Ostiensis (30) loquitur *corruptâ vulgaritate Capitanata vocatur, quum pro certo ab officio Catapani qui eam fecit, Catapanata debeat adpellari*. Et recte quidem, ut ut in Ostiensem frustra nonnulli obstrepant vocis similitudine inlusi, quasi e converso res se habuerit, atque a barbara voce *Capitanei*, suam Graeci fecerint *Catapani*, ut a Magistris militum, *Mastromilios*. Profecto antiquius esse apud nos Capitanei nomen ab invecto nomine Catapani observat quidem Muratorius (31), sed nunquam eô sensu, ut cum paene Regia Catapani Graecorum potestate comparari (32) possit. Verum de his satis hôc locô.

IV.

(27) Possin. in Glossar. ad Alexiad Annae Comneniae v. *Κατεπάνω*. Ejus interpretationem ita admittit Cang. in adnot ad idem opus lib.3. pag.273. ut magis nomen a barbara Nostrorum voce *Capitaneus* fuisse derivatum inclinet, quemadmodum in Glossario repetit hoc v.

(28) Porphyrogenit. laud. saepe loc. cap.27. *Mastromilios* vocat Anna Alexiados lib. 13.

(29) Praeterquam in Apulia, ubi post devictum Othonem II. an. 982. circiter, hunc Magistratum Graeci instituere, ut saeviore Apulos imperiô regerent, quemadmodum Sigonius loquitur 7. de Regn. Ital., vix alibi Catapanos invenies. Adfert Cangius in Glossar. locum vitae S. Lietberti Episcopi Cameracensis cap.41. ex tom. 9. Spicilegii Dacheriani, ubi de Insula Cypri loquens Auctor, *Princeps* inquit, *illius insulae quem Catapan, hoc est secundum Dominum vocant &c.* Auctor vitae S. Vitalis Abb. Siculi apud Octav. Cajet. tom.2. fol.89. & Ughell. tom.4. fol. 1167. hunc Apuliae Rectorem insolenti voce *Ecatapanum* adpellat.

(30) In chronic. lib.2. cap.50. edit. Murat. S. R. I. tom.4.

(31) Murator. diss. 6. antiq. med. aevi prope fin.

(32) Fatendum nihilominus id nomen tandem sub Northmannis Regibus non minus, ac aliud Strategi ad vulgaria officia declinasse. Sic sub Guillelmo I. Hugo Falcaldus Bibliothec. Sicul. tom. 1. fol. 448. *Catapanos* eodem censet ordine, ac *Justitiarios*, *Stratigotos*, *Camerarios*. Neapoli quoque Catapanum publicum Ministrum esse, qui annonae mensuris, ponderibusque praesit Cangius admonet hoc v.

IV. Alterum haeic praemonendum illud est, nullum in Provinciis Urbicariae Dioeceseos Italiae ad VIII. usque saeculum praeter Romanum Pontificem Metropoliticô jure in ceteros fuisse potitum; Sardiniam si tunc demas (33), quum Wandalis ereptam, non amplius urbis Vicario, sed novo Praefecto Praetorio Africae subjecit Justinianus. Inde scilicet primum Metropolitani Sardiniae in Ecclesiasticis monumentis certissima mentio. Porro id juris Capuae etiam in Campania adserère conati sunt summi viri Sirmundus (34), Marca, & Hallerius: Reginae vero urbi in Bruttiis, non Marca modo, & Hallerius (35), sed Geographiae sacrae etiam Princeps Carolus Vialartus a S. Paullo nuncupatus Abbas Fuliensis, deinde & Episcopus Abrincensis; qui Syracusas quoque in Sicilia eâdem donatas praerogativâ censuerunt. Ut autem omittam, quae sive nostri, sive Siculi Scriptores plurimi suarum quique Ecclesiarum jura obtrudentes, hac in re congesserunt, stet vero fides: & sive externorum, sive Nostrorum Siculorumque hominum conjecturas, susque deque habendas

(33) Sunt qui putant Calaritanum Episcopum a 4. Saeculo fuisse Metropolitanum, auctoritate freti S. Athanasii in epist. ad Solitar. atq. Theodoreti lib. 2. histor. cap. 12. Ubi enim de iis Episcopis, qui in Conciliabulo Mediolanensi, contra Athanasium ipsum subscribere recusarunt, sermonem habent, illis a primo adcensetur, *Λουκίφερος ὁ ἀπὸ Μητροπόλεως τῆς Σαρδινίας Ἐπίσκοπος. Lucifer. ex Metropoli Sardiniae Episcopus*. A secundo item *Λουκίφερος ὁ τῆς Μητροπόλεως τῶν κατὰ Σαρδινίαν Νήσων. Luciferus Metropoleos Insularum Sardiniae*. Sed quum haec verba ad Metropolim Civilem potius referantur, id certissimum est aetate S. Gregorii M. Episcopum Calaritanum fuisse Sardiniae totius Metropolitam. Vide epist. *60. 63.* & 81. lib. 1. indict. *9.*, & potissimum 47. edit. antiq., & epist. *9.* lib. 3. ind. 13. & 8. lib. 7. ind. 2., & quam infra damus epigraphem adnot. 37. In Synodica quoque sextae Synodi ad Romanum Pontificem subscribit Citonatus Calaritanus Episcopus *pro se & Synodo quae sub ipso est*.

(34) Sirmund. in adventoria contra Salmas. Marc. 1. concord. cap. 7. num. 4. Franc. Hallier. de sacr. ordinat. p. 3. sect. 5. cap. 4. art. 3. §. 1. n. 2. Nec longe ab hac sententia videtur Holsten. ad Carol. a S Paullo lib. 2. n. 9.

(35) Marc. & Hallier. ibid. Carol. a S. Paull. lib. 2. Geograph. sacr. ubi tametsi n. 9. a Capua, Metropolitica jura ante ea tempora abjudicet, Regio tamen, ac Syracusis vindicare conatur, quibus postremis Marca etiam & Hallerius adserunt. Thomassin. nihilominus p. 2. disciplin. lib. 3. cap. 40. n. 9. Syracusis saltem a S. Gregorio M. collatum id juris suspicatur, quem sequitur Orlendius p. 1. orb. sacr. & prophan. lib. 4. cap. 5. Nuper Hieremias a Bennettis in vindiciis Privilegior. S. Petri &c. Romae 1758. tom. 4. p. 2. art. 7. fol. *69.* & 71. pro Regio tantum ac Syracusis stetit. Syracusano etiam adseruerat Dupinius, ut Calaritano, de antiq. discipl. dissert. 1. §. 8. fol. 25. Neapoli Miraeus Eccl. Politiae lib. 1. cap. 3. Sed nemo adsertionis suae caussam adfert idoneam.

esse arbitror. Illos enimvero partium studium in veteribus Romani Metropolitae finibus coarctandis; istos patriae amor, ac φυλαυτία transversum egit. Clarissimis adeo momentis res hodie in plena veritatis luce a doctissimis (36) viris collocata est, ut nonnisi ficulneae, ac rejiculae ex adverso conjecturae adferri possint. Vel ex unius S. Gregorii Epistolis (37), quibus Siculi maximopere confidunt, illos causâ cadere necesse est. Argumentum autem quô Marca, & Vialartus utuntur, quod inter avulsas octavô saeculô a Patriarchatu Romano Metropoles in Diatyposi Leonis Sapientis, Regium, Syracusaeque censeantur, umbrâ suberis plane levius est. Inter avulsas quippe Metropoles censitae sunt, non quod Metropoles essent quum avellerentur; sed quod, quum in eo la-

(36) Vide Labbaeum in adparat. Concil. Thomassin. ipsum loc. mox laud. & p. p. lib. 1. cap. 40. n. 5. Cantelium histor. Metropolitan. urbium tom. 1. p. 3. diss. 4. & 5. per tot. Pagium ad ann. 965. n. 4. & seq. Scheltratium antiquit. inlustrat. tom. 2. differt. 4. & 5. & differt. 6. cap. 4. art. 1. n. 4. Allat. de consens. utriusq: Eccl. lib. 1. cap. 2. Lupum in notis ad can. 6. Sardicensem, & differt. de 7. Synod. general. cap. 8. Cardin. Norisium differt. historic. de 5. Synod. cap. 10. Maurinos Patres ad epistolam primam S. Gregorii. v. *infra Provinciam*, & lib. 2. cap. 4. vitae S. Gregorii tom. 2. opp. Bacchinium differt. de Ecclesiast. Hierarchiae originib. p. p. quae est de Italicarum Metropolium originib., Georgium in exercit. historic. de antiquis Italiae Metropolibus Romae 1722. Jannonium tom. 1. histor. Civil. lib. 2. cap. 8. Orlendium orb. sacr. & prophan. volum. 3. p. 2. seu tom. 4. in praefat. & p. 2. lib. 4. cap. 38. fol. 2157. Blancum de potest. & polit. Ecclesiastic. tom. 4. fol. 268. & 202. Joh. de Joh. differt. select. ad C. Diplomatic. Siciliae diss. 3. fol. 453. Asseman. de reb. Neapolit. & Sicul. tom. 1. cap. 19. a n. 3. ad seqq. fol. 610. Rodotaum 1. orig. rit. Graec. in Ital. cap. 2. fol. 50. & seqq. & sexcentos.

(37) Satis est epigraphem referre epistolae 5. lib. 8. indict. 1 alias 11. lib. 7. ind. 1., qua Metropolitanis legem Mauricii Imperatoris, de iis qui militiae, vel rationibus sunt obligati in Clerum non recipiendis transmittit. Sic porrò habet. *Gregorius Eusebio Thessalonicensi, Urbitio Dyrrachitano, Constantino Mediolanensi, Andreae Nicopolitano, Johanni Corinthi, Johanni Primae Justinianae, Johanni Cretensi Scoritano, Johanni Larissae, Mariniano Ravennae, Januario Caralis Sardiniae, & omnibus Episcopis Siciliae*. Adposite Canonic. de Johanne in adnot. ad hanc epistol. cod. sui fol. 188: *si aliquis*, inquit, *extitisset dignitate ejusmodi praeditus in Sicilia, non omnibus Episcopis, sed illi singillatim S. Gregorius inscripsisset praecepta Suffraganeos Episcopos edocturo, quemadmodum fecisse noscitur cum aliis Metropolitis heic commemoratis*. Frustra itaque, eruditorum judicio, Metropolitanum ante ea tempora Siciliae restituere, eumque iterum in tanto rerum lumine Panormi locare conatus est, anno 1745. editô ibidem opusculô Ab. D. Benedictus Patti & Roccaforte. Tunc sane Panormo restituet, quum *Terra feret stellas, Coelum scindetur aratro. Panormitani Archiepiscopatus antiquitas*, jure dixit Lupus in diss. de 7. Synod. cap. 8. in fin. tom. 3. opp. *est fumus, & palea. Est opus Nothmannorum, qui ejectis Graecis, Metropoliticam dignitatem Syracusis Panormorum transtulerunt*: Qua de re nonnulla infra.

laterculo (38) ſcriberentur, eſſent. Non heic ultra pergam, ne ex excurſu tractatum faciam, ſed quos orae adlevi Scriptores potius adeantur.

V. Poſtremum prioris hujus eſt conſectarium, nullam proinde ante VIII. Saeculum in Italia, ac Sicilia Eccleſiam graecâ linguâ, rituve liturgiam, divinaque officia celebraſſe; ſed omnes latino more, ſacra publica peregiſſe. Quamvis enim ultro demus, Graecorum hominum colluviem, & in Sicilia, & in Apulia, & in Bruttiis, atque in maritimis etiam Cajetam uſque, & medii aevi Liburiam, poſt extinctum Occidentale imperium habitaſſe; neutiquam tamen latino ritui, quem ab antiquo ſub Romano Metropolitano habuerunt, aliquid detractum eſt, niſi poſt VIII. ſaeculum, in iis dumtaxat Eccleſiis, quae per vim, & tyrannidem Graecorum a Patriarchatu Romano avulſae ſunt. Diſplicet haec nonnullis adſertio (39), qui toti ſunt in Magna Graecia in hac extrema ora Italiae extollenda, & Graeciſmo Siciliae. Verum ſacra prophanis miſcere haud vident, & Hecubae tempora cum praedicatione Apoſtolorum. Nam quae Magna Graecia, quando in Bruttios Chriſtiana Religio inlata eſt, quum aetate etiam ſuâ *παλαίαν μεγάλην ελλάδα veterem Magnam Graeciam* Polybius (40) dixerit, deletamque jamdiu adſerat

aevô

(38) Praeterquam quod argumentum hujuſmodi a Graecorum quiſquiliis ſumitur, de quibus infra, illud tamen vel clariſſime evincit de Metropolibus locutum Auctorem fuiſſe, quae Metropoles dicebantur, quum laterculum conficiebat; quod avulſis Metropolibus Patras etiam, Athenaſque adcenſeat, quae neque aetate S. Gregorii, ut ex adlata mox epigraphe conſtat, neque ante 8. ſaeculum inter Metropoles erant. Quinimmo omnes Epiſcopos Helladis, quos inter Athenienſis erat, Johanni Epiſcopo Corinthio ſubeſſe jubentur ab eod. S Gregorio epiſt. 56. lib. 4. *Quod hoc ſibi antiquae conſuetudinis ordo defendat*. Sed de his in alio opere, Deo auſpice, pleniſſime.

(39) Diſplicere nuper video viro docto Pompilio Rodatâ, qui lib. 1. Origin. Rit. Graec. in Ital. cap. 3. per tot. a fol. 63. tom. 1. Graecum ritum primis ſaltem noſtrae Religionis temporibus in Bruttiis, & Sicilia tueri conatur.

(40) Polyb. lib. 3. circa fin. Tull. in orator. lib. 2. cap. 35. & lib 3. cap. 34., & Tuſculanar. 4., & in Laelio. Strabo lib. 6 Geograph. fol. 387. edit. graec. lat. Janſonii Amſtelodami 1707. cujus poſtrema verba haec ſunt *καὶ τούτους λόγῳ, τὸ δὲ ἀληθὲς Ρωμαίους καὶ γὰρ αὐτοὶ Ρωμαῖοι γεγόνασιν*: quae quidem ita preſſius vertes. *Et hos quidem verbo* (Lucanos, Brutios, Campanos dico) *re autem ipsâ Romanos; nam & ipſi Romani evaſerunt*. Vocantur autem graecae tres illae Urbes, quod ut idem de Neapoli monet Strabo, plurima Graeciſmi veſtigia ſervaverunt.

aevô suô Tullius: *nunc autem*, scribat sub Augusto, aut Tiberio Strabo: *Tarentô*, *Regiô*, *ac Neapoli exceptis*, *omnia in barbariem sunt redacta*, *aliaque a Lucanis*, *& Bruttiis*, *alia a Campanis obtinentur*: *ab his quidem verbô*, *reapse a Romanis*: *sunt enim & ipsi Romani*! Ingruentibus scilicet, annô I. Olympiadis CVI. (41) Bruttiorum examinibus, Graecos illis cessisse indubium est, nonnullae licet urbes, & morem & linguam retinuerint: At Romanis deinde, mox jure sociali, mox municipiis, & Coloniis, mox etiam bellô omnia occupantibus, linguam, & mores suos genti imposuisse testes disserti sunt, vel soli eorum temporum (42) lapides, quos nonnisi

(41) Vide Diodorum lib.16. Bibliothecae fol.218.edit. Rhodomanni Hanoviae 1604. Incidit is annus in 398. ab Urb. Cond. ex epocha Varroniana, Periodi Julianae 4358. Nam ad Romanos Coss. quos ibi refert, labitur, ut saepissime in ea re Diodorus.

(42) Mirum sane esset, florente in his regionibus Graecismo circa tempora, ut contendunt natae Religionis, omnes eorum circiter temporum lapides esse latinos. Nam quot in Bruttiis graecos vidi lapides, ii vel ad Respublicas M. Graeciae pertinent, vel ad tempora saltem Reipublicae Romanorum. Porro nec lapides Christianos Graecos in Bruttiis ante 8. seculum hactenus observavi, Latinos certe nonnullos. Nuper annô 1757. ineunte, octavô ab Regina Urbe lapide meridiem versus, in loco vulgo *Lazzaro* nuncupato, inter latericia rudera sub quadrangulari figulino opere hominis σκελετός cum hac epigraphe Monogrammati JESU Christi inserta, jacens inventus est. TRANOSIONISI BIBAS IN DEO. Adsunt & siglae, quas legendas putant viri docti CUM PACE CUM TUIS. Sepulcretum eo loci fuisse suspicio incessit animum: nec novum in hujusmodi figulinis inscriptiones adponi, quarum amplam messem habes apud Fabrettum. Huic inscriptioni similes infinitae ex vetusta phrasi Christianorum Vide Fabrett. fol.546. Boldett. fol.117. 118. 340. 344. 419. Murator. diff. 58. antiquitat. med. aevi, & graecas huic similes apud Fabbrett. fol.590. Boldett. fol.417. Lupium ad monument. S. Severae pag.193. Similem graecam paullo ante an. 1756. in Cryptis Syracusanis repertam, additam invenio post cap. 1. comment. praevii ad acta S. Luciae τῦ μακαρίτυ Canonici de Johanne Panormi edita 1758. fol. 23. quae sic habet. A. Ω. MAKARI EN Θεω ZHCHC. Ectypon utriusque alibi dabo. Vestigia quoque Graecismi, ut in aliis, vide in nostra; praesertim in pronunciatione litterae B, quam in V consonum sculptor vertit, qui & Δ Graecorum usurpat. Quas ergo in Sicilia quandoque reperies, in Bruttiis hactenus non reperi.

Contra vero inductô post saecul. 8. ritu graecô, de quo mox, graecae passim observantur in Bruttiis Christianorum inscriptiones. Duas referam Hieracii prostantes, quas nuper extulit Cl. Parlaus in vitis Episc. Hieracens. Pasquae fol.238., & 283., quarum altera ad fores est S. M. ad Nives, altera in Suburbio ad Ecclesiam S. M. de Magistro. Sic porro prima habet

OIKOS MICΘVΛOΓOV ZΩON-
TOC
EI TIC ΘEΛEI AVTON ΠOI-
NEKPOTAΦION ANAΘEMA
HEIN
ECXEI AΠO ΘEOV.

Quae sic in latinum verti potest

Domus. Verbi. viventis. &. vin-
dicantis
Si. quis. illam. facere. velit
Defunctorum. sepulcrum

Ex-

nisi latinos etiam in urbibus Graecis per hasce regiones invenies. Sed ne in quaestionem invadam, quam nuper summi

Excommunicetur. a Deo.

Sic enim τὸ μισθὺλογυ interpretor, ut non modo μισθὸς *praemium*, aut *mercedem*, sed meritam etiam *poenam* & *punitionem* significet, quod heic mirifice cum inscriptionis sententia congruit. Ad ea tempora pertinere hic lapis videtur, in quibus mos cadavera in Ecclesiis sepeliendi introduci coeptus est, multis ex adverso frementibus. Sane introductionis ritus hujusmodi vestigia sunt nonnulla apud S. Gregorium lib. 4. dialogor. a cap. 50. ad 54. ita ut in Bruttiis etiam introductionis exordia deduci ab ejus ep. 5. alias 6. lib. 10. ind. 3. commode possint. Ibi enim scribens Sabino Subdiacono Regionario in Bruttiis commoranti sic habet: *Quia comperimus duas uncinas substantiae suae praedictum testatorem Ecclesiae S. Georgii ubi sepeliri voluit, legavisse, curae tuae sit, ut easdem duas uncias, si nondum completae sunt, modis omnibus vindicare debeas*. Scilicet etsi ipsemet S.Gregorius humandi corporis loca, pretiô adipisci posse districte vetarit, ut vel ex epist. 3. lib. 8. ind. 1. alias 4. lib. 7. ad Donum Episc. Messanensem liquet: oblationes tamen, quae sponte fierent, in simili ad Januarium Episcop. Calaritanum epistola recipere permisit. At cave ne hinc inscriptionem S.Gregorii tempora redolere colligas tum quod de sepulturis *juxta Ecclesiam* illum esse intelligendum ex Johanne Diacono lib. 2. ejus vitae cap. 20. nonnulli contendant, quum vero maxime, quod quamvis tumulorum in Ecclesiis initia aliqua saecul. 7. admittantur, controversia tamen ad saecul. usque 10. protensa est, aliis adprobantibus morem, improbantibus aliis, e quorum grege auctor inscriptionis fuit. Vide Martene 3. de ritib. cap. 13. per tot. Thomassin. p. 3. discipl. cap. 65. & seqq. Van-Espen jur. Eccl. p. 2. tit. 38. cap. 2. Quum autem & per eam aetatem frequentes in usu fuerint apud Christianos imprecationum formulae quaedam adversus eos, quos impios, sacrilegosque credebant, ut ab aliqua re facienda hôc pactô deterrerent (ut videri in multis lapidibus potest apud Fabrett. pag. 110. & seq. Arringh. tom. 1. fol. 89. & 2. fol. 174. Reinexsium fol. 964. Fleetwood fol. 386. & 517., imo & in eorum temporum CC. apud Montfauconium Paleograph. fol. 58. & 63., & 385. ac in vetustis diplomatis apud eund. ultim. locô, & apud Pirrum in Sicil. sacr. & Ughell. tom. 9. Ital. sacr.) sapit jam inscriptio nostra, illius aetatis stilum, ad quem confirmandum ceteris superaddi poterit

Alterius ectypon hujusmodi est.

ΟΙΚΟΔΟΜΙΘΗ Ο ΝΑΟϹ
ΤΗϹ ΘΚΟΥ ΚΗΙ ΤΩΝ ΑΓΙ
ΩΝ ΜΡ ΜΜ ΕΥϹΤΡΑΤΙΟΥ
Κ ΤΩΝ ϹΥΝΑΘΛΩΝ ΠΤΥ Κ
ΤΗϹ ΑΓΙΑϹ ΜΑΙΚΑΤΕΡΙΝΕ ΥΠΟ
ΜΙΚΙΟΥ ΕΤ. ϛ·ΦϞΒ ΙΝ Ζ.

Sic autem vertendam censeo. *Aedificatum est Templum Deiparae, & SS. Martyrum Eustratii, & Commilitonum ejus, & S.Martyris Ecaterinae sub Micio anno 6592. Indictione septima*. Pertinet profecto inscriptio ad an. Christi 1084. subductâ Epochâ Cpolitanâ. S. Eustratii M. Synathletae quatuor apud Graecos occurrunt, Auxentius, Eugenius, Mardarius, Orestes, qui sub Dioclet., & Maximian. passi in Armenia sunt, eorumque memoria celebris

mi viri, hinc Mazochius (43), inde Assemanus paene exhauserunt, ad ritum quod spectat Ecclesiasticum, fixum illud esse debet (44), neque in Sicilia, neque in Bruttiis, neque in

bris est in Menologio Basilii Porphyrogeniti ad diem 13. Decembris, & in Menaeis Graecor. & in Martyrol. Romano. In Ephemeridibus tamen Ruthenicis nescio qua de caussa Eugenius desit. Vide Asseman. Kalend. Eccl. Univers. tom.5. fol.463. Hinc illud M. ter repetitum, haud numerum fortassis, sed multitudinem tantum indicat Major Cryptographia in illis [illegible], quae non tam meô, quam aliorum me peritiorum judiciô, αυτῶ lego. Ceterum ex hoc lapide, inlustrari quoque inductus ille Graecorum ritus potest, non scribendi modo, sed scalpendi etiam cum spiritibus, accentibusque, de quibus Montfanconius Paleograph. fol. 257. & seqq., Mazoch. ad tabb. Heracl diatrib. 3. fol.127. & seq. Monet autem Cl. Maffeius Musei Veron. fol. 363. lapidem Ravennatem, quem idem Montfauconius adfert in Diario fol 98., ita etiam sculptum esse, putatque ante medium saeculi 7. spiritus & accentus hujusmodi nedum in saxo ullo, sed neque in membranis reperiri. Antiquiorem certe saeculô nonô Codicem non adfert Montfauconius. Verum ad lapides quod adtinet confer laud. Mazoch. Nos enim non id modo agimus. Hoc dumtaxat sub excursionis finem monemus, nec etiam si in Bruttiis lapides graeci temporum Christianorum, vel Christiani etiam reperirentur, de more rituve graeco aliquid posse concludi. Nam reliquiae esse poterant veteris moris, atque Graecismi, vel ad Graecos pertinuisse in Bruttiis commorantes. Vel in ipsis Romae arenariis graeci lapides eruuntur. Contra vero, frequentia tot marmorum latinorum, linguam moresque latinos Bruttiis fuisse impositos satis demonstrat. Porro nec a lapidibus Graecis medii aevi ritum graecum illius aetatis unice concludimus.

(43) Mazoch. differt. historic. critic. de *Cathedr. Eccl. Neapol. semper unicae variis divers. tempore vicib.* Neapol. 1752. Asseman. de reb. Neapol. & Sicul. tom.4.cap.2. per tot. Romae 1753.

(44) Etenim omittenda heic videtur illa, quae adr em non est, quaestio quâ linguâ Apostoli sacra mysteria celebrarint Non adhuc eâ aetate inducta rituum diversitas. Ceterum si verum est id, quod principii loco statuit Card. Bona 1. Rer. Liturg. cap. 5. n. 4. a Martene secutus 1. de ritib. cap. 3. art. 2, non adhuc inductis liturgiis ac ritibus, Apostolos eorumque successores eô idiomate in singulis regionibus celebrasse, quod tunc commune illis, ac vernaculum erat: sequitur profecto & in Bruttiis latine mysteria peregisse, quod communis tunc esset ea his populis lingua. Inde etiam concludit doctiss. Card. Romae, & in toto occidente Apostolos, primosque Evangelii atores latinâ linguâ celebrasse, quod communis toti Occidenti illa esset, ut post illum egregie ostendit Lebrunius tom.14. art.1., docetque Benedictus XIV. de sacr. Missae sect. 1. cap. 6. §. 1. Porro si in Africa adhuc 5 saeculo ita communis erat lingua latina, ut S. Augustinus linguae Punicae peritos vix invenire potuerit; quid de Sicilia & Bruttiis in Italia, & Romae vicinioribus adhuc primô seculô, & florentibus rebus Romanis dices? Confer ejus epistol. 84. alias 242. ad Novatum, sed & epistol. 200. al 261. ad Caelestin. PP., potissimum vero sermon. 167. alias 24. de verb. Apostoli, in quo ad populum latine loquens, ita quidem habet: *Proverbium notum est Punicum, quod quidem latine vobis dicam, quia Punice non omnes nostis. Punicum enim proverbium est antiquum. Nummum quaerit pestilentia: duos illi da, & ducat se*. Quod spectat vero acta nonnulla MM., quae graece in Sicilia, vel Bruttiis scripta dicuntur, praeter quam quod ostendere prius oporteret, quô tempore, & a quibus, & ubi scripta sint (nam longe plurima post

in veteri Calabria ante octavum saeculum, adhibitum unquam fuisse graecanicum. In hanc etiam sententiam, post prima saltem Christianae Religionis tempora descendere tandem ex rerum evidentia, volens nolens, coactus est Cl. vir Pompilius (45) Rodatà: qui tamen, dum ingenui Scriptoris Canonici de Johanne (46) quaedam in eam rem argumenta infirma esse contendit, videre plane dissimulavit, ex usu dumtaxat linguae graecae, quam in hisce regionibus primâ Ecclesiae aetate viguisse putat, adhibitam quoque in liturgiis fuisse, nullô pactô recte convinci. Etenim in ea quoque hypothesi, illius ritus adhibuisse craedendae sunt novae Ecclesiae (47), a qua acceperunt. Porro Siculos Episcopos reprehendens S. Leo, quod Epiphaniae diem ex Graecorum ritu ad sollemne baptismum adoptassent: *quam*, inquit (48), *culpam nullo modo potuissetis incidere, si unde consecrationis honorem accepistis, inde legem totius observantiae sumeretis; & B. Petri Apostoli sedes, quae vobis Sacerdotalis mater est dignitatis, esset Ecclesiasticae Magistra rationis*. Sed palmarium est, quod ex epist. S. Gregorii ad Johannem (49) Episcopum Syracusanum trahitur argumentum, quum inde Siculos Sacramentariô Gelasianô usos fuisse noscamus. Nam quum illud Sanctus hic Pontifex reformasset (50), excitatum in Si-

X cilia

post 8. saeculum sunt exarata, cujusmodi illa S. Stephani sunt primi Reginorum Antistitis, de quibus aliquando dicam ex proposito), neque tamen inde efficax duci argumentum potest, quum etiam Romae per ea tempora sexcenti, vel ipsas res Romanas scripserint graece, quamvis eorum Scriptorum aliqui neque Graeci homines essent. Donec etiam non demonstretur graece in Synaxibus eorum temporum lecta fuisse, integrum semper manet latini ritus argumentum.

(45) Pompilius Rodatà lib. 1. orig. Graec. Rit. in Ital. cap. 3. per tot. Romae 1758. Vide fol. 63., & seqq.

(46) Joh. de Joh. de divin. Siculor. off. cap. 4. 5. & 6. Panormi 1736. Vide a fol. 23. ad seqq.

(47) *Quis enim nesciat, aut non advertat, id quod a Principe Apostolorum Petro Romanae Ecclesiae traditum est, ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari, nec superduci, aut introduci aliquid, quod auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere videatur exemplum? Praesertim quum sit manifestum in omnem Italiam, Gallias, Hispaniam, atque Siciliam, insulasque adjacentes, nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis Apostolus Petrus, aut ejus successores constituerint Sacerdotes*. Verba sunt haec S. Innocent. I. in epist. ad Decentium quae est 25. edit. Coustant. fol. 856.

(48) S. Leo epist. 16 alias 4. n. 1.

(49) Confer integram epist. 12. lib. 9. ind. 12. alias 64. lib. 7.

(50) De reformatione Sacramentarii Gelasiani a S. Gregorio facta vide Joh. Diacon. in illius vita lib. 2. cap. 12., & Celebrem Hadriani I. epistolam ad Carol. M.

cilia murmur audivit, quasi plura ex Cpolitanae Ecclesiae ritibus acceperit, quam impugnatô Patriarchae Oecumenici titulô, comprimere studuerat. Quibus equidem querimoniis, dum obviam it S. Gregorius, & nihil ab ea Ecclesia accepisse ostendit, & de ritu vestium Subdiaconorum agens, ita porro interrogat Siculos: *Nam vestrae Ecclesiae numquid traditionem a Graecis acceperunt? unde habent ergo hodie, ut Subdiaconi lineis in tunicis procedant, nisi quia hoc a Matre sua Romana Ecclesia perceperunt* (51)?

VI. Si haec autem in Sicilia, ubi frequentior Graecorum Sedes, quid in Bruttiis putes, veterique Calabria? Testis quoad primos disertissima est celeberrima illa Gelasii Papae (52) Decretalis epistola ad Episcopos, non per Siciliam modo, sed & per Lucaniam, & Bruttios constitutos, cujus XXVIII. capita nonnisi ritus, moresque Romanae Ecclesiae continent; quorum aliquos intermissos, datis etiam deinde ad Bonifacium Reginum Episcopum litteris (53), S. Gregorius servari praecepit. Quinimo in veteri Calabria, & Apulia, quae diu dominationis vicissitudinem passae fuerant, nonnisi saeculô X. jussus est a Polyeucto Patriarcha (54) Cpolitano Petrus hu-

(51) Addi hoc loco possent & epist. 44. al. 42. lib. 1. ad Petrum Subdiac. Siciliae de coelibatu Subdiaconorum servando, & 27. lib. 8. ind. 1. alias 28. lib. 7. de usu Campagorum solis Diaconis Messanensibus permisso, aliaeque multae, quae ritum omnino latinum satis indicant.

(52) Vide hanc epist. integram apud Labb. tom. 5. Conc. col. 312. aut Harduin. tom. 2. col. 928.

(53) Epist. 5. lib. 4. indict. 12. in qua a Subdiaconis Reginae Ecclesiae continentiam servandam praecipit, more Romanae Ecclesiae, quemadmodum de Siculis jusserat.

(54) Haec scribo, quod putem Ecclesiam Hydruntinam, una cum ceteris Calabriae novae, atque Siciliae sub Leone Isauro a Patriarchatu Romano fuisse distractam. Cl. Assemannus de reb. Neapol. & Sicul. tom. 3. fol. 553. post Lucentium ad Ughell. in Hydruntinis, ejus ab Ecclesia Romana avulsionem sub Nicephoro Phoca Imp. & Polyeucto Patriarcha, an. circiter 968. ex Luitprandi loco, quem referam adnot. sequenti, figendam censet. Verum, nisi prius Hydruntum, Leone imperante sub ejus potestate non fuisse demonstraverit, tanti non sunt quae adfert vir doctissimus, ut a mea opinione divertam. Quis enim sibi persuaserit Leonem in Rom. Pont. populosq. sibi subjectos, ob cultum Sanctarum imaginum in Italia saevientem, reliquos suae ditionis in postremo hoc Italiae margine ad Patriarcham Cpolitanum traduxisse, solum Romano Pontifici reliquisse Episc. Hydruntinum? Et vero Hydruntum, & antea, & posteà sub Graecis fuisse ex Paullo Diacono constat laud. adnot. 7. qui Tarenti tantum, atque Brundusii ab Langobardis adquisitorum meminit, & ex Const. Porphyrogenit. de administr. Imper. cap. 27., qui Hydruntum & Callipolim ditionis Graecorum remansisse tradit. Et fatetur quidem vir Cl. lib. 1. cap. 13. fol. 357. longe plures Civi-

hujus nominis III. Episcopus Hydruntinus, ut ritum omnino mutaret; nec aliô potuit illiciô pertrahi, nisi adsertâ illi Metropoliticâ dignitate (55), quam olim suae Sedi, honoris tantum caussâ, non reipsâ Graeci contulerant. Ut ut igitur, demtis Monachorum ritibus, de quibus nunc non

agi-

Civitates, quam eô loci Constantinus enumerat, sive antea, sive per eam aetatem Graecis in Italia superfuisse. Quinimo doctiss. Peregrinius differt. de finib. Ducat. Benevent. ad Orient. cujus etiam verba supra retuli adnot. 9., eam quae cis Brundusium, ac Tarentum est veteris Calabriae partem, Graecos nunquam amisisse constanter docet. Nec exemplô Neapolis, Cajetae, vel Amalphis, quae propriis Ducibus, licet Graecis Augustis foederatis parebant, de Hydrunto similia suspicari licet; quum Hydruntum, & Calabria nova una jam regio essent, ut ex translato Calabriae nomine, nec ipse diffitetur, atque proprio Duce careret, & longe ab Romana Sede sita fuerit. Ad haec vero, quis etiam crediderit Marcum illum Melodum Episcopum Hydruntinum ann. circiter 750., si Caveo hist. litter. tom. 1. fol. 344. fides, florentem, Canonum & Acoluthiarum, quae hodieque a Grecis recitantur, celebratissimum Auctorem, hominem fuisse Patriarchatus Romani? Vel hoc unô titulô extra omne commercium tunc â Graecis sepositus fuisset, qui omnia sua exsibilassent. Vide de illo, que habet Allat. 1. de lib. Eccl. Graecor. pag. 75. Verum quum Nicephorus Calixt. apud eund. narret. suscepisse illum Magni Sabati supplere Canonem *ex Sapientissimi Imperatoris Leonis mandato*, tardius ejus aetas sub finem noni saeculi ponenda videtur, quamvis 8. secul. an. 778. posuerit Franc. de Aste Archiep. Hydruntin. in memorabil. Eccl. suae tom. 9. collection. script. Ital. Burmanni p. 8. in fin. cum enormi tamen chronotaxeos lapsu, quod sub eodem Imperatore posuerit. Quocumque autem vixerit tempore, illud certum Ecclesiam Hydruntinam inter honorarias Archiepiscopales occurrere in diatyposibus, ac laterculis Patriarchatus Cpolitani, ante etiam Polyeucti tempora ut infra commodiori loco adnotabo. Quum vero saeculo X. feliciores admodum in Apulia fuerint res Graecorum tunc veri Metropolitici juris illecebrâ, tentatus ab Graecis fuit Episcopus Hydruntinus, ut in Episcopatibus veteris Lucaniae, vel Apuliae, qui ejus Ecclesiae addebantur, ritum mutaret. Sed omni prorsus effectu utrumque caruit. Nec enim illae Ecclesiae ritum umquam mutarunt, nec ipse sub Graecis, Metropolitanus evasit.

(55) Narrat id Luitprandus facetus ille Cremonensis Episcopus in celebri sua legatione ab Othone I. ad Nicephorum Phocam, quam anno 968. peregit, ex qua rem circum ea tempora contigisse colligitur. Edita est a Baron. ann. laud. & a Murat. exactius tom. 2. p. p. S. R. I. Ejus verba sic habent n. 84. *Nicephorus cum omnibus Ecclesiis homo sit impius, livore quo in nos abundat, Cpolitano Patriarchae praecepit, ut Hydruntinam Ecclesiam in Archiepiscopatus honore dilatet; nec permittat in omni Apulia seu Calabria latine amplius, sed graece divina mysteria celebrari. Mercatores dicit fuisse praeteritos Papas .... Scripsit itaque Polyeuctus Cpolitanus Patriarcha privilegium Hydruntino Episcopo, quatenus sua auctoritate habeat licentiam Episcopos consecrandi in Acerentia* (alias Acerentila) *Turcico, Gravina, Materia, Tricarico, qui ad consecrationem Domini Apostolici pertinere videntur*. Ubi notanda illa verba; *ut in Archiepiscopatus honore dilatet:* quae, longe antea Archiepiscopatus honorem habuisse, mox vero ad Metropolitica jura dilatari satis innuunt. Episcopum tunc temporis Hydruntinum Petrum fuisse hujus nominis III. ostendit Lucent. in adpendic. ad Ughell. in Episc. Hydrunt. n. 8, fol. 55.

agimus, demus libenter cum doctissimo Viro Canonico de Johanne (56) peculiarem aliquam, sive in Sicilia, sive in Bruttiis, vel Calabria extitisse Ecclesiam, in qua graecâ linguâ, rituque, in potioribus maxime Urbibus, quae Sedes Praetorum, vel Militiae Ducum erant, pro Graecis iisdem sacra fierent; (quod tamen nonnisi cum moderatione ab Assemanno (57) admittitur, ut adversus Cl. Mazochii sistema acrius opponatur) nihil tamen inde contra universalem propriumque regionum ritum recte concludi posse, probe quisque satis intelligit.

VII. At vero, ut octavô ineunte saeculô sub Graecorum imperio, jam novum Bruttiorum regio nomen accepit: ita & sub eorum tyrannide ad alium traductae Patriarcham, novôque institutô Metropolitanô ritum mutaverunt Ecclesiae nostrae. Tunc primum apud nos Graecorum ritus, eorumque liturgiae (58), acoluthiaeque in sacrificiis, ac divinis officiis persolvendis in usu esse coeperunt. Quum enim a Leone illo Isauro Semi-Judaeo in sanctissimos viros iconum cultores, ipsasque etiam sacras imagines adeo saevitum est, ut vel meminisse animus refugiat tot immanium sub Christiano Principe vastationum, & caedium; id sane accidit, ut Italiae superioris paene omnibus, quae ejus parebant imperio, regionibus ab illius obedientia ea de caussa desciscentibus, in vindictam ipse vindicatarum ab Romano Pontifice imaginum, ac jam deperditae ditionis, latifundiis primum Romanae Ecclesiae, quae in Calabria, & Sicilia erant, in fiscum redactis, Episcopatus quoque Orientalis Illyrici, Siciliae, atque Calabriae (quae solae intra Italiam illi postremo remanserunt) ab Romani Pontificis *immediata* obedientia, ejusque Patriarchatu abstraxerit, ac Anastasio Iconomacho Patriarchae Cpolitano in detrusi S. Germani locum suffecto, fecerit ve-

cti-

(56) Johan. de Johan. de divin. Sicul: off. cap. 6. n. 4. fol. 44.

(57) Asseman. tom. 4. de reb. Neapolit., & sicul. cap. 3. fol. 103.

(58) Harum Acoluthiarum, unam ex MSS. Bibliothecae Cryptoferratensis in agro Tusculano erutam, quâ nostrae Ecclesiae eo tempore S. Stephanum primum Reginorum Antistitem III. Eid. Julias, Auctore Canonis Theodotô Monacô, prosequebantur: alteram ex CC. Vaticanis extractam cum Canone a S. Josepho Hymnographo composito, quâ & ipsa Ecclesia Cpolitana eundem S. Episcopum celebrabat, penes me habeo, quas cum Synaxariis aliquando, Deo auspice, in lucem proferam.

ctigales. Quod autem constantes in orthodoxa sacrarum imaginum fide Siculi, Calabrique permanerent, eos quoque a suo Patriarcha divulsos, gravissimâ capitatione, novôque vel ipsorum etiam infantium censu institutô, tributis [illegible] tertiâ parte auctis, insigni calamitate afflixit. Obvia sunt haec sive Theophanis chronica (59) volventi, sive Hadriani I. PP. ad Constantinum (60), & Irenem epistolam, sive ejusdem Hadriani alteram (61) ad Carolum M., sive demum illam

(59) Theophanes ad ann. Incarnat. secundum Alexandrinos 724. hoc est vulgaris epochae 732. *Imperator autem contra Papam, Romaeque, & Italiae desertores insaniens, & plene furiis invectus, classem ingentem adversus eos misit, & Manem Cibyrreotarum Ducem ei praefecit. Summum tamen dedecus, vanus ille Princeps retulit, classe in mari Adriatico naufragium passâ. Ex quo in furorem actus Dei ille hostis, Arabico sensu imbutus, auctiora Siculis & Calabris populis parte tertiâ tributa in singula hominum capita imposuit. Patrimonia vero, quae dicuntur SS. & Coriphaeorum Apostolorum, qui in veteri Roma coluntur, tria nimirum cum media auri talenta, eorum Ecclesiis ab antiquo assignata, & pensa, in publicum aerarium conferri jussit. Inspici insuper, atque describi masculos infantes, qui nascerentur, quemadmodum olim Pharao Hebraeorum pueros, mandavit: quod tamen neque ipsi ejus Doctores Arabes, in Christianos Orientales admiserunt.* Et heic quidem ad superiora confirmanda obiter animadverte Hydruntum, & Callipolim ad patrimonia Romanae Ecclesiae in veteri Calabria pertinuisse, ut ex epistol. S.Gregor. 99. & 100. lib.9.exserte discimus. Idem tentatum quoad patrimonia Campaniae, ut narrat Ubaldus Monachus in Theodoro Duce Neapolitano fol.31. edit. Pratilli tom. 3. hist. Langobard., sive a Leone, sive a Constantino ejus filio. *Alphanus*, inquit, *Secretarius Domini Imperatoris venit Neapolim, & praecepit, quod non obediatur Domino Papae, neque transmittatur ei pecunia sui redditus*. Sed omnia haec in irritum cessere tentamen.

(60) Refertur haec epist. act. 2. septimae Synodi collect. Harduin. tom.4. col.94. *Porro & hoc vestrum a Deo coronatum & piissimum poscimus imperium, ut si veram & orthodoxam S.Catholicae Ecclesiae Romanae nitimini amplecti fidem, sicut antiquitus ab orthodoxis Imperatoribus, seu a ceteris Christianis fidelibus oblata, atque concessa sunt patrimonia B. Petri Apostolorum Principis fautoris vestri, in integrum nobis restituere dignemini, pro luminarium concinnationibus eidem Dei Ecclesiae, atque alimoniis pauperum. Immo & Consecrationes Archiepiscoporum, & Episcoporum, sicut olitana constat traditio, nostrae Dioecesis existentes penitus canonice S.Romanae restituantur Ecclesiae: ut nequaquam schisma inter concordiam perseverare valeat Sacerdotum, sicut in serenissima vestra jussione exaratum est.*

(61) Extat apud Harduin. ibid.col. 819. *Nos vero pro eadem Synodo* (septima) *nullum responsum hactenus eidem Imperatori reddidimus: metuentes ne ad eorum revertatur errorem. Dudum quippe quando eos pro sacris imaginibus * erectione adhortati sumus, si-* * sic
mili modo & de Dioecesi tam Archiepiscoporum, quam Episcoporum S. Catholicae, & Apostolicae Romanae Ecclesiae, quae tunc cum patrimoniis nostris abstulerunt, quando sacras imagines deposuerunt, & nec responsum quodlibet exinde dederunt. Et in hoc ostenditur, quod ex uno capitulo ab errore reversis,
** ex aliis duobus in eodem permaneant* * sic
errore. Si enim ubique Christianorum Ecclesiae canonice intactas suas possident Dioe-

illam Nicolai I. Pontificis (62) ad Michaëlem III. Imperatorem Graecorum. Inde propterea abstractionis Dioeceseon epocham incoepisse constanter observant, quotquot summa rei

Dioeceses, quanto amplius S. Catholica, & Apostolica Romana Ecclesia, quae est caput omnium Dei Ecclesiarum, sua
* sic *Dioecesi * videlicet Archiepiscoporum, & Episcoporum, imo & patrimonia pro luminarium concinnetione, atque alimoniis pauperum irrefragabili jure & tenere, & possidere modis omnibus debet? Unde si vestra annuerit a Deo protecta Regalis excellentia, eodem adhortamur impetu pro sacris imaginibus in*
* sic *pristino statu erectione * gratiam agentes. Sed de Dioecesi S. Nostrae Romanae Ecclesiae tam Archiepiscoporum, quam Episcoporum, seu de patrimoniis iterum increpantes commonemus; ut si noluerit ea S. Nostrae Rom. Ecclesiae restituere, haereticum eum pro hujusmodi erroris perseverantia esse decernemus. Plus enim cupimus salutem animarum, & rectae fidei stabilitatem conservare, quam hujusmodi habitum mundi possidere.* Medicam manum desiderat haec epistola, in qua queritur Hadrianus expostulationis suae nullam a Graecis habitam fuisse in 7. Synodum rationem, nec responsum ab Constantino, & Irene ea de re accepisse. Et jure quidem, nam ut testatur Anastasius Bibliothecar., qui 7. Synodum e graeco in latinum vertit (tom. 4. Hard. fol. 94.) ea omnia quae in predicta epistola, sive personam Tharasii ex laico ad Patriarchatum evecti, ac titulum Oecunenici Patriarchae usurpantis spectabant, sive restitutionem Dioeceseon ac patrimoniorum urgebant; nec a Graecis versa sunt nec in acta relata. *Ab hinc* inquit Anastasius, *usque ad finem hujus epistulae codex Graecus non habet. Graeci namque quia eodem tempore ex laicis fuerat Patriarcha, ne publice ab Apostolica sede argui videretur, & adversus eum, tamquam reprehensione dignum, haereticis repugnandi occasio praeberetur, ac per hoc Synodi utilitas excluderetur, ea quae sive de non facienda laicorum promotione, sive de ceterarum praesumtionum redargutionibus subsequuntur, in Synodo hac, nec recitari, nec actis inseri passi sunt.* Quod dispensatorio pacis amore inquit Lupus diss. de 7. Sinodo cap. 11. Legati Apostolici dissimularunt.

(62) Vide illam apud eund. Harduin. tom. 5. Concil. fol. 225. & 126. signatam 25. Septembris ind. 9., hoc est anno 860: *Haec brevi stilo trascurrentes cum multa dicere quivissemus, vestrae serenitati transcripsimus, quia Hadrianus SS. Praesul Antecessor noster multa de his in epistulis, quae hactenus apud Cpolitanam habentur Ecclesiam scribens contradidit, in quibus quidquid hujus rei necessitas coëgerit, habere potestis. Oportet enim vestrum Imperiale decus, quod in omnibus Ecclesiasticis utilitatibus vigere audivimus, ut antiquum morem, quem nostra Ecclesia habuit, vestris temporibus restaurare dignemini: quatenus vicem, quam nostra sedes per Episcopos vestris in partibus constitutos habuit, videlicet Thessalonicensem, qui Romanae sedis vicem per Epirum veterem, Epirumque novam, atque Illyricum, Macedoniam, Thessaliam, Achajam, Daciam Ripensem, Daciamque mediterraneam, Moesiam, Dardaniam, Praevalim, B. Petro Apostolorum Principi contradicere nullus praesumat, quae Antecessorum nostrorum temporibus scilicet Damasi, Siricii, Innocentii, Bonifacii, Caelestini, Sixti, Leonis, Hilari, Simplicii, Felicis, atque Hormisdae sanctorum Pontificum sacris dispositionibus regebantur (al. augebantur) Quorum denique institutiones, ab eis illis in partibus destinatas, per nostros missos, ut rei veritatem cognoscere queatis, vestrae Augustali potentiae dirigere curavimus. Praeterea Calabritanum patrimonium, & Siculum, quaeque nostrae Ecclesiae concessa fuerunt, & ea possidenda obtinuit, & disponendo per suos familiares regere studuit, vestris concessionibus reddantur: quoniam irrationabile est, ut Ecclesiarum possessio, unde luminaria,*

&

rei Ecclesiasticae peritiâ, ac laude (63) postremis hisce temporibus floruerunt. Et ad id quidem temporis referenda in Sicilia, atque Calabria Metropolitanorum erectio est. Quum enim Patriarcha Cpolitanus obsequentes harum regionum Episcopos tam longe dissitos habere non posset, nisi politiam aliquam stabiliret; atque nonnullos ab se consecratos, qui ceteros tenerent obsequiô, sibi haberet addictiores: Syracusanum in Sicilia, & Reginum in Calabria, urbium nempe civilium utrobique Metropoleωn, ad gradum evexit Metropolitanorum. In ipsis autem paene faucibus urbis Romae, una & Sergium tentavit Episcopum Neapolitanum, quod Graeco Duci proprio haec urbs pareret. Narrat haec Johannes (64) Ecclesiae Neapolitanae Diaconus, qui quamvis sub quo Imperatore, & a quo Patriarcha sollicitatus Sergius fuerit neutiquam edisserat, tempora tamen Leonis satis congruunt; quum Constantino Copronymo ejus filio, vix tribus annis Sergius supervixerit.

VIII. Nec audiendi (65) qui ad Photii tempora abstra-
ctio-

& concinnationes Ecclesiae Dei fieri debent, terrenâ quâvis potestate subtrahantur; sed domus Dei restituta meritum redditoris multiplicent, & suscipientis votum spiritalis desiderii lucris exerceatur. Inter haec, & superius dicta volumus, ut consecratio Syracusano Archiepiscopo nostra a Sede impendatur, ut traditio ab Apostolis instituta nullatenus nostris temporibus violetur.

(63) Allat. lib. 2. de perpet. Eccl. consens. cap. 3. §. 7. fol. 536. edit. Colon. Agrip. 1648. Marca 1. concord. cap. 1. n. 4., & in respons. ad Lucam Holsten. n. 3. Baluz. in supplem. ad lib. 5. Concord. cap. 29. n. 11. Lupus in Symbol. Nicaen. cap. 6., quo in loco ab Leonis Isauri temporibus ea de caussa ritus Graeci admissionem colligit in Provinciis Italiae illi subjectis, & in schol. ad can. 6. Sardicens. tom. 1. opp. & differt. de 7. Synod. cap. 8. tom. 3. opp. Natal. Alexand. hist. Eccl. saecul. 4. cap. 5. art. 3. & saecul. 11. differt. 4. §. 2. Pagius senior ad an. 730. n. 11. Junior in Greg. 2. n. 40. Le Quien Orient. Christian. tom. 1. cap. 14. n. 2. fol. 96. Orlend. orb. sacr. & prophan. tom. 1. lib. 6. cap. 8. n. 4. & 5. Murat. in Annalib. ad an. 730., & 733. Joh. de Joh. diss. 2. in C. diplom. Sicil., & de divin. Sicul. off. cap. 8. Asseman. de reb. Neapolit. & Sicul. tom. 3. cap. 6. & 8. Rodataus lib. 1. orig. rit. Graec. in Ital. cap. 4. n. 16.

(64) Joh. Diacon. Neapolit. in vit. Sergii Episcopi Neapol. XXVII. tom. 1. p. 2. S. R. I. *Hic dum a Graecorum Pontifice Archiepiscopatum nancisceretur, ab Antistite Romano correptus veniam impetravit*. Lege Muratorii adnotat. in hunc locum. Confer. & quae infra fol. 309. de Paulli Episcopi consecratione, imperante Copronymô, idem Joh. narrat: *quem*, inquit, *a Romano Pontifice consecratum propter Graecorum connexionem, noluerunt recipere concives sui*.

(65) In hanc sententiam descendit Cantelius Histor. Metropolitan. urb. tom. 1. p. 3. differt. 5. cap. 3. ubi rem ab ovo non repetiit, sed a Siculorum commercio cum Graecis, quibus parebant, & ad quos post invasam ab Saracenis
Si-

ctionem Siciliae, vel Calabriae a Patriarchatu Romano referendam censent, iis ducti momentis, quod Romani Pontifices, qui ante Photii tempora floruerunt, Hadrianus, ac Nicolaus (66), quorum unus in VII., alter paullo ante VIII. Synodum Dioeceseon Romanae Ecclesiae restitutionem urserunt, Calabriae quidem reddendae nunquam; Siciliae vero secundus dumtaxat fecerit mentionem, propterea quia, ut putant, Gregorium Asbestam paullo ante Photius ad Metropoliticam in Sicilia dignitatem evexerat. Neque enim antiquiorem harum regionum abstractionis, quam in vulgata Leonis Sapientis novella post octavae Synodi tempora vestigia reperiri autumant. Quinimmo, quod nos urgere potissimum videtur, quum Nicolaus ipse Dioeceseon restitutionem expostulat, singulas dum singillatim exprimit, nihil e Calabria, nisi *Calabritanum* dumtaxat *S. Petri patrimonium*, e Sicilia vero Syracusani Archiepiscopi consecrationem exposcit. Verum, ut compendiò dicam, fatendum ingenue est Scriptores Graecos Theophanem, Zonaram, Cedrenum, Glycam, & quoscumque Leonis Isauri res scripto mandantes, abstractionis quarumlibet Dioeceseon neutiquam meminisse; quum tamen verissimum sit, ut in epistola sua Hadrianus loquitur, *tunc cum patrimoniis Romanae Ecclesiae fuisse sublatas*, *quando*

Siciliam confugerant; atque ex commenticia Imperii divisione inter Carol. M., & Graecos Augustos facta, Siculos ad Cpolitanum Patriarch. transisse arbitratus, frustra Antonini Amici, Pirri, & Piccoli sententias conciliare conatus est. Ex illis porro digitum in rem intendisse Amicus videtur in differt. de *antiq. urbis Syracusarum Archiepiscopatu*, in qua tametsi ante 8. saeculum eam dignitatem huic urbi levissimis conjecturis vindicare conetur, jure tamen ad tempora 7. Synod. praecedentia. Siciliae ad Graecum Patriarcham defectionem retulit. Pirrus autem, ut maculam hanc, ut vocat, quam Siciliae injuste putat inuri, eluat totus est in disquisit. 1. de Patriarch. Sicil. tom. 1. Sicil. sacr., solumque §. 7. Photianis temporibus larvatum quemdam admittit Syracusanum Archiepiscopatum. Placatior tamen videtur in Notitia Syracus. n. 47. §. 5. Haud nimis ab 8. Synod. temporib. abludit Albert. Piccolus diss. de antiq. jur. Eccl. Sicul. P.P. cap. 24. tom. 1. collect. Burmann. Praeiverat huic Card. Baron. ad ann. 854. num. 8. ubi in caussa Gregorii Syracusani observat, tunc temporis, eo quod sub juribus Imperatorum Orientalium Sicilia esset, primas sibi caussas vindicasse Episcopum Cpolitanum. Verum ad Photiana tempora Siciliae, atque Calabriae distractionem figendam esse etiam novissime voluit Cl. Zavarronus Episc. Tricaric. in adnot. ad Bullam Godani fol. 20. & seqq.

(66) Vide loca mox relat. adnot. 60, & 61.

do (Graeci) *facras imagines depofuerunt*. Porro quis crediderit Leonem illum rugientem; ac in Gregorios II., & III. actum in rabiem, qui Patrimonia Romanae Ecclefiae in Calabria, & Sicilia exfiftentia in fifcum redegit, jurifdictioni ejus, quam ab toto Orientali Illyrico ademerat, heic parfiffe? Id diffimularunt Scriptores Graeci, Ecclefiae Cpolitanae praejudiciis occupati, perinde ac fi jure propriô Dioecefes illas amplitudinem, ac majeftatem throni Cpolitani poffidere deceret, novam Romam veteri faepe comparantes. Quod autem Hadrianus Siciliae, aut Calabriae non meminerit ad rem non eft; quum is neque de aliis Orientalis Illyrici Ecclefiis verbum habeat; fed Dioecefes illas S. Romanae Ecclefiae effe reftituendas obtendat, quas tunc abftulerant Graeci, quum bellum facris imaginibus excitarunt. Solus Nicolaus, quum fere fingulas enumeraffet, ad Calabra, & Sicula divertitur Patrimonia, ac poftremo Syracufani Archiepifcopi confecrationem Ecclefiae Romanae reddendam urget. Cur autem de Calabriae Ecclefiis filuerit, aut faltem Reginum Archiepifcopum fimul non addiderit Syracufano, licet obfcurum fit, neque nifi conjecturis fit locus: adeo tamen graviffima funt momenta, per eam aetatem & ante, ut Siciliam, ita & Calabriam Byzantino fubditam fuiffe Patriarchae, ut abnutivum hoc argumentum, nullum prorfus hôc locô pondus exferere, aut robur habere poffit.

IX. Quod equidem ut ordine, ac ratione demonftrem, illud primum fundamenti loco ftatuo, quod idoneus, atque integer teftis fcribit Hadrianus Papa, abftractas tunc a Graecis fuiffe Dioecefes, quum facras imagines abftulerunt. Immane autem illud in facras iconas bellum Leonem Ifaurum excitaffe, eafque primum abftuliffe adeo compertum eft, ut lateat neminem. Confectarium proinde abfolutum videtur, ut is qui ea de cauffa, quemadmodum Theophanes narrat, patrimonia Siciliae & Calabriae a Romana Ecclefia abftulit, harum quoque regionum Epifcopatus ab eadem avulferit, & qui temporalia demfit, eôdem odiô ductus, fpiritualibus non pepercerit. Tum vero maxime, quod quum Campanum fi-

militer (67) patrimonium eidem Ecclesiae, frustra licet, non amplius pendi jussit, Metropoliticô etiam illiciô Neapolitanum Episcopum pertentari fecit, ut eô pactô ceteros illius Ducatus a Romano Patriarcha divelleret. Non est hujus loci illud investigare profundius, quotô haec acciderint Leonis annô. Ea nihilominus verisimilior opinio est, quae se Theophanis auctoritate tuetur, in cujus Chronologia, quae supra retulimus insani illius Imperatoris conatus, ac deliramenta annô Incarnationis Alexandrino IↃCCXXIV. Leonis XIV. referuntur, qui Epochae vulgaris (68) annus IↃCCXXII. Gregorii III. Romani Pontificis II. esse videtur. Verum non haec conjecturis agimus. Ubi enim ex eo tempore Siciliae, & Calabriae Episcopos sub durissimo Iconoclastarum jugo gementes, Antistiti Cpolitano veluti Patriarchae per vim, ac tyrannidem obedire coactos esse, eosque oeconomiâ usos, salvâ semper orthodoxiâ, & sanctarum praesertim imaginum cultu, paruisse ostendam, jam supra omnem fidem res est. Porro Syracusanum, ac Reginum Episcopos tunc temporis ad Metropoliticam dignitatem evectos, eique Patriarchae factos fuisse vectigales si demonstravero, sponte cetera sequentur. De primo itaque ex antiquis illius Ecclesiae laterculis a Schobare, & Pirro ex MS. C. membranaceo editis, satis hoc quod dixi constare potest. Marcianus (69) enim Theodosii III. in Cathedra Syracusana successor, inter Episcopos XLV. ipsâ prope Leonis aetate florens, in eo cata-

(67) Confer adnot. 59, & 64.

(68) Sane ut Pagius ipse docet in differt. de Period. Graec-Rom. n. 38. Alexandrini ad an. 1. Imperat. Diocletiani Aeram vulgarem septem annis decurtarunt. Theophanem autem ab ann. vulg. Epoch. 609. ad an. usq: 693. unius etiam anni prochronismum admisisse; adeoque non septem, sed octo annos illi addendos esse ad vulgarem annum inter haec tempora inveniendum docet Pagius ipse ad eos annos. Verum quum ad finem usque Imperii Constantini Copronymi Leonis Isauri filii, hunc Theophanis calculum perdurare putaverint Henschenius in exegesi ad Chronographiam S. Theophanis cap. 3. n. 19. tom. 3. Martii, ejusque collega Papebrochius in conatu historic. critic. Summ. Pont. in Constantino PP., annus saltem vulgaris 732. ille quo de agimus erit.

(69) Vide Christophor. Schobar in Catalog. Episcopor. Syracusan. & Pirrum in Not. Syracus. in Marciano II. fol. 609. edit. Venet. Hunc Codicem, quem jam igne absumtum deflet Joh. de Joh. de divin. Sicul. off. cap. 8. vidisse se; ac prae manibus habuisse testantur Cajetan. in Isagoge ad histor. Sicul. cap. 42. n. 11. & Pirrus in Not. Syracus. in Eulalio fol. 600.

catalogo non Romae consecratus, sed a tribus Episcopis Syracusis dicitur. Profecto singularius nihil in hoc Episcopo ab Catalogi illius Auctore notari poterat (70) quam veteris mutatio moris. Non enim Graeci, quos Metropolitas designarunt, ut consecrationem acciperent, statim Cpolim se conferre coëgerunt; sed hôc etiam blandimentô, ut in eadem acciperent Urbe, divertere ab Romana Sede curarunt. Qui post eum, alterô Theodosiô interpositô, floruit Stephanus II. inter Episcopos XLVII., nobilissimô (71) Archiepiscopi Siciliæ titulô in VII. Synodo decoratur. *Coepisse sub eo Ecclesiam Syracusanam graece psallere, quum antea latine caneret*, testis est membranaceus idem (72) Syracusanae Ecclesiae Codex.

(70) Inde enim jure ea de caussa Marciani aetatem post Leonis Isauri tempora colligit Cl. Asseman. tom.4. de reb. Neapol., & Sicul. cap. 2. fol. 100.

(71) In VII. Synod. act. 4. pag. 978. edit. Labb. & 270. edit. Harduin. Galaton ita subscribit. *Galaton exiguus Presbyter, & ex persona Archiepiscopi Siciliae libenter omnia quae praescripta sunt suscipiens, subscripsi*. Hic idem est de quo act. 1. pag. 686. cit. edit. Labb. cum qua concordat Harduin. in consessu dicitur: *Conveniente &c. Constantinô Episcopô Regii, & Galatone Presbytero, & locum retinente Stephani (alias Christophori) Episcopi Syracusani*. Mirum est quam vexent hanc, ceterasque Galatonis hujus subscriptiones Pirrus in Not. Syrac. n. 47. & Piccolus de antiq. jur. Eccl. Sicul. p. 2. cap. 8., qui ut a Syracusis Archiepiscopalem dignitatem abjudicent, corruptis usi CC. veterum editionum, Galatonem Vicarium potius volunt Archiepiscopi Regini, quem Siciliae Archiepiscopum nuncupari permittunt, eo quod Calabriae nomen cum Sicilia per eam aetatem confunderetur. Et re quidem vera act. 2. pag. 786. legitur *Galatus Presbyter, & ex persona Sanctissimi Episcopi Regii*. Quamvis autem illud admittamus per ea tempora Calabriae nomen cum Sicilia confundi coepisse, quod ea sub uno regimine Praetoris Siciliae regeretur, ut supra monuimus adnot. 18. eaque caussa fuerit cur etiam in hac Synodo act. 7. *Theodorus Episcopus Taurianae Siculorum Insulae* nuncupetur; nihilominus sint sua cuique. Actione I. hujus Synodi interfuere & Constantinus Archiepiscopus Reginus, & Galaton in locum Syracusani. Ille ergo Vicariô non egebat. Sic & act. 7. uterque subscribit. *Constans* (alias Constantinus) *indignus Episcopus Regii. Galaton indignus Presbyter, & ex persona Stephani Episcopi Syracusani*. Corruptus est ergo locus actionis 2., sicut & act. 1. in editione Binnii. Nec admittenda conjectura quod utriusque vices Episcopi ad act. usq. 6. gesserit, donec Constantinus Reginus advenerit; nam & adfuit Constantinus act 1., ipse autem tantum unius in actis personam gerit. An vero act. 1. & 7. vices Archiepiscopi Syracusani gesserit, 2. & 3. Regini intermediô absentis tempore? Uno correcto C. mendô, tot Maeandris non indigemus.

(72) Hunc catalogi locum, inversis temere adverbiis, ut ubi *graece*, ibi *latine*, & ubi *latine*, ibi *graece* legerent descripserunt Schobar, & Maurolycus, quod vidit quidem Pirrus in not. Syrac. fol. 612. sed unde hauserint nescire se dicens, ad catalogum non adtendit. At monuerat jam Cajetan. loc. mox laud. ita esse legendum, quod vero congruit. Vide Joh. de Joh. loc. cit. fol. 53.

dex. Gregorium Asbeſtam, qui diu poſt ea tempora vixit, quique Cpoli Photium conſecravit (nam intermediis caremus Epiſcopis) eâ dignitate fuiſſe exornatum, tam compertum eſt, quam notiſſimae quae ſub Photio evenere tragoediae. Archiepiſcopi Syracuſani conſecrationem ad ſe pertinere expoſtulabat per ea tempora (73) Nicolaus I. Gregoriô tandem ab Ignatio depoſitô Theodorum ab eo in Eccleſiae Syracuſanae Metropolitam ſuccenturiatum fuiſſe, ex epiſtola altera ejuſdem Nicolai ad Michaëlem Auguſtum conſtat, in qua illum diſerte (74) *Archiepiſcopi ex parte Ignatii* titulô cohoneſtat. Quamobrem in Diatypoſi Leoni Sapienti adtributa, Syracuſae unicum in Sicilia principem locum obtinuerunt; ut etiam aetate Rogerii Regis ſcribens Nilus Doxopatrius (75) Archimandrita Schiſmaticus, veteres ſequens laterculos, haud injuriâ ſcripſit, quamvis jamdiu illae hâc dignitate non exornarentur, ſed aliae in Sicilia ſedes.

X. Reginum quoque Praeſulem ſub Leone Iſauro ad Metropoliticam evectum fuiſſe dignitatem, ex utriſque actis S. Leonis Epiſcopi Catanenſis ab Octavio Cajetano editis (76) oſtendi facile poteſt, ubi iſtius aetas invicte prius ſtatuatur. Porro Leonem hunc, Catanenſem jam Eccleſiam moderantem, ab Leone, & Conſtantino Impp., auditâ prodigiorum ejus famâ, Cpolim fuiſſe arceſſitum, ex utriſque ejus actis habemus. Quum tria autem horum Imperatorum paria in Graecorum faſtis occurrant, illos nihilominus fuiſſe Leonem Conſtantini Copronymi filium, & Conſtantinum Porphyrogen-

ne-

(73) Vide ſupra adnot. 62.

(74) In epiſt. apud Labb. tom. 9. Concil. col. 1324. *Mittantur etiam de parte Ignatii Archiepiſcopi quidam Antonius Cyzici, Baſilius Theſſalonicae, Conſtantinus Lariſſae, Theodorus Syracuſanorum, Metrophanes Smirnae, & Paullus Epiſcopus Ponti Heracliae. Hegumeni autem* &c.

(75) Nilus fol. 248. edit. inter varia ſacra Moinii tom. 1. *Sicilia autem univerſa unum Metropolitam habet Syracuſanum: reliquae vero Siciliae Eccleſiae Syracuſani erant Epiſcopatus, etiam ipſe * Panormus & Thermae, & * ſic Cephaludium, & reliquae*. De Nilo infra.

(76) Oct. Cajet. tom. 2. SS. Sicul. fol. 5. & ſeqq. Sequuntur etiam tertia vita ab Graeco Auctore jambis ſcripta ante ann. 800., & Hymnus S. Joſephi in S. Leonis laudem. Bolland. ad diem 20. Februar. primam dumtaxat vitam, quam ex Sicilia habuit, edidit, additis, quae ex Menaeis Graecorum, & Anthologio Arcudii collegit.

netam invicem imperantes, acta S. Leonis priora recensens putavit Bollandus, potius quam Leonem Isaurum, & Constantinum Copronymum, ut Cajetanus existimaverat, quod rem nostram aeque alias confirmaret. Quod enim ad Leonem Sapientem adtinet, ejusque filium Constantinum, sub eis haud vixisse S. Leonem perspicuum est, tum quod ab Saracenis jam (77) tunc occupata Sicilia esset, quum vero maxime, quod Scriptorem habeat actorum ejus, sive potius Encomiasten, qui ante VII. Synodum (78) vixisse se, palam profitetur. Ad haec vero, & canone ab alterutro S. Josepho Hymnographo compositô in Graecorum Acoluthiis laudatur, quorum (79) prior annô IↃCCCXLIV., posterior, eôdem Leone Sapiente imperante, mortem obiit. Quum igitur ad priora paria recurrendum sit, id, ut Augusti illi antiquiores excludantur, facere visum Bollando est, quod S. Jacobus Catanensis Episcopus in persecutione SS. imaginum martyrium subiisse Theodorus Studita, & Menologia testentur. Contigisse autem oportuit Leone Isaurô, aut Copronymô ejus filiô imperantibus, quum interim Sabinum in ea sede Leoni αμέτως praeivisse, ex hujus prioribus actis noscamus. At non vidit tunc vir doctissimus, quot dubiis obnoxia sit hujus S. Jacobi sedes Catanensis, immo & quivis Episcopatus, quae deinde socii ejus quum de illo (80) suô locô agerent, excitarunt. Ceterum, esto, ut Bollandus putat, quod inde etiam adsumptus calculus,

(77) Siciliam a Saracenis invasam fuisse anno 827. demonstrat Pagius ad eum ann. Vide etiam Carusum in epitom. rer. Saracenicar. tom. 1. Biblioth. Sicul. fol. 87, & 92. Praeter Syracusas, quæ anno 878., & Tauromenium, quae anno 908., si fides Chronico Saracenico Siculo, imperante Leone Sapiente cecidit, reliquae Urbes ante ea tempora in Saracenorum potestate fere omnes erant. Vide supra adnot. 21. & infra cap. 13.

(78) Constat id ex ejus verbis in I. vit. apud Cajet., & Bolland. ubi sic ait. *Fidemque integram juxta sacras sex Synodos firmis animis conservantes*. Non ergo tunc nisi sex Synodi habitae erant, inquit Bollandus. Sane an VII. repudiasset?

(79) De duobus S. Josephis Hymnographis, utroque pro imaginum confessione clarissimo, eorumque aetate vide Papebroch. ad diem 3. Aprilis, & Allat. in diatriba de Simeonum scriptis pag. 97. Plura & ego alibi, quum de Canone in S. Stephanum primum Reginorum Præsulem composito, Deo dante, agam.

(80) Vide Bollandistas ad diem 21. Martii; quinimmo & tempus etiam ipsius martyrii, in dubio ponunt, an sub Leone Armeno iconomachiam resuscitante collocandum sit.

lus, secundis actis S. Leonis, quae ipse non vidit, mirifice congruat. Satius itaque dixerimus, cessatâ jam Iconomachorum rabie, a Leone Copronymi filio Cpolim accitum fuisse S. Leonem. Ille enim Constantinum filium suum adhuc puerum (81) ab Imperii Proceribus rogatus, ipsâ magnâ Paschatis Dominicâ, annô IↃCCLXXVI. in sceptri consortium adscivit: obiit autem quartô inde annô, mense Septembri anni IↃCCLXXX. Ante hunc igitur annum Catanensis Episcopus erat S. Leo, atque ante annum IↃCCLXXXVII. in quo Theodorus septimae praesens Synodo illam occupat Cathedram, obiisse oportuit. Atqui illum aetatis suae annô XXIII. ad Cyrillum Reginum Antistitem Ravennâ adventasse *quum* (82) *hic apud urbem*, *quae Regium nuncupatur*, *Principalis sortitus esset sublimitatem Cathedrae* ex alterius vitae S. Leonis Auctore liquet, qui Cyrillum etiam in adauctae dignitatis indicium, emphaticô titulô, Patriarcham adpellat. Pro more scilicet suorum temporum, quô id nominis ab latinis hominibus Metropolitanis, qui plures sub se Episcopatus haberent, adtribuebatur.

XI. Auctorem istum, qui hanc alteram vitam ex graeco, ut ipsemet testatur in prologo, in latinum sermonem vertit, a se tamen auctam, ac floribus suorum temporum deturpatam, Monachum fuisse battarismi morbô laborantem nos (83) Cajetanus docet, qui MS. C. Syracusanum, schedasque Reginas prae manibus habuit. Post ejectos autem a Sicilia Saracenos vixisse putat, quod in eodem prologo, trium linguarum, graecae ex qua versa, latinae in quam translata, & vulgaris, quae Interpretis aevô in usu erat, injecerit mentionem. Sed tanti non est haec conjectura, ut saeculo XII. in quo ab Northmannis e Sicilia penitus ejecti sunt Saraceni, hominem certo statuat. Vulgaris cujusdam linguae usum in Italia fuisse antiquiorem, plura apud Muratorium (84) demonstrant, in ea dissertatione, quae de linguae Italicae origine est. Illum propterea & sub Langobardis

(81) Vide Baron. ad ann. 776. ex Theophane, & Pagium ibid. n. 1.

(82) Confer acta apud Cajet. tom. 2. SS. Sicul. fol. 13.

(83) In adnot. in haec acta fol. 9. n. 1.

(84) Murat. differt. 32. antiq. med. aevi.

dis vixisse suspicari possumus, quum praesertim rerum Imperii Graeci, ejusque Politiae omnino jejunum se prodat, & Consules inducat, Proconsulesque, homo adfectans videri doctus, qui ne quidem nominum illorum apud Romanos vim, ac potestatem fortasse adsequebatur. Eôdem pactô vocem quoque adhibuisse Patriarchae, ubi in textu graeco Metropolitani, vel Archiepiscopi nomen occurrebat, haud temere conjicio. Quum enim nosset sub Gothis potissimum ita appellatos ab Cassiodorio fuisse Metropolitas, cujus equidem stilum, dicendique rationem, quamvis interpretem agere debuisset, *κακοζηλῶν perverse imitari* videtur; eô quoque sensu hanc vocem tumidus usurpavit. *Ex Gothis*, inquit Card. Baronius (85), *ejusmodi vocis usus emersit, ut Archiepiscopi in Occidente, Patriarchae etiam dici coeperint*. Spatia itaque, ut libet, coarctantes, a XXIII. aetatis S. Leonis anno ad obitum ejus, qui ante annum IↃCCLXXXVII., ut ostendimus, evenerit necesse est; ubi plus minus LX. vitae annos illi concesseris, jam annum habes Christi circiter IↃCCXLIX., quô Leo primum Regium adpulit, ac Cyrillum Metropoliticô honore (86) ful-

(85) De usurpata a Cassiodorio, aliisque temporum sequiorum Patriarchae voce ad Metropolitanos designandos vide Card. Baron. ad ann. 533. n. 26. & ad an. 570. n. 10. & Marca differt. de Primatibus n. 20. Apud Cassiod. 9. variar. epist. 15., quae est Athalarici ad Joh. PP. II. Senatus consultum ejusdem Regis ad universos Metropolitanos legitur, in quo saepe Patriarchae vocantur. Sic S. Gregorius Turon. 5. hist. Francor. cap. 20. Patriarcham vocar. S. Nicetium Archiepisc. Lugdunensem, qui ut Marca observat soli Provinciae Lugdunensi tunc praesidebat. In Conc. quoque Matisconensi 2. anno 585. celebrato Priscus Lugdunensis Episcopus hoc nomine in principio donatur, qui tamen & can. ult. Metropolitanus dicitur. Similia de Archiepiscopo Bituricensi apud eundem Marcam, quamvis erectô a Carolo M. Regnô Aquitanicô deinde revera Primas evaserit. Vide etiam Nat Alex. hist. Eccl. saecul. 9. & 10. cap. 5. art. 1. §. 1. Ab hoc antiquo in Italia more Patriarchae nomen inditum Episcopo Aquileensi, qui purus, putusque Metropolitanus erat, quod notissimum schisma diu continuavit, sedesque Apostolica tandem bono pacis admisit.

(86) Monendum hôc loco quam turpiter errarint quotquot hactenus Catalogos Ecclesiæ Reginae ordinasse vidi, dum Cyrilli aetatem longe anteverterint, decepti S. Gregorii PP. epistolis nonnullis, ad Leonem Episcopum Syracusanum, quas ad alterum Leonem anno circiter IↃLXXXIX. in ea sede florentem pertinere necesse est. Pirrus, & Catalogi Ecclesiæ Catanensis satis distinguunt. Quid autem dicendum de Hieronymo Bascape Oratorii Neapolitani Presbytero, qui in Ephemeridibus sacris ad diem 20. Februarii tom. 2. Neapoli 1680. fol. 424. Cyrillum Regii Lepidi in Aemilia Episcopum censuit, & S. Gregorii aetate Leonem, eadem ductus ratione

fulgentem invenit, seu *Principalis sortitum sublimitatem Cathedrae*. *Diu* autem deinde *multumque virtutis ejus gratiam, & strenuitatis ejus acta* discussisse Cyrillum Biographus narrat, donec illum in Presbyterum ordinavit, atque Reginae Ecclesiae sive Protopapam, sive Oeconomum constitutum, tandem a Catanensibus electum, illis in Episcopum consecrarit; *sacratumque cum multa populorum regionis utriusque frequentia Catanam Pontificatum miturum* transmiserit. Perspicua haec sunt, nisi unum quod objicias praesentirem, phrasi nimirum suorum temporum usum fuisse hunc Monachum, propterea quod, eâ aetate scriberet, quâ Reginus Praesul Metropoliticâ jam dignitate frueretur, ut in sexcentis hujusmodi actorum consarcinatoribus insolens non esse jamdiu viri (87) critici monuerunt. Verum duo sunt, unde nil tale adhibuisse hunc Scriptorem putem. Primum quod tempora satis conveniant, ex quo patrimoniorum, âc Dioeceseωn abstractionem moliri Isaurus ille Imperator coeperat: alterum vero, quod quâ ratione Siciliae Episcopum consecrare Cyrillus, Romano Metropolitae una cum illo subjectus potuerit, plane non videam. Episcoporum quippe (88) Insulae illius consecrationes ad Romanum Pontificem, tamquam ad proprium Metropolitanum ad ea usque tempora pertinebant. Receptissimi in utraque Ecclesia erant Nicaeni de hoc jure (89) Metropolitarum

locavit? Vidi ego & insulsum catalogum antiquiorum Episcoporum Regii Lepidi, Parmae, excusore Mario Vigna anno 1645. editum, qui & ipsum S. Leonem Pastorem facit Regii Lepidi sub annum 488. ad 522. inde Catanam translatum Justini Imperatoris aetate, atque illi successisse Sabinum tradit, qui etiam inde anno 524. Episcopus Catanensis fuit. Vah putida mendacia, & anachronismos!

(87) Mos hic in Scriptoribus medii aevi in vitis praesertim SS. describendis frequens adeo est, ut ab exemplis sit supersedendum. Saepe de illo socii Bollandiani. Plura inde colligunt indicia recentioris aetatis Tillemont, Baillet, aliique viri critici.

(88) Vide epist. Pelagii 1. ad Cethegum Patricium de ordinatione Catanensis, & Syracusani Episcopi apud Labb. tom. 6. Concil. colum. 484. Item Pelagii 2. ad Eucarpum Epis. Messanens. relat. Can. 17. dist. 62. & ejusdem ad Clerum Catanens. de ordinatione Elpidii apud eundem Labbè ibid. col. 540. & S. Gregor. lib. 1. epist. 18. & lib. 2. ep. 24. alias 18., & lib. 5. indict. 13. ep. 17. alias 18. lib. 4., & ejusdem plures alias.

(89) Can. Nicaen. 4., & 6. Innocent. 1. in epist. ad Vitricium Episcopum Rothomagensem apud Coustant fol. 748. *Extra conscientiam Metropolitani Episcopi, nullus audeat ordinare .... Hoc enim & in Nicaena Synodo constitutum est* &c. Vide & alteram Siricii epist. prius datam ad Anysium Episcopum Thessalonicens. fol 642. Item Gelasiii 1. ad Episc. Dardaniae, cujus fragmenta refert Gratian. can. 6. dist. 64.

rum canones, & notiſſima diſciplina ad Saeculum uſque XI.; fere nuſquam immutata. Niſi ergo ad innovata per Graecos recurras, aqua heic haerebit. Aut nondum plene ſtatuti Provinciarum limites, & confinia, uſuſque Epicheiâ aliqua Cyrillus eſt; aut Orientale Siciliae latus Catanam uſque, tamquam Eccleſiae ſuae proximius, ſibi Cyrillus adjudicabat; aut tandem conſenſu Metropolitani, & Epiſcoporum Siciliae, quod ex Regina Eccleſia Leo adſumeretur, res peracta eſt. Nullas certe in ea Romani Pontificis partes invenies, ſed, utcumque geſta res fuerit, ejus in Siciliam, ac Bruttios Metropolitico juri vulnus immane.

XII. Hinc certiſſime evenit, ut quum ante Leonis Iſauri tempora Epiſcopi Siciliae, & Bruttiorum utramque in Romanis Synodis facerent paginam; inde tamen in conventibus Romanis numquam compareant: contra vero in Conciliis Cpolitanis pars magna ſint. Conſtabunt haec, Synodos V. & VI. Saeculô Romae coactas (90), cum eis, quae a VII. Sae-

Z cu-

(90) Vide Synodos Romanas apud Harduin. tom. 1., & 3. Conc. ſub Hilaro anno 465. ſub Symmacho anno 499. 501. 502. 503. 504. ſub Martino anno 649. ſub S. Gregorio ann. 594. & 595., & 610. ſub Agathone ann. 679., ejuſque Synodicam ad 6. Synodum, in quibus paſſim Siciliae, ac Bruttiorum Epiſcopi praeſentes leguntur. At contra, in eis quae ſubſequuntur, neque unus amplius eorum comparet. In Synodo dumtaxat ſub Zacharia Papa ann. 743. Anderamus Biſuntianus, & Anfridus, ſeu Anfredus, alias Rophredus *Cuſentinus* occurrunt. Sane Anderamum hunc, ſive uti apud Labb., legitur, Anderanum, fuiſſe Biſuniani Epiſcopum dubitari vix poteſt. Anfredus quidem apud Baronium ad eum an. n. 25. Tarentinus vocatur; ſed C. vetuſtiſſimus Caſſinenſis Langobardicis litteris exaratus apud addent. ad Ughell. ita habet. *Anfridus Coſentias.* Verum nihil inde concludi, adverſus ea quae ſtatuimus, poteſt; quoniam ſuperioris Calabriae pars potior ad Langobardos pertinebat. Unde dixit Eghinardus deinde in vita Caroli M., hunc obtinuiſſe *Italiam totam ab Auguſta Praetoria uſque ad Calabriam inferiorem, in qua Graecorum, ac Beneventanorum conſtat eſſe confinia.* Et Hadrianus I. Epiſt. 90. C. Carolini ſcripſit Adalgiſum adceſſiſſe *ad Miſſos Imperatoris in partibus Calabriae juxta confinium Ducatus Beneventani.* Deſcribit haec confinia Peregrin. diſſ. saepe laud. de finib. Ducat. Benevent. ad orient. Ad Conſentiam autem quod ſpectat, conſtat ex Capitulari Radelchiſi Principis Beneventi, quô pactum diviſionis Principatus Beneventani firmavit, cum Siconulpho Principe Salerni anno 851., eam jamdiu fuiſſe juris illorum. Ita ibi fol. 216. tom. 3. edit. Pratilli. *In parte veſtra ſint iſta Gaſtaldata .... Tarentum, Latinianum, Caſſanum, Cuſentia, Lainus, Lucania, Conſia, &c.* De Conſentia, & Biſuniano etiam deinde Chronic. Cavenſe ad an. 896. fol. 404. tom. 4. edit. Pratilli. *Interim Graeci, cum Saracenis fines Principatus (Salernitani) invadunt in Calabria, nempe in Cuſentia, Beſinianu, Latinianu, & Ruſſianu uſque Potentiam.* Quo ex loco patet

Urbes

culo deinceps sunt convocatae, animô adtentô, & a praejudiciis vacuô exacte comparanti; praesertim vero, ubi deinde VII. Oecumenicae Synodi anno IↃCCLXXXVII. Cpoli celebratae (91) acta percurrerit. In ea scilicet nulli, praeter primarum Sedium, & Archiepiscopi Sardiniae Legatos, Romani Patriarchatus Episcopi leguntur, quique in Synodica ad VI. Concilium Romanae Agathonis Synodo olim interfuerunt, heic praesentes occurrunt. Toti pariter in amplissimo conventu illo Episcopi Siciliae, & Calabriae sunt, qui actione II.

Urbes hasce, ut in confinibus frequenter accidit, vices aliquando subiisse, earumque propterea Episcopatus diaryposibus suis Graecos inscripsisse, quod semel adeptos, amisisse postea piaculum fuerit. At & ante annum 920. juris omnino latini erat Iselgrimus Episcopus *Cusentinus*, qui in Chronic. S. Vincentii de Vulturno lib. 4. tom. 1. par. 2. S.R.J. cum Godelberto illius Monasterii Abb. commutationes quasdam fecisse legitur. Quinimmo & Martoranum semper juris fuisse Langobardorum, satis indicat Cavensis Chronici Auctor ad an. 913., quae caussa est cur ejus Episcopi semper in Conc. Romanis post haec tempora occurrant, nunquam autem signati in Graecorum Tacticis inveniantur. Sic Domnus Marturanensis in Conc. Romano sub Paulo I. an. 761. apud Baron. Theodosius in Conc. Rom. an. 826. Theodorus in consimili ann. 853. Florius ibidem anno 896. Johannes item anno 964. Martinus in Conc. Ravennae an. 967., aliique; quos haud me latet Georgium in antiquitatib. Ecclesiae Setinae ad Marturianum Tusciae Civitatem transferre. Sed quum Urbis istius in Tuscia vix semel, aut bis in antiquitatibus medii aevi mentio fit, nec aliunde Episcopalem fuisse constet, rectius ad Marturanum Calabriae Civitatem, una cum aliis antiquioribus pertinere dices. Sane locus ille *Manturianum* vocatur in litteris quibusdam Ludovici I. Imp. apud Antonium Massa lib. 1. de Faliscis, ejusque sub Manturani nomine. mentio etiam occurrit in privilegio Henrici Imperatoris edito ab Harduino tom. 6. Conc. col. 799. quô Benedicto PP. patrimonia Romanae Ecclesiae confirmantur. Quamobrem Cl. hic Auctor quos Episcopos Manturianenses inscriptos in CC. reperit, huic Urbi, quos autem Marturianenses, Calabriae Urbi adscripsit in indice. Sed de hac re nos alibi.

(91) Episcopi Siciliae, & Calabriae juris Graecorum in 7. Synodo hi leguntur. *Epiphanius Diaconus Ecclesiae Catanae Siculorum Provinciae, Locumtenens Thomae Archiepiscopi Sardiniae. Constantinus Episcopus Regii. Theodorus Catanae. Johannes Tauromenii. Galato Presbiter, & Vicarius Stephani Episcopi Syracusani. Gaudiosus Messanae. Theodorus Panormi. Stephanus Bibonis. Constans Leontinae. Theodorus Taurianae. Christophorus Adriaces, sive S. Cyriacae. Basilius Liparensium. Theotimus Crotonis. Basilius Nessiorum sive Insulae. Constans Carinae. Theophanes Lilybaei. Johannes Trocaleos. Theodorus Tropaeorum. Sergius Nicoterensium.* Vide acta apud Harduin. tom. 4. Concil. Omnes demtô Epiphaniô, homine Siculô, qui vices Archiepiscopi Calaritani Romani Patriarchatus gerebat, decem & octo sunt. Confer cum Synodica Agathonis, cujus Episcopos ad Bruttios quod adtinet supra retulimus adnot. 13. Provinciae autem Siciliae subscribunt ibi: *Theodosius Syracusanus. Johannes Thermitanus. Johannes Mylanus. Petrus Tauromenitanus. Julianus Catanensis. Georgius Triocliitanus. Georgius Agrigentinus.*

II. Hadriani Romani Pont. epistolae subscribentes, Tharasium Cpolitanum Episcopum, & *universalem Patriarcham*, & *suum* esse fatentur. Illum quoque *summum*, & *universalem* Patriarcham Epiphanius Diaconus Catanensis: *almum* & *oecumenicum Patriarcham* Theodorus Catanae Episcopus, vocant. Sed ea prae ceteris notanda, quam adhibuit Johannes Episcopus Tauromitanus subscriptio, quamque reliqui statim Siciliae, & Bruttiorum Episcopi adoptarunt (92). *Quum, velut divinus Orthodoxiae terminus sint litterae, quae ab Hadriano Papa senioris Romae ad pios Imperatores, nec non ad Tharasium universalem Patriarcham nostrum missae sunt, ita profiteor suscipiens sacras iconas, secundum antiquam traditionem Ecclesiae Catholicae: eos vero, qui ita non sapiunt anathematizo*. Quum autem, formulâ non mutatâ, eô quoque pactô subscripserint *αμέτως Gaudiosus Episcopus Messanae, Theodorus Panormi, Stephanus Bibonensis, Constantinus Leontinae, Theodorus Taurianae, Christophorus S. Cyriacae, Theotimus Crotonensium, Theodorus Tropaeorum, Sergius Nicoterensium, & Galato* ex persona sive Regini, sive Syracusani Archiepiscopi, qui omnes ad Siciliam, Bruttiosque pertinebant, jam ii non Oecumenicum modo, sed & suum fassi sunt Patriarcham Tharasium. Quis vero haec ab Episcopis Patriarchatus Romani prolata crediderit? Frustra Pirrus honoris, & adsentationis ergô in tam sacro, & honorabili consessu dicta fuisse vellet: nemini certe persuaserit. Quod si plura hinc expiscari haud levibus conjecturis velimus, observandum identidem est Constantinum Reginum Episcopum (93), tum actione I. consedisse inter Metropolitas, quum VII. inter eosdem ultimô quamvis loco, & cum recens creatis, subscripsisse, certissimô suae dignitatis indiciô. Quod argumentum licet ob perturbatam, quae saepe

(92) Vide fol. 110. & seq. tom. 4. Harduini.

(93) Consedit enim act. 1. inter Manuelem Hadrianopolis, & Nicetam Gotthiae Episcopos, quorum primus Metropolita, alter honorarius Archiepiscopus erat, ut ex Diatyposi Leonis Sapientis constat. Subscribit autem in fine inter Metropolitas Smyrnae, & Patrarum, quarum Episcopus non secus ac Reginus ad Metropoliticam erectus est dignitatem, postquam avulsus a Patriarchatu Romano est, ut in ejusdem Diatyposis fine legitur, de qua cap. seq.

in priscis occurrit actis subscribendi rationem, haud usquequaque sit invictissimum; ubi autem, ut heic, tot aliis fulcitur auxiliis, ac circumstantiis, maximam vim exserit efficacitatis. In hac enim Synodo suô quique ordine, ac gradu, & describuntur, & subscribunt Metropolitani. Quinimmo ad Autocephali etiam Archiepiscopi honorem evectum jam fuisse Episcopum Catanensem, quum hoc Concilium celebraretur, haud temere arbitror, dum & quam gerit in eo personam, & honoris istius caussam invicem jungo. Theodorus quippe Episcopus Catanensis, & post ultimum Metropolitanum locatur, & ante omnes Siciliae, & Bruttiorum Episcopos, quos tamquam veteris Romae exuvias primô locô subscribere Graeci permiserunt. Tum vero quum Syracusanus abesset, nec nisi vicariô nomine pro eo Galatus Presbyter intervenisset, quoties suam expromere sententiam Episcopi Siciliae voluerunt, aut solus ipse loquitur (94), aut semper a capite est intercedentium. Adserit autem Nilus Doxopatrius Catanensem Sedem Archiepiscopali honore propter S. Leonem fuisse donatam (95), adeoque, aut ipso vivente, aut paullo post, ex his quae animadvertimus, luculenter conjicimus.

XIII. Temporibus deinde utramque Synodum inter, ab anno IↃCCLXXXVII. ad IↃCCCLXIX. labentibus, eandem in Calabria, ac Sicilia perseverasse Ecclesiarum politiam tam clarum est, quam nihil ultra. Acta ipsa Synodi VIII. & famosae de Sede Patriarchali inter Ignatium, & Photium controversiae, rei, quam inlustramus, splendidissimum lumen offundunt. In hoc quippe, Oecumenico licet Concilio, demtis Legatis Romanis, ac Sedium Orientalium Vicariis, non alios interfuisse Episcopos, quam qui ex Patriarchatu Cpolitano a veris ante Photium Patriarchis, puta Methodio, vel Ignatio consecrati fuerant, extra insanabile cavillandi cacoëthen est: ipsa nos docent acta, docet testis oculatus Anastasius. Nam actioni

(94) Vide act. 1., & 2. Ibi frequentissime: *Theodorus Deo amabilis Episcopus Catanae, & qui cum eo sunt Episcopi Siciliae.*

(95) Nilus editus a Stephano le Moyne inter varia sacra tom. 1. fol. 249. *Sed & Catana ipsa antiquitus quum esset Episcopatus, propter S. Leonem ejusdem Episcopum ab Impp. ad Archiepiscopatum evecta est.* Sed de hoc Nili opusculo cap. seq.

ni primae, qui constantes a partibus Ignatii, Episcopi steterant; summô recepti elogiô dumtaxat interfuere: reliqui vero nonnisi prius ad poenitentiam admissi, in reliquis Actionibus recepti sunt. *Non te scandelizet*, inquit Anastasius (96) quum de subscriptionibus agit hujus Synodi, *subscribentium paucitas, quia dum Photius diu* (idest XI.annis) *tyrannidem exercuisset, & pene omnes a piis decessoribus suis sacratos deposuisset, & in loca eorum fautores suos tantummodo provexisset, quorum nullus in hac Synodo est receptus: isti soli ex priorum Patriarcharum consecratione superstites* (legunt alii CC. *susceptibiles*) *sunt inventi. Verum quot quot sub Nicolao, & Hadriano summis Pontificibus Episcopi fuerunt*, (absentes scilicet) *hujus Synodi sensui consenserunt*. Porro duobus non plures supra centum fuere, qui intervenerant: additis autem & primarum Sedium Legatis, centum & novem. Quapropter nonnisi contradicendi prurigine, non rei veritate ducuntur, qui ante Photii tempora Romano Patriarchatui obnoxios adhuc fuisse Siciliae, ac Bruttiorum Episcopos, Photium autem abstractionem incoeptasse contendunt; quum ex hoc loco manifestum sit, quotquot ex Sicilia, atque Calabria illi Synodo interfuere Episcopos, ex Patriarchatu Cpolitano fuisse, quoniam vel a Methodio, qui Ignatium praecesserat, vel ab Ignatio ipso consecrati erant, aut a Metropolitis, qui ab eis consecrationem acceperant. Interfuere autem e Sicilia, *Nicetas Cephaludii*, *Antonius Alesii*, *Gregorius Mesinae*, *& Euthymius Catanae*, qui Metropolitae titulô passim in actis distinguitur. Ex Calabria vero *Nicephorus Crotonis*, *Georgius S. Cyriacae*, *Demetrius Scyllacii*, *Leontius Regii*, *Paullus Taurianae*. Et actione quidem I. inter XII. Episcopos, qui in dira illa Photii persecutione ab Ignatio non recesserunt; propptereaque sine libelli ab Hadriano praescripti subscriptione admitti in Synodum debuerant; e Sicilia Nicetas Cephaludii, & Antonius Alesii, e Calabria autem Nicephorus Crotonis Episcopi dumtaxat recensentur; atque ob duratam in rebus ad-

(96) Anastasius in notis ad subscriptiones 8. Synod. a se versae apud Harduin. act. 10.

adversis, justitiae caussâ, constantiam, beatissimi praedicantur. An vero Episcopos non sibi subjectos, Photius quod illius electioni non adhaesissent, caede, siti, fame vexasset? Secundum haec autem, Actione II. inter Episcopos quoque a Methodio, vel Ignatio consecratos, sed qui a Photii partibus steterant, atque cum epitimio praeviâ libelli subscriptione recepti sunt, Euthymius est Episcopus Catanae, Photii olim Symmista celeberrimus, cujus prostat hodieque ad illum epistola (97). Similiter & in progressu advenientes Episcopi a Methodio, vel Ignatio ordinati, qui Photio adhaeserant, eadem sub formula (98) recipiuntur, quos inter Siciliae, & Calabriae reliquos, qui interfuerunt, recensebis. Exclusos leges Theophilum (99) Amoriensem, & famosum illum Zachariam Episcopum Taurominitanum, cujus sedes a Photio vulgo creditur in Autocephalum etiam Archiepiscopatum erecta, quorum consecratio, ut ipsi fatebantur, ex Methodio erat; propterea quod libellis subscribere, atque divelli a Photio noluerint, quemadmodum in postrema Actione una cum Photio Gregorius Syracusanus eadem de caussa ejectus est, qui etiam a Methodio consecrationem acceperat. Vocantur interim duo isti in ea Synodo *Pseudo-Episcopi*, quod a Photio intruso, atque latrone Gregorius Nicaeam, Zacharias vero, qui una cum Amoriensi ejus legatione ad Nicolaum Papam functus erat, Chalcedonem ad Metropoliticas Sedes translati erant. Et hanc ego caussam fuisse reor, cur in hujus Synodi subscriptionibus Episcopi Calabriae, atque Siciliae, qui primi subscripserant in VII. Synodo in ultimum rejecti sint locum, quod ob potentiam Gregorii Syracusani, cujus artibus ad Photium traducti erant, valde in hoc Concilio suspecti fuerint; & non-

(97) Edita a Pirro est, relataque a Johan. de Johan. C. diplom. Sicil. fol. 329.

(98) Nicetas in vita Ignatii apud Harduin. tom. 5. col. 987. *Postero die* (sc. act. 2.) *Sacerdotes & Antistites omnes; qui a Methodio, & Ignatio SS. Patriarchis consecrati erant, artibusque, & insidiis ad Photii communionem abrepti erant, libellis poenitentiae porrectis cum lacrymis supplices ad S. Synodi pedes procubuerunt; & deprecatu Imperatoris, quod vim passi essent, de sententia Legatorum Pontificis Romani veniâ dignati, praescriptum sibi epitimium, seu poenam susceperunt: perindeque ac alii inculpati Episcoporum Sedem locumque receperunt.*

(99) Vide Anastasium in notis ad 8. Synod. tom. 5. Harduini col. 949.

& nonnisi ultimô locô, ii qui subscripserint, Nicephorô demtô, ad poenitentiam venerint: adeoque in postremo quoque margine subscribere se debuerint, ne quidem Leontio Episcopo Regino, eô, quo ad suos seducendos abusus erat, Metropoliticô honore in poenam permissô.

XIV. Sed ut assumtam semel disputationem concludam, quae alia tantarum in Ecclesia Graeca turbarum caussa fuerat, nisi judicium, quod vix in Patriarcham adscitus, instituere se velle significavit Ignatius, in Gregorium Asbestam Episcopum Syracusanum, quod plane instituere neutiquam potuisset, nisi sui juris Sicilia esset? *Quum esset Patriarcha consecrandus*, ait (100) Nicetas, *Gregorium ne initiationi suae interesset admonuit, donec per ocium caussa ipsius diligenter cognosceretur*. Nec vero ex iis quae paullo ante Nicetas narrat, Asbestam jam tunc fuisse exauctoratum credas. Quae enim ibi habet, per prolepsim quamdam antepositа sunt, ut quali homini Photius confidebat, ostenderet. Rem uti suo ordine gesta fuit Nicolaus Papa I. exponit epistolâ ejus IX. (101) in qua Ignatium etiam Gregorii Patriarcham, a quo fuit exauctoratus, appellat, supremumque tantum judicium Romanae Sedi fuisse reservatum ostendit. Depositum enim scribit *ab Ignatio, & a Synodo, quae sub ipso erat*. Incassum itaque torquentur, ut in tanto rerum lumine, ab constantissimis hisce facti rebus eloquentiae phaleris quibusdam se extricent Pir-

(100) Nicetas mox laud. adnot. 98. ibidem colum 962. latina.

(101) Nonô locô refertur haec epistola, quae est ad Michaëlem Imperat. ab Harduino tom. 5. col. 184. *Qui olim* (Gregorius) *sicut ipsi scitis a fratre, & comministro nostro Ignatio, & a Synodo quae sub ipso erat depositus est: & ut Apostolica Sedes in cujus damnatione consentiret, ab ipso Consacerdote nostro postulata est. Sed decessores mei beatae memoriae Leo, ac Benedictus, Sedis Apostolicae moderamina servantes, noluerunt sic unam partem audire, ut alteri parti nihil penitus reservarent. Unius quippe mediator non est. Quamobrem interim depositio ejus a Sede Apostolica non suscepta, remansit infirma. Quumque idem Gregorius per legatum suae partis Zachariam nomine, Sedem agnovisset Apostolicam, in sua depositione nullatenus consensisse, non gratias egit, nec a coeptis in jam dictum fratrem nostrum saevientibus contumeliis conquievit. Sed benignitate Dei, & patientia Sedis Apostolicae in superbiam abutens, in ipsum videlicet Ignatium Patriarcham suum redivivа jacula impietatis irreverenter exacuit, & eô superstite Neophytum in Cpolitanam Ecclesiam consecravit . . . . . usus est Sedis Apostolicae bonitate in malignitatem, & beneficium in Patris sui converrit exitium.*

Pirrus, ac Piccolus superstitiosi in hac parte Siciliae defensores, quum ante illos Amicus ex vero decreverit, & postremo Canonicus de Johanne rem sincere inlustraverit. Unum denique superest, quod addam, ut capiti imponam coronidem, patere denique in Pseudo-Synodo Photiana, quam deinde anno IↃCCCLXXIX. ad Photium post Ignatii mortem restituendum celebratam, tamquam Octavam Oecumenicam Graeci Schismatici venerantur, non modo nihil ad Dioeceseon abstractionem quod spectat, innovatum; sed quum ignavi illi, ac Photio venditi Apostolicae Sedis Legati de illarum restitutione injecissent quaestionem, hoc retulisse (102) responsum: *Quod quum non in unius moris imperium redactae sint Sedes Pontificales, differatur ea quaestio. Et Synodus dixit. Omnes sic diximus. Nam ad distinguendas Diaecefes congregata est haec Synodus*. Aderant tunc in ea Synodo ex nova, vetereque Calabria inter Metropolitanos considentes (103) *Leo Regii*, & *Marcus Hydruntis*; inter Episcopos autem *Demetrius Scyllacii*: ex Sicilia vero nulli (104) quod Gregorius jam Nicaenus, & Zacharias jam Chalcedonensis Episcopi inter Bithyniae Me-

(102) Vide hanc Synod. ab Harduin. tom. 6. part. 1. fol. 214. integre editam act. 2.

(103) Adisis initium etiam actionis 1. ubi omnes convenientes Metropolitae, & Episcopi describuntur. Hic Leo Regii, an idem ac Leontius fuerit octavae Synodo praesens, ex nominum similitudine dubitari potest. Verum in textu graeco Leontii alii, ab aliis Leonibus satis distinguuntur. Marcum autem Hydruntis eundem fuisse ac Marcum illum Melodum, de quo supra egimus adnot. 54. contendenti facile permittimus. Hinc & habes, quam ante Polyeucti tempora Sedes Hydruntina ab ceteris distingueretur.

(104) Philippus enim Messenae, qui ibidem occurrit, ad Messenem potius Provinciae Europae, quae inter autocephalas sedes in Graecorum notitiis recensetur, meò quidem judiciò, pertinet, quod inter Metropolitas collocetur. Id recte conjecit Piccolus de nonnullis agens, quae vidit Graecorum laterculis part. 1. de antiq. jur. Eccl. Sicul. cap. 25. injuriâ a Pirro reprehensus in Not. Messanens. fol. 380. edit. Venet. Vide antiquior. Notitiam editam apud Goar ad Calcem Codini, de qua cap. seq. Ibi diserte inter Archiepiscopos honorarios occurrunt n. 66. *In Provincia Europae. Dirzipariorum, sive Messenes.*, & nu. 73. *In Provincia Pisidiae. Neapoleos*. Ut extra dubium sit, neque de Messana Siciliae, neque de Neapoli Campaniae intelligenda esse Graecorum latercula. Simili modo Stephanus *Bareos*, qui in hac Pseudo-Synodo Photiana occurrit, non ad Barim Apuliae, sed Hellesponti sub Cyzico pertinet, quo & Paullus Bareos in octava Synodo, & Eutychianus Bareos in Conc. Chalcedonensi, & Domninus in Epistola Synodi Cyzicenae ad Leonem Imperatorem, etiam pertinebant. Vide Le Quien Orient. Christ. tom. 1. pag. 1048., & Carol. a S. Paullo in adpendice pag. 34.

Metropolitas sederent, solusque *Samuel Liparorum* ex Episcopis Siciliae Metropolitano subjectis interfuisse legitur. Et quamvis ad Bulgariam quod adtinebat, potissimum inter Johannem VIII., ac S. Ignatium versatam fuisse quaestionem, ad hanc deinde Synodum delatam, constet: idcirco tamen de ea acrius contentio efferbuerat, quod regio illa nedum abstracta olim sub Leone Isauro fuerat, sed novâ Evangelii praedicatione ab Romanis recuperata, per summam iterum injustitiam raperetur a Graecis. Bulgari (105) enim, gens pagana, quum Daciam utramque, Praevalim, Dardaniam, ac Moesiam superiorem, distractas olim regiones a Patriarchatu Romano, victis indigenis, occupassent, missis eô ab Nicolao I. fidei praeconibus, ad Christianam religionem conversi fuerant; sed a Graecis adquisiti semel juris tenacissimis, atque ab ipso S.Ignatio, qui jura Ecclesiae suae tueri se arbitrabatur, expulsis inde Sacerdotibus latinis, iterum invadebantur. Si autem haec de Bulgaria Graeci; quam caras, obstrictasque sibi Calabriam, atque Siciliam, spoliô numquam, & usurpatione intermissis, tunc temporis habuerint, tute ipse putato. Nam & quum Siciliam fere totam postea Saraceni invasissent; dein vero una cum Calabria adepti sibi fuerint Northmanni Principes, ac utriusque Episcopatus antiquo suo, ac legitimo Patriarchae restituerint; Graeci nihilo secius Episcopatus ejusmodi de sancitis semel laterculis suis numquam demere voluerunt.

(105) Lege hac de re Natal. Alex. diss. 4. in saecul. 9. & 10. §. 23. plene differentem.

CAPUT XI.

Excursionis prosecutio. Ecclesiarum Calabriae, atque Siciliae antiquior abstractio ex Diatyposibus Ecclesiae Cpolitanae confirmatur. Earum quaenam vetustior? Qui Episcopatus Metropolitanis Siciliae, & Calabriae, & quo tempore addicti fuerint, & de novo S. Severinae Metropolitano ab Graecis erecto. Regium primam in Regno Neapolitano Metropolis Ecclesiasticae dignitatem obtinuisse concluditur.

I. Ex huc usque, compendiô licet, expositis, satis, arbitror, convinci quis potest, ex Calabriae, quae eandem ac Sicilia sortem patiebatur, silentio in epistola Nicolai, nullum ponderis alicujus confici argumentum posse, quod tantopere frustra nuper extollebat Illustrissimus (1) Zavarronus. Nam & simili modo Anastasius in praefatione historica ad VIII. Synodum, cui praesens fuit, abs se in latinum conversam, quô locô Hadrianum Pontificem adloquens, abstractarum Dioeceseon narrationem (2) instituit, neque Siciliae meminit; quum tamen eô tempore ab Romano Patriarchatu fuisse divulsam, dubitet nemo. In his enim, quae ex conditione facti pendent, ut vel hypercriticus ille argumenti negativi defensor (3) Launojus docet, ubi in omnem penitus subjectam materiam abnutiva ratio non quadrat, probabilitatis saepius habet nihil. Scilicet, quemadmodum nos erudit incomparabilis ille alius rei criticae Magister Mabillonius (4), non omnes tantum,

(1) In adnot. ad Bullam Godani Archiep. Acheruntini fol. 20.

(2) Apud Harduin. tom. 5. laud. *Nam tota Dardania, Thessalia, Dacia, & utraque Epirus, atque ceterae regiones juxta Istrum fluvium Apostolicae Sedis vestrae moderamine antiquitus praecipue regebantur, & disponebantur. Sed postquam Impp. Romanorum, qui nunc Graecorum appellantur, variorum fautores vel incentores effecti errorum &c. & paene omnia jura disponendarum Dioeceseων auferunt ..... quia juxta se sitae videbantur, usurpant, & Cpolitanae Dioecesi nequiter adplicant.* Neque id factum ab Anastasio dicas, quod praerepta tunc ab Agarenis Sicilia esset. An & non sub Nicolao, qui an. 858. Pontificatum iniit? Nondum certe sub hoc Syracusae ceciderant. At neque sub Anastasio an 870. ab VI. Synodo redeunte. Vide supr. adnot.77.

(3) Launoj. in epist. nuncupatoria differt. de auctoritate negantis argumenti ad Ill. Abb. Caesarem Estraeum Paris. 1662. Vide quae inter illum, & Joh. Bapt. Thiersium in exercitat. adversus Launoji dissertationem disputantur. Confer Honorat. a S.M. tom. 1. animadvers. in regul. Critic. diss.3. art. 2. & Langlet in methodo histor. cap. 19. can. 5.

(4) Mabillonius in aureo libro de studiis monastic. p.2. cap.13. pag.296. edit. Paris.

tum, quos de re siluisse perhibemus, Auctores legisse, ut illa vim exserat, necesse est; verum etiam certos nos esse, nullum periisse Scriptorum per ea tempora viventium opus: quinimmo aliquô saltem modô exploratum habere, eorum nihil, quae in disceptationem cadunt, Auctorum, qui ejus aetatis supersunt, fugisse diligentiam. Quam ergo in tanta, & rerum, & factorum historiae illius temporis luce vim habebit? Cur de Calabria siluerit Nicolaus investigare superfluum est. Ipsô tamen silente, cetera quae narravimus satis clamant.

II. Quod illam vero spectat Throno Cpolitano subjectarum sedium diatyposim, Leoni Sapienti a Leunclavio, Miraeo, aliisque adtributam; ea neque Leonis Sapientis est, neque porro Armeni (5). Nam tot additamentis, atque mantissis a constitutionibus sequiorum Impp. ad aetatem usque Isaaci Angeli excerptis, interpolata est; ut centonem certe exhibeat ab Graecis Nomocanonum Interpretibus consarcinatum, quem Leoni Sapienti, praeclari inter illos nominis Augusto, tamquam primaevo dispositionis Auctori, falso adscripserunt: Leoni autem Isaurico potius adscribere debuissent. Diversis plane collatis diatyposeos ejusmodi CC. (6) a Carolo Vialarto, a Gretzero, a Beveregio, a Goario, a Scheltratio, a Medonio, a Bandurio, & nuper ab Assemanno vulgatis, evidentissimum fit, illam passim ab Impp., qui praetensô quôdam jure epistemonarchiae tantum sibi adrogabant, auctam fuisse, atque mutatam; (7) eamque postremo Andro-

 nicum

(5) Leonis Armeni putavit esse Allat. de perpet. consens. pag. *426.*, ubi illam ad an. retulit 813., eumque videtur secutus Auctor hist. civil. Regni nostri lib. *6.* cap. 7. §. 2. fol. 421. nov. edit. At Miraeus not. orb. Christ. lib. 1. cap. 10. Gretzer. ad Codin. pag. 113. edit. 1625. Leunclavius, aliique; nuper autem & Canonicus de Johanne C. diplom. pag. 341., & 421. Leoni Sapienti adtribuerunt.

(6) Carolus a S. Paullo, & reliqui supra laudati cap. 3. adnot. 8., quibus adde Bandurium tom. 1. antiq. Cpolitanar. fol. 236. edit. Paris.

(7) Interpolationis hujusmodi vestigia in ipso dispositionis corpore edit. Leunclavianae notantur. Nam pag. 91. ubi sub Ephesino de Episcopatu Hypaeporum primô loco agitur, margini additur. *Honorem Metropolitani accepit ab Imperatore Domino Isaacio Angelo*. Similiter sub Heracleensi ad Episcopatum Madytorum. *Is honorem Metropolis adeptus est*. At postea in corpore scholia multa. Sic pag. 93. sub Tyanensi de Episcopo Cybistrorum. *Honor Archiepiscopatus ei concessus est sub Constantino Sanctissimo, & universali Patriarcha* & pag. 97. ad Sedem 26. sub Sylaeano, sive Pergensi ad Episcopatum Attaliae. *Attalia facta est* Me-

nicum Palaeologum Ecthesi illâ suâ invertisse totam. Qui primus verus illius Auctor, incertum. Goariana quidem, cujus unam dumtaxat partem, ob corruptum nimis, in quem inciderat, Codicem, vulgarat Vialartus (8), sed integram deinde ex alio C. Regio recentiori Goarius exhibuit, sub Leone Philosopho, & Photio Patriarcha (9) anno IↃↃCIↃCCCXCI., hoc est vulgaris epochae IↃCCCLXXXIII. confecta legitur. Verum tametsi illam ceteris omnibus esse antiquiorem fatear; quippe quod simplicior sit, nec tot Metropolitarum, & Autocephalorum Episcoporum farragine plena, propiusque ad septimi, octavique saeculi Ecclesiasticam Graecorum politiam accedat, ab Leone tamen Sapiente, Photioque nullatenus factam puto. Illô enim annô Basilius Macedo Leonis Pater, qui Sedi Cpolitanae Photium restituerat, Imperii clavum regebat; & quamvis filios in Imperii consortium jam adscivisset, ejus tamen nomine potissimum signari oporteret. Ad haec vero, tunc Leo insidiis Theodori Santabareni jam appetitus, atque Imperiali dignitate a Patre, quod in insidiarum suspicionem ab improbo illo homine adductus fuerit, exutus, in vinculis sub tetro carcere gemebat. Annô nimirum IↃCCCLXXIX. quô sollemniter restitutus est Photius, Leonem purpurâ spoliatum (10), atque in custodiam detrusum fuisse; nec in Patris gratiam, Imperiique consortium, nisi paullo ante Basilii mortem, quae sub initium accidit anni IↃCCCLXXXVI., rediisse constat. Cum Photio autem, neque antea porro, neque postea ullam Leonem excoluisse amicitiam, (licet & ali-

Metropolis annô 6592. (hoc est 1084.) *sub Eustratio Sanctissimo Patriarcha per Imperatorem Dominum Alexium Comnenum*. Ibidem sub Corinthio de Episcopatu Argi. *Argivus factus est Metropolitanus sub Imperio Isaaci Angeli anno 6697.* (hoc est 1189.) Deinde sub Patrensi. *Episcopatus Lacedaemoniae Metropolis honorem adeptus est ab Imperatore Domino Alexio Comneno sub Domino Eustratio Patriarcha annô 6590.* (hoc est 1082.) Item sub Rhodiensi throno 39. *Parus & Naxia sunt unitae, redactaeque in Metropolim mense Majo ind. V. anno 6591.* (id est Christi 1083.) vide infra adnot. 36.

(8) Carol. a S. Paull. in appendice pag. 32. & seq.

(9) Η Παρῦσα ἔκθεσις ἐγεγόνει ἐν ἔτει ςτζα. Επὶ τῆς βασιλείας Κυρίου Λέοντος τῦ Σοφῦ καὶ Φωτίου Πατριάρχου. *Haec praesens expositio facta est anno 6391. sub Imperio Domini Leonis Sapientis, & sub Patriarcha Photio.*

(10) Vide Baronium ad ann. 879. n. 75. & ad ann. 886. n. 2. haec tempora ex Zonara, & Curopalate recte calculantem.

aliquando habuerit Praeceptorem), propterea quod praecipuus illius ſymmyſta Santabarenus eſſet, ex Graecorum identidem hiſtoriis diſcimus. Quamobrem vix ad Imperium annô mox relatô evectus, *miſit*, ut Leo Grammaticus (11) narrat, *qui ambone Eccleſiae conſcensô, & cauſſis in Photium lectis, thronô illum ſe abdicare coëgerunt, & in Armeniacorum Monaſterium Bordi dictum detruſerunt*.

III. Quum igitur ſub Leone Philoſopho, ac Photio diſpoſitio iſthaec condi omnino non potuerit, ut antiquiorem eſſe conjectem, valde impellit me ejuſdem editio altera, quam ex C. Bibliothecae Bodlejanae integriorem quidem, ac pleriſque in locis correctiorem, ſed fruſtra in odium Romanae Eccleſiae, extulit (12) Beveregius. In illa enimvero nulla eſt Leonis, aut Photii mentio, ſed duo injecta ſunt mnemoſyna, quae, ſi recte conjicio, primum ejus Auctorem multo vetuſtiorem indicant Leone Sapiente. Scilicet in Provincia alterius Armeniae, in qua Metropolis *Dademon* notatur, at in C. Regio *Hermetuſarum Metropolis*, & apud Goar *Philichne Chofanorum*, hoc mnemoſynon interjectum legitur. *Regio ſub eodem climate dicta Jalimbanum, unde hortum habuit Baſilius, qui praeſentem librum elaboravit*. Tum poſtremô locô, quo Provinciam Cypri autocephalam ponit, ubi ſub Conſtantia Metropoli, Lapithi VIII. numerô meminit, hoc alterum ſtatim addit. *Lapithus quâ natus eſt Georgius Cyprius, qui librum ſcripſit, ex quo haec ſcripta ſunt*. Haec plane oſtendunt Baſilium quemdam Armenum fuiſſe, qui Codicem, ex quo eruta illa diſpoſitio eſt, ſcripſerit: tranſcripſiſſe autem ex alio, qui a Georgio Cyprio, aut ſcriptus olim, aut compoſitus fuerat. Contra ac Scheltratius (13) inde deduxit, dum notitiam hanc a Baſilio Armeno Photii tempore confectam, & a Georgio cuidam libro inſertam, Graeculum aliquem tranſcripſiſſe arbitratus eſt. Etenim Baſilius ille, quicumque fue-

(11) Refert Pagius Leonis verba ad an. 886. n. 4.

(12) Guilielmus Beveregius in not. ad can. 36. Trullan.

(13) Scheltrat. Sacrum Conc. Antioch. reſtitutum. Antuerpiae 1681. diſſ. 4. de Canonib. Antiochen. can. 9. ſeu cap. 13. art. 9. fol. 418. & ſeqq.

fuerit Armenus homo, se *praesentem librum*, Codicem nimirum illum in quo prostat, elaborasse: Georgium autem Cyprium auctorem, aut Calligraphum saltem fuisse libri, unde transcripserit, diserte fatetur. Si conjectationibus igitur locus heic aliquis esse potest, quum de Georgio (14) illo Cyprio annô IↃCLXXIV. jam Patriarcha Cpolitano mentio in hoc laterculo esse nequeat, quod nulla tunc adhuc Dioeceseωn invasio esset; suspicari porro liceret, de Georgio altero Cyprio sermonem hôc locô esse, cujus aeque ac Johannis Manzuri, seu Damasceni, pro sacris imaginibus zelum, atque constantiam laudat orthodoxa refutatio Pseudo-Synodi Caiphaicae sub Constantino Copronymo celebratae, quae una cum actis Conciliabuli illius actioni VII. Synodi sextae Oecumenicae (15) inserta est. Sentio quod objicias, inverisimile omnino esse Notitiam hanc efformasse, aut adprobasse saltem hominem Orthodoxum, insignemque Graecae Ecclesiae Confessorem. At vero hanc Dioeceseωn possessionem Graecos ipsos Orthodoxos inter adiaphora habuisse constat; quum nec in VII. Synodo, partem illam epistolae Hadriani I. ubi de illarum restitutione agebatur (16) e latino in graecum verti permiserint, ne pax Ecclesiae turbaretur; nec ipse S. Ignatius beneficiô Romanae Ecclesiae in suam Cathedram restitutus, ut adepta semel Ecclesiae suae jura tueretur, Bulgariam sibi retinere sit veritus. Ceterum aeque facile est suspicari, quaecumque in ea thronorum Diatyposi schisma sapiunt (non pauca enim occurrunt) additamenta omnia esse Basilii, qui Codicem illum scripsit, ex quo edidit Beveqius: Georgium autem ipsum purum, putumque Sedium ordinem descripsisse. Quod equidem in transcriptis Graecorum libris

(14) Georgius hic Cyprius ex Syncello, & Scevophilace, Patriarcha creatus anno 678. sextae Synodo interfuit.

(15) Vide action. 7. hujus Synodi oecum., in qua in eis qui sub finem lecti sunt tomis, tomo 6. continetur. Eundem Georgium, & laudari ab ipsa VII. Synodo in faustis ejusdem 7. act. adclamationibus una cum Joh. Damasceno putat Christian. Lup. dissert. de VII. Synodi cap. 12. act. 7. Nam quamvis cum Johanne, Gregorii nomen legatur, Georgium reponendum existimat.

(16) Vide quae superiori capit. diximus adnot. 61.

libris novum, aut rarum esse nemo ibit inficias (17). Verum, utcumque res se se habuerit, illud certe verisimilitudine non vacat, Graecos hanc Diatyposim a Leone Isauro primitus incoeptam, quoniam primo illius Auctori ob nominis infamiam adscribere verebantur, Leoni alteri, pseudo-cognomine in epigraphe adposito, passim adscribere maluisse.

IV. Sed ad illa, quae de Siciliae, & Calabriae abstractione longe ante VIII. Synodi tempora hactenus diximus evidentius confirmanda, illud quoque observandum est, in hac antiquiori notitia, sub Metropolitano Syracusarum immanem recenseri Episcopatuum Siciliae, & adjacentium Aeoliarum, aliarumque insularum turbam; pauciores autem sub Metropolitano Regino novae Calabriae Ecclesias; quod nimirum primis illis temporibus tota Imperio Cpolitano Sicilia subesset, non autem Calabria, cujus quota pars a Langobardis detinebatur. De abstractis enim Provinciis agens, sic porro habet. *Sunt vero a Romana Dioecesi avulsi, qui nunc throno Cpolitano subjacent Metropolitae, & eis subjecti Episcopi Thessalonicensis, Syracusanus, Corinthiacus, Reginus, Nicopolitanus, Athenienfis, Patrensis, Novopatrensis. Isti Synodo Cpolitanae adjuncti sunt, propterea quod Papa veteris Romae sub gentibus positus est. Ab Orientali pariter Dioecesi sejunctus est Seuleciae Isauriensis Praesul, ipseque una cum subjectis sibi viginti quatuor Episcopis sub Cpolitano agit.* Nempe honestandi latrocinia Ecclesiae suae fictas caussas comminiscitur Graecus homo, eô potius adludens, quod Romani Pontifices cum Francis Principibus, quos Ethnicorum nomine designat, foedus inierant (18); sed quod ad retundendam Iconoclastarum

(17) Haec quae de celebri illo Georgio Cyprio, quod hanc diatyposim spectat, conjecimus, quocumque probabilitatis gradu velit, habeat Lector. Nam & de aliquo alio Georgio Cyprio satis ignoto imprudentissime Graeculum illum loqui potuisse videmus.

(18) Nilus quoque Doxopatrius edit. Le Moyne cit. fol. 247. *Adnexae*, inquit, *Siciliae, Calabriae, Sanctaeque Severinae sedes Throno Cpolitano, a Romano avulsae, quum Barbari, deprehenso Papa, Romam spolium factam in proprios usos converterunt.* Hem ut loquitur schismaticus hic sycophanta! Nunquam tam liber Papa fuit, quam quum avulsio isthaec evenit. Tunc enim Romani Pontifices, populis, excussô Haereticorum Augustorum jugô, sponte sese dedentibus, Romani Ducatus adepti sunt ditionem. Addit infra fol. 150. *Quum universae Longobardiae Ducatus, quae*

rum Imperatorum tyrannidem pangere coacti sint, dissimulans. Hoc autem cum Francis foedus, vel sub ipso Leone Isauro S. Gregorium II. icisse communis fuit Graecorum (19) opinio; in quam, licet an vera sit disputent nostri (20), secundum tamen ea tempora ictum fuisse compertum est. Deinde Leonem Isaurum primum fuisse avulsionis auctorem postrema quoque verba satis indicant, quum patriam ejus regionem ab Antiochena etiam Dioecesi divulsam, & iconomacham voluerit, & Anastasio suo vectigalem. Non Romanum enim Patriarcham dumtaxat, sed praeter Germanum Byzantinum, omnes tres alios furenti in sacras imagines Leoni restitisse, ex historiae (21) illorum temporum monumentis noscimus. Sed pergit Auctor dispositionis, atque Siciliae Episcopatus hôc pactô describit. *Insula Siciliae I.* (22) *Siracusae II.*

quae vetus Hellas erat sub Imperatore esset Cpolitano, Papa vero, sub aliis Gentibus vivebat, propterea Patriarcha Ecclesias obtinebat. Vide ut similem caussam mentitur graecae fidei homo.

(19) Zonaras tom. 3. Annal. in Leone Isauro. *Qua de causa Gregorius, qui tum Romae veteris Ecclesiam gubernabat, repudiatâ societate Praesulis novae Romae, nec non eorum qui illum sequerentur, illos una cum Imperatore Synodico anathemate obstrinxit, & vectigalia, quae ad id usque tempus pendebantur, inhibuit, ictô cum Francis foedere.* Cedren. ad ann. 13. Leonis Isauri. *Gregorius Apostolicus vir, & Petri Apostolorum Coryphaei adsessor... a Leone ob ejus impietatem defecit, & pactô cum Francis ictô, tributa Leoni denegavit.*

(20) Vide Card. Baron. ad ann. 730. n. 4. Bellarmin. lib. 5. de Rom. Pontifice cap. 8. Blancum de potest. Eccl. tom. 1. lib. 2. §. 16. a fol. 379. ad seq. Contra vero Graecos hac in re falsos esse tuentur Natal. Alex. diss. 1. in hist. Eccl. saecul 8. tom. 6. edit. Lucens. fol. 92. Dupin diss. 7. de antiq. eccl. disciplin. cap. 3. §. 2. fol. 508. & seqq. Colon. Agripp. 1691. Bossuet defens. Cleri Gallicani tom. 1. p. 1. lib. 2. cap. 12. & seq. ad 17. fol. 213. edit. Amstelodami 1745. Pagius uterque senior, ad an. 730. n. 8. Junior in Gregor. 2. n. 37.

(21) Theophan. apud. Baron. an. 730. n. 3. *Gregorius Leonem per epistolas, quae multis sunt notae, redarguit. Sed & Johannes* (de Damasceno loqui videtur) *hunc cum Orientalibus Episcopis anathematibus subdidit.* Orientales hosce Episcopos fuisse potissimum tres Patriarchas, Cosmam Alexandrinum, Theodorum Antiochenum, & Theodorum alterum Hierosolymitanum nos docet epistola, quam Hadrianus PP. ad Carolum M. pro Nicaena Synodo scripsit.

(22) Haec Urbium Siciliae, & vicinarum insularum nomina, comparatis duabus hujus Notitiae editionib. graecis Goarii, & Beveregii, atque graeco textu Nili Doxopatrii, qui fol. 258. edit. cit. ipsissima repetit, ita sanavimus, ut veram locorum appellationem extunderemus. Corruptissima enim occurrunt. Priores XIV. Urbes Siciliae sunt notissimae, praeter Carinam, quam *Hyccara* antiquorum putant, de qua nos alibi plura dicturi sumus, dum de unita, ut volunt, quadam Carinensi Ecclesia Reginae ab S. Gregor. epist. 10. al. 12. lib. 6. ind. 14. agemus. Reliquae usque

II. Catana III. Tauromenium IV. Messana V. Cephaludium VI. Thermae VII. Panormus VIII. Lilybaeum IX. Triocala X. Agringentum XI. Tyndarium XII. Carina XIII. Leontini XIV. Alaesa, sive Halesa XV. Gaulos XVI. Melita XVII. Lipara XVIII. Vulcanus, sive Vulcania XIX. Didyme XX. Ustica XXI. Aenaria XXII. Basiludium. Calabriae autem in hunc modum. Επαρχία Καλαβρίας. Ῥήγιον. Λουκρης. Σχυλαxίας. Κουτρόνων. Κωνσταντεία. Τροπαίων. Ταυρίανα. Βιβώνον. Quae ex graecis corruptis sic restituimus. *Provincia Calabriae. Regium. Locri. Scylaceum. Croto. Constantia. Tropaea. Tauriana. Vibo.* Constantia autem heic Consentia est, quo nomine (23) ab inferioris aevi Graecis constanter vocata est. Illam vero heic positam suspicor (24), quod fortasse primis illis abstractionis temporibus, juris adhuc Graecorum esset. Nec proinde a laterculis, quod inconcussi apud illos moris est, umquam postea abstulerunt. Nullum itaque heic vestigium, sive Catanae in Sicilia, sive Hydrunti in Calabria veteri inter autocephalas; nec porro S. Severinae in nova inter Metropoles; quod aeque hanc diatyposim antiquiorem admodum esse Leone Sapiente confirmat.

 V. At

usque ad XX. insulae circum Siciliam sunt, quas omnes Episcopatus habuisse discesis ab hoc Graeculo. Nam praeter Melitae, & Liparae Episcoporum, nullibi aliorum vestigium. Gaudos, ut in omnibus hisce tribus legitur, in Gaulon vertendum censuimus, quod ea vera lectio sit nominis insulae supra Siciliam, & prope Melitam, quum Gaudos ad Cretam sit. XXI. loco ubi duo CC. σταρίαν exhibent, corruptissime autem Nilus Tenarium, quod oppidum Laconiae est, Aenariam insulam esse restituendam vidimus, quamvis in Cumano sinu positam, & a Sicilia tam longe dissitam, quam, ut numerum augeret Graeculus, addidit. Basiludium tandem inter Aeolias Heracleotem insulam, a Latinis Herculis nuncupatam, ad Liparae Occidentem sitam putamus, quam Basiluzum etiamnum vocari testatur Vir Cl. Vitus Amicus in Lexic. topograph. Siculo tom. 3. litt. B.

(23) Ita nimirum semper scribitur in notitiis omnibus editis a Leunclavio, Carolo a S. Paullo, Goario, Scheltratio, Beveregio, Banduro, Assemanno. Sic & Nilus Doxopatrius, qui sub Rogerio Rege scribebat fol. 248. edit. cit. *Calabria quoque unum Metropolitam Reginum habet: reliquas vero Ecclesias Episcopatus sibi vindicabat: Taurianam, in qua S. Fantini monasterium est: Bibonem cujus locum occupavit Miletum: τὴν Κωνσάντιαν, τὴν καὶ Κωσέντιαν νῦν λεγομένην: Constantiam, quae nunc Consentia dicitur, & reliquas omnes Calabriae subjectas.* Quamobrem Cajetanus tom. 2. SS. Sicul. fol. 25. adnot. 25. & Pinius ad diem 17. Augusti, locum Biographi S. Eliae Ennensis, ubi ait Brachimum, sive Abrahamum Afrum Regem Tauromenio Regium debacchantem transmisisse, *atque illinc Constantiam*, ubi interiit, vexare non debuissent.

(24) Vide quae supra diximus de Consentia ad Langobardos pertinente cap. praeced. adnot. 90.

V. At in hujus notitia, quam ad MSS. CC. Regiae Bibliothecae recognitam (25) edidit Goar, jam non ſeptem, ſed undecim Epiſcopi, ſubditi Regino leguntur. Additi enim ſunt Epiſcopi δ. ὁ Ρουσιάνυ. ζ. ὁ Αμαντείας. ι. ὁ Νικοτέρων. ια. ὁ Κασσάνου. *IV. locô, Ruſſiani. VII. Amantiae. X. Nicoterenſium. XI. Caſſani.* Vulgata tamen a Leunclavio (26), ſive illae etiam quas ex variis CC. Vaticanis extulit Aſſemanus, tredecim omnino exhibent. In Sede nimirum Metropolitica XXXII., earum quae throno ſubduntur Cpolitano, quô locô Metropolita Calabriae, ſive Regienſis ponitur, ſic porro habet. λβ. τῷ Ρήγιυ, ἤτοι τῷ Καλαβρίας. α. ὁ Βιβώνης. β. ὁ Ταυριάνης. γ. ὁ Λοκρίδος. δ. ὁ Ρυσιάνυ. ε. ὁ Σκυλακίυ. ς. ὁ Τροπαίυ. ζ. ὁ Αμαντείας. η. ὁ Κροτώνης. Θ. ὁ Κωνσταντίας, ι. ὁ Νικοτέρων. ια. ὁ Βισυνιάνυ. ιβ. ὁ Νεοκαστρυ. ιγ. ὁ Κασάνυ. *XXXII. Regienſi ſive Calabriae ſubduntur Epiſcopi I. Vibonis II. Taurianae III. Locrorum IV. Ruſiani V. Scylacei VI. Tropaeae VII. Amanteae VIII. Crotonis IX. Conſtantiae X. Nicoterenſium XI. Biſuniani XII. Neocaſtri XIII. Caſani.* Sic & in Sede XLV. leges. *Catanenſi qui ſubſit nullus eſt thronus.* In XLIX. autem hoc modo. ΜΘ. τῷ Α'γίας Σεβηριανῆς Καλαυρίας. α. ὁ Ευρύατων. β. ὁ. Αχεραντείας. γ. ὁ Καλλιπόλεος. δ ὁ τῶν Αισύλων, ε. ὁ τῦ Παλαιοκάστρυ. *XLIX. throno S. Severianae Calabriae ſubduntur I. Euriatenſis II. Acerantinus III. Callipolitanus, IV. Aiſylorum V. Veteris Caſtri.* In primo Epiſcopatus nomine mendum heic cubare, ei qui ſacrae Geographiae harum regionum peritus fuerit, in oculos ſtatim incurrit. Fuerunt tamen docti viri, qui in primo nomine Uritanum, in quarto deinde, quod incorruptum eſt, Alexanum in veteri Calabria Epiſcopatus viderunt. Sed ego (27) ſphal-

(25) Edidit Goar ad calcem Codini 4. loco.

(26) Leuncl. Cod. Jur. Orient. fol. 88., & ſeqq. Aſſeman. ex C. Vatic. graeco 162. tom. 3. de reb. Neapol. fol. 489. & ex C. Vatic. 1185. ibid. fol. 494. quamvis in 1. Regium 30. in 2. vero 31. apud. Leunclavium autem 32. loco ponatur. Sed locus 31. Ecthesi Andronici, de qua poſtea, examuſſim reſpondet.

(27) Quamvis enim demus Alexanum in extrema Hydruntina lingua ſitum ad Graecos pertinuiſſe (ſi tamen eo tempore erat); tamen Epiſcopalem Urbem fuiſſe, nec aliunde conſtat, nec ejus nomen cum eo Aiſylorum, quod heic legitur aliquam analogiam habet: maximam vero cum *Eſula*, ſeu *Iſola*, unde *Inſula*. Hinc Berretta in tab. med. aevi n. 146. *Eſula Graecis Aſyla, eſt Iſola Epiſcopalis*

ſphalma ab amanuenſibus de Epiſcopatibus poſtremae hujus Italiae orae non ſatis inſtructis ſemel commiſſum, conſtanter retentum eſſe arbitror. Primò ſane locô, nexus cujuſdam litterarum, qui obrepſit, mutatione *ὁ Καρϊάτων Caryatenſis* legendum. Et quidem in editione Goariana jam ſuperius laudata ſolo K. abraſô Αρϊάτων occurrit. Hic enim Epiſcopatus, unitus Geruntino, quem Acerantinum improprie hic Auctor appellat, hodieque S. Severinae Metropolitae, quem *S. Severianae* Graeci dixerunt, ſubjectus proſtat. Aiſylorum autem Epiſcopatus, idem ac Inſulanus eſt (28), unde ei mediô aevô factum nomen. Paleocaſtri, ſeu Caſtri veteris cujuſnam hic Auctor meminerit, quis divinabit? Nam circum Palaeocaſtra ſunt plurima (29), quibus ſua ſarta tecta ſint jura. Deinde

 in

palis, de qua Lexicographi. Et jure quidem. En ut Nilus loquitur pag. 248. edit. cit. *Erat & S. Severina Metropolis habens & ipſa ſub ſe varios Epiſcopatus Callipolim, Aſyla, Acheromtiam, & reliquas: & ſunt haec deſcriptae in Tacticis Nomocanonis ſub Throno Cpolitano.* Uria autem inter Tarentum, & Brunduſium poſita, licet Epiſcopalis eſſet, non fuit certe juris Graecorum, niſi poſtquam Tarentum, Brunduſium, ac alias Apuliae Civitates ſaeculô nonô ſpirante, & decimô ineunte recuperarunt. Quod dumtaxat inter Callipolim, & Hydruntum ad promontorium uſque Japygium excurrit ſemper juris eorum manſit. Et de Callipoli quidem Porphyrogenit. cap. 27. de adminiſtr. imperii diſerte meminit. Vide adnot. 54. cap. ſuperioris. Subjici tunc Severinati Metropolitano potuiſſe haud inficiasimus. Verum ut ab Uria Euryatenſem derives, textus etiam correctione opus eſt. Cur ergo non eam potius adhibes, quae Epiſcopatum Cariatenſem indicet adhuc hodie Severinati Archiepiſcopo ſuffraganeum, & in nova Calabria exſiſtentem? At inquies &. Callipolim ſubdidere, quam hodie non habet. Hoc video. Sed de Callipoli nullum dubium. Cur autem Severinati potius, quam Hydruntino ſubdiderint, ipſi videant. Nam & Crotonienſem Epiſcopatum, inter S. Severinam, & Inſulam poſitum, & Caſſanenſem item tam longe remotum, ſi aliquando tamen poſſederunt, Regino Suffraganeos voluere.

(28) Gabriel Barrius, qui in eo quem ſcripſit de ſitu Calabriae libro omnia locorum nomina latinâ civitate donare voluit, pagum quemdam inter Allium, & Semirim poſitum Aſyliam vocat lib. 4. cap. 1. quod defenſaculum ſignificare, ſcilicet ab Aſylo, putat. Sed loci nomen *Sellia* eſt. Acyla Graecorum, Eſula dubio procul eſt, hodie *Iſola*, ut in ſuper. adnot.

(29) Tria poſſent Caſtra de hoc Epiſcopatu contendere. Primum Policaſtrum in mari infero ad ſinum Laum, quod nomen a Palaeocaſtro factum, ut Marius Niger 7. in Geograph. monet. Deinde ejuſdem nominis caſtrum ad Silae radices in ipſa Severinate Dioeceſi poſitum. Poſtremo vetus Caulonia, Locros inter & Cocinthum promuntorium, quae Caſtrum vetus hodie vulgo appellatur. Primum quidem hodieque Epiſcopalis Urbs eſt; ſed quum ex epiſtola Alfani Archiepiſcopi Salernitani reſtitutum in ea fuiſſe a Paſcali II. anno 1099. Epiſcopatum Buxentinum cognoſcamus, eam Urbem mediô aevô Epiſcopalem fuiſſe haud certo ſcimus. Vide Ughell. in Policaſtrenſibus, & Cl. Antonin.

La-

in throno LV. habet hôc pactô. *Hydruntino similiter* (ut supra de Euchaïtensi, Amastridis, & Chonensi) *qui subsit nullus est thronus*. Postremo extra ordinem. *Sub Syracusano*, inquit, *Siciliae I. Tauromenitanus II. Messanensis III. Agringentinus IV. Croniensis V. Lilybaei VI. Drepani VII. Panormi VIII. Thermarum IX. Cephaludii X. Alesae XI. Tyndarii XII. Melitae XIII. Liparensis* (30). In hac itaque Leonina, ut vocatur, dispositione, Reginam sedem inter Metropolitanas, quae Patriarchae Byzantino subdebantur, locum XXXII. occupare jam vides, quamvis in aliis CC. XXXI., & XXX. habuisse legatur. At vero XXXI. propriam illius fuisse Sedem; nec nisi ex interpolatione, additâ XXX. loco Cretâ, in Leonina constitutione ad XXXII. evasisse (31) ex Synodali

Lucaniae suae disc. 10. fol. 417. Multo autem minus aliquod alibi de duobus reliquis, Episcopatus vestigium. An S. Leonis Episcopalem sub S. Severina Urbem a Saracenis excisam hoc nomine vocarunt Graeci? Eundem esse ac illum, qui in vita S. Nili vocatur Episcopus Castri, nullus dubito. Vide infra adnot. 39. Arnaldi quoque Episcopi *Palecastren.* mentio est in electione Petri Episcopi Scylaceni anno 1100. in diplomate apud Ughell. in Syllacensi n. 8. Interim ea mihi animum vexat suspicio, ut de *Belcastro* heic esse sermonem putem, quod Geneocastrum adpellatum lego in plurimis Romanis Episcopatuum notitiis sequiorum temporum editis a Carolo a S. Paullo in Parergo ad Geograph. sacr., & a Scheltratio tom. 2. antiqu. inlustrat. in adpendice; ejusque Episcopatum, ut hodie est Severinati supponunt. Vide illam Caelestini III. tempore editam ex C. Vatican. 145. & alteram ex C. Regiae Bibliothecae, & tertiam ex C. Thuanaeo apud primum. Apud secundum vero notitiam Ecclesiarum orbis, & urbis scriptam ab Episcopo Catharensi ex CC. Vaticanis 2933., & 3986. eductam. Omnes enim illos circum S. Severinam Episcopatus, praeter Crotoniensem, decurtatis aliorum Paraeciis Graecos erexisse, ut Severinatem Metropolitanum crearent, suamque in Italia augerent familiam, extra dubium mihi est, ut alio tempore, auspice Deo, plenius edisseram.

(30) Ex hac Diatyposi duos novos in Siciliae insula Episcopatus disces, Croniensem, & Drepanensem, tres autem non amplius memoratos Triocalitanum, Leontinum, & Carinensem. Drepanum urbs notissima. Cronii tamen urbem, neque fictam, neque pictam, neque scriptam umquam vidisse se scribit Piccolus p. 1. de antiq. jur. Eccl. Sicul. cap. 5. Sed egregie post Cluver. Sicil. antiq. lib. 2. cap. 13. Cronium oppidum in Sicilia fuisse ostendit Jac. Philippus Orvillius in Siculis suis p. 1. cap. 5. fol. 84. Amstelaedami 1764.

(31) Vide supra adnot. 26. Apud Leunclavium lib. 3. Cod. Orient. fol. 243. inter sententias Synodales, & sanctiones Patriarcharum Cpolitanorum; interque illas ignotorum Patriarcharum haec ponitur primo loco. *Sanctio SS. Domini Patriarchae de sessionis ordine Metropolitanorum, & Archiepiscoporum, ut in Chartophylacio describuntur*. Non differt a Leonina, nisi quod 30. throno Creta, quae fuerat etiam a Patriarchatu Romano abscissa, dematur; nec usquam compareat. Incertum illum Patriarcham Anastasium suspicatur Cl. Asseman. tom.

dali illa incerti Patriarchae sanctione ab eodem etiam Leunclavio edita, cui & Andronici Palaeologi Ecthesis (32) respondet, plane constat. Etenim & in illa, obscuri quidem temporis, XXXI. loco ponitur: & in hac nova dispositione, quam annô CIↃCCXCII. Graeci, jam longe antea excisis in Italia eorum rebus ediderunt, Reginum Metropolitam a XXXI. Sede ad XXXVIII. translatum hoc modo leges. *Λη. ὁ Καλαβρίας, κὴ αὐτὴ Θρόνος ουσα λα. Εἰς λη. ὑπεβιβάσθη. Trigesima octava Metropolis Calabriae. Et ipsa thronus existens trigesimus primus, ad trigesimam octavum subjecta est.* Sic etiam de reliquis (33) ab eorum loco, non ut in Leuncla-viana vulgata, sed ut in illa incerti Patriarchae stabant, identidem dimotis. Hinc perspicuum est, plures idcirco progressu temporis Regino subjectos fuisse Episcopatus, novumque in Calabria, cujus tamen Metropolitani titulô solus Reginus fruebatur, erectum fuisse Metropolitanum; quod, ut Graecorum res in Sicilia saeculo IX., & X., auctis Saracenis, pessum iverant; ita in Calabria minutâ dominatione Langobardorum, magis florere coeperint, quemadmodum, ex involuta licet illorum temporum historia, liquere potest. Cur autem extra ordinem Siciliae Metropolitanum posuerint, quamvis deinde Catanensem non Metropolitanam reverâ, sed autocephalam, sede constituerit XLIV., illud est, quod me ha-

tom. 3. cit. fol. 510. Imperatorem autem, cujus in exordio etiam sine nomine fit mentio, Leonem Isaurum. Sed qua ratione plane non video, quum supra fol. 400. Leoninam ipsam vulgatam Diatyposim utroque Leone recentiorem jure demonstret; haec autem sanctio illi, praeterquam in Sede 30. omnino cohaereat. Nisi forte relictâ dumtaxat praefatione, deletisque ex fraude Graeca nominibus, quoad reliqua etiam interpolatam velit.

(32) Prodiit haec Ecthesis primum inter opera Balsamonis, sed mutila, ac dimidiata. Integram exhibuit graecolatin. Gretzerus ad Codini calcem Paris. 1625. Recudit Goar in saepe laud. edit. Codin. fol. 400. postremo & Asseman. cit. fol. 514. ex CC. Vaticanis. In edit. Gretzeriana edita profertur anno 6800. hoc est vulgari 1292. quod diserte eruitur ex Phranze lib. 3. cap. 24. ubi de Monembasia a Sede 34. ad 10. elevata agit, quamvis falsa narret; eo quod Monembasia, quum ad Corinthi Metropolim pertineret, ad 34. sedem ab Andronico Palaeologo seniore evecta fuit, a juniore fortasse, ut ipse innuit, aucta.

(33) Sic num. 57. *Catana ex 44. loco ad 57. descendit*. & num. 61. *Sancta Severiana post locum 48. ad 61. devecta est*. Num. 66. *Hydrus ex 54. ad 66. devenit*. Ubi ut vides loca ex quibus dimoventur, non ex Leoniana, sed ab sanctione incerti Patriarchae, in qua, ob demtam ab 30. sede Cretam, unô numerô praecedunt, desumuntur.

hactenus nescire fateor. Mirum quoque & adjacentium illam Insularum farraginem contra fixum semel Graecorum morem, sub Syracusano non amplius reperiri, quod alii viderint.

VI. Ex collatis autem invicem istiusmodi Diatyposibus, atque ex tradito mox thronorum ordine, cognosci facile potest, Regium primam in Calabria ad Metropoliticam dignitatem evectam fuisse, una, ut puto, cum Syracusis in Sicilia: mox vero Catanam, aut S. Leonis aevô, aut paullo post obtinuisse autocephaliam. Inde vero tardius S. Severinam, opus omnino Graecorum, in Episcopatus ab eis recens erectos, unô (34) demtô Callipolitanô, jura vere Metropolitica adeptam esse, ideoque thronô XLVIII. locatam. Omnium postremam Hydruntum in Calabria veteri (35) Archiepiscopalem dumtaxat honorem ha-

(34) Etenim Callipolim Episcopalem fuisse aetate adhuc S. Gregorii ex ejus epist. constat 46. lib. 1. Joh. Episc. Callipolitan. inscripta, & ex epist. 100. lib. 9. Sabiniano Episc. Callipolitano, aliisque monumentis.

(35) Non evectam ad hunc gradum Hydruntum fuisse sub Patriarcha Polyeucto anno circiter 968. jam superius adnot. 54. cap. 10. demonstrasse nobis videmur. Illud heic addimus minime quoque veritati consentaneum videri, quod Cl. Asseman. tom. 3. de reb. Neap. cap. 10. fol. 554. subdit, Hydruntinum Antistitem sub Cpolitano non diu perdurasse. Etenim quum ab ipso Dioeceseων abstractionis initio haec urbs sub Graecis fuerit, semel abducta ad aetatem usque Northmannorum Byzantino Patriarchae subjecta permansit. Anno 1028. Nicetas Metropolita Hydruntinus (jam enim hoc titulo post Polyeucti tempora donatus fuerat) praesens legitur Synodicae constitutioni Patriarchae Alexii Studitae *de diversis caussis ad universas Metropoles, & Archiepiscopatus pertinentibus in C. Orient. tom. 1. fol.* 256., quae data est mense Januario indict. 11. anno 6536. Sub finem quoque ejusdem anni Nicolaus Hydruntinus alteri interfuit ejusdem Alexii Constitutioni, *de iis qui per donationem Monasteria consequuntur ibid. fol.* 259. quae signata est mense Novembri ejusdem indict. & anni; quô secundô locô indictionis mendum parum peritum Amanuensem commisisse suspicor. Scilicet quum eundem vidisset annum, eandem signari indictionem oportuisse putavit, quum tamen ex indict. Cpolitanae initio jam mense Novembri in cursu esset 12. Conjicere hinc licet, defunctô Cpoli Niceta, ibi & electum, & ordinatum Nicolaum fuisse. Nec porro video, quî ex apparitione S. Benedicti Petro Episcopo Hydruntino ad fugam Abbatis Cassinensis Cpolim impediendam, annô illô 1022. Hydruntinum Episcopum Patriarchae Romano morem gessisse Vir claris. colligat. In titulum dumtaxat tunc temporis Hydruntinos Episcopos Cpoli fuisse creatos frustra repones, quum ejusmodi tunc crearentur Episcopi, quum in propria Urbe residere hostium violentiâ vetarentur. At Hydruntum juris Graecorum erat. Video in alia constitut. Patriarchae Sisinnii *ne duo fratres accipiant duas consobrinas* die 21. Februar. indict. 10. anno 6505. hoc est Christi 997. signata, & Leonem Catanae, & Basilium S. Severinae Metropolitas. De Catanensi, ab Saracenis Catanâ tunc occupatâ, suspicari id poteris, at non certe de S. Severinae Archiepiscopo, cujus Urbs tunc Grae-

habuisse, positamque idcirco in Sede LIV. Leunclavianam quoque Diatyposim, ut ibi jacet, Leoni Sapienti tribui omnino non posse, sed scholiis, quibus ad annum usque CIↃCLXXXIX. quô Isaacus Angelus imperabat (36) repleta est, semper fuisse interpolatam. Adeo vero Calabriae primum Metropolitanum Reginum Graeci plurimi fecerunt, ut quamvis ei Exarchiam non concesserint (titulum (37) scilicet

Graecis parebat. Eôdem igitur pactô de Hydrunto dicendum. Non haec tamen scribimus, quod quot quot Urbes X., vel XI. saecul. Graeci in Apulia recuperarunt, eas Cpolitano subdidisse credamus; quemadmodum de Trano, quam cum Trajanopoli Thraciae, & de Bario, quam cum Berrhoea Macedoniae, turpi lapsu confudit, Auctor historiae civil. putavit lib. 6. cap. 7. fol. 226. ult. edit. Quamvis enim plura Johannem Tranensem Episcopum, hominem, & graecae indolis, & schismaticae saeculô XI. molitum fuisse videamus, is tamen a Nicolao II. anno 1059. in Conc. Melphitano depositus fuit. Vide Baron., & Pagium ad an. 1053. num. 12. Quinimmo contra arbitramur Graecos in eis Urbibus, quas in Apulia recuperabant, oeconomiâ quâdam processisse, ne Romani Pontifices prae ceteris in ea revindicanda illis obstaculo essent, quamvis quaecumque olim occupaverant, mordicus retinerent, ut constat adhuc ex epist. 7. S. Leonis IX. ad Constant. Monomach.

(36) Vide superius observata adnot. 5. Eadem observat Cl. Asseman. de reb. Neapol., & Sicul. tom. 3. cap. 9. fol. 499. & seqq., qui omissis prioribus illis marginalibus notis, ex scholiis hinc inde in ejusdem Diatyposeos corpore sparsis, illam ut jacet, saltem ante an. 1089. non fuisse factam colligit. Eruit hoc ut puto, ex mnemosyno illo pag. 97. edit. Leunclavianae. *Argivus factus est Metropolitanus sub Imperio Isaaci Angeli anno IↃↃCIↃIↃXCVII.* qui anno 1089. respondet. At numerale, quod heic cubat mendum, Cl. viri animo non est obversatum. Nam & paullo supra dixerat Attaliam Metropolim sub Alexio Comneno factam fuisse anno IↃↃCIↃICXCII., qui Christi respondet 1084., quo quidem Alexius Comnenus imperabat, ad annum usq. 1118. imperium moderatus. Quei ergo annus 1089. Isaaco Angelo respondere poterat? Respondet sane annus 1189. quô extinctis jam Comnenis in Andronico Tyranno, jam Isaacus ab anno 1185. imperium capessiverat. Lapsus Librarii in anno est 6597., quem additô in Romanis numeris uno C. quod omisit, 6697. scribere debuisset. Sic & illum Alexii Comneni in Attalia Ↄ in C mutatô nec recte editum observabis. Quamvis autem reponi facile posse intelligamus, scholia illa Leonis diatyposi ab sequioris aevi auctore fuisse adsuta, quod utique haud imus inficias; quid tamen, quod Urbes illae, quibus sub Metropolibus suis, addita scholia illa sunt, deinde inter Metropoles infra suô recensentur locô, non in Leunclaviana modo editione, aliisque Leoninae dispositionis CC. sed in illa etiam incerti Patriarchae? Nam inter ipsas Metropoles n. 78. vel 79. secundum varias editiones ob Cretae ab n. 30. erasionem, locatur Lacedaemonia. N. 79. vel 80. Naxia. N. 80. vel 81. Attalia. Dispositionis igitur ipsius corpus interpolatum esse perspicuum est.

(37) Tria Exarchorum genera apud Graecos distinguenda. Primum eâ voce quae Ducem, & Principem significat, olim qui pluribus Provinciis, seu potius integrae secundum Imperii divisionem Dioecesi praeessent Episcopi designati sunt, confusaque quodammodo cum Patriarchae voce videtur

cet sine re illô aevô sequiori); inter Hypertimos tamen voluerint, hoc est inter Metropolitas honoratiores. Quamobrem in eo Graecorum Catalogo, quem Gretzerus, & Goarius vulgarunt, recudit autem ex C. Vaticano Assemannus, cujus titulus (38) est. *De ordine thronorum Metropolitanorum, quinam ex illis dicantur Exarchi, & Hypertimi, & qui Hypertimi tantum*: inter XXXIII. Metropolitas Exarchi titulum post tres primores illos Caesareensem, Ephesinum, & Heracleensem habentes, locô XXVIII., sine tamen Exarchia, inter Hypertimos recensetur hôc pactô. Κη. ὁ Ρ'ηγίυ, ὅς κ̀ Καλαβρίας λέγεται, ἐξαρ-

tur, quamvis haec tribus dumtaxat majoribus Episcopis adtribueretur. Ejusmodi praeter tres Patriarchas Romanum, Alexandrinum, & Antiochenum, fuisse tres illos Exarchos Asianae, Ponticae, & Thraciae Dioeceseon Ephesinum, Caesariensem, & Heracleensem, priusquam ab novo Patriarchatu Cpolitano devorarentur, communior est doctorum opinio, quae adstruit Exarchos trium illarum Dioeceseon, dignitate quidem inferiores, sed auctoritate, & potestate Patriarchis aequales, eaque propter illorum Dioeceses idcirco autocephalas nuncupatas fuisse, quod neutiquam a Patriarchis penderent, sed a proprio regerentur Exarcha. Hanc receptam eruditorum sententiam quae ex can. 2. Cpolitani I. diserte eruitur, in dubium nuper revocavit Blancus de Polit. Eccl. lib. 2. cap. 1. §. 5. fol. 34. & seq. tom. 2, cui praeiverat Carol. a S. Paullo in praeliminarib. ad lib. 2. Geograph. sacr. Verum vide quae habent Marca in differt. de institut. Patriarch. Cpolitani, & lib. 1. Concord. cap. 3. Thomassin. p. 1. discipl. lib. 1. cap. 3. n. 12., & cap. 17. per tot. & p. 2. lib. 2. cap. 7. Natal. Alex. hist. eccl. saecul. 4. cap. 5. art. 2. Allar. de consens. utriusq. Eccl. lib. 1. cap. 8. Lupus in schol. ad can. 2. Cpolit. 1. Morin. lib. 1. exercit. cap. 15. Sirmundus in Propemptico cap. 3. Dupin diss. 1. de antiq. Eccl. discipl. §. 4. & 11. Hallier de Hierarchia lib. 4. sect. 4. cap. 2. art. 2. Pagius ad an. 37. n. 9., & infiniti. Alterum Exarchorum genus purum, putumque honorarium est, & ad recentiora dumtaxat pertinet Graecorum tempora, in quibus Episcopis quibusdam collatum id nomen urbium plurium Provinciarum principum, tametsi non dioecesi, sed soli Provinciae praesiderent, honoris, & praecedentiae caussâ. Qua tamen in re nec ita constantes fuere, ut etiam alicui Metropolitano Urbis non plurium Provinciarum capitis, concessum non sit. Huc pertinet Catalogus, cujus heic meminimus. De tertia specie Exarchorum diximus supra cap. 7. adnot 28. De hisce postremis Exarchis, qui potestatem habebant Ecclesias, & Monasteria lustrandi, ac visitandi, quae praesertim a Patriarcha, per diversas ditionis ejus Provincias Patriarchali Stauropegiô extructa erant, & locorum Episcopis non subdebantur, ut de aliis superius indicatis, vide Le Quien Orient. Christiani tom. 1. cap. 19. col. 151.

(38) Extat post Ecthesim Andronici apud Gretzerum ad Calcem Codini fol. 124., & Goarium ibid. pag. 406. edit. cit. Asseman. de reb. Neapol. tom. 3. cap. 9. fol. 526. Nescio qua ratione factum, ut post erectum S. Severinae Metropolitam, Exarchi titulum Regino non contulerint Graeci; aut cur inter 36. Exarchos solum Reginum numerarint, tamquam dumtaxat Hypertimum. An fortasse quia quum editus ille Catalogus est, qui Ecthescos Andronici esse videtur adpendix, Reginus non amplius ditionis Graecorum erat? An vero quia Exarchus erat sine Exarchia? Hujusmodi erant & ceteri.

ἐξαρχίαν οὐκ ἔχει. XXVIII. *Reginus qui & Calabriae adpellatur, Exarchiam non habet*. Quo fit ut jure Metropolitanus Calabriae ἁπλῶς nuncupetur, ejusque Sedes non Regina (39), sed Calabriae passim in Diatyposibus inscribatur. Confirmat haec Nilus Archimandrita cognomento Doxopatrius, Siculus certe, aut Calaber homo, qui saeculô adhuc XII. in eo quod de V. Patriarchalibus thronis ad Rogerium Siciliae Regem scripsit opusculo, & Graecorum caenodoxiam, & schisma servabat. Tametsi enim duos in Calabria Metropolitas adgnosceret, unum tamen cum Calabriae titulo Metropolitanum adpellat. *Sicilia* (40), inquit, *& Calabria se Cpolitano sup-*

(39) Sic passim sedes Regina vocatur in dispośit. Leonina n. 32. in incerti Patriachae sanctione n. 31. in C. Vatican. apud Asseman. cit. tom. 3. fol. 482. Ita etiam in Leonina apud Leunclavium infra in adsignandis Suffraganeis throno 32. *Regii, sive Calabriae*. Et apud Goar throno 31. *In Provincia Calabriae, seu Regii*. Haud aliter in Ecthesi Andronici laudata. Contra vero infra: *S. Severinae Calabriae*. Quamobrem nullus dubito, quin Theophilactus ille *Metropolita Calabriae*, cujus meminit Auctor vitae S. Nili junioris, Archiepiscopus Reginus fuerit: praesertim quum infra Metropolitae S. Severinae distincte ingerat mentionem, quum de conversione Eupraxii Calabriae Praefecti agit. *Aderat*, inquit, *ibi tunc temporis Metropolita S. Severinae*; & paullo post. *Praesente Metropolitâ Stephano cum Episcopo Castri, & Praepositis Monasteriorum non paucis*. Quamvis enim de rebus diversô tempore actis loquatur, unum tamen ab altero satis distinguit. Vide fragmenta vitae apud Baron. ad an. 976. n. 2. & 8.

(40) Edidit Nili hujus Doxopatrii, seu ut alii scribunt Doxapatrii fragmenta passim Allat. in oper. de perpetua cons. Eccl. Orient., & Occid. Notitiam quoque Sedium Scheltratius tom. 2. antiq. inlustrat. not. 19. & Pagius ad an. 37. n. 10. sed integrum tractatum de Patriarchalib. thronis graec-latin. in lucem extulit Stephanus Le Moyne Leydensis in Sylloge varior. sacr. tom. 1. Lugduni Batav. 1685. ex C. recentissimo hoc pacto in fine signato. *Explicit hoc opus 23. Martii 1611. Salvatoris Nostri J. C. in Johanninis manu Christuduli filii Demetrii Michaëlii*. Ex hac edit. fol. 248. & seq. locum laudavimus. Circa autem Nili aetatem, hujusque compositi tractatus tempus, nescio quâ ratione falsi sint Allat. cit. pag. 15 Scheltrat. ibid., & Caveus tom. 1. hist. litterar. pag. 422. annum 1043. adnotantes, quâ aetate nec Rogerius Comes Siciliam viderat, nec Rogerius Rex natus fuerat. Ex ipso tractatus titulo annum colligere facile erat. Sic ibi Συνεγράφη δὲ ἔτει ϛχνα. Ἰνδικτιῶνος ϛ. *Conscri tus autem anno 6651. indict. 6.* qui annus est Christi 1143. Arbitror itaque alicujus numeri lapsum semel commissum oscitantes traxisse reliquos. Lapsu prioribus pejore, errorem corrigere tentat Orlendius ad calc. tom. 1. notitia 7. Rogerium Regem cum Rogerio Comite confundens. Oudin. tom. 2. col. 1181. hunc Nilum eundem ac Nicolaum cognomento Doxopatrem Notarium Ecclesiae Cpolitanae Protoproedrum Syncellorum, ac Nomophylacem, cujus nonnulla MSS. opera in Bibliothecis prostant, esse putat. Nomocanonis ab hoc interpretati in Bibliotheca S. Basilii Romae exsistentis meminit Montfauconius diar. Italici fol. 217. At eundem esse, quo de heic agimus, nedum ille non osten-

dit

posuerunt, & S. Severina, quae & Nicopolis dicitur. Sicilia autem universa unum Metropolitanum habet. Syracusanum.... Calabria quoque unum Metropolitam Reginum.... Erat autem & S. Severina Metropolis habens sub se varios Episcopatus.... Adnexae itaque Siciliae, Calabriae, Sanctaeque Severinae Sedes Throno Cpolitano, a Romano avulsae, quum Barbari deprehensô Papâ Romam spolium factam in proprios usus converterunt. Latebat nempe schismaticum hunc tricarum miscellionem, S. Severinam non Metropolitanam modo, sed & Episcopatum ab Graecis ipsis fuisse factam, ac ideo numquam avulsam, proindeque soli Regino convenisse Metropolitani Calabriae nomen. Rectius ad prima illa tempora adludens, Chronicon illud Trium Tabernarum imposturarum colluviem (41) exorsus est Rogerius Canonicus Cathacensis. *Per illud tempus, quum tota Calabria, & Lucania Provincia, Cpolitano subdita erat imperio, omnes Ecclesiae, & Episcopatus ipsius Provinciae Metropolitanae Reginae Ecclesiae subjacebant. Metropolitanus vero Regii per vim ac dominationem Graecorum a Cpo-*

dit, sed diversum omnino esse, & tituli & res demonstrant. Hic Nilus est, ille Nicolaus, hic Archimandrita, ille Diaconus inter Ecclesiae Cpolitanae Exacatacoelos (nam Nomophylax ex illis ut plurimum erat), hic jussu gerii Regis in Calabria, ut videtur, vel Sicilia, ille jussu Johannis Comneni Imperatoris Cpoli scribit, qui annô ipsô 1143. occubuit. An prius Cpoli exocatacoelus, & Protoproedrus Protosyncellorum, & postea in Calabria, vel Sicilia Archimandrita? Ex uno Doxopatris cognomento nihil certi extundi potest. Sed haec alii viderint. Illud certum hunc Nilum primam scriptionem suam ad Rogerium Regem Panormô dedisse, ut ex ejus praefatione liquet; secundum autem fusiorem ex alio, sed Siciliae, vel Calabriae loco. Quisquis ille fuerit, non certe Patriae gloria, sed opprobrium fuisse videtur. Adeo futilis, & ignarissimus, nisi forte quod vero similius puto, mendax homo est, ut vel legere pudeat, quae miscet Monachus schismaticus. Sed aurum ex stercore colligimus. Vide quot ἀσύστατα in oculos ceteroqui omnium doctorum incurrentia observat in eo Cl. Asseman. cit. cap. 10. tom. 3., & tom. 4. cap. 6. n. 21. & seqq. fol. 197.

(41) Dignum patellâ operculum. Hujus Chronici initium ita restituimus ex quibusdam MSS. ejusdem fragmentis, quae penes nos habemus cum Chronico ab Ughello tom. 9. in Cathacensib. edito comparatis. Ipsissimum esse id Chronicon non levis vexat animum suspicio, ac scripturam illam quam in Monasterio S. Mariae de Pesaca Ord. S. Basilii in agro Tabernensi aetate sua prostantem laudavit Barrius lib. 3. cap. 6. Quae enim ibi de commenticio Episcopatu Bulsanensi narrat, in hoc Chronico continentur. In Bibliothecam siquidem Vaticanam n. 4936. ex illa Card. Sirleti, qui plurimos Calabriae CC. collegit, translatum est. Vide vel judicium, quod de illo Ughellus ipse extulit col. 357. & seq. vir alias naris non tam emunctae. Profecto glaucoma ab oculis excutiant necesse est, qui imposturam non vident.

a Cpolitano Patriarcha consecrationem habebat. Et ut facilius hoc credatur Cassanensis Ecclesia, quae Caput videtur esse omnium Ecclesiarum Lucaniae, Graecorum veteri auctoritate, usque in praesentem diem ipsi Reginae Metropoli debitam persolvit obedientiam. Non haec autem transcribimus, quod duo haec opuscula splendidis referta mendaciis titivilitio minus habenda esse ignoremus; sed quia tot nugis quas agunt, ea quoque quae ex veris Graecorum monumentis hausta sunt, ut fabulis suis basim struerent, miscuisse comperimus.

VII. Quae quum ita sint mirum sane videri debet, qui doctissimus Vir, & non sine laudis praeconio nominandus Franciscus Maria Pratillus in sua de origine Metropolitica Ecclesiae Capuanae dissertatione (42) Reginum Archiepiscopum honorariis dumtaxat Metropolitanis, a Graecis in Regno nostro erectis adcensuerit, solòque titulô Archiepiscopi fuisse donatum putarit, cujusmodi Archiepiscoporum sine subjectis sibi Episcopis inventionem ad Alexium Comnenum ex Balsamone refert. Totus, ut puto, in Langobardicis rebus vir eruditissimus, aut omisit evolvere graecas, aut nullius esse ponderis arbitratus est: cujus equidem judicii sui proferre debuisset argumenta, quae discutienda venerabundus exciperem. Profecto Archiepiscoporum genus illud, quibus nulli subderentur Episcopi, Graecorum fuisse inventum diffitetur nemo; sed eorum initia ad tempora pertinere Alexii Comneni, qui anno CIↃLXXXI. imperium capessivit, Viro Magno excidisse noluerim. Ad Imperatores quidem eorum ori-

(42) In differt. Neapoli edita 1758. ubi fol. 9. & 10. ibi. *Conciosiacosachè i Greci della mezza età introdussero i Metropolitani onorarj, o sieno Arcivescovi Titolari (de' quali ne sono non pochi esempj, e specialmente nel nostro Regno di Napoli dopo l' espulsione de' Goti) quali erano ordinati dal Patriarca di Cpoli. Se vogliamo prestar fede a Balsamone, furono tali cose inventate, e promosse dall' Imperador Alessio Connemo. Onde avvenne dipoi la vana pretenzione d' alcune Chiese del nostro Regno d' essere state erette, ed inalzate all' onor sublime di Metropoli fin dal VII., e VIII. secolo del Signore, perciocchè taluno de' loro Vescovi trovasi talvolta in qualche antica Scrittura magnificato col titolo d' Arcivescovo. Ciò si vede pur troppo chiaro ne' Vescovi di Reggio nelle Calabrie dagli antichi tempi appellati Arcivescovi; e pure non conseguì quella Chiesa l' onore di Metropolia, che sul fine del secolo XI. nel quale l' ottenne altresì Cosenza, & Rossano.* Reliqua quae etiam observatione indigerent, omitto. Vide quo magnos viros patriae amor aliquando transversum agit! Utinam ego non in eundem impingam lapidem.

go referenda est; at ex eo tempore, in quo Valentinianus (43) & Valens Nicaenae in Bythinia Civitati; Theodosius deinde Junior Beryto in Phoenicia, Metropoleωn praerogativam contulere. Quoniam enim Urbium illarum Episcopi inde simbrias dilatare, veraque sibi jura in nonnullos Provinciae Episcopos ultro adrogare coeperunt, controversiis ad Chalcedonense Concilium deductis, res, ut erat, ad purum, putumque honorem, sine veri Metropolitae praejudicio, redacta est: uti omnino similem Episcopo Chalcedonensi in S. Euphemiae, Conciliique in ejus Ecclesia celebrati memoriam, illius Concilii Patres citra ullam Metropolitani Nicomediensis in eadem Bythinia diminutionem, contulerunt. Ex eo autem tempore Orientales Augusti paullatim, ambitioni illi Episcoporum in eodem Chalcedonensi Synodo proscriptae, aperte faventes, jus illud veras Ecclesiasticas Metropoles constituendi, aut meros dumtaxat tribuendi sine subjectis Episcopis honores Metropoliticos, ita passim usurparunt, ut rem vel ipsi testentur tituli laterculorum Ecclesiae Cpolitanae, eorumve praefationes. Donec tandem Alexius Comnenus (44), re antea millies peracta,

(43) Vide actiones 4. 6. & 13. Concilii Chalcedon. & can 12. ejusdem Conc. & l. unic. Theodosii C. de Metropoli Beryto lib. 11. tit. 21. Quinimmo veras Ecclesiasticas Metropoles constituere etiam voluit Valens, quum ad vexandum S. Basilium, Cappadociam constituta nova Metropoli Tyanorum dispescere tentavit, ut Nazianzen. orat. 20., quae in S. Basilii laudem est, narrat. Quod & fecit deinde Justinianus novella 11. quâ Amidam patriam suam nomine Justinianae primae decoratam, in amplissimam Metropolim, & Exarchiam evexit. His Archiepiscopis autocephalis, & honorariis plenissimae sunt quot quot hactenus in lucem elatae sunt Cpolitanae Ecclesiae, sediumque ei subjectarum, sive ab Impp. sive a Patriarchis constitutae, quas supra laudavimus Diatypôses, quarum certe plurimae Alexii Comneni aetatem longe excedunt.

(44) Balsamon in can. 17. Chalcedon. in 38. Trullan., & 16. Carthaginiens. Vide etiam quae ex eodem relata sunt a Leunclavio in C. Juris orient. lib. 2. pag. 130. & seq., & Zonaram in can. 12. Chalced. Confer Petrum de Marca lib. 2. Concord. cap. 8. n. 4. & seqq. Thomassinum par. 1. discipl. lib. 2. cap. 43. n. 10. & seqq. Morin. Exercit. Eccl. 10., & de Sacr. Ordin. p. 2. not. 154. ad ordinat. Graecor. Le Quien Orient. Christiani tom. 1. cap. 18. per totum, ubi num. 8. *Successores illius* (nempe Justiniani) *posteriori aevo ab Iconomachico, deincepsque penes se tantum esse, & non penes Patriarchas, earumque Synodos voluerunt potestatem ullas Ecclesiasticas Provincias instituendi, & Episcopatus in Metropoles quos luberet augendi: id quod demum certa lege pronunciatum est ab Alexio Comneno in Cpolitana Synodo anno O. C. 6595. Christi 1087. in caussa novorum Metropolitanorum Basilaei in Thracia, & Madytorum in Galatia*. Vide reliqua. Adeo frequens ante Alexii tempora abusus ille erat, voluntate Imperatorum, aut cri-

acta, in adsentatorio quodam Concilio Cpolitano Bullam illam auream extulit a Balsamone laudatam, quâ instituendarum Metropoleon, & Episcopatuum, dummodo ambitu non extorquerentur, jus penes Principes esse decrevit: *Ecclesiasque, edictô Regiô honoratas a throno Cpolitano in posterum electiones accepturas; nec in eas qui ante Metropolitae erant, quidquam juris sibi vindicaturos*. Etenim antea ab antiquis eorum Metropolitanis honorarios hosce Archiepiscopos ordinationem accepisse, ac ab Alexiô primum ab illorum consecratione fuisse exemtos, cum Morino, si lubet, fatemur. At non Alexius ergo, autocephalos, ut vocarunt, Archiepiscopos instituit, quod equidem si verum esset, spe quoque inter illos Reginum adnumerandi frustraremur, quod jam Alexii aevô, non Graecis, sed Northmannis Calabria pareret. At qui trecentis, & quod excedit annis ante Alexium, non honorariô modo titulô, sed vere Metropoliticô, & cum suffragantibus sibi Episcopis septem primum, mox XI. postremo XIII. ad amplissimum, verumque Metropolitani gradum evectum fuisse Episcopum Reginum, quae hactenus ex Graecorum monumentis deduximus, meridianâ clarius (45) luce demonstrant:

erigendi Metropoles, aut Episcopatus a Metropolibus ablatos ad Archiepiscopatus gradum evehendi, ut Nicolaus Patriarcha ad ipsum Alexium ea de re epistolam scripserit a Leunclav. in Codicem cit. relatam lib. 2. pag. 271. quô tum sacris canonibus, quum Imperialib. legibus id fas non esse demonstrat. Vel paullo ante Alexii tempora Romanum Diogenem Nazianzum ejusque sedem Metropoliticâ dignitate, atque privilegiis auxisse, observat ex Scylitze ibidem Lequienus. Hinc vides suorum Praedecessorum exempla Conciliabulô suô auctorari Alexium voluisse, eôque pactô can. 12. ac 17. Chalcedon. conciliare, imo eludere pertentasse, ut motu proprio, non ambitu provectiones hujusmodi fierent; non ipsum autem fuisse, qui autocephalos hujusmodi Archiepiscopatus invenerit. Inde factum ut sequiores Graeci Imperatores suos Epistemonarchas, hoc est Sapientum Principes constitutos, omnibus, demtô unô sacrificandi ministeriô adhuc sacris rebus praeesse voluerint; qua de relegenda parasitica illa adsentatio, ut vocat Gretzer. in proemio ad notitias post Codin. Demetrii Chomateni Archiep. Bulgariae in responsis ad Constantin. Cabasilam Archiep. Dyrrachii tom. 1. Cod. orient. lib. 5. fol. 317.

(45) Demus tamen libenter, si velit, Cl. Viro Regium Archiepiscopali honore, non Metropoliticô aliquando fuisse donatam; at certe non undecimô saeculô, sed longe prius. Id eruere quis posset ex Notitia illa ab Carolo a S. Paul. in parergo ad Geograph. sacr. 1. locô edita, atque a G[illegible]ario recusa, & ad CC. Vaticanos ab Assemanno exacta, in qua fol. 487. tom. 3. cit. inter autocephalas sedes num. 45. occurrunt ἐπαρχία Σικελίας. Ὁ Κατάνης & n. 46. ἐπαρχία Καλαυρίας ὁ τοῦ Ῥηγίου. *Provincia Siciliae. Catana. Provincia Calabriae. Regii.*

ſtrant: ut non vanum proinde ſibi titulum adſumeret, nec cauſsâ certe caderet, ſi antiquiorem eſſe totius Regni Neapolitani Metropolitanum (46) contenderet.

VIII. An vero id jure, an injuriâ ab Impp. vel Patriarchis Cpolitanis factum fuerit, quid haec, rogo te, ad rhombum? Facti heic, non juris res agitur. An ergo Epocham Patriarchatus Cpolitani, & ſubjectarum illi magnarum trium Dioeceſeων ad tempora referre debemus Conc. Lateranenſis (47) IV., in quo primum, Romanae Sedis decretô, illa dignitas adſerta eſt Eccleſiae Byzantinae; & non ad Concilii Chalcedonenſis, imo Cpolitani primi aetatem, quod nihil in eis jure factum putetur? Patriarchatus igitur Aquileenſis a Benedicto XIV. nuper ſuppreſſi initia, non ad tempora Vigilii Papae, a quo ob adprobatam V. Synodum Epiſcopi Hi-

Regium. Nolo enim in hac notitia diſcutienda cuiquam nunc moroſum eſſe. Illa certe ad tempora Alexio Comneno multo vetuſtiora pertinet. Sic fortaſſe habebis Regium primo ſub Graecis autocephalam, quum adſertum adhuc jus in reliquos Epiſcopatus non haberet; mox ſeptem Eccleſiis praefuiſſe, deinde undecim, poſtremo tredecim. Ut ut res ſe ſe habuerit, non parum certe aequis rerum aeſtimatoribus videri debet, ſedem Reginam inter 80. Metropoles Eccleſiaſticas Cpolitano Patriarchae ſubjectas Sedem obtinuiſſe trigeſimam primam: amiſſam adhuc a Graecis, retinuiſſe inter 112. locum 38. in Ecthesi Androniciana, ac inter 36. Exarchos, & Hypertimos gradum adhuc 31. occupaſſe.

(46) Aequior in nos Orlendius in praefat. ad volum. 3. Orbis ſacr., & prophan. part. 2. ſeu ad tom. 4. ubi ſic ait. *Primus ex veteri Provincia Romana creatus Metropolita fuit Reginus: quam tamen dignitatem, nec ante VII. ſaeculum, nec legitimâ Romani Pontificis auctoritate habuit, ſed vi Imperatoris Iconoclaſtae, & Catholicae fidei hoſtis: tametſi poſtea pulſis ex Calabria, & Bruttia Graecis, ubi eae Provinciae Patriarchatui Romano redditae fuerunt, Reginus Antiſtes Metropolitae decus, quod contra jus a Graecis nactus erat, conſenſu Apoſtolicae Sedis legitime deinceps retinuerit. Praeter Regium nulla altera Campaniae, Samnii, Lucaniae, Apuliae Civitas ante ſaeculum X. Metropoleos jure donata fuerat.* Fugit illi hoc loco S. Severina, quae etiam fortaſſe ante ſaeculum decimum id juris obtinuit, quamvis revera erectionis ejus tempus obſcurum. Concinit hic Auctor p. 2. lib. 4. cap. 38. ſeu tom. 4. fol. 2157. *Sedes Archiepiſcopalis Regina poſt Mediolanenſem, Aquileenſem, & Ravennatem antiquior reliquis habetur; quamquam prima ejus origo ab illegitima prodierit poteſtate; ut proinde ſi legitimum jus ſpectemus abs dubio Reginae ſunt praeferendae Beneventana, & Capuana Metropoles.* Haud gratum quidem Cl. Pratillo objeci Scriptorem, qui p. 2. lib. 4. cap. 20. una cum Georgio in differt. epiſtolari ad Card. Imperialem Romae edita an. 1725. de Epochâ Metropolitica Capuanae Eccleſiae ante Beneventanam, palinodiam cecinit. At ibi magno numine impellente loquebatur: heic ſolâ veritatis luce irradiante.

(47) Sane can. 5. Lateran. 4. prima ſanctio eſſe videtur Eccleſiae Romanae, quâ Byzantinae Eccleſiae an. 1215., quum Cpoli Latini rerum potirentur, ea dignitas, quamvis primum impugnata, poſtea tolerata, tandem adſerta eſt.

Histriae cum Metropolitano suo defecerint (48) sed ad Sergii I., sequiorum imo longe Pontificum aetatem, referenda, qui hunc Patriarchatum, compositis aliquando rebus, bono pacis litarunt! Ergo Episcopatus illi Superioris orae Calabriae, quos Graeci instituere, novaque S. Severinae Sedes, tunc in Episcopatum, & in Metropolim erecta, cui subjecti sunt, non a medio illo aevo repetent originem suam, sed ab Northmannis, qui restaurarunt, & Patriarchae subdidere Romano? Vi, atque tyrannide Graecorum Calabriae Ecclesias primum subactas, & Cpolitano Patriarchae adcensitas, nemo dissimulat: aeque tamen salvâ orthodoxiâ, & cum Ecclesia Romana communione perenni. Hinc calabria extorrium tunc temporis Catholicorum e Graecia Monachorum, & sacrarum, quas secum abducebant reliquiarum, imaginumque SS. tutissimdm asylum fuit. Idem de Sicilia judicium esto. Sane ob sacrarum imaginum cultum, direptiones, & Pharaonicum illum censum a furente Leone impositum, Siculi, Calabrique passi, abstractioni certe a Patriarchis Dioecesis Romanae, ad mortem usque resistere non debuerunt, dummodo Primatum Romanae Sedis, qui ex jure divino est, semper adgnoscerent. Adeo haec extra orthodoxiam erant, ut in VII. licet, & VIII. Synodo, Romani Pontifices Dioeceseon etiam restitutionem urgissent, astuque Graecorum delusi fuerint (49), nihil tamen inde ex communione detractum. Ipse immo S. Ignatius tot beneficiis a Romana Sede cumulatus, adquisiti semel juris in Bulgariam nihil omnino, maximo abscindendae communionis (50) periculô, remiserit. Quidquid autem ab Graecis in abstractis Ecclesiis, dum sub eorum ditione erant, ad gradus quod adtinet factum fuit, id prudentissimâ oeconomiâ ratum passim habuit Romana Ecclesia, ne spe illas aliquando sibi jure vindicandi, omnino excideret. Eô etiam

pactô,

(48) Haud me latet Natal. Alex. hist. Eccl. saecul. 6. cap. 3. art. 1. §. 3. Card. Norisium diss. de 5. Synod. cap. 9. §. 1., aliosque doctos viros velle, schisma Episcoporum Histriae, quod ab anno circiter 555. exordium sumpserat, ante Sergii tempora extinctum fuisse; sed communem heic sententiam innuimus, de qua Pagius ad an. 698. n. 13.

(49) Confer adnot. 61. cap. superior.

(50) Vide Johan. 8. epist. 75. 76. 77. & 79. tom. 5. Concil. Harduin.

pactô, ut Nicolaus ipse I. Pontifex, si quis alius infracti pectoris, ac justi tenacis, in epistolis (51) ad Imp. Michaelem, Archiepiscopi tantum Syracusani, non Episcoporum omnium Siciliae consecrationem abs se fieri debere repeteret; & Gregorium Asbestam, Syracusanum tunc Metropolitam, Photii Symmystam, & initiatorem, quod tanta adversus legitimum Patriarcham Cpolitanum Ignatium molitus esset; *adversus Patrem, & Patriarcham suum impietatis jacula exacuisse* dicere non dubitaverit. Quamobrem vel ipse S. Gregorius VII. alter Ecclesiae Romanae jurium defensor acerrimus, vix redditis Romanae Sedi ab Northmannis Calabriae Episcopatibus, fundatôque recens ab Rogerio Comite ex reliquiis Taurianae, atque Vibonis Episcopatu Miletensi, hujus Urbis Episcopum consecrare recusavit (52): *nisi diligenter examinatâ justitiâ, Militensem Ecclesiam ad Rhegitanae Parochiae consecrationem non attinere constiterit*. Ita scilicet fartam tectam Reginae Ecclesiae, quam a Graecis acceperat in Calabriae Ecclesias jurisdictionem, & antea, & tunc servatam voluit, potius quam recens collatam. Illi porro facile innotescere poterat, quibus limitibus Reginae Provinciae fines coërcerentur, si nova illi contulerat jura, nisi adquisita potius sub Graecis eidem animo obversarentur, quae ab Romanis Pontificibus rata ab antiquo fuisse, sibi satis erat perspectum.

IX. Quod autem Syracusae ea hodie jura non habeant, non idcirco, quod tamquam ab spuria origine petita, rescisserint Romanae Sedis Antistites, evenisse putes. Gregorium enim Asbestam Syracusanum Metropolitam, quod Photio adhaeserit, ejusque Tragaediae actor potissimus fuerit, ea de caussa, non in persona modo, sed etiam in Sede mulctatum fuisse, vulgare commentum est. Translatô a Photio Nicaeam Gregoriô, Theodorum (53) in Syracusana Sede illi suffectum,

Ar-

(51) Nicolaus I. epist. 2., & 9. de quibus cap. super. adnot. 62. & 101.

(52) Hujus epist. habes integram cap. seq.

(53) Vide adnot. 74. ejusdem cap. 10. Nec admittendum, quod Can. de Johanne de divin. Sicul. off. cap. 11. fol. 79., ait, Theodorum hunc Syracusanum Episcopum haud existimari, quod Gregorii depositio, cui ab Ignatio suffectus fuerat, *a Sede Apostolica non suscepta remansit infirma*, ut loquitur

Archiepiſcopum adhuc adpellaſſe Nicolaum I. ſuperius obſervavimus. Ea extinctae in illa urbe Metropoliticae dignitatis vera cauſſa fuit, quia captis ab Saracenis annô IↃCCCLXXVIII. & ad internecionem uſque deletis Syracuſis (54), atque Archiepiſcopô (quem Sophronium putant) captivô Panormum abductô, ibi amplius omnino Epiſcopi conſecrari deſierunt. Contra vero, qui Panormi, ubi Agarenorum Amirae Sedem fixerant, ſub eorum jugo vivebant, Graeci plurimi, ibi progreſſu temporis ſibi Archiepiſcopum delegerunt, eaque in Urbe illum repertum ab Northmannis fuiſſe anno CIↃLXXII. quum Panormo potiti ſunt, diſerte narrat Gaufredus Malaterra (55), cujus locum fruſtra vexavit Albertus Piccolus Scriptor Meſſanenſis. Inde aequiſſimâ factum ratione eſt, ut Syracuſanô Archiepiſcopatu ſub Saracenico imperio ſponte ſuâ jamdiu ſuppreſsô, rata potius Panormitani Archiepiſcopi, in medio nationis perverſae adquiſita jura, habuerint Romani Pontifices Alex. II. & Gregorius VII., ut ex diplomate Calixti II. ad Petrum Archiepiſcopum (56) Panormitanum perſpicuum eſt. Epiſcopatum deinde Syracuſarum ejuſque olim ſuffraga-

tur Nicolaus I. ſcilicet an ſemper remanſit infirma? Ipſum Theodorum Archiepiſcopum tandem Syracuſanem jure recognoſcit laudatô locô Nicolaus.

(54) De hoc Archiepiſcopo Panormum ad Amiram ducto ita Theodoſius Monachus ejus Socius in epiſt. de excidio Syracuſarum ad Leonem Archidiaconum edita tom. 1. p. 2. S. R. J. vel C. diplomat. Sicil. fol. 330. *Inquirebant quiſnam eſſet celeberrimus ille Siciliae Archiepiſcopus*. Et infra Archiepiſcopi comburendi coepere conſilium.. *Itaque in hunc modum mali conſiliarii in nos, & in Archiepiſcopum concitati ... funeſtum Conſilium diſſipatum eſt*.

(55) Gaufredus lib. 2. epiſt. 45. de Roberto, & Rogerio Panormô adeptâ loquens ſic habet fol. 201. Biblioth. Sicul. tom. 1. *Eccleſiam SS. Dei genitricis Mariae, quae antiquitus Archiepiſcopatus fuerat, ſed tunc ab impiis Saracenis violata templum ſuperſtitionis eorum facta erat, cum magna devotione catholice reconciliatam, dote, & ornamentis Eccleſiaſticis augent. Archiepiſcopum, qui ab impiis dejectus in paupere Eccleſia S. Cyriacae, quamvis timidus, natione graecus, cultum Chriſtianae religionis pro poſſe conſequebatur, revocantes reſtituunt*. Hunc Archiepiſcopum Graecorum Nicodemum fuiſſe ex diplomate Calixti II. ad Petrum Archiepiſc. Panormitanum, recte conjicit Pirrus not. 1. Eccl. Panormitan. poſt exactos Saracenos fol. 53., & ſeq. edit. Venet. ubi & abunde reſpondet Alberto Piccolo qui in diſſert. de antiq. jur. Eccl. Sicul. t. p. cap. 7., & 8. haec verba apud Malaterram intruſa voluit. Panormum captam ab Northmannis fuiſſe ſub ipſa anni 1072. initia 10. Januarii conſtat ex Ignoto Barenſi ad eum ann. edito a Peregrinio tom. 4. edit. Pratill. fol. 344. Vide Murat. in annalib.

(56) Lege integrum apud Pirrum laud. fol. 82.

neos, teſte eodem Gaufredô (57), reſtaurare adgreſſi ſunt Northmanni, electis a Rogerio Epiſcopis, Agringentinae Eccleſiae Gerlandô Allobroge, Mazarienſis Stephanô Rothomagenſi, Syracuſanae Rogeriô Provinciali, & Catanenſis Monachô quodam Brittone, quem Anſgerium vocatum fuiſſe ex diplomatis noſcimus. At prius Troinenſi Eccleſiae jam dederat Robertum, non ſuum, ut Pirrus putat, gentilem (58), ſed Italum hominem. Verum haec proſequi noſtrum non eſt.

CAPUT XII.

Occaſione datâ de reditu Calabriae, atque Siciliae ad antiquum ſuum Patriarcham Romanum agitur. Reginae Eccleſiae jus Metropoliticum ſub Graecis adeptum, a S. Gregorio VII. illi ſartum tectum ſervatum fuiſſe uberius oſtenditur. Alexandri III. diploma, quô jura illius adſeruntur, quodque deperditum putavit Ughellus, ex autographo editur. De Epiſcopatibus Reginae Eccleſiae ſuffraganeis nonnulla delibantur.

I. Occaſione potius illius mox laudatae S. Gregorii VII. epiſtolae ad Rogerium Comitem, illud heic etiam obſervare libet, falſum fuiſſe virum doctiſſimum Chriſtianum Lupum (1), & quot quot illum ſecuti ſunt ducem, dum ex male intellecto quodam Roberti Montenſis loco, Northmannos utramque Siciliam adeptos, Sedi quidem Cpolitanae ſubtraxiſſe Epiſcopos, ſed ad Hadrianum uſque IV. Romanae non reddidiſſe putaverunt. Narrat quidem Montenſis (2), Willielmum Siciliae Regem cognomentô Malum Rogerii Regis filium, cum Hadriano PP. *pacem feciſſe concedendo ei conſe-*

(57) Gaufred. lib. 4. cap. 7. fol. 231. edit. cit.

(58) Confer Pirrum in notitiis Meſſanenſi fol. 382., & Troinenſi fol. 494. At Italum hominem fuiſſe hunc Robertum diſerte teſtatur Malaterra lib. 4. cap. 23.

(1) Lup. in Schol. ad can. 6. Sardicenſ. tom. 1. fol. 299. edit. Venet. Nicolai de Epiſc. Viſitator. cap. 5. Catalan. in hiſt. 7. Synod. n. 8. tom. 2. Concil. Rom. 1743. fol. 235.

(2) Robertus Abbas de Monte in ſupplement. ad Chronograph. Sigeberti Gemblacenſis tom. 2. Biblioth. Sicul. fol 951., qui id ad ann. 1157. refert. ſed minus adcurate.

secrationes Episcoporum Regni sui, & Ducatus, sicut antiquitus eas habuit Ecclesia Romana, unde discordia fuerat inter Patrem suum Regem Rogerium, & Innocentium, & Eugenium Romanos Pontifices. At vero, primum fuisse Willielmum qui concesserit, is neutiquam scribit: quod equidem si scripsisset, haud majorem certe fidem mereretur, quam tot sincera utriusque Siciliae Ecclesiarum diplomata a Northmannis Principibus elargita, ex quibus Romano Pontifici vectigales factas statim fuisse illas Ecclesias constat. Verissime enim dixerat Paschalis II., in eo quod ad Petrum Episcopum tunc Scylacenum, deinde Panormitanum Archiepiscopum, annô CIƆCX. dedit diplomate (3), quô Scylacenam Ecclesiam speciali S. A. protectione prosequitur, *quod Deo auctore per strenuissimorum fratrum Roberti quondam nobilis memoriae Ducis, & Rogerii Comitis labores, atque victorias, tam ex illa* (scilicet Scylacena) *quam ex ceteris Calabrorum Ecclesiis, Graecorum tyrannica cessavit invasio*. Non cessasse autem, sed mutatam per illorum victorias tyrannidem dixisset, si e jugo ereptas Ecclesias, Romanae Sedi non reddidissent. Eam itaque spectant Montensis verba discordiam Hadrianum inter, atque Willielmum, annô CIƆCLV. occasione Henrici S.R.E. Cardinalis in Siciliam Legationis excitatam; propterea quod in Pontificiis litteris Willielmo Salerni, primô post Rogerii Patris mortem annô, exhibitis, Regis titulô non donaretur, ut Romualdus (4) Salernitanus narrat. Tunc nimirum, quemadmodum in similibus, inter Romanos Pontifices, ac Reges, quas Deus avertat, dissensionibus evenire solet, prohibiti Episcopi fuerunt, ne Romam consecrandi pergerent: praesertim vero, quod admissis jam in utroque Regno Metropolitanis, nova tunc ea reservatio quoad omnes Regni Episcopos, & aliquo colore impugnari posse videretur.

II. Illud vero nec semel sub Northmannis ante Hadriani tempora accidisse ex illorum temporum Historia compertum

(3) Confer diploma signatum nonis Aprilis indict. 3. an. 1110. apud Ughell. tom. 9. col. 429. edit. Colet. S. R. J. Refert haec Baron. an. 1154. n. 4., sed an. seq. Murator. in Annalib.

(4) Romuald. in Chronic. tom. 7.

tum est. Primum sane, quum post mortem Willielmi Apuliae Ducis ex Roberti stirpe in eo Ducatu postremi, Honorius II. Rogerio Willielmi Mali Patri, quum non adhuc Rex, sed Siciliae Comes esset, illius Ducatus concedere, ut vocant, investituram noluit. Tunc enim, ut idem Romualdus (5) narrat, excommunicatus annô CIↃCXXVII. ab Honorio Rogerius est, *quia non permittebat ut Siciliae Episcopi venirent Romam. Denuo excommunicatur etiam ab eodem Papa, quod indebitum titulum sibi, nomen Ducis scilicet, inconsultô Romanô Pontifice arripuisset*. At pax deinde Beneventi sequenti annô conclusa est. Tamen haud absimilia evenisse postea, quum inter Innocentium II. eundemque Rogerium de favore Anacleto Antipapae praestito, deque Regis titulo ab hoc extorto controversiae efferbuerunt, admodum verisimile est. Aliquas etiam inter Rogerium ipsum, & Eugenium III. hac de re dissensiones intercessisse satis innuit Romualdus (6), quum anno CIↃCL. haec scribit: *Rex Rogerius Archiepiscopos, & Episcopos terrae suae a Papa Eugenio jussit consecrari*. Ut autem ex his, utriusque Siciliae Episcopos, aut sub Honorio, aut sub Innocentio, aut sub Eugenio primum fuisse restitutos prudens nemo concludit; ita porro, neque sub Hadriano. Quamobrem omnia complectens recte Montensis de Willielmo dixerat: *unde discordia fuerat inter Patrem suum Rogerium, & Innocentium, & Eugenium Romanos Pontifices*. Subdit propterea: *Idem vero Apostolicus* (Hadrianus) *concessit ei Regnum Siciliae, & Ducatum Apuliae, & Principatum Capuae*. Eâ scilicet de caussa, bellô a Willielmo in ditionem Romanam annô CIↃCLV. illatô, excommunicatum ab Hadriano illum fuisse scribit Cardinalis de Aragonia (7). Sed pax sequenti annô, Pontificem inter ac Regem conclusa illud egit, ut consecrationes etiam Episcoporum utriusque Siciliae iterum redderet. Et ita quidem Robertum, quem sub Sigeberti nomine

(5) Refert haec eadem ex Romualdi Chronic. Baron. ad an. 1128. n. 4. sed ad an. potius antecedentem pertinere videntur. Vide eund. Murat. in annalib.

(6) Ad eum an. id refert Murat. in laud. Annalib.

(7) Card. de Aragonia in vita Hadriani PP. 4. tom. 3. p. 1. S. R. J.

ne laudat, rite Sigonius (8) intellexit. Extant concordiae acta apud Baronium (9) ex quibus rei gestae series in optimo lumine collocatur.

III. Illud itaque certum omnino esse debet, Northmannos, ut Calabriam abstulere Graecis, illico Romano Patriarchae, & quas invenerant, & quas fundarunt Sedes subdidisse, quemadmodum & fecerunt in Sicilia, quum illam deinde ab immani Saracenorum peste liberarunt. Hoc ex diplomatis abunde patet, quae utriusque regionis Episcopis passim dedere, quaeque videri apud Ughellum, & (10) Pirrum possunt. Ad nos enim quod adtinet, integram heic lubet referre S. Gregorii VII. Epistolam (11), ex qua plane dignoscitur, expulsis vix Graecis, Calabriae Ecclesias, earumque potiorem Metropolitanam Reginam, nihil dimotâ politiâ, quam tamdiu ratam habuerat Romana Ecclesia, eidem fuisse restitutas. Sane non ante annum CIϽLX. Regium Graecis eripuit Robertus Wiscardus, quô primum tempore Ducis Apuliae, atque Calabriae titulum adsumsisse Gaufredus (12) & Ostiensis scribunt. Quinam tunc fuerit Reginus Archiepiscopus, & an ibi remanserit, an cum Graecis Scylaceum, quo in Urbis deditione ex pacto se receperunt, abierit, omnino me latet. Nam, ut obiter dicam, Rogerium illum quod spe-

(8) Sigonius de Regno Italiae anno 1155. fol. 543. edit. Bononiae 1580. *eripiens*, inquit, *Hadriano Pontifici consecrationes Episcoporum suorum*.

(9) Baron. ad an. 1156. n. 4. & seq. Sic in concordatis illis. *Consecrationes, & visitationes libere Romana Ecclesia faciet Apuliae, vel Calabriae Civitatum ... Civitatibus illis exceptis, in quibus persona nostra, vel nostrorum heredum illo tempore fuerit ... nisi cum voluntate nostra, nostrorumque heredum... In Sicilia quoque Romana Ecclesia consecrationes, & visitationes habeat &c.*

(10) Satis est vel in Pirro legere diploma Rogerii Comitis an. 1091. Ansgerio Episcopo Catanensi concessum tom. 1. fol. 520. edit. Venet. *Per diversa loca Siciliae idoneas Ecclesias aedificavi jussu Summi Pontificis Apostolici & Episcopos ibidem collocavi, ipse eodemque Romanae Sedis Apostolico & laudante, & concedente, & ipso Episcopos consecrante*. Consecratus ibidem dicitur ab Urbano II. Ansgerius, cui datum diploma.

(11) Est epist. 24. lib. 9.

(12) Gaufred. Malaterr. lib. 1. cap. 36. Ostiens. lib. 3. cap. 16. *ex tunc*, inquit iste, *coepit Dux adpellari*. Quamvis autem Willielmus Apulus lib. 2. Nicolaum II. hunc illi titulum contulisse scribat fol. 130. tom. 1. Biblioth. Sicul. *Robertum donat Nicolaus honore Ducali*: non eô tamen usus est, priusquam Calabriae Metropolim adipisceretur. Vide etiam adnot. 24. cap. 10.

ſpectat, quem inter Reginos Archiepiſcopos anno CIƆXIV. Catalogi noſtri, & ex illis fortaſſe Ughellus locarunt, ceu privilegio ſubſcriptum, quod Riccardus filius Drogonis (qui poſt Willielmum Ferrobrachium ſecundus traditur ex Northmannorum genere Apuliae Comes) Neocaſtrenſi Eccleſiae ab Amburga ejus ſorore conſtructae conceſſit: is ex puro, putoque prochroniſmo natus eſt. Etenim ante (13) annum CIƆXVII., quinimo verius ante an. CIƆXXXV. Northmanni Principes in Italiam non advenerunt. Quum annô CIƆCI. ſignatum illud diploma ſit, (14) Rangerius dumtaxat Archiepiſcopus Reginus, qui illô vivebat annô, ei potuit chartae ſubſcribi, quem in Rogerium ex vocis ſimilitudine, tranſcribentium oſcitantia transformavit. Ex altero tantum diplomate, quod Rogerius Comes anno CIƆLXXXVI. Panormitanae Eccleſiae largitus eſt (15), noſcimus, tunc temporis Reginum Archiepiſcopum initiali nominis elemento V. ſignatum, quod ſive Ubertum, ſive Valterum, ſive Willielmum innuat, Northmannicum certe nomen, aut Langobardicum potius quam Graecum indicare videtur. Quiſquis tamen primis illis temporibus fuerit, juriſdictionem etiam Metropoliticam in Calabriae Eccleſias veteri jure continuaſſe perſpicuum eſt. Nam quum ex duabus jam diu exciſis Eccleſiis Vibonis, ac Taurianae, Miletenſem Epiſcopatum in Calabriae Ulterioris umbilico excitaſſet idem Rogerius, preceſque S. Gregorio VII. porrexiſſet, ut primo electum Epiſcopum, una cum Roberto Troinenſi Electo conſecraret, annuere ſtatim Pontifex noluit; quod ad Metropolitanum Reginum, in cujus Provin-

cia

(13) Hôc annô primum Northmanni apud Lupum Protoſpatham leguntur, qui forte praecedenti annô in Italiam venerant ex iis quae Willielmus Apulus lib. 1. narrat tom. 1. fol. 95. Bibliothec. Sicul. At vero Tancredi Comitis Altae Villae filii, unde Northmanni Principes, & Amburga ſuam trahebant originem, nonniſi anno 1035. in Italiam miſſi perhibentur.

(14) Confer illud diploma apud Ughell. tom. 9. in Neocaſtrenſib. Verum Indictio 14. qua etiam notatur, illi anno non cohaeret. De hoc Archiepiſcopo Regino, quem ex indubitatis aliis monumentis Rangerium nuncupatum noſcimus, vide infra cap. ſeq. n. 5.

(15) Extat apud Pirrum in not. Eccl. Panormit. in Alcherio tom. 1. fol. 74. edit. Venet. Ita ibi. *Ego V. Rhegienſis Archiepiſcopus huic donationi interfui, & teſtis ſum.*

cia, ex antiquis duabus ei subjectis, Ecclesia illa novabatur, novi Episcopi consecratio pertinere videretur. En integram (16), quae lectu digna est, S. Pontificis epistolam.

IV. Gregorius Episcopus servus servorum Dei, Rogerio nobili Comiti salutem, & Apostolicam Benedictionem.

*Non dubitet Prudentia Tua Nos libenter petitioni Tuae favere, in quantum cum Deo, & sine Fratrum nostrorum scandalo fieri potest. Non est enim aliqua saecularis apicis persona, cui, salvâ justitiâ, pronius assensum nostrum praebere velimus. De eo autem, quod super Electo Melitensi postulasti, noverit Nobilitas Tua nobis esse intimatum, ad jus Ecclesiae Rhegytanae * pertinere. Unde non aliter annuendum postulationi Tuae* * *sic* *perpendimus, nisi diligenter examinatâ justitiâ, Melitensem Ecclesiam ad praefatae Rhegytanae Parochiae consecrationem non attinere constiterit. Ad cujus rei indagationem, quia Te diligimus, sine temporum molesta dilatione, copiam Tibi providimus: videlicet, ut accersitis Fratribus nostris Barensi Archiepiscopo V., & W. Firmano Episcopo, & Legato nostro W., si fieri potest cum his tribus; alioquin, vel horum duobus praesentibus, caussa in communi discutiatur. Si ergo causâ solerter eventilatâ, ab illius potestate inventa fuerit libera, tunc Nos sicut oportebit, effectum dare precibus Tuis non pigritabimur. Sin autem, decet, atque necesse est, ut sic Tua Devotio, in iis praecipue quae Dei sunt, se se aequaliter habeat; quatenus Fraternae charitatis, & concordiae vinculum rumpere, & dilectionis unitatem in invicem scindere caveat, in mente habens quod scriptum est:* si recte offeras, & recte non dijudicas, peccasti. *De caetero, quia Troinensem Electum a Nobis consecrari postulas, licet electioni ejus hoc defuerit, quod Legatus Apostolicae Sedis, & consensus Noster non adfuit: tamen monentes, ne de futuro id fiat, Tuae dilectioni, ipsiusque personae laudabili testimonio id ad praesens annuimus, ut veniens, Deô favente, per nos consecretur.*

V. Quum die, & consule careat haec epistola, quotô data fuerit Pontificatus Gregorii annô obscurum est. Qui annô

(16) Ea est 24. lib. 9. Regesti S. Gregorii 7.

nô CIↃLXXII. ſignatam putavit (17), non advertit animum, quod Pontificem eô annô Gregorium faceret, quum adhuc eſſet Alexander II., qui Aprilis XX. anni ſequentis e vivis excedens, illi ſtatim locum conceſſit. Ex fundatione Miletenſis Eccleſiae, cujus primi Epiſcopi conſecrationem poſtulare Gregorius videtur, certior conjectura eſſet. Aſt haec tot involuta tricis eſt, ut portum deſperes. Primum ejus Epiſcopum Arnulphum anno CIↃLXXIII. conſecratum fuiſſe a S. Gregorio VII., Hioſphorum deinde Arnulpho anno CIↃLXXVII. ſucceſſiſſe, atque ad hujus conſecrationem relatas Gregorii litteras ſpectare (18) Ughellus ſcribit. Sed nullâ plane ratione unde haec eruerit video. Controverſiam ſane in primi Epiſcopi conſecratione agitatam fuiſſe veriſimilius videtur, quod poſt primum exemplum, novae oriri difficultates haud facile potuerint. Verum his omiſſis, ſi diplomata vera ſunt, Arnulphum primum fuiſſe illius Eccleſiae Epiſcopum, atque a S. Gregorio VII. datum, ex diplomate dotationis ejuſdem Eccleſiae, quam innumeris Rogerius cumulavit beneficiis, diſcimus. Hoc autem integrum refert Ughellus, annô ſexies milleſimô quingenteſimô nonageſimô quintô ſignatum. Is autem annus eſt Chriſti (19) vulgaris CIↃLXXXVII. Datum

(17) Albert. Piccol. de antiq. jur. Sicul. p. 1. cap. 5. Vide Pagium juniorem in Alex. 2. & Gregor. 7.

(18) Ughell. tom. 1. in Militenſib. fol. 942. & ſeqq.

(19) Ex epocha Cpolitana ab O. C. quâ, Graeci Calligraphi, & Diplomatum Scribae in Calabria, & Sicilia frequenter utuntur, anni 5508. ad inveniendum annum Chriſti vulgarem ſubducendos eſſe docuit olim Allatius, in eo quod de hebdomadibus Graecorum eſt opuſculo. Mabillonius quidem de re diplomatica lib. 2. cap. 23. n. 12. & cap. 27. n. 7. Scaliger 5. de emendat. tempor. Petavius 9. de doctrina tempor cap. 3. & 4. Pagius de period. Graec. Roman. n. 49., & 54. & ſeq. magna, ut vides, rei chronologicae nomina, annum Mundi 5509. cum vulgari Chriſti Natali conjunxiſſe Eccleſiam Cpolitanam demonſtrant. Sed illam ſubductionem eſſe adhibendam uſus Calligraphorum temporum ſequiorum oſtendit, quum utrumque, & ab O. C. & a Chriſto nato vulgarem ſignarunt annum. Ei propterea ſemper adhaeſit Cl. Montfauconius, qui Allatio non minus Graecorum CC. pene innumeros herculeâ, ac mirabili diligentiâ volutavit. Vide illum lib. 4. Palaeograph. cap. 6. fol. 54., & 57. Nullum quidem inter utroſque diſcrimen eſſe videretur, quum illi annum Chriſti primum, iſti annum ſubducendum ſignaverint, niſi Pagius n. 14. commodius annos 5509. ſed falſo ſubtrahendos, putaſſet. Vide Calligraphorum exempla apud Sciommarum adnot. 5. in vitam SS. Bartholomaei Abb. Cryptoferratenſ. Romae editam an. 1728. fol. 105. & ſeqq., & adnot. 37. fol. 218. & apud Placentinium in epitome Palaeograph. Graecae ibidem edit. 1735. cap. 6. fol. 55., & in praefat. ad Diatribam de ſepulchro Benedicti 9. ibid. edit.

tum est autem : *Tibi Sanctissimo Militensi Episcopo Domino Arnulpho mense Octobri Indictione X.* In hac certe Indictione paullulum aqua haeret (20), quod Pontificia potius, quae X. integrô illô annô currebat, quam Caesarea, vel Cpolitana notetur. Quoad reliqua cum Hiosphori Episcopatu an. CIƆLXXVII., & cum altero, quod laudat Diplomate, quô huic Ecclesiam S. Agnetis in Dioecesi Scylacena Rogerius idem eô annô concessit, cohaerere haec nulla ratione possunt. Vivebat enim anno CIƆLXXXVII., decimo scilicet inde annô, Arnulphus Primus Miletensis Episcopus. Unde autem decimô quartô ante annô excitatam ab Rogerio illam Ecclesiam, consecratumque ab S. Gregorio VII. Arnulphum scimus? Hinc nullo pacto. Nec porro aliunde. Illud nihilominus huic Diplomati maximam νοθείας suspicionem inducit quod in eo de S. Gregorio VII. tamquam de vivente adhuc (21) Pontifice sermo fit, qui tamen an. CIƆLXXXV Maji XXV. jam e vivis excesserat. Longe similior vero Pirri (22) sententia est, qui cum Episcopatum Troinensem annô circiter CIƆLXXXII. erectum conjiciat, ad eum propannum epistolam, qua de agimus, refert: tum vel maximopere, quod ea circum tempora spectet, rerum gestarum, quain nono S.Gregorii VII. epistolarum libro continentur, series.

VI. Implicatiores sunt Reginae Ecclesiae fasti, ut Archiepiscopum, qui tunc illam regeret, noscas. Eâ nimirum aetate Arnulphum alterum in hac Sede, ab an. CIƆLXXXI.

E e quô

edit. an. 1747. fol. 22. Confer Ricciolium Chronolog. reformatae tom.1.lib. 2. cap. 1. Contium in adnot. ad Chronographiam Nicephori cap.9. Cangium v. *annus* ubi in tab. expansa annum Christi 1. vulgarem cum 5509. Graecorum conjungit, alias enim an.5510. conjungere oportuisset. Canone 3. Trullanô mirifice confirmatur haec epocha: eaque subductione nos jam supra usi sumus cap.10.adnot. 42.quum lapidem graecum anno 6592. signatum ad ann. 1084. pertinere monuimus.

(20) Mense Octobri ex more Graecorum Indictio certe XI. signanda erat. De hac Indictionum differentia mox dicam adnot. 39.

(21) Sic porro in Diplomate. *Quare hujus rei caussa confirmandae petii conspectum SS. PP. Gregorii VII. qui gloriosissimi Apostolorum Principis Petri Sedem tenet. Is petitiones justas implevit nostras, deditque nobis honestissimum Virum D. Arnulphum nomine, & Episcopum Ecclesiae Militensis constituit.*

(22) Pirr. lib. 1. in not. Messan. ann. 1081. tom. 1. fol. 382. & in Troinensi lib. 2. not. 8. fol. 495. & in not. S. Michaël. Arch. de Troin. tom. 2. fol.1016. edit. Venet.

quô Ecclesiam SS. Trinitatis Mileti dedicasse crediderunt, ad annum usque CIↃCX. quô S. Brunonem in Archiepiscopum Reginum electum fuisse tradunt, collocant Catalogi (23) nostri. Hunc pariter Graecum hominem non fuisse ejus innuit adpellatio, quum Arnulphi, Rodulphique nomina, quae eadem esse plures contendunt, ex Gothico, vel Langobardico more dimanasse videantur. Ab laterculo Reginae Ecclesiae annô CIↃIↃCXLIX. recens confecto illum sumsisse Ughellum (24) puto, qui tamen V. hujus Ecclesiae Archiepiscopum ex Panormitanae Ecclesiae Diplomate an. CIↃLXXXVI. paullo ante locasse non animadvertit. Alucinationem saltem hujusmodi Catalogi Auctor non admisit, qui illum V. plane nescivit. Mutandum V. in A. nonnemo vellet (25) ut cohaereat. Sed si vetusta Diplomata, ubi plura alia, & evidentiora monumenta correctionem adhibendam esse non cogunt, temerare hôc pactô licet, actum jam de tota venerabili antiquitate est; quum fixis semel sistematis, unicǫ calami ductu omnia congruere facile possint. Itaque, ut dicam, quod nunc sentio, valde mihi Reginos inter Archiepiscopos Arnulphus iste incertus est; quum nec in uno Monasterii SS. Trinitatis Mileti, nec in altero S. Michaëlis Archangeli de Troina, quae unice obtenduntur Rogerii privilegiis, sub Regini Archiepiscopi nomine occurrat. Quinimmo quum in postremo hoc anno CIↃLXXXIII. signato etiam (26) tamquam

(23) Vide Catalogum edit. ad calcem Synodi D. Casparis de Creales, & Arce anno 1649. vulgatum.

(24) Ughell. tom. 9. in Reginensib. fol. 324. edit. Colet.

(25) Zavarronus in apologia laud. edit. Rom. cap. 10. n. 21. fol. 133.

(26) Sic in illo apud Pirrum in laud. mox not. S. Michaël. Arch. ac Troin. adnor. 22. *Ad auctoritatem dedicationis Ecclesiae, quae facta est a bona memoria Domini Arnulphi 14. Januarii ann. ab Incarnat. Domin. 1081. Indiction. 4. Dominante Domino meo Roberto Wiscardo. Amen. Datum Troinae an. Sal.* 1083. In altero vero SS. Trinitatis Mileti, quod magnarum hodie litium seges fuit, relato in ea quae de natura, & qualitate Monasterii SS. Trinitatis, & S. Angeli Mileti edita Neapoli an. 1762. scriptura est, fol. 64. sic lego. *Quae autem in dedicatione ejusdem Ecclesiae, quae facta est ab Archipraesule bonae memoriae Domino Arnulpho quarto Kal. Januarii ab anno Incarnatione Domini millesimo octuagesimo primo Indictione 4. Dominante Domino meo Duce Roberto Wiscardo a me, vel a fidelibus meis dotis nomine eidem Ecclesiae data, & concessa &c.* Vide in primis quam bene conveniant, aut mutuo se exscribant tabulae. Datum illud est annô 1091. Quamobrem neque de Arnulpho, sive Ro-

quam defunctus, & bonae memoriae Arnulphus iste laudetur, de Regino, quem ad annum usque CIↃXC. vixisse autumant, sermo omnino esse non potest. Quamobrem, quum ea circum tempora alterum sibi Arnulphum Archipraesulem Ecclesia Consentina sibi vindicet, eamque Cathedram (27) ante annum CIↃXCIII., quo tempore ab Rogerio Roberti Wiscardi filio Apuliae, & Calabriae Duce amplum obtinuisse Diploma perhibetur, rexisse constet: in tanta rerum obscuritate, tres Anulphos istos sine certis notis distinguere omnino non possumus. Sed hac de re alibi ex proposito acturum me spero.

VII. Ceterum, aut eâ consecrandi primi Miletensis Episcopi occasione, aut etiam fortasse antea, Metropolitica Reginae Ecclesiae jura, quae in antecessum trium & quod excurrit saeculorum spatiô adquisierat, servata voluisse S. Gregorium VII. datô in illius favorem Diplomate, ex altero liquet evidenter Alexandri III. privilegio, quod ex autographo in Tabulario Reginae Ecclesiae conservato, heic subnectere (28) libet.

 Ale-

Rodulpho Archiepiscopo Consentino sermo ibi esse potest, qui primum in Diplomate Catanensis Ecclesiae ann. 1092. Ind. 5. Idib. Decembris signato legitur apud Pirrum not. Catanens. tom. 1. fol. 523., inde vero usque ad an. 1127. post varia discrimina passim in Diplomatis occurrit apud Ughell. in Consentinis tom. 9. colum. 184. & seqq. De hoc Arnulpho vide Petrum Diaconum in Chronic. Cassinens. lib. 4. cap. 27. tom. 2. S.R.J. Haud recte tamen haec Diplomata inde impugnat Caussidicus ille hypercriticus Monachomastix, qui laudatam mox scriptionem edidit, quod Ecclesiae utriusque consecrationis adeo vicina sunt tempora, ut utramque eumdem Episcopum in dissitis regionibus dedicasse difficile admodum videatur. Etenim non minus quam integrô ferme annô remota sunt tempora, quum Troinensis die 14. Januar. sub initium anni 1081. Miletensis vero die 28. Decembris sub finem ejusdem anni, ut legenti patet, consecratae perhibeantur.

(27) Quinimmo & ante ann. 1092. ex mox laud. Diplomat., ubi tamen Rodulphus adpellatur.

(28) De hoc Diplomate ita Ughell. tom. 9. col. 326. *Hocce privilegium non vidi: meminit tamen illius Ecclesiae Dypticha* (Catalogus nimirum ille, quem supra laudavimus adnot. 23.) *Autographum cum ceteris monumentis ab impiissimis Turcis cum ipsa Ecclesia cremata fuere*. Verum hoc immane illud incendium fugerat, ejusque non modo autographum, quamvis a tineis, blattisque abunde laesum, in Archiepiscopali Archivio repertum est; sed & authenticum etiam illius exemplum, quod vulgo *transumtum* vocant. Hoc Romae legitime peractum fuit instante Archiepisc. Caspare a Fosso anno 1583. 11. Januarii Ind. 11. citatis omnibus sua interesse putantibus ab tunc Auditore Camerae Hieronymo Matthaeo, deinde S. R. E. Diacono Card. S. Hadriani; atque in actis Jo- hannis

Alexander Episcopus Servus Servorum Dei: Venerabili Fratri Rogerio Regensi Archiepiscopo, ejusque successoribus canonice instituendis in perpetuum.

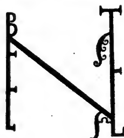
Sicut in humani compage corporis naturalis ratio singulis quibusque membris ad salutem providens, speciales, & proprios actus edocet; nobilioribus vero suam dignitatem conservat: ita in corpore Ecclesiae, Apostolica providentia, secundum Sacrorum Canonum Constitutiones, universas regit Ecclesias; digniores, & famosiores in sui status praerogativa custodit. Aequum enim, & rationabile est, ut suus unicuique honor Ecclesiae, atque collata dignitas Sedis Apostolicae munimine confirmetur. Quocirca Venerabilis in Christo Frater ROGERI Archiepiscope Tuis justis postulationibus benignum impartimur assensum; & Praedecessorum nostrorum felicis memoriae GREGORII, & EUGENII Romanorum Pontificum vestigiis inhaerentes, praedictam Regen-
* sic *sem Ecclesiam, cui Deo Auctore praesse dinosceris*, sub B. Petri, & Nostra protectione suscipimus, & praesentis scripti privilegio communimus: statuentes, ut quascumque possessiones, quaecumque bona, eadem Ecclesia priscis temporibus juste habuit, & in praesentiarum concessione Pontificum, largitione Imperatorum, Regum, Ducum, Comitum, Principum, oblatione fidelium, juste, & legitime possidet; quidquid etiam per aliquod rationabile scriptum, & certum, ac legale indicium recuperare potuerit, aut in futurum rationabilibus modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma Tibi, Tuisque successoribus, & illibata permaneant. Praeterea ipsum Regensem Archiepiscopatum,*
* sic *cum omnibus suis Episcopatibus, videlicet Trapejano*, Neoca-*
* sic *strensi, Sillano, Cassanensi, Bovensi, Geratino, Opensi*, &*
* sic *Cotronensi*, atque cum adjacentibus Parrochiis suis, Tibi, Tuis-*
* sic *que successoribus nichilominus* confirmamus, & ordinandi, seu consecrandi Episcopos, tam Graecos, quam Latinos (*) Eccle-*
siae

hannis Jacobi de Fabiis Curiae Caussarum Camerae Apostolicae Notarii adnotatum. At easdem tunc temporis, quas nunc habet ex carie laesiones, exemplar exhibuit, quemadmodum in hoc exemplo observari potest.

(*) Hinc palam fit, quod juri Metropolitico innatum erat, post Hadriani Concordata, de quibus supra n. 2., jam indulgentiae in Regno nostro tribui coeptum.

stae Tuae subjectos, licentiam, & potestatem pariter indulgemus. Pallei * *quoque usum Tuae Fraternitati en Apostolicae* * sic
Sedis libertate conceedimus, infra Ecclesiam tantum, diebus, qui inferius distinguuntur, id est Nativitate Domini, & Apparitione ipsius, Coena Domini, Pasca *, *Ascensione, Penteco-* * sic
*sten**, *quatuor solemnitatibus B.Dei Genitricis, semperque Virginis* * sic
*Mariae, in Natalitiis Apostolorum, & Praecursoris Christi Johannis Babtistae** in *consecrationibus Episcoporum suffraganeo-* * sic
rum, in dedicationibus Ecclesiarum, *& annuo Natalicii Tui die. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat praefatam Ecclesiam temere perturbare*, aut *ejus possessiones auferre*, *vel* ablatas *retinere, minuere, seu quibuslibet venationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum pro quorum gubernatione*, & sub*stentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva Sedis Apostolicae auctoritate. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica, saecularisve* persona *hanc Nostrae Constitutionis paginam sciens contra eam temere venire temptaverit* *, *secundo, tertiove commonita, nisi reatum suum con-* * sic
grua satisfactione *correxerit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & a sacratissimo* corpore, & sanguine *Dei, & Domini Redemptoris Nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subjaceat. Cunctis autem* eidem Ecclesiae *sua jura servantibus sit pax Domini Nostri Jesu Christi, quatenus, & hic fructum bonae actionis percipiant, & apud districtum* Judicem praemia aeter*nae pacis inveniant. Amen.* (29) *Benevalete*. Mox in medio signum Alexandri III. in

(29) Illud *Benevalete* aureum monogramma est, quod a tempore S. Leonis IX. in ejusmodi Rom. PP. Diplomatis occurrit, uti apud Mabilon. 5. de re Diplomatica tab. 50. Confer etiam Cangium in Gloss. v. *Benevalete*. Est autem hujusmodi.

in duobus circulis subditur, quorum interior ad rectos angulos diffectus, ut crucem exhibeat, haec in duobus angulis superioribus habet: *Scs Petrus*. *Scs Paulus*. In angulis vero inferioribus: *Alexander PP. III.* Tum inter circuli interioris, & exterioris perpherias illud Psalmi circumscriptum: *Vias* tuas Domine demonstra michi*. Contra illud sequitur subscriptio. *Ego Alexander Catholicae Ecclesiae Episcopus SS.* Deinde † *Ego Hubaldus Hostiensis* (30) *Episcopus SS.* † *Ego Bernardus Portuen, & S. Ruffinae Episcopus SS.* † *Ego Gualterius Albanensis Episcopus SS.* Tum a parte dextera. † *Ego Hubaldus Card. tit. S. Crucis in Hierusalem SS.* † *Ego Henricus Presbyter Card. tit. SS. Nerei, & Achillei SS.* † *Ego Guilielmus Presbyter Card. tit. S. Petri ad Vincula SS.* A parte vero sinistra lacerum ita Diploma est, ut praeter initia cetera desint omnino. † *Ego Jacin* . . . . . † *Ego* . . . . . . † *E* . . . . . . Infra. . *Datum Cajet. per manum Hermanni S. Romanae Ecclesiae Subdiaconi, & Notarii XIII. Kal. Decembris Indictione XIIII. In.* . . . . Laceratione reliqua perierunt.

*sic

VIII. Por-

(30) Notissimi sunt quicumque heic subscribunt S. R. E. Card. inter eos, qui Alexandrum elegerunt, eumque fervente schismate Octavianiô secuti sunt. Eorum nomina, unô demtô Hubaldô Presbytero Card. tit. S. Crucis in Hierusalem, leguntur in fronte Epistolæ illius, quam de electione Alexandri ad Fridericum Imperatorem dederunt a Baron. relat. ad ann. 1150. n. 47. Primus itaque fuit Hubaldus Allucingolus Lucensis, creatus Card. ab Innoc. II. ann. 1140. mox Ostiensis Episcopus, ac tandem Rom. Pont. Lucius III. Secundus Bernardus ex Canonico Regulari, ac Priori Lateranensi creatus Card. ab Eugenio III. annô 1145., deinde Episcopus Portuensis. Tertius Gualterius, qui illô eodem annô 1150. creatus fuerat Card. Episcop. Albanensis ab Hadriano IV. Quartus autem, qui fuit Hubaldus Caccianimicus Presbyter Card. tit. S. Crucis in Hierusalem, tametsi in eis ad Fridericum litteris non appareat, Alexandri nihilominus partes secutum fuisse satis constat, ex Legatione, quam cum laudato Bernardo Episc. Portuensi, atque cum Hyacinto S. M. in Cosmedin Diacono Cardinali ad Conventum Divionensem pro Alexandro gessit. Creatus autem fuerat Card. a Lucio II. an. 1144. Quintus Henricus Pisanus est ex Monacho Cisterciensi creatus ab Eugenio III. ann. 1150. Presbyter Card. tit. SS. Nerei, & Achillei. Sextus est Guillielmus Papiensis creatus ab Hadriano IV. anno 1155. Card. Diacon. S. Mariae in Via Lata; mox Presbyter Cardin. tit. S. Petri ad Vincula, Legationibus pro Alexandro gestis celebris. Septimus erat fortasse Hyacinthus Bobbo Card. Diacon. tit. S. Mariae in Cosmedin a Caelestin. II. ann. 1144. creatus, qui fuit deinde Rom. Pont. Caelestinus III. Hunc enim ex litteris ad Fridericum, atque ex Legationibus gestis pro Alexandro stetisse constat. Confer Ciacconium in singulis, ex quo haec carptim delibavimus.

VIII. Porro quae ex temporum injuria in autographo hiant lacunae, ex sexcentis similibus illorum temporum Pontificiis Diplomatis, ut diversis characteribus fecimus, suppleri commode possunt. Verum nodus vindice dignus in anni supplemento est, qui quum in extremo margine esset, in membrana rescissus non comparet. Tametsi autem apud Ughellum, qui hanc chartam laudat, annum legam CIƆCLXIII. in fastis quoque nostris annum CIƆCLXVI; a tergo tandem ipsius Diplomatis alienâ manu, ab eo qui supplere conatus est, annum CIƆCLXIV. notatum repererim: neminem tamen ad scopum collimasse puto; sed annum CIƆCLXV. omnino fuisse signatum, ac substituendum. Bis enim Cajetae Alexander III. fuisse legitur. Primum quidem hôc annô CIƆCLXV. quum post Octaviani Antipapae obitum e Galliis rediens, vi incurrentis procellae in Messanae Portum deductus est, ut ejus acta ex Vaticano Cod. a (31) Baronio edita testantur; ubi a Rege Willielmo, qui Panormi morabatur, auditô ejus adventu, ea omnia fieri, ac disponi jussa sunt, quae ad tractandum, vehendumque tantum Pontificem, utriusque Principis Majestatem decebant. *Ad vehendam*, inquiunt, *ipsius Venerandam Personam, Galeam unam rubeam pro Episcopis autem, & Cardinalibus quatuor jussit studiosissime praeparari. Reginum quoque Archiepiscopum . . . . . . & alios Magnates cum ipso Pontifice destinavit, qui eum gloriose conducerent, splendide associarent, atque ad Romanam Urbem gloriose deferrent*. Hic autem Reginus Archiepiscopus Rogerius ille erat in Aula Willielmi II. una cum Gentili Episcopo Agrigentino, atque Electo Syracusano diu moratus, de cujus avaritia, & hypocrisi, ac miris cum ceteris Episcopis artibus aulicis, plura scribit (32) Hugo Falcaldus auctor coaevus.

(31) Vide haec acta apud Baron. ad ann. 1165. n. 11. & sequentib. Illud tamen monemus secutos nos fuisse in eorum lectione nonnullas Baluzii correctiones, quas ex alio C. sumsisse putamus, magisque rei gestae seriem illustrantes reperimus. Agit & de hoc adventu Alexandri Messanam Romuald. Salernit. tom. 1. Biblioth. Sicul. fol. 870.

(32) Hugo Falcaldus in hist. de reb. gestis in Siciliae Regno, quas partim ipse vidit, partim eorum qui interfuerant veraci relatione cognovit, ut ipse in principio asserit, tom. 1. Biblioth. Sicul. fol. 450. & seqq. exscriptus a Bonfilio

vus. Sic autem prosequuntur acta. *Movit ergo a Messana B. Alexander Papa in mense Novembri, & transiens per Salernum, atque Cajetam, fauces Tyberis in festo S. Caeciliae ingressus est, & ad Ostiam ea nocte cum fratribus suis quievit &c.* Fuit quoque secundò Cajetae Alexander annô CIↃCLXVII. mense Juliô (33), quum, ut eadem acta narrant, & cum eis Romualdus Guarna (34) Arch. Salernitanus, Româ iterum fugiens, eo quod vexatus a Friderico populus in id consentiret, ut tam ipse, quam subrogatus Antipapa Guido se Papatu abdicarent, peregrini larvam indutus Cajetam pervenit, ubi habitu Pontificali resumtô Beneventum perrexit. Demtis profectò aliis quibusque notis, quas mox indicabo, quis non videt, primum illud opportunum fuisse tempus, ut Rogerius jura, bona, ac dignitatem Ecclesiae suae speciali a Pontifice privilegiô confirmari obtineret? At vero eae concurrunt notae, quae in prima, non in secunda Cajetae mora datum hoc Diploma certissime demonstrant. In prima enim mensem Novembris, atque Indictionem eô mense habemus XIV., quum in secunda mensis sit Julius, aut si mavis Augustus, Indictio autem XV. Dies quoque signata est illius mensis XIX. Romam autem, immo ad Tyberis fauces die XXII. Alexander pervenit, atque sequenti die IX. Kal. Decembris, ut ex ejus ad Archiepiscopum Rhemensem epistola (35) constat, urbem ingressus est, quae quidem omnia mirifice cohaerent.

IX. At

filio in hist. Sicil. p. p. lib. 6. a fol. 252. ad seqq. nemine laudatô. An jure, vel injuriâ illa scripserit Falcaldus, non est hujus loci in examen deducere.

(33) Vide acta apud Baron. ad an. 1167. n. 5. Mensem fuisse Julium, aut saltem sequentem Augustum ex actis ipsis ibi n.2. diserte eruitur. Et quamvis pervenisse Pontificem Beneventum hôc annô mense Septembris scripsisse Anonymum Cassinensem Pagius putaverit an. 1167. n. 1. eumque lapsum fuisse ostendat, eo quod Alexander 11. Kal. Septembris Beneventô epistolam dederit, falsus tamen corruptô Anonymi editione est. Ita enim recte textus Anonymi legitur edit. Pratill. tom. 4. fol. 109. *Alexander Papa exiens Urbe, Beneventum venit. Mense Septembri obiit Theodinus Abbas &c.* Ceterum id ne quidem nobis officit, si longas Cajetae moras traxerit.

(34) *Quô cognitô Alex. PP., qui tunc in Turri Chartulariae morabatur in habitu peregrini cum paucis Urbem exiit, & Cajetam usque pervenit, & adsumtô habitu Pontificali, Beneventum veniens, a Civibus ejusdem Civitatis honorifice receptus est.* Romuald. tom. 1. Biblioth. Sicul. fol. 873.

(35) Confer hanc epistol. relat. tom. 10. Concilior. Labb. fol. 1370., & Pagium ad an. 1165. n. 9.

IX. At inquies, quî eô annô adhìberi Indictio XIV. potest, quum XIII. tunc cursum perageret? Id vel ipsa Alexandri acta testantur, quae ejus in Urbem ingressum signant hôc pactô: *Acta sunt haec omnia annô Dominicae Incarnat. millesimô centesimô sexagesimô quintô, Indictione decimatertia undecimô* (36) *Kal. Decembris*. Ad vetustum sane adhibitarum a Pontificibus Indictionum morem, animum non converterit necesse est, qui adversus tradita haec exornaret. Nullum enim latere debet hominem eruditum, Romanos Pontifices ex quo Indictiones in diplomatis, epistolisve suis signare coeperunt (signasse autem primus (37) S. Gregorius creditur) ad usque ipsius Alexandri III. tempora, Cpolitanas adhibuisse Indictiones (38), quae a Kalendis Septembris ducunt exordium. Quamvis enim obscurissima sint quarumcumque Indictionum (49) initia, earumque usus; hoc tamen ex omni-

(36) Legendum tamen inversis litteris IX. Kal. Decembris, ut ex mox laudata epistola Alexandri constat ad Archiep. Rhemensem. Baluzius corrigit VIII., sed aeque falsum; nam die sequenti festô S. Ceciliae Alexander ingressus est Romam.

(37) Ita quidem Maurini PP. in adnot. ad epist. 1. lib. 1. epistolar. S. Gregorii PP. putant: eumque Cpolitanam Indictionem idcirco adhibuisse suspicantur, quod eâ incipiente ipse Pontificatum inierit; at revera, quod fortasse nulla adhuc esset Indictio, quae a Kal. Januarii haberet primordia, quae deinde dicta Romana, vel Pontificia est.

(38) Hoc dudum observavit Cangius in Gloss. v. *Indictio Romana*. At saeculô 12. ita misceri Indictiones coeperunt, ut recte dixisse observet Chiffletium in Trenorchio pag. 253. Indictionum initia varie pro Scriptorum, & Notariorum arbitrio ea tempestate tabulis adscripta fuisse. Nec enim Carolinorum Principum ab ipsius Caroli Calvi aevo diplomata desunt, in quibus Indictiones Romanae adscribuntur, ut etiam Murator. monet differt. 34. antiquit. medii aevi.

(39) Gothofred. in comment. ad L. 8. C. Th. de indulgent. debitor. lib. 11. tit. 28. ad varias multarum ll. Indictiones conciliandas in ea versatur opinione, ut Indictionum alia Italica fuerit, cujus initium ab anno vulgari 312., alia orientalis, cujus exordium ab an. 313., tertia Carthaginiensis Africae Proconsularis; quae an. 314. incipiat, postrema Africae Dioeceseos; quae ab an. 315. duceretur. Sed ad diplomata quod adtinet ita communius distinguuntur, ut alia a Kal. Septembrib. proficiscatur, eaque Cpolitana dicitur, alia ab octavo Kal. Octobris, eaque Constantiniana, vel Caesarea nuncupari solet. Et hae quidem antiquae; nam ut S. Ambrosius ait lib. 10. epist. 83. *Indictio Septembri mense incipit*. Et in lib. de Noe, & arca cap. 17. *etsi a mense Septembri ann. videatur incipere, sicut Indictionum praesentium usus ostendit*. Constantiniana vero a devicto Maxentio VIII. Kal. Octobris an. 312. incoepisse vulgo creditur, uti apud Clavisium ad an. Mundi 4261. vulgar Epoch. 312., quod jure incertum Petavio est Ration. tempor. p. 1. lib. 6. cap. 1., quemadmodum & utra earum sit vetustior. Tertia Indictionis species recens

bus, quae supersunt S. Gregorii I. Johannis VIII. S. Gregorii VII., aliorumque Romanorum Pontificum monumentis plane liquet. Quinimmo primus qui Romae in actis Ecclesiasticis Pontificiae, ut vocant, Indictionis a Kal. Januariis cursum iniit, Auctor iste actorum Alex. III. Cangio fuisse videtur, quum paullo ante alius (40) actorum Hadriani IV. Scriptor ab eodem Baronio laudatus etiam Cpolitanâ diserte sit usus. Nec vero desunt per ea tempora aliorum in Italia Principum diplomata, ac monumenta, quae ab eodem Cangio (41), & a Maurinis PP., atque a Cl. Muratorio referuntur, in quibus Indictionis Cpolitanae passim occurrunt notae; cujus quidem usus, quamvis caussa lateat, res tamen ipsa certa est. At potissimum adhibita in utriusque Siciliae Regno haec Indictio ad tempora (42) usque Roberti Regis passim videtur, ex veteri Graecorum Apuliam olim, Calabriam, atque Siciliam incolentium more retenta, qui a Kal. Septem-

recens est, quae Romana, seu Pontificia nominatur, quod adhiberi in Pontificiis diplomatis coeperit, atque a Kal. Januariis, quae priores duas illas Epochas sequuntur, initium habent. Illud plane qua ratione Macrius hoc v. adserat nescio, Pontificias Indictiones ab octavo Kal. Januarii exordium sumere, easque primum, quod lubens admitterem, in Conc. Constantiensi in usum fuisse deductas. Illas quidem nonnullos ab VIII. Kal. Januarii, & ab VIII. Kal. Aprilis, sicut annos a Nativitate, & ab Incarnatione calculasse indubitatum est, ut videri apud eund. Petavium, & Ricciolium Chronol. Reform. tom. I. lib. 3. cap. 16. potest. Quartam addere vult Scaliger 5. de emandat. tempor. p. 2. Antiochenam, cujus initium a Neomenia *Iiar*, idest Maji ponit. At satis haec Adolescentibus. Ampliora qui avet, Petavium adeat de doctrin. tempor. lib. II. cap. 40., & seqq.

(40) Cangius ibid. Sic porro alius veterum actorum Scriptor. apud Baron. ad an. 1154. n. 4. *Eum* (scilicet Hadrianum) *invitum ac renitentem in Sede B. Petri inthronizarunt Deó auctore IV. Nonas Decembris Dominic. Incarnat. annó* 1154. *Indictione III. coeptâ mense Septembri.* Porro hujus Auctoris additio, jam introduci tunc novum ab Kal. Januar. Indictionum ritum coepisse, satis indicat.

(41) Vide quae a Cangio, & ab addent. ad eum Maurinis PP. referuntur diplomata, quaeque refert Murator. differt. 34. antiquit. medii aevi. Non omittam hôc locô, & ita primitus in lapidibus Indictiones usurpatas, ut in illa quam Sirmundus refert in adnot. ad Ennodium lib. 8. epist. 9. de Maximo parvulo deposito *sub diem III. Id. Augustarum Symmachó, & Boëtió VV. CC. Consulibus in fine Ind. XV.* Pertinet omnino ad an. 522.

(42) Id patere tradit Cangius ex litteris Roberti Regis annó 1332. die II. Novembris primae Indictionis Neapoli datis, quae referuntur tom. 2. Histor. Delphinat. pag. 241. quô annô ad totum usque mensem Decembris Indictio XV. Pontificia currebat.

Septembribus (43) anni quoque olim ſumebant initium: Supplendum itaque indubie in diplomate noſtro: *Incarnationis Dominicae annô CIↃCLXV. Pontificatus autem D. Alexandri PP. III. annô VI.* Etenim creatus Alexander fuerat (44) Septembris VII., annô CIↃCLIX. Indictio autem XIII. Romana, a Kal. Septembris anni CIↃCLXV. jam in XIV. Cpolitanam tranſierat. Tum vel maxime quod Cajetae ſcribebat, nec ab eo loci more etiam recedendum exiſtimaverit Hermannus, qui ad VII. uſque Alexandri annum illi in diro ſchiſmate (45) Cancellarii locô fuit.

X. Nec praetereundum heic eſt, inter octo illos Epiſcopatus, qui Regino Metropolitano ſubduntur, Syllanum legiſſe nos, ubi *Sumanum* ceteros, qui autographum olim viderunt, legiſſe conſtat. Sed quinam Sumanus iſte Epiſcopatus, qui nullibi terrarum occurrit? Autographum plane conſideranti, aut Simanus certe ex litterarum ductu, aut Sutrinus offertur; ſed neutrum eſſe legendum exploratum eſt; quum primus nullibi, alter in Latio Epiſcopatus ſit, nec commune quidquam habere potuerit cum Archiepiſcopatu Regino. Sillanum omnino legi oportere Urbis Scylacei gentile nomen indicio eſt, quod nonnumquam ita olim inflexum reperimus. Mirum eſt quot gentilia ab hac Urbe derivata mediô aevô inveniantur. Ea dumtaxat enumerabo, quae hujus Civitatis Epiſcopis adtributa fuiſſe adnotavi. Habes enim inde Epiſcopos (46) Scyllacenos, Squillacinos, Scylletienſes, Scillitanos,

(43) De hoc more lege Pagium ad ann.1097.n.12., qui illum, adlatis ex Protoſpatha, & Chronograph. Barenſi exemplis oſtendit. Hinc & ſi velis ea de cauſſa annum 1166.fuiſſe ſignatum, non abnuerem, quamvis ad Alexandri uſque tempora perduraſſe difficile credam.

(44) Confer Pagium juniorem in Alex. III. n. 1. & 2.

(45) Vide de hoc Hermanno Ciacconium in fin. Cardinalium Alexandri III.

(46) In conſtituto Vigilii PP. apud Baron. ad an. 553. n. 109. *Zachaeus Epiſcopus Ecclesiae Scyllacenae.* In Conc. Rom. ſub Hilaro PP. anno 645. Harduin. tom.2. ſol.799. *Reſidente .... Gaudentio Scillaceno.* In Conc. ſub Martino anno 640. *Auguſtino Squillacino. Auguſtinus Epiſcopus S. Squillacinae Ecclesiae* tom. 3. fol. 932. In epiſt. Synod. Agathonis ad 6. Synod. ibidem fol. 1127. *Paulus Scylletienſis.* S. Gregor. ep. 37. & 38. lib. 2. Indict. X. *Johanni Epiſcopo Squillacino;* ſed ep. 34. lib. 8. Indict. I. *Johanni Epiſcopo Scillitano.* Quae ſecunda inſcriptio lapſus cauſſa fuit Card. Baron. ad an. 562. n. 9., ut illum de Scyllae famoſi ad Siculum

nos, Squillatinos, Squillacenses, Squillacenos. Sed & Sillanos fuisse dictos, nos docet epistola illa Gelasii Papae, cujus fragmentum, si tamen Gelasiii est, Gratianus (47) refert. Sic enim habet in vetustis editionibus. *Ita nos Syllanorum caedes geminata Pontificum horrendi criminis atrocitate confundit.* Errore itaque Amanuensis ex Sillano, vel Syllano, aut Scyllano, *Simanum*, vel *Sumanum* factum arbitror. Haud enim difficile fuit, imperitum locorum Scribam, acceptis in protocollo, Episcopatuum, in quos jura confirmare debebat Pontifex, nominibus, inde duobus ll. in hoc nomine non adeo fortasse proceris exsistentibus, *Simanum*, aut *Sumanum* transcripsisse dormitantem. Haec haud rara in diplomatis, nec futilis propterea hac de re (48), sed certissima nostra conjectura est.

XI.

culum fretum scopuli, Scyllaeique Oppidi Episcopo locutum fuisse putaret; quum evidens sit de Castelliensi Monasterio, quod prope Scylaceum situm erat, ab Cassiodorio & ipso Scylaceno constructum, ibi sermonem esse. Re autem vera gentile hoc *Scillitanus* ad Episcopos potius Urbis *Scillite* in Africa Proconsulari pertinebat, ex qua fuerunt celebres illi Martyres Scillitani, quorum acta Proconsularia habemus apud Baron. ad an. 202. & ex alio C. apud Ruinartium in actis sinc. MM. fol. 76. edit. Veron. Sic enim subscribunt *Faustinus* ex parte Catholicorum, & *Possidonius* ex parte Donati in collat. Carthaginiensi tom. I. Hard. fol. 1082. & *Pariator* in epist. ad Paullum C. P. tom. 3. fol. 750. Sed ad Scylaceum ut redeam, in CC. aliquibus Gratiani can. 25. 25. q. 2. & in Bulla Calixti II. apud Pirr. tom. I. fol. 82. legitur gentile *Squillatinus*. In diplomate apud Ughellum tom. 9. fol. 430. *Squillacensis*. Sic & in Conc. Lateran. 5. *Vincentius Squillacensis* tom. 9. Hard. col. 1708. In altera Paschal. II. Bulla apud Ughell. ibidem *Squillacenus*. Reliquas inflexiones ne nimius sim omitto. Sillanum fuisse etiam Urbem nuncupatam nos docet Malaterra lib. 1. fol. 174. tom. 1. Bibl. Sicul. ubi Scillacium, & Xillanum promiscue usurpari videmus, quamvis eo nomine *Sciglianum* potius indigitet Barrius lib. 2. cap. 8. An autem Jacobus ille Graecus Syllaneus, qui vitam scripsit Abb. Joachimi, & Florensis Ordinis Chronologiam, Consentiae editas per Andream Riccium anno 1612., ita se nuncuparit, quod ex alterutro horum locorum fuerit, videant alii.

(47) Sic habent antiquae editiones Gratiani. Vide illam an. 1528. Verum hunc canonem apud Ivonem sic legi testatur Antonius Augustin. dialog. 5. *Ita nos quidem Latinorum caedes*. Sane corruptissime. Sed apud Anselmum Lucensem. *Ita nos Scillacinorum sedes* (pro caedes) *geminata* &c. Baluz. ibid. notat alibi legi in C. Roman. *Scyllacenorum*: alibi *Squillatinorum*. Editiones postremae habent: Scyllacenorum. Harduinus qui hoc fragmentum retulit tom. 2. Conc. legit Scyllanorum, at monet haberi passim in antiq. edit. *Syllanorum*.

(48) Pessime hunc locum aut legit, aut correxit Transumptor Romanus, de quo supra adnot. 28. Legit enim *Seminaren.* Sed qui unquam Episcopatus Seminarensis? Tauriana quidem olim Episcopalem habuit Sedem;

XI. Si autem quaeras quaenam caussa fuerit, cur ex tredecim illis Episcopatibus, quos sub Graecis sibi suffragantes habebat Reginus, sex heic dumtaxat adpareant, illud breviter habe: ex illis, duos in Archiepiscopatus evasisse; duos item alios Saracenorum vastatione direptos transisse, ut diximus, in Miletensem; duos tandem alios, alterum Regino, alterum Tropaeensi tunc fuisse unitos, unum vero dumtaxat exemtum. Sane Consentinum ante annum CIƆLVI., florentibus adhuc in Calabria Graecorum rebus, ad eam dignitatem evectum nonnemo vellet, quod (49) eô annô Petrum *Consentiae Archiepiscopum* Lupus Protospatha vocet. Sed quum initiô adhuc XII. saeculi hic Auctor vixerit, nil mirum si more loquatur temporis sui, in quo & Consentinus, & Acheruntinus, & Barensis eâ jam dignitate fulgebant. Illud potius certum est longe antea, & fortasse paullo post tempora abstractionis Dioeceseωn sub Leone Isauro peractae, a Langobardis hanc Urbem Graecis fuisse ereptam; ac Principatui tandem Salernitano (50) contraditam; unde factum est, ut Johannis Principis Salernitani operâ, Episcopatu Salernitanô, annô, ut putant IƆCCCCLXXXIV. a Benedictô VII. in Metropolitanum erectô, inter hujus Suffraganeos in diplomatis (51) Johannis XV. Clementis II., & Leonis IX., quorum postremum ad annum spectat CIƆLI. recenseatur, adeoque, ut nonnisi tardius, & a Romanis Pontificibus in eam extolli dignitatem potuerit. Rossanensem deinde, fuisse a Graecis autocephalam constitutam, inde colligunt alii, quod apud

dem; at a tempore S. Gregorii VII. jam Taurianae, & Vibonis Sedes in unam Miletensem coaluerant ab Regino Metropolitano exemtam: quum e contra Scylacena Ecclesia, & ante sub Graecis, & deinde suffraganea semper fuerit Reginae, atque ejus suffraganeus occurrat in notitia Caelestini III. tempore edita anno 1225. apud Scheltrat. antiq. inlustr. tom. 2. not. 23.

(49) Lup. Protospath. an. 1056. *Et obiit Petrus Archiepiscopus Consentiae.* Sic & an. 1102. qui ultimus est ejus scriptionis. *Mense Maji electus est Petrus Acherontinus Archiepiscopus.*

(50) Vide adnot. 90. cap. 10.

(51) Videri haec diplomata apud Ughell. possunt tom. 8. fol. 376. & seqq. Duo quoque postrema refert Baron. an. 1047. n. 11. & 1051. n. 7. Difficile autem persuasu est, aut ab eodem Leone IX., aut a Victore II. qui annô obiit 1057. Consentinum ad eam dignitatem evectum statim fuisse. Sed hoc alii viderint.

apud Campanilem in familia (52) Malena, membranaceum quoddam instrumentum, donationis cujusdam anno DCCCXX. illi Ecclesiae, *& Sanctissimo Archiepiscopo Civitatis Rossanensis Domino Cosmae* a Leone Maleno factae prostet, quod in illius Ecclesiae Tabulario (53) conservatum fuisse tradunt. Sed si verum, & adeo antiquum hoc instrumentum est, vereor ne traductoris stilô intrusus ille Archiepiscopi titulus fuerit. Etenim in nulla Graecorum, vel ultimorum temporum Rossanensis Episcopi inter autocephalos relati mentio est. Graecam semper fuisse hanc Ecclesiam, & sub primis Northmannis Archiepiscopalem repertam lubens fateor. Narrat enim Gaufridus (54) Ducem Rogerium *contra voluntatem Graecorum, qui Rossano maxima ex parte principabantur, Graecô Archiepiscopô ejusdem Sedis defunctô, Successorem latinum eligendo subrogasse*; nec aliter illam a Willielmo de Erentemanilia occupatam postea obtinuisse nisi *libertate urbi adsertâ, ut de sua gente Archiepiscopum sibi Graeci pro libitu eligerent*. At sub ultimis dumtaxat Graecorum temporibus ad eum fuisse splendorem elatam suspicor. De Vibonensi, & Tauriano in Melitensem coactis jam satis dictum est supra (55), & nonnulla quoque dicentur capite sequenti. Amantheanus ob easdem direptionis caussas jam unitus tunc, ut hodieque, Tropaeano erat (56); Nicoterensis vero Regi-

no,

(52) Philibert. Campanile de insignibus familiarum Neapolit. in Malenis fol. 278.

(53) De diplomatis Ecclesiae Rossanensis haec Romae a Petro Mennitio Ord. S. Basilii Abb. Generali audisse se Monfauconius refert Diarii Italici fol. 211. *Narrabat mihi, Rosciani, quae est Calabriae ulterioris* (citerioris) *Archiepiscopalis Sedes, fuisse olim ingentem diplomatum graecorum numerum, quae se vidisse commemorat in Italia sacra Ferdinandus Ughellus. Verum a multis hinc annis Archiepiscopum tunc sedentem, pertaesum adventantium frequentiae, rogantiumque ut diplomata proferrentur, suffodi omnia, & in perniciem ire curasse.*

(54) Gaufrid. Malater. lib. 4. cap. 22. Biblioth. Sicul. tom. 1. fol. 241.

(55) Vide supra num. 3. & cap. seq. n. 5.

(56) Ut sedes fuerit Saracenorum Amanthea sub Cincimo eorum Principe saecul. 9. vide Andream Presbyterum apud Murat. tom. 1. antiquit. medii aevi, & quae in annalib. an. 870. ex eo refert. Confer Erchempertum n. 51. fol. 146. n. 1. edit. Pratill., & Cedrenum pag. 482. ac Curopalatem pag. 43. edit. Paris. Ut autem ab eis vastata saepissime Nicotera fuerit saeculo 10. Vide Arnulphum Calabrum ad an. 941. & 946. editum a Tafurio tom. 2. script. Regni Neapolit., sed potissimum direptiones saeculi 11.

apud

no, a quo nonnisi anno CIↃCCCXCII. III. Kal. Septembris in gratiam Henrici S. Severini Civitatis utilis Domini Bonifacius IX. divulsit (57), suaeque, ut prius, integritati inter illius suffraganeos restitutum voluit. Unus Bisunianensis, seu Besidiensis revera demtus est; nam tametsi Graeci illum in laterculis suis Regino contulerint, vix tamen primis tantum post Dioeceseωn avulsionem temporibus urbis illius dominium (58) habere potuerunt. At ut Consentiam, ita & Besidias Archiepiscopo Salernitano, intra cujus Urbis Principatus fines siti erant, suffragari tandem voluere Romani Pontifices, ut ex eisdem (59), quae supra laudavimus diplomatis patet. Quî autem deinde factum fuerit, ut tot Salernitani Archiepiscopi Suffraganeis ad Metropoliticam amplitudinem sublatis, Consentinô, Comsanô, Acheruntinô, in quos postremos duos Primatus etiam jura olim ab Urbano II. Salernitano (60) reservata traduntur; Besidiensis tamen ad antiquam redierit Romanam Provinciam, in qua Alexandri III. aetate jam erat, non est hujus loci investigare subtilius. Quum itaque in hoc diplomate Geratinus idem ac Locrensis sit, qui mediô aevô ab Graecis S. Cyriacae (61) nuncupatus est, unde corrupto vocabulo Hieracium emersit; additi jam alii duo, Bovensis, Oppidensisque Episcopatus comparent, quos ab Graecis ipsis X. aut XI. saeculô erectos fuisse, ac Regîno subjectos nullus dubito (62), quod Graecum ritum, quod

apud Malaterram lib.3.cap.8., & lib. 4. cap. 1. & seqq. Inde factum ut illarum Urbium Ecclesiae, alterius quidem Tropaeensi, alterius Reginae unirentur, quamvis unionis monumenta non prostent. Vide Ughell. in Tropaeensib tom. 9. col. 446., & in Nicoterensib. col. 413.

(57) Hujus redintegrationis Bullam laudat Ughell. ex Archivo Vaticano loc mox laudat.

(58) Vide iterum adnot. 90. cap. 10.

(59) Confer adnot. 51.

(60) Urbani II. ea de re Bullam, mutilam refert Baronius ad an. 1099. n. 38., integram exhibet Ughell. loc. laud. adnot. 51.

(61) Eo donati sunt nomine a Graecis mediô aevô Locri restituti, ut apud Constant. Porphyrogenit. de themat. lib. 2. cap. 10. & Protospat. ad an. 986. Vide subscriptiones Episcoporum 7. & 8. Concilii relatas cap. 10. n. 13. & adnot. 13. & 91.

(62) Bovensem antiquum nonnulli putarunt ex Luminoso Bovensi Episcopo, quem Lateranensi Conc. sub Martino an. 649. subscriptum volunt. Sed quum ibi, tam Secretario I. quam in subscriptionibus in editione latina constanter legatur *Bonensis*, graece vero Bononiensis, quis non videt ex hoc unico Episcopo extundi nil certi posse. Sed id

quod femel habuerunt, ultimi depofuerint, ut fequenti capite demonftrabo. Nullam interim Epifcopatus Cathacenfis mentionem heic vides (63), quod fub Alexandro III. nullus adhuc effet, atque totam illam corruere neceffe fit fabulam, quam de Trium Tabernarum Epifcopatu illuc translato obtrufa, nobiliffimae Ecclefiae foedat originem.

XII. Poftremo illud non omittendum, aliud diploma ab Eugenio III., quô jura etiam Metropolitica Ecclefiae Reginae adferebantur heic ab Alexandrô memorari. Id obtentum occafione illarum, quae inter Eugenium III. (de quo unice intelligi diploma poteft), ac Rogerium Siciliae Regem interceffere fimultatum, quarum ex Roberto Montenfi (64), ac Romualdo Guarna fupra meminimus, fecutâ inde concordiâ fufpicari poffumus. Et obtentum quidem ab eodem fuiffe Rogerio, fi tunc datum fuit, oportuit: quoniam annô CIↃCL. reftitutae Eugenio confecrationes funt; ille vero jam annô CIↃCXLVI. Archiepifcopus Reginus diplomati Cephaludenfis Ecclefiae fubfcribit, quod apud (65) Pirrum legitur. Sed in hoc excurfu jam fatis ultra metam collimaffe, atque ex parecbafi tractatum feciffe video.

CA-

id omnino rem conficit, quod Epifcopatus hujus una cum Oppidenfi nulla in Graecorum difpofitionibus mentio: at vero ubi primum fub Romanis Pontificibus comparent, Graeci ritus in quo, & diu perfeverarunt, comparent. Sub poftremis igitur Graecorum temporibus erecti, quae cauffa fuit, ut ex diatypofibus exciderint. Vide quae de eorum ritu dicam cap. feq.

(63) Vide quae de hoc Chronic. diximus cap. praeced. adnot. 41. Tres, vel quatuor, qui ante haec tempora intruduntur Cathacenfes Epifcopi, aut ex fpuriis, aut ex corruptis monumentis originem trahunt. Non antiquitate enim vero, fed certe nobilitate multis Calabriae praeftat hodie haec Ecclefia.

(64) Vide fupra hoc cap. n.1.& 2.

(65) Pirr.not. Eccl. Cephalaeditanae in Jocaelmo tom.2. fol.800. in diplomate, quo acta omnia, & pactiones inter Ecclefiam Cephalaedenfem, & Canonicos Regulares S Auguftini, feu Monachos S. Mariae de Balnearia, quorum Prior Jocaelmus ad Sedem Cephalaedenfem evectus fuerat, confirmantur.

CAPUT XIII.

Ad Protopapas redit oratio, sive Cathedralium, sive Plebium Curiones, qui in Calabria sub Graecis fuerunt. De S. Leone Episcopo Catanensi, & Demetrio Episcopo Corcyrensi pridem Ecclesiae Reginae Protopapis. Reliquiae Protopaparum in Calabria ac Sicilia, postquam ad Romanum Patriarchatum rediere. De Protopapa Messanensi, ac ritu graeco-latino in ejus Ecclesia diligenter hactenus servato aliqua ex proposito. Item de Protopapa Corcyrensi, & an Neapoli aliquando viguerint Protopapae?

I. SUb hoc igitur Graeci Patriarchae in Ecclesias Siciliae, oppositaeque huic regionis, quae in Calabriam jam evaserat, tyrannico imperio, ritu graecô universim invectô, audiri primum utrobique coepti sunt Protopapae. Exeat nunc quisquis ille sit superstitiosus latinae linguae censor, erectôque superciliô, me vocet ad ferulam, quod de Protopapis agens, qui in antiquo Bruttiorum tractu fuerunt, titulum de Protopapis Calabriae, non Bruttiorum posuerim. Ita si lubet scribant alii (1): per me licet. Ast ego sequar, quo me recta ratio, non quo superstitio ducit. Etenim si tunc Protopapae heic fuerunt, quum non jam Bruttiorum amplius, sed Calabriae haec regio nuncupabatur: id profecto esset palam committere anachronismum verborum (2), & contra Geographiae leges peccare, ubi de Protopapis Bruttiorum instituere sermonem vellem. Pudicus ut sit quilibet linguae latinae cultor, res, loca, & tempora ita componere satagat, ut voces rebus, locisque, ac temporibus aptet, dummodo usurpatae ab latinis, si haberi possunt, non a semibarbaris fuerint.

(1) Nuper Cl. Mazzoch. auctor esse potest quibusvis hoc pacto scribere volentibus. Ejus verba habes infra n. ult.

(2) Doctissimus Fleurius in praefat. ad hist. Eccl. tom. 1. paullo ante finem: *Mais j'ai soigneusement observè de nommer les lieux conformement à l'usage de chaque tems. Pendant ces premiers siecles je dis toujours la Gaule, la Germanie, la grande Bretagne, la Lusitanie. Il me semble, que c'est faire un anacronisme de parler autrement; & de nommer France, ou Angleterre les pays, où les Francs, ou les Anglois n'etaient pas encore.* Idem ex contraria ratione, ubi non aliter usus obtinuerit, dicendum videtur, *Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.*

rint. An & Calabriae nomen, quamvis graecum, non adhibuere Romani? Quid vero si non adhibuerint? Uterer ego ubi de rebus agerem, quarum nomina, excisis jam diu rebus latinis, adparuerunt. Adcuratus itaque Scriptor, ea debet locis dare nomina, ut adposite scribat, quae tempori congruant, quo de scribit. Sic ante VIII. Saeculum Bruttios verset, post illum Calabros. Quis plane sapiens a risu sibi temperaret, quum castissimum latinae linguae Scriptorem scribentem legeret Pythagoram scholas Crotone in Bruttiis erexisse, quando vix centum quinquaginta (3) a Pythagora annis Bruttii auditi sunt? Sic & inficete scriberet quispiam de Christianismo Aboriginum, Ausoniorum, Oenotrorum, Chonum, Pelasgorum, ubi origines Christianae Religionis in Italia investigatum pergeret; quum praedicationis evangelicae tempore, nec vel illorum in Italia populorum memoria esset. Neque vero haec frustra a me scripta putes. Expertus sum enim aliquando virum doctum, ita in latina lingua delicatulum, ut propterea de hac mea Patavinitate, jure, an injuriâ, alii videant, vapulaverim.

II. Sed mea prosequor. Vigente itaque in Calabria hôc ritu graecô, non in plebibus modo, vicis, pagisque ex more Graecorum institutos esse Protopapas arbitror; sed in Cathedralibus etiam Ecclesiis, qui utrobique latinae Ecclesiae generis utriusque Archipresbyteris veluti successerunt. Postremum hoc ex domesticis exemplis in primis colligo: quorum alterum ex Auctore secundae vitae S. Leonis Thaumaturgi supra laudato (4) conjecturis eruo: alterum vero ex Biographo (5) S. Eliae Ennensis ferme contemporaneo diserte testatum habeo. Ille enim postquam de S. Leonis ad singulos ordi-

(3) Prima scilicet Bruttiorum eruptio adversus Lucanos Olympiad. CVI. a Diodoro figitur ann. circiter Romae conditae 398. de qua supra dixi cap. 10. adnot. 41.. Ad adventum autem Pythagorae in Italiam quod adtinet, tametsi veteres etiam Scriptores divisi sint, aliis Olympiade 60., aliis 61., aut 62. illum figentibus; satis tamen est hoc loco adnotare diserte a Tullio Tusculan. qq. 1. cap. 16., & post illum a Gellio lib. 17. cap. 21. Tarquinio Superbo Regnum obtinente Pythagoram in Italiam adpulisse traditum. Vide Corsin. in fastis Attic. tom. 3. fol. 117. Olympiad. 62.

(4) Vide cap. 10. n. 10., & adnot. 76.

(5) Edidit Octav. Cajetan. tom. 2. SS. Sicul. Recudit Pinius in actis SS. ad diem 17. Augusti.

dinum gradus peracta a Cyrillo Regino Archiepiscopo promotione sermonem complevit, sic porro [6] infit. *Ordinatum ad Presbyteratus officium post se missas tenere, res Ecclesiasticas dispensare, hospitum curam gerere, pauperibus ministrare, Clero providere, erudire populum* [Cyrillus] *instituit*. Putarunt equidem quicunque (7) in verba haec, & sequentia animum intenderunt, S. Leonem in Regina Ecclesia Archidiaconi munere functum, quod Archidiaconorum propria illa officia viderentur. At, ut qui Archidiaconus esset, in Presbyterum ordinaretur, ab universali Ecclesiae consuetudine mirum in modum tunc (8) abhoruisse non animadverterunt. Notae sunt in Historia Ecclesiastica, & Aëtii Archidiaconi Cpolitani, & Honorati Salonitani, & Johannis Cabillonensis (9), novissime autem & saeculo XII. spirante Petri Blesensis querelae, quod ex Archidiaconis promoveri in Presbyteros cogerentur: quamvis Blesensis aetate id usu jam inductum, deinde vero & lege firmatum, ut promoverentur, videatur; quod satis indecorum, ac turpe, non Presbyterum, haud quidem vicariâ, sed ordinariâ jurisdictione (10) omnibus praeesse Presbyteris, existimaretur. Ante saeculum X. unum fortasse in Ecclesia latina occurrit exemplum (11) Hincmari aetate, qui in Ecclesia Rhemensi monita scribit *Gontbario* & *Adbelardo Archidiaconibus Presbyteris*, si vitiata inscriptio non est, quum illos, ad quos monita Hincmarus dirigebat, Archipresbyteros potius Flodoardus (12) vocet. In Ecclesia autem Graeca nullum omnino exemplum, nisi in Exocatacoelis Cpolitanis reperies, quos aliquando Presbyteros fuisse Codinus scri-

 bit,

(6) Apud Cajetan. fol. 13.

(7) Leonem fuisse Cyrilli Archidiaconum adnotatum orae apud Cajetanum: relatum quoque in Catalogis Reginae Ecclesiae in Cyrillo.

(8) Vide Thomassin. p. 1. discipl. lib. 2. cap. 19. n. 8. & cap. 20. n. 4., & seqq.

(9) Adi supra caput 5. adnot. 8., Si autem antiquius exemplum optas, vide quae de Novatiano refert Eulogius apud Photium in Bibliotheca fol. 181., si tamen vera sunt. Jure enim haud vera retulisse observat Lupus in Can. 1. Andegavense tom. 5. opp.

(10) Expugnari tandem ut Presbyter fieret passus est Blesensis, quod argumento est, jam aetate illâ Archidiaconos promoveri in Presbyteros potuisse. Ceterum, qui deinde id lege cautum fuerit, confer laudat. Thomassin. p. 1. lib. 2. cap. 20. n. 5.

(11) Vide item Thomass. loc. mox laud., & adnot. 8.

(12) Flodoard. in hist. Eccl. Rhemens.

bit, idque certe post Saeculum X., quod neque obtinuisse, neque inter eos tunc temporis adnumeratum fuisse Archidiaconum jam (13) supra demonstravimus. Dixeris itaque ex relatis Auctoris verbis Oeconomum potius fuisse Leonem, quod officium in Graecis Ecclesiis, & primarium erat (14), & nullatenus omittendum. Tum vero maxime, quod in Ecclesia Romana, aliisque Occidentalibus confusum haud raro cum Archidiaconatu (15) fuerit, nec exempla desint in Orientalibus. Nam & Anatolium Episcopum Cpolitanum in Andream Eutychianum, quem promotò sub honoris specie ad Presbyteratum Aetiò, Archidiaconum suum delegarat, totius caussae, & curae Ecclesiasticae dispensationem transtulisse (16) S. Leo Papa scribit. Verum Oeconomos hujusmodi, qui simul Archidiaconi erant, & quorum illud praecipuum, ac sollemne munus, ut inferioribus Clericis praeessent, nunquam nisi e gradu Diaconorum veteri in Ecclesia fuisse assumtos jam abunde demonstratum. Haud multum nostro dissimile illud S. Epiphanii Episcopi Ticinensis exemplum est, qui ab Episcopo Crispino, nondum bene vesticeps inter Diaconos adlectus, *omnem (17) Ecclesiasticae conversationis substantiam & divitias pauperum* administrandas accepit. At Epiphanium Crispinus, neque ad Presbyteratum evexit, neque Archidiaconum fecit; quum Ennodiò vitae illius Auctore, a quo haec desumimus, adtestante, Archidiaconus in ea Ecclesia esset *Silvester ea tempestate probatissimus*. Oeconomia propterea ejusmodi ab Episcoporum quandoque lubitu pependisse videtur,

(13) Cap. 3. n. 5., & cap. 5. n. 9.

(14) Vide Canones Gangrenses 7. & 8. unde Oeconomorum, qui ab Episcopis constituebantur, origo: & can. 26. Chalcedonens., ex quo necessitas illos eligendi imposita Episcopis est, gravius deinde can. 11. Nicaen. 2. De illis quoque Justinian. l. 42. §.4. C. de Episc.; & Cleric. De Oeconomo item M. E. Cpolitan. diximus supra nonnulla. Vide Goar ad Euchológ. pag. 228. & Morin. de sac. ord. exerc. 14. cap. 5.

(15) Notissima est sub Sixto S. Laurentii Archidiaconi sui historia. De Cornelio quoque Papa sic habet Auctor lib. Pontifical. in eo. *Antequam passus esset, omnia bona Ecclesiae tradidit Archidiacono*. De Lucio item. *Hinc omnem potestatem Ecclesiae dedit Archidiacono dum ad passionem pergeret*. S. quoqn. Isidor. epist. saepe laudat. ad Ludifred. *Collectam pecuniam de communione ipse* (Archidiaconus) *accipit, & Episcopo defert, & Clericis partes proprias idem distribuit*.

(16) S. Leo epist. 57. Confer. Baron. ad ann. 453. n. 7.

(17) Ennodius in vita S. Epiphanii Episc. Ticinens. apud Thomassin. p. 3. discipl. lib. 2. cap. 3. n. 6.

tur, nec certum simul Archidiaconatus sufficit argumentum. Fatendum nihilominus id muneris in Orientali Ecclesia Presbyteris potissimum fuisse conlatum, quod praeter innumera alia argumenta (18), vel ex illo celebri Chrysostomi loco conficitur, quem licet alio intortum laudarunt (19) Trullani Patres: *Presbyterorum in Ecclesiis Oeconomia est*. Verum antiquioris id ritus fuisse, satis ostendit sequiorum temporum Ecclesiae Cpolitanae disciplina, in qua Magnus Oeconomus, primum ut supra (20) innuimus inter sex Diaconos Exocatacoelos locum occupabat. An non putaveris illius Ecclesiae morem ceteras ejus Patriarchatus Ecclesias lubenter fuisse secutas, quum is maxime fuerit Diaconorum institutioni conformis? Utcumque tamen se se res habuerit quamvis, & ego ultro dem libentissime, Leonem in ordine licet Presbyterorum, Reginae Ecclesiae ab Cyrillo Oeconomum constitutum; illud tamen nemo eripiet mihi, *post se Missas tenere* idcirco necessarium non fuisse, quod id muneris non ad Oeconomum, sed ad Protopresbyterum, seu Protopapam spectaret, ut capite septimô observatum plenissime. Itaque Protopresbyterum simul & Oeconomum Reginae Ecclesiae fuisse S. Leonem concludendum videtur, quod officium illud non jam ordinationis prioritati, sed industriae & merito in Ecclesia Graeca conlatum fuisse ab remota antiquitate, ut supra etiam (21) ostendimus, exempla non desint. Hinc scilicet, non aliter ac Crispinus Ticinensis idoneum sibi successorem Cyrillus delineabat, quem Cives Catanae praemature eripientes, magno cum eorum Ecclesiae emolumento praeveniendum putarunt.

III. Sed luculentius rei, qua de agimus, testimonium ex vi-

(18) Vide Lupum in Schol. ad Can. 26. Chalcedon., & Thomassin. p. 3. lib. 2. cap. 2. per tot.

(19) Hoc Chrysostomi locô ex homil. 4. in acta Apostolor. abusi sunt Trullani PP. can. 16., ut septem illos Diaconos, quos Apostoli elegerunt nullô modô altaris, sed eleemosynarum, ac redituum ministerio fuisse mancipatos stabilirent. Qua in re quam turpiter lapsi sint, vide Thomass. p. 1. lib. 1. cap. 51. n. 11., & 12. Id solum docere Chrysost. voluit, non ita propriam Diaconorum, rerum Ecclesiae temporalium administrationem esse, ut credi etiam aliis non possit, quum ejus aetate oeconomiam Presbyteri gererent, qua de re mox adnot. anteced.

(20) Vide supra cap. 5. n. 2. & per tot. & cap. 6. n. 4.

(21) Nonnihil ea de re supra cap. 3. n. 3. & adnot. 18. & cap. 6. n. 1.

vita habemus S. Eliae Ennensis, qui decimô spirante Saeculô floruit, scriptaque ab Auctore fuit, Monacho huic sanctissimo, vel synchrono, vel suppare. Is (22) enim quum de praedictionibus Eliae ageret, inter alia in hunc prosequitur modum: *Illud etiam non dissimile. Quum Regii aliquando esset, dum matutinae preces persolverentur, ad quemdam nomine Demetrium, qui primas inter Presbyteros tenebat accedens scite, nobis, inquit, benedic Episcope. Is ratus sanctum virum animi falsum esse, ut qui alium pro alio benedictionem rogaret: Agnosce, inquit, Pater; neque enim ego sum Episcopus. Tum ille: quid te Episcopum esse inficiare, quum ego Episcopi Omophoriô indutum videam? Sane non me fugit ratio, quodque Deus semel statuit, id omnino perficiet. Demetrius autem, qui vaticinandi munere divinum Eliam pollere ante cognovisset, alta mente vaticinium Sancti Viri reposuit, ac servavit. Nec post multo Cpolim profectus, ejusque Patriarcham conveniens Sanctae Corcyrensis Ecclesiae Episcopus sufficitur in locum Pacomii Viri praeclarissimi:* Habes hinc Demetrium in Metropolitana Regina Ecclesia, dum haec Saeculô X. Patriarchae Cpolitano subderetur, indubium Protopapam, a quo inde evectus est ad Cathedram Corcyrensem, quae non amplius Metropoli Nicopolitanae in Epiro veteri subjecta, sed in Metropolim jam elata erat, ut ex supra laudatis Ecclesiae Cpolitanae (23) Diatyposibus discimus. Nec tamen idcirco Omophoriô indutum praevidisse Eliam putes, quod futurum Metropolitam praediceret, propterea quod eô sacrae vestis ornamentô Metropolitani apud nos, paucique dumtaxat Episcopi, quibus singulari privilegiô ab Apostolica Sede concessum est, utantur. Etenim ὠμοφόριον commune omnibus Episcopis apud Graecos est. Sed cave eô nomine nisi sacrum id generis vestimentum, quod nos Latini pallium vocamus, non intelligas. Alterius Omophorii genus, quod Episcopis omnibus extra sacrificia commune, invehere conatus est Petrus de Marcâ (24) plu-

(22) Edidit Cajetan. tom. 2. SS. Sicul. fol. 63. Vide fol. 70. & animadversiones fol. 23.

(23) Confer editam ab Asseman. tom. 3. fol. 482. ubi inter Metropolitas num. 73. legitur ὁ Κόρκυρα. Corcyra.

(24) Marca concord. lib. 6. cap. 6.

pluribus Christianus Lupus (25) explodit; nec vacat nunc hanc extra institutum versare molam. Illud nihilominus perfunctorie observandum (26) Graecorum Omophorium laneum quidem al[illegible]mque, sed latius, longiusque Nostratium palliô esse; idque non modo collum involvere, sed crucibus intextum purpureis, a collo per pectus, & scapulas infra genua protensum descendere: nec paucis vero, ut apud nos ornari crucibus, quas olim etiam purpureas, nunc ut pauciores, ita & nigras adhibemus. Eô interim apud illos non Metropolitae solum, sed singuli passim utuntur Episcopi, quod in Missa ubi legendum (27) Evangelium est exuunt; nec nisi paullo ante communionem resumunt. Ejus moris, ut omnes indiscriminatim palliô uterentur Graecorum Episcopi, non longe ab sua aetate exordia refert, carpitque in ea quam ann. circ. IↃCCCCLXVIII. ad Nicephorum Phocam gessit legatione (28) Liutprandus Cremonensis Episcopus. Verum fortasse longe antiquior erat; inde tamen constanter hactenus perseverasse constat.

IV. Rogerius quoque ille Canonicus Cathacensis, seu quisquis Auctor sit Chronici (29) trium Tabernarum, operis non ineptiarum modo, sed imposturae etiam contra omnem historiae fidem compositae plenissimi, non aliunde ortam narrat Cathedrae Scylacensis suppressionem, qua de re canon extat Gelasii Papae apud Gratianum (30); nisi quia a Proto-

papa

(25) Lupus de African. Rom. Eccl. adpellat. a cap. 7. ad 14. tom. 8. opp. ubi de Omophorio, & pallio plura. Confer etiam Blaſcum de exteriori Eccl. politia lib. 3. cap. 2. §. 2. tom. 5. fol. 191., & seq.

(26) De Omophorio Graecorum vide quae habet Simeon Thessalonicensis in libell. de Templo, & mystag. tom. 22. Biblioth. PP. de la Bigne. Et Morinum praeferrim, qui discrimina late exponit in adnotat. ad eund. Simeonem de sacr. ordinat. p. 2. adnot. [illegible]. Adi etiam Habert. ad Pontifical. Graecor. p. [illegible] [illegible] observat. [illegible]. Goarium ad Euchol. pag. 312. edit. Paris. [illegible] Thomassin. p. 1. discipl. lib. 2. cap. 53. ad 57. Card. Bona 1. Liturgic. cap. 24. §. 16. Vanespen p. p. jur. univers. tit. 19. cap. 5. Natal. Alex. hist. Eccl. saecul. 9. & 10. cap. 5. art. 2. Georgium de liturg. Rom. Pont. tom. 1. cap. [illegible] 25. Catalan. in Pontifical. Rom. tit. 14. Marangonium in chronol. Rom. PP. cap. 10. animadversionum, & sexcentos.

(27) Hunc ritum exponit Simeon Thessalonic. 1. loco laud.

(28) Vide apud Baron. ad eund. ann. n. 85.

(29) De hoc chron. dictum est cap. 11. adnot. 41. ubi & eius, quae infra laudantur verba, n. 6. retulimus.

(30) Relat. est cap. praeced. n. 10.

papa suo, quem ipse ex Graeco Archipresbyterum vertit, occisus venenô Episcopus fuerat, cujus turpis cum ejus uxore commercii diffamati, ultus hôc pactô injuriam sit. Hinc factum obtrudit, ut Pelagius Papa, cui integrum illum canonem adtribuit hâc poena de urbe exactâ, illam Episcopatu privaverit. Lepidum sane caput, dum ista truncis, non hominibus scripsisse putavit. Oblitus est mendax homo, se paullo antea, totam eo tempore Calabriam, omnesque ipsius Provinciae Episcopatus Metropolitanae Ecclesiae Reginae subjectos tradidisse: Metropolitanum vero Reginum per vim, & dominationem Graecorum a Patriarcha Cpolitano habuisse Consecrationem. Quei ergo heic Romanus Pontifex ad Cathedram supprimendam intruditur? Deinde quis inter Romanos Pontifices Pelagius iste? Neque sane primus, neque secundus, qui sextô saeculô floruerunt: alium enim inde Pelagium non invenies. Eô autem tempore, Bruttiorum Ecclesiae, nec ritu quidem graecô, nec a Cpolitano Patriarcha regebantur. Hinc itaque ex ritu graeco, quem in Calabria dudum floruisse noverat, suam semi-graecum illum hominem consarcinasse fabellam, potius erues. Quum enim singulis Cathedralibus Ecclesiis primas ab Episcopo Protopapam tenuisse, atque in eo ritu uxorem simul, contra ac Episcopum, habere potuisse sciret, apte quidem & simultatis caussam, & vindictae struxit. Privationem vero in urbe Scylacei ad ea tempora transtulit, ut etiam Episcopatus sui Trischinensis commentum adposite inde consueret. Ceterum Ecclesiam Scylacenam, ex quo sub primis ipsis Northmannis ad latinum transivit ritum, numquam fuisse suppressam, perennis ipsa Episcoporum series, ac successio demonstrat. Qui autem in diplomate Rogerii Comitis (31) Michaël *Mixtra*, & *Mamaus* Protopapae cum filiis suis, aliisque pluribus Graecis *Papadibus* Theodoro Mesimerio tunc Episcopo Scylaceno homini quidem Graeco., sed Northmannis partibus addictissimo ejusque

(31) De hoc diplomate, & Presbyteris in eo contentis vide cap. 4. adnot. 45.

que Ecclesiae in servitutem donati sunt; non Ecclesiae Cathedralis, quae unicum habere poterat, sed plebium potius Protopapas fuisse arbitror; qui, quod cum ceteris illis Clericis Graecorum partibus studuissent, contractas, repetendasque ab eis poenas, hôc pactô remissas habuerunt, si vera sunt, quae in diplomatis fidei hactenus non indubiae narrata legimus.

V. Ex monumentorum interim defectu temporum illorum, in quibus sub Patriarcha Cpolitano Ecclesiae Calabriae fuerunt, nihil ultra de Protopapis aetatis illius nobis innotescit. Verum ex quo ad Romanum redierunt, multa adhuc in iis Protopaparum seges, quae non statim latinum amplexae sunt ritum, sed in Graecitate diu perdurarunt. Hujusmodi potissimum fuerunt Ecclesiae illae, quae in ultimo Calabriae angulo ad meridiem locabantur, praeter unam Rossanensem in ora superiori ad sinum Thurinum. Profecto Reginam Ecclesiam, quae omnium princeps erat, ad latinum statim ritum fecisse transitum, non Arnulphi incerti mihi adhuc hominis, sed V. potius illius, quem supra innuimus Archiepiscopatus, sanctique Brunonis Chartusianorum Fundatoris (32) electio, atque Rangerii hominis Galli, illô reluctante subrogatio, evidenter ostendunt. Hunc Rangerium S. R. E. Presbyterum Cardinalem ex ordine S. Benedicti Monasterii Turonensis adsumtum, jam ab anno CIↃXC. electum fuisse Archiepiscopum Reginum, ex subscriptione utriusque chartae graecae, & latinae, quâ Theodorus Mesimerius Episcopus Scylacenus locum *Turrim* nuncupatum, Brunoni, ac Lanvino, ejusque sociis Chartusianis concessit, ubi unicô *Electi Regiensis* titulô distinguitur, perspicuum foret si rectae (33) no-

(32) De electione S. Brunonis vide Surium ad 6. Octobris cap. 22.

(33) Haec dicimus, quoniam diploma, quod ex graeco versum Stephanus Manfredus in responsione Apologerica adversus Cattaneam fol. 73. exhibet, signatum legitur. *Die septima Decembr. Ind. 15. anno nonagesimo post millesimum*. Huic autem anno, neque ex more graeco Indictio cohaeret, in quo esset 14. neq. ex Romano, in quo esset 13. Nisi aut Amanuensis, aut typorum lapsus sit, difficile conciliari possunt. At non idcirco ex hoc tantum diploma in suspicionem adduci fateor, quum plura ejusmodi; quae alias omnia sinceritatis indicia exhibent, occurrant; sed non adhuc annorum, Indictionumque initiis apud varias gentes bene extricatis, suppositae incohaerentiae caussa lateat. Vide Murat. diss. 34. antiq. med. aevi. Ceterum plura alia adversus illud diploma ad suprema Tribunalia delata indicia sunt, quae vel hôc roborari pos-

notae essent; illeque omni νοθείας suspicione vacaret. Eundem Urbani II. in Galliis comitem, Majorem Ecclesiam Monasterii Turonensis simul cum illo ann. (34) CIↃXCVI. dedicasse scribit Anonymus Auctor apud (35) Mabillonium; ejusque mentio, cum solo licet Cardinalis titulo, in diplomate Ecclesiae Turonensi ab Urbano eôdem ann. dato (36) inter ceteros Cardinales occurrit. Ejus autem ad hunc gradum adlectio, inter annum CIↃCX. quo electus Archiepiscopus Reginus est, & sequentem, quo diplomati (37) ejusdem Urbani pro Cavensi Mo-

possunt. Errat interim Ughell. dum Rangerium an. 1095. huic donationi interfuisse, eôque annô non adhuc consecratum adserit: immemor quidem, quod paullo ante Ecclesiam S.M. Corporis Cavae ann. 1092. consecrasse narret. Quei enim adhuc electus dedicare Ecclesiam potuerat? Ex jam tunc temporis inducta disciplina, quamvis consecratus Episcopus & palliô non adhuc receptô, Electus tantum, non Archiepiscopus nuncupari debuerit, palliô autem non adhuc receptô, illi nequidem Basilicas dedicare fas erat.

(34) Contigisse hujus Ecclesiae dedicationem ann. 1096., quô tempore Turonis fuit Urbanus 2. mense Januariô, & Martiô constat ex Chronographo Malleacensi apud utrumque Pagium, & ex Chronic. MS. Turonensi laudato a Labbaeo tom. 10. pag. 602. At ne mirere quod Mabillonius in annalib. Bened. lib. 67. n. 103. annum signet 1095. ex Monacho fortasse Anonymo, cujus verba habes adnot. seq. Etenim, ut passim observant Chronologi, annus in Gallia a Paschate initium ducebat, adeoq. annus 1096. eo ann. a die 13. Aprilis in quem incidit Pascha exordium sumsit. Vide plura apud Pagium an. 1096. a n. 1. ad seq. de hisce ipsissimis annis 1095., & 1096., ad moram quod adtinet Turonis, diversô modô ea de caussa signatis.

(35) Confer Mabillonium tom. 5. Annalium laud. pagin. 364. edit. Paris. 1713. *Quo die*, inquit Anonymus, *idem* (Pontifex) *cum Rangerio Archiepiscopo Regiensi duplex alphabetum graecum, & latinum in Basilica descripsit, & ipsius Basilicae parietibus crucis signum ex oleo imposuit, atque altare Crucifixi sacravit*. Hôc etiam inter alia consecrationis unius Ecclesiae plurium Episcoporum ministeriô peractae utitur exemplô Benedictus XIV. in ea quae est ad Engelbertum. Abb. Campidonensem ea de re epistola in adpendicem ad tom. 4. Bullarii sui relata.

(36) Extat apud Baron. ad an. 1096. num. 3. *Nostris Cardinalibus Teuzone, Alberto, Gregorio Papiensi, Ransgerio, & Hugone Primate Lugdunensi . . . . praesentibus*.

(37) Apud eund. Baronium an. 1092. n. 28. *Ego Rangerius Regitanus Episcopus subscripsi*. Quod equidem diploma nescio, qua ratione ad annum praecedentem a Mabillonio referatur. Sed illud obiter sine observatione praetermittere nolo, signatum esse hoc diploma 18. Kal. Oct. 15. Indict. ann. Incarnat. 1092. Pont. Urbani 2. anno 5. Interim apud Georgium Surianum in adnot. ad vitam S. Brunonis prostare ejusdem Urbani, alterum, quô donatio illa Theodori Mesimerii, qua de supra eidem S. Brunoni confirmatur datum. *Prid. Id. Octobr. an. Incarnat. 1092. Pontificat. 5. Ind. I.* In primo itaque Pontifex Indict. Romanâ in 2. Cpolitanâ, quae a Kal. Septembr. eo ann. prima erat, usus videtur. Quoniam vero raro admodum per ea tempora in chartis Pontificiis Roman. Indict. occurrit, facile dixeris in utroque potius Constantinianam, quae ab 8. Kal. Octobr. ducebat initium adhibuisse

Monasterio subscripsit, referri a Mabillonio videtur, quamvis revera Urbani promotionum obscura sint tempora. Is & Cavensis Ecclesiae dedicationi anno CIƆXCIII., & Concilio Claromontensi anno CIƆXCV., & Concilio tandem Vastallensi anno CIƆCVI. interfuisse (38) legitur. Verum illud accidit, ut quamvis latini Episcopi Regii consecrarentur, eaque Ecclesia statim ad Romanum traducta sit ritum, major tamen Dioecesis pars, ceteris graeci ritus adfinis, illaque praesertim, quae ad meridiem erat, a graeco more, rituque, quibus adsueverat, non facile diverteretur. Et jure quidem, nam Bovensis, Hieraciensis, Oppidensis Dioeceses, quae undique Reginam ambiunt, ejusque Episcopi, quamvis Romano Patriarchae subderentur, graecô tamen ritu utebantur. Sane Bovensis Ecclesia nonnisi sub Julio Staurieno Episcopo ann. CIƆIƆLXXIII. (39) omnium Ecclesiarum Calabriae ultima ad ritum latinum venit. Hieraciensis autem graecum non mutavit, nisi ann. CIƆCCCCLXXX. (40) sub Cl. illo Episcopo Athanasio Calceopylo, & ipsô quidem homine graecô Cpolitanô. Factum id sub Sixto IV. qui paullo ante annô CIƆCCCCLXXII. (41) Oppidensem Ecclesiam, obitu

se Urbani Cancellarium. Datum est enim primum 4. Septembr., alterum 14. Octobris. At quae caussa, ut idem Pontifex in eadem Italiae regione tunc morans diversis Indictionibus in sua Cancellaria utatur? Vide, si utrumque diploma verum est, quam difficile sit Indictiones conciliare, non minus quam annos in diplomatis distinguere, sive ab Incarnat., a Nativit., a Circumcisione; sive Gallicos, Pisanos, Pontificios, communes.

(38) Confer Mabillon. loc. laud. adnot. 34. At diploma Cavense omnino supposititium Morinus putat 10. de poenit. 19. 10., licet nullam ibi judicii sui adducat rationem.

(39) Fuit hic ex ord. Praedicator. Episcopus Megarensis ad Bovensem Ecclesiam translatus 16. Martii 1571., ubi graecum ritum extinxit. Vide Ughell. in Bovensib. tom. 9. col. 339. & 341., & Rodatà tom. 1. fol. 410.

(40) Hôc ann. 1580. 29. Martii, non 1581. mense Aprili, ut Pasqua scribit in Episc. Hieraciensib. in Calceopylo, mutatum fuisse illius Ecclesiae ritum disertissime legi in calce Antiphonarii Communis SS. ut vocant illius Basilicae in charta membranacea a Presbytero Gregorio Paparcadio jussu Calceopyli ipsius manuscripti. testatur vir doctus, mihique amicissimus illius Ecclesiae Canonicus Poenitentiarius Joseph Anton. Parlaus in adnotat. ad vit. Episc. Hierac. Pasquae fol. 288.

(41) Confer Ughell. tom. 9. in Oppidens. col. 417. Verum scito non in graecis litteris, sed in scientiis potius Nicolai Praeceptorem Hieronymum fuisse scribi a Gandulpho differt. de 200. scriptorib. Augustinian. cap. 178. Sub eo extinctum fuisse ritum graecum tradit Gandulphus idem, quod tamen difficultate non vacat. De eodem Hieronymo vide Herreram in Alphabeto Augustiniano litt. H.

Hieronymi de Neapoli Ord. Eremitarum S. Augustini Viri graece valde periti, ac Nicolai V. Praeceptoris, vacantem, Hieraciensi univerat; quô, ut octo inde annis ab graeco ritu simul desciverit, consequens fuit. Hic Athanasius vir ceteroqui magnus non dignitatis certe, nominisque Episcopalis defensione, ut Pasqua (42) scribit, sed graecô potius fastu, ac favore fortasse, quô olim fruebatur, Cardinalis Bessarionis praeclarissimi ejusdem gentis hominis, in cujus domestica disciplina educatus fuerat, suôque etiam nomine fretus, quod in Conc. Florentino, cui adhuc Abbas (43) interfuerat, inclaruerit, Metropolitico Reginae Ecclesiae juri ingens vulnus infligere conatus est. Utramque enim Ecclesiam ad latinum ritum traductam ab Reginae jurisdictione subducere, atque ad antiquam reducere Romanam Provinciam mordicus tentavit; exemplum, ut puto, Miletensis imitari studens, quae ex duabus etiam graecis sedibus in unam latinam Romanae Sedi αμέσως subjectam coaluerat. Sed aequior ibi ratio, cujus heic ne vola quidem, vel vestigium intercesserat. Rogerius Comes Ecclesias illas desertas jamdiu, destructasque, & a saeculis sine Episcopis, sine Collegio, sine reditibus Saracenorum incursionibus in vastitatem redactas, solo nomine unire dictus est; re autem verâ unam ipse, novamque excivit Miletensem: ac fundô, dote, aedificiô totam quanta quanta est erexit. Quid haec ad integras duas, vigentesque Ecclesias ex quibusdam temporum circumstantiis solâ Pontificis voluntate unitas? An jure suô frui permissa est Ecclesia Regina, quum haec latinos Episcopos habebat, & illae graecos: deinde vero, quum hae Metropolitanae suae ritum adoptarunt, privari debuit? An item ex ritu graeco quaesitum Ecclesiae Reginae jus erat? Si solidi quidpiam hoc argumentum habuisset, jamdiu in Tropaeanam, (44) in Neocastrensem, in Scylacenam jura sua Regina Ecclesia amisisset, quod Ecclesiae illae latinos Episcopos illico sub Nothmannis ac-

ce-

(42) Pasqua in Episc. Hierac. fol. 288.

(43) Erat Abbas Monast. S. Mariae de Patirio.

(44) De his Ecclesiis ad ritum latinum sensim traductis, vide Ughell. tom. 9. Confer & tom. 1. in Miletensib. diplomata erectionis, de quibus supra.

ceperint. Sed meminisse oportebat, quam prudenter de jure consecrandi Episcopum Miletensem, vel ex hoc uno haesitaverit olim S. Gregor. VII., quod recens erectus Episcopatus intra fines esset Reginae Paraecie; nec nisi speciali ex Fundatoris voluntate, eripi illi indultu potuerit. Obtortô itaque, ut ajunt, collô haec fortasse trahebantur. Ceterum jus consecrandi Episcopos omnes Provinciae suae, seu *Ecclesiae suae subjectos tam Graecos, quam latinos*, ab Alex.III. jamdiu (45) confirmatum habebat Archiepiscopus Reginus, ut nisi supremô dumtaxat spoliaretur arbitriô; nodum in scirpo quaerere voluerint, qui hisce sophismatis confidebant. At, quae est humanarum rerum conditio, ad Paulli usque III. tempora (46), non satis prospectum Reginis rebus. Aequi, justique tenax hic Pontifex Reginae tandem Ecclesiae integrum, plenumque jus reddidit, quum duas illas Ecclesias (47); diremtô unionis vinculô, in pristinum restituit statum. Vacante nimirum ob Alexandri Card. Caesarini cessionem ann. CIƆIƆXXXVI. Ecclesiâ utrâque, Paullus III. Tiberium Muti ad Hieraciensem, Petrum Andream de Ripantibus ad Oppidensem promovit Ecclesiam, utramque, ut olim, Reginae Ecclesiae subjectam: factumque inde, ut controversiae a potentissimis Hieraciensis Ecclesiae (48) Administratoribus Athanasii factum prosequentibus non interruptae, super quibus tamdiu certatum erat, omnino cessarint. Cui equidem sanctioni paruerunt deinde lubentissime Episcopi Hieracienses, delatis ex veteri more ad Metropolitanum Reginum adpellationibus. Andreas quoque Candida Episcopus Hieraciensis annô CIƆIƆLXV. a Caspare de Fosso Archiepiscopo Regino, ex praescripto Tridentini primô Provinciali Conciliô Regii coactô, praesens inter Suffraganeos adfuit. Interfuisset autem

(45) Confer diploma Alex. cap. anteced. relatum.

(46) Nam Leonis X. aevo Card. Bandinellus Saulius Hieraciensis Episcopus diploma etiam obtinuit, quô ejus Ecclesia, ut Pasqua narrat in eq, a jurisdictione simul, & visitatione Roberti Ursini, atque Hieronymi Centelles Reginensium Metropolitanorum exemta, sub Sedis Apost. protectione recepta est.

(47) Confer. Ughell. in Oppid., & Hieraciensib. tom. 9.

(48) Qui enim Athanasium secuti sunt Episcopi Hieracienses, aut praeclarae nobilitatis viri, aut S. R. E. Cardinales fuerunt. Vide Pasqua, vel Ughell.

autem & II. annô CIↃIↃLXXIV. ab eodem Caſpare Terraenovae in Oppidenſi Dioeceſi convocato, niſi, quô tempore Synodus celebraretur, fatum obiiſſet extremum. Tertio quidem omnium celebriori, cujus acta aliquando lucem videbunt, adſtitit ann. CIↃIↃLXXX. Octavianus Paſqua. Quarto vero ſub Caſparis ſucceſſore Hannibale de Afflictis an. CICIↃCII. congregato praeſto fuit Horatius de Matthaeis, nullô exemptionis titulô ſibi ab eorum quolibet adrogato; quô pactô intereſſe ſe teſtatus eſt Epiſcopus Miletenſis, Conciliorum Provincialium cauſsâ, ad Tridentini decreti amuſſim, hôc vicinô Metropolitanô ſemel electô. Quum igitur ante Staurieni, & Calceopyli tempora in tribus iſtis Dioeceſibus, atque in iis Reginae locis, quae illis confines erant, tamdiu graecus ritus viguerit, nil mirum, ſi & ſub Romano Patriarcha, hodieque adhuc ritu graecô depoſitô, vigeant Protopapae, veluti lipſana quaedam, ac rudera Graecorum temporum.

VI. Regii itaque inductô latinô Archiepiſcopô, quum tanquam in Urbe Calabriae principe, & Ducis Graecorum Sede, tum ejus ritus Presbyterorum, quum vero & illius gentis hominum copia eſſet, illud opportune proviſum, ut omnes Presbyteri Graeci uni Eccleſiae addicerentur; in qua non modo eſſet, qui Graecorum omnium, ſive permanentium, ſive adventantium, ſive ſuccedentium curam haberet, verum etiam ritus, & ſucceſſio ſervaretur in gente, conſtitutô communi corpore ſive Collegiô, cui Protopapas omnium Curator praeeſſet, non ſine Deutereo ſuo, qui ejus vices ſuppleret. De hac quidem Eccleſia, ac Reginis Protopapis nonnulla infra ediſſeram ſuô locô (49), ut decet, ſegregata. At vero in ea Dioeceſis parte, quae ad Auſtrum eſt Bovenſi contermina, manſit omnino ritus graecus; atque cum eo in numeroſioribus plebibus Protopapae Curiones, ac Deuterei promovebantur ex more, quibus ita commiſſa erat animarum cura, ut potioris Eccleſiae regimen Protopapae, minoris vero Deutereo cederet: ambo tamen cum *Papatibus* ceteris in unum coirent Eccleſiae majoris Collegium, quod deinde noſtri

(49) Vide caput 15. per tot.

ſtri *Comunlam* nuncuparunt. Hinc hodieque non Regii ſolum in Eccleſia S. M. de Catholica Protopapam cum Deutereo ſuo habemus; ſed in Auſtrali quoque Dioeceſis parte in Civitate *S. Agathae*, atque in oppidis quatuor, *S. Laurentii*, *Mothae S. Johannis*, *Montisbelli*, *& Pentidactyli*, ubi Protopapae partitam habent cum Deutereis plebium cuſtodiam, quamvis ritu latinô nunc utantur. Nondum autem in ejuſmodi Eccleſiis mutatus ritus, niſi quum omnino in Bovenſi Dioeceſi intermiſſus fuit. Inde enim ſenſim ſine ſenſu ſaeculô ſuperiore omnino lapſus eſt, non alicujus quidem imperiô, aut induſtriâ illum abolere cupientis, quod injurium ſane eſſet (50), atque intolerabile, ſed ignaviâ, & ſocordiâ Presbyterorum, quorum illum ſervare magis intererat. Adeo nimirum linguae graecae ignorantiâ poſtremo laborabant, ut volentes nolentes coacti fuerint Archiepiſcopi plebibus Rectores providere latini ritus, unde neceſſario manabat interitus graeci: quodque mirere, prius in ipſa Urbe Regina, ubi major eſſe poterat copia ſtudiorum, quam in pagis, concidit. Quum ann. CIↃIↃXCIV. piiſſimus ille Archiepiſcopus Haunibal de Afflictis Catholicam Graecorum Eccleſiam Regii (51) viſitabat, Protopapam jam invenit ritus latini: Presbyteros vero Graecos ut examini ſubjiceret, Nicolaô Panzera Civitatis S. Agathae Protopapa, ac laicô virô J. U. D. Dominico Cyriaco linguam graecam adprime callentibus uti oportuit. Ita quippe ablegatum jam erat ab Urbe linguae hujus ſtudium nobiliſſimum. Hinc igitur factum, ut ſaeculô ſuperiore, remanſerint quidem in locis hiſce Protopaparum, ac Deutereorum Dignitates, ritus tamen in latinum tranſierit: linguam autem quamvis corruptam retinuerit vulgus ad confuſionem ignaviae Clericorum.

VII. Simile quidquam obſervari in Bovenſi Dioeceſi poteſt,

(50) Mentem ſemper fuiſſe Rom. Pontificum, ut errores Catholicae fidei adverſi a Graecis evellerentur: numquam vero id actum eſſe, ut venerabili Orientali ritui detrimentum ullum inferretur, teſtatus eſt paſſim immortalis mem. Pont. Bened. XIV. in ea, quam ad Miſſionarios per Orientem deputatos ſcripſit epiſtola, anno 1755. Bullar. ſui tom. 4. inter conſt. 47.

(51) In libro viſitat. ann. 1594. fol. 65. in Archivio Archiepiſcopali.

test, ubi praeter primam Ecclesiae (52) Cathedralis Dignitatem, Protopapae etiam audiunt, quicumque potiorem gerunt animarum curam locorum *Amendoliae*, *Palitii*, *Brancaleonis*, *Motbae Rocbudi*, *Africi*, aut alibi, quod ritu graecô obsoletô, purum nomen residuum in *Plebanis* fuerit. At lingua obstinatô adeo cultu in incolis perseverat, ut alicubi nonnisi graece loqui sciant, perpetuô Presbyterorum opprobriô, qui vel ab ipsis eam addiscunt, ut Catacheses illis, aut sacramenta rite ministrare valeant. In Hieracienli autem Dioecesi graecanicam hanc Dignitatem in praecipua tantum Ecclesia Castri veteris, ubi olim Cauloniam fuisse putant, adhuc reperiri scio, quod Calceopylus fortasse, suae gentis osor, extirpare penitus graecum morem fategisset. Sane in Oppidensi prostat dumtaxat in oppido S. Christinae graecorum Monachorum incolatu olim celebrato, quô impendente Regio ab Saracenis clade, concessisse SS. Monachos (53) Eliam, ac Danielem Auctor Biographus narrat. Superest autem & in Dioecesi Miletensi vestigium, in ea, quae ex Taurianae graece Urbis reliquiis aedificata est, Civitate, quaeque hodie Seminaria nuncupatur, ubi, erectô Mileti Episcopatu latinô, exstitisse semper suspicor Protopapam (54) Graecorum, qui brevi

(52) Archipresbyterum Ecclesiae Cathedralis Bovensis primam Dignitatem Protopapam graecâ voce nuncupatum esse testatur Ughell. in Bovensib. col. 338. tom. 9.

(53) Apud Octav. Cajetan. 2. SS. Sicil. fol. 72.

(54) Monumentum quoddam jurisdictionis cujusdam delegatae in Johannem Trigamum anno 1502. Seminariae Protopapam, extulit nuper in lucem Vir doctus Natalis Maria Cimaglia in hypercritica illa Apologia jurium Episcopalium in Monasterium SS. Trinitatis Mileti edita Neapoli anno 1762. fol. 207. Urbem Taurianam, non modo longe ante tempora abstractionis Dioeceseon fuisse Episcopalem ex innumeris liquet monumentis, sed etiam sub Patriarchatu Cpolitano conspicuos habuisse Episcopos constat. Lubet heic addere, quae de sua ad Leonem Imperatorem legatione narrat Petrus Episcopus Taurianae in vita S. Fantini tom. 1. SS. Sicul. fol. 160. *Quo tempore Leo haereticus tertiô jam annô imperabat mandatum mihi, atque aliis quibusdam Siculis, ab eo qui id temporis in Sicilia rei bellicae ducem agebat, uti ad Imperatorem legati adiremus, de quibusdam ad Provinciam spectantibus capitibus corrigendis*. Excidit mihi hic locus cap. 10. adnot. 18., e 19. ex quo colligi facile potest ad Siciliae Praetorem extremam novae Calabriae partem, vigente adhuc Exarchatu Ravennate, pertinuisse, si de tertio Leonis Isauri anno heic sermo esset. Verum quum & ejus [illegible] Leo, & Leo deinde Armenus etiam haeretici fuerint, de quo hic Auctor loquatur, obscurum. Illud saltem certum, si de postremo hic loquitur, nono saeculo ingruente, ad Sici-

vi transiit in latinum: An autem in aliis Calabriae Dioecesibus, aut nomen, aut dignitas supersit, me hactenus latet: neque enim dissertatio haec modo promenda erat in lucem; foetus praeceps, & abortivus. In Provincia quidem Regina, neque in Neocastrensi, neque in Tropaeana, neque in Scylacensi Dioecesi reperitur; quod Ecclesiae (55) illae statim sub Northmannis latinum amplexae sint ritum. Nicoterensis diu eo tempore, & postea sub viduitate jacuit. Cathacensis autem usquequaque latina fuit, quidquid nobis obtrudat Rogerius ille in chronico Trium Tabernarum, nugator & gerro, si superis placet, elegantissimus. Crotone potius superesse aliquod putaveris vestigium, quum ad ritum latinum circa finem Saeculi XIII. transisse illa Ecclesia credatur, eo quod paullo ante Episcopum habuerit (56) Nicolaum de Dyrrachio Virum in graecis litteris excultissimum. Verum quum nullam Dioecesis illa habeat amplitudinem, ritum in Urbe mutasse, ac vel nomina extinxisse, idem perinde fuit. In Cassanensi vero Dioecesi, quae diu ad Reginum Metropolitanum pertinuit, fuisse etiam in Terrae Altimontis Protopapam Graecum ex quodam instrumento didici, quod V. C. Sebastianus Paullus in lucem (57) extulit. Ibi enim Ecclesiae S. Jacobi, quam primariam illius loci puto, Archipresbyter, ita subscriptus occurrit *Ἀνδρέας ὁ Πρωτοπαπᾶς Andreas Protopapas*. Quod invictissimum equidem suppeditat argumentum, illam quoque Calabriae partem, quamvis diu Langobardorum, haud tamen temere Graecos Regino Metropolitano supposuisse, quod illam aliquando adeo sui juris habuerint, ut graecum etiam ritum eo inferre potuerint, qui nisi post Leonis Isauri tempora, ut

Ii su-

Siciliae Praetorem spectasse, nec nisi tardius auditos esse Calabriae Duces.

(55) Confer Ughell. tom. 9. in illis Episcopatibus. De Nicoterensi vide quae diximus cap. praeced. prope finem. De originibus Ecclesiae Cathacensis differam, Deô annuente, in alio opere ex proposito.

(56) Ex Brevi electionis ejus, quod refert Ughell. tom. 9. col. 385. *datum Anagniae 4. Non. Septembris ann. 12. Innocentii IV.*, in quo vocatur *vir literatus, & in latina, ac graeca lingua peritus*, ann. 1254. fuisse electum constat, quum eô ann. 24. Junii annus 12. Innocentii incipiat. De ejus legatione ad Michaelem Palaeologum Imperat. Cpolitanum, vide Wadingum in Annalib. Minor. ad ann. 1264.

(57) In differt. de ritu Eccl. Neretinae exorcizandi aquam &c. pag. 111.

ſupra oſtendimus, inferri certe non potuit. Porro quamvis in Conſentina Dioeceſi, aut circum, nullum hodie, quod ſciam hujus tituli ſuperſit veſtigium, ibi tamen & viguiſſe aliquando ritum graecum, tum ex diplomate Rogerii Ducis (58) illi Eccleſiae elargito, quum vero ex more illo canendi graece, latineque evangelium in Dominica (59) Palmarum, qui in illa Eccleſia diu perduravit, ſatis convincimur. Nam quod eam ſpectat Graecorum multitudinem, quae ſparſim nunc circum ea loca ſedet, ac ritu ſuô vivit; ea non ad veterum reliquias, ſed ad novarum Coloniarum adventum pertinet, quae ex Epiro, poſt tempora Georgii Caſtriotae, ſub *Scanderberg* adpellatione notiſſimi, immani Turcarum jugô oppreſſa, huc tranſmearunt. Hujuſmodi autem Graecorum Albanenſium turmas Zangaronae in Dioeceſi Neocaſtrenſi ſuperſtites, lubens vidi, & alibi in utraque Calabria locatas eſſe neminem latet. Ad eorum juventutem pietate, ac bonis litteris informandam, conlatô manu benefica aere multô, Collegium in pago S. Benedicti, qui in Dioeceſi Beſidiarum eſt, annô CIↃIↃCCXXXIII. extruxit Clemens XII. Pontifex munificentiſſimus a ſuae praeclariſſimae familiae Cognomine Corſinum nuncupatum; Graecô quoque Epiſcopô ibi deinde conſtitutô, qui & adoleſcentes graecô ritu ad Ordines promoveret, & ritum Italo-Graecum ſervandum curaret. Jamdiu enim in omnibus Calabriae utriuſque Cathedralibus peremtô ritu Graecô, in id ſaepe heic morantes Graeci impingebant, ut aut ab latinis Epiſcopis ad ordines latinô ritu promoverentur: quod inconveniens dudum Tancredo (60) de Hannibaldis Archiepiſcopo Hydruntino ſcribens Caeleſtinus III. improbarat; aut vagari extra natale ſolum ad Epiſcopum Graecum inveniendum coacti, in Schiſmaticos a quibus promoverentur, in-

(58) Apud Ughell. in Conſentinis tom. 9. col. 119. in quo legitur: *dono . . . . omnes Eccleſias veſtri Epiſcopatus cum Presbyteris, tam graecis, quam latinis . . . . filiis denique, atque heredibus eorum*.

(59) Conſtat hic ritus ex ordinario Lucae Archiep. Conſentini, cujus ea de re fragmentum refert Martene 4. de ritib. cap. 20. nu. 5. colum. 199. edit. Mediolan.

(60) Refertur cap. 9. de temporib. ordination. Scriptam fuiſſe Tancredo de Hannibaldis hanc epiſtolam tunc temporis Archiep., monet Lucentius in addit. ad Ughell. tom. 9. fol. 56. Vide & cap. 11. eod.

incurrerent. Verum constitutô primum Romae in Collegio Graeco a Clemente VIII. ann. CIϽIϽXCV., tum vero nuper ann. CIϽIϽCCXXXV. a Clemente XII. hôc locô ejus ritus Episcopô, satis, & ordinationibus, & aliis Graeco-Italorum necessitatibus, ac ritibus, editis (61) constitutionibus, provisum. Illud mirum in Provincia Severinate, in qua post adventum Northmannorum ritus graecus diu viguit; ac pagi nonnulli (62) hodieque mixti latinis, ac graecis, sive Epirotis cum ritus etiam hujusmodi Sacerdotibus inveniuntur; minime tamen alicubi audiri titulum Protopapae. In Dioecesi dumtaxat Rossanensi (cujus Cathedralem Ecclesiam ad ritum latinum totô conatu translatam voluit Matthaeus de Saracenis Reginus homo, Ordinis Minorum alumnus, qui an. CIϽCCCCLX. creatus (63) Archiepiscopus fuit) in eis, qui ab Epirotis incoluntur pagis, Protopapam e Curionum, ut puto, genere, & ritu, & nomine graecum, qui ceteros ritus ejusdem Presbyteros praecedat inveniri equidem accepi; quamvis nullam illius Ughellus, ejusque addentes (64), ubi de Graecis hujusmodi Rossanensis Dioecesis agunt, ingerant mentionem.

VIII. Rariores hodie in Sicilia Protopaparum memoriae, tametsi Insula isthæc felicissima graecarum deliciarum sedes fuerit. Sed quoniam ab anno CIϽCCCXXVII., ducentis ferme, & quinquaginta annis, barbaro, saevoque Saracenorum jugo, qui Panormi etiam Amirarum sedem locarunt, subjecta fuit;

 nul-

(61) Edidit Clem. VII. instructionem pro ritu Italo-Graeco; sed uberrime nuper ei providit sapientissimus Pontifex Bened. XIV. editâ prolixâ constit., quae incipit *Etsi Pastoralis*: Bullar. sui tom. p. const. 57. Vide illam §. 7.

(62) Vide quae de pagis *Scandale*, *&* *Cutro* narrantur apud Ughell. tom. 9. in Severinatibus col. 474.

(63) Lepidum est quod de hujus promotione ad Ecclesiam Rossanensem, recusatâ prius Reginâ, narrat idem qui promovit Pius 2., sive Gobelinus lib. 4. commentarior. De illius ad extirpandum ritum graecum connisu, frementibus ex adverso Canonicis Graecis, novamque, quae ritus latini aedificabatur Cathedralem Ecclesiam diruentibus, plura narrantur etiam prodigiosa, quorum fides sit penes Auctores. Eo enim collimant, ut graecum ritum diffament. Vide de illo Wadingum in Annal. Minor. ad an. 1428. §. 6. 1438. §. 4. 1444. §. 46. 1449. §. 36. & Ughell. tom. 9. in Rossanens. ubi & prolixus Commentariorum Pii locus occurrit.

(64) In addit. ad Ughell. laud. loc. sub inst. castra ab Epirotis habitata haec recensentur. *S. Laurentius. S. Demetrius. S. Georgius. S. Cosmas. Spezzanellum, & Vaccarisium.*

nullum paene, nisi in duabus principibus Urbibus, Panormi, ac Messanae Christianae Graecitatis vestigium mansit. Graeci scilicet, qui aut in amplissimis istis Civitatibus post Northmannorum adventum reperti sunt, aut ex commercio eô frequentissime adventabant, suum habuere Protopapam, qui & Clero graeco praeesset, & nationis populum quodammodo regeret. Meminit ὁ μακαρίτης Canonicus (65) de Johanne *Christoduli de Calos Protopapae Civitatis Panormi*, qui annô Graecorum sexies millesimô sexcentesimô septuagesimô secundô, hoc est vulgari Christi CIↃCLXIV. cuidam alienationi bonorum interfuit, subscripsitque inter monumenta historica mansionis SS. Trinitatis (66) jam editae. Subdit & in archivo Coenobii Monialium SS. Salvatoris Panormi instrumentum exstare, graecis litteris annô epochae Cpolitanae sexies millesimô sexcentesimô nonagesimô octavô, qui Christi est CIↃCXC. exaratum, in quo Gualterio Archiepiscopo Panormitano, Basilius quidam dimidium vendidit collis *Billione cum licentia Sacratissimi Protopapae Civitatis Panormi Domini Constantini*. Porro in ea Civitate, *Ecclesiam S. Mariae de Amirato solum per Rectorem*, & *Clericos Graecos* serviri, & sub protectione Sedis Apostolicae suscipi statuit, editô diplomate, Honorius III. X. Kalendas Januarii, Pontificatus sui annô V. nimirum CIↃCCXXII. ut (67) Pirrus narrat. Ann. quoque CIↃCCXL. *Matthaeus Sacerdos*, & *Rector Cleri Graecorum*, consentiente conjuge suâ, Wiellielmo Regiae S. Petri Capellae in Palatio Regali Canonico, hortum vendidisse legitur in membrana, quam inter graecas ejusdem Capellae servari, idem Canonicus de Johanne (68) testatur.

IX. Sed celebrior prae omnibus semper fuit, estque hodie Protopapas Messanensis, & prae ceteris splendidior Catholica ejus Ecclesia. Is enim verum exhibet Protopaparum Praelatorum specimen, secundum ea quae in Conc. Lateranensi (69) IV. pro Urbibus πολυγλώττοις *polyglottis*, ubi diver-

(65) Joh. de Joh. de divin. Sicul. off. cap. 10. fol. 70.

(66) Apud eund. refertur ex cap. 5. monument. fol. 42.

(67) Pirr. in auctario Eccles. Panormitan. fol. 306. edit. Venet. tom. 1.

(68) Ibidem.

(69) Conc. Later. 4. can. 9.

verſarum linguarum, ac rituum incolae verſarentur, ſancita legimus. At vero, ut praeclarior dignitas, ita incertior ejus origo, atque inſtitutio. Mea hac de re conjectura haec eſt. Quum ann.CIƆLX. (70), aut ſequenti Rogerius Northmannus, cui Chriſtianam religionem reſtitutam Sicilia debet, felici a Regio in inſulam trajectu, Benhumenâ (71) Saracenicae olim Claſſis Praefectô, qui ad ipſum deſciverat, inſtigante, Meſſanam primum occupavit; arbitror ego, contra ac Piccolus putavit (72), aliqua non minus ac Panormi, ut ſupra ex Gaufredo jam demonſtravi, Chriſtianae religionis Graecorum, qui ibi morabantur, veſtigia reperiſſe; ſine tamen Epiſcopo, quem unicum (73) in Sicilia Panormi inventum fuiſſe ex ejusdem Gaufredi hiſtoria diſcimus. Id vel ex erectione Epiſcopatus Troinenſis, primi in Sicilia poſt ejectos Saracenos recens fundati, perſpicuum eſt; in cujus diplomate (74) anno CIƆLXXXII. dato, Rogerius ipſe illi Epiſcopo

omnes

(70) De hac epocha vide Pagium, & Murator. ad eum ann. ex Malaterra, & Noweirio celebri Scriptore Arabo conjectantes.

(71) Ex Malaterra lib. 1. cap. 3. tom. 1. Biblioth. Sicul. fol. 179., ubi tamen nomina ſatis corrupta ſunt, ſed ex Noweirio a Pagio reſtituta.

(72) In differt. de antiq. jur. Eccl. Sicul. p. 2. cap. 20. & alibi.

(73) Hoc iterum dicimus, non quod nos lateant, quae Allatius in Diatrib. de Simeonum ſcriptis pag. 60. & ſeqq., & poſt eum Pagius ad an. 1152. n. 8. & ſeq., ac Oudinus tom. 2. de Scriptorib. Eccl. ad an. 1140. col. 1185.; & ſeqq. Nili Doxopatri auctoritate decepti ſcripſerunt, fuiſſe adhuc ſub Northmannis in Sicilia Epiſcopos Graecos magnô numerô. Haec enim falſa omnino eſſe, facile, ſi hujus opellae limites paterentur, demonſtraremus. Nili calumnias, & aſyſtata in eo commentario, jam ſuperius innuimus. Unicum deinde quod adferunt exemplum Theophanis Ceramei Archiepiſcopi Tauromenitani, cujus Graecas homilias habemus a Franciſco Scorſo editas Pariſiis 1644., quem ſub Rogerio Rege anno 1140. vixiſſe autumant, ad rem qua de agimus non eſt. Primo quidem quod ſatis dubia aetas illius ſit, nec adeo inepte, ut arbitrantur, ad ſaeculum 9. pertinere Scorſus in prooemio ad homilias conjecerit. Quae enim non Archiepiſcoporum modo, ſed vel Epiſcoporum etiam Tauromenitanorum poſt exactos Saracenos vola, vel veſtigium in Sicilia? Quamobrem nec tanti faciunda nexus cujuſdam litterarum graecarum lectio, quibus Rogerium Regem indicari contendunt, coram quo dicta Dominicae Palmarum homilia ſit. Secundo etiamſi certum id, veraque ea lectio erit, haec nihilominus 80. prope annis a temporibus quibus de loquimur diſtant; nec niſi in diſcordiis Rogerii cum Romanis Pontificibus evenire fortaſſe potuerunt; ſed cum hiſtoria rerum Siciliae eorum temporum conciliari nullatenus poſſunt.

(74) Apud Pirrum in notit. Troinenſi tom. 1. fol. 495. Vide quae ſequuntur de translatione Epiſcopatus Meſſanam, & quae in notit. Meſſanenſi habet fol. 382. & ſeqq.

omnes Presbyteros Episcopatus tam graecos, quam latinos subjecit. In hujus autem Episcopatus Dioecesi comprehensa tunc Messana fuit, cujus Sedes Cathedralis ad ipsam paullo post Messanam jure translata est. Quum igitur Troinae primum, tamquam in arce munitissima, & in ipso velut Siciliae umbilico erectum Episcopatum, Rogerius deinde, Urbani II. consiliô, qui illuc ad eum invisendum se contulit, Messanam transtulerit; inde factum reor, ut Robertus Episcopus Troinensis primum, mox Messanensis, quum Episcopus esset ritus latini, Graecos omnes Messanae repertos in ritu suo liberrime vivere, sub Protopapa illorum capite, & Curione reliquerit. Conjecturam hanc meam haud contemnendam fatebuntur docti Siculi, si ad ea quae ab eodem Comite pro Graecis Presbyteris sub suo Protopapa Regii constituta, ex quodam illius (75), de quo infra dicam, diplomate, advertent animum. Similia Messanae statuisse jure credideris, ubi vera sunt illa. Ceterum crevisse admodum in hac insigni Urbe hanc dignitatem autumo, postquam Conciliô Later. IV. annô CIƆCCXV. praescriptum fuit, ut quum *in eadem Civitate, vel Dioecesi permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub una fide varios ritus ac mores..... si urgens necessitas postulaverit, Pontifex loci Catholicum Praesulem nationibus illis conformem providâ deliberatione constituat sibi Vicarium....... qui ei per omnia sit obediens, & subjectus*. Quamvis autem nonnulli sint, qui Praesulis nomine hôc locô (76) ejus ritus Episcopum intelligere malint; illud nihilominus, si rem ingenue exponere velimus, certum videtur, idcirco Praesulis potius nomine, quam Episcopi usum fuisse Concilium,

(75) Vide infra cap. 15. post initium.

(76) In ea est sententia Cl. Assemannus de reb. Neap. tom. 4. cap. *6.* n. 18. fol. 196., qui in eam rem frustra utitur cap. 11. de temporib. ordination. Species enim illa omnino diversa est. Porro si ex mente Innocentii in eo cap. culpandus est Episcopus latinus, qui Clericos suos a Graeco facit Episcopo ordinari; & tolerari debet, ut Clericus Graecus, de licentia sui Ordinarii Latini a Graeco Antistite ordinetur; non inde sequitur quemlibet Episcopum latinum in Urbibus Polyglottis Episcopum Graecum sui Vicarium habere debuisse. Satis quidem esset habere qui Graecis praeesset: ad ordinandum vero cuilibet Episcopo Graeco communionem habenti delegare.

lium, quod liberum locorum Episcopis reliquerit, eum quem praefecerint, aut Episcopum esse, aut Presbyterum, prout locorum vel necessitas exegerit, vel commoditas. Auctô itaque Messanae, ex commercio ob portus celebritatem frequentissimo Graecorum populô; aut saltem Graecis in Sicilia dispersis eadem ex caussa eô confluentibus: necessarium sane Archiepiscopis Messanensibus Protopapam veluti sui Vicarium Clero, Populo, ac Ecclesiis Graecorum constituere visum est. Et haud aliter quidem hujus Protopapae jurisdictionem exponunt ex Antonio Caracciolo (77) Ughellus, & post illum Cl. Sabbatinus.

X. Hinc amplam ejus jurisdictionem non sine dignitatis splendore conspicuam sponte manasse facile conjicies. Procedit enim capite camelauciô (78) violacei coloris ornatô; gestatque dum sacra in Ecclesia, vel supplicationes in Urbe peragit, baculum graecanicô more adfabre elaboratum, atque ex eorum genere, qui in litterae T formam, ut supra (79) di-

(77) Anton. Caracciol. de Sacr. Eccl. Neapolit. monumentis cap. 35. sect. 2. pag. 358. & ex eo Ughell. tom. 6. in Archiep. Neapolit. pag. 75. *Viget hodie in Archiepiscopatu Messanensi Dignitas Protopapae, qui veluti Archiepiscopi substitutus Graecis praeest.* Cl. Sabbatinus in Kalend. marmor. Neapolitan. ann. 1741. in Ecclesia S. [illegible] Majoris Neapoli repertum, ad diem 23. Aprilis pag. 105. *Anche al presente nella gran Città di Messina nel Regno di Sicilia evvi il capo de' Greci, ch' essi chiamano Protopapa. Questi è superiore de' Greci; ma sì i Greci, che il Protopapa è soggetto all' Arcivescovo di quella Metropoli.*

(78) Est porro *Camelaucium*, quod ex latinis aevi sequioris nonnulli inversis litteris Calamaucum dixerunt, unde fortasse factum Italis *Camauro*, capitis integumentum ex camelorum pilis confectum, quô apud Orientales Monachi Sacerdotes etiamnum utuntur, cujusque formam ita Allat. describit 3. de consens. utriusque Eccl. cap. 8. n. 12. *Capitis tegmen est, ex lana nigricante, ut natura illa dedit, textum, rotundum altitudine semipalmare, in formam Conchae finiens; quà caput ingreditur non undequaque rotundatur, sed ubi aures sunt, plagulae unguntur, quibus aurium incommodis medentur. Nomen habet, ut ipse existimo, quidquid alii dicant, quod ex pilis camelorum ut plurimum texatur.* Scilicet sunt qui putarunt, hanc vocem graece dictam a *καῦμα ἐλαύνειν calorem producere*. Vide Cang. in Gloss., & Macrium in Hierolexic. Hôc capitis operimentô rubri coloris utitur passim in habitu quotidiano Romanus Pontifex, quum perfecte rotundum aliquando quum gerit, album semper gestet; unde vulgo illi factum nomen *Papalinae*. Eum morem in Romano Pont. antiquum esse constat ex vulgato Anastasio in Constantino PP. *Apostolicus Pontifex cum Camelaucio, ut solitus est Romae procedere, a Palatio egressus* &c.

(79) Vide supra cap. 8. n. 9. Interim confer Macrium v. Protopapa, Domortier in etymologic. sacr. graecolatin. fol. 345. Pirr. in auctar. not. Messanen. fol. 444. edit. Venet. Samperium Ico-

diximus, desinunt; cujus quidem figuram in basi triangulari duo leones aversô dorsô, & caudis sibi invicem implicatis, quorum unus clavem, alter calamum tenet ex eborea materia eleganter efformant. Epigonatiô quoque, dum Missarum sollemnia peragit, ex Episcoporum Graecorum more uti tradunt; quod an revera graecum Epigonatium (*), an in hoc mixto ritu Gremiale latinorum sit, me, qui non vidi, adhuc latet. Illud certum, sive ex Ecclesiae graecae consuetudine, sive ex privilegio moribus adserto, illum sacra vasa Chrismate consecrandi facultate potiri. Non minus autem quam viginti septem Ecclesias sub se habuisse (80) dicitur; quarum fortasse plures, quum sub Patriarcha Cpolitano graecus ibi ritus vigebat, Parochiales erant, deinde autem sub una Catholica *filiales*, ut vocant, evasere, nunc autem jamdiu latinis concessae sunt: nec amplius in eas juris habet, quam Vesperas, Missasque sollemnes cum Clero sibi subdito celebrandi: nonnullaque percipiendi, quae ex funerum impensis obveniunt emolumenta. Simile quidpiam aut juris, aut indulgentiae potius ex vetusta consuetudine obtinet, ut (81) in vigilia, vel in die

Iconolog. Virg. lib. 1. cap. 16. aliosque, qui de Protopapa Messanensi, ejusque praerogativis agunt.

(*) Nam Epigonatium, si recte video, est apud Graecos genus quoddam Praecinctorii pendens formâ quadrangulari e zonae latere sinistro; cui non admodum dissimile gestat inter Latinos, quum sollemniter sacra facit, Romanus Pontifex. De eo Simon Tessalonic. saepe laud. Vid. Card. Bona R. L. t. cap. 24. n. 15. Macrios fratres in Hierolex. hoc v. aliosque; quamvis id graecum nomen Ἐπιγονάτιον, *supergenuale* etiam nostro Gremiali adamussim respondeat.

(80) Haec tradit in relatione ad sacra limina Joseph Migliaccius Archiep. Messanens., cujus fragmentum edidit vir Cl. Joseph Vinci Protopapas Messanensis in monumento graeci ritus Eccl. S. M. de Grapheo fol. 29. & seqq.

(81) Hujus moris, praeter Bonfilium in sua Messana lib. 3. fol. 41. edit. Messanens. 1737., & Pirrum in auctario ad Messan. fol. 444. qui addunt etiam in die Epiphaniae Clerum grae[illegible] Epistolam, & evangelium missae sollemnis graece canere in Metropolitana, meminerunt Macrius, & Dumortier. loc. cit. adnot. 79. Bonfilius tamen, & Pirrus primas Vesperas Pentecostes, Macrius secundas, illi in die Epiphaniae, hic in die circumcisionis epistolam, & evangelium ab graeco Clero in Metropolitana cani tradunt. Siculis certe, tamquam rerum suarum peritioribus, major habenda fides esset. Ceterum V. C. Joseph Vinci hodiernus illius Ecclesiae Protopapas fol. 22. opuscul. laud. documentum extulit Curiae Archiepiscopalis anni 1587., in quo Clero graeco permissum fuit, *ut in crastino qui erit Dominica Pentecostes possit ire in Majori Ecclesia Messanen ad canendum Vesperas graecas,*

die Pentecostes ad Metropolitanam illius Urbis Ecclesiam, ab hujus etiam Ecclesiae Canonicis, si Macrio fides, ductus, ad Vesperas graecâ linguâ, rituque unâ cum Clero sibi subdito canendas sollemniter accedat, indeque ab eisdem ad Ecclesiam suam Catholicam reducatur; ut eô pactô unionis utriusque Ecclesiae illâ die memoria refloreat, quâ potior dissensionis articulus processio a Patre, Filioque, recolitur. Etenim & illud habent Scriptores Siculi (82) Synodo Florentinae interfuisse Messanensem hunc Graecorum Protopapam, quem Nicolaum de Benedicto tunc temporis fuisse constat; eumque ad unionem stabiliendam haud modicam contulisse symbolam: cujus tamen rei, neque in actis Conciliorum, neque apud Sguropulum, aut alibi ullum, quod viderim, vestigium est. Petrum potius *Calabricum*, qui Petrus Vitalis fuit, Abbas tunc Cryptoferratensis, deinde SS.Salvatoris Messanae Archimandrita,

nus, & graeco sermone. Et ita quidem servatur. Non omittam hôc locô verba Hofmanni hominis omnino exteri, qui in suo lexico v.*Protopapa*, licet ex Macrio transcribens, haec habet. *Messanae in Sicilia, hodieque in Ecclesia Catholica dicta, viget eo nomine dignitas, cujus insigne baculus cum duorum leonum capitibus. Quum enim adhuc sub Graecis Imperatoribus Sicilia esset, mansit haec Ecclesia latinae conformis in dogmate de processione Spiritus Sancti. Licet usque in hodiernum diem graecô ritu officia celebrentur; in azymo tamen consecrant, & vestibus Sacerdotalibus utuntur latinorum more. Hic itaque Messanensis Protopapa, praeter jurisdictionem, quam in multis Ecclesiis ejusdem Civitatis, quae olim ipsi subjectae erant, exercet, non parum a Clero Ecclesiae Metropolitanae honoratur. Die enim Pentecostes ad hanc Catholicam Ecclesiam accedunt Canonici Cathedralis, Protopapam ad Cathedralem Ecclesiam deducunt, ubi graeco ritu solennes ille Vesperas canit; dein eadem pompa ad propriam Ecclesiam reducunt. In die item circumcisionis in solemni Cathedralis missa ibidem epistola, & evangelium a Graecis subdiacono, & Diacono leguntur*. Addit Cl. Rodata in hist. rit. Graec. in Ital. lib. 1. cap. 10. fol. 457. etiam ea die cani ab Clero graeco post praefationem Trisagium graece, & recitatâ Postcommunione a Diacono quoque graeco, cum solita ejus formula populum dimitti *ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν. In pace procedamus*. Quinimmo in fer. V. in caena Domini, adstare identidem in sacrorum oleorum benedictione, in Cathedrali hujus Cleri Presbyterum, qui & illa graecâ linguâ salutat: *Χαῖρε ἅγιον ἔλαιον: Χαῖρε ἅγιον Χρίσμα. Ave S. Oleum. Ave S. Chrisma*. Supplicationem quoque Cleri utriusque in Dominica Palmarum ad Ecclesiam fieri Monialium SS. Salvatoris, ibique utraque etiam linguâ, evangelium cani benedictionis Palmarum. Vide etiam quae habet tom. 2. fol. 271. Sed confer potissimum, quae de hisce omnibus narrat Vir Messanensis adprime doctus, in eis quas sub larvato Aldi Le Grane nomine edidit epistolis Liburni 1757. Epist. 17.

(82) Samperi loc.cit. adnot. 79. Vide Can. de Johan. de divin. Sicul off. cap. 11. fol. 81. Vereor tamen ne Petrum Vitalem, de quo mox, qui postea Archimandrita fuit Messanensis, cum Protopapa confuderint.

Pentidactyli in Dioecesi Regina natus, cum Gregorio Hieromonacho Alexandrinae Ecclesiae Primicerio, suique Patriarchae legato, super baptismatis conlatione more latinô acriter disputasse narrat (83) Sguropulus. Istius autem Messanensis Protopapae electio nulli obnoxia Romanae Sedis reservationi a tempore quod hominum excedit memoriam, ad ipsum Graecorum Clerum usquequaque pertinuit, ejusque ea de re jura non olim modo Julius III., ac Paullus V. Romani Pontifices eidem Clero confirmarunt (84), sed nuper etiam Benedictus XIV. insigni Apostolicâ constitutione Martii XVIII. ann. CIƆIƆCCXLIII. signatâ, sartum tectum servari voluit. Electi dumtaxat ad Archiepiscopum, cujus ille in eo Clero vices agit, confirmatio spectat, unde aliquando lites emersere, quod ejus confirmatio defuerit, aut intercesserit refutatio.

XI. Non possum autem heic Urbi Messanae, centum alias nominibus praeclarissimae, non adfatim gratulari, quod Clerum hunc graecum, ejusque ritum in Ecclesia Catholica S.M. de *Grapheo* nuncupata, summâ diligentiâ conservaverit. In hac enim Ecclesia, divina officia, ac Sacrosanctum Missae sacrificium graecâ linguâ, rituque, vestibus licet latinis, & in azymo, ac secundum Kalendarium Gregorianum (quem ritum potius graeco-latinum vocant) ab incardinatis illi Presbyteris quotidie celebrantur. Sane, ut in Calabria tota, vel ipsâ Presbyterorum socordiâ pessum ivisset, nisi sedula praesto fuisset Protopaparum cura, ad avertendam hominum ignaviam, quae in rebus sacris honores, citra labores venatur. Annô CIƆCCCCLIX. quum jam Presbyteri Graeci nonnulli

(83) Sguropul. lib. 9. cap. 9. Confer Lupum in differt. de actis S. Leonis IX. calumnia 12. fol. 387. tom. 4. opp. edit. Venet. De hoc Petro Vitali in Conc. Florentin. celebri, qui e Castro Calabriae, cui a quinque manus humanae digitorum, extentâ palmâ, quam a longe exhibet, forma, Graeci nomen dedere, originem duxit, Ordinis S. Basilii Monacho, vide Barrium lib. 3. de situ Calabriae cap. 5. fol. 211. postremae edit. Rom., ubi & ejus opera recenset, & Pirr. in not. Archimandritatus n. 17. fol. 986. tom. 2. ubi Petrum Pitalium vocat: novissime autem & Sciommarum in Syllabo Abbat. Cryptoferat. quem adtexuit adnot. 20. in vitam S. Bartholomaei Abbat. Cryptoferrat. fol. 113. edit. Rom. 1738.

(84) Julii 3. litteras sub Dat. Romae ann. 1552. 4. Non. Decembris refert Vinci fol. 30.; Paulli autem datas 28. Aprilis 1616. ibidem laudat. Vide Const. Benedicti XIV. Bullarii sui tom. 1. const. 81. fol. 161. edit. Venet.

li servitium praedictae Ecclesiae detrectarent, eos auctoritate Jacobi de Tudischis tunc Archiepiscopi Messanensis ad obsequia adegit Protopapas Nicolaus Galletta (85), eorum etiam adpellationem, *tamquam contra bonos mores, & antiquam illius Ecclesiae Catholicae observantiam* interpositam, Archiepiscopô refutante. Acriores deinde annô CIↃIↃXLVII. sub Protopapa Johanne Galletta, ejusque Coadjutore Francisco Carrozza ea de caussa cum Presbyteris Graecis contentiones exarserunt, lite a Petro Ansalono Innocentii Card. Cibo Archiepiscopi Messanensis Generali Vicario, secundum consuetudines adversus Presbyteros judicatâ, qui ad exsequendam in ea Ecclesia, & alibi, ubi moris erat, graecô ritu cultum divinum opportune adacti sunt. Inde manarunt illa, quae annô CIↃIↃLXXV. edidit praeclara statuta Protopapas Servator Carrozza, quaeque nuper publici juris fecit hodiernus illius Ecclesiae Protopapas Joseph Vinci, Vir inter Graecos in Sicilia doctissimus. Et jure quidem Innocentius VIII. Graecarum Beneficia Ecclesiarum, quae Messanensi Protopapae subderentur, aliis quam Presbyteris, Clericisque Graecis Catholicae Ecclesiae Messanensis conferri umquam posse vetuerat, ob illam potissimum caussam ut & graecus ritus, & graecae cultus litteraturae in eo Collegio conservaretur. Quamobrem justissimâ quoque consuetudine inductum fuit, ne familiarum extinctione ritus periret, ut non modo qui graeci origine essent, sed alii etiam, qui latinos parentes adgnoscerent, sed graecis litteris satis instructi essent, huic Clero addici, & incardinari possent, quô ritus durationi abunde provisum. At vero in summum discrimen ab eo, qui ann. CIↃIↃXCVII. Servatori Carrozzae proxime successit, Protopapa Petro Pharaone, deductus hic ritus fuit sub initium saeculi XVII., quod tempus illi etiam Regii ad interitum fatale fuit. Quum enim Messanae, in qua excisô Imperiô Cpolitanô, ob doctorum virorum è Graecia eo confluentium adventum, graecae linguae, & litteraturae potissima sedes (86), ac Scholae fuerant, earum litterarum sub-

 id

(85) Haec, & sequentia plenius habes in monumentis pro observantia ritus Graeci in Cathedrali Messanensi editis a Vinci fol. 1. 3. 10., & seq., & fol. 30.

(86) Notissima sunt quae pro studiis

id tempus amor, ac studium deferveret; nec ab eo Protopapa ritus incolumitati provideretur, ita ut non incardinati tandem, sed mercenarii Presbyteri illi Ecclesiae deservirent: Archiepiscopus Petrus Ruiz de Valdivexo, cui invisus fortasse erat ritus ille, ad S. Inquisitionem (87) Romanam, & Presbyterorum hujusmodi inscitiam, & eorum in Ecclesia inutilitatem, & populi quoque ab eo ritu aversionem retulit. Verum ad eum pertinere, ut incolumi ritu, adhibitôq. sine pacis perturbatione remediô, utiles redderentur, Cardinalium responsô recepit. Extinctô tamen deinde ann. CIↃIↃCXXVIII. Petrô Protopapâ, ex incardinatis Ecclesiae illi Presbyteris ejus fra-

diis graecae linguae in Urbe Messanensi olim, & a Pontificibus, & a Regibus, & a Cardinalibus Ordinis S. Basilii Protectoribus statuta sunt. Vide Pirr. in not. Archimandrit. Messanen. fol. 986. & seq. tom. 2. edit. Venet. & Rodatâ tom. 2. hist. rit. Graeci tom. 2. fol. 137. & seqq. Constantinus Lascaris vir nobilissimus aeque, ac doctissimus; captâ Cpoli e Graecia profugus eo tandem graecarum litterarum Praeceptor destinatus est, postquam Mediolani, ac Neapoli docuerat, ibique, ubi annô circiter 1493. obiit, viginti septem annorum spatiô, maxima cum nominis sui celebritate docuit. Eo enim ad illum audiendum, vel ipse Petrus Bembus perrexit, ut ceteros omittam ejus aetatis doctos viros, qui sub tanto Magistro profecerunt. *Erudimur mirâ illius diligentiâ*, scribit Bembus in epist. ad Bernardum Patrem, *tum amore prope paternô: Omnino nihil illô sene humanius, nihil sanctius*. Vide Aldum in epist. illius Grammaticae graecae praefixa, quam annô ejus mortem sequente edidit, de qua editione, tamquam prima integris characteribus graecis excusa confer Maittaire annal. Typograph. tom. I. pag. 42. & 97. Duo ejus opuscula de Scriptoribus Graecis patriâ Siculis ad Ferdinandum de Acugna Siciliae Proregem; & de Scriptoribus Graecis patriâ Calabris ad Alphonsum Aragonium Regem Neapolitanum, tunc Calabriae Ducem, servavit nobis Maurolicus, recudit in Biblioth. graec. Fabricius. Confer & Casam in vita Bembi, inter vitas Virorum Selectorum Londini 1681. Quum obiisset autem Constantinus, ejus librariae penus Senatu Messanensi herede relictô, mirum hujus litterariae supellectilis de qua Gualterius in tab. Siculis fol. 179. nullas hodie Messanae haberi reliquias.

(87) Refert ex archivo Inquisit. Roman. Rodatâ Histor. rit. graec. lib. 1. cap. 11. fol. 459. tom. 1. Quaerebat sextô locô in epistola Archiepiscopus. *Utrum isti Graeco-latini Presbyteri; qui nec latinô penitus, nec omnino graecô more, sed tertiô quodam vivunt institutô; qui distributionibus quotidianis vivunt Beneficii Ecclesiae Graecae istius, quae vocatur Catholica: quum nihil huic urbi, vel populo fidelium afferant utilitatis: tum quia propter idioma nemo ad eorum Missas, vel divina officia accedit audienda; tum etiam quia propter crassam linguae Graecae, quam deberent profiteri, ignorantiam, haesitant in legendo, & ignorant penitus quid recitent; sint amplius inutiliter permittendi*. Responsum fuit. *Ad sextum. Si ita sint ignari, & insipientes, ad ipsum, uti Ordinarium, spectat providere, ne in posterum inutiliter permittantur; sed videndum, ut sine perturbatione pacis remedium adhibeatur. In posterum tamen nullo modo erunt ordinandi, nisi qui sunt sufficientes in moribus, & litteris*.

fratris filiô Josephô unice relictô, proprium adventaſſe tempus, quô ſponte ritus periret, alteri Archiepiſcopo Blaſio Proto viſum eſt, Presbyteris mercenariis, ex Collegii defectu electione (88) interdictâ. Immenſa inde litium ſeges, certantibus hinc a Presbyteris electis, inde a Romana Curia proviſis, ad annum uſque CIƆIƆCXLVI., quô adſertô Leonardo Patéo Protopapatu, reintegratôque hujus curâ Collegiô, naufragium ritus evaſit. Extulit autem & Vir Cl. Vincius Protopaparum Meſſanenſium quot quot ſcire potuit elenchum (89), quibus duos quoque alios mox addidit in editione ſui Etymologici Siculi, quorum notitiam viro doĉto Dominico Sclavo Panormitae ſe debere profeſſus eſt, ut Eccleſiae ſuae, ex vetuſto more, Dypticha jamdiu intermiſſa iterum renovaret. Illos porro & hujus opellae orae, ſine tamen elogio, adſuere ejus pretium duco.

XII. Nulla tamen in hac Eccleſia, quod mirum eſt, Deutereorum memoria. At vero, ut ab eodem Cl. Vincio nuper accepi, in ſupremo cujusdam Nicolai Cleda elogio, quod in membrana annô CIƆCXCIV. graece exaratum, apud ipſum ſervari puto, ſubſcriptus, fortaſſe inter teſtes, legitur, Θεόχαρις ἱερεὺς, ϗ Βικάριος τῆς Θεοτόκου τοῦ γραφ. *Theocharis Sacerdos, & Vicarius Deiparae de Grapheo*. An idem ac Deutereus fuerit judicet lector. Cur enim latinô Vicarii nomine,

& non

(88) Apud Vinci. laudat. fol. 41. & ſeqq.

(89) Paſchaſius Turiſanus ann. 1130. Johannes annô 1180. Alter Johannes cognomentô Manſo an. 1194. niſi forte ſit idem. Clemens an. 1266. Johan. de S. Pancratio an. 1272. Theodorus an. 1290. Andreas de S. Euſtachio an. 1338. Stephanus an. 1358. Johannes de Benedicto an. 1381. Julius Zuinella ann. 1400. Nicolaus de Benedicto an. 1413. Pantaleon de Urſo an. 1440. Nicolaus Galletta an. 1457. Matthaeus Galletta an. 1491. Johannes Galletta an. 1523. Hic habuit Coadjutorem Franciſcum Carrozza, qui tamen praemortuus eſt. Aloyſius de S. Michaële ann. 1553. Servator Carrozza an. 1560. Johannes Dominicus Mazzetta an. 1583. Petrus Pharao ann. 1597. Joſeph Pharao ann. 1628. Inde lites ob electionem cum Jacobo de Neapoli a Curia Romana proviſo. Tandem an. 1640. Jacobus de Neapoli. Iterum ann. ſequenti 1641. Joſeph Pharao ob mortem Jacobi Franciſcus Henricus ann. 1643. Dominicus Moleti an. 1644. Leonardus Pateus an. 1649. Athanaſius Riccius an. 1658. Antonius Malaci an. 1665. Nicolaus Maria Scalvo an. 1698. Petrus Malaci, & Buglio ann. 1709. Joſeph Vinci an. 1744., qui ſoſpes eſt adhuc, & Catholicam Eccleſiam ann. 1752. a fundamentis ampliavit, & exquiſitis etiam monumentis hactenus illuſtravit, & eô quô in litteras amore fertur, uberius illuſtrabit.

& non propriô Deuterei se adpellare maluerit, plane non video. Hoc addam, non in sola olim Messana, sed in tota fere vastissima ejus Dioecesi obtinuisse Graecorum Protopapas, qui in Archipresbyteros hodie ex ritu latino, ne nomine quidem, contra ac in Calabria, retentô, evaserunt. Nonnulla scilicet publicae auctoritatis instrumenta idem doctissimus Protopapas Vincius laudavit (90), ex quibus evincitur Francavillae olim, Castilione, Camastrae, Troinae, Ceramii, Petraliae, Hieracii, Demennae, Mylis, ac Ramectae Graecorum Protopapas exstitisse, ubi hodie nec titulo tenus subsistunt. Illud inter haec mihi accidit injucundum, ex idiomatis graeci culturae defectu paucissimos hôc tempore Catholicae ipsi Messanensi Presbyteros esse incardinatos: tametsi Protopapae hujusmodi diligentiâ, in tam nobili, exemplarique Civitate, hoc pretiosum vetustatis monumentum non servatum modo, sed auctum etiam iri jure confidam.

XIII. Protopapae Messanensi haud multo dissimilem arbitror Corcyrensem, postquam ea insula sub Venetorum dominio posita Archiepiscopos latinos nacta est, Graecis qui ibi morantur multis sub Protopapae jurisdictione remanentibus. Agit de illo Andreas Marmora (91) in historia Corcyrensi; sed lubet heic potius lectores nostros ad vere Eminentissimum illum Virum Cardinalem Quirinum amandare, qui antequam purpurâ ornaretur Archiepiepiscopus Corcyrensis fuit. Is enim in commentario de rebus suis (92) hoc de Protopapa loquens, Magnum Praesulem Graecorum in illa Insula vocat, qui ab Athanasio Graeco Metropolita peragi suas ordinationes curabat; quod ibi non graeco-latinus, sed omnino graecus ritus ab indigenis Graecis servetur. Narrat quoque quomodo tamquam Insulae Archiepiscopus in festo S. Spiridionis in ejus Ecclesia sollemniter exceptus fuerit; omnesque subjectionis, ac re-

(90) Sunt autem haec instrumenta, repertorium, ut vocant, quod annô 1262., vacante Sede Messanensi; omnium illius mensae bonorum, inter acta Notarii Friderici de Monte Albano sub die 12. Septembris relatum est; & acta quaedam testium anno 1413. 18. Aprilis indict. 8. recepta, quae in Archivo Catholicae Messanensis adservantur.

(91) Histor. Corcyrens. lib. 4.

(92) Brixiae edidit ann. 1749. Vide p. 2. lib. 1. cap. 12. fol. 190., & 193., & cap. 13. fol. 219.

reverentiae formulas, quibus illum Protopapas prosecutus est, ac recognovit, erectis etiam ante fores suas Quirinae familiæ insignibus. *In terris* enim *Reipublicae Venetorum subjectis*, ut Morinus (93) observat, *Protopaparum auctoritas magis diffunditur, & ad antiquiorum Archipresbyterorum jurisdictionem propius accedit, favente huic jurisdictioni Republicâ, ut ad ceteros minus frequens sit Religionis caussâ recursus*. Quod & Goarius monuerat (94), ad Euchologium, ubi de Protopapa haec habet. *Archipresbyter est, & antiqui Chorepiscopi, si non nominis, saltem potestatis successor. Nam & in Insulis Venetorum Lectores instituit, & de rebus Ecclesiasticis dijudicat*.

XIV. An autem Neapoli suus etiam fuerit Protopapas, qui Clerum Graecum ea in Urbe regeret, haud levis nuper excitata est controversia, occasione vexati adeo loci illius Petri Subdiaconi in (95) Vita S. Athanasii Episcopi Neapolitani, ubi de Neapoli loquens ita scripsit: *Nam & introrsus binas Praesulum gestat Sedes ad instar duorum testamentorum: quamquam una sit, quae eam gubernat, & regit reliquam, ut capite reguntur artus diversi*. Ex hoc scilicet loco haud pauci Neapolitanarum rerum (96) Scriptores, duos in ea Civitate Episcopos, latinum unum, graecum alterum, contra omnem antiquitatis fidem intulerunt. At alii, ut illum exponerent fassi quidem sunt, duos in illa Urbe Cleros, mediô saltem aevô, inventos fuisse; at graecum a suo *Protopapate* rectum: quorum tamen sententiam non fine aliqua moderatione admitteret incomparabilis eruditionis senex noster (97) Mazochius. *Fuere* inquit, *qui aliter subductis apud se rationibus, non*

(93) Morin. de sacr. ordinat. p. 3. exercit. 16. cap. 2. n. 6. fol. 277. edit. Paris. 1686.

(94) Goar. ad Euchology. pag. 287. edit. Paris.

(95) Edita est etiam haec vita to. 2. p. 2. S. R. J. cum adnot. Cuperi ex actis SS. illuc translatis. Vide adnot. seq.

(96) Chioccarel. de Episc., & Archiep. Neapolit. ad an. 872. pag. 95. edit. Neapol. an. 1643. Anton. Caracciol. de sacr. Eccl. Neapol. monument. cap. 35. sect. 2. & ex eo Ughell. to. 6. pag. 75. edit. Colet. Caesar de Engenio in Neapoli sacr. pag. 24. Cuperus in comment. praevio ad vit. S. Athanas. apud Murat. cit. pag. 1046. Papebroch. 25. Junii agens de Fortunato Episc. Neapol., Capaccius antiquit. Neapol. cap. 8. aliique, qui & Baronium ex iis quae habet ad an. 872. n. 12. invitum in hanc sententiam trahere conantur.

(97) Mazoch. in cit. differt. de Cathedral. Eccles. Neapolit. pag. 110. &c.

non alterum minorem Episcopum, sive Chorepiscopum Graecis Neapolitanis praeficerent, sed Protopapam, hoc est Archipresbyterum, idque aliarum Ecclesiarum exemplô. Et hanc alteram fuisse Sedem Neapoli volunt. Ac posset quidem hoc fer ri, si ullum Neapolitani Protopapae vestigium usquam occurreret, sicut revera Messanensis Protopapae plurima passim mentio existit. Sic etiam de Corcyrensi Protopapa legi potest Andreae Marmorae historia Corcyrens. lib. 4. Taceo quasdam Bruttiorum Ecclesias, apud quas Protopapae monumenta existunt. At Neapoli, neque in tot Scriptoribus, neq. in ullis chartis Protopapae, sive Πρωτοπαπᾶδ vestigium ullum apparet. Hoc quidem de Protopapa, quatenus Praelatus est Episcopo inferior, de quo vide graecum Fresnii Glossarium col. 1099. Ceterum quatenus ea vox non Praelatum, sed merum Curionem sive Parochum notat (tametsi recentior est ea notio) poterat eo significatu, non uni modo, sed pluribus Protopapis Neapoli locus esse; ubi sex Graecorum praecipuae Ecclesiae, uti mox dicetur, fuisse leguntur. Nibilo plus igitur Protopapas ad hunc locum explicandum, quam quilibet Curio confert. Eaque caussa est cur Protopapam hel designari minus putem. Hactenus vir summus, quem ad ea adlusisse arbitror, quae in suis ad marmoreum Kalendarium Neapolitanum adnotationibus scripserat Vir alter magnus (98) Cl. Sabbatinus. Sed nostrum non est inter summa eruditionis capita tantas componere lites; quae nuper occasione discussae in Tribunalibus controversiae Hebdomadarios inter Ecclesiae Cathedralis Neapolitanae, & Canonicos S. Johannis Majoris, acrius recrudüere.

CA-

(98) Sabbatin. Kalen. Neapolit. ad diem 23. Aprilis differt. 2. a pag. 104. ad seqq. Vide supra adnot. 77. Ceterum locum illum Auctoris vitae S. Athanas. de duabus Cleri diversi Collegiatis Ecclesiis intelligendum putat Mazochius laud. loc. pag. 111. Assemanus vero de reb. Neapol. tom. 4. cap. 6. fol. 215. ad SS. Patronos Episcopos Agrippinum, ac Januarium Scriptorem adlusisse arbitratur.

CAPUT XIV.

Unde factum iis Ecclesiis, in quibus Protopapae inveniuntur, Catholicarum nomen? Variae ea de re sententiae expenduntur. Eam adpellationem Cathedralibus a Graecis primum tributam, progressu temporis ad Ecclesias quaslibet Baptismales fuisse translatam. Traductionis hujusmodi caussa, & Can. Trullani LIX. de Catholicis Ecclesiis vera expositio. Non alia de caussa inductum id nomen, nisi quia sexus uterque ad eas Ecclesias conveniret, videri.

I. JAm vero illud nunc videndum, cur Ecclesias in quibus hujusmodi Protopapae sunt, Catholicas, ut plurimum, nuncupatas reperimus. Satis enimvero in ejus rei caussa reddenda lusere pridem Scriptores aliqui (1), dum Protopapae Messanensis injectâ mentione, ejus Ecclesiam, quasi singulari hoc Catholicae nomine nuncupatam adseverarunt, quod illa sub Graecorum imperio, ac Schismate, in Spiritus S. ex Patre, Filioque procedentis confessione, cum Romana unita permanserit. Esto ita fuerit; non inde tamen certissime Catholicae nomen accepit: quum & sexcentae, sive in ea confessione cum Romana conjunctae, sive Schismate ab ea separatae, habuerint, hodieque id nomen habeant. Neque vero in illo interpretando feliciores porro fuerunt Causidici illi (2), Viri alias docti, qui in nuperis de Regina Catholica Ecclesia controversiis pro illa, aut contra illam scripserunt, in eas divisi opiniones, quas caussae propriae opportunas judicarunt. Alter enim Catholicas dictas censuit, quod Matres essent aliarum, quae illis subjicerentur, Ecclesiarum: alter quod receptitiae essent Ecclesiae, quas barbarô vocabulô *Comunias* vo-

 cant,

(1) Bonfil. in sua Messan. lib. 3. fol. 41. ult. edit. Macrius in Hierolex. Dumortier in etymolog. Hofman in lexic. v. Protopapa. Adhaeret Joh. de Joh. de div. Sicul. off. cap. 11. fol. 82. Sic & expositum fuerat Bened. XIV. qui propterea in const. pro Catholica Messanensi Bull. tom. 1. const. 81. sic habet. *Quoniam sicut accepimus .... inde Catholica dicta, quod Ecclesia hujusmodi, ut asseritur, sub Graecorum imperio in Spiritus S. ex Patre, Filioque procedentibus confessione cum Romana Ecclesia invicem unita permanserit.*

(2) Auctor Apologiae pro Regali jurisdict. Neapoli edita 1725. fol. 91. Auctor Apologiae oppositae Rom. edit. 1749. fol. 48., & cap. ult. primae edit. n. 19.

cant, & quibus omnes loci Presbyteri incardinati censerentur. Uterque, fateor, rem acu tetigerunt; sed veram neuter pro temporum ratione adsecutus est caussam. A Catholico Armenorum sua inferebat primus, quem hôc vocitatum nomine, quod *universalem* significat, scribit (3) Otho Frisingensis *propter infinitum, id est amplius quam mille Episcoporum sub se habentem numerum*. Sed in re cum ea qua de agimus omnino disparata, tempus in cassum terere non vacat. Catholici isti Orientales, de quibus pluribus agunt Marca, & (4) Thomassinus, Primates Episcopi erant sub Patriarcha (haud aliter, ac mediâ aetate Primates aliqui Occidentales), qui scilicet Patriarchae subderentur, plures tamen sub se Metropolitanos haberent, ut ex Canonibus Arabico-Nicaenis, ac Jacobo de Viatriaco idem Thomassinus ostendit. Inditum autem illis ex graeco fastu Catholici, hoc est universalis Episcopi nomen, quod illud Principis Patrum jam obtinuerint Patriarchae. Longius itaque nomen arcessebat hic Auctor ut Protopapae, quem tuebatur, phylacteria dilataret, quum non Catholicorum modo Orientalium, Ecclesias, sed & Episcoporum ceterorum, imo & Curionum apud Graecos, Catholicas nuncupari certissimum sit. Soli conjecturae insistebat secundus, quod Catholicas in Calabria Ecclesias eas vocari vidisset, in quibus receptitius, non numeratus Clerus esset, quasi eô nomine donarentur, quod omnes universim Presbyteros, non aliquos dumtaxat, qui incardinarentur, sinu suô exciperent. At vero & extra Calabriam vagari oportebat, ut vera nominis caussa cognosceretur. Pessime deinde ex Can. Lateranensi, de quo cap. praecedenti diximus, oriri potuisse nomen conjectat, in quo, quum ut Praesulem illum ab Episcopo in Urbibus Polyglottis destinandum verae Ecclesiae communione fruentem esse oportere demonstraretur, additum *Catholici* epitheton fuerit, Catholicarum etiam Ecclesiis ejus, factum nomen auguratur. Nam & longe ante Concilium Lateranense tributum Ecclesiis multis Catholicarum nomen apud Graecos legimus, & num-

(3) Otho Frisingens. Chronic. lib. 7. cap. 32. apud Thomass. mox. laudand.

(4) Marc. differt. de Primatib. nn. 2[illegible]. & 26. Thomassin. p. p. lib. 1. cap. 24. n. 3. & seq.

& numquam praeter Orientales illos Exarchos, hujusmodi Praesules apud nostros, Catholicos adpellatos novimus.

II. Utrumque fugerunt, quae in eo verbo Cangius (5) collegerat. Inde enim ex nodo se extricare facile potuerant, nisi fortasse caussae servientes dissimulare maluerint. Catholicae nomen, Graeci a primis usque saeculis, nonnisi Ecclesiae Cathedrali tribuerunt. Antiquius, quod sciam, exemplum in celebri testamento occurrit S. Gregorii Nazianzeni, *Flaviô Eucheriô, & Fl. Siagrio VV. CC. Coss.*, hoc est annô vulgari CCCLXXXI. signatô, quod primum graecè Brissonius (6) edidit, deinde a Sirmundo versum, atque ab omni νοθίας suspicione vindicatum Annalibus inseruit Card. Baronius. In illo enim Gregorius: *Episcopum Catholicae Cpolis Ecclesiae* se vocat: deinde vero τῇ ἁγίᾳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Ναζιανζῷ: *S. Catholicae Ecclesiae Nazianzi* omnem suam substantiam ad pauperum, qui sub eadem sunt Ecclesia ministerium consecrasse scribit. Postremo autem se in hunc modum signat: Γρηγόριος Ἐπίσκοπος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κωνσταντινόπολει. *Gregorius Episcopus Catholicae Ecclesiae Cpolis*. Eodem quoque pactô septem testes, quos inter, sex erant Episcopi, & unus Presbyter, seipsos subscribunt: *Amphilochius Episcopus Catholicae Ecclesiae Iconii &c. Optimus Episcopus Catholicae Antiochenae Ecclesiae &c. Theodosius Episcopus Catholicae Hydae Ecclesiae &c. Theodulus Episcopus S. Catholicae Apameae Ecclesiae &c. Hilarius Episcopus Catholicae Isauriae Ecclesiae &c. Themistius Episcopus S. Catholicae Hadrianopolis Ecclesiae &c. Celidonius Presbyter Catholicae Iconii Ecclesiae &c.* Sanctus quoque Epiphanius (7) qui eôdem vivebat tem-

 po-

(5) Cangius plenissime in utroque Glossar. v. Ecclesia Catholica, & *Καθολικὴ Ἐκκλησία*.

(6) Brissonius de formul., & sollemnib. populi Roman. Paris. an. 1582., & Francfurti 1592. lib. 7. pag. heic 680. Baron. ad an. 389. nu. 22. & seqq. Recusum est latine tantum inter epistol. & opuscul. ejusdem Baron. in vita S. Gregor. tom. 2. edit. Roman. ann. 1759. a docto Viro Raymundo Albericio Oratorii Roman. Presbytero curatae fol. 344.

(7) S. Epiphanius in haeresi Arianor. Theophan. ad an. 2. Justiniani Rhinotmeti. Eleusius in vita S. Theodori Syceotae n. 58., & seq. Nicephorus lib. 15. cap. 22. Addi possunt, & quae in Conc. Nicaeno 2. habentur pag. 123. edit. Labbei, & apud Theophan. ad an. 8. Constantini, & Irenes, & in Conc. Florent. pag. 528. ejusdem edit. ubi Ecclesia quoque S. Sophiae Cpolitana *Καθολικὸν ναὸν Catholicum Templum* nuncupatur. Plura Cangius laudat. adnot. 5.

pore, Majorem Alexandrinam Ecclesiam Καθολικὴν *Catholicam* vocat, Theophanes Damascenam, Sophianam Ancyrae in Galatia Eleusius, Magnam Cpolitanam Ecclesiam Nicephorus. Nimius sane essem, si omnia proferre exempla vellem, quae in Glossario mediae praesertim Graecitatis Cangius collegit. Nonnulla potius, quae in Calabria, Apulia, atque Sicilia occurrunt, addam hôc locô. In vita S. Nili Rossanensis, quem juniorem adpellant, quam Johannes Matthaeus (8) Cariophilus Archiepiscopus Iconiensis latine interpretatus est, quum de terraemotu quodam Biographus loqueretur, qui totam Rossani Urbem, demtâ Ecclesiâ Cathedrali S. Irenae dicatâ, quassaverat, sic porro habet: εἰ μὴ μόνην τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Εἰρήνης: *solâ relictâ Catholicâ Ecclesiâ, cui nomen S. Irenes*. Vertit autem jure Cariophilus: *Excepta Episcopali Ecclesiâ*. Et infra, quum Basilium Calabriae Strategum, Nilo pretiosa ad Sanctuarii ornatum velamenta offerentem inducit, hunc sic respondisse scribit. Ἀπελθὼν βάλε αὐτὰ ἐν τῇ Καθολικῇ τοῦ Κάστρου. *Vade, da ista Catholicae Castri:* Quô locô adposite item Cariophilus. *Vade, & da Cathedrali Ecclesiae Oppidi*. Haud secus in instrumento illo donationis cujusdam a Leone Maleino Rossanensi Ecclesiae factae, cujus supra (9) meminimus, transferri bona data leguntur: *Ad praedictam Sanctam Magnam, & Catholicam Ecclesiam, & ad SS. Archiepiscopum Civitatis Rossani Dominum Cosmam, ut habeant, & possideant*. Certius ac nobilius est privilegium Ecclesiis Barensi, ac Tranensi tunc unitis a Gregorio Trachaniota Basto Catapano Italiae annô IↃCCCCXCIX. concessum, traditumque Chysostomo utriusq. Sedis Archiepiscopo, quod nuper in lucem extulit (10) Assemannus. Ibi enim dum illarum Cathedralium Presbyteri, ab

(8) Vitae S. Nili junioris ab ejus discipulo S. Bartholomaeo Ab. Cryptoferratensi scriptae fragmenta quaedam a Friderico Metio latine versa inseruit Annalib. Baron. tom. 10. Sed aliam versionem adornavit deinde Cariophilus homo Cretensis in Collegio de Propaganda fide Romae educatus, qui illam graeco-latinam edidit, ex cujus pag. 72. & 123. desumta sunt, quae retulimus verba.

(9) Vide cap. 12. num. 11. & adnot. 52.

(10) Asseman. de reb. Neapolit. to. 3. fol. 563., & seqq.

ab angariis (11), & metatis, & castrametationibus eximuntur, Ecclesiae Catholicae Presbyteri nuncupantur: *Et in Castro quidem Barii excusatos haberi Presbyteros Catholicae Ecclesiae numerô triginta sex. Et in Castro Trani Presbyteros talis Catholicae Ecclesiae numerô sexaginta*. Postremo in Sicilia quoque ejusmodi in efferendis Cathedralibus Ecclesiis invaluisse nomenclaturam, Rogerii Comitis diploma, quô Episcopatum ab se primum Troinae erectum, Messanam transtulit, satis abunde ostendit. In illo (12) quippe ita loquitur: *Nuper vero juxta consilium Apostolici Papae, aedificari Ecclesiam in nomine S. Patris Nicolai in Civitate Messanae, & in ea Episcopatum constitui, sicut antiqua traditio declarabat, esse scilicet eandem Ecclesiam Catholicam Civitatis &c.* Nihil hôc locô disertius ad convincendum aevô adhuc Rogerii vulgatum fuisse in istis regionibus ad Ecclesias Cathedrales designandas id nomen. Durat autem passim, hodieque apud Graecos. Nam in hodiernis Athenis Ecclesiam Cathedralem Catholicon vulgo a Graecis adpellari, Guleterius apud Cangium (13) auctor est.

III. Septimô spirante (14) saeculô celebratum est Cpoli in Trullo Concilium, quod veluti sextae, ac septimae Synodi supplementum vulgo Quin-Sextum adpellatum est. In eo

(11) Notissimae hae voces in utroque C. tit. de curs. public. angariis, & parangariis. Confer in comment. ad eum tit. C. Th. Gothofredum, & Cujac. in proemio ad eum tit. Angariam adpellarunt veteres necessitatem vehendorum, bajulandorumve onerum Provincialibus impositam, qua cursus publicus est: parangariam, in obliquum, id est alio versum, sive per viam transversam, & non regiam. Ab Angaris, hoc est Veredariis derivatum censetur nomen, quod e Persarum lingua, apud quos primitus invecti sunt, manavit. Confer Suidam v. *Αγγαρος*. Illud autem inter angarias, & parangarias ex sequiori notione discrimen alii ponunt, quod angarius ad opera personalia sine sumtu, parangarius cum sumtu etiam teneatur. *Metata* deinde hospitia sunt, quae militibus a Provincialibus praeberi debent, castra vero Militum stationes. Unde Metatores, qui castra, & hospitia designabant l. *26*. §. *8*. C. de Episcop. Aud. l. *9*. C. de metatorib. Haec autem & inter Provincialium onera erant.

(12) Apud Pirr. in not. Messan. fol. 383. Notat Pirr. in margine: *Cathedralem alibi lego*, quod ex privilegio graece, ut puto, scriptô, alius hôc locô verterit *Cathedralem*.

(13) Loc. laud. adnot. 5. in Gloss. med. latinit.

(14) Haec est certior hujus Conc. Epocha, ex can. 3. illius Conc. eruta, ubi praeteritus annus *6199*. Graecorum signatur, licet librariorum errore *6109*. irrepserit. Confer Pagium ad an. *692*. & quae supra diximus adnot. 19. cap. 12.

eo ita can. LIX. sancitum. *In aede Oratoria, quae est intra domum, Baptismus nequaquam peragatur, sed qui illuminatione ab omnibus sordibus alienâ digni habendi sunt, ad Catholicas Ecclesias accedant, & hoc illic munere perfruantur.* Fuerunt quidem (15) inter doctos, qui hôc locô haereticorum baptismata, quae in domibus privatim fiebant exsibilari putaverunt; eaque propter Oratoriis privatorum, Catholicorum Ecclesias fuisse contrapositas. Verum privata quaelibet baptismata, quae in Oratoriis fiebant, quibus Catholicae, hoc est Cathedrales, aut Baptismales Ecclesiae, in quibus fieri debeant, contraponuntur, prohiberi proclive est animadvertere, si ad veteres Baptismi ritus, ac tempora animum convertamus. Utraque enim in Ecclesia, non alibi, quam in Ecclesiis Cathedralibus, atque ab ipsis Episcopis baptisma conferri olim sollemne (16) fuit; unde in maximis quibusque Urbibus, praesertim in Italia, non alibi, quam in Cathedralibus Ecclesiis Baptisteria, quae Graeci *illuminatoria* vocant, reperiri mos adhuc perstans manavit. Multa porro in eam rem monumenta congerit Christianus Lupus (17), epistolam inter alia Cleri Edesseni, qui pro Iba ejus Episcopo, *imminente salutiferâ sancti diei Paschatis festivitate, in qua & propter Catechismos, & propter eos, qui digni sunt sancto baptismate opus est ejus praesentia* ad se Synodo Berytensi post Quadragesimam praesentandum inducias rogarunt. Verum quum Trullana haec Synodus Catholicas, non Ecclesiis aliis quibuslibet, sed Oratoriis dumtaxat privatis opposuerit, aequius alii eâ voce coepisse jam saeculô VII. Ecclesias etiam quaslibet baptismales, seu, ut vocamus, Parochiales, in quibus administrari quoque baptismus incoeperat, designari suspicantur; eâque notione fuisse in eo canone usurpatum id nomen (18). At vero sive de Cathedralibus, sive de Parochiali-

(15) Lupus in can. 31. Trullan. ubi & exponit 39. fol. 84. tom. 3. opp., & ex eo Catal. in eund. can. to. 2. Conc. fol. 103.

(16) Vide hac de re Thomassin. p. p. lib. 2. cap. 21. n. 8. & capp. seqq. Lupum in appendice ad Ephesin. Conc. cap. 3. tom. 2. opp. fol. 226. Martenium I. de ritib. cap. 11. art. 2. n. 15.

(17) Loc. mox laudato.

(18) Cangius in utroque Glossario v. Catholica. Mazoch. tom. 1. in Kalendar. Marmor. Neapolit. ad diem 29. Martii pag. 129.

libus Ecclesiis Trullanam sanctionem intelligas, illud certum est prope aetate, translatum Catholicae nomen ad Ecclesias quaslibet *Plebales*, seu Baptismales, in quibus scilicet plebium cura, & baptisteria instituta erant. Inductum quippe ut non in omnibus sive Civitatis, sive pagorum Ecclesiis baptisma administraretur, sed in certis dumtaxat huic usui destinatis, quae apud sequiores latinos (19) Plebes dicebantur, quibus Archipresbyteri Rurales praeficiebantur, inde etiam Decani Christianitatis dicti, quod in ea Ecclesia homines baptismate fierent Christiani. Id & apud Graecos obtinuisse innumeris constat exemplis: Quamobrem inter minoris Sacellarii, Exocatacoelorum Ecclesiae Cpolitanae quinti, munera illud Codinus (20) enumerat. *Sua in potestate habet Catholicas Ecclesias* (hoc est Parochiales) *& sacellum*. Eodem plane sensu usurpatur haec vox a Leone Grammatico, a Nilo Monacho, a Simeone Logotheta, a Johanne Caminiata, & sexcentis aevi inferioris Scriptoribus Graecis, quorum verba, locave apud Cangium (21) habes. Domesticis interim heic exemplis, ab Urbe Neapolitana, in qua diu Graecismus floruit, petitis unice immorabor.

IV. Cl. Mazochius (22), qui ex canonis Trullani celebritate factum apud Graecos putat, ut omnes Baptismales, seu Parochiales Ecclesiae Catholicae deinde dicerentur, verba Johannis Diaconi (23) de Sotere Episcopo Neapolitano loquentis: *Hic Ecclesiam Catholicam Beatorum Apostolorum in Civitate constituit; & Plevem * post S. Severum secundus instituit:* * fis sic egregie post Cangium exponit. *Vocat Catholicam, hoc est Baptismalem, non quod jam inde a Soteris aevo Catholica vocaretur, sed quod ipsius Johannis aetate eam adpellationem jam vulgo obtineret. Atque hinc disces primam omnium Neapoli plebem, idest Parochiam fuisse Severianam* (hodie S. Giorgio) *a Severo constitutam quartô saeculô; mox alteram SS.*

Apo-

(19) Confer Thomassin. p. p. discipl. lib. 2. cap. 5. n. 8. & cap. 6. n. 1., & 2. §. *Concilium Cameracense*, & cap. 95. n. 5. & Cangium v. Plebes

(20) Codin. lib. 1. cap. 1. in Pentade 1.

(21) In utroque Glossar.

(22) Loc. mox cit. adnot. 18.

(23) Joh. Diacon. in Episc. Neapolit. in Sotere Episcopo 18. tom. 1. p. 2. S. R. J.

Apostolorum a Sotere quintô saeculô factam. Disces item nonô saeculô, quo Johannes iste Neapolitanus Diaconus florebat jamdiu vulgatam fuisse ejusmodi adpellationem. Eodem pertinere verba illa vidit etiam eruditissimus (24) Assemannus; qui & illa alia exponere adgressus, quae in veteri charta prostant apud Engenium (25) Caracciolum: *Vendidit Domino Petro ...... Rectori Monasterii, & Hospitalis S. Georgii Catholicae Majoris ..... petiam de terra:* ex priori Johannis loco heic eodem sensu Catholicae nomen accipi oportere demonstrat. *Esto*, inquit, *aliquando Catholica tantumdem est, quod Cathedralis, non tamen semper, nec ubique* (scilicet distinguenda sunt tempora & loca, & scribentis sensus adtendendus) *& speciatim in Urbe Neapolitana, nomen Catholicae Ecclesias Baptismales indicat ...... Quamobrem, quum Soter Episcopus post S. Severum secundus, Ecclesiam Catholicam BB. Apostolorum, hoc est Baptismalem, seu Parochialem fecerit, argumento est Severianam quoque, seu S. Georgii Ecclesiam, eôdem modô Catholicam dici, idest Parochialem, seu Baptismalem, non Episcopalem, aut Cathedralem:* Idem porro ante utrosque, de ipsissimo hoc loco agens tradiderat Cl. Sabbatinus (26), qui licet subscriptionem, seu notam illam, quae in calce Collectanei Eugipii Abbatis S. Severini in Castro Luccellano reperitur. *Ego Petrus Notarius Sanctae Catholicae Ecclesiae Neapolitanae, ut potui emendavi:* de Notario Cathedralis Ecclesiae Neapolitanae, cui Codicem illum S. Episcopus Redux donaverit, commode intelligi posse docuerit, imo & intelligi debere postea voluerit Mazochius: de Parochiali tamen Ecclesia accipiendum esse locum ex Engenii instrumento relatum nullus dubitat. Inde enim quatuor majores Neapoli Parochias Catholicae Majoris adpellatione donatas censet. Hinc in Calabria nostra, ubicumque etiam Curiones Protopapae residebant, aevô etiam latinô Ruralibus Archipresbyteris aequati, eorum Ecclesias Catholicas nuncupari facile reperies, ut ex CC. visitatae ab Hannibale de Afflictis Archie-

(24) Asseman. de reb. Neapolit. to. 4. cap. 6. fol. 165., & seqq.

(25) Apud Engenium in Neapol. sacr. pag. 42.

(26) Sabbat 2. in Kalendar. marmor. Neap. 29. Martii Tom. 3. fol. 61.

chiepiſcopo Reginae Dioeceſis (27) conſtat.

V. Quei autem, & cur factum fuerit, ut Epiſcopales, ſeu Cathedrales primum, inde vero etiam Parochiales, ſeu Baptiſmales Eccleſiae eô nomine donarentur, nemo, ut arbitror (28), Cangiô melius expoſuit hactenus, ac felicius. Obſervat doctiſſimus hic vir, & lectionis immenſae, apud Graecos virorum Monaſteria, & in eis ſtructa Oratoria viris tantum, mulierum autem mulieribus dumtaxat patuiſſe. Et ad Sanctimonialium quidem gynecea quod adtinet, non apud Graecos modo obtinuiſſe morem, ex Auctore Vitae S. Nili junioris confirmat, ſed apud latinos quoque fuiſſe in uſu ex Anonymo in vita S. Liobae egregie oſtendit. Biographus enim in Sanctimonialium Monaſteria, ſeu Oratoria interdictum viris ingreſſum, praeterquam Presbyteris ad Miſſarum ſollemnia peragenda, diſerte teſtatur capite primô; ut viciſſim mulieribus in Monachorum Oratoria capite vigeſimô ſecundô. Adfert & in eam rem vitam S.Theofredi cap. IX., & S. Leutfredi cap. VI., quinimo Anonymum etiam in miraculis S. Benedicti lib. ſecundô cap. XII., nec obſcure ex epiſtola XXIV. libri IV. S. Gregorii hanc colligi diſciplinam poſſe arbitratur. Hinc igitur, quum olim praeter Virorum, aut Sanctimonialium Monaſteria, non aliae in Urbibus Eccleſiae eſſent quam Cathedrales, in quibus, in Eccleſia praeſertim Graeca (29) & unum altare eſſet, & unicum in die offerretur ſacrificium, Presbyteris ſimul cum Epiſcopo, aut cum digniori Presbyte-

(27) In libro viſitationis anni 1595. in Archivo Epiſcopali ita leges fol. 375. ubi viſitatio Civitatis S. Agathae occurrit. *Acceſſit ad Parochialem Eccleſiam ſub titulo S. Nicolai vulgo dictam* La Cattolica *ejuſdem Civitatis, cujus Rector, & Protopapa exſiſtit Venerabil. Presb. Nicolaus Jacobus Panzera*. In illo anni 1597. fol. 100. in viſitatione ejuſdem Civitatis. *Et perventó ad Archipresbyteralem Eccleſiam Civitatis, quae eſt ſub titulo S. Nicolai vulgo dicta* La Cattolica, *factâ brevi oratione, & cantatâ a Presbyteris Graecis oratione praedicti Sancti, aſſociatus a praedictis pervenit ad hoſpitium*, & fol. 103. *Mandavit praedicto Presbytero Paulo Fargald Dypthereo ** ſic & Vicario Protopapatus, ut transferat &c.*. Ut ex ſuperioribus diſcimus vacabat tunc Protopapatus, & idcirco Vicarii nomine Deutereus donatur; nam animarum cura Paullo Sorgonâ ibidem demandata legitur.

(28) Cangius laud. adnot. 5.

(29) Adiſis hac de re agentem Thomaſſin. p. p. lib. 2. cap. 21. & ſeqq. per tot. ubi egregie agit de origine Paraeciarum. Confer & quae ſupra diximus cap. 6. n. 2. & 3. & ibidem adnotata.

ro concelebrantibus, ut ſupra abunde ediſſeruimus; illaeque dumtaxat viris aeque ac mulieribus, cum ſolo locorum in quibus conſiſterent (30) diſcrimine, paterent: inde porro factum, ut illae primum Catholicae, hoc eſt univerſales, & generales Eccleſiae vocarentur. Quum autem temporis progreſſu inſtitutae Paraeciae ſunt, auctis plebibus, ac diviſis, noviſque extructis cum Curionibus, qui Epiſcopo ſubeſſent, Eccleſiis; illud quidem nomen non amiſere Cathedrales, cui propriô jure conveniebat, ſed aequô etiam jure, eâdemque ratione Paraeciarum Eccleſiis communicatum, quas viris a pari, ac feminis patere conſtabat, ac toti plebi eſſe univerſales. Reſpuit hanc hujus notionis originem doctiſſimus (31) Mazochius; verum nec tradita ejus moris a Cangio documenta ullatenus attigit, nec meliora porro ſubſtituit vir ſummus. A tempore Trullani Concilii, ob ejus Canonis celebritatem factum retur, ut Parochiales Eccleſiae hôc nomine cenſerentur. At ſi poſt tantum Virum, eâ quâ decet modeſtiâ, hiſcere licet, eſto, ut putat; ſed cauſſa profecto, cur eô tempore Parochiales Eccleſiae id nominis participarunt, non alia quam illa, propter quam conlatum pridem Cathedralibus fuerat, eſſe potuit. His autem cur inditum, non explicat Vir Cl. Verum eâdem ratione recte expoſuerat Cangius, qui poſt quam tributum tradita ex cauſſâ Parochialibus Eccleſiis id nomen, laudatô in eam rem Trullano Canone dixerat; ſtatim ſubdidit: *Catholicae praeterea dictae Majores, & Epiſcopales Civitatum Eccleſiae, quod omnium quodammodo eſſent, nec uni Plebi addicerentur, ut Parochiales*. Quamobrem firma hactenus videtur Cangiana notionis hujus origo, eaque dubio procul veriſſima. Et in can. quidem Trullano, cujus aetate apud Graecos Paraeciae jamdiu etiam invectae eô vocabulô Cathe-

(30) Deſcendebat mos iſte ex conſtit. Apoſtolicis lib. 2. cap. 61. Confer veterum Eccleſiarum ichnographiam, laudatoſque de ea Auctores ſupra cap. 5. adnot. 14. Vide de hoc ritu Baron. in appar. n. 52. Card. Bona I. Liturg. cap. 20. n. 6. Marten. I. de ritib. cap. 3. art. 9. §. 7. Lebrunium tom. 2. explicat. Miſſ. diſſ. 1. art. 8. ubi & vulgatam illam refert in antiqua Vaticana Eccleſia S. Petri Romae inſcriptionem. *Ad Sanctum Petrum, ante, Regia in porticu, columna ſecunda quando intramus, ſiniſtra parte virorum Lucillus, & Januaria honeſta femina*.

(31) Mazoch. loc. laud. adnot. 18.

thedrales simul, & Parochiales Ecclesias, seu si mavis, Baptismales quascumque ob communem sexus utriusque accessum intellectas fuisse, ne dubitaveris. Abusum scilicet in privatis *ευκτηρίοις* (*Oratoriis*) baptizandi is canon eliminat.

VI. Hinc igitur sponte fluit ut quispiam cur Protopapis Catholicae ut plurimum Ecclesiae subnectantur intelligat. Illi enim, aut in Ecclesiis Cathedralibus erant, aut altera inferiori notione Curiones in Plebibus. Non alibi igitur, quam in Catholicis Ecclesiis esse poterant, aut post Episcopos primi, ut in Regina & Bovensi Ecclesia fuisse in Calabria ostendimus, aut in Vicanis Ecclesiis Episcopalium Dioecesеon, quibus animarum cura adnecteretur, Curiones primi, ut in Civitate S. Agathae Reginae etiam Dioecesis, in qua Ecclesia, cui Protopapas praeest, Catholica vocabatur. Verum de Catholicis Ecclesiis Messanensi ac Regina nonnihil conjiciendum, videndumque an ex Cathedrali, an potius ex Parochiali Ecclesia, utrique nomen factum. Quantum intelligo, ita rem utrobique gestam arbitror. Erectis latinô ritu, Messanae sub tit. S. Nicolai, Regii vero B. M. V. in caelum Adsumtae novis sub Northmannis Principibus Cathedralibus, quae antea sub Graecis Episcopis Cathedrales erant, Graecorum Clero, qui numquam in istis Civitatibus defuit, relictas fuisse conjecto; eâque propter Ecclesiis illis perpetuo inhaesisse, quod antea habebant nomen Catholicarum. Ecclesiam porro S. M. de Grapheo, quam a Fundatore ita nuncupatam (32) scripsit Bonfilius, nunquam fuisse Cathedralem sibi persuadere Messanenses poterunt, maximi illius Templi S. Mariae Novae splendore excitati, in quod Cathedralis sedes ab aetate Berardi Archiepiscopi sub Henrico VI. Imperatore ann. CIƆCXCVI. translata est. Sed ne praesentibus vetera illa tempora, in quibus sub Saracenorum tyrannide nullum paene Christianae religionis vestigium Messanae erat, metiantur rogo.

(32) Bonfil. laud. adnot. 1. Verum si Τò De *Grapheo* non ad Fundatorem, sed ad epistolam illam Deiparae, quam sibi datam magnâ fide credunt Messanenses referas: quasi *ἀπὸ τῆς γραφῆς*, ut Mennitius fol. 7., & post eum Perimezzius fol. 21. Defens. Traditionis Messanens. exposuerunt, hoc est *scriptura*, vel *littera* derivatum, facile, ut arbitror, consentientes habebis.

Nec enim majorem habuit amplitudinem prima Cathedralis Ecclesia S. Nicolai, ut adhuc hodie vocant, *Archiepiscopatus*, quo primum a Troina Messanam, in qua ex longo fortasse tempore desierat, reducta Sedes Episcopalis fuerat. Avita Messanensium pietas, procedentium temporum felicitate roborata, ad augustissimum illud templum Deiparae erigendum (33) excitata est. Sed vero in hanc rem inquirant ipsi diligentius. Similes mihi conjecturas de Catholica Regina Ecclesia, nulli partium studio addictis proponere liceat.

CAPUT XV.

De Catholica Regina, ejusque Protopapa. Eam Ecclesiam, aut Cathedralem sub Graecis fuisse conjicitur, aut Parochialem certe sub Northmannis Principibus pro Graecis destinatam. Miserrimus Reginae Urbis status Saeculô X., Saracenis ingruentibus, in eam rem adducitur. Ex quo tempore, & qua de caussa ritus graecus in ea desierit. Quomodo ejus Protopapae eligantur. Eorum quotquot hactenus innotuerunt Syllabus Ecclesiae ejusdem Dyptichis inserendus.

I. Vulgatum est Catholicam hanc Ecclesiam S. M. Virginis Graecorum Civitatis Regii ab Serenissimo Comite Rogerio Northmanno extructam fuisse; atque in eam rem ejusdem Comitis diploma multis nominibus celebratissimum adfertur, quod olim ex Graeca Comitis Cancellaria ut vocant, datum, in linguam latinam, annô vulgari CIↃCCCCXCVIII. ab celebri illo Constantino Lascari tunc Messanae graecae linguae Antecessore (1) hujus Ecclesiae Protopapas Nicolaus Spanò vertendum curavit, editô traductionis istius publicô (2) solemnique documentô. Versio autem in hunc modum se habet.

Si-

(33) De hoc templo, ejusque erectione vide quae Pirr. habet in notit. Messan. tom. 1. fol. 341., & 400.

(1) De Lascari vide cap. 13. adnot. 14.

(2) Authenticum quod vocant, Transumtum, editum fertur inter acta nobilis Judicis, & Notarii Civitatis Messanae Andreae de Azzarello sub die 10. Februarii an. 1408. Indict. 2. At vitium in hac indictione est, quoniam hoc anno mense Februariô etiam

Sigillum factum a me Rogerio Comite Calabriae, & Siciliae, datum Tibi Venerabili Presbytero Protopapae Civitatis Regii Domino Petro, mense Julii, Indictione V. Justum, & dignum est promissa in exequutione facere, & de divinis Templis procurare, & quae sunt in eis bene perficere, & hoc sacrae leges perhibent Deo gratum, & receptabile esse; quod non solum propter hoc, sed ut etiam permaneant rata & immutabilia. Ideo cum moram traherem in Civitate Messanae, & in mente recolerem de Catholica Ecclesia Civitatis Regii tamquam praeordinata a Nobis, liberamus eam ab hodierno die, & hora ab omni Ecclesiastica testatione, ut nullus Archiepiscopus, sive Episcopus, sive aliquis cujuscumque gradus Ecclesiastici sit, habeat potestatem, & dominium in praedicta Ecclesia Catholica S. Virginis Dei genitricis Graecorum; sed totaliter volumus hanc esse liberam, & exemtam, & Capellam Majestatis Nostrae. Similiter Protopapam illius ordinavimus promoveri a Nostra Majestate. Praeterea praecipimus, & determinamus, ut praedictus Protopapa, & sui Clerici, & totus Clerus Reginus subditus sibi, canant unoquoque die Veneris in ipsa Catholica Ecclesia (*) Praestiam, id est supplicationem, & supplicent, & orent pro Nostra Majestate, & pro omni genere Christianorum. Promotionem vero praedicti Protopapae, ut diximus, ordinamus fieri a Nostra Majestate, & ipsum eligi a Communi Populo Civitatis, Virum Venerabilem, prudentem, & timentem Deum, & dignum tali Ministerio: deinde ipsum Protopapam confirmari a Nostra Majestate. Et hoc fecimus pro salute animae meae, & Genitorum meorum, & Nostrorum Successorum. Si quis vero voluerit permutare, vel annihilare Nostram Ordinationem, sive Ecclesiasticus sit, sive Saecularis, sive alius quispiam, non parvam indignationem substinebit a Nobis: imo & castigandus erit a Majestate Nostra. Et sic ordinavimus ut praesens sigillum permaneat immobile, & impermutabile amodo & in futurum permaneat. Unde ad majorem fidem consuetâ Nostrâ Bullâ plum-

iam ex more Graecorum, qui diu in utraque Sicilia perseveravit, prima esse debuit. Vide supra cap. 12. adnot. 39. Sunt etiam qui Lascarim circa ann. 1403. defunctum scribunt. Vide Ragusam in Elog. Sicul. statim sub init. Confer supra adnot. 86. cap. 13.

(*). Alii CC. addunt *continue*.

plumbeâ sigillari fecimus, & donavimus Tibi Protopapae praesenti, & Tuis Successoribus, mense, & Indictione ut supra a principio Mundi sex millesimô sexcentesimô vigesimô annô. Rogerius Comes Calabriae, ac Siciliae, & Christianorum Adjutor.

II. Qui postremas hasce notas, quae in annum incidunt Dionysianum MCXII., cui Ind.V. mense Julio examussim respondet, cum vita Rogerii Comitis conciliare voluerit, is mihi certe magnus Apollo erit. Annus emortualis (3) Rogerii, communi, & coaevorum, & posteriorum Scriptorum consensu, primus Saeculi XII. fuit, ut subductis quibusvis generis annorum calculis ad XII. omnino extendi non possit. Sed istam camarinam amplius movere nobis nec lubet, nec forte licet: satis enim olim disputatum est. Jam vero ex hoc eodèm diplomate haud injuriâ colligere quempiam posse contendimus, non a fundamentis excitatam ab Rogerio fuisse Catholicam hanc Graecorum Ecclesiam; sed ea dumtaxat, quum Rogerii esset, *praeordinasse*, quae ejus cultui, & conservando pro Graecis Templo, eisque Sacramentis suô ritu administrandis, apta, ac necessaria judicavit: *Quum moram*, inquit, *traherem in Civitate Messanae, & in mente recolerem de Catholica Ecclesia Civitatis Regii, tamquam praeordinata a Nobis*. Barbara illa vox *praeordinare*, si in idem *ac ordinare, seu quis cuique locus sit disponere*, recidat, nullam plane suo-

(3) Lupus Protospata ad ann.1101. quo vivebat. *Hôc anno obiit Rogerius Comes Siciliae mense Julii*. Conradus in Chronico tom. 1. Biblioth. Sicul. fol.48. & S. R. J. tom. 1. p. 2. fol. 278. *Inde apud Miletum obiit ann. CIƆCI. 9. Indict. mense Julii, & corpus ejus in Ecclesia, quam ipse fundaverat honorifice sepultum est*. Additamenta post Gaufredum ex Cod. Marchionis Jarettanae in eadem Biblioth. fol.249. *Anno Domini* 1101. *Indict.9. mense Julii obiit Maximus Comes Rogerius Pater Regis Rogerii*. At in emortuali C. Cassinensi ibid. fol. 523. X. Kalend. Julii dies Rogerii anniversaria signatur, quod ad nos modo non attinet. Omitto recentiores qui in eum annum fere omnes conspirant. Vide Inveges in Annalib. Panormit. & Murator. in Italicis ad eum ann. Verum apud Ughellum nonnulla etiam Rogerii Comitis occurrere diplomata scimus, quae posterioribus annis signata sunt: Illud praesertim quod Polychronio Episcopo Geruntino datum signatur *in sex millibus sexcentis viginti tribus annis*, hoc est ann. 1115. Vide tom. 9. in Severinatibus col. 477. At haec alii videant, concilientque si possint. Nam aliqua ad Rogerium filium, quum adhuc Comes erat pertinere indubium est. An forte & istud quo de agimus? Etenim quum datum est, ille 14. attingebat annum. At quid illum majestatis nomen? An Lascaris addidit? Non est hujus loci plura.

ſuopte ingeniô excitat aedificationis ideam; contrariam immo, & omnino diſſimilem. At ſi medii aevi uſu, cujus etiam phraſes in numerato habebat Laſcaris, adhibitam accipies, officiô eccleſiaſticô donari ſignificat, quemadmodum ex chronico Ceſaurienſi Maurini (4) PP. obſervant. Si graecum autographum nunc proſtaret, vocis vim quâ uſus graecus auctor fuerat, penſaremus. Verum nullô pactô in ea transferenda lapſum fuiſſe Virum inſignem origine, ac profeſſione hujus rei teſtem idoneum, certiſſime exiſtimandum eſt: eamque idcirco in apographo latino uſurpaſſe vocem, quae in vulgari hominum ſermone, ideam excitati a fundamentis aedificii nullatenus ingerebat, quod in exemplari graeco non occurreret, ſincerâ uſum ac fideli interpretatione. Quid enim? Deerant ne voces *aedificatâ*, *extructâ*, *erectâ*, *fundatâ*, *conſtructâ*, & ejusmodi ſexcentae, quae in Northmannorum Privilegiis paſſim obviae ſunt (5)? Quod ſi *praeordinatam*, perinde ac praeceptam, juſſamve ab eo Eccleſiam, valere heic velis, quid, an aedificari, an diſponi, vel deſtinari Rogerius juſſerit, hinc plane non hauries.

III. Illud itaque ex iis, quae in proximo mox capite ſtatuimus, potius inferendum eſt, Catholicam hanc Reginam, aut Cathedralem Eccleſiam fuiſſe ſub Archiepiſcopis Graecis, quod probabilius exiſtimo; a Rogerio vero, conſtitutô jam Regii latini ritus Archiepiſcopô, Graecis ipſis, ampliorem tunc Urbis partem agentibus, ſub graecanica Dignitate Protopapae, qui ad jurgia ex intimo, inveteratoque inter utram-

que

(4) In addit. ad Cang. v. *praeordinari*. Vide addit. ad Chronicum Ceſaurienſ. tom. 1. p. 2. S. R. J. fol. 1002. In hanc autem ſententiam de non fundata, ſed diſpoſita, auctaque ab Rogerio Catholica Regina Eccleſia deſcendiſſe Petrum Jannonium nuper lubens legi in 2. p. opp. poſthum. fol. 188. Tom. 6. opp., ubi obſervationes quaedam proſtant meam Apologiam, quam ſupra laudat. cap. 9. adnot. 1.

(5) Sic in diplomate Catanenſ. Eccl. apud Pirr. tom. 1. fol. 522. *Conſtitui Abbatiam temporibus meis*. In illo S. Angeli de Troina tom. 2. fol. 1016. *Conſtruxi in Civitate Troinae monaſterium ad honorem &c.* In altero Eccl. Meſſanenſ. tom. 1. fol. 383. *Nuper vero aedificavi Eccleſiam in nomine S. P. Nicolai in Civitate Meſſanae*. Sic & Rogerius Rex ejus filius in diplomate Archimandritatus Meſſanenſ. tom. 2. fol. 972. *Tranquillitas noſtra ſacrum fundamentum erexit, atque Templum aedificavit in promuntorio portus Meſſanae*. Et in altero fol. 974. *Regimen noſtrum erexit, & aedificavit Templum, divinam Eccleſiam a fundamentis in lingua, quae eſt in portu Meſſanae*. Sic porro in quamplurimis.

que gentem odio vitanda, ab Archiepiſcopo exemtus, illos ritu ſuo regeret, fuiſſe relictam: aut ſaltem, ex Eccleſiis quae Regii tunc erant, hanc ab eo unam fuiſſe Graecorum heic morantium Parochialem deſtinatam, adeoque vere Catholicam factam, cui omnium ſubeſſet Graecorum cura, quaeque in utraque ſpecie, ab omnibus ejus generis Presbyteris, ac Diaconis, divinis officiis frequentaretur. Primum jure conjicit Cl. Aſſemannus (*6*), ubi morem illum duarum ſub uno Epiſcopo Cathedralium, qui in pluribus Urbibus reperitur, exponens, in eam etiam rem adductum a Cauſidicis in celebri cauſſa Hebdomadariorum Eccleſiae Neapolitanae Ughelli (7) locum, in quo de Catholica iſta Regina agit, ſic interpretatur. *Certe in Rhegienſi Eccleſia, Latina Cathedralis, & Graeca reperitur, atque idcirco Graeca ibi Eccleſia appellatur uſque in hodiernum diem Catholica, quia Cathedralis Metropolitana fuerat, antequam Latina per Northmannos erigeretur*: Qua in re Cl. Virum nullatenus falſum arbitror. Ughellus quippe, ſicut quum hanc deſcripſit Eccleſiam, aliorum relatu deceptus non omnia retulit vera, (neque enim aetate ſuâ ritus amplius graecus in ea Eccleſia, ut ipſe ſcribit, ſervabatur); ita & quum de Metropolitana hodierna ſermonem inſtituit, in eo etiam inſigniter lapſus eſt, quod eam, *nobilis & vetuſtae ſtructurae, in medio Civitatis aedificatam* dixerit. Falſum utrumque; quum neque in Urbis umbilico, neque porro vetus aedificium, ſed in Auſtrali parte Civitatis, & recentis, vulgariſque ſtructurae ſit. Contra vero Catholica Eccleſia in altera Urbis ſeptentrionali parte poſita, tametſi non magnae adeo molis, ipſiſſimam exhibuit hactenus Graecarum (8) Eccleſiarum in pluribus formam. Dixi *hactenus*; nam hôc ſaeculo ſaepiſſime reſtauratâ, in id potiſſimum incu-

(*6*) Aſſeman. de reb. Neapol. & Sicul. tom. 4. cap. 8. fol. 408.

(7) Ughell. tom. 2. in Arch. Regin. col. 320. *Metropolis Baſilica titulo Deiparae Virginis Adſumtae nobilis, & vetuſtae ſtructurae in medio Civitatis aedificata eſt*. Et infra ubi de Parochialibus agit: *In his una Collegiata, vulgo nuncupata* La Cattolica, *in qua Protopapa dignitate praefulgens, una cum* 12. *Presbyteris graeco ritu ſacrum facit, & miniſtrat*: Obiit Ughellus ann. 1670. Edidit primo Italiam ſuam an. 1662.

(8) De forma Eccleſiarum Graecarum dixi ſupra cap. 5. adnot. 14.

cubuisse visi sunt illi, quibus reficiendae cura commissa erat, ut omnem abolerent antiquae structurae imaginem. Nihil enimvero nisi apsis superest, in cujus superiori concameratione graecâ, rudique picturâ musivum opus imitante, media inter Deiparam a dextris, & ignotum mihi Heroem alium a sinistris imago Servatoris visitur, dexterâ quidem benedicens, laevâ vero reseratum codicem gerens, in quo Χριϛός * νηκᾷ, *sic Χριϛός * βασηλέβα *Christus vincit*, *Christus regnat*, graecis lit- *sic teris legitur. Etsi autem Ecclesia isthaec, neque amplitudinem illam, neque magnificentiam exhibeat, quam totius Calabriae Metropolitanae, in Urbe etiam Ducum Graecorum Sede, convenisse probe intelligimus; id tamen nullam in hac re admirationem ingerere, aut facessere negotium debet; si quô statu in his regionibus, & Regii praesertim saeculô X. positae tandem fuerint res Graecorum, Saracenis undique regionem vastantibus, animô concipiamus.

IV. Heic propterea ad offendiculum ex praejudicio removendum, Urbis Reginae faciem saeculô X. ineunte perfunctorie delineare liceat, quum vicissitudinum illius saeculi in Calabria Graecos inter ac Saracenos, alterius loci sit plenissimam, & temporum habere, & rerum versatam seriem. Ex quo enim annô IↃCCCXXVII. (9), aut sequenti, Saraceni ex Africa in Siciliam transmearunt, ac paullatim pulsis Graecis ad initia usque saeculi X., unô demtô Tauromeniô, integram occuparunt, Sedemque Amirae, Africano saltem *Cairovani*, ut nonnullis placet, fiduciario, Panormi fixere; pluries in Calabriam a Graecis detentam excursiones tentarunt, ac perfecerunt. Verum annus, qui saeculum X. virtuti, ac litteris infensissimum adaperuit, is fuit qui Reginae Urbi tale a Saracenis ex Africa simul, Siciliaque confluentibus paravit exitium, ut mox ab istis vastata, mox a Graecis recuperata, nunc illorum direptioni, nunc horum subjecta praeliis, ac metationibus; ad medium usque saeculum X., ne Urbis quidem faciem retinuerit. Primam illam cladem Jo-

(9) Haec potior epocha est adventus Saracenorum in Siciliam, impurô, ac sacrilegô Euphemiô prodente patriam. Vide Baron. & Pagium a hunc annum.

hannis Diaconi Neapolitani verbis in actis translationis (10) S. Severini Abbatis e Castello Lucullano Neapolim, describere lubet. Sic autem exorditur. *Anno Imperii Leonis, & Alexandri XXIV. Saraceni, qui Panormi degebant, a Rege Africano, quod ejus parere imperiis recusarent, defecere; quâ ille rebellione efferatus, filium suum magno cum exercitu misit, ut captâ Panormo statim Regium trajiceret, Urbesque Graecorum propter foedus, quod cum Panormitanis fecerunt, expugnaret. Mox Regulus mandata Parentis excipiens properanter abiit, obviumque sibi Panormitanum exercitum quum fudisset, eôdem quô congressus fuerat impetu illorum Urbem coepit. Inde navibus conscensis, Regium transmisit, expositôque exercitu, Graecorum praesidium, quod ex Calabriae urbibus ad auxilium ferendum confluxerat, extemplo in fugam compulit, solôque terrore in diversa praecipites egit. Iratô autem Deô mortalium culpis, nullô labore Oppidum illud ingressus adeo (dolendum dictu) in caedem efferbuit, ut nulli sexui, nulli aetati parceretur. Post immanissimas itaque strages, quas totâ passim urbe nefandissimi hostes dederunt, ad diripiendum solitâ rapacitate conversi, septendecim fere hominum millia latitantium invenerunt, quos inter Episcopum ipsum cygneô capite, ruboreque oris decorum, Pagani impii miserandum in modum abduxerunt. Auri vero, argentique pondera, aliaque non minimi pretii, quae illi demoliti fuerant insatiabilis inbians Tyrannus, in unum congeri, sibique cuncta studiosius servari interea jussit, dum certius qu d haberet, quod Patri nunciaret.* Longiora porro sunt reliquai, quam huc omnia transferri possint. Mirifice illi consentit S. Eliae (11) Ennensis Biographus, qui narrat divinum hunc hominem, *quum spiritu praesentiret teterrimam cladem ab Agarenis Regio inferendam, relictô Monasteriô, quod erat in Salinis, Patras, una cum discipulo* (Daniele) *petiisse*: nec inde reditum, nisi postquam eodem spiritu actus *Regiô jam concessisse hostes aliis procul indicavit*, maturasse. Verum paullo

(10) Edita sunt ab Octav. Cajetan. tom. 2. SS. Sicil. fol. 60. a Caruf. Biblioth. Sicul. tom. 1. fol. 39. & inter SS. R. J. tom. 1. p. 2. col. 269.

(11) Edit. ab eod. Cajetan. ibid. fol. 63. & seq., & a Pinio recusus in act. SS. ad diem 17. Augusti.

lo post non inferior inlata Regio strages, cujus unice hic Auctor meminit. Subdit enim Eliae a Patris in Calabriam jam reverso aliquando oranti Ismaëlitarum inruptionem, direptionemque, ac vastitatem Reginae Urbis caelitus fuisse ostensam. *Et quemadmodum*, inquit, *Jonas Propheta ad Ninivitas a Deo mittitur, ut imminentem illis divinam ultionem denunciaret; sic ille ad Reginos. Sed Ninivitae quidem poenitentiam agentes caelestem iram effugere: at vero Regini obturatis auribus a Sancto Patre poenitentiam praedicatam negligentes, ea mala sibi conciliarunt. Sic ex iis alii in servitutem abducti, alii ferro contrucidati. Eâ itaque clade impendente Elias, ac Daniel in S. Christinae Castrum proficiscuntur.*

V. Prima illa clades ad annum omnino IƆCCCCI. pertinere videtur. Nam Chronographus (12) Arabico-Siculus ad annum 6408. qui Christi est nongentesimus, ita habet. *Exercitum duxit Abul-Abbas* (id scilicet nomen Regulo Cairovani Regis filio) *ex Africa ad Mazar vicesimô quartô mensis Julii.* Tum anno sequenti. *Abul Abbas*, inquit, *coepit Panormum, & caedes magna fuit die octavô mensis Septembris. Sub finem hujus anni capta est Rivah* (hoc nomine Regium semper adpellat Siculo-Arbs Scriptor) *die decima mensis Junii.* Ubi, ut vides, annum ex more Graecorum in Sicilia ita computat, ut a Septembri initium ducat. Quamobrem, quum secundum computus nostros, annô nongentesimô, mense Septembri Panormus capta fuerit, annô sequenti, mense Juniô, Regio prima clades inlata. Secundam vero ex ea manasse Saracenorum in Calabriam inruptione arbitror, ex qua Chronicon suum Saracenico-Calabrum annô IƆCCCCIII. Arnulphus (13) Monachus exorditur. *Saraceni*, inquit, *cum eorum classe venerunt in Calabriam, devastaverunt multa loca, multos captivos fecere; multosque interfecere, & praecipue praesidium Graecorum.* Ex hoc enim tempore figere in Calabria pedem orsi

Nn 2 sunt

(12) Edit. ex C. Cantabrigiensi to. 1. Biblioth. Sicul., & inter SS. R. J. tom. 1. p. 2. Hoc vocamus Chronicum Saracenico-Siculum.

(13) Excusum fuit pretiosum hoc vetustatis monumentum a Cl. Johan. Baptista Tafurio ad calcem tom. 2. Script. Regni Neapol.; sed emendatius recusum a Cl. Pratillo tom. 3. Hist. Langobard. fol. 283. Hoc vocamus Chronicum Saracenico-Calabrum. Ex eo potissimum quae sequuntur delibamus.

ſunt Saraceni. Nam annô IↃCCCCIV., ut idem narrat, Abſtaël captô Scylaceô, atque direptô, ibi, Siciliae Saracenis ſuppetias ferentibus, quamdam veluti ſuorum coloniam, & Dynaſtiam erexit; eô quidem felici exitu, ut poſt eum Olcbekus, inde Saklabius, poſtremo etiam Alberecus Saracenorum Duces, eo in loco veluti extructô receptaculô, tum Graecos, quum Saracenos alios vexarint, qui ſoli amoenitate illecti, tranſmeabant, nec inde niſi annô IↃCCCCLXV. exturbati ſint. Annus tamen IↃCCCCVIII. excidiô Tauromenii in Sicilia ab Abrahamo mox laudati Abul-Abbae Patre inlatô, novâque Regii occupatione notandus, immenſa Calabriae damna, totique fere Italiae proximum adtulit periculum direptionis. Sic porro Auctor Chronici Saracenico-Siculi. *Anno* 6416. (is annus eſt 908.) *venit Emir, ſeu Dux Magnus ex Africa menſe Majô, & exercitum conflavit ex Siculis, & Africanis, & coepit Tabermin die primô menſis Auguſti, qui fuit dies Dominicus* (14). Narrat enimvero Johannes Diaconus, quei ille Tauromenium coeperit, Sanctumque Epiſcopum Procopium dirô martyriô adfecerit: indeque Romae, ac Italiae toti minitando *in Conſentinas partes caſtra ibi metaturus* trajecerit, ubi obviam illi Italiae Legatis occurrentibus, interim prodigioſâ morte deceſſit. Sed enucleatius S. Eliae Ennenſis Biographus Brachimum (ſic enim Abrahamum adpellat) Tauromeniô everſô, incenſiſque vicinis pagis, non in Chriſtianos tantum, ſed in Chriſtum etiam inſolentiâ, adrogantiâque debacchantem, Regium primum tranſmiſiſſe, atque illinc *Conſtantiam*, hoc eſt Conſentiam, ubi moratus eſt, ſcribit, quod certe non niſi annô ſequenti accidit. Quamobrem exactiſſime Chronographus Noſter Saracenico-Calaber. *Annô*, inquit, 909. *Abraham Saracenorum Rex de Africa venit cum exercitu ſuo, & obſedit Conſentiam, & ſubmiſit eam, & devaſtavit omnia loca circum circa. Deus Omnipotens, & fortis, & potens, volens tantam immanitatem vindicare, percuſſit eum ictu fulminis*. Varia de hujus morte ſcri-

(14) At vero ea die feria 2. erat, quae tamen anticipatio frequens eſt in hoc Chronico, ut Aſſemannus, qui vertit, notavit. Vide Caruſium in praefat. ad illud.

ſcribuntur, quae ad nos non adtinent. Addimus dumtaxat Chronicon Vulturnenſe (15), cujus Auctor ad annum 908. ſimul omnia referens habet in hunc modum. *Civitas Regium a filio Regis Afar capta eſt a Saracenis. Rex vero Africes ſuper Conſentiam reſidens, nocte quadam Dei judiciô mortuus eſt.* Et non aliter quidem intelligendae ſunt notae illae, quas initiô opuſculi tranſlationis S. Severini Johannes Diaconus adpoſuit anni XXIV. Leonis, & Alexandri, quae in annum incidunt IↃCCCCIX, in quo à menſe Martio (16) ab obitu Baſilii Patris annô IↃCCCLXXXVI. annus currebat XXIV. Illae enim notae ad tempus tranſlationis, quae potiſſimus Scriptoris ſcopus erat, referuntur, tunc quidem ex imminentis vaſtationis metu peractae, quum Abraham in Italiam, ut ipſe narrat, tranſmiſerat: cetera autem qui praecedebant annos reſpiciunt. Nec ſequenda hac in re Iſmaëlis Alemujudad Abulphedae (17) chronologia, qui annô Hegirae 289. ut Pagius (18) refert, nimirum vulgari 902., aut annô 291. ex editione Garuſii, qui annô 904. circum reſpondet, mortuum hunc Ibraimum in Sicilia refert: multo autem minus audiendi, aut Lupus Protoſpata (19), aut Anonymus Barenſis, vel Petrus Diaconus Caſſinenſis, qui Abrahami interitum ad ea etiam circum tempora retulerunt. Non ſunt enim Scriptores iſti, haud ſynchroni, cum hactenus [illegible] re-

(15) Editum tom. 1. p. 2. S. R. J. fol. 415.

(16) Confer Pagium ad eum ann., & ad ann. 911.

(17) Edita eſt haec Chronologia tom. 1. Biblioth. Sicul. fol. 18., & recuſa tom. 1. p. 2. S. R. J.

(18) Pagius ad ann. 902. num. 17. Initium enim Hegirae 289. in Feriam quartam cadit 16. Decembris an. 901. Initium autem Hegirae 291. in Feriam quintam 24. Novembris an. 903. Menſis vero Dilchada, ſeu Dilhaga, aut Dilithshe, in quo mortuus ſcribitur Abrahamus, ultimus ut 12. menſium anni lunaris Arabici. Vide Langlet Tablettes Chronolog. Tom. 1. fol. 348. Confer Petavium de Doctrin. temp. lib. 2. cap. 50. & lib. 7. cap. 22., ac Wolph. in Element. Chronol. cap. 7. tom. 4. Opp. Mathematic.

(19) Protoſpat. ad ann. 901. Anonym. Barenſis edit. a Muratorio tom. 1. antiq. med. aevi, recuſus a Pratill. tom. 4. hiſt. Langobard. ad ann. 902. Petrus Diaconus ad vitam S. Placidi relat. ab. Octav. Cajetan. in adnot. ad act. translat. S. Severini adnot. 12. ad ann. 903. Sed de hoc Petro Diacono vide Mabillon. ad acta SS. ord. S. Bened. tom. 1. pag. 68. Pagius, qui haec acta tranſlationis non vidit, & Summontium ſequitur, labitur etiam in calculis laud. loc. nn. 18., qui tamen jure acta ipſa deſideraſſe innuit vir ſummus.

relatis tempori illi, aut coaevis, aut fupparibus omnino comparandi, & Abftaëlis inruptionem cum illa Abrahimi confudiffe videntur.

VI. Tametfi autem paullo poft in Graecorum poteftatem Regium, haftenus ab Saracenis pluries impetitum, redierit; annô tamen IↃCCCCXVIII., ut Arnulphus narrat; *magna turba Saracenorum de Cilicia* * *venit*, *& obfedit Regium*, *& comprebendit eum cum occifione multorum Civium*. Idem ad annum *6426.*, qui *918.* eft, fcribit Chronographus Saraceno-Siculus. *Sub finem anni*, inquit, *venerunt fcapbae ab Africa*, *& Rivam noctu coeperunt*. In hoc fcilicet ab Arnulpho difcrepans, quod hic a Sicilia, ille ab Africa Saracenos arceffat. Utcumque res fe fe habuerit, illud certum ab eo tempore ad annum ufque IↃCCCCLV. a Saracenorum jugô Regium vix refpiraffe; quinimmo & inter ipfos Saracenos evafiffe veluti difcordiae pomum. Nam inter eos qui Scylacei, & eos qui Regii degebant, magnum ftatim annô *919.* incrudùit bellum, quod illorum caput Olcbekius, qui unus tunc erat in Calabria eorum quafi Amiras, vel Caliphus, aut divifum habere cum novis hofpitibus imperium, aut novam crefcere coloniam, quae olim fuam minueret, non pateretur. Infignem autem de illis inter fe divifis licet annô fequenti victoriam Graeci reportaverint, & unâ cum Regio potiora Calabriae loca in priftinam adferuerint libertatem, omnia nihilominus in irritum ceffere, accitis ab Olcbekio e Sicilia, & Africa auxiliariis copiis, quibus non modo cuncta fere Calabriae loca fuae ditioni fubjecit, fed ingenti etiam relatâ praedâ, plura ad internecionem delevit. In hujus tamen divifione ob ejus avaritiam a fuis interfectus, Saklabio Abrami (20) nepoti, qui ex Africa, ut puto, cum fubfidiario milite venerat, locum ceffit. Hic autem efferus homo, ita confines dilatavit, ut quamvis Graeci illi paffim obftiterint, nifi tamen in infigni conflictu annô IↃCCCCXXXVI. periiffet, numquam amiffa loca recuperaffent. Poft ea tempora ab

* fic

(20) Ita adpellatur in C. Borelliano apud Pratill. laud. adnot. 13. Reliqua, quae heic leges ex eodem Chronic. Saracenico-Calabro defumta funt.

ab Graecis qui Regii erant in Castrum Sabateli coactos fuisse Saracenos puto; unde cum illis, qui Messanam incolebant initâ societate, nec Scylacenis amplius subjecti, praedones in Calabriam excurrentes, totam devastabant, donec a Reginis ann. IↃCCCCL. ex improviso, quum excurrerent, invasô Castrô, ac combustô, inde omnino exturbati sunt. Inter haec vero illud nobis Chronographus Arabico-Siculus testatum reliquit Basilium Alaprotocarabum (21) hoc est Classis ductorem an. IↃCCCLVI. Cpoli ad lapsas adeo in Calabria Graecorum res reparandas adventantem, Regii Saracenorum Fanum, quod *Moscheam* vocant, destruxisse: quod argumento est, non imperio dumtaxat per ea tempora, sed religioni etiam Saracenorum hanc Urbem fuisse subjectam. Hinc propterea omnia sub Saracenis Christianorum Templa direpta, destructaque fuisse in hac Urbe certum prorsus videtur, quum nullibi adpareat veterum Ecclesiarum monumentum: quinimmo, & ipsam Graecorum Metropolitanam, ad instar Sophianae Byzantinae, in Moscheam, quae a Basilio destructa sit, fuisse conversam suspicari licet. Nihil ergo ampliorem sub Graecis Catholicam, hoc est Cathedralem, invenire necesse est, si vix heic remanserint Christianae religionis vestigia. Illam sub finem X. saeculi erectam arbitror, restitutis paullatim jamdiu oppressis Graecorum rebus; perfectamque (22) primô supra millesimum annô, ut signatum, haud multis ab hinc annis, in trabe illa, quae inter Tribunae arcum SS. Crucifixi imaginem substinebat, legebatur, indeque ob cariem ex vetustate contractam dimoveri oportuit. Hanc igitur Ecclesiam novam sub ultimis Graecorum temporibus Catholicam, hoc est Cathedralem, erectâ Latinâ, Latinôque Episcopô constitutô, ut Graecis Regii degentibus sub eorum Protopapa remaneret, praeordinavit Rogerius.

(21) Arbitror ego Basilium hunc primum Classis ductorem, alias Graecis Thalassiarcham Alaprotocarabum ab Arabo Scriptore nuncupari, quod frequens huic linguae sit articulus *Al*. Re autem ipsa Protocarabus erat, de quo dixi supra cap. 1. n. 8. & adnot. 51.

(22) De hisce notis, pluribus Zavarronius Apologiae suae fol. 51. edit. Rom. Annum exhibuisse 1101. refert Apologista contrarius fol. 161. Sed idoneis a primo convincitur testibus. At quibusnam ciferis neuter prodit. Difficile autem videtur Arabicis.

VII. Quae quum ita fuerint, egregie falsus est, ut obiter dicam, Catalogi Episcoporum Reginae Ecclesiae Auctor (23) ex quo sua Ughellus depromsit, qui Eusebium Reginum Archiepiscopum anno IↃCCCCXVI. locarunt, alter quidem inde initiô ductô, alter eo annô obitu fixô, quum annis XIV. hanc rexisse Ecclesiam scribunt. Si enim cuidam Codici ex illo Trium Tabernarum Chronico, de quo supra diximus, passim consarcinato, ex quo dumtaxat hic mihi Eusebius hactenus innotescit, fides aliqua, ita porro in illo (24) scriptum lego. *Stupenda res. Civitas enim quae Regium nominatur, neque a Cretensibus, neque a Chartaginiensibus, seu Africanis Saracenis in ipsa tam fervanti persecutione ullam penitus molestiam sensit. Quidam namque Archiepiscopus Eusebius nomine mirae religionis, ac sanctitatis in ipsa Civitate eodem tempore erat, cujus precibus a tam furibunda peste eandem Civitatem protectam esse non dubitatur.* Qui haec cum superioribus, sive ab anno IↃCCCCII. sive ab anno IↃCCCCXVI. ad explendum quatuordecim, quot volunt, annos, excurras, conciliari possint, nemo plane videt, qui ad sinceram historiam animum adverterit. Itaque, si vera narrat hic Auctor, aut antea locandus erit Eusebius, aut forte postea, atque post Theophylactum etiam Calabriae Metropolitanum, de quo supra diximus: in illa nimirum Saracenorum invasione, quum a Graecis ipsis anno IↃCCCCLXXXII. (25) acciti gravissima Calabriae damna intulerunt; quae propheticô spiritu praevidens S. Nilus, locum divinae indignationi dare volens, e Calabria Capuam, inde ad Monasterium Vallis Lucii, tandem Cryptoferratam concessit. Verum isthaec ad examen deducere, & alterius porro temporis, & alterius fortasse loci erit.

VIII. Quod si, ut redeamus ac nostra, Templum hoc ipsissimam ultimorum temporum Cathedralem Ecclesiam sub Graecis fuisse haud facile credideris; id saltem non inficiabe-

re,

(23) Editus ad calcem Synodi Archiepisc. Casparis de Creales.

(24) Laudatus in calce cujusdam Codicis Mensae Archiepiscopalis Reginae, quem vulgo Plateam vocant fol. 171. sub hoc tit. *Exemplar ex antiquissima historia graeca translatum.*

(25) Vide Muratorium in annalib. ad ann. 982. Confer vitam S. Nili, & quae ex ea Baron. habet ad ann. 980. n. 5.

re, pro Graecis, qui Regii potiorem tunc explebant populi partem, Parochialem Ecclesiam fuisse ab Rogerio *praeordinatam*, ac beneficiis auctam, ut eorum ritu Sacramenta reciperent, divinaque officia persolverentur. Neque enim Catholicae nomen, nisi primò, aut alterò, nullò autem aliò sensu illi conferri potuisset. Nam fucum Judicibus facere Causidici voluerunt, dum in celeberrimis illis concertationibus, huic Ecclesiae ab antiquis, quae omnem hominum excedunt memoriam, temporibus, Catholicae nomine donatae, adnexam recens animarum curam obtruserunt. Porro si de adnexa cura hominum latinorum, excisis Graecis, haec dixere, unà & ego cum illis sentio; at, aut Cathedralem, aut Parochialem ab sua origine fuisse, nisi caecutire in meridie velimus, fateri oportet. Neque is ego sum, qui hanc Ecclesiam ab Rogerio summis cumulatam beneficiis negem, quum id vel perenni ejus Ecclesiae observantià demonstretur. Nam licet alias animô a Graecis aversô Rogerius fuisset, quorum, etiam Presbyterorum multitudinem in servilem conditionem redactam, Ecclesiis Miletensi, Tropaeanae (26), Scylacenae, Messanensi turmatim addixit: in hac tamen Urbe Graecorum arce, ac Ducis Calabriae Sede, ubi immensa illorum multitudo erat, oeconomià utendum esse vidit; eosque ut sibi magis devinciret, suis legibus, ac ritibus vivere non permittendum modo, verum & favoribus, ut viverent, prosequendos censuit. Quamobrem & illam fuisse ab illius Principis munificentia, ac pietate notissima congruà dote auctam, vehementer conjicio, quamvis nullam in diplomate, ut alias in ceteris moris habet, ingerat mentionem. Etenim nisi aliquô beneficiô cumulasset, non videtur plane, quà ratione *Praestiam* pro se, suisque, ac Successoribus suis, singulis sextis feriis canendi Clero Graeco Liberalissimus Princeps imponeret. Suspicor ego eô loci in diplomate *ἱκεσίαν icbesian*, quae graece supplicatio est, potius occurrisse; quam vocem Lascaris tamquam vulgatam retinendam, explicandamque censuit: Amanuensium autem vitiô factum, ut in *Praestiam* tran-

Oo

(26) Confer diplomata harum Ecclesiarum apud Ughell., & Pirrum.

transiret. Verum si *Praestia* ibi erat, non tam graecum, quam Northmannicum id nomen puto, apud quos Presbyteri, ut apud Gallos quoque *Prestres*, & *Praestia* fortasse eorum ad orandum conventio, vocabantur.

IX. Nunc illud videndum quomodo, quave de caussa ritus ille graecus, pretiosissimum vetustatis monumentum, in hac Ecclesia perierit. Et primò hoc statuo, potissimam cur desierit caussam, Protopaparum Electiones de Viris Latinis fuisse. Id juris, quum non ad Clerum ipsum Graecum, sed ad Reginae Urbis *Commune* ex diplomate pertinere colligeretur, inde factum ut obstrictus populus haud censeretur (stultâ sane consecutione) ad eligendum hominem Graecum. Hinc saeculô XVI. Regni Proreges, ad quos Regis nomine ratam habere electionem spectabat, id egerunt aliquando, ut Capellani sui, & Eleemosynarii a Communi populo Civitatis eligerentur. Hôc pactô annô (27) CIↃIↃXLIX. electus Alphonsus de Samano est, D. Petri de Toledo Proregis Cappellanus; annô autem CIↃIↃXC. Johannes Sabaterius Cappellanus item Comitis Mirandae Regni Proregis. Jam vero Hannibal Logotheta Reginus ex antiquissima Patriciorum familia, cui ab officio sub Graecis nobilissimo cognomen, qui eodem annô Sabaterio ex quadam Protopapatus cum pluribus simplicibus (28), ut vocant, Sacerdotiis, permutatione successit, quamvis indigena, latini etiam ritus homo erat. Quum itaque Protopapae isti latini ritus fuissent, & exteri quidem vix residerent, inde porro fluxit, ut sensim in ejus Ecclesiae Clero graecarum litterarum cultura, quae a Protopapis potissimum ali, ac foveri debebat, labi ac pessum ire coeperit. In actis primae visitationis Ecclesiae Catholicae, quam annô CIↃXCXC. Hannibal de Afflictis Reginus Archiepiscopus peregit, ita (29) lego: *Accessit ad Collegiatam Ecclesiam Graecorum S. Mariae della Cattolica nuncupatam, quae est insignior Pa-*

(27) Vide infra Syllabum Protopaparum Reginorum num. 12.

(28) Haec permutatio relata etiam legitur in actis visitationis Archiepiscopi de Afflictis anni 1590. fol. 664. Ibidem & confirmatio Excellentissimi Proregis Comitis *Mirandae* fol. 665.

(29) Ibid. vol. 1. fol. 65. die 25. Novembris 1594.

Parochialis hujus Civitatis; & licet ibi celebrentur divina officia ritu graecô, Archipresbyter tamen, sive Protopapa est latinus, & sacramenta omnia ministrantur ritû latinô, & Romanô. Suspicabar quidem necessitate quâdam factum, ut Protopapas latini ritus fieret, ex quo jamdiu deletis Graecis ministrare latinis Sacramenta debuerit; verum hanc non fuisse caussam, reliqua percurrens visitationis acta satis didici. Facile enim per latinum hominem administrationi sacramentorum ex justissima causâ provideri, ut provisum in tot Protopaparum absentia poterat, ne caput reliquo corpori praeesset omnino difforme. Porro & annô CIƆIƆCXI. Deutereum (30) inveni ritus latini, Johannem Baptistam Catanzaritum, hominem graecum, sed graecorum hostem acerrimum. Ex abusu itaque illo eligentis Universitatis Regini populi, qui se liberum ad graecum, latinumve hominem eligendum falso putavit, vera ritus perditio manavit; quum exemplô Protopaparum Deuterei quoque titus latini emerserint; & colendae linguae, ritusque conservandi, non desidia modo, sed aversio etiam promanaverit.

X. Hunc Johannem Baptistam Catanzaritum Deutèreum (qui tamen se Catumsiritum scribebat) ad hunc ritum perdendum plurimum contulisse nullus dubito. Hic enim, origine quamvis Epirota, Regii tamen natus, aversô adeo in suos animô fuit, ut tandem adversus eorum ritus spissum scribere opus non haesitaverit. Quum enim in quorumdam Theologorum e schola tricis, satis fuisset educatus; nec rituum Patrum ejus origines a schismate opportune segregaret: imo quemadmodum narrant, ut Simiam faceret Petro Arcudio Corcyrensi, Viro inter Graecos doctissimo, qui insigne illud opus *de concordia Ecclesiae Occidentalis, & Orientalis in VII. Sacramentorum administratione* in lucem extulerat; tractatum itidem Venetiis annô CIƆIƆCXXXII. edidit, cui hunc titulum fecit: *Vera utriusque Ecclesiae Sacramentorum Concordia*. Adeo in primis ex praejudicatis opinionibus in Arcudium ef-

 fer-

(30) In visitation. anni 1611. fol. 167. & seqq. *Omnes Presbyteri .... sunt infrascripti Rev. Annibal Logotheta Archipresbyter. Ven. Joh. Bapt. Catanzariti Dictereus, latini. Venerabiles Presbyteri Graeci &c.*

ferbuit, ut Regis Hispaniarum Romae Legato libellum obtulerit, quô Papae, Arcudium in eo opere Lutheranorum, & Calvinistarum erroribus calculum addidisse demonstraret. Sed quum ne hilum quidem, saxô in cassum versatô, profecisset, opus tandem suum Venetiis vulgavit, in quo in id totus incubuit homo Italo-Graecus, ut omnes convellere ad formas quod adtinet, materiasque Sacramentorum Ecclesiae Graecae ritus, & statutam ab Arcudio veram concordiam eliminare tentaret. Sensa quoque Card. Bellarmini in eam rem susque deque habuit; atque Euchologium Cryptoferratense quô Arcudius usus fuerat, erroribus adeo refertum esse, ut in eo Sacramentorum substantia vix reperiretur, adserere non dubitavit. At graves, ingenuosque statim Romae expertus est Oppugnatores, ejusque liber decretô Patrum, sententiam potissimum dicentibus Cardd. Augustinô Calaminô ex ordine Praedicatorum, & Felice Centinô ex Franciscana Conventualium familia, atque Francisco Peña in Romano Dicasterio XIIViro, jure proscriptus, in censorium Indicem relatus est. Jussus autem deinde palinodiam canere, ejus dumtaxat opera iterum Romae, recantatis tamen opinionibus, cusa, alterô Patrum decretô die Maji nonâ, ann. CIↃIↃCXXXVI. latô, probata sunt, ut pluribus rem Allatius (31), & Goartius narrant. De harum quoque Catumsiriti opinionum proscriptione, gavisum quodammodo fuisse Georgium illum Coresium schismaticum hominem Chium, cujus supra meminimus, idem scribit Allatius; quod ab Ecclesia Romana, quam falso sibi, non eorum potius erroribus adversam Graeci putant, antiquis Orientalis Ecclesiae ritibus redditum jus fuerit. A Matthaeo enim Cariophilo ejus rei quum nuncium accepisset, in hunc modum respondisse apud Pappadopulum (32) legitur. *Quod vero nuncias damnatum istic librum inimici nostri, nihil mirum; quum sciam quanti nos Romae habeamur, quamque incuriosa sit Aula rerum nostrarum. Nihil enim habemus, quod sibi Latini adrogent, &* ami-

(31) Allatius de utriusque Eccles. consens. lib. 3. cap. 7. nu. 17. Goar ad Euchologium pag. 246. & seqq. edit. Venetae. Confer & Morerium in Dictionario historic. v. *Catumsyritus*.

(32) Nicolai Comneni Pappadopuli Praenotion. mystagogic. ex jur. can. Patavii 1697. fol. 203.

amicis distribuendum putent; nec Dataria Ecclesiae Beneficia nostrae sperat: quippe quae nulla sunt. Laudo igitur Aulae justitiam. Verum ut in hoc Cive nostro summam audaciam, & impotentem illam a suorum ritibus aversionem hôc locô detestamur, ita sane magnam deinde ejus animi moderationem debitâ quoque laude prosequi aequum est, ex qua plus certe, quam ex toto illo opere de omni Eruditorum coetu bene meruisse constat. Nam docilis non minus, quam docti hominis juste sibi nomine adscitô, in famosam illam graecarum, ac latinarum litterarum Academiam, quae Romae apud Basilianos sub Card. Francisco Barberino Maecenate, atque Cardinali Francisco Maria Brancacio Principe ann. CIƆIƆCXXXV, erecta est, cum tot eruditissimis viris Allatio, Holstenio, Donio, Francisco Arcudio, Ligaridio, aliisque, quorum nomina recenset Carpanus (33) cooptari meruit. De ipso quoque ita in monito operi praefixo scripserat Editor Venetus. *Nihil aliud in ipso admireris Candide lector, nisi Catholicum ejus zelum, sanamque doctrinam expendas, quam in singulis simpliciter, & humillime subjecit censurae S. Matris Ecclesiae Catholicae*. At non idcirco ad ritum graecum in patria sua extirpandum hominem, qui in ea jamdiu vixerat opinione, nihil contulisse putes velle. In hanc Ecclesiam graecam patriae suae origine adlectum, tum graecis litteris ac doctrinâ clarum, & Romae etiam, ut ajunt, in Collegio Graeco educatum, maluisse ritum latinum amplecti potius quam graecum, non aliunde quam ex praejudicata semel opinione manasse potuit; quam priusquam Romam rediret, in ceterorum animis, qui rituum graecorum ignorantiâ tenebantur, alte propinasse proclive fuit. Illum Italo-Graecorum Reginorum Archiepiscopum fuisse, falso scripsere nonnulli (*), quum in Italo-Graeco-

(33) Hujus Academiae Fastos descripsit Joseph Carpanus, & Romae edidit anno 1682. Lege apud eum Academicos, & inter eos Nicolaum Riccardi S. P. Apostolici Magistrum, Leonem Allatium, Lucam Holstenium, Vincentium Riccardi Joh. Bapt. Catumsiritum, Petrum Lasena, Franciscum Arcudium, Conachium de Rubeis, Pantaleonem Ligaridium, Josephum Carpanum, Joh. Andream Stauirinum, Joh. Bapt. Rinuccinum, Nicolaum de Tadeis, ac Joh. Bapt. Donium Secretarium.

(*) Serry in praefat. Histor. de auxiliis §. 10. fol. 29. Edit. Venet. 1740.

corum Regina Ecclesia nonnisi Deutereus fuerit.

XI. Fuerunt interim Viri, qui non lectione veterum monumentorum edocti, sed quidquid in buccam venit crepitantes, piissimo illi Praesuli Hannibali de Afflictis, cujus in Regina Ecclesia memoria semper in benedictione erit, abunde injurii, illum annô CIϽIϽCXI. lacertos omnes intendisse, ut ritus graecus in hac Ecclesia supprimeretur, commenti sunt; atque Ecclesiae hactenus non Parochiali, animarum curam adnexuisse scripserunt. Verum sunt haec tricae, apinaeque, & si quid vilius istis. Res ex actis innotescit, quae in Archivo Metropolitano hactenus conservantur. An.CIϽIϽXCIV. quum primum eam Ecclesiam Hannibal visitavit, jam decem Presbyteros Graecos, linguae licet graecae haud satis gnaros reperisse legitur; quos a Protopapa Civitatis S. Agathae Nicolao Panzera, & ab U. J. D. Dominico Cyriaco ejus linguae callentissimis examini subjectos, *eatenus toleravit*, *quatenus pro praesenti temporis necessitate*, ut acta loquuntur, *in necessariis* non deficiebant. Annô sequenti quum idem Hannibal Mothae S. Johannis Oppidum percurreret, ibique Clerum, qui totus graecus erat, linguae peritiâ laborare admodum comperisset, illi statim de Magistro providendum (35) censuit, ne ritus periret. At vero ann. CIϽIϽXCIX., & ann. CIϽIϽCVI. quum iterum ac tertiô Reginam (36) Catholicam visitasset, illorum quos in ea reperit decem Presbyterorum nonnullos, quod nihil profecisset, suspendere a divinis coactus est; & ut instrui curarent, injunxit. Quum enim Collegam haberent Petrum Laboccetta virum, ut in actis describitur, *in litteris tam graecis*, *quam latinis valde versatum*, & *graecarum caeremoniarum peritissimum*, ab eo institui plane, ac doceri poterant, si ignaviâ ac socordiâ non tenerentur.

In-

(35) Acta visitat. an. 1595. fol. 177. a tergo. *Die 27. Julii 1595. Illustriss., ac Reverendiss. Dominus Archiepiscopus informatus de imperitia supranominatorum Presbyterorum, Diaconorum, & Subdiaconorum, valensque quoquô modô providere elegit, atque eligit in Magistrum Scholae supranominatum Subdiaconum Johannem Dominicum Lingria, cui mandavit, quod docere debeat Grammaticam graecam infra nominatos Presbyteros cum salario &c.*

(36) Confer acta visitat. ann. 1599. fol. 655. & seqq., & anni 1606. fol. 217. & seqq.

Inde factum, ut in visitatione illius anni CIↃIↃCXI. (37), nonnisi septem Presbyteros, ceteris demortuis, huic Ecclesiae addictos invenerit, Protopapam scilicet Hannibalem Logothetam, & Deutereum Johannem Baptistam Catumsiritum ritus latini, & Adamum Floccari, Petrum Laboccetta, Johannem Petrum Logotheta, Diomedem Veglia, & Johannem Gregorium Anzi perpetuo valetudinarium, qui & in ipsa visitatione mortem obiit, graeci ritus Presbyteros. Tunc porro quum ex pigritia Clericos educandi, ac in lingua, ritibusque graecis instruendi in eo positas statu res vidisset, in illam, suas etiam, ut suspicor, partes agente Catumsiritô, descendit sententiam, ut quinque Presbyteris Graecis, quinque etiam La- ti-

(37) In actis hujus visitationis anni 1611. sic habes fol. 167. a tergo. *Qui omnes supradicti quatuor Presbyteri, cum Rev. Archipresbytero in praesentiarum inserviunt ipsi Archipresbyterali debitis horis juxta solitum. Et quia praedictus numerus valde est exiguus, & diminutus ab antiquo, & solito; nam extare solebant duodecim, & quatuordecim Presbyteri, ac etiam plures, prout in ipsa Civitate reperiebantur Sacerdotes graeco ritu ordinati; nam omnes oriundi quotquot essent, omnes & singuli huic Archipresbyterali deserviebant, & perpetuo adscripti, & deputati erant ejus servitio, participes efficiebantur omnium fructuum, redituum, obventionum, & emolumentorum ipsius Ecclesiae, quae ad praesens ob paucitatem Presbyterorum Graecorum est adeo destituta debitô servitiô, & magis atque magis erit in posterum; nam in totum desunt in hac Civitate Clerici, Diaconi, Subdiaconi, & Presbyteri Graeci: ob id volens ipse Reverendissimus Dominus Archiepiscopus necessitatibus hujus insignis Archipresbyteralis a Serenissimo Comite Rogerio fel. rec. amplissimis reditibus dotatae, & fundatae, & sub Regia protectione adhuc exsistentis occurrere, ne pia dicti Serenissimi Fundatoris voluntas defraudetur, & debitis precibus, quae fieri debent continuo pro dicto Serenissimo Fundatore, & obsequio careat, in hac praesenti visitatione, omni meliori viâ, modô, & formâ, quibus de jure melius potest, etiam tamquam S. Sedis Apostolicae Delegatus praecipit, & mandat, quod de cetero praedicti Presbyteri deputati servitio hujus Archipresbyteralis non sint pauciores duodecim inclusô Archipresbyterô ac Dictereô *. Et quia pro adimplimento non extant Presbyteri Graeci, ob id in eorum locum deputat, & describit, & pro deputatis, & in perpetuum adscriptis vult haberi, & detineri ab omnibus infrascriptos videlicet Ven. Presbyteros Joh. Bapt. Ponzo, Hieronymum Paulum Anzi, Octavium Giunta, & Patrum Hieronymum Geria, qui ritu latinô cum Rev. Archipresbytero, & Dictereo, & Presbyteris latinis in ea celebrent eô modô, & formâ, prout olim consueverunt Presbyteri Graeci &c. & reliqui quatuor Presbyteri Graeci, qui ad praesens extant, erunt etiam praesentes in Choro, & servitio Ecclesiae incumbant, & Missas quas celebrare tenentur graecô ritu celebrent, prout moris est in tota Dioecesi Regina. Nam promiscue & latini Romano ritu, in Ecclesiis Graecorum celebrant, & Graeci graecô ritu in Latinorum Ecclesiis.* Et infra in instructionibus, omnibus quidem imposuit ad chorum convenire, sed ut latini psallerent, Graeci vero seorsim canonicas horas adimplerent.

* sic

tinos adjungeret, qui cum Protopapa, ac Deutereo ritus latini, duodecim omnino efficerent, mixtô quodam ritu servatô, *prout moris erat*, ut acta loquuntur, *in Dioecesi Regina, in qua promiscue & Latini Romanô ritu in Ecclesiis Graecorum celebrant, & Graeci graecô ritu in Ecclesiis Latinorum*. Tametsi autem graeci ritus irreparabilem ruinam praevidisset, nunquam tamen id prohibuisse legitur, ut si novi essent ex Graecis Presbyteri, non admitterentur. Sed quum ann. CIↃIↃCXXVIII. nonnisi solus Adam (38) Floccari ex Graecis superesset, hic ex dispensatione Apostolica ad ritum latinum transivit; eôque pactô absque ulla spe in integrum restitutionis haec Ecclesia sponte suâ transivit ad ritum latinum. Multo autem minus Hannibal ipse Parochialem constituit. Ann. CIↃIↃXCV. ut supra retuli, jam Parochialem invenerat. In permutatione quam cum Sabaterio Hannibal Logotheta ann. CIↃIↃXC. fecit jam Parochialis habetur. In Archivo Neapolitano, vulgo *della Zecca* nuncupato ita hoc Beneficium relatum legitur. *Protopapatus Ecclesiae S. Dei Genitricis* (39) *Virginis Graecorum Civitatis Regii cum cura animarum ad collationem suae Catholicae* Majestatis. In MSS. quoque jurisdictionalibus Bartholomaei Chioccarelli hôc pactô insertum est. *Rectoria Protopapatus S. Mariae Catholicae Civitatis Regii, Ecclesia haec Parochialis cum cura, est ad praesentationem, seu nominationem Universitatis dictae Civitatis Regii; quae praesentatio, seu nominatio debet confirmari a Regia Curia, & adprobari, & institui ab Archiepiscopo dictae Civitatis Regii*. Et quidem haud esse aliter poterat, quum alias numquam Catholica sine cura Episcopali; aut Parochiali fuisse intelligeretur.

XII. Hinc habes quae forma Protopaparum electionis, ab ipso Rogerii Comitis diplomate manans in usu sit. Ann. CIↃIↃXXXIII., quum Bononiae Carolus V. Imperator Hispa-

(38) In actis visitationis ann. 1628.

(39) Ita quidem in regesto illo; qui Catholici Regis Philippi II. mandatô ad Proregem Ducem Ossonensem 22. Novembris 1583. datô compositus est, ex Chioccarell. in MMSS. Jurisdictionalibus tom. 6. Sed clarius deinde apud eundem Chioccarell. ibidem part. 2., ut relatum est.

ſpaniarum ac Siciliae utriuſque Monarcha inviċtiſſimus ad Coronam Imperii, ex more antiquo a Clemente VII. accipiendam moraretur, Rogeriani diplomatis confirmationem Urbs Regina ſupplex poſtulavit, ſimulque Alphonſum Spanò, vacante tunc Protopapatu, praeſentandum cenſuit. Ad Proregem D. Petrum de Toleto *Villefranchae* Marchionem remiſsô a Caeſare libellô, electionem ille ratam ex diplomate habuit; atque inde hoc pacto uſquequaque electum fuiſſe hujus Eccleſiae Protopapam facile demonſtramus, adſutô pro coronide elenchô (40) Reginenſium Protopaparum, quotquot ex notitiis quae hactenus habere potuimus, conſarcinatô, augendôque ab iis, quorum intereſt temporum progreſſu, ubi ea, quae nos latuerunt documenta, ſuppeterent.

Ann. CIƆCXII., quô ſignatum diploma eſt, Petrus in eo Reginus Protopapas, cui datum eſt, laudatur.

Ann. CIƆCCCCXCIV. menſe Februariô, in quo e graeca in latinam linguam diploma illud vertit Conſtantinus Laſcaris, Nicolaus Spanò Protopapas vivebat, qui vertendum exhibuit.

Ann. CIƆIƆXXXIII. electus Alphonſus Spanò eſt a communi populo Civitatis; ejuſque electio Carolo V. Imperatori, ac utriuſque Siciliae Regi Bononiæ exhibita. Sed juſſu Caeſaris ad D. Petrum de Toleto Regni Proregem re delatâ, ab hoc ſub die XXIII. Februarii ſequentis anni confirmata fuit.

Ann. CIƆIƆXXXIX. Conſalvus de Cajetano ſucceſſit, acceptô ab eodem Prorege die XIV. Auguſti confirmationis robore.

Ann. CIƆIƆXLIV. D. Aloyſius de Toleto Excellentiſs. Proregis filius ſine electione Civitatis, a Patre in poſſeſſionem Protopapatus immittitur. Verum re melius inſpectâ, quum

Pp juri

(40) Haec omnia, & ſyllabus qui ſequitur Protopaparum ad an. uſque 1710., cum eorum electionibus confirmationibuſque eruuntur ex documentis quae ad electionem uſque Joſephi Logothetae junioris proſtant in actis, quae in celeberrima illa controverſia juriſdictionali inter Archiepiſcopos & Protopapas Reginos, tum in Curia Capellani Majoris Regni, quum vero & apud Illuſtrem Regalis Juriſdictionis Delegatum ab utraqua parte condita ſunt.

Juri Universitatis derogatum nollet, electionem pro Alphonso (aliis Aloysio) de Samano Capellano suo ab ea (41) postulavit.

Eodem annô electus Alphonsus de Samano, ab eodem Prorege die XXX. Septembris confirmationem obtinuit.

Ann. CIↃIↃLVI. Alphonsô de Samano in favorem Bernardini Suppa ex consensu Universitatis Protopapatum resignante, confirmata electio fuit a D. Ferdinando Alvarez de Toleto Duce Albae Hispanae Regni Prorege Aprilis XXX.

Ann. CIↃIↃXC. decedente Bernardino, electus fuit Johannes de Sabatier D. Johannis Zunica *Mirandae* Comitis & Marchionis *Gabagnesae* Regni Proregis Capellanus, a quo confirmatus est Aprilis nonâ.

Eodem annô Sabaterius, praecedente Civitatis adsensu, & ejusdem Proregis confirmatione sub die nona Septembris Protopapatum cum Hannibale Logotheta permutavit, pluribus ab hoc simplicibus, ut vocant, beneficiis, quae possidebat, illi legitimâ auctoritate delatis.

Ann. CIↃIↃCXXIX. defunctô Hannibale electus fuit Raphael Prato, licet postea Universitas in electione variaverit. At quum D. Antonius Alvarez de Toleto Dux Albae Barnabam Laqueda Eleemosynarium suum creari vellet, eidem sine electione die XV. Augusti contulit. Utraque tamen provisio effectu caruit. Nam ann. CIↃIↃCXXXI. Johannes Baptista de Comacchio Hispanus, qui Panormi morabatur, ex praesentatione Universitatis, & ejusdem Proregis confirmatione sub die XXI. Februarii *per obitum Hannibalis Logothetae* provisus dicitur.

Ann. CIↃIↃXXXVI. Johanne Baptistâ in favorem Josephi de Mari resignante, hujus electio a D. Emmanuele Gusmano Comite *Montis Rey* die XX. Junii confirmata fuit.

Ann. CIↃIↃCXLVIII. successit Joseph Logotheta electus

(41) Inseruit Johann. Angelus Spagnolius Archidiaconus Reginus lib. 14. de rebus Reginis cap. 5. (quod opus falso nuper Chartusienses quidam plagiò manifestô Vincentiò Bonardo in editis quibusdam allegationibus adversus Serrenses adtribuerunt) D. Petri de Toleto ad Urbem Reginam ea de re epistolam, quam tu videsis vulgatam a Scriptore Apologiae pro Regali jurisdictione in Ecclesiam Catholicam fol. 146.

ctus ab Universitate, confirmatus a Prorege D.Innico Velez *de Guevara* Comite de Oñatte Septembris XXVII.

Ann. CIƆIƆCLXXV. electus fuit Paullus Logotheta, confirmatus a Prorege D. Antonio Alvarez *Astorgae* Marchione Junii XIX.

Ann. CIƆIƆCCX. Joseph Logotheta junior electus est, & a Card. Grimano Regni Prorege mense Februariô confirmatus.

Ann. CIƆIƆCCXLVI. Antonius Basile Vicarius Generalis Metropolitanus electus fuit, confirmatusque est ab Augustissimo Carolo Borbonio nunc Rege Catholico, quum utrique Siciliae feliciter imperaret, Augusti X.

Ann. CIƆIƆCCLVII. Antonius Oliva Canonicus Poenitentiarius Ecclesiae Metropolitanae, posthabitis pro ea vice praesentationibus Universitatis, ab eodem Augustissimo Monarcha electus fuit (42).

Ann. CIƆIƆCCLX. Rodulphus Morisanus Parochus Ecclesiae S. Mariae Lauretanae decretô Decurionum *cumulative* praesentatus, ab invictissimo Rege Ferdinando praelectus fuit IV. Octobr., litteris expeditis XX. ejusdem.

Quo statu res hodie positae sunt, postquam & Capellanorum adlectum, & contentiosam in eos jurisdictionem ab ann. CIƆIƆCCXXVI. obtinuit Protopapas Reginus, hunc ceteris omnibus praestantiorem, digrioremque fateri vix, puto, erit qui dubitabit. At heic manum de tabula.

Τῷ Θεῷ Δόξα. Τέλος.

(42) Carolus Gagliardus in Gymnasio Neapolitano jam Doctissimus Sacr. Canon. interpres, nunc Muranus Episcopus, in eis, quas ad usum Seminarii Puteolani edidit, institutionibus juris Canonici lib. 3. tit. 13. fol. 352. Neapoli 1761., post Antonium Basilium, non Canonicum Antonium Oliva sed Balthassarrem Baronem, dignissimum etiam nostrae Metropolitanae Ecclesiae Canonicum a Serenissimo Rege electum scripsit. Quum memoriae lapsu id acciderit; ne tanti Viri in Supremi Regni Tribunalibus versatissimi auctoritate, nostra aliquando falsi arguantur, hôc locô ea de re lectorem monere existimavimus.

INDEX

RERUM NOTABILIUM.

Roffa-

Mar-

M

N

O

P

ADDENDA, AUT CORRIGENDA.

Ubi plura niteant in hac opella, Eruditus plane Lector, secundum aequum illud Venusini in Arte praeceptum, paucis non offendatur maculis, quas, aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura. *Auctoris enim absentia satis opportunam, aut typorum sphalmatis, aut quibusdam additamentis excusationem conciliat. Potiora itaque errata in hunc modum emendabit, vel omissa supplebit.*

PAg.24.adnot.28. ad illa verba *hoc est pulvinar*, scito fucum mihi fecisse, tum ipsam compositam vocem ὑπογονάτιον, quod *subgenuale* est; quum nonnullos Lexicorum Auctores, qui pro pulvinari accipiunt. At quum Euchologii locum consuluissem, vidi plane idem esse, ac ἐπιγονάτιον, quod proprie *supergenuale* vertes; de quo dixi cap.13.n.10.

Pag.78.adnot.56. adde in fine. Verum illum Cedreni locum secus intelligit Morinus in adnot.145.ad ordinat.Graecor.fol.248.edit.Paris.1686.

Pag.90.n.1. in fine adde. Ritum autem, quo Protopapae apud Graecos creari, benedicive solent, lege apud Morinum de sacris ordinat.p.2.fol.113.

Pag.93. adnot.12. adde in fine. Ceterum, ut idem Goar monet ad Euchol. pag.287.edit.Paris., *ubi plures Sacerdotes concelebrant, primas tenet Protopapas, & ἐκφωνήσεις, hoc est exclamationes profert.*

Pag.95.adnot.20.adde. Nec melior est versio apud Morinum adnot.22.ad Graecor.ordinat.fol.223.

Pag.96. Verba Anonymi, quibus dies Exocatacoelis ad canendum Evangelium adsignari referuntur, in editione quâ usus sum mutila sunt. Integra habes ex alio exemplari apud Morinum p.2.de sacr.ordinat.fol.209. Nam ibi cum ceteris *Feriâ tertiâ magnâ Castrensius; Feriâ quartâ magnâ Sacellarius, Magnô Sabatô Scevophylax* adnotati reperiuntur.

Pag.97.adnot.28.adde. Altare vertit Morinus adnot.22.in ordinat.Graecor. Nec fortasse adeo reprehendendus est Junius, quod Tribunal verterit, non quidem ad caussam agendam, ut illi objiciunt, sed quod de editiore quovis loco, unde quis jus diceret, aut adloqueretur, usurpari ea vox soleret. Inde & ea pars editior Ecclesiae *Tribuna* deinde nuncupata est. Vide etiam Cl. Mazochium ad tabb. Heracleens. pag.140. & seqq., & quae infra edissero cap.9.n.6.

Pag.98.adnot.33.adde. Si partium hujusmodi proportionem intelligere plenius velis, adi Morin. adnot.167.in ordinat.Graecor. Ille enim ex C. Monchalliano, eandem Officiorum explicationem exscripsit, exhibuitque fol.206. & seq., omissô licet officiorum indice, qui prostat in fronte.

Pag.101.lin.3. v.*existimo* adde. Nonnullas quoque partes habuisse Protopapas coram Episcopo in ordinatione Presbyterorum constat ex C. Sacr. Ordinat. Cryptoferratensi, quem Morinus in lucem extulit in laudato opere. p. 2. fol. 76.

Pag.111.n.5.in fine adde. In hanc porro sententiam de Protopapis apud Graecos Chorepiscoporum successoribus descendit plane Goar ad Euchol. pag. 287., cujus verba infra habes cap.13.n.13.

Pag.115. post illa verba *indigitatum est*, adde. Similia observat Goarius ad Euchol.p.287.edit.Paris. ubi de Protopapa ait, quod *in vicis, Episcopô absente, reliquis Sacerdotibus semper praeeminet, & in eos jus exercet.*

Pag.

Pag.124.adnot.34. adde Phranzem apud Morin. de sacr. ordinat. fol. 199., ex lib. 3. historiar. cap. 19. *Secundum haec Patriarcha cum lampadibus in atrium descendebat*. Verum addit Balsamon, quosdam etiam autocephalos Archiepiscopos, ex eis tamen, qui nulli Patriarchae subderentur, puta Cypri, aut Bulgariae, sed sub se Episcopos haberent, hoc ab Imp. lampadis praeferendae privilegium impetrasse. Vide de hac re Thomass. lib.2. cap.57. n.8., ac de more lampadum ejusmodi Cangium v. *Lampadarii*, ac Fabrett. inscript. domesticar. fol. 335.

Pag.240. lin. ult. post vocem addictissimo: adde, sive potius Johanni de Nicephoro ejusdem Urbis Episcopo, ejusque &c.

TYPORUM ERRATA.

PAg. 3. lin. 16. & Protodiaconi. dele &.

Ibid. lin.ult. Metrochitae. leg. Metochitae.

Pag.5.l.19. Thracerius leg. Thracesius.

Pag.6.l.21. Extatacelos leg. Exocatacoelos.

Pag.7. l.7. τῶς πρώτως leg. τοῖς πρώτοις. l. 14. Commenus leg. Comnenus. l.29. Πρωτοσέβαστος leg. Πρωτοσεβάστου. l. 30. Πανυπερσέβαστος leg. Πανυπερσεβάστου.

Pag.8.l.10. ridendus leg. ridendum.

Ibid.in not. col. 1. l.12. novissimorum leg. rarissimorum.

Pag. 10. in not. col. 2. l. 16. despanxisse leg. depanxisse.

Pag.11. in not.col. 1. l.1. Gromaricum leg. Gromaticum.

Pag. 13. in not. col. 1. l. 21. ακλώριος leg. αλλέριος.

Pag.14.l.12. hec est leg. hoc est.

Ibid.l.16. observentur leg. obversentur.

Pag.15.in not. col.1.l.4. Porpgyrog. leg. Porphyrog. l.7. (65) leg. (66) l.9. (66) leg. (67).

Pag. 16. l. 13. Constantinum leg. Constantium.

Ib.in not. col. 1. l. 10. Maximino. adde. sive Maximo l. 14. ad ann. 135. leg. 235.

Pag.17.l.1. celsissimis leg. ultimis.

Ibid in not. col. 2. l. 22. Scyllitanorum leg. Scillitanorum.

Pag.18 l.10. Jurisconseltum leg. Jurisconsultum.

Pag.20. l.8. nomen; quamvis leg. nomen. Quamvis.

In not.col.1.l.26. litterae y. leg. litterae v.

Pag. 21. in not. col.1. l.26. comment. aviis leg. commentariis.

Pag.23.in not.col.1. l.6. cap. 3. leg. cap. 5. l.9. ol. leg. fol.

Pag.25.in not. col.1.l.15. ind. 1. indict. 17. leg. epist. 1. indict.17. col.2.l.2. a Scholasticis. leg. ex Scholasticis.

Pag.26.in not. col.1.l.8. floruit. leg. floruit.

Pag.27. l.27. voce leg. voces. in not. col.1.l.5. Πεντήκοντας leg. Πρωτήκοντας.

Pag.29.in not.col.1.l.15. C. de fabricatorib. leg. de fabricensib.

Pag.32 in not. col.2. l.30. interpretetur leg. interpretatur.

Pag.34.in not.col.2.l.7. Porphirogenitus leg. Porphyrogenitus.

Pag.35. in not. col.2. l.18. n.74. leg. ad not.73.

Pag.37.in not.col.1.lin.13. & *infra aliquando* Glicas leg. Glycas.

Pag.39.in not.col.1.l.21. Urb. leg. Orb.

Pag.40.l.22. coheret leg. cohaeret.

Pag.46.l.4. heresim leg. haeresim.

Pag.47. l.21. conflatam conflatam dele semel.

Pag.48.l.9. pedagogis & *saepe* leg. paedagogis. In not. col.1. l. 18. nuncio leg. nutricio. l. 20. sat. 2. leg. sat. 3. l.22. lactare leg. lallare.

Pag.49.in not.col.1. l.22. *aurest*, *u* leg. *aurei tu*.

Ibid.col.2.l.29.& 30. *necessarios rei* leg. *necessarii mei*.

Pag. 50. in not. col. 1. l. 13. Caelestino leg. Caelestinus.

Pag.51. in not. col.2. l.11. Zepherinum leg. Zephyrinum. l. 17. poenitentiam leg. poenitentiā.

Pag.52. in not. col.2. l. 28. ut in leg. & in.

Pag.53. in not. col.1. l.12. Egyptiis leg. Aegy-

Aegypriis. col.2. l.19. ex malo leg. ex Malo.

Pag.54. in not. col.2. l.4. norma leg. nomen.

Pag. 57. l.2. hic leg. hinc.

Pag.60. l.17. Παπαῖ leg. Παπᾶ.

In not. col. 1. l. 57. Παπαδία leg. Παπαδίου.

Pag.61. in not. col.2. l.9. *Protopapa* leg. Protopapà.

Pag. 63. in not. col.1. l.10. RR. PP. leg. a RR. PP.

Pag. 64. in not. col. 1. lin. 13. Injurium leg. Injuriam.

Pag.65. lin.15. Διακόνων leg. Διακόνου.

Pag. 66. lin. 12. structarum leg. structuram.

Pag.67. l.10. Euchologiis leg. Eulogiis. l.12. ocnpabat leg. occupabat.

Pag.71. l.1. praeseferebant leg. praeseferebat.

Pag. 73. in not. col. 1. l. 16. Sareó leg. Sardo.

Pag.74. l.4. augerent leg. augeret.

Pag.75. l.11. confirmavit leg. confirmavitque.

Pag. 77. l. 17. ad quatuor leg. ab quatuor.

Pag. 78. l. 10. cnnsuetudinem leg. consuetudinem.

In not. col.2. l.10. Antiocheca leg. Antiochena.

Pag.79. l.6. is leg. his.

Pag.80. l.15. Picentinus leg. Pientinus.

In not. col.1. l.6. praecedebant leg. procederent.

Pag.81. l.23. quâ leg. quam.

Pag.82. l.8. refert. leg. refert? l.22. tamen leg. tandem.

In not. col.2. l.13. Pontificem leg. Pontifices.

Pag. 83. in not. col. 1. l. 2. lib. ... leg. lib. 4.

Pag.84. in not. col.1. l.16. post illa verba & *camisia* desunt sequentia : *potius adpellatur ab eod. Simeone de sacr. ordinat. cap. 5. De eo vide Goar. ad Euchol. in ritu ordinationis Hypodiaconorum*.

Pag.85. l.4. benignus leg. Georgius.

In not. col.2. l.18. cap. ... leg. cap. 13.

Pag.87. l.1. κατάκοιμα leg. κατὰ κοιμας. lin. 12. Graecorum ἐξώ leg. Graecorum : ἐξώ.

Pag.88. in not. col.1. l.2. & *infra etiam*. Caresius leg. Coresius. col. 2. l. 2. quas leg. quae.

Pag.89. l.4. Protobresbyterum leg. Protopresbyterum.

Pag. 90. l. 28. καὶ ἐν θείᾳ leg. καὶ ἐν τῷ θείᾳ. l. 32. censeor leg. censeo.

In not. col. 1. l.1. cap. 2. n. ... leg. n.3. l.2. cap. 2. n. ... leg. cap. praecedenti n. 2. l. 3. cap. praeced. n. ... leg. cap. praecedent. n. 3. col.2. l.1. cap. 3. n. ... leg. cap. 3. adnot. 33.

Pag.91. l.25. Ramanae leg. Romanae.

Ibid. l. 1. *simul* leg. similiter. Ab hac pag. ad tres seqq. in vertice. Caput V. leg. VI.

Pag.92. in not. col.1. l. 9. cnsueverunt leg. consueverunt. col.2. l.32. undecimo leg. undecimâ.

Pag.93. in not. col.1. l.3. Melchisis leg. Melchitis.

Pag. 97. l.1. in sacri chori leg. in laevi Chori.

Pag. 98. l. 7. ac reliqui leg. ac fortasse reliqui.

Pag.99. in not. col.2. l.4. I. liturg. 25. leg. I. liturg. 15.

Pag.100. l.30. ὑπογρ leg. ὑπογρ.

Pag.101. in not. col.1. l.3. sumerant leg. numerant.

Pag.102. in not. col.1. l.2. illas leg. illos.

Pag.104. col.1. l.6. exercit. 15. leg. 16.

Pag. 105. l. 7. Synararium leg. Sinaxarium.

In not. col. 1. l. 18. constituto &c. leg. constitutos &c. col.2. l.10. adnot. . leg. 69. l.3. & *saepe*: II. pro 11.

Pag.106. in not. col.1. l.15. H. Rabanus leg. Hrabanus.

Pag.107. in not. col.2. l.2. ὑπέκευντο leg. ὑπόκειντο. l. 13. imponendi leg. imponentibus.

Pag.108. in not. col.1. l.23. ad saecul. leg. adhuc saecul. l.24. decer leg. docet.

Pag.109. l.27. at leg. &. l.28. & leg. at.

Pag.110. in not. col.1. l.2. 22. C. de Episcop. leg. 42. §. 9. C. de Episc. l.6. Pthochotropus leg. Pthochotrophus.

Pag.111. col.2. l.14. par. 3. cap. 6. leg. par. 3. exercit. 4. cap. 6.

Pag.112. in not. col.1. l.6. hunc leg. hanc. l. 19. referunt leg. referant. col.2. l. 18. offerri leg. efferri.

Pag.114. in not. col.2. l.2. adnot. 16. & intra cap. 8. adnot. ... leg. adnot. 13. & infra cap. 8. adnot. 66.

Pag.

Pag. 115. in not. col. 2. l. 2. n. . . . leg. n. 12.

Pag. 116. l. 19. consebantur leg. censebantur.

In not. col. 1. l. 2. intra. dele. l. 3. cujus leg. ejus. l. 4. Glssario leg. Glossario. l. 11. *Protopapam* leg. Protopapas. l. 15. Phocha leg. Phoca. col. 2. l. 18. Laodicentis leg. Laodicensis.

Pag. 118. in not. col. 2. l. 14. ad ann. 991. leg. 901.

Pag. 120. in not. col. 1. l. 2. n. 1. leg. n. 4. col. 2. l. 10. *sive manducabitis, sive bibetis* leg. *sive manducatis, sive bibitis*.

Pag. 119. l. 5. Dionysum leg. Dionysium.

Pag. 122. l. 14. loeupletes leg. locupletes.

In not. col. 1. l. 5. Heterodisis leg. Heteroclitis. l. 7. cap. 3. leg. cap. 30. l. 21. Curati leg. Curatii.

Pag. 123. l. 6. jamdium leg. jamdiu.

In not. col. 1. l. 6. ad ann. 958. leg. 968.

Pag. 124. in not. col. 2. l. 10. & pag. leg. & Pagium.

Pag. 126. in not. col. 2. l. 12. recurrit l. recurrerit.

Pag. 127. l. 17. *Dommus* leg. *Domnus*.

In not. col. 1. l. 7. adnot. 41. leg. 40.

Pag. 125. a l. 8. ad 13. omnia sunt verba Codini.

Pag. 129. l. 16. nuicuique leg. unicuique.

Pag. 130. in not. col. 1. l. 2. capitis leg. capitiis.

Pag. 132. in not. col. 2. l. 2. Humanissim leg. Humanissime.

Pag. 133. l. 6. Latinis leg. a Latinis.

Pag. 134. in not. col. 1. l. 29. ignitatis leg. dignitatis. col. 2. l. 2. Hastenus leg. Haëstenus.

Pag. 136. l. 19. facit leg. fecit.

In not. col. 1. l. 17. & 19. & saepe alias S. pro 5. col. 2. l. 8. post hanc vocem Goar. desunt sequentia : *ad Euchology.* pag. 43. *edit. Paris.* 1647. *Montfaucon. Paleograph.* pag. 34. *edit. Paris.* 1708. *Cangius in Glossario*.

Ibid. l. 14. Bonavrosius leg. Bonarrotius.

Pag. 137. in not. col. 1. l. 11. *ἀπὸ χαὶ δὶς πτυζ* leg. *ἀπὸ οὐ δίς, χαὶ πτύζ*.

Pag. 140. in not. col. 1. l. 10. Tricariensi leg. Tricaricensi. col. 2. l. 4. cap. . . . leg. cap. 21. l. 5. Erasmus Chiliad. leg. Erasmus in Chiliadib.

Pag. 141. in not. col. 2. l. 4. *δίρων* leg. *δίρω*.

Pag. 142. l. 8. *δευτερύων* leg. *δευτερεύων*. l. 17. Deuterareus leg. Deuterarius.

In not. col. 1. l. 7. & 14. Πρεσβύτερ. leg. Πρεσβύτερος. l. 7. Δευτεραριος. l. 15. Δευτεραριος leg. utrobique Δευτεράριος. l. 15. τῷ leg. ἐν τῷ.

Pag. 145. l. 21. πληρώσαν leg. πληρῶσον.

Pag. 146. & seq. frequenter Brutii leg. Bruttii.

Pag. 148. in not. col. 1. l. 6. Bodataus leg. Rodatans.

Pag. 149. l. 11. & infra etiam Narsethe leg. Narsete. l. 12. petestate leg. potestate.

In not. col. 2. l. 7. adde in fine *Cancellarii Lucaniae, & Bruttiorum*.

Pag. 150. in not. col. 2. l. 4. saeculo II. leg. saeculo 11.

Pag. 152. in not. col. 2. l. 6. diversi leg. diversis. l. 21. ann. 88. leg. 880. lin. 3. *Tauremenium* leg. Tauromenium.

Pag. 155. in not. col. 1. l. 14. Luciferus leg. Lucifer.

Pag. 156. in not. col. 2. l. 33. Panormorum leg. Panormum.

Pag. 158. in not. col. 2. l. 8. Θεω leg. ΘΕΩ. l. 11. vide leg. vides. l. 22. Hieracens. leg. Hieraciens. l. 28. ΠΟΙ leg. ΠΟΙΗΕΙΝ. l. 30. HEIN, dele.

Pag. 159. in inscription. l. 2. KHI leg. KAI.

Ibid. col. 2. l. 23. Reinexium leg. Reinesium. col. 3. l. 5. anno 6392. leg. anno 6592.

Pag. 160. in not. col. 2. l. 22. atores leg. satores.

Pag. 161. l. 11. craedendae leg. credendae.

Pag. 165. in not. col. 1. l. 5. *plene* leg. plane. l. 7. Cibyrreotarum leg. Cibyrraeotarum.

Pag. 166. in not. col. 1. l. 34. Oecunenici leg. Oecumenici. l. 26. Synodum leg. Synodo.

Pag. 169. l. 31. iateat leg. lateat.

Pag. 175. l. 14. Syracusanum leg. Catanensem.

Pag. 178. in not. col. 2. l. 18. illum leg. illud.

Pag. 184. in not. col. 2. l. 9. & 10. *Dirizipa-rorum, sive Messenens* leg. *Drizipa-rorum, sive Mesenes*.

Pag. 190. l. 2. Bevegius leg. Beveregius.

Pag. 195. l. 4. ὁ Καρύανον leg. ὁ Καρύαnον. l. 6. Ακύανον leg. Αρύανον. l. 11. Paleocastri leg. Palaeocastri.

Pag. 201. in not. col. 2. l. 18. σχνα leg. σχνα.

l. 19.

l.19. *Conscritus* leg. *Conscriptus*.
Pag.202. in not. col.2. l.1. *ἀσυσάσι* leg. *ἀσυστάσι*.
Pag.205. l.11. ergo. dele. l.14. At qui leg. Atqui.
Pag. 207. l. 12. calabria leg. Calabria. l. 15. tutissimdm leg. tuiissimum.
Pag. 209. in not. col. 1. l.1. scilicet leg. Scilicet. l.12. Archiepiscopi &c. leg. omnia sunt verba Theodosii.
Pag.211. l.21. CↃICLV. leg. CIↃCLV.
Pag.213. in not. col.2. l.2. ipse leg. ipsô.
Pag.221. l.3. libertate leg. liberalitate.
Pag. 224. in not. col.2. l.15. corruptô AnonyAi leg. corruptâ Anonymi.
Pap. 226. in not. col. 1. l. 5. habent leg. habet.
Pag. 230. l.16. Erantemanilia leg. Grentemanilia.
In not. col.2. l.15. Vide leg. vide.
Pag.242. in not. col.1. l.31. an. 1092. n. 1. leg. an. 1095. a. n. 1.
Pag. 248. l.19. graece leg. graecae.
Pag. 251. l. 18. ejusque leg. eique.
Pag.255. in not. col.2. l.27. fol. 345. leg. 545.
Pag.261. l.7. reintegratôque leg. redintegratôque.
Pag. 276. in not. col. 1. l. 5. adnot. 14. leg. 86.
Pag. 278. l. 17. Rogerii leg. Regii.
Pag. 279. in not. col. 1. l.10. meam leg. in eam. l. 11. landat leg. laudavi.
Pag. 283. l. 21. Arbs leg. Arabs. l.23. secundus leg. secundum.
Pag. 284. l. 26. moratus est leg. mortuus est.
Pag. 285. in not. col. 1. l. 15. ultimus ut leg. ultimus est.
Pag. 292. l. 22. velle leg. vellem. l.27. in ceterorum dele in.